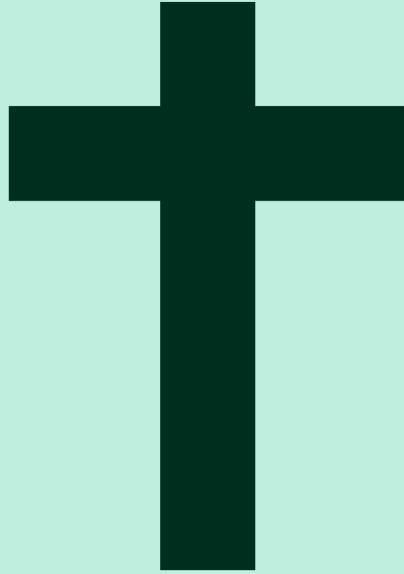

Nek Bible

Matthew, Mark, Luk, and John in the Nek Language of Papua
New Guinea

Nek Bible
Matthew, Mark, Luk, and John in the Nek Language of Papua New Guinea
Sampela hap Nupela Testamen long tokples Nek long Niugini

copyright © 2011 Wycliffe Bible Translators, Inc.

Language: Nek

Translation by: Wycliffe Bible Translators

This translation is made available to you under the terms of the Creative Commons Attribution-Noncommercial-No Derivatives license 4.0.

You may share and redistribute this Bible translation or extracts from it in any format, provided that:

You include the above copyright and source information.

You do not sell this work for a profit.

You do not change any of the words or punctuation of the Scriptures.

Pictures included with Scriptures and other documents on this site are licensed just for use with those Scriptures and documents. For other uses, please contact the respective copyright owners.

2016-08-30

PDF generated using Haiola and XeLaTeX on 18 Apr 2025 from source files dated 31 Aug 2023
852e1e2e-4985-5348-9fba-a621d59eb829

Contents

Nek	1
Matayo	3
Maleko	69
Luka	109
Yoane	178

Nek Bible
New Testament portions in the Nek language of
Papua New Guinea

Sampela hap Nupela Testamen long tokples Nek
long Niugini

Nek Bible

New Testament portions in the Nek language of
Papua New Guinea

Sampela hap Nupela Testamen long tokples Nek
long Niugini

[nif]

Translation: 2011, Wycliffe Bible Translators, Inc.

Print publication, 2011, Wycliffe Bible Translators, Inc.

Web version
 © 2015, Wycliffe Bible Translators, Inc.
www.Wycliffe.org

<http://pngscriptures.org>

www.ScriptureEarth.org

This translation is made available to you under the terms of the Creative Commons license (Attribution-Noncommercial-No Derivative Works).
<http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/3.0>

Your are free to share — to copy, distribute and transmit the text under the following conditions:

- **Attribution.** You must attribute the work to *Wycliffe Bible Translators* (but not in any way that suggests that they endorse you or your use of the work).
- **Noncommercial.** You may not use this work for commercial purposes.
- **No Derivative Works.** You may not alter, transform, or build upon this work.
- **In addition,** you have permission to port the text to different file formats, as long as you don't change any of the text or punctuation of the Bible.

Notice — For any reuse or distribution, you must make clear to others the license terms of this work.

Tok Orait

Dispela Buk Baibel i kam wantaim tok orait na lo bilong Creative Commons Attribution-Noncommercial-No Derivative Works license. Em i tok olsem

yu ken givim kopi long narepela manmeri. Yu ken wokim kopi na givim long husat i laikim. Tasol, yu mas tok klia dispela samting i kam long <http://tokplesbaibel.org>. Yu no ken kisim mani na salim dispela. **Yu mas givim nating.** Na tu, **yu no ken senisim Tok.**

Ol piksa i kam wantim ol Baibel na narapela buk i stap long dispela sait i gat tok orait long usim wantaim dispela samting tasol. Sapos yu laik narapela tok orait, yu mas askim husat i papa bilong copyright long dispela ol piksa. Sapos yu laik stretim samting i no orait long dispela tok orait, stretim tok, salim Buk Baibel, o tainim Tok bilong God long nupela tok ples, yu ken **askim mipela.**

Olgeta tok orait na lo long tok ples English i stap long <http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/3.0/legalcode>.

Sapos yu gat askim long dispela, **plis askim mipela.**

Table of Contents

Gĩngit manda kɨndem Matayoli youkuk Ama Wapmañ Yesu indaᅅguk

Yesu en ama wapmañ Devit endok sambat

¹ Anutulɨ Yesu en Mesia * nɨmbɨ taleᅅguk endok soliilok kot sambat wɨn ñɨndɨñ: Yesu endɨ ama wapmañ Devit endok sambat, tɨmbi Devit endɨ Ablaamdok sambat.

² Ablaam wɨn Aisak endok beu, Aisak wɨn Jekop endok beu, tɨmbi Jekop wɨn Juda gɨta dal kwayañii endok besɨ.

³ Juda wɨn Peles gɨta Sela endok beset. (Menjettok koi Tama.) Tɨmbi Peles wɨn Heslon endok beu, Heslon wɨn Ram endok beu.

⁴ Tɨmbi Ram wɨn Aminadap endok beu, Aminadap wɨn Nason endok beu, Nason wɨn Salmon endok beu.

⁵ Tɨmbi Salmon wɨn Boas endok beu. (Meñlok koi wɨn Rahap.) Tɨmbi Boas wɨn Obet endok beu. (Meñlok koi Rut.) Tɨmbi Obet wɨn Jesilok beu,

⁶ Jesi wɨn ama wapmañ Devit endok beu.

Tɨmbi Devit wɨn Solomon endok beu. (Solomon meñ wɨn dama Ulielok tamɨn pakuk.)

⁷ Tɨmbi Solomon wɨn Reoboam endok beu, Reoboam wɨn Abia endok beu, Abia wɨn Asa endok beu.

⁸ Tɨmbi Asa wɨn Jeosafat endok beu, Jeosafat wɨn Jeolam endok beu, Jeolam wɨn Usia endok beu.

⁹ Tɨmbi Usia wɨn Jotam endok beu, Jotam wɨn Ahas endok beu, Ahas wɨn Hesehia endok beu.

¹⁰ Tɨmbi Hesehia wɨn Manase endok beu, Manase wɨn Amon endok beu, Amon wɨn Josaia endok beu.

¹¹ Tɨmbi Josaia wɨn Jeoiakin gɨta dal kwayañii endok besɨ. Nain wolonda Babilon nasili Islael amatam kaikan gĩᅅgɨnembɨ, endok kwelan kuᅅgulok yanaᅅgɨp ñaᅅgɨliñ.

¹² Yesulok solii Babilon ña pakɨliñ, walinin bɨkap Yesu en indaᅅguk endok kot sambat wɨn ñɨndɨñ: Jeoiakin wɨn Sealtiel endok beu, Sealtiel wɨn Selubabel endok beu.

¹³ Tɨmbi Selubabel wɨn Abiut endok beu, Abiut wɨn Eliakim endok beu, Eliakim wɨn Asol endok beu.

¹⁴ Tɨmbi Asol wɨn Sadok endok beu, Sadok wɨn Akim endok beu, Akim wɨn Eliut endok beu.

¹⁵ Tɨmbi Eliut wɨn Eleasa endok beu, Eleasa wɨn Matan endok beu, Matan wɨn Jekop endok beu,

¹⁶ Jekop wɨn Josep endok beu. Tɨmbi Joseptɨ tamɨn Malia tɨmbɨmbi, Malialɨ wakan Yesu apmɨᅅguk, koi Mesia kɨtɨañ.

¹⁷ Wɨndɨñda ama sambat Ablaamdok plon kusei kɨmɨpi bɨkap Devittok plon talelak wɨn 14, tɨmbi sambat wɨndɨᅅgangot Devittok plon kusei kɨmɨpi bɨkap Babilon ñaᅅgɨliñ endok plon talelak wɨn 14, tɨmbɨ walinin ama sambat nombo inda-ta-bɨumbi, Mesia indaᅅguk endok kunakunatsɨ wɨn bo 14got.

Yesu indaindanlok kasat

---

* **1:1:** Anutulɨ ama wapmañ no amatamñii epmehtok nɨ-mulehtok e-kwambɨñ da tɨm biᅅguk. Ama wolok koi Juda amatamdok manda plon wɨn Mesia, tɨmbi Grik manda plon Klisto kɨtɨañ.

18 Yesu Mesia indañguk wolok kasat wïn ñïndiñ. Endok meñ Malia Josepta giñgít wïlïmïñgïlïñ. Endi gama yakan nïm kuñïlïmbi, Dïndïm Woñdi kundit tïmbïmbi, Malialï gwañgwa mïnjïp tïñguk. Wïndiñ indañmïñguk wïn inda-dakleumbi,

19 giñgïtïñïn Josep endi biup nandïñguk. Gan endi ep tïndïn kindem kuñgukta siñgi mayek nïm mïup nandïñïpi, gitakan biup nandïñguk.

20 Wïndiñ tïmbepi nanandi kena ti-kuñïlïmbi, Wopum Anutuli añelo no ni-mulïmbi, lat plon indañmïmbi nïñguk, “Josep, ama wapmañ Devit endok komblin, dik ñïndiñ nandï: Malia gwañgwa mïnjïp tïlak wïn Dïndïm Woñ endoññan nanin, wala tïmbi dik en tanga tïmbep nïm mïswïñ.

21 Gwañgwa apmekak en wakan amatamñii yomjïlok toptop plon nanin epmekak, wala tïmbi koi Yesu kïtiukañ.” Añelolï wïndiñ nïñguk.

22-23 Wopumdi plofet ama no damañgan kuñguk endok man plon ñïndiñ indauktok eñguk,

“Nandañ. Wembe sim ama gïta gama nïm douñguk nolï gwañgwa mïnjïp tïmbi, gwañgwa apmïumbi, endok koi Emanuel kïtïnekalïñ.” ☆

(Kot wolok kusei wïn ñïndiñ, ‘Anutuli nïn gïta kulak’). Manda walï bien indauktok nepek wïndiñ Malialoñ indañmïñguk.

24 Tïmbi Joseptï dounan nanin mïlapi, Wopumdok añelolï molo manda nïñguk wolok tuop klembi tïñguk. Endi tamïn Malia nañgïlïmbi, ilnan ñañgïmïk.

25 Tïmbi endi wapat tamdok kuñgu gama nïm kuñgïmïknan Malialï gwañgwa apmïumbi, Joseptï gwañgwa wolok koi Yesu kïtïñguk.

2

Soliña nandï-tale amalï Juda amatamdok ama wapmañ komblin kanepi bïñgïlïñ

1 Elottï Juda amatamdok ama wapmañ paliñïlïmbi, Yesu gwañgwali Betleem it kwelan, Judia distrik wandïñ indañguk. Tïmbi soliña nandï-tale amalï maim lambïlak kandañ nanin bïmbi, Jerusalem it kwelan tombi

2 e-nandïmbi eñgïlïñ, “Gwañgwa Juda amatamdok ama wapmañ kuuktok indak endi kwet delok patak? Nïndi endok soliña maim lambïlaknan indaumbi kañbi, ‘Mïlelem tïñmïna’ embi kle bamïñ.”

3 Tïmbi ama wapmañ Elot endi manda wïn nandïmbi, nandum mïlatañguk, tïmbi amatam Jerusalem kuñgïlïñ gïtik endi bo wïndiñgangot tïñgïlïñ.

4 Tïmbi Elottï tapma ama biesï ba endïkñe manda nandï-tale ama kïti-semum bïumbi e-nandï tïmbi enguk, “Mesia endi it kwet delok sïnïk indauktok een?”

5 Eumbi tambane nïñgïlïñ, “Betleem it kwelan, Judia distrik kandañ. Neta, plofet ama nolï Anutulok manda no ñïndiñ youp biñguk patak,

6 ‘Betleem it kwet Judia kwelan, dikok kandañ telak dama no indambi, Islael amatamnai yanañgïpi yambi-dïkñeukak, wala tïmbi dik Juda it kwet damandama tañ dïwïn endok pïmbiñ nïm. Nïm sïnïk.’ ” ☆

7 Tïmbi Elottï manda wïn nandïmbi, soliña nandï-tale ama telak gitak entiañeum bïumbi, soliña walï dawanda sïnïk indañguk wolok en-nandï-kïlïñ eumbi ni-dakleñgïlïñ. Ni-dakleum nandïmbi,

⁸ Betleem ñaneliñdok en-mupi eñguk, “Sindi ñambi, e-lonji ti-kiliñ embi, gwañgwa w+n timbi indanekaliñ. Timbi indaumbi, nombo undane bim nanbim nandimbi, nak bo w+ndiñgangot ñambi, m+lelem tiñmetat.”

⁹ W+ndiñ eumbi, endi Jerusalem bimbi, Betleem ñañg+liñ. Telak plon ñañ+pi, solina maim lamb+laknan kandañ kañg+liñ wal+ bindambo inda-sembi, telak dama ti-semum ñambi, Betleem tomg+liñ. Tomb+mbi, solinañali gwañgwa pakuk it wolok plon ña kwambiñ dam pakuk.

¹⁰ Palim kañbi, walenji kindem daumbi, sil+sil+ wopum sin+ik timbi,

¹¹ it wolok g+nañnan loñg+liñ. Lombi, gwañgwal+ meñat pal+mbi kañg+liñ. Kañbi m+lelem ti-ñ+mbi, nepek kusei kusei tuan loloñ mep biñg+liñ w+n jimbi, tim+it p+sapi, simba kindemda m+ñg+liñ. W+n gol wak+it tuk m+liñ kindem siñgin plon saplesaplelok, ba nepek m+liñ kindem sinjilok wandin m+ñg+liñ.

¹² Timbi Anutul+ doulat plon Elottok kandañ n+m undane ñaneliñdok molo manda enb+mbi, endi telak tambon nolok isi kuseinan ñanepi ñañg+liñ.

Anutul+ Yesu gwañgwa t+ke-kamaiñguk

¹³ Solina nandi-tale amali ña-taleumbi, Wopumdok añelo noli doulat plon Joseptoñ indañm+mbi niñguk, “Ama wapmañ Elot endi mik amañii gwañgwa ñ+n lonj+mbi w+li kimneliñdok en-mulepi t+lak. Wala timbi dik m+lapi, gwañgwa meñat yanañg+li+mbi, Isip kwelan pi ñambi, wand+ñ kunekaliñ, nak undane b+mb+lok ganbetat wolok tuop.”

¹⁴ Eumbi, Josept+ m+lapi, gwañgwa meñat yanañg+li+mbi, tim Isip kwelan ñanepi ñañg+liñ.

¹⁵ Ñambi, wand+ñ pat-ta-kuumbi, Elotti sembiñguk.

Wopumdi plofet ama nolok man plon ñ+ndiñ indauktok eñguk, “Ñiñana Isip kwelan kuumbi k+tiñm+mbi biñguk.” ✨
W+n manda wal+ bien indauktok wakan endi Isip kwelan ña kuñg+liñ.

¹⁶ Elotti solina nandi-tale amali julun+it tiñm+ñg+liñ w+n ka-nandi-tombi, gimbit kolan timbi, mik ama en-mul+mbi, Betleem it kwelan ba kwet d+w+n ñasiñgan pakañ wand+ñ ñañg+liñ. Ñambi, gwañgwa gwilat t+pet n+m makleñg+liñ w+n g+it+ik yand+pmum k+m-taleñg+liñ. Neta, solina nandi-tale amali Elotta ñ+ndiñ niñg+liñda timbi, “Ñ+ndi solina w+n ka-ta-b+mbi, gwilat t+pet t+lak.”

¹⁷ Nepek w+ndiñ indaumbi, plofet Jelemaial+ manda ñ+ndiñ eñguk wolok bien inda-dakleñguk,

¹⁸ “Rama it kwelan kwawa indaumbi, mano kwil+m wopum tañ.

W+n Resellok komblin+ii endi gwañgwanjii g+it+ik k+m tale-sin+ik tañg+liñda kut-blambla eumbi,

bineliñdok en-busumbusuk ti n+m ka biañ.” *

¹⁹ Ama wapmañ Elotti sembiñgukta, Wopumdok añelo noli Joseptoñ Isip kwelan lat plon indañm+mbi niñguk,

²⁰ “Gwañgwa w+li kimbektok eñg+liñ endi ip g+it+ikkan k+m-taleñg+liñ, wala timbi dik m+lapi, gwañgwa meñat yanañg+li+mbi, Israel kwelan undane ñawit.”

²¹ Eumbi m+lapi yanañg+pi, Israel kwelan undane biñguk. Bi tombi,

✨ **2:15:** Hosea 11:1   * **2:18:** Jeremaia 31:15 Damañgan Resel w+n Jekoptok tam+n kuñguk, Josep g+it Benjamin endok meñjet. Juda amatamdi enda nandum endi endok menj+ wandin t+lak.

²² ‘Elottok niñañ Akelao endi beulok kinjan Judia distriktok ama wapmañ indambi yambi-dikñelak’ giñgit win nandimbi, kwet wandiñ ña kuupi misiñguk. Gan lat plon molo manda nandimbi, Galili distrik wandiñ ñambi, ²³ it kwet no koi Nasalet wandiñ ña pat-kuñguk. Plofet amalí Mesiala “Nasalet ama n+nekalíñ” eñgíliñda tímbi Josepti wandiñ ña papi kuñlímbi, manda wali bien indañguk.

3

Yoane tuk ii-sem kena tiñguk win endi Yesulok telak ti-dindimeñmiñguk

¹ Yesulí gama Nasalet it kwelan kuñlímbi, Yoane amatam tuk i-semliñguk endi Judia distrik wandiñ kwet sílanin kambaññan wandinnan ña kuñpi, amatam giñgit manda ñindiñ enguk,

² “Nain nim ombataumbi, Kunum Molomdi amatam gitik indañgan yambi-dikñeukak, wala tímbi síndi ti-pañgipañgilembi, ginañji tambanewit!”

³ Win Yoanelañgan plofet Aisaialí manda ñindiñ embi youkuk patak, “Kwet kambaññan sílaninnan ama noli ñindiñ kitílak, ‘Wopumdok telak ti-ñimbi, ti-dindime kena tiñmiñnekalíñ.’ ” ✧

⁴ Yoanelí plofet ama no nomik dasidasin kamel domdi tindin win dasimbi, boñgiunan bit gwílapiti tembi pa kulíñguk. Tímbi endok nanañ win gotak gita bupit tuk koñgom kli ginañ nanin epbi pa nalíñguk.

⁵ Tímbi Jelusalem it kwet ba Judia distrik ba Jodan tuk tombo tombonan nanin amatam asupgandi endoñ bimbi,

⁶ yomji e-jamilaumbi, Jodan tuknan ginan tambatambatok tuk i-semliñguk.

⁷ Tímbi endi Falisi ba Sadusi ama asup tuk inepi bum yambimbi, ñindiñ enguk, “Síndi ama manji manbenji malet upmat nomik. Anutulí kolanjilok tuan ombi-samepi tilak. Síndi nokoñ bimbi, ñindiñ nandañ ba, “Tuk inetamiñda, endok gimbit wílabane-kotnetamiñ”? Nanandinjí wali bien nim tilak!

⁸ Síndi ginañji tambaneñgíliñda, wolok tuom ep tindinji kindem wolok bien daut nimumbi kana!

⁹ Nim kañbi, ginañjilí manda julun ñindiñ eneliñ, ‘Níndi Ablaamdok sambatta tímbi kolandok kinjan nim tikenekamiñ.’ Nak sanba nandiwit: Anutulí gumañ eumbi, síndok kinjan kawat ñalí Ablaamdok sambat indanelíñ!

¹⁰ Kapinoño ipkan komba kuseinan kimikimilin patak, wala tímbi kombalí bien kindem nim pa laliyañ win gitik jinimbi, komba ginañ silok.

¹¹ Amatam diwisilí ginañji tambaneñgíliñ win sambi-nandineliñdok nak tukgot i-samlet. Gan ama no siñgina kandañ indaukak endi Dindim Woñ git komba dindin i-samekak. Endi loloñ sínk, nak kambak ñandin ñalí kesi gwílap kiundilímettok tuop nim.

¹² Endi amatam kindem ba kolan ep danbepi tilak, win amalí plaua nanañ minjip git gwílap ep danbi, bien wisi-kopi, gwílap ba kilíkilíki siu dílak, windiñgangot ama wali kindesi epbi, kolasi komba kimkim nimnat ginañ ep siu dinekalíñ.”

Yoaneli Anutulok Niñañ Yesu tuk iñmiñguk

¹³ Nain wolonda Yesulí Galili distrik bimbi, Jodan tuknan ña tombi, Yoanelí tuk iñmektok niñguk.

14 Gan Yoaneli Yesulok kusei ka-nandi-tombi, “Windiñ nim” embi, kimsip ñimbi niñguk, “Dik mek nak tuk i-nameñ ñak. Nitakta timbi nokoñ bilañ?”

15 Gan Yesuli tambane niñguk, “Man ñindiñgít nandi-nambi, nak elet windiñ tí! Windiñ tíñipi, Anutuli dindim kuñgula elak win tuopkan kimit-klendetamik.” Windiñ eumbi nandiñimbi, ginan tambatambattok tuk iñmiñguk.

16 Iñmi-taleumbi, wolongan tuk pawan lambi ipi kañguk win: kunum tombimbi, Anutulok Woñdi mambaip wandin endok plon pumbi kañguk.

17 Kañlimbi, kunum ginañ nanin manda no ñindiñ kitiu pumbi eñguk, “Ñine nokok niñana sinik. Nak ginañnalí en kasilembi, nandi-koñgom tíñmilet.”

4

Satandi Yesu ti-kuyuk tíñmiñguk

1 Yesuli tuk i-taleumbi, Satandi ti-kuyuk tíñmektok Dindim Woñdi en nañgílimbi, kwet kambaññan silaninnan ñañguk.

2 Nambi, tim sandap 40 nanañ gítik kimsip ti-talembi, nanañ gawat kuñguk.

3 Timbi ti-kuyuk amali endoñ bimbi niñguk, “Tikap dik Anutulok Niñañ sinik kulañda, kusaka timbi dakleuktok kawat ñi pakañ enbimbi, kinjan nanañ indawit.”

4 Eumbi, mandan wilambane-kopi tambane niñguk, “Anutulok mandan ñindiñ youyoulin patak, ‘Nanaññgot kuñgu nim mlak. Nim. No en Anutulok man mandan kimit-klembi tañgonelakta endi wakan kuñgunat tilak.’ ” ✧

5 Winaña Satandi Yesu nañgipi, Anutulok it kwet, Jelusalem, wandiñ ñambi, tapma it pendim malap plon lo kimpipi

6 niñguk, “Ale. Dik Anutulok Niñañ sinikta, dikopi ma pi! Nekta, manda ñindiñ youyoulin patak, ‘Anutuli añeloñii gambi-dikñenelñdok enbimbi, dikok piuñda kisli gepmumbi, kawat noli kesika no nim youlekak.’ ” ✧

7 Eumbi, Yesuli tambane niñguk, “Nim. Manda nombo ñindiñ youyoulin patak, ‘Dik Molomga Anutu endok gambin inda-dakleuktok ti-kuyuk nim tíñmekañ.’ ”

8 Windiñda Satandi nombo nañgipi, kwet jañgin ombap sinik no wolok plon lo kimpipi, kwet gítik wolok gambin ba paman daulimíñguk.

9 Daulimbi niñguk, “Tikap dik naka milelem ti-nambi, nan-wowoñ tímbetañda, nepenepek kalañ ñin gítik sinik dikok bi-gametet.”

10 Eumbi niñguk, “Satan, dik nambimbi ñau! Manda ñindiñ youyoulin patak, ‘Dik Molomga Anutu en noñganda milelem ti-ñimbi, kuñguña endok gíñgít wilimekañ.’ ” ✧

11 Yesuli windiñ eumbi, Satandi kak bim ñaumbi, añeloli bim timbi platañgíliñ.

Yesuli amatam Anutulok kapmalnan kuñgula eni-daut ti-semguk

Yesuli Kunum Molomdok kenan kusei kimitkuk

12 ‘Yoane tikembi, it kwambiñ ginañ kimitim patak’ gíñgít wali Yesulok pawañ ginañ pumbi, nain wolondañgan endi Judia distrik bimbi, Galili distrik undane ñañguk.

13 Gan endi il kusei Nasalet wandiñ nim kuñguk, endi Kapaneam it kwelan pit mlilat timbektok wandiñ ñambi kuñguk. It kwet win Galili tuk guañ baliliñ patak. Kwet win sambat tippeton, win Sebulon git Naptali, endok kweset.

14 Plofet amali nepek indauktok enguk win inda-dakleuktok Yesuli Kapaneam ñaṅguk. Neta, plofet Aisaiali ñindiñ youkuk,

15 “Sebulon gita Naptali endok kweset, win Galili kwet, wandiñ amatam asupti kuañ, Judalok sambat endiñgot nim. Kwet win telak Galili tuk guaṅnan ñalak wandiñ patak, Jodan tuk tambon kandañ.

Amatam wandiñ kuañ enda ñindiñ elet:

16 amatam yomjilok kilim ginañ kuañ enda Anutuli enlok kolsalen wopum koi sale-semguk, timbi kimkimlok giṅgit kuañ endok kañdañ bo saleṅguk.” ✧

17 Yesuli wandiñ ña tombi, kusei kimipi, giṅgit manda ñindiñ eu piṅguk, “Nain nim ombataumbi, Kunum Molomdi amatam gitik indaṅgan yambidikñeukak, wala timbi sindi ti-paṅgi-paṅgilembi, ginañji tambanewit!”

18 Timbi nain nola Yesuli Galili tuk guañ baliliñnan ñañipi, pis tiatia ama tivet, dakwaya yambiṅguk, win Simon koi no Petlo, tim kwayañ Andlu. Endi guaṅnan pis tiatia likset kop palimbi,

19 Yesuli yambim enguk, “Siti bimbibi, nak nep kle-kuumbi, nak ama tiatia kena san-daut ti-sametat.”

20 Eumbi, wolongan likset bimbibi, Yesu kle ña en gita kuṅgimik.

21 Timbi Yesuli yousi ñañipi, ama dakwayañgot tivet nombo ep timbi indaṅguk, win Sebedilok ñiñiit Yakobo git kwayañ Yoane. Endi beset Sebedi git kikeñ plon papi, pis tiatia liksi giline-pakiliñ. Timbi Yesuli kitisemumbi,

22 wolongan beset git kikeñ kak bimbibi, Yesu kle ña en gita kuṅgimik.

23 Timbi Yesuli Galili distrik tuop kle-gimbut kuṅguk. Kuñipi, amatam it kiyauñji ginañ eni-daut ti-semibi, Anutuli amatam nittek yambidikñelak wolok giṅgit manda kindem eu piumbi, amatam jibat kusei kusei inda-semguk ep timbi kindem daṅgiliñ.

24 Endi wandiñ timbimbibi, koi giṅgitti Silia provins tuop pindi daṅguk. Timbi amatamdi jimbatsiat gitik endoñ yanaṅgi pi biṅgiliñ, win ama jibat ba piṅgip gawat kusei kusei inda-semguk, ba ama yal kolanjat, ba ama kim katap taṅgiliñ, ba ama kesit kuṅgulok tuop nim gitikkan endoñ yanaṅgi pi umbi, ep timbi kindem daṅgiliñ.

25 Timbi amatam kimin wopum Galili nanin, ba Dekapolis, Jelusalem, Judia, ba Jodan tuk tambon kandañ nasi endi endoñ pa bimbibi kle kuaṅgiliñ.

5

Kunum Molomdi amatam nitin yambidikñelak?

1 Timbi Yesuli ama kimin wopum kle kuṅgiliñ yambimbibi, kwet kiminnan lombi pipakuk. Pipalimbi, gwaṅgwañiili endoñ bim kimin timbimbibi,

2 kusei kimipi, ñindiñ eni-daut ti-semibi enguk,

3 “Amatam Anutulok dainan nisila nandum pimbiñen tilak endi wakan Kunum Molomdi yambidikñelak,

wala timbi endi amatam diwin yapma kle-pakañ.

4 Ti-blamblae timbi mano ti-kuañ

endi wakan Anutuli en-busumbusuk ti-semekak,

wala timbi endi amatam diwin yapma kle-pakañ.

- ⁵ Kayombinembi kuañ
endi wakan Anutulí kwet gitik endok giñgit wisem-taleñguk win
kasilenekaliñ,
wala timbi endi amatam diwin yapma kle-pakañ.
- ⁶ Anutulok dainan dindim kuneliñdok nandi-koñgom wopum tañ
endi wakan Anutulí ep timbi plap taumbi, wolok tuop tinekaliñ,
wala timbi endi amatam diwin yapma kle-pakañ.
- ⁷ Nosiila ginañ busuk ti-semañ
enda wakan Anutulí windiñgot ginañ busuk ti-semekak,
wala timbi endi amatam diwin yapma kle-pakañ.
- ⁸ Ginañji Anutulañgot biñmañ
endi wakan kunum ginañ ñambi, Anutu kanekaliñ,
wala timbi endi amatam diwin yapma kle-pakañ.
- ⁹ Mik gimbit nain plon kulan busuk timbi indañ
endi wakan Anutulí 'wembe gwañgwanai' enbekak,
wala timbi endi amatam diwin yapma kle-pakañ.
- ¹⁰ Amatam Anutulok man tañgoneañda timbi, mīlap kusei kuseili inda-
semlak
endi wakan Kunum Molomdi yambi-dikñelak,
wala timbi endi amatam diwin yapma kle-pakañ.
- ¹¹ Kwapme kwapme amatamdi sindi giñgitnai kuañda timbi kosi timbi
kolaumbi, mīlap kusei kusei sambi, julunīt manda kolan kusei kusei sindok
plon embi, siñgiñji siañ, nain wolonda sindi amatam diwin yapma kle-
pakañ.
- ¹² Neta, tuanji wopum kunum ginañ pat-samlak, wala timbi walenji
kindem daumbi, silisili tinekaliñ. Amatamdi plofet ama damañgan
kuñgiliñ endi bo windiñgangot mīlap kusei kusei ti-semmañgiliñ.”

Kunum Molomdok kapmainan nitek kulok?

¹³ Yesuli yousimbi, gwañgwañiila ñindiñ enguk, “Palañdi* kena tilak
wolok tuop sindi amatam gitiktok boñgipsinan windiñgangot tañ. Gan
palañdok koñgom pi-taleumbi, nek ñala bindambo koñgom dawik? Windiñ
tindilok tuop nim. Palañ wandin wali kena nimnat, win slak kwet plon
yalimulim ñaumbi, ama kesisili yali-pañgipmañ.

¹⁴ It kwet no jañginan indañgan palimbi, nepek noli nim masipmek.
Windiñgangot sindi kwelalok amatam endok kolsalen.

¹⁵ Ama noli kolsalen pindopi, kambotti tapliwik ba? Nim a. Endi win
indañgan kimilimbi, it ginañnan pit mīlat tañ gitik endi koli sale-semlak.

¹⁶ Windiñgangot sindok kolsalenli amatam koli sale-semsemlok. Kusei
ñindiñda windiñ tilok: endi sindok kunditsi kindem ka-nandañda timbi,
Bepsi kunum ginañ patak en ni-kindem danekaliñ.”

¹⁷ Yesuli yousimbi enguk, “Sindi naka ñindiñ nim nandi-nambi enekaliñ,
'Anutulí endikñe manda Moselok kiinan kimit-nimguk, timbi plofet amali
manda nini-daut ti-nimgiliñ. Yesuli manda wakan wialettok indañguk.’
Sindi windiñ nim enekaliñ. Nak manda win wialettok nim indañgut,
tambo nak wolok kusei timba inda-dakleuptok indañgut.

¹⁸ Nak biañgan sinik sanba: kunum kwet patekamik tuop endikñe manda
youp bimbin pakañ wali gitik papat kwambiñ patnekalíñ. Win Anutulí
nepek indauptok elak win gitik gama nim indañlimbi, endikñe manda
lakat sinik noli bo no nim paitnekalíñ. Nim sinik.

* **5:13:** Palañ win monik manda plon sol.

19 Wíndiñda tìkap sîndi endikñe manda lakat sînik wandin no lapipi, amatamdi wíndiñgangot tîneliñdok eni-daut sem ti-semañ, Kunum Molomdi sînda nandum gîñgîñiilok boñgîpsînan pîmbiñen silanin sînik tîlak. Gan tìkap sîndi endikñe manda gîtik tañgonembi, amatamdi wíndiñgangot tîneliñdok eni-daut sem ti-semañ, Kunum Molomdi sînda nandum gîñgîñiilok boñgîpsînan loloñ tîlak.”

20 Yesuli yousîmbi enguk, “Dîndîm kuñgula nak ñîndiñ sanlet: endikñe manda nandi-tale ama gît Falisi ama endi endikñe manda youyoulin patak win gîtik kîmit-kle-kiliñ eañ. Tìkap sîndi ama win nîm yapma klembi, Anutu nîtek kuneliñdok nandîlak wîndiñ nîm kunekaliñda, sîndi Kunum Molomdok gîñgîñiilok nîm indanekaliñ.

21 Sîndi ama damasîla manda ñîndiñ enienin win nandi-taleañ, ‘Dîk ama no nîm wîli kîmbekak. ✧ No en ama no wîli kîmbekakta, endi manda plon kîmittok.’

22 Gan natna ñîndiñ sanlet: no en nolla gimbit tîlakta, en manda plon kîmittok. Ba no en nol manda winjît nîmbi ni-suambatak, en wakan kadikñelok mîn wopum gînañ kîmittok. Ba no en nol ñîndiñ nîlak, ‘Dîk ama kamen sînik’, endi jîmbiñdok komba gînañ ni-muttok.

23 Wala tîmbi dîk tapma tîmbepi sisuetnan ña ipi, nokali nandi-kola tîgamek win nandi-sîwîtañda,

24 kak, nepenepeka sisuet kuseinan kîmîpi, dîndîmgan ña noka tîmbi indaumbi, en gîta manda e-sale tîmbi, not busuk tîndekamîk. Wíndiñ tî-tale-bimek, kîndem ñambi tapma tîmbekañ.

25 Ba tìkap ama nolî manda plon gapîlep tîlakta, sîti telak plon yakan ñandemîk, wolondañgan plapkan sînik tambon tî-dîndîmelok manda en gîta eum dîndîm eukak. Nîm kañbi, ama walî kañ-dan amalok kiinan gapîlîmbi, kañ-danli bo tem dumanlok kiinan gapîlîmbi, endi gepmbi, it kwambiñ gînañ gapîlek.

26 Nak biañgan sînik ganba: dîk it kwambiñ gînañ papi, mînem ombîmîlok een win ombî-taleumek gambiumbi pîukañ.

27 Manda ñîndiñ damañgan een win sîndi nandi-taleañ, ‘Dîk ama nolok tamîn gîta telak joñgo nîm kuukañ.’ ✧

28 Gan natna ñîndiñ sanlet: ama nolî tam no ka-galkta tîlakta, en wakan ikan enlok gînan nanandîn gînañ tam win en gîta telak joñgo kulak.

29 Wíndiñda tìkap dauka tombonli gep tiañeumbi, yomdok sîsoñ plon pi pîwîñ ñala dauka win gîtnei kopi, dauka tombongot kuukañ. Nîm kañbi, gwîlapka gîtik jîmbiñ gep kolîm pîuñ a.

30 Ba tìkap kîka tombonli gep tiañeumbi, yomdok sîsoñ plon pi pîwîñ ñala kak dombî kopi, kîka tombongot kuukañ. Nîm kañbi, gwîlapka gîtik jîmbiñ ñauñ a.

31 Tîmbi damañgan ñîndiñ pa eñgîliñ, ‘No endi tamîn kle-kolep tîlakta, wolok tuop kundit yout daklembi mîukak.’ ✧

32 Gan natna ñîndiñ sanlet: tam telak joñgo nîm kuñguk en slakan nîm kle-kokottok. Neta, ama no en tamîn wandin kle kolîmbi, wapai komblin tîkewîkta, ama walî tamîn wakît endok wapai komblin yom plon yapîlîmbi, telak joñgo kundemîk.

33 Sîndi ama damasîla ñîndiñgangot enienin win nandi-taleañ, ‘Dîk manda e-kwambiñ dañguñ win nîm maklembi tambîlekañ. Dîk Wopumdok dainan nepek nek tîndîlok e-top tîñguñ wolok tuop tîmbekañ.’ ✧

34-35 Gan natna ñindiñ sanlet: e-kwambiñda manda no ñim enekaliñ, wïn kunum ba kwet ba Jelusalem wolok plon ñim enekaliñ. Ñindiñda: kunum gïnañ Anutulï pipapi, amatam yambi-dïkñelak, tïmbi kwetti wïn kesilok gembañ tïmbïmbi, kesi wolok plon kïmitak. Tïmbi Jelusalem wïn Ama Wapmañ wopum endok il kwel.

36 Tïmbi dïk kumbañga sak bip ba satnin tïmbi indauktok tuop ñim, wala tïmbi kumbañgala bo ñim e-kwambiñ daukañ.

37 Ama noli nepek nola san-kaumbi, dïndïmngan tambanembi, 'Oñ' ba 'Ñim' ñinekaliñ. Tïkap sïndi mandanjï tïmbi kwambiñ daneliñdok nandañ wïn Kolan Molomdok kandañ nanin bilak."

38 Yesulï yousïmbi enguk, "Sïndi manda ñindiñ damañgan een wïn nandi-taleañ, 'No en ama nolok dai tïmbi kolaukta, endok dai bo tïmbi kolalok. Ba no en ama nolok man kwandai wïli gïloñmekta, endok man kwandai bo wïli gïloñmïlok.' ✧

39 Gan natna ñindiñ sanlet: ama no kolan tï-samumbi, tambon ñim ombïñmïnekaliñ. Ñim sïnik. Tambon sïndi ñindiñ tïnekaliñ: tïkap ama noli bunga tombon wïlekta, tombon wïndiñgot wïlektok tambaneñmekañ.

40 Ba tïkap ama noli kiupïñga kasïleuktok manda plon gapïlepi nandïlakta, sauloñga wïndiñgot biñmekañ.

41 Ba tïkap ama noli kaikan gan-gïñgïnembi, nepenepeli wïn kwet kïmïn noñgan † wolok tuop bemi ñañmeñdok elakta, dïk kwet kïmïn tïpet wolok tuop bemi ñañmekañ.

42 Ba tïkap ama noli nepek nola gan-nandi tïlakta mïukañ, ba nepeka no nain dumangot tïke-kuup ganlakta nandïñmekañ.

43 Sïndi damañgan ñindiñ een wïn nandi-taleañ, 'Dïk nokala gïnañ kïndem tïñmekañ, tïmbi kanjïkkala nandi-kola tïñmekañ.' ✧

44 Gan natna ñindiñ sanlet: kanjïksiila gïnañ kïndem tï-semnekaliñ, ba ama mïlap kusei kusei tï-samañ enda Anutulï gwïlam tï-semektok ñimolo tï-semnekaliñ.

45 Wïndiñ tïñïpi, sïndi kunum Bepsïlok wembe gwañgwa kuañ wïn indadakleukak. Neta, endi ama gïtïkkan, wïn ama kïndem mandan kïmit-kleañ wakït ama kolan mandan wïkañ enda gïtik maim koli sale-sembi, gwi ñimut-semalak.

46 Tïkap sïndi ama gïnañ kïndem tï-samañ endañgot gïnañ kïndem tï-semneliñda, nektok kuseila Anutulï tambon ombi-samek? Wïn takis epep ama kolan ‡ endi bo telak wangot kleañ wïn!

47 Ba tïkap sïndi nosiilañgot not tï-semañda, kunditsi walï amatam dïwïn endok kunditsi ñitek maklewïk? Amatam Anutu ñim nandïñmañ endi bo wïndiñ ñim tañ ba?"

48 Yesulï wïndiñ embi yousïmbi, dïndïm kuñgula manda eñguk wolok bien wïn ñindiñ enguk, "Kunum Bepsïlok gïnan nanandïn ba ep tïndïn wïn gïtik kïndem ba dïndïm sïnikgot. Wïndiñda tïmbi sïndok gïnañ nanandïnji ba ep tïndiñji bo gïtik kïndem ba dïndïm sïnikgot palekak."

6

Gïnañ tiptok kena ñitek tïlok

✧ 5:38: Kisim Bek 21:24, Wok Pris 24:20, Lo 19:21 † 5:41: Grik manda kesïk yali ñañañ 1,000ndok tuop elak, wïn Roma amalok mail noñgan ba 1.5 kilomita netepep. ✧ 5:43: Wok Pris 19:18 ‡ 5:46: Juda amalï takis epep amala nandum endi takis epñïpi, amatam juluñt tï-sembi, Judalok kanjïksi, wïn Roma ama, not tï-semañ, wala tïmbi endi Anutulok dainan ñaneliñdok tuop ñim.

¹ Yesulí yousímbe, gwañgwañiila enguk, “Síndi gínañjì tiptok kena tíñipi ka-kíliñ embi, amatamdok dausínan ep tíndínjì sambí-daklenelíñdok ním tinekaliñ. Ním kañbi, Besí kunum gínañ patak endí tuanjì tambon ním ombí-samek.

² Ama manjì manbenjì malet nomík endí it kiyau gínañ ba ipaka boñgípnan gíñgíli wopungan tíñipi, mínem nepenepek ama pímbíñesíla emañ, wín amatamdí kosí gíñgít tíke-lonelíñdok wíndíñ tañ. Nak biañgan sanba: endí tuanjì ikan kasíle-taleañ. Wala tímbe nain nola ba nola dík plap kena tíñipi, wíndíñ ním tímbekañ.

³⁻⁴ Dík ama pímbíñesí ep kímíliñipi, plap kenañga tílañ walí dausínan sembín palektok dík kíkka dínđímdí nek tílak wín kíkka kepmala ním nímbekañ. Tímbe Bepkalí nepek dausínan sembín indalak wín kalakta endí tuan ombí-gamekak.

⁵ Ama manjì manbenjì malet nomík endí it kiyau gínañ ba telak balambalak ba pañga indanan ipi, nímolo tínepi nandañ, wín amatamdí yambí-daklenelíñdok wíndíñ tañ. Nak biañgan sanba: endí tuanjì ikan kasíle-taleañ. Wala tímbe nain nola ba nola dík nímolo tíñipi, wíndíñ ním tímbekañ.

⁶ Dík nímolo tímbepe, dítnañgan doundou ika gínañ lombi, yamañga sipbi, Bepka kwet sembín patak enda nímolo tíñmekañ. Tímbe Bepkalí nepek dausínan sembín indalak wín kalakta endí tuan ombí-gamekak.

⁷ Amatam anutu juluñgan nímolo tí-semañ endí manda sílanin asup pinapi, ‘Nímolo ombapníla nandí-nímetak’ wíndíñ nandíñipi pa tañ. Gan síndí nímolo tínepi,

⁸ endok nímolonjíllok telal ním klenekaliñ. Síndi Bepsíla nepek nola gamañ ním ní-nandíñílimbi, nekta lonjíañ wín endí ikan nandí-talelak.

⁹ Wíndíñda nímolo ñíndíñ tinekaliñ,
‘Kunum Bepní, díkok koka wín gíñgíñgan tí-gamlók.

¹⁰ Dík amatam gítík níp tímbe gíñgítgai indambi,
kunum gínañ kuañdí mañga tañgoneañ
wíndíñgangot níndí kwelan ñolók tañgoneneñ.

¹¹ Dík nanañ sandap ñolók tuop nímíñ.

¹² Níndí amatamdí yom tí-nímañ wín bí-semamíñ,
wíndíñgangot dík yomní bí-nímíñ.

¹³ Dík tí-kuyuk plon ním nímbeiwíñ,
tambo kolandok kíinan nanin nípmíñ.’

¹⁴ Nandañ. Síndi amatam ep tíndínjì kolan wín bí-semnelíñda, Bepsí kunum gínañ patak endí bo síndok yomjì bí-samekak.

¹⁵ Gan, tíkap síndí amatam ep tíndínjì kolan ním bí-semnelíñda, Bepsí endí bo ep tíndínjì kolan ním bí-samekak.”

¹⁶ Tímbe Yesulí yousímbe enguk, “Ama man manbenjì malet nomík endí nanañ gítík kímísip tíñipi, dei blamblae ba tí-kolakola embi, nanañ kímísip tañ wín amatam dausínan inda-daklenelíñdok. Nak biañgan sanlet: endí tuanjì ikan kasíle-taleañ. Wala tímbe nain nola ba nola síndí nanañ gítík kímísip tíndílok telak kímít-kleñipi, wíndíñ ním tinekaliñ.

¹⁷ Dík nanañ gítík kímísip tíñipi, tuk imbi, kumbañga sak youlekañ.

¹⁸ Wíndíñ tímbeñda, dík nanañ kímísip tílañ wín Bepka kwet sembín patak en noñganlañgot inda-daklewíñ, amatamda ním. Tímbe Bepkalí nepek dausínan sembín indalak wín kalakta endí tuan ombí-gamekak.”

¹⁹ Tímbe Yesulí yousímbe enguk, “Kwelan ñolók kwínakam ba bapaptí nepenepek tímbe kolalak, tímbe kumbu amalí it wiapi, kumbu tañ. Wala

timbi sindi gwilaptok kenañgot timbi, nepenepesi tuan wopum kwelan ñolok pat-samektok nim ti-jumit tinekaliñ.

²⁰ Tambon sindi tuanj kndem win kunum ginañ pat-samektok ti-jumit tinekaliñ. Win kunum ginañ kwinakam ba bapapti nepek no nim timbi kolalak, timbi kumbu amali bo it wiapi, kumbu nim tian, wala timbi tuanj nim pailekak.

²¹ Kusei ñindiñda timbi windiñ tindilok sanlet: nepek nekta sinik nandum loloñ tilak walañgot ginañ nanandinjili pat-samlak.

²² Daut endi tipala nomik, endi piñgipnlok kolsalen. Tikap daukali kndem patakta, kolsalenli piñgipka ginañ gitik kol salelak.

²³ Gan, tikap dauka kolanla, piñgipka ginañ gitik kilime-patak. Windiñda timbi, tikap nepek gep kol salelok wali kilim indañgukta, biañgan kilim mulum ginañ kulañ.”

Anutu en noñganla kena tiñmilok

²⁴ Timbi Yesuli yousimbi, gwañgwañiila enguk, “Kena gwañgwa silanin endi molom tipettok kena ti-semektok tuop nim. Windiñ timbekta, molomñin nola not ti-ñimbi tike-kwambiñ dambi, molomñin nola nandikunjit tamba, siñgi wilimek. Windiñgangot sindi nepek tipelat, win Anutu git minem kwilikwili, endok kena tineliñdok tuop nim.

²⁵ Wala timbi ñindiñ sanba nandiwit: sindi kuñgunjila ba gwilapsila nandimbi, nanañ tuk ba dasindasinji tuop pat-samlak wala nandi-bendi nim tinekaliñ. Biañgan sinik: nepek nek ñali bien sinik? Win kuñgunjili nanañ maklelak, timbi gwilapsili dasindasinji maklelak.

²⁶ Sindi monik yambi nandiwit: endi nanañ tipimbi met-na wisi-kot windiñ nim tañ, gan sindok Bepsi kunum ginañ patak endi ep towilak. Timbi nittek? Sindi monik endok pimbini ba? Nim a! Sindi endok loloñ sinik, wala timbi endi windiñgangot sep towilak.

²⁷ Ba sindoññan nanin ama nin ñali sinik kuñgunla nandi-bendi wopum tiñipi, kuñgun lakat nombo guma yousum ombatawik?

²⁸ Timbi dasindasinjila nekta nandi-bendi wopum tañ? Sindi pepekañgolalok paman klinan indambi pakañ win ka nandiwit: endi dasindasinjilok kena nim tañ,

²⁹ gan pamanji win kndem bien sinik. Nak wala ñindiñ sanlet: ama wapmañ Solomon endi dasindasin pamanat dasiñguk, gan endok pama win kli wolok paman nim makleñguk.

³⁰ Kli nepek pamanji mangan indambi, desa yañetambi bndip pilak win bo Anutu en dasindasinji emlakta, nittek timbi endi dasindasinji nim timbi inda-samek? Nanandi-kiliktiinji lakat nim pat-samlak ba?

³¹ Windiñda sindi nandi-bendi timbi, ñindiñ nim enekaliñ, ‘Nindi nanañ tuk nek ep na tinekamini?’ ba ‘Nindi dasindasin nek dasi kunekamini?’

³² Ama nindi Anutu biañgan en nim nandiñmañ endok ginañji ba nanandinjili nepenepek gitik wandindokgot pat-semalak. Timbi kunum Bepsi ñindiñ nandi-sam-talelak: sindi nepek gitik win nim pat-samekta guma nim kuneliñ, wala timbi nepek wala nandi-bendi wopum nim tinekaliñ.

³³ Sindi ginañ nanandinjili dama nepek ñala kimilim pat-samekak: sindi Anutulok giñgitiñ indam kumbi, dndim kuñgu kunekaliñ. Windiñ tinekaliñda, nepek diwin gitik wandin wali bo inda-samekak.

³⁴ Wala timbi sindi desa nek indauk wolok man nandi-bendi wopum nim tinekaliñ, win desalok giñgit. Sandap nolok mlap win sandap wolok tuop. Nim kañbi, yousimbi e-ta-ñaumbi mlatauk.”

7

Sindi amatamdi nek ti-samneliñdok nandañ, wíndiñgangot enda ti-semnekalíñ

¹ Yesulí manda yousimbi ñíndiñ enguk, “Sindi amatamdok ep tíndinjí kañ-danbi, endí kolasi wíndiñ ním enínekalíñ. Ním kañbi, Anutulí sinda wíndiñgangot tí-samek.

² Nekta, telak nítek plon sindí amatam yambi-dan tí-semañ, wíndiñgangot Anutulí bo sambí-dan tí-samekak. Tímbe kusei nítektok tuop sindí amatam yambi-dan tí-semañ, kusei wolok tuopkan Anutulí bo sambí-dan tí-samekak.

³ Dík nítek tímbe nokalok dainan kílikílik mínam wín kalañ, gan dítnalok dauka gíñañ komba bem pakamlak wín ním ka-daklelañ?

⁴ Dítnalok dauka gíñañ komba bem wíndiñ patakta, nítek nokala ñíndiñ tuop nímbañ, ‘Notna, nak dauka gíñañ kílikílik patak wín klewa lambí-gamek.’

⁵ Dík ama juluñgangdok. Dama dítnalok dauka gíñañ komba bem patak wín kle-kopmek, síngi kíndem dei-kíliñ embi, nokalok dai gíñañ kílikílik mínam patak wín kle-kolekañ.

⁶ Sindi nepek no Anutulok gíngit wílimímín wín tikembi, kamotta ním emnekalíñ. Ním kañbi, kamottí undanembi, sínla sep saineliñ. Ba sindí sínlok kokomjí tuan lolon wín bítta ním emnekalíñ. Ním kañbi, bík kesísíli yali mína dam kotnelíñ.” *

⁷ Yesulí yousimbi, nímolo tíndíla ñíndiñ enguk, “Sindi nepek nola típíkañ wala ní-nandí tínekalíñ, tímbeímbe nandí-samekak. Sindi nepek nola lonjímbi típíkañ wala lolonjí tínekalíñ, tímbeímbe nepek wolok bien kanekalíñ. Sindi yaman wíwít tínekalíñ, tímbeímbe Anutulí písat-sambí sep plaptaukak.

⁸ Wín kusei ñíndiñda: ní-nandíañ tuop nandí-semhlak. Lonjíañ tuop bien kañ. Yama wíkañ tuop yama písat-semekak.

⁹ Síndoññan nanin nindí níñañ nanañla eumbi kawat míwík? Nimbek nolí tuop ním.

¹⁰ Ba písla eumbi, malet no ním nanalok kíndem míwík ba? Wín bo tuop ním.

¹¹ Sindi ama yomat, gan nepenepek kíndem gwañgwa bísatsíla emneliñdok nandí-kíliñ eañ. Wíndiñda tímbe, sindí ñíndiñ síník nandíwít: Bepsí kunum gíñañ patak endí mek sapma klembi, nepenepek kíndem ama nindí enda ní-nandañ enda guma emekak.

¹² Sindi amatamdi nek ti-samneliñdok nandí-koñgom tañ, wíndiñgangot enda tí-semnekalíñ. Manda walí wakan endíkñe manda Moselí kímit-nímguk ba manda plofet amalí níni-daut tí-nímgíliñ wolok kusei tímbe inda-daklelak.

¹³ Sindi yama gik wandíñ lonekalíñ. Jímbeíñ ñañañlok yama wín wopum, tímbe telak jímbeíñ kandañ ñalak wín basakñanen, ba kesítí ñañañlok pañgítín, wala tímbe amatam asupgandí telak wín kleañ.

¹⁴ Gan kuñgu kwambiñ ñañañlok yama wín gik síník, tímbe kuñgu wandíñ ñañañlok telak wín bo típ tímbe gliñgliñnat. Wala tímbe ama noñgan noñgandíñgot telak yama wín kañbi, gíñañ loañ.”

Ep tíndinjílok bien walí kusasi tímbe daklelak

* **7:6:** Yesulí e-yout manda wíndiñ eñguk wín endí Anutulok gíngit manda kíndem wala nandum talí tálak ama wandísi wala ním enendok eñguk.

¹⁵ Yesulí yousímbe enguk, “Plofet ama julunjuluñ enda yambi-kiliñ embi kunekaliñ. Endí sipsip busukñanen wandin nomik sindoñ bañ, gan ginañ nanandinjí wín kamot moyen sañan wandin: endí sep tímbe kolaneliñdok nandiñ.

¹⁶ Síndi endok ep tindiñjé ba kenanjilok bien kañbi, kusasi ka-dindim enekaliñ. Kuañgímdí mandañ bien nanalok lalilak ba? Ba gínjatté gip bien nanalok lalilak ba? Ním a.

¹⁷ Komba típitípin kíndem endí bien kíndemgot lalilak, komba kolan endí bien kolan lalilak.

¹⁸ Komba kíndem endí bien kolan lalilali wín ním patak, ba komba kolan endí bien kíndem lalilali wín bo ním patak.

¹⁹ Tímbe komba no bien kíndem ním laliumbi jínbim gíloumbi, komba ginañ silok.

²⁰ Wíndiñgangot síndi plofet ama julunjuluñ endok ep tindiñjé kañbi, kíndem kusasi ka-daklenekaliñ.

²¹ Amatam ‘Wopumna, Wopumna’ pa naniñ endí gítikkandí Kunum Molomdok gíñgít ním indambi kunekaliñ. Wín Bepna kunum ginañ patak endok man mandan tañgoneañ endíñgot kunum ginañ lonekaliñ.

²² Kunum Molomdi amatam yambi-danbekak wolonda asupté ñíndiñ nanínekaliñ, ‘Wopum, wín díkok kokala níndi plofet manda eñgímíñ, yal kolan ep kle-semgímíñ, tímbe kundit gembínat engano asup tíñgímíñ yañ!’

²³ Wíndiñ eumbi, ñíndiñ e-daklembi enbetat, ‘Síndi Anutulok endíkñe manda makleñgíliñ. Nak ním nandi-samlet. Síndi nambimbi ñawít!’ ”

²⁴ Yesulí yousímbe enguk, “No en manda gítik ñín san-talelet wín tíke-kulakta, endí ama nanandínat ñándin: endí il kíndilípi, ita mambi ilímbe, kawat ta kusei ginañ meli píumbi, gembínatkan youlí gílím da-taleñguk. Wíndiñ tímbe, il kíndit-talem palímbe,

²⁵ nain nola gwi gwam wopum síník it plon suañguk, tím sasaleli bo it pendit-tílalímbe, díñdam pakuk. Nekta, kawat ta kusei ginañ meli píumbi youlí gílím dañgukta ním gíloñguk.

²⁶ Gan no en manda gítik ñín san-talelet wín nandiñbe nandi-kímkimnelakta, endí ama kamen ñándin: endí il kíndilípi, ita kenanjat sílanin plon mambi ikuk. It kíndit-talem palímbe,

²⁷ gwi gwam wopum síník it plon suambi, kínanjat kíndilímbe, sasaleli bo it pendip yout mánjulímbe gílo m pímbi, lílíme-taleñguk.”

²⁸⁻²⁹ Yesulí amatam kímín wopum nanandí emguk, wín endí endíkñe nandi-tale amanjilí ení-daut tí-semmañgíliñ wolok tuop ním tíñguk. Ním, endí enlok man ba gembín plon ení-daut tí-sem tí-kuñguk, wala tímbe manda eu taleumbi amatamdí nandi-gítíñgítík tímbe, dambenji píumbi pakíliñ.

Ama Wapmañli gembín Juda amatamda daut semguk

8

Yesulí amatam asup ep tímbe kíndem dañguk

¹ Yesulí kwet jañgínnan nanin pí ñaumbi, amatam kímín wopumdi en kle ñañgíliñ.

² Tĩmbi ama no wanda kwambiñnat endi Yesuloñ bĩmbi, mĩlelem tĩñĩmbi nĩnguk, “Wopum, tĩkap dĩk nep kĩmĩlep nandĩlañda, guma jĩmbatna tĩmbi taleumbi, kĩndem dawa.” *

³ Eumbi, kii kot-suapi, ama wĩn tĩke-kambi nĩnguk, “Nak nandĩ-gamlet. Dĩk kĩndem da” eumbi, wolongan wanda kwambiñ walĩ pailĩmbi kĩndem dañguk.

⁴ Tĩmbi Yesulĩ ñĩndĩñ nĩnguk, “Nandĩlañ. Nepek inda-gamlak wolok kasat ama nola nĩm tĩ-semekañ. Nĩm. Dĩk ñambi, gwĩlapka tapma amala daulĩmĩmbi, jĩmbatka talelak wĩn gambi-dakleukak. Tĩmbi dĩk amatamdi wandañga biañgan ip talek wĩn gambi-nandĩnelĩñdok Moseli endĩkñe manda kĩmĩt-nĩmguk wolok tuop tapma tĩmbekañ.”

⁵ Tĩmbi Yesulĩ Kapaneam it kwelan ñañguk. Ña tombĩmbi, Romalok mik ama 100 endok telak damanjĩ endi Yesuloñ bĩmbi nĩ-gĩngĩnembĩ

⁶ eñguk, “Wopum, kena gwañgwana jĩmbat wopum indañmumbi, kii kesi dalandaumbi, piñgĩp gawat wopum nandĩmbi, ilan patak.”

⁷ Eumbi nĩnguk, “Ale, nak ña tĩmba kĩndem dautak.”

⁸ Gan mik amalok telak damanjĩlĩ tambanembĩ nĩnguk, “Wopum, nak ama piñbĩñenen, nĩtek dĩk nokoñ ilan bĩwĩñ? Dĩk mandañgot eumbi, kena gwañgwana kĩndem dawĩn.

⁹ Kusei ñĩndĩñda wĩndĩñ elet: lolonalok kapmalnan wĩn natna kulet, tĩmbi nokok kapmalnan mik ama dĩwĩn noli kuañ. Tĩmbi nak nola ‘Dĩk ñau!’ nĩmbambi ñalak, ba nola ‘Dĩk bo!’ nĩmbambi bĩlak, tĩmbi kena gwañgwana ‘Kena ñĩn tĩ!’ nĩmbambi, kena wĩn tĩlak.”

¹⁰ Yesulĩ manda wĩn nandĩmbi nandĩ silĩkĩnembĩ, amatam en kle ñaĩngĩlĩñ endi ñĩndĩñ enguk, “Yakñesi! Sĩndĩ ama ñĩn kawĩt! Biañgan sanlet: endi Juda ama nĩm, gan endi nanandĩ-kĩlĩkti wopumnat! Nak Isael sĩndok boĩngĩpsĩnan nanandĩ-kĩlĩkti wandĩn nĩm kaĩgut.

¹¹ Nak ñĩndĩñ sanba: Kunum Molomdi kusei kĩmĩpi, amatamñii indañgan yambi-dĩkĩnembĩ, nanañ sina wopum tĩ-semekak, wolonda amatam asup kwet tuopnan nanĩn endi bĩmbi, Ablaam, Aisak gĩt Jekop en gĩta nanañ nanekalĩñ.

¹² Gan Anutulĩ Juda amatam dama gĩngĩtĩnii ep kasĩleñguk wĩn asup ep kleumbi, kĩlĩm gĩnañ piñbĩ, wandĩñ mano kwĩlĩm tĩmbi, manjĩ si-gĩlĩm danekalĩñ.”

¹³ Tĩmbi Yesulĩ mik amalok telak dama nĩmbi eñguk, “Dĩk ñau. Nanandĩ-kĩlĩkti tĩlañ wolok tuop inda-gametak.” Eumbi, wolongan sĩnĩk telak damalok kena gwañgwa jĩmbalĩ taleumbi kĩndem dañguk.

¹⁴ Tĩmbi Yesulĩ Petloloñ ilan ña loñguk. Lombi kañguk wĩn: Petlolok yapman tam piñgĩu komba dĩmbi, ipat plon dou-pakuk.

¹⁵ Tĩmbi Yesulĩ kii plon tĩke-kaumbi, jĩmbalĩ taleumbi, tam walĩ mĩlapi, nanañ tuk tĩmbi plaptañguk.

¹⁶ Maim piñbĩ, ama yal kolanjĩat asup yanañgĩpi, Yesuloñ bĩñgĩlĩñ. Bĩmbi, man mandalĩñgot yal ep kle-kopi, amatam jĩmbatsĩat gĩtĩk ep tĩmbi kĩndem dañgĩlĩñ.

¹⁷ Wĩndĩñ tĩngukta, endi plofet Aisailĩ kundit indauktok eñguk wolok tuop tĩnguk, wĩn ñĩndĩñ,

“Endi jĩmbat ba piñgĩp gawatnii nĩpma tĩkembĩ bem-nĩmguk.” ✧

Yesulĩ en kle-kuñgulok manda enguk

* **8:2:** Juda amalok nanandĩ-kĩlĩktĩnjĩ ñĩndĩñ pakuk: jĩmbat ba ep tĩndĩn dĩwĩn walĩ ama ep tĩmbi kilaumbi, Anutulok dainan ba amalok ñasĩñgan ñanelĩñdok tuop nĩm. ✧ **8:17:** Aisai 53:4

18 Amatam asupti Yesu kle-gimbup palim yambimbi, gwañgwañiili tuk guañ tambon kandañ ñañalok eni-dikñeñguk.

19 Timbi endikñe manda nandi-tale ama noli Yesuloñ bimbimbi niñguk, “Endaut. Dembek dembek ñaukañ tuop nak gep kle-kuutat.”

20 Eumbi tambane niñguk, “Kamot moyen klinalok endi kwet tombañjiat, timbi monik endi bo isiat, gan Amalok Niñañ en il no nim palmilak.”

21 Timbi gwañgwañiiloñ nanin ama noli Yesu ñindin niñguk, “Wopum, nandi-namumbi, dama ña bepna kindit tapli-bimek bim gep kle-kuutat.”

22 Gan Yesuli niñguk, “Nim a. Ama ginañji tip kimkimin endi kindem nosi tike kimipi kinditnelin. Dikta bim, nep kle.”

Yesuli sasale wopumda manda nimbimbi biñguk

23 Timbi Yesuli kikeñ plon loubi, gwañgwañiili en kle ñambi loñgilin.

24 Timbi tuk guañ plon ñañilimbi, sasale wopum plapkan sinik pendipi, tuk munjulimbi, kikeñ kot tapliupi tiñguk. Gan Yesu enla dou kamalam pakuk.

25 Timbi gwañgwal Yesu timbi silikñeumbi niñgilin, “Wopum, nipmi plata! Kuñguni taleupi tilak.”

26 Eumbi enguk, “Nekta gembini pumbi misiañ? Nanandi-kiliktinji lakat nim pat-samlak ba?” Wandin embi mlapi, sasale git tuk enombumbi, sasale biumbi, tukti busukñanen douñguk.

27 Timbi ama Yesu gita pakilin endi ka silikñembi eñgilin, “Ama ñin nitein sinik, ñala sasale git tukti mandan tañgoneamik?”

Yesuli ama tipet endok yal kolan kle-semguk

28 Galili tuk guañ tambon kandañ, Gadala nasilok kwelan, ama tipet yal kolanjiat endi sumnan pa kuñgimik. Endi ama sañasit sinikta timbi ama noli endi kuñgimiknan kandañ ñañambit tindilok tuop nim. Yesuli wolok ña tombimbi, ama tipet endi sumnan nanin pimbimbi, en timbi indambi

29 kitimbi niñgimik, “Anutulok Niñañ, dik nekta nindoñ bilañ? Kwelan kuñgulok nainni gama nim dumalañilimbi, kena gim nimepi bilañ ba?”

30 Bit kimin wopum no kambak mayañgan kuñipi, kwet minañ-pakilin.

31 Timbi yal kolan endi Yesuli nandi-semektok ni-giñginembi eñgilin, “Tikap dik nip kleup tilañda nandi-nimumbi, bit kimin da pakañ endok ginañji ginañ ña pina.”

32 Eumbi enguk, “Ale, pim ñawit!” Timbi wolongan yal kolan endi ama tipet yambik bimbi, bit asup endok ginañji ginañ ña piñgilin. Pumbi, bit gitik endi gembinat woñepi, kwet yaliup jilopi, jimbini pimbimbi, tuk guañ ginañ tuk nañbi kim-taleñgilin.

33 Timbi bit ka-dikñe ama endi pim ñambi, it kwet wopumnan ña tombi, bittok kasat ba ama tipet yal kolanjiat kuñgimik endok kasat gitik amatamda ti-semgilin.

34 Wandinnda timbi amatam it kwet wopumnan kuñgilin gitik endi Yesu bi kañbi, kwesi bim ñauktok ni-nandumbi nandi-semguk.

9

Yesuli ama no kii kesi dalandan endok yomin bimbi, timbi kindem dañguk

1 Timbi Yesuli kikeñ plon lombi, tuk guañ tombo kandañ undane ñambi, enlok il kwelnan tomguk.

2 Timbi ama diwandi ama no kii kesi dalandan tañgonembi, endoñ biñgilin. Biu yambimbi, nanandi-kiliktinjilok kusei ka-nandi-tombi, ama

tañgo plon pakuk enda ñ+ndiñ niñguk, “Notna, waleña busukñeun: nak yomga g+ik bi-gamlet.”

³ W+ndiñ eumbi, end+ikñe manda nandi-tale ama d+windi wala nandum p+umbi, nis+ingan ñ+ndiñ eñg+liñ, “Ama ñal+ yom biñmektok elak endi Anutula en wandin eñ+pi ni-lakatalak yañ!”

⁴ Yesuli g+nañ nanand+nji ka-daklembi enguk, “Nekta g+nañji g+nañ nanandi kolan wandin ti-namañ?”

⁵ Anutuli gemb+in nim namumda, nak ama ñala ‘Yomga bi-gamlet’ ba ‘D+k m+lap, kes+tti ñau!’ w+ndiñ ni+mbambi, bien k+ndem indauk ba? Nim a!

⁶ W+ndiñda Amalok Niñañ kwelan ñolok yom bimbilok gemb+in palm+lak win nak ñ+ndiñ daut sametet.” Yesuli w+ndiñ embi, ama kii kesi dalandanla niñguk, “D+k m+lap, ipaka t+kembi, ikanan ñau!”

⁷ Eumbi, wolongan m+lap ipi, ipal t+kembi, ilnan ñañguk.

⁸ Timbi amatam kundit win kañg+liñ endi mis+mbi, Anutuli gemb+in wandin amala emguk wala ni-k+ndem dañg+liñ.

Yesuli yom ama g+ta yakan nanañ nañguk

⁹ Timbi Yesuli walinin pi ñañ+pi, ama no koi Matayo takis epep ilan kena ti-pal+mbi kañbi niñguk, “D+k b+mbi nep kle-kuukañ.” Ni+mb+mbi, wolongan m+lap kle ñañguk.

¹⁰ Timbi Yesu git gwañgwañii endi it g+nañ lo pipapi, nanañ nañg+liñ. Nañ+li+mbi, takis epep ama ba ‘yom ama’ * asup d+windi b+ yous+mbi, en g+ta nanañ yakan na-pak+liñ. Na-paliñ+li+mbi,

¹¹ Falisi ama d+windi win kañbi, nandum pi-s+nik taumbi, Yesulok gwañgwañii en-nandi+mbi eñg+liñ, “Sandauts+ endi neta takis epep ba yom ama en g+ta nanañ nalak?”

¹² Yesuli manda win nandi+mbi enguk, “K+ndesi endi gwasap amaloiñ nim ñañ. Win j+mbats+at endiñgot gwasap amaloiñ ñañ.

¹³ S+ndi ñambi, Anutulok mandan ñ+ndiñ youyoulin patak win pinapi, bien ka-daklenekaliñ, ‘Nak ama g+nañ busuk ti-semneliñdok nandi+let, tapma ti-namañ wala nim.’ ✧ W+ndiñda nak yom ama en-tiañeutok indañgut, ama nis+la nandum d+ndim s+nik t+lak enda nim.”

Yesulok endaut manda komblin wak+it ep t+ndin damanin win nim kiuttok

¹⁴ Nain wolonda Yoane tuk ii-sem kena tiñguk endok gwañgwañiili Yesuloñ b+mbi ni-nandi+mbi eñg+liñ, “Falisi ama g+ta n+ndi nanañ k+misip pa tam+ñ, gan nitakta dikok gwañgwañgaili w+ndiñ nim pa tañ?”

¹⁵ Eumbi, Yesuli gwañgwañiili kusei nekta ep t+ndin damanin nim k+mit-kleñg+liñ win eu dakleuktok eyout manda d+win eñguk. Eñ+pi, enla ba gwañgwañiilok plon ñ+ndiñ embi enguk, “Ama noli tam+n t+lakta timbi, sina m+n na-s+is+il+lak nain indaumbi, noliili k+ndem blandok telak kleñ+pi, nanañ k+misip t+neliñ ba? Wolok tuop nim. Gan ama win noliilok boñg+ps+nan nanin yapma t+ke-ñaumek, noliili blandok telak klenepi, nanañ k+misip pa t+nekal+ñ.”

¹⁶ Yesuli w+ndiñ embi yous+mbi enguk, “Ama noli dasindasin damanin dikñendikñen mambupmeupi sandum kusip komblin nim tikelak. W+ndiñ t+mbekta, dasindasin w+li+li+mbi, sandum kusip komblin wali ña titambi, dasindasin damanin tiañeum blañganeumbi, g+nañ wopungan s+nik indauk.

* **9:10:** Falisi amal+ amatam d+windi end+ikñe manda nim k+mit-kle-k+liñ eañg+liñ enda nandum yom ama t+ñg+liñ. ✧ **9:13:** Hosea 6:6

17 Tĩmbi wain tul komblin bo meme gwĩlap kawai gĩnañ nĩm wĩli gĩlolok. Wĩndĩñ tĩmbekta, wain tullĩ bendĩ wopum dambi, meme gwĩlap kawai tĩmbi tawa kolaumbi, wain kwelan lamit pi-talewĩk. Wala tĩmbi wain tul komblin wĩn gwĩlap komblin gĩnañ pa wĩli gĩlolok, tĩmbi nĩset tĩpelat kĩndemgot patemĩk.”

Yesulĩ tam jĩmbalat no gembĩnlĩ tĩmbĩ kĩndem daumbi, wembe sembisembĩn no tĩmbĩ mĩlakuk

18 Yesulĩ wĩndĩñ eñĩlĩmbi, ka-dĩkĩne ama nolĩ endoñ bĩmbi, kuañ kuseinan mĩlelem tĩñĩpi nĩnguk, “Wembana kombĩkan sĩnĩk sembilak. Gan wandin-gan dĩk bĩmbi, kĩka endok plon kĩmĩlĩmbi, kuñgun nombo indaĩmun.”

19 Eumbi, Yesulĩ mĩlapi, gwañgwañii gĩta ka-dĩkĩne ama klem ilnan ñanepi ñaĩngĩlĩñ.

20-21 Tĩmbi tam no tam jĩmbat † indaĩmĩ palĩmbi, gwĩlat 12 taleñguk endĩ enla ñĩndĩñ e-nandĩñguk, “Nak Yesulok dasindasingot tĩke-kautatta, kĩndem dautat.” Wĩndĩñ eñĩpi, endok siñgi kandañ ñambi, dasindasin kusipgot tĩke-kañguk.

22 Tĩke-kaumbi, undanem tam kañbi nĩnguk, “Wembe, waleñga kĩndem dawĩn. Nanandĩ-kĩlĩktĩñgalĩ gep tĩmbi kĩndem dalañ.” Tĩmbi nain wolondañgan tam walĩ kĩndem dañguk.

23 Tĩmbi Yesulĩ ka-dĩkĩne ama endok ilnan ña tombi yambĩñguk wĩn: amatam asup kĩmĩn tĩ-palĩmbi, dĩwĩsĩli blandok kap pakĩuaktĩ pendĩlĩmbi, dĩwĩsĩli mano tĩmbi, losala wopungan tĩñgĩlĩñ. Tĩ-palĩm yambĩmbi

24 enguk, “Sĩndĩ mĩlapi ña-talewĩt. Wembe tip endĩ nĩm sembilak. Endĩ slak dou-patak.” Eumbi ka-kwalepgĩlĩñ.

25 Gan amatam ep kleum pawan pi-taleumbi, Yesulĩ wembe pakuknan lombi, kii plon tĩkeum mĩlakuk.

26 Tĩmbi kundit wolok gĩñgĩttĩ kwet wolok tuop sapakĩeñguk.

Yesulĩ ama tĩpet dauset sipmĩsipmĩn gĩt ama no man sipmĩsipmĩn ep tĩmbi kĩndem dañgĩlĩñ

27 Yesulĩ waliningan pi ñaĩlĩmbi, ama tĩpet dauset sisipmĩn endĩ siñgi kandañ klembi kĩtĩmĩm eñgĩmĩk, “Devittok Komblin, dĩk nĩta blan tĩ-nĩmĩñ.”

28 Yesulĩ it gĩnañ lo palĩmbi, ama tĩpet walĩ endoñ bĩñgĩmĩk. Bĩmbi en-nandĩmbi eñguk, “Nak gumañ sep tĩmba kĩndem dandemĩk wĩn sītĩ nandĩ-kĩlĩktĩ tĩ-namamĩk ba?” Eumbi nĩñgĩmĩk, “Oñ, Wopum, wĩndĩñgan.”

29 Eumbi, kiilĩ dauset tĩke-kambi enguk, “Nĩtek nandĩ-kĩlĩktĩ tĩ-namamĩk wolok tuop inda-samun.”

30 Eumbi, dautset tombĩmbi, kĩmĩsip manda kwambĩñ ñĩndĩñ enbi eñguk, “Sītĩ nepek ñĩn inda-samlak wĩn ama dĩwĩn nola nĩm enĩndekamĩk.”

31 Wĩndĩñ eñguk, gan endĩ ñambi, Yesulok gĩñgĩt wĩn kwet wolok tuop e-sapakĩeñgĩmĩk.

32 Ama tĩpet walĩ walinin pi ñaĩlĩmbi, amatamdĩ ama no yal kolanĩ man tĩmbi sipmĩñguk wĩn Yesuloñ nañgĩp bĩñgĩlĩñ. Nañgĩp bĩmbi,

33 yal kolan kleñmĩmbi, man sisipmĩn endĩ kusei kĩmĩpi, manda eñguk. Tĩmbi amatamdĩ wĩn ka silĩkĩmbi eñgĩlĩñ, “Dama Isael kwelan nepek ñandin no nĩm indañguk.”

34 Gan Falisi amalĩ ñĩndĩñ pa nĩañgĩlĩñ, “Yal kolandok telak damanjĩli gembĩ mĩmbi, yal kolan pa ep kle-semalak.”

† 9:20-21: Juda amatamdĩ nandum jĩmbat walĩ tam ep tĩmbi kolaumbi, Anutulok dainan ba amalok ñasĩñgan ñanelĩndok tuop nĩm.

Ama Wapmañi kena gwañgwañii molo manda enguk

Yesuli kena gwañgwa 12 en-tiañembi, kena taneliñdok molo manda enbi en-mukuk

³⁵ Tĩmbi Yesuli it kwet wopum ba tip giti+k kle-gimbulepi ñañguk. Ñañipi, amatam it kiyaunji ginañ eni-daut ti-sembi, Anutuli amatam yambi-dikñelak wolok plon gĩngit manda kindem eu piumbi, amatam jĩmbat kusei kusei inda-semguk ep tĩmbi kindem dañgiliñ.

³⁶ Tĩmbi endi ama kimin wopum yambiñguk win endi sipsip ka-dikñenji nimnat ba ti-plaplaenji nimnat nomik kuumbi yabum mlataumbi blan ti-semguk. Blan ti-sembi,

³⁷ gwañgwañiila ñindiñ enguk, “Nanañ bien mepmettok asupgan pakañ, gan kena ama win lakatgot.

³⁸ Wala tĩmbi sindi Anutu kena molom nimolo tiñmumbi, kena ama ep tĩmbi indaumbi, kenan ginañ en-mulim ñambi, bien ep kimin kotnekalñ.”

10

¹ Tĩmbi endi gwañgwañii 12 kiti-semum biumbi, yal kolan ep kle-semneliñdok ba jĩmbat kusei kusei ep tĩmbi kindem daneliñdok gembu enguk.

² Ama enmumulin 12 endok kosi ñindiñ: dama Simon koi no Petlo, tĩmbi kwayañ Andlu, git Sebedilok niñañiit Yakobo gita kwayañ Yoane,

³ Filip git Batlomio, tĩmbi Tomas git Matayo takis epep ama, tĩmbi Yakobo Alifaialok niñañ git Tadaio.

⁴ Tĩmbi Simon Selot * git Judas Iskalit en Yesu bola tiñmĩnguk.

⁵⁻⁶ Tĩmbi Yesuli gwañgwa 12 wala wakan en-mupi, molo manda embi enguk, “Israel amatam endi sipsip pait-pakañ wandin, wala tĩmbi sindi endoñgot ña yambinekalñ. Sindi Samalia amatam endok isi kwesinan nim lonekalñ, ba amatam Judalok sambat nim endoñ nim ñanekalñ, Juda amatamdoñgot ñanekalñ.

⁷ Ñañipi, gĩngit manda ñindiñ eninekalñ, ‘Kunum Molomdi amatamñii yambi-dikñelak win inda-dakleup tilak.’

⁸ Tĩmbi jĩmbatsiat ep tĩmbi kindem danekalñ, ba kimkimin ep tĩmbi mlatlanekalñ. Wanda kwambañjiat ep tĩmbi gilita-semnekalñ, ba yal kolanjiat ep kle-kot-semnekalñ. Gembu samsamin win tuan nimnat, wala tĩmbi sindi kena tuan nimnat kenane-semnekalñ.

⁹⁻¹⁰ Ama kena tilak enda tuan mlak, wala tĩmbi sindi ñanepi, minem gimin ba satnin nim mep ñanekalñ. Sindi liksi nim tañginekalñ. Tĩmbi kiupi tipet wakit kesis gwilap ba toña youtilok nim mep ñanekalñ.

¹¹ Sindi it kwet wopum ba tip nolok ba nolok lonekalñ, wolonda ama kindem noli not ti-samektok e-lonjĩmbi en-nandi tinekalñ. En-nandi tĩmbĩmbi, nisi inda-dakleumbi, en gita ñambi, wandiñ patnekalñ tuop endok ilnangot dou mlak tinekalñ.

¹² Endok ilnan loñipi, amatam ñindiñ eninekalñ, ‘Busuk sindok kandañ palekak.’

¹³ Tikap it wolok ginañ pakañ endi not ti-samnekalñda, busuk wali endok kandañ palekak. Nĩmda, Anutu ni-nandumbi, busuk win yapma tĩkeukak.

* **10:4:** Selot ama endi Roma nasili Juda amatam yambi-dikñeñgiliñ win endok kwelan ep kleu ñaneliñdok nandiĩmbi, mik ti-semgiliñ.

14 Tikap it ba it kwet nolok ama noli not no nim ti-sammelinda ba mandanji no nim nandineliinda, yambinekalin. Yambinep tindi pi, dausinan kesisi plon kwiliin sapak wit sapleum pi umbi, 'Anutul siingi wit-nimlak' windiin sambinandi-daklenekalin.

15 Nak biantan sanba nandiwit: Anutul amatam yambi-danbekak wolonda it kwet sinda siingi wit-samnekalin endok kolanji wolok tuan wali amatam kolan papait nindi damaigan Sodom git Gomola it kwelan kuingilin endok kolanjilok tuan makleukak." †

Yesulok gwaingwainii endi amatam yambi-kiliin embi kulok

16 Yesuli yousimbi enguk, "Nandañ. Nak amatamdoñ san-mulam nambi, kanjknailok boñgipsinan kunekalin. Endi kamot moyen sañan wandin, timbi sindi sipsip gembinjini mnat wandin. Endi sep timbi kolanelindok nandañ, wala timbi sindi nandi-kiliin timbi kuñ pi, yom nim tinekalin. ‡

17 Sindi ama yambi-kiliin embi kunekalin. Endi manda plon sep kimineliindok ama biesilok kisinan sapilimbi, it kiyaunji ginañ sep waipnekalin.

18 Endi naka timbi ama wapman ba ka-dikne ama endoñ mandala sanaingilimbi, telak inda-samumbi, giñgit manda kindem en ba diwin Juda ama nim enda bo enekalin.

19 Mandala sep nanilimbi, 'Nek enetamiñ, ba manda telal nitek plon enetamiñ' wala nandi bendi wopum nim tinekalin. Neta, manda plon ilimbi, wolongan Anutul manda eelok daut samumbi enekalin.

20 Manda enekalin win sinlok nim. Win Bepsi enlok Dindim Woñ endi sep timbi pañgitaumbi enekalin.

21 Ama diwin nak nim nep kleañ endi dasii ba kwayañjii nandi-kilikti namañ win kanjknailok kisinan yapipi, yandipmi kimnelindok. Ba besii diwindi gwaingwainji bisat windiñgangot ti-semnekalin. Timbi wembe gwaingwali menjii bepsila windiñgot kanjik ti-sembi, amali yandipmi kimnelindok enekalin.

22 Timbi nokok giñgitnai kuañda timbi amatam gitikti nandi-kunjita wopungan ti-sam ti-kunekalin. Gan no en mlap wandin indanmekak tuop nep kwambiñ dambi nim nambiukak, endi wakan Anutul kuñgu taletalen nmnatnan tike-kimilekak.

23 Timbi it kwet nolok nasili mlap kusei kusei samnekalinda, it kwet nolok pimbi ñanekalin. Nak biantan sanba: sindi Isael it kwet patak tuop kenanji gama nim timbi taleñilimbi, Amalok Ninañ en bi tombekak."

Yesulok gwaingwainii endi Anutu en noiganla misinimlok

24 Yesuli yousimbi enguk, "Milaptok kandañ nak ñindiñ sanlet: gwaingwali nindaulin nim makle-patak, timbi kena gwaingwa silanin endi molomnin nim makle-patak.

25 Wala timbi amali nindaut ba molom mlap nitek ti-semnekalin, windiñgangot gwaingwan ba kena gwaingwanla ti-semnekalinda, wala endi manda nmnat. Endi naka Belsebul nangilin, win Satan. Sambatsiilok kumbamla windiñ ningilinda, nitek timbi sambatnai nim san-kolakolae sinik ti-sammelini?

26 Gan amala nim misinekalin. Nepek sembin patak win sindi amatam enbi tawaumbi, ba manda sembin gitik win eu inda-dakleukak.

† 10:15: Sodom git Gomola nasilok timipmle wandin wala Anutul ep siu diñguk. (Stat 18:17-19:29)

‡ 10:16: Grik manda plon Matayoli manda win ñindiñ youkuk, "Sindi malet nandi-daklenat ba mambaip yom nmnat wandin kunekalin."

²⁷ Manda tim sɪnlaŋgan sansanɪn wɪn maim plon amatam gɪtɪk enɪ-dakle-semnekalɪñ, ba manda janjat sanlet wɪn indaŋgan e-kolɪ pɪukak.

²⁸ Sɪndɪ amatamda nɪm mɪsɪnekalɪñ. Endɪ gwɪlapsɪŋgot wɪpɪ, gɪnaŋjɪ tip wɪwɪttok gembɪ nɪm pat-semhlak. Gan Anutu endɪ gwɪlap gɪt gɪnaŋ tip nɪset tɪpelatkan ep munjulɪm jɪmbɪñ pɪndemɪktok gembɪ palɪmlak endañgot mɪsɪnekalɪñ.

²⁹ Monɪk tipnam tɪpet mɪnem kwandai gɪmɪn noŋganlɪŋgot tuatuan, gan noŋgan piulekta, sɪndok Bepsɪlɪ wɪn nandɪ-talelak. Endɪ monɪk kambak wandin yambɪ-dɪkñelakta,

³⁰ sɪndɪ bo sambɪ-dɪkñelak, tɪmbɪ kumbanjɪ saktok kunakunat wɪn bo nandɪ-talelak.

³¹ Sɪndɪ Anutulok dainan loloŋ sɪnɪk, monɪk tiptip asupgan yapma kleañ, wala tɪmbɪ amatamda nɪm mɪsɪnekalɪñ.

³² Sɪndɪ amalok dausɪnan ‘Nak Yesulok gɪŋgɪt kulet’ wɪndɪñ e-dakleañ, nak bo wɪndɪŋgangot kunum Bepnalok dainan sɪnda nɪ-dakleutat.

³³ Gan sɪndɪ naka amalok dausɪnan ‘Nak nɪm nandɪñmɪlet’ eañ, nak bo wɪndɪŋgangot kunum Bepnalok dainan sɪnda ‘Nak nɪm nandɪ-semlet’ eutat.”

Yesulok sambalɪlɪ mɪlap bembɪmbɪ, no en epmɪ plap taukak enda tuan palmekak

³⁴ Yesulɪ yousɪmbɪ, gwaŋgwaŋiila ñɪndɪñ enguk, “Sɪndɪ ñɪndɪñ nɪm nandɪ-namnekalɪñ, ‘Endɪ kwelandok mik gɪtɪk tɪmbɪ taleupi indañguk’. Nak mik tɪmba taleuktok nɪm indañgut. Nɪm. Nak kakit nomɪk

³⁵ amatam ep tambɪleptok indañgut. Wɪndɪnda ama nolɪ beula kanjɪk tɪñmumbɪ, wiulɪ meŋla kanjɪk tɪñmum, tamɪnlɪ nambɪn tamla kanjɪk tɪñmekak,

³⁶ wɪn ama nolok sambalɪlɪ endɪ endok kanjɪkñɪ tɪnekalɪñ. ✧

³⁷ Nandañ. Ama no en gɪnaŋlɪ nak nep kasɪlelak, gan gɪnaŋlɪ meŋ ba beu ep kasɪle-sɪnɪk talakta, nandɪñmam tuop nɪm tɪ-namlak. Tɪmbɪ ama no gɪnaŋlɪ nak nep kasɪlelak, gan gɪnaŋlɪ wemben ba gwaŋgwan kasɪle-sɪnɪk talakta, nandɪñmam tuop nɪm tɪ-namlak.

³⁸ Tɪmbɪ ama no kloŋbalɪ nɪm bembɪ nep kle-kulakta, enda bo nandɪñmam tuop nɪm tɪ-namlak.

³⁹ Ama no kuŋgun enlok biñmɪlak, endok kuŋgun pailɪmekak. Gan ama no naka tɪmbɪ kuŋgun bi-namlakta, endɪ kuŋgun taletalen nɪmnat indañmekak.”

⁴⁰ Yesulɪ yousɪmbɪ enguk, “No en sɪnda not tɪ-samlak, endɪ naka not tɪ-namlak, tɪmbɪ no en naka not tɪ-namlak, endɪ Anutu nan-mukuk enda not tɪñmɪlak.

⁴¹ No en plofet ama no endok kenanla tɪmbɪ not tɪñmɪlak, enda Anutulɪ plofeta tuan kɪndem mɪlak wɪndɪŋgangot mɪukak. Tɪmbɪ no en ama dɪndɪm no endok dɪndɪm kuŋgula tɪmbɪ not tɪñmɪlak, enda Anutulɪ ama dɪndɪmla tuan kɪndem mɪlak wɪndɪŋgangot mɪukak.

⁴² Sɪndɪ gɪŋgɪtnai kosɪ nɪmnat ñɪn endoŋñan nanin no ka-nandɪwɪt. Nak biaŋgan ñɪndɪñ sanlet: no en ama wolok kusei ka-daklembɪ, plap tɪñmɪlak ba tukgot gɪpɪ mɪlak endok tuan wɪn biaŋgan Anutulɪ kɪmɪlɪm palmekak.”

11

¹ Yesulɪ gwaŋgwaŋi 12 wɪndɪñ enɪ-dɪkñe-sem-talembɪ, walinin pɪ ñambi, Juda amatam enɪ-daut tɪ-semɪ, gɪngɪt manda kɪndem enbektok it kwet pakɪlɪñnan ñañguk.

Yesu en Juda amalok ama wapmañ ba nım wala gınañ tıpet tıñgılıñ

Yoane tuk ii-sem endi Yesulok telak dama tıñmıñguk

² Tımbi Yoane tuk ii-sem kena tıñguk en it kwambıñ gınañ kımılım pakuk. Papi, Yesu Mesialı kundit kusei kusei tıñguk wolok gıñgıt nandıñgukta, gwañgwañii dıwın en-mulım Yesuloñ ñambi,

³ ñındıñ nıkañbi eñgılıñ, “Anutulı ama nı-mulım bı-nımehtok een wın dık wakan ba? Ba nola mandı-ta-kunekamıñ?”

⁴ Eumbi, Yesulı tambanem enguk, “Sındı undane ñambi, kunditna dausılı kañ ba pawanjılı nandañ wolok kasat Yoanela ñındıñ tıñmınekalıñ:

⁵ dausı sipsipmın endi deiañ, kesıt nım kuañ endi kesıt kuañ, wanda kwambıñjıat endi wandanjı gılıtalak. Pawanjı kamalañguk endi manda nandañ, kımğılıñ endi nombo ep tımba mılap kaik pakañ, ba pımbıñen enda gıñgıt manda kındem enba nandañ.

⁶ Tımbi no en kusatna ka-nandumbi, nanandı-kılıktın nım pipılak, endi amatam dıwın yapma kle-patak.”

⁷ Tımbi Yoanelok gwañgwañıılı Yesu kañbım ñañlımbi, Yesulı amatam kımın tı-pakılıñda Yoanela ñındıñ enguk, “Sındı kwet kambaññan sılaninnan ñağılıñ, wın nek kanepi ñağılıñ? Wın klinandok kundıt no sasalelı pendılımbi ña-bıt tımbım kanepi ñağılıñ ba?

⁸ Tıkap nımda, sındı nek kanepi ñağılıñ? Ama no dasidasın kındem pamanat kanepi ñağılıñ ba? Nandañ: ama wandısı endi ama wapmañdok ısınan pipat mılat tı-kuañ.

⁹ Wındıñda nek kanepi ñağılıñ? Plofet ama no ba? Biañgan. Gan plofet ama kağılıñ walı plofet sılanın no nım. Nak ñındıñ sanlet: Yoane endi engano.

¹⁰ Endi Anutulok gıñgıt ee ama, wın enda wakan manda ñındıñ youp bimbın patak, ‘Nandılañ, nak gıñgıt ee amana no nı-mulambı, telak dama tı-gambı, telak tı-dındıme kena tı-gamekak.’ ✧ Wın Yoanela manda wındıñ youp bimbın patak.

¹¹ Nak biañgan sanba: Yoanelı amatam gıtık dama kuñgılıñ ba man ñındıñgıt kuañ endok loloñ sınik yañ, gan ama pımbıñesi gıtık Kunum Molomdok gıñgıtıñii kuañ endi bo Yoane makleañ.

¹² Yoanelı tuk ii-sem kena kusei kımıpi tıñguk walinın bıkap man ñındıñgıt nepek ñandin indalak: ama kolan ba sañan endi Kunum Molomdı amatamıñii nıtek yambı-dıkñelak wolok endaut manda wın mik tı-ñımbi, tımbi kolanelıñdok gıñgıne kena tañ.

¹³ Yoanelı kenan gama nım kusei kımılıñlımbi, Mose gıta plofet ama gıtık endi Kunum Molomdı amatamıñii telak nıtek yambı-dıkñeukak wolok plon manda youkılıñ.

¹⁴ Tıkap sındı manda ñın tıke-dasinelıñdok tuopta wın ñındıñ: plofet amalı Elıa Mesialok telak dama indauptok eñgılıñ wın Yoane wakan.

¹⁵ No en pawañnat endi mandana nandımbı nandı-kılıñ eukak.”

Amatamdı Yesulok kenanla nandım tıal tıñgukta enombıñguk

¹⁶ Yesulı yousımbı enguk, “Nak amatam man ñındıñgıt kuañ sında nıtek ewıt? Sındı wembe gwañgwa wandın ipakanan pipapi, nosiila ñındıñ kıtı-semañ,

¹⁷ ‘Pakñuak pendıtnambi, sındı kap nım tılıñ. Ba nındı kap blan tinambi, mano nım tılıñ.’

18 Kusei ñindĩnda tĩmbi sinda wembe gwañgwa sanlet: Yoaneli indambi, nanañ gĩtik kĩmisipbi, wain tuk no nĩm pa nalak, tĩmbi sindi ‘Yal kolanli piñmilak’ pa nĩañ.

19 Tĩmbi Amalok Nĩñañ endi indambi, nanañ gĩt wain tuk pa nalak, tĩmbi sindi ñindĩñ pa nĩañ, ‘Wi kawit! Endi nanañ gĩt wain tuk nana molom, takis epep ba yom ama not ti-semalak!’ Gan amatam Anutulok nanandi kleñipi kundit kindem tañ endi nanandi win dindim sinik tĩmbi dakleañ.” Yesuli windiñ eñguk.

20 Endi dama it kwet diwinnan kundit engano gembinat sinik asupgan tĩnguk, gangan winasili gĩnañji nĩm tambaneñgĩliñ, wala tĩmbi endi kusei kĩmipi, it kwet win enombĩmbi eñguk,

21 “Kolasin gĩt Betsaida nasi sindi kilañmet! Anutuli mek salamilekak! Nak kundit engano gembinat asup sindok kandañ tĩngut, gan sindi gĩnañji nĩm tambaneñgĩliñ. Kundit win Tilo ba Sidon it kwelan indaumda, endi gĩnanji tambaneañ win inda-daklenepi blandok dasindasin dasimbi, kwiliñ plon pipatneliñ. *

22 Windiñda sanba nandiwit: Anutuli amatam sambidandebekak wolonda sindok kolanjilok tambon wali Tilo gĩt Sidon nasilok tambon win makleukak.

23 Tĩmbi Kapaneam nasi, sindi ‘Anutuli kunum gĩnañ nĩp loukak’ windiñ nĩm nandinekaliñ! Nĩm sinik, sindi jĩmbiñ sep kolĩ pĩmbilokgot. Nekta, nak kundit engano gembinat asup sindok kandañ tĩngut, gan sindi gĩnañji nĩm tambaneñgĩliñ. Kundit win Sodom kwelan indaumda, winasili gĩnañji tambaneumbi, Anutuli it kwet win nĩm tĩmbi kolaumbi, ñindĩngit guma palek.

24 Windiñda sanba nandiwit: Anutuli amatam sambidandebekak sindok kolanjilok tambon wali Sodom nasilok tambon win makleukak.”

Amatamdi Yesu enloñ bĩnelĩndok enguk

25 Nain wolonda Yesuli ñindĩñ eñguk, “Bep, kunum kwet molom, nak ñindĩnda gan-kindem dalet: dik nanandĩnga diwin ama nanandĩnjĩat ba nandi-daklenjĩat enda kĩmisembĩnguñ, gan nanandi sembĩn win amatam nanandĩnjĩ nĩmnat enda tĩmbi dakle-semguñ.

26 Bep, biañgan sinik, dik windiñ indauptok nandĩnguñ.”

27 Eñipi yousimbi, amatamda enguk, “Bepnali gembĩn nanandĩn gĩtik win naka nam-taleñguk, tĩmbi en noñganliñgot Nĩñañ nandi-namlak. Tĩmbi Bep win nindi nandĩñmañ? Win Nĩñañ en ba ama nin endi epmbi, Bep daut semlak endiñgot Bep nandĩñmañ.

28 Kena gĩm tĩmbi mĩlap bemañ sindi gĩtik nokoññan bi-talewit. Bĩmbi, nak pat-nandi samambi, simbasi busukñewin.

29 Nak kulan busuk molom, natnala nĩm ewa lolak, wala tĩmbi sindi nambium sanañgilambi, manda san-daut ti-samlet win tañgonenekaliñ. Windiñ ti-kuñipi, gĩnañjili busukñaneukak. Tañgotaño nak tañgonenelĩndok samlet win tikembi tañgonenekaliñ.

30 Win mĩlap nĩm, win pañgĩtninga n.”

12

Yesulok mandali endikñe manda damañgan youkiliñ win maklelak

* 11:21: Kolasin gĩt Betsaida nasi endi Juda amatam, Tilo gĩt Sidon nasi endi Judalok sambat nĩm.

¹ Sabat pat-nandi nain nola Yesuli plaua nanañ kena boñgipnan ñañlĩmbi, gwañgwañii en kle-ñañgĩliñ endi nanañjila tĩmbi, kusei kĩmĩpi, plaua mĩnjip mep nañgĩliñ.

² Tĩmbi Falisi ama diwĩndi wĩn kañbi, Yesu nĩmbi eñgĩliñ, “Wĩ ka. Gwañgwañgaili Sabat pat-nandi naindok endikĩe manda maklembi, kena tañ.”

³ Eumbi enguk, “Devit gĩt nolii en gĩta pakĩliñ endi nanañ gawat inda-semgukta Devitti nĩtek tĩnguk? Sĩndi kasat wĩn pinapi nandañ, gan nandi-kamalañ bek?”

⁴ Endi Anutulok sel it gĩnañ lombi, plaua nanañ simbi, Anutula tapma tĩmĩmĩn wĩn mep pĩmbi, sambalii gĩta nañgĩliñ. Plaua wĩn tapma ama endiñgot nanalok, gan Devit gĩt nolii endi kĩmĩsip manda maklembi nañgĩliñ.

⁵ Tĩmbi endikĩe manda Moseli youkuk wali ñĩndiñ nĩni-daut nĩmlak wĩn sĩndi wĩndiñgangot pinat nandiĩmbi kamalañ bek: Sabat pat-nandi nainnan tapma amalĩ tapma it gĩnañ kena tĩñpi, Sabattok endikĩe manda makleañ, gan wali Anutulok dainan yom nĩm indalak.

⁶ Tapma ittok kandañ nak ñĩndiñ sanlet: nepek ñi patak wolok loloñli tapma it maklelak.

⁷ Tĩmbi Anutulok mandali ñĩndiñ elak, ‘Nak ama gĩnañ busuk tĩ-semnelĩndok nandiĩlet, tapma tĩ-namañ wala nĩm.’ Sĩndi manda wolok kusei nandi-kĩliñeumda, ama yom nĩm tañ en yom plon nĩm yapĩtneliñ.

⁸ Nekta, Amalok Nĩñañ Anutuli nĩ-mukuk endi Sabat pat-nandi nain wolok molom.”

⁹ Yesuli waliningan yousĩm ñambi, it kiyaunjinan loñguk.

¹⁰ Tĩmbi ama no kii tombon dalandan endi wolok bĩm pakuk. Wĩndiñda ama diwĩsili Yesu manda plon kĩmĩtnepi nĩ-nandiĩmbi eñgĩliñ, “Diĩk nĩtek nandiĩlañ? Ama noli Sabatta ep tĩmbi kĩndem da wĩn kĩndem tĩmbek ba nĩm?”

¹¹ Eumbi enguk, “Sĩndoññan nanin no endok sipsip noñgangot palmek wali Sabat nainnan ban gĩnañ pĩmbi, endi nĩtek tĩmbek? Endi sipsip wĩn tĩke tiañeumbi lambiuk bek.

¹² Gan amalĩ loloñ sĩnik, sipsip maklelak yañ! Wala tĩmbi Sabat nainnan kundit kĩndem tĩ-semeñ wĩn kĩndem.”

¹³ Eñpi, ama wala ñĩndiñ nĩnguk, “Kĩka kot-suat” eumbi, amalĩ wĩndiñ tĩmbĩmbi, kiili bĩnda kĩndem dambi, tombon wandin tĩnguk.

¹⁴ Gan Falisi amalĩ mĩlapi pi ñambi, kĩmĩn tĩmbi, telak nĩtek plon Yesu wĩli kĩmnelĩndok manda e-lonji tĩngĩliñ.

¹⁵ Yesuli wĩn nandi-daklembi, walinin pĩm ñañguk.

Yesu en nindok kena ama?

Tĩmbi amatam asupti Yesu kle ñaumbi, jĩmbatsiat gĩtik ep tĩmbi kĩndem daumbi,

¹⁶ kena tĩnguk wolok gĩngĩt joñgo nĩm eu satauktok e-kĩmĩsip tĩ-semguk.

¹⁷ Endi wĩndiñ tĩmbĩmbi, Anutuli plofet Aisialok man plon Mesialok manda ñĩndiñ eñguk wolok bien inda-dakleñguk,

¹⁸ “Ñĩn nokok kena gwañgwa nak en natnalok kasĩleñgut.

En wakan nak gĩnañnalĩ kasĩlembi, nandi-koñgom tĩ-ñĩmbi, endoññan Woñna kĩmĩliĩmetat.

Tĩmbi nak telak nĩtek plon amatam ep tĩmba dĩndĩmenekaliñ wĩn endi kwelalok amatamda enĩ-dakle-semekak.

¹⁹ Endi gimbit ba manda kwambĩñlok nĩm, tĩmbi endi pañga indanan manda nĩm eu pĩukak.

20 Endi klinandok kundit gembin nimnat giloup tilak wandin no nim ombekak, ba tipalalok kolsalen duat p+tpit tilak wandin no nim pendilim kimbekak. Endi kenane-palambi, amatam dindim indaneliñdok telak wali inda-dakleukak wolok tuop.

21 Timbi kwet tuop ama wali b+mbi epmektok en mandipatnekalin. ✧

22 Nain wolonda ama no Yesuloñ nañgip biñgiliñ, win yal kolan piñmiñgukta timbi man ba dai tipelatkan sipgimik. Timbi Yesuli timbi kindem daumbi, nepenepek kañbi manli manda eelok salaktañmiñguk.

23 Timbi amatam gitikt kundit win ka silikñembi, nisiñgan e-nandi timbi pa eñgiliñ, “Ama Wapmañ Devittok Komblin bimbilok e-ta-bañ win ñakan bek?”

24 Gan Falisi amali manda win nandiñgiliñda timbi Yesula ñindiñ eñgiliñ, “Win yal kolandok telak damanji Belsebul endok gembinlañgot yal kolan ep kle-semalak.”

25 Yesuli nanandinji ka-nandiñgukta ñindiñ enguk, “Ama wapmañ nolok giñgitñiili tambipi nisiñgan miañ endi kola sinik tañ. Ba it kwet ba sambat noli windiñgangot tañ endi nim dindam patnelin.

26 Windiñgangot Satandok giñgit noli enlok nol no kle kolimda, Satandi enla mik tiñmumbi, endok ka-dikñenli plakan talewik.

27 Sindi ‘Ama wali Belsebulok gembinla yal kolan ep kle-kot pa tilak’ windiñ naka nanañ. Manda win bien timbekta, nindi sindok gwañgwanjii gemb emumbi, yal kolan ep kle-kot pa tañ? Belsebul ba? Nimda, manda nokok gembinalok kuseila eañ wolok bien nim inda-daklelak yañ.

28 Win Anutu enlok Woñdi nep plataumbi, yal kolan ep kle kotet, Belsebuli nim. Windiñda ñindiñ inda-daklelak: Anutuli ikan sindok boñgipsinan amatam yambi-dikñelak.

29 Ba ama noli ama gembinat nolok it ginañnan slak lombi, giñgitñii joñgoñgan epmektok tuop ba? Nim ya! Dama endi ama gembinat win tikembi, toali ap imbi bium palmek, nepek nek it ginañ pakañ win gumañ ep talewik.

30 Ama no nak not nim ti-namlakta, endi kanjik ti-namlak. Timbi ama no nak nim nep platambi, Anutuloñ amatam nim ep kimin tilakta, endi ep kleum papuseneañ.

31 Windiñda ñindiñ sanlet: amatam yom tañ ba Anutu ni-kolayañ, endok yomji gitik Anutuli gumañ bi-semekak, gan ama no Dindim Woñ ni-kolalakta, endok yomin Anutuli nim biñmekak.

32 Timbi ama no Amalok Niñañ enda manda kolan elakta, endok yomin Anutuli gumañ biñmekak, gan ama no Dindim Woñ gembin namlak, enda manda kolan elakta, endok yomin Anutuli man ñindiñgit ba nain taletalenan bo nim biñmekak. Windiñda kusatnala ginañ tipet nombo nim tinekalin.

33 Komba no kindemda, endi bien kindemgot pa lalilak, timbi komba no kolanda, endi bien kolangot pa lalilak. Win komba wali kolan ba kindem win bienli mek laut samlak.

34 Sindi manji manbenji malet upmat nomik. Ama kolanda, nittek timbi manda kindem eneliñ? Nepek kusei kusei ama nolok ginañnan tokñelakta, wakan eu lambilak.

35 Ama kindem nepek kinde kindem ginan ginañ pa wisi-kotak, endi nepek kindemgot pa tilak, timbi ama kolan nepek kola kolan ginan ginañ pa wisi-kotak, endi nepek kolangot pa tilak.

³⁶ Nak ñ+ndiñ sanba: Anutuli amatam sambi-danbekak nain wolonda endi manda kolan giti+k eñg+iñ wolok kusei e-daklenel+ñdok sanbekak.

³⁷ Neta, Anutuli mandaña kañ-danbi, wolok tuop dik ama d+nd+m ba ama kolan ganbi indaukak.”

Yesu en enlok kusai t+mbi dakleuptok kundit engano no t+mbim kanel+ñdok niñg+iñ

³⁸ T+mbi endikñe manda nandi-tale ama gita Falisi ama endoñnan nanin diwindi Yesu niñg+iñ, “Endaut, dik nandi-nimbi, kundit engano sinik no t+mbimbi kanetamiñ.”

³⁹ Gan endi ñ+ndiñ tambane enguk, “Amatam man ñ+ndiñg+it kuañ sindi kolan t+mbi, Anutu bi-sinik tañ. Sindi kundit no kanepi pa nandañ, gan plofet Yonalok kundiliñgot daut samum kanekaliñ.

⁴⁰ Yonal+ tim sandap tipet git no tuk gaut wopumdok minjip ginañ pakuk. ✧ W+ndiñgangot Amalok Niñañ endi bo maim tipet git no kwet ginañ palekak kanekaliñ.

⁴¹ Nandañ: Anutuli amatam manda plon yapilekak nain wolonda Niniwe nasi Yonalok molo manda nandiñg+iñ endi amatam man ñ+ndiñg+it kuañ sin gita yakan mlapi, sindok kusasi t+mbi dakleukak. Neta, endila Yonalok mandala ginañji tambaneñg+iñ, gan sindila ama nin Yona maklelak endok manda nandi+mbi, ginañji n+m tambaneñg+iñ.

⁴² W+ndiñgangot Anutuli amatam manda plon yapilekak nain wolonda kwet koi Siba wolok tam wapma endi bo amatam man ñ+ndiñg+it kuañ sin gita yakan mlapi, sindok kusasi t+mbi dakleukak: endila ama wapmañ Solomondok nanandi kindem nandi+uktok kwet mayañgan nanin sinik wali endoñ bñguk, gan sindila ama Solomon maklelak endok mandan nandi-kimneñg+iñ.”

⁴³ Yesuli yousimbi enguk, “Yal kolan noli ama no ka-misim poñawikta, endi kwet kasatnan ña bit t+mbi, pipapat komblin lonji+wik. Lonjim n+m kañbi,

⁴⁴ enla ñ+ndiñ ewik, ‘Nak b+ndambo undane it dama pakutnan ñawa’. Embi ña kawik win: it win jamimbi ti-k+liñem biumbi, itgot palek.

⁴⁵ Kañbi pi ñambi, yal kolan kit tambon tambon tipet endok gemb+inji+li en makleañ ep t+mbi indambi yanañg+im, it wolok ginañ lombi pi pat mlap t+neliñ. W+ndiñda t+mbi damañgan ama wala mlap lakat indañm+ñguk, gan man mlap wopum sinik indañmek. Enda indañm+ñguk, w+ndiñgangot amatam man ñ+ndiñg+it kolan ti-kuañ sindoñ inda-samekak.”

Yesulok sambalii win nin?

⁴⁶ Yesuli amatam manda en-pal+ñ+i+mbi, meñ git kwayañii endi bi t+mbi, pawan ipi, en gita manda e-nandi t+neliñdok eñg+iñ.

⁴⁷ T+mbi ama noli Yesu nimbi eñguk, “Nandiñlañ. Meña kwayañgai pawan bi ipi, dikita manda e-nandi t+nepi nandañ.”

⁴⁸ Gan Yesuli ama wala ñ+ndiñ tambane niñguk, “Mena kwayanai win nin?”

⁴⁹ Eñipi, gwañgwañiila kit yout ti-sembi niñguk, “Ñi ka: mena kwayanai ñi pakañ.

⁵⁰ Neta, no en Bepna kunum ginañ patak endok man tañgonelakta, endi wakan nokok mena, kwayanai, ba witnai biañgan t añ.”

Ama Wapmañli amatamñi nitek yambi-dikñelak wala Yesuli e-yout manda enguk

13

Gĩngit manda kindem wĩn nanañ mĩnjip ama noli kena gĩnañ kokuk wandĩn

¹ Sandap wolonda Yesuli it bimbi, tuk guaňnan ñambi, amatam eni-daut ti-semepi tuk baliliňnan ña pipakuk.

² Tĩmbi amatam asupti endoň bi kĩmĩn tiňgĩlińda tĩmbi, endi kikeň nolok plon lombi pipakuk. Pipalĩmbi, amatam kĩmĩn wopum endi tuk pawan ilĩmbi,

³ e-yout mandali nepek asuptok plon eni-daut ti-semguk.

Ti-semñipi ñĩndiň enguk, “Nandaň. Ama noli nanañ mĩnjip kokotta kenañ gĩnañ ñaňguk.

⁴ Ñambi, mĩnjip kot-ti-kot-ti-ñañilĩmbi, mĩnjip diwĩn telak plon piumbi, monikti bim na-taleňgĩliń.

⁵ Tĩmbi mĩnjip diwĩndi kawatti salaiumbi kwet lakatgot pakuknan piňgĩliń. Mĩnjip kwet plongot pakĩlińda tĩmbi mindin plakan tawa lambiňgĩliń.

⁶ Gan kakaili sua embi, kwet nim tike gembĩlaumbi, maimdi lambi ep diumbi, yaňetambi kĩm-taleňgĩliń.

⁷ Mĩnjip diwĩndi kwet koselek mĩnjip pakuknan piňgĩliń endi yakayakan tawa lambumbi, koselekti bendĩmbi ep tapliumbi kĩm-taleňgĩliń.

⁸ Mĩnjip diwĩndi kwet galk gĩnañ piňgĩliń wali lambim wopum dambi, bien laliňgĩliń. Kusei diwĩndi bien 100 100 laliňgĩliń, diwĩndi bien 60 60 laliňgĩliń, tĩmbi diwĩndi bien 30 30 wĩndiń lali-ta-ñaňgĩliń.

⁹ No en pawaňnat endi mandana nandĩmbi nandi-kĩliń eukak.”

¹⁰ Papalembi, Yesulok gwaňgwaňiili endoň bimbi ni-nandĩmbi eňgĩliń, “Amatam manda enlañ wĩn kusei nitekta tĩmbi e-yout manda gĩta pa enlañ?”

¹¹ Eumbi tambane enguk, “Kunum Molomdi amatam telak nitek yambidi-kĩnelak wĩn damaňgan pat-sembin pakuk. Nepek wĩn endi sinda sanbi dakle-talelak, gan amatam diwĩnda nim.

¹² Neta, no en nepek palmilak wĩn tike-kuumbi, enda nombo yousimĩmbi, asupgan palmekak. Gan no en nepek palmilak wala nandum tlatlakta endok nepek lakat palmilak wĩn apma tikeňmĩmbi, slak palekak.

¹³ Ama wandisi wali dausiĩli kaň, gan nim ka-dĩndim eaň, ba pawanji kĩmĩkaň, gan nim nandaň ba nim nandi-dakleaň, wala tĩmbi nak manda e-yout manda gĩt pa enlet.

¹⁴ Plofet Aisaiali nek indauktok eňguk wĩn man ñĩndiňgĩt amatam wandisĩloň inda-semalak. Endi Anutulok mandan ñĩndiň eňguk, ‘Amatam ñali manda nandĩnekalĩ, gan nim nandi-daklenekalĩ, ba dausiĩli kanekalĩ, gan nek kaň wĩn nim ka-nandi-tomnekalĩ.

¹⁵ Nekta, endok gĩnañ nanandĩnjili kwambiń daňgukta, pawanjili manda nandĩnepi kunjit taň, ba dausiĩli nim kanelińdok masipmaň. Wĩndiń nim tĩmbĩmda, endi dausiĩli kaňbi, pawanjili nandĩmbi, gĩnaňjili nandĩtombi, gĩnaňji tambaneumbi, nak ep tĩmba kindem danelińdok nokoňňan bineliń.’ ✧ Anutuli amatamdok plon manda wĩndiń eňguk.

¹⁶ Gan sindĩla dausiĩli kindem kaň, tĩmbi pawanjili guma nandaň, wala tĩmbi amatam diwĩn yapma kle-pakaň.

¹⁷ Nak biaňgan sinik sanba: plofet ama gĩta ama diĩndim damaňgan kuňgĩliń endi nepek sindi kaň wĩn kanepi nandi-koňgom tiňgĩliń, gan nim

kañgılıñ, ba manda sindi nandañ w+n nandinepi nandi-koñgom tiñgılıñ, gan n+m nandiñgılıñ.”

¹⁸ Timbi Yesuli yousimbi, gwañgwañiila enbi eñguk, “Sindi pawanji kimipi, minjip kokottok e-yout manda sanit wolok kusei san-daklewambi nandiwit.

¹⁹ Nanañ minjip telak plon piñguk manda wolok kusei w+n ñindiñ: amali Anutuli amatamñii nitek yambi-dikñelak wolok giñgit manda nandimbi n+m tike-kulak, timbi kolan molomdi b+mbi, manda g+nañnan kokolin w+n apma tikeñmlak.

²⁰ Minjip kawat plon piñguk manda wolok kusei w+n ñindiñ: amali giñgit manda silisilinat nandimbi, plakan ginan ginañ dasilak,

²¹ gan manda ginan ginañ pilak wali n+m pa kwambiñ dalak. N+m, wali nain dumangot papi pailmlak. W+n kuñgunlok plon m+lap indañmlak, ba Anutulok manda tike-kuañ endok plon m+lap kusei kusei inda-semum yambilak, nain wolongan nanandi-kiliktin pi pilak.

²² Ba minjip kwet koselek minjip pakuknan piñguk manda wolok kusei w+n ñindiñ: amali giñgit manda w+n nandilak, gan kwelalok m+lap ba minem kwilikwili wolok nandi-koñgomli ginañ timbi pailimbi, manda nandilak wolok bien n+m indañmlak.

²³ Minjip kwet galk ginañ piñgılıñ manda wolok kusei w+n ñindiñ: amali giñgit manda w+n nandimbi nandi-kiliñ embi, kimit kle kuañ. Endok bien w+n 100 ba 60 ba 30 wolok tuop indalak.”

Kunum Molomdok ka-dikñe kena kanjik nat, gan wandingan embi sapanñelak

²⁴ Timbi Yesuli yousimbi, e-yout manda no amatamda ñindiñ enguk, “Kunum Molomdi giñgitñii yambi-dikñelak w+n ñindiñ: ama noli kenan ginañ nanañ kindemlok minjip kokuk,

²⁵ gan tim boñgipnan ama gitikti dou-paliñlimbi kanjikñili kena wolok ñambi, kli kolandok minjip kopi pi ñañguk.

²⁶ Pakapi, mindin tawa lambimbi, bien indaup timbimbi, kli kolandi bo inda-dakleñgılıñ.

²⁷ Inda-dakleumbi, ama wolok kena gwañgwañiili w+n kañbi, molomloñ ñambi niñgılıñ, ‘Wopum, dik kenañga ginañ minjip kindemgot kokuñ. Gan nitek timbi, kli kolanli indalak?’

²⁸ W+ndiñ ni-nandumbi enguk, ‘W+n kanjikna noli kolimbi lambilak.’ Eumbi ni-nandimbi eñgılıñ, ‘W+ndiñda n+ndi ña kli w+n tamat kotnetam+ñ ba?’

²⁹ Eumbi enguk, ‘W+ndiñ n+m. Kak biu palen. N+m kañbi, kli tamat kokam+ñ embi, nanañ wak+ñ tamatnel+ñ a.

³⁰ Biumbi, nanañ g+ta kli niset tipelatkan lamb+ndekam+k. Timbi nanañ mepmettok nain indaumek, nak kena ama enbambi, dama kli moyen tamap imbi, komba ginañ sium d+ukak. Timbi nanañ bien w+n wis+kot itna ginañ ep wisi-kolim palekak.’ ”

³¹ Yesuli e-yout manda no ñindiñ enguk, “Kunum Molomdok kaundikñe kena w+n mastat minjip * ama noli kenan ginañ kokuk wandin.

³² Mastat minjip w+n yaya minjip tip m+nam sinik yañ, gan tawa lambilak wolonda yaya wali diw+n yapma klembi, komba nom+k wopum dalak, wala timbi yaya wolok gayam plon monikti b+mbi, isi tañ.”

³³ Yesuli yousimbi, e-yout manda no ñindiñ enguk, “Kunum Molomdok kaundikñe kena w+n ñindiñ: tam noli kimili bendi lakatgot tikembi, plaua

* **13:31:** Mastat minjip w+n wambiñ minjip wandin.

kwilan wopungan wakıt tambanembi, papalem kaumbi, plaua walı gıtık bendımbi lambılak.”

³⁴ Yesulı amatam kımın wopumda manda gıtıñgıtık enguk wın endı telal no gıt nım eñguk, endı e-yout mandalıñgot enguk.

³⁵ Endı wındıñ tımbımbi, plofet ama nolı manda ñındıñ eñguk wolok bien inda-dakleñguk,

“Nak e-yout mandalıñgot manda enbi, nanandı sembın kwet kusei kımıkımılınan nanin pat-ta-bañ wın enba dakleutat.” ☆

³⁶ Tımbi Yesulı amatam kımın wopum yambık bimbi, gwañgwañii gıt ilan ñañguk. Ña palıñlımbi, gwañgwañiilı endoñ bımbi nıkañbi eñgılıñ, “Dık e-yout manda eñañ wın - kli moyen kena gınañ lambılak - wolok kusei nıtek? Wın nınımbı nandına.”

³⁷ Eumbi enguk, “Ama mınjıp kokuk wın Amalok Nıñañ en wakan.

³⁸ Kena wın kwet ñın man pakamıñ wolok walan, tımbi nanañ mınjıp wın Kunum Molomdok gıñgıtıñii. Tımbi kli kolan wın kolan molomdok gıñgıtıñii,

³⁹ tımbi kanjık kli kolan mınjıp ep kokuk wın kolan molom Satan en. Mınjıp bien mepmet wın kwet nain taletalenan wolonda indaukak, tımbi kena tındı ama wın Anutulok añeloñii.

⁴⁰ Kli kolan tamap wıp siañ wındıñgangot nain taletalenan kolan molomdok gıñgıtıñii enda inda-semekak.

⁴¹ Nain wolonda Amalok Nıñañ endı añeloñii en-mulımbi, kwet tuop gıñgıtıñii endoñnan nanin ama kolan tañ en ba dıwın no ep tiañeumbi yom tañ endı wakıt ep kımın tımbi,

⁴² jımbıñdok komba kwambıñ gınañ ep kolı pınekalıñ. Wandıñ endı mano kwılım tımbi, manjı sı-gılım danekalıñ.

⁴³ Gan amatam Bepsılok man tañgoneñgılıñ endı kunum gınañ lombi, maim duatak wındıñ duapi, indağan endok kapmainan kuumbi yambıdıkñeukak. No en pawañnat endı mandana nandımbi nandı-kılıñ eukak.”

Kunum Molomdok kaundıkñe kenala Yesulı e-yout manda dıwın no enguk

⁴⁴ Yesulı yousımbi, e-yout manda enguk, “Kunum Molomdok kaundıkñe kena wolok walan wın nepek tuan wopungan sınık kena gınañ kımısembum pakuk wandin. Ama nolı nepek wın tımbı indambi, taplim bium pakuk. Tımbi sılısılı wopum indañmıñgukta endı nepenepelı gıtık ña tuatualok kımılım tua-taleumbi, mınem walinin tıkembi, nepek tuan wopum wın endok indañmektok kwet wın ña tua kleñguk.

⁴⁵ Tımbi Kunum Molomdok kaundıkñe kena wolok walan no kawat tuan wopum wandin: ama nolı kawat tuan wopumgot wın tuaup yolonjıñguk. Yolonjımbi,

⁴⁶ kawat kındem sınık no kañbi, ña nepenepelı gıtık tuatualok kımılım tua-taleumbi, mınem walinin tıkembi, kawat wın ña tuañguk.

⁴⁷ Tımbi Kunum Molomdok kaundıkñe kena wolok walan no wın ñındıñ: pis tiatia lık wopum tuk gınañ kolı pıumbi, pis kusei kusei epgılıñ.

⁴⁸ Lık tokñeumbi tiañe pawan lambı pipapi, pis kañ-dan tıñgılıñ, wın pis nanalok kındem kambot gınañ ep kımıpi, pis kolan wın ep kokılıñ.

⁴⁹ Kwet nain taletalenan wındıñ wakan indaukak: Anutulı añeloñii en-mulım bımbi, ama Anutulok man tañgoneañ endok boñgıpsınan nanin ama kolan epi,

⁵⁰ jımbıñdok komba kwambıñ gınañ ep kolı pınekalıñ. Wandıñ mano kwılım tımbi, manjı sı-gılım danekalıñ.”

⁵¹ Yesulí e-yout manda eu taleumbi, gwañgwañii en-nandímbi eñguk, “Sindi e-yout manda gítik sanlet wolok kusei nandí-dakleañ ba?” Enbímbi, endí “Oñ, nandamíñ” nínngilíñ.

⁵² Eumbi enguk, “Wíndíñda endíkñe manda nandí-tale amalí Kunum Molomdok gínngít indambi kuañ endí ama nepek kíndem wískot isínan kímílim patakñan nanin epmañ wandin: endí Anutulí nanandí damañgan eñguk ba man elak wín nandí-daklembi, wolok tuop amatam ení-daut tí-semañ.”

Yesulí en Ama Wapmañ engano wín Juda amala daut semguk

Yesulok il kuseinan nasilí síngi wílmngilíñ

⁵³ Yesulí e-yout manda wín eu taleumbi, walinin pí ñambi,

⁵⁴ il kuseinan ña tomguk. Tombi, it kiyaunji gínnañ lombi, amatam ení-daut tí-semguk. Tímbi amatam mandan nandíngilíñ endí nandí-gítíngítík embi, nísínngan ñíndíñ eñgíñ, “Ama ñalí nanandí wandin ba kundit engano síník tíndílok gembí wín denanin tíkeñguk?”

⁵⁵ Níndí endok kusei nandamíñ yañ! Endíla it kíndíkíndit ama endok níñañgot. Meñlok koi wín Malia, kwayañii wín Jekop, Josep, Simon gít Judas,

⁵⁶ tímbi endok wíwii wín nín gíta yakan kuamíñ. Wíndíñda nanandín gít gembín wandin wín nindí daulmíñguk?”

⁵⁷ Wíndíñ eñpí, endok mandan ba ep tíndín wala nandum tlal tínguk. Tímbi Yesulí enguk, “Amatam díwíndí pofet ama gínngíngan tíñmañ, gan enloñ nasii ba noliilí wíndíñ ním tíñmañ.”

⁵⁸ Wíndíñ embi, ním nandí-kílikítí tíñmíngilíñda tímbi kundit engano asup wandíñ kandañ ní m tínguk .

14

Elottí Yesula nandum en Yoane kímnan nanin mílakuk wíndíñ tínguk

¹ Nain wolonda Galili distriktok ama wapmañ Elot endí Yesu koi gínngít nandímbi,

² kena amañii ñíndíñ enguk, “Endí Yoane tuk íi-sem en wakan. Kímnan nanin mílakukta tímbi kundit engano tímbektok gembín wopumgan palmílak.”

³⁻⁴ Kusei ñíndíñda Elottí wíndíñ nandíñmínguk: damañgan endí enlok kwayañ Filip endok tamín Elodia apma tíkeñguk. Apma tíkeumbi, Yoanelí ñíndíñ pa nílínguk, “Dík Elodia tamga tíkeñguñ wín níndok endíkñe manda maklelañ.” * Wíndíñda Elottí eumbi, Yoane tíke imbi, it kwambíñ gínnañ kímíkíñ.

⁵ Elottí Yoane wíli kímbektok nandínguk, gan amatamda mísíngukta wíndíñ ním tínguk. Neta, Juda amalí Yoanela nandum pofet no tíngukta tímbi.

⁶ Gan wínaña ñíndíñ indañguk: Elottok indáinda nain indaumbi, yoknílok nanañ sinat tí-semumbi, Elodialok wembanlí bí endok dausínan kap tínguk. Kap tímbi, Elottí wembe wolok kapta nandí-koñgom tíngukta tímbi,

⁷ manda ñíndíñ e-kwambíñ dambi nínguk, “Biañgan síník. Dík nepek nola ba nola nan-kautañ wolok tuop gametet.”

* **14:3-4:** Endíkñe mandalí amalí enlok dal ba kwayañlok tamín tíkeuktok kímísip tíñmílak. Dal ba kwayañ endí yamín pap sembínguk wolondañgot kíndem wíndíñ tímbek. (Wok Pris 18:16, 20:21, Lo 25:5-6)

8 Windiñ eumbi, meñloñ ñaumbi, nanandi ñindñ mumbi, Elottoñ undane ñambi nñguk, “Dik eumbi, Yoane tuk ii-sem endok bim dombmbi, kumbam jawañ plon kimpipi bi namit.”

9 Ama wapmañdi manda win nandmbi nandum mlatañguk. Gan manda yokñiilok dausnan e-kwambiñ dañgukta timbi endi nandñmmbi, wembeli eñguk wolok tuopkan tineliñdok eñguk.

10 Timbi it kwambiñ ginañ ñambi, Yoanelok bim dombmbi,

11 kumbam jawañ plon kimpipi bim wembe mumbi, meñloñ tike ñañguk.

12 Timbi Yoanelok gwañgwañiili bim dalandan bem ña kindikliñ. Windiñ ti-talembi, siñgi ña Yesu kasat tñmumbi nandñguk.

Yesuli ama 5,000 gita tam gwañgwanjii nanañ ep towiñguk

13 Yoane wili kimpñguk wolok giñgit Yesuli nandñgukta endi gwañgwañii git walinin pi ñaneliñdok kikeñ nolok plon lombi, kwet ama nimnatnan nisñgan kunepi ñañgikliñ. Ñaumbi, amatamdi giñgit win nandmbi, isi kwesi bimbi, kesitti en klem, tuk baliliñ ñañgikliñ. Ñakap, Yesuli ñaupi nandñguknan ña tomgikliñ.

14 Timbi Yesuli kikeñ plon nanin pinipi, amatam kimin wopum yambñguk. Yambmbi, blan ti-sembi, jimbatsiat ep timbi kindem dañguk.

15 Kwet timlala timbmbi, gwañgwañiili Yesuloñ bimbi nisñgikliñ, “Kwet kilim elak. Timbi ñin kwet ama nimnatnan pakamiñ, windiñda dik amatam en-mulmbi, it kwelan ñambi, nanañji tua nambit.”

16 Eumbi enguk, “Nekta ñaneliñdok eañ? Sin nanañ ep towiwit.”

17 Eumbi, jip jup timbi nisñgikliñ, “Nindok plaua nanañ kit tombon git pis tipet waliñgot pat-nimlak.”

18 Eumbi enguk, “Win nokoñnan mep biwit.”

19 Windiñ embi, amatam enbmbi, kli yali gimbañ dambi pipakikliñ. Timbi Yesuli plaua nanañ kit tombon git pis tipet win epbi, kunum plon deium loumbi, Anutu weñmmbi, plaua win ombmbi, gwañgwañiila emguk. Emumbi, endi ep papusenembi, amatam em-taleumbi,

20 gitikti nambi na-tokñe tinñgikliñ. Timbmbi, dip pakuk win gwañgwañiili epmbi, sandiñ lik 12 wolok ginañnan dasium tokñeñguk.

21 Nanañ nañgikliñ win ama 5,000 nitepek, gan tam git wembe gwañgwa nim ep kunakikliñ.

Yesuli tuk guañ plon yaliyali ñañguk

22 Ama kimin gitikti nanañ nambi taleumbi, Yesuli gwañgwañii engiñginembi, nisngan kikeñ plon lombi, tuk guañ tambon kandañ damandama ñaneliñdok en-mukuk. En-mulim ñañilmbi, amatam kimin gitik isinan en-mulepi pakuk.

23 Papi, amatam en-mulim ña-taleumbi, Yesu en engan nimolo timbepi jañginnan lo pakuk. Kwet kilim eumbi, jañginnan engan palmbi,

24 gwañgwañiilok kikeñdi ña tuk guañ boñgipnan tomguk. Tombmbi, sasaleli ñañgikliñ kandañnan bñgukta, tukti kikeñ munjupi, tike lombi pmbi tñguk.

25 Kwet gama nim salañilmbi, Yesuli guañ plon yali ta-ñakap gwañgwañii ep timbi dumalañguk.

26 Timbi gwañgwañiili tuk plon yaliyali bumbi kañbi, “Asili bilak!” embi, gembniji pumbi, misimbi kwawa tinñgikliñ.

27 Timbi wolongan Yesuli eni-daklembi eñguk, “Nim misiwit, natna bilet, walenji busukñewin.”

28 Tĩmbi Petloli nĩnguk, “Wopum, biañgan dĩana bĩlañda, nanbĩmbi, tuk plon yalim dĩakoñan bĩwa.”

29 Eumbi nĩnguk, “Natna ya, bo!” Nĩmbĩmbi, kĩkeñ plon nanin pi tuk plon yalimbi, Yesuloñ ñañguk.

30 Ñaĩpi, sasale wopum wĩkukta tuk mĩlakuk wĩn kañbi, mĩsĩmĩsi ñakap tuk gĩnañ piup tĩmbi, kitiĩmbi eñguk, “Wopum, nepmĩñ.”

31 Eumbi, wolongan Yesuli kii kot-suap tĩkembali nĩnguk, “Nanandĩ-kĩlĩktiĩnga lakat pakamlak. Nekta gĩnañ tĩpet tĩlañ?”

32 Wĩndĩñ eĩpi, Petlo nañgĩlĩmbi, kĩkeñ plon loñlĩmbi, sasalelĩ kĩlp eñguk.

33 Tĩmbi gwañgwa kĩkeñ plon pakĩlĩñ endĩ Yesuloñ mĩlelem tĩmbi nĩngĩlĩñ, “Biañgan dĩa Anutulok Nĩñañ.”

34 Tuk guañ dĩaĩe-talembi, Genesalet it kwet kandañ lo suañgĩlĩñ.

35 Suaumbi, wĩnasĩlĩ Yesu ka-daklembi, manda kĩmĩlĩmbi, kwet wolok tuopkan ñañguk. Ñaumbi, amatamdĩ ama jĩmbatsĩat gĩtik yanañgĩp endoñ bĩngĩlĩñ. Bĩmbi,

36 Yesu dasindasin kusipgot tĩke-kanelĩñdok nĩ-nandĩ tĩngĩlĩñ. Nĩ-nandumbi nandĩ-semumbi, tĩke-kañgĩlĩñ tuop kĩnde m dañgĩlĩ?

15

Anutulok dainan nek ñalĩ ama tĩmbĩ kolalak wĩn Yesuli enĩ-daut tĩ-semguk

1 Tĩmbi Falisi ama gĩt endĩkĩe manda nandĩ-tale ama dĩawĩndĩ Jelusalem bĩmbi, Yesuloñ bĩngĩlĩñ. Bĩmbi, ñĩndĩñ nĩ-nandĩngĩlĩñ,

2 “Nĩtek tĩmbi, gwañgwañgailĩ bep pañniilok telak ñĩn makleañ? Endĩ nanañ nanepi, telak nĩnĩ-daut tĩ-nĩngĩlĩñ wolok tuop kĩsĩ nĩm wĩlĩpi pa nañ.”

3 Eumbi tambane enguk, “Nĩtek tĩmbi, sĩndĩ sĩnlok ep tĩndĩñ klenelĩñdok Anutulok endĩkĩe manda makleañ?”

4 Neta, Anutu en endĩkĩe manda tĩpet ñĩndĩñ kĩmĩt-nĩnguk, ‘Dĩa meĩga beka giñgiñgan tĩ-semekañ’, tĩmbi ‘Ama no meñ ba beu en-kolalakta en wĩlĩ kĩmlok.’ ✧

5 Gan sĩndĩ endĩkĩe manda tĩpet wĩn maklembi, amatam ñĩndĩñ enĩ-daut pa tĩ-semañ: tĩkap ama no meñ ba beu epmĩu plaptauktok nepek no palmĩlak, gan ‘Nak nepek wĩn ikan Anutulok giñgĩt wĩlĩmĩngĩt’ wĩndĩñ enlakta,

6 endĩ kĩndem beu nĩm nandĩ-ñĩmbi, nĩm tĩmbĩ plaptalak. Wĩndĩñ tĩñpi, endĩ beu giñgiñgan nĩm tĩ-ñĩmbi, endĩkĩe manda maklelak. Wĩndĩñda sĩndĩ sĩnlok ep tĩndĩñ klenelĩñdok Anutulok endĩkĩe manda tĩmbĩ lakatalak.

7 Yakñesi! Sĩndok manjĩ manbenjĩ malet nomĩk! Anutulĩ plofet Aisaielok man plon ñĩndĩñ embi, sĩndok kolanjĩlok walan e-kĩlĩñ eñguk,

8 ‘Amatam ñalĩ manjĩlĩngĩt kotna giñgĩt e-tĩke-loañ, gan gĩnañ nanandĩnjĩlĩ mayañgan sĩnĩk pat-semalak.

9 Endĩ amalok nanandĩ wĩn nokok endĩkĩe manda wandin enĩ-daut tĩ-semañ, wala tĩmbi endĩ nan-wowoñ tañ wĩn sĩlaningot.’ ✧

10 Tĩmbi Yesuli amatam kĩmĩn gĩtik kiti-semum bĩmbi enguk, “Sĩndĩ pawanjĩ kĩmĩpi nandĩ-kĩlĩñ ewit.

11 Nepek nek ñalĩ ama tĩmbĩmbi, Anutulok dainan dĩndĩm palektok tuop nĩm? Wĩn nepek nanambi, mĩnjĩpnĩ gĩnañ pĩlak walĩ nĩm. Wĩn nepek

kolan ginañni ginañ papi, maní plon lambí pilak walí mek ama tímbi kolalak.”

¹² Papalembi, Yesu gwañgwañiilí endoñ bímbi niñgíliñ, “Ba dik Falisi amalí mandañga wín nandímbe, nandí-kola tí-gamliñ wín nandílañ ba?”

¹³ Eumbi tambane enguk, “Falisi ama endí kli kolan kena ginañ nisí lambañ wandin. Tímbe Bepna kunum ginañ patak endí kenan ginañ nepek ním típiñguk wín kakasiat gítik ep tamat-taleukak.

¹⁴ Síndi yambium patneliñ. Ama dautsí sipsipmín endí nosii telak daut semnepi pa tañ. Tímbe dai sipsipmín nolí dai sipsipmín no telak daulímekta, niset típelatkan dímat ginañ píndemík.”

¹⁵ Tímbe Petlolí Yesu niñguk, “Dik e-yout manda manílok plon eñañ wolok kusei kíndem nínbi dakleutak.”

¹⁶ Eumbi enguk, “Gwañgwanaí síndi bo nítek tímbe nandí-dakleneliñdok gamañgot típíkañ?

¹⁷ Síndi ñín ním nandí-dakleañ ba? Nepek maní ginañ pilak walí tem meñ ginañ pímbi, temdok telak plon ñambi, tem koñ ginañ pilak.

¹⁸ Gan nepek maní ginañnan nanin lambímbe pilak walí ginañni ginañ nanin lambílak. Tímbe walí mek biañgan ama Anutulok dainan tímbe kolalak.

¹⁹ Nak nepek ñandinda elet: wín ama ginañjé ginañ nanandí kolan kusei kusei indaumbi tañ wín ñíndíñ: ama wíli kím tañ, ba nolok wapai ba tamín kumbu tañ, ba telak joñgo kuañ, ba nepek kumbu tañ, ba ama nolok siñgin joñgoñgan siañ, ba kosi eu kolayañ.

²⁰ Kundit wandin walí mek tímbe, amalí Anutulok dainan díndím patneliñdok tuop ním. Gan endí Falisi amalok ep tíndínjé ním kímít klembi, kisi ním wílipi ep na-tañ walí ním ep tímbe kolalak.”

Yesulí kwet díwindok amatam gembín daut semguk

Yesulí Kenan tam no endok wemban yal kolannat tímbe kíndem dañguk

²¹ Tímbe Yesulí gwañgwañii gít walinin pí ñambi, Tilo gít Sidon it kwet típet pakamíkñan ñañguk.

²² Ña tombímbe, Kenan tam no kwet wandíñ kuñguk endí endoñ bímbe, kítiñmí-gíñgínembi niñguk, “Wopum, Devittok Komblin, dik blan tímbe, mandana nandí-namíñ. Yal kolandí wembanalok gínan ginañ píumbi, kola-síník talak.”

²³ Eumbi, Yesulí nandí-kímnembi ñañguk. Tímbe gwañgwañiilí Yesuloñ bímbe ní-gíñgínembi eñgíliñ, “Tam walí kíti kítiñípi nípi klelak, wala tímbe dik kak ní-mulím ñaun.”

²⁴ Nímbe eumbi enguk, “Nak Islael amatam sipsip pait-pakañ wandin endañgot nan-mulím bí indañgut.”

²⁵ Yesulí wíndíñ eñguk, gan tam walí endoñ bímbe, kesínan mílelem tímbe niñguk, “Wopum, nep kímít.”

²⁶ Wíndíñ eumbi niñguk, “Wembe gwañgwalok nanañjé yapma tíkembé, kamotta emem wín tuop ním.”

²⁷ Eumbi niñguk, “Wopum, wín kíndem elañ, gan molomjíli nanañ nambímbe díp pilak wín kamottí wakan pa nañ wín.”

²⁸ Wíndíñ eumbi nímbe eñguk, “Tam, nanandí-kíliktiñga wín wopum. Nandílañ, wolok tuop inda-gamín.” Eumbi, wolongan wemban kíndem dañguk.

Yesulí amatam jímbatsíat asup ep tímbe kíndem dañgíliñ

29 Tĩmbi Yesulĩ walinin pĩm ñam Galili distrik tombi, tuk guań baliliń ñam kwet kĩmĩn no wolok lombi pi pakuk.

30 Tĩmbi amatam asupgandĩ endoń bińĩpi, amatam jĩmbatsiat yanańgĩp bińgĩliń, wĩn ama kesik nĩm kuań wakĩt ama kĩsĩ ba kesĩsĩ dalandan, ba dausĩ sipsipmĩn ba manjĩ sipsipmĩn, ba jĩmbat diwĩn nolĩ epmĩ epmĩn wakĩt asup yanańgĩp bĩmbi, Yesulok kuań kuseinan ep bi kĩmĩn kolĩmbi, ep tĩmbi kĩndem dańguk.

31 Ep tĩmbi kĩndem daumbi, amatamdĩ yambińgĩliń wĩn: ama manjĩ sipmĩn kuńgĩliń endĩ manda eńgĩliń, ama kĩsĩ ba kesĩsĩ dalandan endĩ kĩndem dańgĩliń, ama kesĩtti nĩm kuńgĩliń endĩ kesĩtti kuńgĩliń, tĩmbi ama dausĩ sipsipmĩn endĩ deińgĩliń. Wĩn yambĩmbi yambĩ silĩkĩmbi, Islael amatamdĩ Anutu ni-wowoń tińmań en ni-kĩndem dańgĩliń.

Yesulĩ ama 4,000 gĩta tam gwańgwanjii nanań ep towińguk

32 Yesulĩ gwańgwańii kiti-semum bĩmbi enguk, “Amatam ñalĩ sandap tĩpet gĩt no nakĩta palĩmbi, nanańjĩ talelak, wala tĩmbi nak blan ti-sembi, slak en-mulam ñanelĩńdok nĩm nandĩlet. Nĩm kańbi, telak plon dausĩ kolĩmbi, katap tineliń.”

33 Eumbi, gwańgwańiilĩ nińgĩliń, “Ñolok it kwet no nĩm pakań, wala tĩmbi nĩndĩ nanań denanin ep bĩmbi, amatam kĩmĩn wopum ñĩn ep towinambi, tuop ti-semek?”

34 Eumbi, Yesulĩ en-nandĩmbi eńguk, “Sĩnlok plaua nanań nĩtek pat-samlak?” Tĩmbi endĩ eńgĩliń, “Plaua kit diwĩn tĩpetgot, tĩmbi pis titip lakat sĩnik pat-nĩmlak.”

35 Wĩndĩń eumbi, Yesulĩ amatam enbĩm nandĩmbi, kwelan pipakĩliń.

36 Tĩmbi endĩ plaua nanań kit tombon tĩpet wakĩt pis wĩn epmbi, Anutu weńmĩmbi ombĩmbi, gwańgwańiila emumbi, amatam em-ta-ńańgĩliń.

37 Tĩmbi endĩ gĩtik nanań wĩn nańbi na tokńeńgĩliń. Na tokńeumbi, diip pakuk wĩn gwańgwańiilĩ ep dasiumbi, sandĩń lik wopum kit tombon tĩpet tokńeńguk.

38 Wĩn ama 4,000 nĩtepek endĩ nanań nańgĩliń, gan tam ba wembe gwańgwa endok kunakunatsĩ nĩm epgĩliń.

39 Yesulĩ wĩndĩń ti-talembi, amatam en-mulĩm ñaumbi, en kĩkeń plon lombi, gwańgwańii gĩt Magadan ka ndań ñańgu k.

Yesu enlok kusei inda-dakleńguk

16

Yesulok kusei gama nĩm ka-nandĩ-tomgĩliń

1 Tĩmbi Falisi gĩt Sadusi ama diwĩn Yesuloń bińgĩliń endĩ sĩsoń tińmĩnelĩńdok ñĩndĩń nińgĩliń, “Kunum Molomdok gembĩn pakamlakta wĩn nĩnda daut nĩmeńdok dik kundit engano sĩnik no tĩmbĩmbi kana.”

2 Eumbi tambane enguk, “Maimdi pi sembep tĩmbĩmbi, kunum gĩm daumbi, sĩndĩ ñĩndĩń pa eań, ‘Desa nain kĩndem indaukak.’

3 Kwet salaumbi, mulukualĩ kunum masipmĩlak wala sĩndĩ ñĩndĩń pa eań, ‘Gwi sasale inda-nĩmetak.’ Wĩndĩńda sĩndĩ kunum kańbi, maim iletak ba gwi wĩletak wĩn kĩndem ka-dakleań. Gan sĩndĩ man ñĩndĩńgĩt nepek nek indalak wĩn kańbi, wolok kusei nĩm ka-nandĩ-dakleań.

4 Nĩtek tĩmbi ama man ñĩndĩńgĩt kuań sĩndĩ kolan tĩmbi, Anutu bi-sĩnik tańĩpi, kundit engano kanep kiti-nandań? Gan kundit no nĩm daut samum kanekaliń. Nĩm. Ñĩn nońgangot kanekaliń: wĩn plofet Yona indańmĩńguk wĩndĩńgangot inda-namekak.” Yesulĩ wĩndĩń embi yambimbĩ pĩm ñańguk.

⁵ Tuk guañ tambon kandañ tĩmbi dumalanelĩndok ñañĩpi, gwañgwañiili kamalambi, plaua nanañ no nĩm ep ñañgĩliñ.

⁶ Tĩmbi Yesulĩ enguk, “Sĩndi Falisi gĩta Sadusi endok plaua kĩmĩli bendĩla ka-kĩliñ enekaliñ.” *

⁷ Wĩndiñ eumbi, nĩsĩngan e-nandi tĩmbi eñgĩliñ, “Plaua nanañ nĩm tĩke-bĩmĩñ wala elak bek.”

⁸ Yesulĩ wĩn yambi-nandi tĩmbi enguk, “Nekta sĩngan ‘Plaua nĩm pat-nĩmlak’ wĩndiñ e-nandi-tañ? Biañgan nanandi-kĩlĩktĩnji wĩn lakat sĩnik pat-samlak.

⁹ Kusatna gama nĩm nandi-dakleañ bek? Nak plaua nanañ kit dĩwĩngot wĩn tambĩpi, ama 5,000 ep towiwambi, sĩndi dĩp palĩmbi, sandiñ lĩk 12 dasium tokñeñguk wĩn sĩndi nĩm nandi-tomañ ba?

¹⁰ Ba plaua kit tambon tĩpet wali ama 4,000 ep towiwambi, dĩp palĩmbi, sandiñ lĩk wopum nĩtek dasiñgĩliñ?

¹¹ Nĩtehta tĩmbi, sĩndi mandana nĩm nandi-dakleañ? Nak plaua nanañla nĩm et, wĩn nak Falisi gĩt Sadusi endok plaua kĩmĩli bendĩla ka-kĩliñ eneliñdok sanĩt.”

¹² Wĩndiñ eumbi, kombĩkmek ñĩndiñ nandi-dakleñgĩliñ: endi nanandi Falisi gĩt Sadusilĩ amatam emañ wala ka-kĩliñ eneliñdok enguk, plaua kĩmĩli bendi wala nĩm.

Yesu en nin sĩnik wĩn Petlolĩ e-dakleñguk

¹³ Tĩmbi Yesulĩ gwañgwañi gĩt it kwet no koi Sisalia Filipai wandiñ kandañ ñañguk. Ña tombi, gwañgwañiila en-nandi tĩmbi eñguk, “Amatamdi Amalok Nĩñañ enda nin sĩnik pa eañ?”

¹⁴ Eumbi nĩngĩliñ, “Dĩwĩndi Yoane tuk ii-sem eumbi, dĩawĩndi plofet Elia nombo indauptok een ip wakan bek eumbi, dĩawĩndi plofet Jelemia ba plofet no damañgan kuñguk en wĩndiñ pa ganiñ.”

¹⁵ Wĩndiñ eumbi eni-nandi tĩmbi eñguk, “Tĩmbi sĩnĩla naka nin sĩnik pa nanañ?”

¹⁶ Eni-nandumbi, Simon Petlolĩ nĩnguk, “Dĩk Mesia, Anutu kuñgu molom endok Nĩñañ.”

¹⁷ Eumbi, Yesulĩ nĩnguk, “Simon Yoanelok nĩñañ, dĩk amatam dĩawĩn yapma kle-patañ. Nanandi wĩn amalok nanin nĩm. Bepna kunum gĩnañ patak endi ganbĩm dakleñguk.

¹⁸ Wĩndiñda nak ñĩndiñ ganlet: koka komblin Petlo kitĩlet, wĩn Kawat. Tĩmbi nak kawat wolok plon kĩkesĩmĩnnai yapĩlam gembĩlambi bendi wopum danekaliñ. Bendi wopum daumbi, kĩmdok gembĩnlĩ bo kĩkesĩmĩnnai ep tĩmbi piuktok tuop nĩm.

¹⁹ Tĩmbi Kunum Molomdok amatamĩni yambi-dĩkñewĩndok nak gembĩ gamlet. † Dĩk nepek nola kwelan e-wiat tĩ-semumbi, Kunum Molomdok dainan wĩndiñgot wiawiat indaukaka, tĩmbi dĩk nepek nola e-wiat nĩm tĩ-semumbi, Kunum Molomdok dainan wĩndiñgot gama pat-semekak.”

²⁰ Wĩndiñ eñĩpi, kĩmĩsip kwambiñ tĩ-sembi, enla en Mesia, Anutulĩ ama wapmañ ni-mulektok e-kwambiñ dañguk wĩn joñgo nĩm eelok enguk.

Yesu en mĩlap bembĩ kĩmbekak wala gwañgwañiila enguk

* **16:6:** Juda amatam endok nanandĩnji gĩnañ ‘kĩmĩli bendi’ wĩn nepek no wali dĩawĩn tĩmbi tambane wolok walan. Yesulĩ ñolok kĩmĩli bendĩla eñguk endi Falisi gĩt Sadusi amalĩ amatam endaut manda julũngan enbĩmbi nanandĩnji kamalañguk wolok plon e-yout tĩnguk. † **16:19:** Grik manda plon Matayolĩ ñĩndiñ youkuk, “Nak Kunum Molomdok yama kii gametat.” Manda wolok walan wĩn ñĩndiñ: Petlo gĩt kĩkesĩmĩn endi Anutulok man tĩkembĩ, kwelan ñolok amatamdok yomji e-wiat tĩ-semañ ba kĩmĩlim pat-semektok eañ.

21 Nain wolonda Yesuli kusei kimipi, nepek indañmekak wala gwañgwañiila ñindiñ en-siwikuk: endi Anutulok man tañgoneuptok Jerusalem it kwelan loubi, Juda ama biesi gita tapma ama biesi ba endikne manda nandi-tale ama endi mlap kusei kusei tinminikalin. Tinmumbi, Roma amal wilm kimbimbi, sandap tipet git no timbimbi, Anutuli timbi mlalekak.

22 Windiñ eumbi, Petlo engan Yesu nañgipi, ña ni-ñombimbi ni-kimisip tinipi, Anutuli kamaiuktok embi niñguk, “Wopum, mlap wandin sinik bo nim inda-gamekak.”

23 Eumbi tambanem, Petlola ñindiñ niñguk, “Satan, dik wi! Dik Anutulok nanandi nim klelañ. Nim. Dik amalok nanandi klembi, telak masip tinamlañ.”

24 Windiñ embi, gwañgwañii gitikta enbi eñguk, “Ama no en nak nep kle kuup nandilakta, endi enlok nanandinla nandum tlal timbimbi, endi kloñbatli tike bembu, nep kle kuuktok sanlet.

25 Neta, no en kuñgun enlok kasileupi nandilakta, endok kuñgun pailimekak, gan no en naka timbi kuñgun bi-namlakta, endi kuñgun taletalen nimnat indañmekak.

26 Tikap ama nol kwelalok nepenepek gitik kasilewik, gan siñgi en jimbini pwik, nain wolonda nepek wali nitek tike-kimilek? Timbi kuñgun taletalen nimnat win bindambo nitek kasilewik? Win tuop nim.

27 Kusei ñindiñda windiñ elet: Amalok Niñañ endi Beulok gembin walalannat añeloni yanañgipi undane biupi tlak. Undane bimiek, amatam gitikti ep tindinji nek tinñgilin wolok tuopkan tuanji emekak.

28 Nak biañgan sinik sanba: ama ñi pakañ sindok boñgipsinan nanin diwindi gamañgot kwelan kuñlimbi, Amalok Niñañdi amatam yambidikneuktok bi indaumbi kanekalin.”

17

Yesulok kusei win plofet ama git Anutu endi e-kwambiñ dañgilin

1 Maim kit tambon noñgan taleumbi, Yesuli gwañgwañii tipet git no, win Petlo, Yakobo gita kwayañ Yoane, yanañgimbi, kwet jañgin ombap no wolok lombi, nisiñgan pakilin.

2 Pakapi, gwañgwañiil kañlimbi, Yesulok pinngu walan engano tikileñguk, win timan dai maim daut wandin, timbi dasindasin win kolsalen walalan sinik saleñguk.

3 Timbi platik sinik plofet ama tipet damañgan kuñgimik, win Mose git Elia, endi gwañgwañiiloñ indambi, Yesu git manda e-nandi tinñgilin.

4 Windiñ timbimbi, Petloli Yesula niñguk, “Wopum. Nindi ñi pakamini win kindem sinik. Wala timbi dik ñindiñ nandiwinda, nak it jala tipet git no kindiletet, win no dikok, no Moselok, no Elialok.”

5 Petloli manda windiñ eñlimbi, mulukua walalan sinik wali platik sinik ep timlimbi, mulukua ginañ nanin manda no ñindiñ kitu pumbi eñguk, “Ñine nokok niñana sinik. Nak ginañnal en kasilembi, enda wale kindem tinmilet, wala timbi sindi endok mandan nandimbi kimik-klenekalin.”

6 Timbi gwañgwañiil manda win nandimbi, gembinji pumbi, gapok pimbi, timanji daut kwelan pinngilin.

7 Gan Yesuli endoñ ñambi, ep kañbi enguk, “Milalet! Sindi nim misinelin.”

8 Windiñ enbimbi, endi deimbi kañgilin win: Yesu en noñgan ilimbi kañgilin.

9 Walinin kwet jañgin plon nanin piñipi, Yesuli gwañgwañii e-kimisip ti-sembe enguk, “Nepek ñin kaliñ wolok kasat ama nimbek nola nim eninekaliñ. Gamamek, Amalok Niñañ endi kimnan nanin milalekak, wolondamek kindem eninekaliñ.”

10 Timbi gwañgwañiili ni-nandimbi eñgiliñ, “Windiñda kusei neka endikne manda nandi-tale amali ñindiñ pa eañ, ‘Plofet Eliali Mesialok telak dama timbi biukak?’”

11 Eumbi enguk, “Biañgan Eliali dama undane bimbi, amatam ti-pañgipañgile ti-semekak.

12 Gan natna ñindiñ sanlet: plofet no Elia wandin endi ikan biñguk, gan amali endok kusei gama nim ka-nandi-dakleñgiliñ. Endi nisilok nanandinj klembi, kundit kolan kusei kusei tiñmiñgiliñ. Timbi Amalok Niñañla kolan windiñgangot tiñminekaliñ.”

13 Windiñ eumbi, gwañgwañiili Yesuli Yoane tuk ii-sem ti-kuñguk endok plon e-yout timbi eñguk win nandi-tomgiliñ.

Yesuli nanandi-kiliktila nepek bien sinik enguk

14 Yesu git gwañgwañii tipet git no endi amatam asupti kimin ti-pakiliñnan pi tombimbi, ama noli Yesuloñ bimbi, kesiinan milelem ti-ñimbi niñguk,

15 “Wopum, dik niñanala blan tiñmiñ. Gwañgwa ñali kwapmeñgan ginañ kamalalak nain win ti-keumbi, kim katap timbi, komba ginañ ba tuk ginañ pa piumbi, piñgiu kola sinik talak.

16 Nak gwañgwañgaili timbi kindem daneliñdok nañgi pi biñat, gan endi ti-tlap biun patak.”

17 Windiñ eumbi, Yesuli tambane eñguk, “Amatam man ñindiñgit kuañ sindi nanandi-kiliktilinj ni pat-samumbi, kamakama tañ. Nak sin gita papata kunjit tilet! Nain nitik sinik sin gita gamañgot kuwambi, nandi-kiliktili namnekaliñ?” Windiñ embi, “Gwañgwa win nokoñ nañgip biwit!” enguk.

18 Nañgip biumbi, Yesuli yal kolan gwañgwalok ginannan pakuk win ni-ñombiumbi poñañguk. Poñaumbi, wolongan gwañgwa wali kindem dañguk.

19 Nisiñgan paliñipi, gwañgwañiili Yesuloñ bimbi ni-nandimbi eñgiliñ, “Kusei nitakta timbi nindi yal kolan win kle-kotneñdok tipikamiñ?”

20-21 Eumbi enguk, “Nanandi-kiliktilinj lakat sinik wali tuop nim. Nak biañgan sinik sanba: nanandi-kiliktilinj wambiñ mñnjip tip minam wandin pat-samekta, kundit gitik tinep nandañ win kindem eumbi indauk, win kwet jañgin ñala bo kindem nñneliñ, ‘Dik mlapi da wolok ñau!’ nimbimbi, wolok tuop timbek.” *

Yesuli enlok kuseila gwañgwañiila en-kaikta ti-semguk

22 Yesulok gwañgwañii gitik endi Galili distrik kimin ti-palimbi, ñindiñ enguk, “Nain nim ombataumbi, Amalok Niñañ kanjikñiilok kisinan kimilimbi,

23 wili kimbimbi, sandap tipet git no ñaumbi, Anutuli kimnan nanin timbi milalekak.” Windiñ eu nandimbi, ginañji mlata sinik tañguk.

24 Timbi Yesu gita gwañgwañii endi Kapaneam it kwelan ña tomgiliñ. Tombimbi, ama minem tapma it ti-dindim eelok epmañgiliñ endi Petloloñ

* **17:20-21:** Nandi-tale ama diwindi manda kusip no gamañgot patak eañ. Win ñindiñ, “Ama nanañ gitik kimsip tiñipi, nimolo tañ endiñgot yal kolan ñandisi gumañ ep kle-semneliñdok, telak no nim patak.”

bimbi ni-nandimbi eñgilañ, “Endautsi endi tapma ittok takis minem pa kimitak ba nim?”

²⁵ Eumbi niñguk, “Ba! Kimitak ñak.” Windiñ embi, it ginañ loñguk.

Lombi, manda gama nim eñilimbi, Yesuli ni-nandimbi eñguk, “Simon, dik nittek nandilañ? Kwelalok ama wapmañdi kena kusei kuseilok minem pa mekañ win denanin? Win niñañjiloñ nanin mekañ ba ama diwisiloñ?”

²⁶ Eumbi, Petloli eñguk, “Ama diwisiloñ.” Eumbi niñguk, “Windiñda niñañjili slak papi, takis minem nim pa kimitakañ.

²⁷ Gan nim kañbi, ginañji tinda kolaumbi, gimbit ti-nimneliñ. Windiñda dik ñambi, tuk guañnan pis tiatia toa no kolim piwin. Timbi pis dama tiañeutañ endok man tambipi, minem kwandai no man ginañ paletak kautañ win tike bimbi, enda emekañ. Minem wali nitettok takislok tuop timbetak.”

Yesuli Ama Wapmañlok kapmalnan kuñgula gwañgwañii eni-daut ti-semguk

18

Kunum Molomdok giñgitñii pakañ endok boñgipsinan nindi loloñ sinik yañ?

¹ Nain wolonda gwañgwal Yesuloñ bimbi ni-nandimbi eñgilañ, “Kunum Molomdok giñgit boñgipninan nindi loloñ sinik yañ?”

² Eumbi, Yesuli gwañgwa tip no kitinmum bumbi, boñgipsinan kimitipi

³ enguk, “Nak biañgan sinik sanba: tikap sindi ginañ nanandinji nim tambanembi, gwañgwa bisat nomik nim indaneliñda, sindi Kunum Molomdok giñgitñii nim indanekaliñ.

⁴ No en kayombinembi, gwañgwa tip ñandin indalakta, en wakan Kunum Molomdok giñgitñiilok boñgipsinan loloñ sinik patak yañ.

⁵ No en naka nandimbi, gwañgwa ñandin nola not tinmilakta endi wakan naka not tinamlak.

⁶ Gan no en gwañgwa koi nimnat ñandin ñali nandi-kilikti tinamlak wandin no tiañeumbi, yom plon pipilakta ama wali blangandok. Neta, Anutuli mlap wopungan mukakta timbi. Endi kundit wandin gama nim tinilimbi, kawat wopum no bim plon topmbi, tike kolim tuk kimbñ ginañ piumpa wali mlap lakat indañmek.

⁷ Kwelalok amatam endi blasiñgandok. Neta, nain tuop nepek kusei kuseili yom plon ep tiañenepi inda-semañ. Gan nepek wandin win nindi timbi inda-semalak en Anutuli mek tinlamilekak.

⁸ Windiñda dik kika ba kesika tombonli yomdok sisoñ plon gapilim pipilañda, kak dombi kolim ñaumbi, kika ba kesika tombongot kumbi, kuñgu taletalen nimnatnan loukañ. Nim kañbi, kika ba kesika tipelatkan kukapi, komba nim pa kmlaknan wandiñ gep kolim piua a.

⁹ Ba dik dauka tombonli yomdok sisoñ plon gapilim pipilañda, dauka win gitnei kolim ñaumbi, dauka tombongot kumbi, kuñgu taletalen nimnatnan loukañ. Nim kañbi, dauka tipelatkan kukapi, jimbñndok komba galk ginañ gep kolim piua a.

¹⁰⁻¹¹ Sindi kuñgunji ka-kiliñ enekaliñ. Nim kañbi, gwañgwa kosi nimnat wandin endoñnan nanin nola nandum tlal timbimbi, en timbi kolaneliñ. Neta, nak ñindiñ sanba: añelo gwañgwa wandin yambi-dikñeañ endi

kunum ginañ kumbi, enda timbi kwapmeñgan Bepna kunum ginañ patak endoñnan kindem ña indañ. *

¹² Sindí nitek nandañ? Tikap ama nolok sipsip 100 palmek, timbi noñgan no pailim kak biwik ba? Nim a. Endí 99 yambium kwet jañginnan palimbi, ña noñgan no pait-patak win lonj+wik.

¹³ Nak biañgan sanba: endí sipsip 99 enda silisili tilak, gan noñgan pailim timbi indalak enda silisili wopum sinik tilak.

¹⁴ Windiñgangot Bepsi kunum ginañ patak endí gwañgwa koi nimnat wandin endoñ nanin no nim pailektok nandilak.”

Sambatnii git manda ti-dindim eelok telak

¹⁵ Yesulí yousimbi enguk, “Nokok sambatnai sindoñ nanin noli yom ti-gamumbi, dik ñam sítakan papi, kusei daulmekañ. Timbi endí mandaña nandim tike-kiliñ elakta, endí bindambo not ti-gambi, dikok sambat indaukaka.

¹⁶ Ba endí mandaña wilekta, ama noñgan ba tipet yanañg+limbi endoñ ñanekaliñ. Timbi nokaili manda gitik ama wolok plon kit yout tñañ win e-gemb+lanekaliñ, endikñe mandali molo manda elak wolok tuop. ✨

¹⁷ Ba endí mandanji wit kak kolekta, ama win kikesimindok kisinan kimilekani. Kikesmindok manda windiñgangot wit kak kolekta, enda nandiñm+umbi, endí takis epep ama ba ama Anutu nim nandi-kilikti tñmañ endok tuop timbekak.

¹⁸ Nak biañgan sanba: sindí nepek nola kwelan e-wiat ti-semumbi, Kunum Molomdok dainan windiñgot wiawiat indaukaka, timbi sindí nepek nola e-wiat nim ti-semumbi, Kunum Molomdok dainan windiñgot gama pat-semekak.

¹⁹⁻²⁰ Timbi nak yousimbi ñindiñ sanba: ama tipet ba tipet git no endí nokok kotna plon kimin tañda, nak en gita patet, wala timbi sindoñ nanin ama tipet endí kwelan ñolok ginañjet kiulim noñgan timbim, nepek nola ba nola nimolo timbimbi, Bepna kunum ginañ patak endí nandi-semekak.”

Notniilok yomji nain tuop bi-semlok

²¹ Timbi Petlolí Yesuloñ bimbi nikañbi eñguk, “Wopum. Notna noli yom pa ti-namumbi, nain nitek yomin biñmetat? Nain 7got biñmet wali tuop ba?”

²² Eumbi niñguk, “Nain 7got nim a. Dik 70 im 7 biñmi-tañaukani, win yom bimbi tñipi nim kunakunattok elet.

²³ Kusei ñindiñda timbi windiñ elet: ama wapmañ noli nepek tiñguk windiñgangot Kunum Molomdi giñg+tñii yambi-dikñelak. Ama wapmañ wali kena amañiilí nepek slak epgiliñ wolok kinjan ombiñm+neliñdok entiañeñguk.

²⁴ En-tiañembi, kena kusei kimilimbi, ama no nañgip biñgiliñ endoñnan kinjan ombiñmektok palmiñguk win minem 45 milion. †

²⁵ Endí minem win ombiñmektok tuop nim, wala timbi ama wapmañdi minem diwin epmektok nandiñipi, kena gwañgwañii ñindiñ tñneliñdok enguk: endí ama en wakít tam gwañgwañii ba nepenepek gitik palmilak win epbi, tualok kimitneliñdok enguk.

* **18:10-11:** Nandi-tale ama diwindi manda kusip no gamañgot patak eañ. Win ñindiñ, “Neta, Amalok Niñañ endí amatam yomjila timbi pait-pakañ epmektok indañguk.” ✨ **18:16:** Lo 19:15 † **18:24:** Yesulí minem kunakunat eñguk win wopum sinik. Minem wali ama 10,000 endí gwilat 15 gitik kena tiñgiliñ endok tuanji.

26 Wɨndiñ eumbi, kena ama wali ama wapmañdok kesinan mɨlelem tɨmbi, ñɨndiñ ni-blambla eñguk, ‘Ama wapmañna, blan ti-nambi, naingot namumbi, nak kinjan tuopkan ombi-gam-taleutat.’

27 Tɨmbi ama wapmañdi ama wala blan ti-ñɨmbi, kinjan wopum palmiñguk wɨn gɨtik biñmɨmbi, kak slak bium ñañguk.

28 It gɨnañ nanin pi ñañpi, kena gwañgwa nol no tɨmbi indañguk, endoñan kinjan ombiñmektok palmiñguk wɨn mɨnem 100. † En wakan tɨmbi indambi, bim plon tɨke kandipi niñguk, ‘Dɨk mɨnem slak tɨkeñguñ wɨn ñɨndiñgitañgan ombi-namiñ!’

29 Tɨmbi nollɨ kesinan mɨlelem ti-ñɨmbi, ñɨndiñ ni-blambla eñguk, ‘Dɨk nandi-nambi, nain namumbi, nak kinjan ombi-gametat.’

30 Eumbi nandi-kimnemi, it kwambiñ gɨnañ nañgip ña kimpi ñɨndiñ niñguk, ‘Kinjan ombi-tale-namumek gep pɨsattok’.

31 Tɨmbi noliilɨ kundit wɨn ka-nandiñbi, gɨnañji biañgan mɨlataumbi ña ama wapmañ kasat tiñmi-taleñgɨliñ.

32 Tiñmi-taleum nandiñbi, kena ama wɨn bindambo ni-tiañemi ñɨndiñ niñguk, ‘Ama kolan papait, dɨk nan-blambla eumbi, nak blan ti-gambi, kinjanna wopum wɨn kak bi-gamɨt.

33 Nɨtek tɨmbi, nak bi-gamɨt, gan dɨk wɨndiñgangot nokala blan niñm tɨmbi biñmiñañ?’

34 Wɨndiñ embi, gɨnañ komba dɨumbi, mik amaloñ nañgip ñambi enguk, ‘Sɨndi nain tuop kena gɨm mɨumbi, endi kinjanna wopum wɨn ombi-nam-taleumek, wolonda sɨndi kañbiumbi piukak.’”

35 Yesulɨ e-yout manda wɨndiñ en-talembi eñguk, “Sɨndi noñgan noñganli gɨnañji gɨtikti nosiilok yomji niñm bi-sem-taleneliñda, Bepna kunum gɨnañ patak endi wɨndiñgangot noñgan noñgan sɨndok yomji niñm bi-sameka k.”

19

1 Yesulɨ manda wɨndiñ e-talembi, Galili distrik bimbi, Juda amatamdok kwelan Jodan tuk dat kandañ patak wandiñ ñañguk.

2 Tɨmbi amatam asupgandi en kle ñaumbi, jimbatsiat ep tɨmbi kindem dañgɨliñ.

Wapatam Anutuli ep kiukuk wɨn amali niñm tambiktok

3 Tɨmbi Falisi ama dɨwɨndi Yesuloñ bimbi, ti-kuyuk tiñmɨnepi ni-nandiñbi eñgɨliñ, “Dɨk nɨtek nandiñlañ? Damañgan Moseli endikñe manda kimɨt-niñguk wolok tuop ama nolɨ enlok nanandiñla nepek kusei wala ba wala tamɨn kle-kolek ba niñm?”

4 Eumbi tambane enguk, “Manda youyoulin ñin patak wɨn sɨndi pinat nandiñbi kamalañ bek. Nain kusei kimɨkimɨlinan Anutuli ama ep tɨmbi indañguk wolonda endi ama gɨt tamɨn ep tɨmbi indañgimɨk. ✧

5 Tɨmbi ñɨndiñ eñguk, ‘Kusei wɨndiñda amali meñ beu yambimbi, tamɨnnat gali-kwambiñ daumbi, piñgipset noñgan indayamɨk.’ ✧

6 Wɨndiñda nak ñɨndiñ sanlet: endi piñgip noñgan indambi, nombo tɨpet niñm tamɨk. Wala tɨmbi wapatam Anutuli ep kiukuk wɨn amali niñm tambiktok.”

7 Tɨmbi Falisi amali ñɨndiñ niñgɨliñ, “Tɨkap wɨndiñda, nɨtek tɨmbi Moseli endikñe manda ñɨndiñ kimɨkuk: ama no tamɨn kle-kolektok nandiñlakta, endi manda no wolok tuop youp mɨmbi kleum ñaukak?” ✧

† 18:28: Yesulɨ mɨnem kunakunat eñguk wɨn lakat sɨnik, sandap 100 wolok kenalok tuangot.

✧ 19:4: Stat 1:27, 5:2 ✧ 19:5: Stat 2:24 ✧ 19:7: Lo 24:1

⁸ Eumbi enguk, “Sin bamba bep pañjiilok ginañ kwambindanjila timbi Moseli nandi-sambi, tam kindem ep klenelindok eñguk. Gan nain kusai kimikimilinan win windiñ nim pakuk.

⁹ Windiñda timbi nak ñindiñ sanba: ama no tamn telak joñgo nim kuñguk win kleum ñaumbi, komblin tilak endi telak joñgo kulak.”

¹⁰ Timbi gwañgwañiili tam kle-kokottok plon Yesu ñindiñ timbi eñgiliñ, “Tikap windiñda, amali tam nim timbi slak palekta win kindem.”

¹¹ Eumbi enguk, “Ama Anutuli ep timbi pañgitalak endiñgot manda win guma tikeañ, ama gitikkandi nim.

¹² Nandañ. Kusei ñindiñda ama diwisili tam nim epmañ: win diwin nolok piñgipsi kolan indañgiliñda timbi slak pakañ. Timbi diwin nolok piñgipsi komblin inda-satalok gembn win ama nisi dombu kokiliñ, wala timbi tam nim tikem slak kuañ. Timbi ama diwin noli Kunum Molomdok kenan tinelindok tam nim timbi slak pakañ. No en manda ñin nandi-daklelakta endi tikeukak.”

Kunum Molomdok giñgit win nin?

¹³ Timbi amatamdi gwañgwa bisat Yesuli kii endok plon kimipi nimolo ti-semektok endoñ yanañgip biñgiliñ. Biumbi, gwañgwañiili enombiñgiliñ,

¹⁴ gan Yesuli ñindiñ enguk, “Kunum Molomdi ama ñandisi enlok giñgitii yambi-dikñelak, wala timbi gwañgwa bisat yambiumbi nokoñ biwit, telak masip nim ti-semneliñ.”

¹⁵ Windiñ embi, kii gwañgwa bisattok plon kimipi, gwilam ti-sem-talembi, walinin pim ñañguk.

¹⁶ Timbi ama noli Yesuloñ bimbi niñguk, “Endaut, nak kuñgu taletalen nimnat kasileuttok ep tindin kindem nek timbettok nandiñ?”

¹⁷ Eumbi niñguk, “Kusei nekta dik nokoñ bimbi, nepek nek ñali kindem sinik wala nan-kalañ? Anutu en noñgangot endi kindem, wala timbi dik en gita nain taletalen nimnat kuuñdok nandiñda, endikñe mandan tañgonembi kleukañ.”

¹⁸ Eumbi, ama wali Yesu ñindiñ ni-nandiñguk, “Dik endikñe manda dek ñala sinik elañ?” Eumbi niñguk, “Endikñe manda ñala elet: dik ama nim wili kimbekak, telak joñgo nim kuukañ, kumbu nim timbekañ, ama no manda plon patak endok siñgin joñgo nim siukañ,

¹⁹ meñga beka giñgiñgan ti-semekañ, timbi ditnala nandiñda windiñgangot nokaila nandukañ.” ✱

²⁰ Eumbi, ama sim endi niñguk, “Endikñe manda gitik win nak ikan tañgonembi kle-talelet. Gan nepek nek wala sinik gamañ tipikalet?”

²¹ Eumbi niñguk, “Tikap dik Anutulok nanandin gitik kle-taleup nandiñda, dik ña nepenepeka gitik tuatualok kimilim tua-taleumbi, minem win epmbi, ama pimbiñesila em-taleumbi, tuañga kunum ginañ inda-gamekak. Windiñ ti-talembi, bi nep kle kuukañ.”

²² Ama simdi manda win nandiñbi, nepenepek asup palmiñgukta timbi ginañ kolaumbi gwililambi bim ñañguk.

²³ Timbi Yesuli gwañgwañiila enguk, “Nak biañgan sinik sanba: ama minem kwilikwilinat noli Kunum Molomdok giñgit indauktok nandiñlakta endi gliñgliñnat.

²⁴ Nak bindambo ñindiñ sanba: kamel noli lik bemdok ginañ gik wolok ña tombep nandiñwika endi kena kwambiñ timbek. Timbi ama kwilikwilinat no Anutulok giñgit indaup nandiñlakta endi windiñgangot kena kwambiñ timbekak, gan endok kenan win kamellok kenan maklelak.”

✱ 19:19: Kisim Bek 20:12-16, Lo 5:16-20, Wok Pris 19:18

25 Gwañgwañiili manda w+n nand+mbi, kolan s+n+ik s+ikñembi eñg+liñ, “T+ikap w+ndiñda, nindi Anutulok giñg+it tuop indauk?”

26 W+ndiñ eumbi, Yesul+ d+nd+mgan yamb+mbi enguk, “Amali w+ndiñ t+nd+lok tuop n+m, gan Anutul+ nepek gi+ik w+n tuop t+taleuk.”

27 T+mbi Petlol+ tambanembi niñguk, “Kalañ. N+ndi nepenepekni gi+ik bi-talembi b+mbi, dik gep kle kuamiñ, wala t+mbi n+ndi tuan nek t+kenekamiñ?”

28 Eumbi enguk, “Nak biañgan s+n+ik sanba: Anutul+ nepek gi+ik t+mbi kaitaumek, Amalok N+ñañ endi ama wapmañdok pipapipat plon pipapi, kusei k+m+ipi, amatam gi+ik yamb+dikñeukak. Wolonda ama 12 nep kle kuañ s+ndi bo ama wapmañdok pipapipat plon pipapi, Islael ama sambat 12 yamb+dikñenekaliñ.

29 T+mbi no en naka t+mbi il ba dal kwayañii ba wiwii ba meñ beu ba gwañgwa b+sali ba nanañ kenan ba nepek w+n gi+ik bi-taleñgukta, Anutul+ wolok tambon nain asupgan yous+ñm+ta-ñambi, kuñgu taletalen n+mnat wak+it m+ukak.”

Kunum Molomdi giñg+itñii siloñ t+semlak

30 Yesul+ yous+mbi enguk, “Nain taletalenan ñ+ndiñ indaukak: ama asup nin endi man ñ+ndiñg+it ama d+wis+lok daus+nan damandama tañ endi siñgi s+n+ik itnekal+ñ, t+mbi siñgi s+n+ik bañ endi d amandama itnekal +ñ.

20

1 Nekta, Kunum Molom w+n endi wain kena molom noli kena gwañgwañii en-tiañembi yamb+dikñeñguk wandin. Kwet salaumbi, kena molom wali k+m+in kwelan ñambi, kena gwañgwa d+w+n epmepi,

2 kena nain noñgan wolok tuan en-indaumbi nandum tuop t+mb+mbi, kena g+nañ en-mul+m ñañg+liñ.

3 T+mbi kwet ip sala-s+n+ik taumbi, ama wali nombo ñambi, ama d+w+n kenala n+m ñañañ k+m+in kwelan slak pal+mbi yamb+mbi,

4 ñ+ndiñ enguk, ‘S+ndi bo ña wain kenana t+mb+mbi, kena t+netañ wolok tuan sametet.’ W+ndiñ eumbi, wain kena t+nd+la ñañg+liñ.

5 T+mbi maim boñg+ip pal+mbi, kena molomdi b+ndambo ña ama d+w+n kena t+ñm+nel+ñdok en-mukuk. T+mbi maimdi gama n+m pi-semb+ñ+li+mbi endi w+ndiñgangot t+ñguk.

6 T+mbi kwet k+li+mek+li+melok t+mb+mbi, b+ndambo ñambi, ama d+w+n kena n+m t+nd+n slak pak+liñ ep t+mbi indaumbi enguk, ‘S+ndi nekta sandap ombap kena n+m t+mbi slak pal+mbi, timlala t+lak?’

7 Eumbi niñg+liñ, ‘Nimbek noli kena no n+m n+m+k.’ Eumbi en-mupi enguk, ‘Ale, s+ndi bo ñambi, wain kenana g+nañ kena t+mb+it.’

8 Kwet k+li+m eumbi, wain kena molomdi kena ka-d+ikñe amala n+mbi eñguk, ‘D+ik kena gwañgwa k+ti+semum b+umbi, tuanj+ em+ñ. Emepi, siñgi b+liñ endoñan kusei k+m+ipi em ta-ña, dama b+liñ enda siñgi emu talew+n.’

9 T+mbi kena ka-d+ikñeli ama kwet bipmem t+mb+mbi, kena kusei k+m+ik+liñ en+b+m b+umbi, kena nain noñgandok tuan em-taleñguk.

10 Emumbi, dama b+ñg+liñ endi ‘Tuan t+ke lo n+metak bek’ em nand+ñg+liñ, gan ka-d+ikñeli ama noñgan noñgan enda bo kena nain noñgandok tuan emguk.

11 Tuanj+ t+keñ+ipi, kusei k+m+ipi, kena molomda em balep t+ñ+mbi

12 eñg+liñ, ‘Siñgi b+liñ endi kena nain dumangot t+liñ, gan n+ndi sandap ombap maim kwamb+ñ g+nañ kena piñg+ip gawalat t+patnambi k+li+m elak. Nekta s+n+ik siñgi b+liñ en g+ta tuan walan noñgangot n+m+lañ?’

13 Wíndiñ eumbi, kena molomdi endoññan nanin nola ñíndiñ nínguk, 'Notna, nak kolan ním tí-gamlet. Dík kena nain noñgandok tuanla ganandiwambi, nandum tuop tík wín.

14 Wala tímbi mínemga tíkembali ñau. Nak mínem gamít, wíndiñgan síngi bíliñ emepi nandít.

15 Nak natnalok mínem wíndiñ ba wíndiñ tímbeþ nandímbe, kíndem tímbeþ. Nak gíñañ síloñ tí-semlet, wala dík nísilok tañgan yambi-gímbeþ tílañ ba? "

16 Yesulí e-yout manda wíndiñ embi enguk, "Wíndiñda ama man ñíndiñgít síngi sínik bañ endí damandaman itnekalíñ, tímbe damandaman bañ endí síngi sínik itnekalíñ."

Ama Wapmañ Yesulí indañgan il kwelnan Jelusalem loñguk

Ama Wapmañ Yesu endí kena nek tímbeþtok indañguk?

17 Tímbe Yesulí Jelusalem lo ñaupí, gwañgwañii 12 kíti-semum bíumbi, nísiñgan telak telak ñañípi enguk,

18 "Nandañ! Níndí lokap, Jelusalem tomnambi, Amalok Níñañ tíkembali, tapma ama biesí ba endíkñe manda nandí-tale ama endok kísi plon kímilím loukak. Tímbe endí manda plon kímiþi, wílí kímbektok manda embi,

19 Roma amalok kísi plon kímilímbe, endí Amalok Níñañ endok plon ní-sasale manda embi waípmbi, tíkem kloñbat plon wílím kímbekak. Tímbe maim típet gít no tímbeþi, Anutulí en kímnan nanin tímbe mílalekak."

20 Tímbe Yesulí kímbektok en-taleumbi, Sebedilok tamín endí níñañíit típet, wín Yakobo gít Yoane, en gíta Yesuloñ bímbi, mílelem tí-ñímbe, nepek no nandíñmeþtok nínguk.

21 Tímbe Yesulí ní-nandímbe eñguk, "Dík nekta nandílañ?" Eumbi nínguk, "Dík ama wapmañ indambi, amatam yambi-díkñeukañ nain wolonda nandí-nambi, níñanait típet ñalí bo ama wapmañ indambi, kíka dándím ba kepmanan pipatemíþtok nandílet."

22 Eumbi, Yesulí níñañíit ñíndiñ enguk, "Sítí níteþta eamík wín ním nandí-dakleamík. Nak mílap bemetat * wín sítí tuop bemdekamík ba?" Eumbi níngímík, "Nítí tuop."

23 Wíndiñ eumbi enguk, "Sítí biañgan nokok mílap bemdekamík, gan nindí kítna dándím ba kepma kandañ pílekak wín natna ewa taleuktok tuop ním. Pipapat wín Betnalí ama dek endí engan epmep nandílak enda tí-wílí díkñe tí-semguk."

24 Tímbe gwañgwañii 10 endí manda wín nandíñgíliñda, dakwaya típetta gíñañjí komba dínguk.

25 Gan Yesulí gwañgwañii gítík kíti-semum bíumbi enguk, "Síndí kwe-lalok yambi-díkñe ama endok ep tíndínjí nandí-taleañ: amatamdok kuñgun ba kíw wín ama wapmañjilok kíinan patak, tímbe ama loloñdí pímbíñesíla endíkñe mandanjí kwambíñ enbí, tañgonem klenelíñdok gíñgíneañ.

26 Gan síndok boñgíþsínan wíndiñ ním tílok. Ním sínik. Síndoññan nanin no en wopum kuuktok nandílakta, endí nolilok típlaplaenjí kuukak.

27 Tímbe no en síndok telak damanjí kuuktok nandílakta, endí kena gwañgwañjí sílanin kumbi,

* **20:22:** Yesulí mílap bembemla eñguk wín endí Grik manda plon ñíndiñ eñguk, "Nak tuk wítna tíke lombi nambetat wín sítí tuop tíke lombi nandekamík ba?"

²⁸ Amalok Niñañ tiñguk wolok tuop timbekak. Endi amatam asup ep timbi platambi, endok kinjan kimbektok ama sinik indañguk, endi en timbi plataneliñdok nim.”

Ama tipet dauset sisipm+n endi Yesu en ama wapmañ win nandi-dakleñgimik

²⁹ Yesuli gwañgwañii git Jeliko it kwet bim ñañilimbi, amatam kim+n wopumdi en kle ñañgilañ.

³⁰ Timbi ama tipet dauset sisipm+n endi telak pawan pi pakimik. Endi Yesuli yapma kleup timbim nandimbi, wolongan kitimbi niñgimik, “Devittok Komblin, dik nita blan ti-nim+iñ.”

³¹ Endi windiñ kitimbi, amatam asupti enombimbi, en-kimisip tiñgilañ, gan endi wopungan kitimbi niñgimik, “Wopum, dik Devittok Komblin, nita blan ti-nim+iñ.”

³² Eumbi, Yesuli wiñga ipi kitimbi-sembi enguk, “Siti nittek ti-samettok nandamik?”

³³ Eumbi niñgimik, “Wopum, niti dik dauset timbi tom-nimeñdok nandamik.”

³⁴ Timbi Yesuli blan ti-sembi, dauset kiili tike-kaumbi, wolongan dauset tombimbi, nepenepek kañbi, Yesu kle ñañgim ik.

21

Yesuli ama wapmañ nomik Jerusalem loñguk

¹ Yesu git gwañgwañii endi Jerusalem it kwet timbi dumalaumbi, Oliv kwet jañginnan lombi, Betfage it kwelan tomgilañ. Tomñilimbi, Yesuli gwañgwañiit tipet en-mupi

² enguk, “Siti it kwet da patak wolok ñandekamik! Ñam tombi, wolongan doñki niñaññat toali ep top yambiyambin kandetamik. Kañbi pisap yanañgipi biwit!

³ Tikap nimbek noli sambimbi san-kaumbi, ñindiñ nandekamik, ‘Molomdi doñki kena emektok nandilak. Timbi plastik sinik yambiumbi yanañgilañbi bindetamik.’ ”

⁴ Yesuli doñkila eñguk win endi plofet ama noli damañgan kumbi manda eñguk wali bien inda-dakleuktok tiñguk. Manda win ñindiñ,

⁵ “Saiondok * amatam ñindiñ enbim nandiwit: Ama wapmañji endi sindi sepmehtok bi-samlak. Endi kayombinembi, doñki plon pipatak, win doñki sim wolok plon pipapi bilak.” ☆

⁶ Timbi gwañgwa tipet endi ñambi, Yesuli kena manda enguk wolok tuop timbi,

⁷ doñki me niñañ yanañgipi, Yesuloñ biñgimik. Bimbi, sauloñjet kiun-depi, doñki plon kimilimbi, Yesuli wolok plon lo pipapi ñañguk.

⁸ Timbi amatam kim+n wopum endoññan nanin asupgandi endok koi giñgit tike-lonelñdok sauloñji telak plon samba eñilimbi, diwindi komba sak kiyat dombimbi mep bim, windiñgot telak plon ipane-ta-ñañgilañ.

⁹ Timbi amatam Yesu siñgi dama timbi kleñgilañ endi enda Mesia nimbim, ñindiñ yousiyousiñgan kitimbi eñgilañ, “Ama wapmañ Devit endok Komblin bilak, koi tike-lowit!

* **21:5:** Jerusalem it kwet koi no win Saion. Plofetti ‘Saiondok amatamla’ eñguk endi Jerusalem nasi ba Israel amatam gitik endok plon ep yout tiñguk. ☆ **21:5:** Aisaia 62:11, Sekeraia 9:9

Molomdi ama ñin ama wapmañni kuuktok ni-mukuk en wakan gwilam tiñmen!

Anutu kunum ginañ patak endok koi tike-lona!” ✧

¹⁰ Yesuli Jelusalem it kwelan ama wapmañ nomik lo tombimbi, winasi gitikti win ka silikñembi, “Win nin?” e-nandiñgiliñ. E-nandumbi,

¹¹ amatam kimin wopumdi tambane e-ta-ñañgiliñ, “Ñin plofet Yesu en Nasalet it kwet, Galili distrik nanin.”

Yesuli tapma ilan gembin daut semguk

¹² Timbi Yesuli tapma it sañ jimba ginañ lombi, kimili tua timbi, minem kena ti-pakiliñ lo yambimbi, nandum tuop nim tiñguk. Windiñda endi ama tapma tindilok nepenepek kimilim tuañgiliñ gitik ep klembi, ama minem tambo miñ kena tiñgiliñ endok kimikimitsi wakit monik tuatualok kimikiliñ endok pipapatsi wili tombolimbi,

¹³ ñindiñ enguk, “Anutulok manda no ñindiñ youyoulin patak, ‘Nokok itna win nan-wowon tindilok it een’. ✧ Gan kimili tua ama sindi it ñin timbim kumbu amalok pat-sembi it nomik tilak.”

¹⁴ Yesuli tapma it sañ jimba ginañnan paliñlimbi, ama kesit nim kuñgiliñ git ama dausi sipm+sipmin endi endoñ bumbi, ep timbi kindem dañguk.

¹⁵ Timbi wembe gwañgwa wandiñ pakiliñ endi ñindiñ kitiñgiliñ, “Ama wapmañ Devittok Komblin endok koi tike-lowit!” Tapma ama biesi git endikñe nandi-tale ama endi manda win nandimbi, Yesu kundit kindem engano asup tiñguk win kañbi, ginañji komba diumbi,

¹⁶ ñindiñ ni-nandiñgiliñ, “Endi Mesia ganañ win dik nandilañ ba?” Eumbi tambane enguk, “Ba win nandilet ñak. Gan sindila Ama Wapmañ Devitti Wopumla ñindiñ niñguk win pinapi nandi-kamalañ bek, ‘Dik wembe gwañgwa tip ba wopum ep timbi pañgitaumbi, gan-tike-loumbi kindem dalak.’” ✧

¹⁷ Windiñ embi, ama biesi yambimbi, Jelusalem nanin Betani it kwelan ñambi, wandiñ douñguk.

Yesuli komba fik no ni-suambalimbi yañetañguk

¹⁸ Kwet salaumbi, Yesuli Jelusalem undane ñañipi, nanañ gawat tiñguk.

¹⁹ Timbi deium ñaumbi, komba fik no telak pawan palimbi kañguk. Kañbi, ñasiñgan kuseinan ña bienla deium loumbi, lonji ka-tilapi, sakgot kañguk. Kañbi, komba fik ni-suambapi eñguk, “Dik bienga nombo nim laliukañ, nim sinik.” Eumbi, wolongan komba fik wali yañetambi kiminñguk.

²⁰ Gwañgwañili win ka silikñembi eñgiliñ, “Nitek timbi, komba fik ñali platik sinik kimbimbi yañetalak?”

²¹ Eumbi, Yesuli tambanembi enguk, “Nak biañgan sinik sanba: tikap sindi ginañ tpet nim timbi, Anutu biañgan nandi-kilikti tiñmi-kuneliñda, nak kundit komba fik ñala tit wendiñgangot sindi bo tineliñ. Timbi wakangot nim ya. Tikap sindi kwet jañgin ñala ‘Milapi, tuk kimbimbi ginañ pi!’ niimbimbi, gumañ wolok tuop indawik.

²² Sindi Anutula nepek no ba no timbektok nimolo ti-ñimbi, nandi-samektok nandi-kilikti tañda, windiñ inda-samekak.”

Yesuli nindok manla kena pa tiñguk wala ni-nandiñgiliñ

²³ Yesuli tapma it sañ jimba ginañ lombi, amatam eni-daut ti-semguk. Eni-daut ti-sem-paliñlimbi, tapma ama biesi gita Israel amalok ama biesi endi endoñ bumbi, ni-kañbi eñgiliñ, “Nindi ganbimbi, kundit ñandin pa tilañ? Ba nindok mandanla ba gembinla windiñ pa tilañ?”

24 Eumbi tambane enguk, “Nak bo nepek nola san-nandutet. Dindim tambane naninetañda, nak bo nindok mandala kundit wandin sinik pa tilet win sanbetet.

25 Nindi Yoane nimbimbi, amatam tuk i-semguk? Win Kunum Molomdi ba ama noli?” Windin eumbi, kusei kimipi, nisigan dombi tañan timbi eñglin, “Nindi ‘Kunum Molomdi’ windin eneña, endi ñindiñ nininandutak, ‘Windinda sindi nekta Yoanelok mandan nim nandi-dasiñglin?’

26 Gan nindi ‘Ama noli Yoane nimbimbi kena tiñguk’ windin eneña, amatam kimin wopum Yoanela plofet nandinmañ endi nitek tinimnelin walañgot misinetamñ.”

27 Windinda endi Yesu ñindiñ tambane niñglin, “Nindi Yoane nimbimbi, tuk i-semguk win nindi nim nandamñ.” Eumbi enguk, “Ale, windinda nak bo nindi nanbimbi, kundit pa tilet win nim sanbetet.”

Yesuli juda ama bieslok ginañ kwambiñji e-dakleñguk

28 Yesuli yousimbi, juda ama biesla enbi enguk, “Sindi kasat ñala nitek nandañ? Ama nolok niñañit tipet kuñgimik. Timbi tualoñ ña ñindiñ niñguk, ‘Tua, dik man ñambi, wain kena ti!’

29 Eumbi, jip jup tiñguk, gan siñgimek endi ginañ tambaneumbi, ña kena tiñguk.

30 Timbi besetti monaloñ ña windin gangot nimbimbi, beula niñguk, ‘Ale, ñautet.’ Endi windin enguk, gan nim ñañguk.

31 Sindi nitek nandañ, gwañgwa nindi beulok man tañgoneñguk?” Eumbi, endi eñglin, “Tuali.”

Timbi Yesuli enguk, “Nak biañgan sanba: takis epep ama ba tam telak joñgolok endi sindok kwesi kinjannan Anutu enlok giñgit indaumbi yambidiknelak.

32 Kusei ñindiñda timbi windin indalak: Yoaneli bimbimbi, dindim kuñgulok telak daut samumbi, sindila mandan nandum tial tiñguk, gan takis epep ama git tam telak joñgolok endila mandan win nandimbi tike-kilin eñglin. Sindi nepek win kañglin, gan ginañji nim tambanembi, Yoanelok mandan nandimbi nim tike-kilin eñglin.”

Yesuli tapma ama biesi git Falisi ama endi wain kena ka-dikne ama kolasi wandin enguk

33 Yesuli yousimbi, tapma ama biesi ba Falisi amala enbi enguk, “Nak eyout manda no sanbambi nandiwit. Kena molom noli wain kap kwet nolok tipinguk. Tipi-talembi, sañ im gimibunembi, wain tul wisi-dottok kwet no kindipi, kena ka-diknelok it ombap kloñ no kawatti kindilim ikuk. Windin ti-talembi, kenan win ka-diknelok kisi plon kimipi, kwet mayañgan nolok ñañguk.

34 Ña kuñlimbi, bien mepmettok nain indaumbi, kena gwañgwañii diwindi wain bien enlok mepmettok ka-dikneloñ en-mulim bimbimbi, wain kena ginañ tomglin.

35 Timbi ka-dikne endi gwañgwa en-mumulim win epmbi, no wipi, no wili kimbimbi, no kawatti wiklin.

36 Windin timbimbi, kena molomdi gwañgwa diwin nombo en-mukuk. Kunakunatsi win gwañgwa dama en-mukuk yapma klembi, asup enmulimbi bi tombimbi, kundit windin gangot ti-semglin.

37 Siñgi sinik endi enlok niñañ sinik ni-mupi, ñindiñ nandinñguk, ‘Niñanal ña tombimbi kañbi, giñgigan tinimnekalñ.’

³⁸ Tĩmbi ka-dikñelĩ nĩñañ wĩn kañbi, nisĩngan ñĩndĩñ eñgĩliñ, ‘Gamanda endĩ wakan kena ñolok molom tĩmbekak, wala tĩmbi nĩndĩ en wĩpi, kenan ñĩn nĩnlok gĩngĩt kasĩlena.’

³⁹ Wĩndĩñ embi tĩkeñĩpi, kena gĩnañ nanin munjut munjut ñakap, kena pawan wĩli kĩmguk.”

⁴⁰ Yesulĩ wĩndĩñ embi en-nandĩmbi eñguk, “Wain kena molomdi undane bĩmek, ka-dikñe wĩn nĩtek ti-semekak?”

⁴¹ Eumbi nĩngĩliñ, “Nepek kolan sĩnik tĩngĩliñda tĩmbi endĩ bo kolan sĩnik yandĩpmum kĩm-talenekaliñ. Tĩmbi endĩ kena ka-dikñe komblin kĩndem ep kasĩlembi, kenan endok kĩsĩnan kĩmĩlĩmbi, wain bien mepmettok nain indaumbi, nain tuop endĩ bien dĩwĩn enlok melĩm ti-kunekaliñ.”

⁴² Tĩmbi Yesulĩ enla manda embi enguk, “Anutulok manda youyoulĩn patak ñĩn sĩndĩ pinat nandĩmbi kamalañ bek,

‘Molom en ñĩndĩñ tĩmbi indaĩnguk:

it kĩndikĩndit amalĩ ita kawattĩ tĩndĩn nola kena nĩmnat embi siĩgi wĩliĩngĩliñ,

gan kawat walĩ ta dĩwĩn gĩtik yapma klelak.

Nĩndĩ wĩn kanambi, kundit gĩtikĩnĩn tĩlak.’ ✨

⁴³ Manda wolok tuop it kĩndikĩndit amalĩ kawat wĩn siĩgi wĩliĩngĩliñ, wĩndĩngan sĩndĩ nak siĩgi wĩt-namgĩliñ, wala tĩmbi nak ñĩndĩñ sanba nandĩwĩt: Sĩndĩ Anutulok gĩngĩtĩnii ku-ta-bañ, gan endĩ pipapipat wĩn sapma tĩkembĩ, amatam no nĩndĩ endok manda taĩngonembĩ bien tĩmbĩ indaĩ enda emekak.

⁴⁴ Ama nolĩ kawat wolok plon pi wĩlekta en wĩli mĩnanda taleuk. Ba kawat walĩ ama nolok plon pĩwĩkta, kawat walĩ ama wĩn wĩli gakñe-taleuk.” †

⁴⁵ Tapma ama biesĩ gĩt Falisi ama endĩ Yesulĩ e-yout manda eñguk wĩn nandĩmbi, “Nĩndaĩngan elak” wĩndĩñ nandĩmbi,

⁴⁶ tĩkenepi nandĩngĩliñ. Gan amatam kĩmĩn wopum endĩ Yesula plofet no wĩndĩñ nandĩñmĩngĩliñ, wala tĩmbi Falisi amalĩ amatamdĩ mik ti-semnelĩñ wala mĩsĩmbi, nĩm tĩkeñgĩliñ.

22

Kunum Molomdi en-tiañelak wĩn Yesulĩ nĩm nandĩ-kĩmkĩmnelĩñdok eñguk

¹ Yesulĩ yousĩmbi, nombo ama biesĩla e-yout mandalĩ manda enĩñpi, ñĩndĩñ eñguk,

² “Kunum Molomdi gĩngĩtĩnii yambĩ-dikñelak wĩn ñĩndĩñ: ama wapmañ nolok nĩñañli tamĩn tĩkeup tĩmbĩmbi, wapmalĩ kena gwaĩngwaĩiilĩ nanañ sina wopum tĩñmĩnelĩñdok embi,

³ manda kĩmĩpi, yoktĩ nanañ wĩn nanelĩñdok en-tiañeñguk. Tĩmbi nanañ nanalok nain indaumbi, yokĩiilĩ bĩnelĩñdok kena gwaĩngwaĩii en-mulĩmbi ñaĩngĩliñ. Gan yokĩiilĩ bĩmbĩla kunjit tambi, nĩm embi gĩngĩnem pakĩliñ.

⁴ Tĩmbi ama wapmañdĩ bĩndambo kena gwaĩngwa dĩwĩn bo en-mupi, yokĩii ep tiañeñguk enda ñĩndĩñ enĩnelĩñdok enguk, ‘Nandañ. Nak nanañna ip ti-wĩli dikñet. Nokok bulmakau wapai sim ba nĩñañ dĩwĩn no gwok galkñat yandĩp si-talembi, nepek gĩtik ti-jumit ti-sam-talemĩñ. Sĩndĩ bĩmbi, nĩñanalĩ tam tĩmbetak en gĩta na silĩsilĩ tĩna!’

⁵ En-mulĩmbi, kena gwaĩngwaĩiilĩ ña manda eñguk wĩndĩñ engĩliñ, gan yokĩiilĩ mandanjĩ nandĩ-kĩmĩnembĩ ñaĩngĩliñ. Dĩwĩndĩ nanañ kenanjĩnan ñaĩngĩliñ, dĩwĩndĩ mĩnem kenanjĩla ñaĩngĩliñ.

✨ **21:42:** Kap 118:22-23 † **21:44:** Nandĩ-tale ama dĩwĩndĩ ñĩndĩñ eañ: Matayo en sambat wĩn nĩm youkuk.

⁶ Tĩmbi dıwındı ama wapmañdok kena gwañgwa wın epbi kolan tı-sembi yandıp kımğılıñ.

⁷ Wındıñ tımbımbi, ama wapmañdı gınañ komba dıumbi, mik amañii en-mulımbi ña ama kena gwañgwa yandıpğılıñ wın yandıp talembi, isi kwesi wakıt sium dıñguk.

⁸ Tımbımbi ama wapmañdı kena gwañgwañii dıwında ñındıñ enguk, ‘Yoknailok nanañ sina tı-sem-talet, gan ama nak en-tiañeñgut endı kındesi nım.

⁹ Wındıñda sındı telak mannan ñambi, amatam yambınetañ tuop entiañeum bımbi, wapatamdok sina dum nanañ nambıt.’

¹⁰ Eumbi, kena gwañgwañiilı enguk tuop telak man tuop ñambi, amatam kındesi ba kolası yambıñğılıñ gıtık ep kımın tımbi yanañğılımbi, nanañ nanala bımbi, it gınañ tokñeñğılıñ.

¹¹ Amatam it gınañnan lo pi palıñlımbi, ama wapmañdı yambep loñguk. Lombi yambıñpi kañguk wın: ama nolı dasindasin nain wolok dındım sınık yokñiila emğılıñ wın nım dasimbi, bı pipalım kañbi

¹² nı-nandıñguk, ‘Notna, nıtek tımbi dık dasindasin gamıt wın nım dasimbi bıñ?’ Eumbi, ama walı manda nımnat palımbi,

¹³ ama wapmañdı kena gwañgwañii enbi eñguk, ‘Sındı kii kesi toalı topbi, pawan kolı pımbi, kılım gınañ palen.’ ” Yesulı e-yout manda wandin embi yousımbi eñguk, “Kılım gınañ amalı mano kwılım tımbi, manjı sı-gılım danekalıñ.

¹⁴ Nandañ. Kunum Molomdı amatam asup en-tiañelak, gan noñgan noñgan mandan nandımbi bañ endıñgot ep kasılelak.”

Falisi amalı Yesu sısoñ tıñmınep nandımbi, takis mınem kımıkımttok plon nı-nandıñğılıñ

¹⁵ Tımbi Falisi amalı Yesu manda plon kımıtnelıñdok nandımbi, ña kımın tımbi, mandalı sısoñ tıñmınepi e-sambat tıñğılıñ. Tı-talembi,

¹⁶ nı sılok gwañgwanjii dıwın gıt ama wapmañ Elot endok sambalı dıwın * en-mulımbi ñambi nıñğılıñ, “Endaut, nındı dıkok kusaka nandamıñ, dık julun manda nım embi, biañgangot pa elañ, Anutulı nındı nıtek kuneñdok nandılak wın lolon ba pımbın gıtık mısımısi nımnat tuopkan nını-daut nım tı-nımlañ.

¹⁷ Wala tımbi gan-nandımbi nınbekañ: Romalok ama wapmañ Sisa enda takis mınem mamıñ wala nandum dındım elak ba nıtek?”

¹⁸ Wındıñ eumbi, Yesulı kolan tıñmınepi nandıñğılıñ wın ka-nandımbi enguk, “Sındı ama manjı manbenjı malet nomık, mandalı sısoñ tı-namnepi bañ ba?

¹⁹ Takis mınem pa kımıkamıñ mınem wın no daut namıt” eumbi, mınem kwandai satnin no ña tıke bı daulmıñğılıñ.

²⁰ Tımbi Yesulı en-nandımbi eñguk, “Mınem plon ama walan gıt kot kundıt wın nıdoñ?”

²¹ Eumbi nıñğılıñ, “Wın Sisaloñ”. Wındıñ eumbi enguk, “Ale, Sisalok gıñgıt wın Sisala tambane mınekalıñ, tımbi Anutulok gıñgıt wın Anutula tambane mınekalıñ.”

²² Wındıñ eumbi, nandı piasat tımbi bımbi pı ñañğılıñ.

Sadusi amalı Yesu sısoñ tıñmınep nandımbi, kımnan nanin mılamılattok plon nı-nandıñğılıñ

* **22:16:** Falisi amalı takis mınem Roma ama wapmañda mımın wala nandum pıumbi, Elottok sambalılı wala nandum kındem dañguk.

²³ Sandap wolondañgan Sadusi ama diwin endi Yesuloñ biñgilañ. (Ama wali 'Ama sembañ endi nim milamlatlak' windañ pa eañ.) Endi Yesuloñ bimbi, ñindañ ni-nandimbi

²⁴ eñgilañ, "Endaut. Endikñe manda Moseli kimit-nimguk wali ñindañ elak: ama noli yamin pap sembilakta, endok sambat nim taleneliñdok kwayañli endok tam+n kanjali tikembi, dallok kinjan gwañgwa bisat ep timbi indanekaliñ. ✧

²⁵ Windañda, dakwaya kit tambon tipet endi ñolok kuñgilañ. Timbi tuali tam no tikembi kukap, komblin nimnat yamin papi sembiñguk. Sembumbi, monali tam wakangot tikeñguk.

²⁶ Tikembi, endi bo windañgangot yamin papi sembiñguk. Timbi gwik endi bo windañgangot tiñguk. Timbim ña gwik konjok endok plon taleñguk.

²⁷ Endi gitikkandi sembi-taleumbi, siñgi sinik tam wali bo sembiñguk.

²⁸ Ale, dik eumbi nandina: dakwaya endi gitikti tam win tikeñgilañ, wala timbi ama sembiñgilañ endi milamlat nainnan mlalimbi, ama kit tombon tipet endoñ nanin ama nindi sinik tam win tikeukak?"

²⁹ Eumbi tambane enguk, "Sindi Anutulok mandan youyoulin patak wolo kusei ba endok gemb+n nim nandi-dakleañ, wala timbi mlamlatlatta nandumbi kamalalak.

³⁰ Amatamdi kimnan nanin mlatmek endi kunumdok añelo nomik wapataam nim pa tnekalin.

³¹ Timbi ama sembimbi mlatnekalin wolo kandañ Anutuli manda ñindañ sanguk win sindi pinat nandimbi kamalañ bek,

³² 'Natna Anutu wakan Ablaam wakit Aisak ba Jekop endi nan-wowon ti-namañ.' ✧ Endi bep pañni kwelan nombo nim kuañ endok plon windañ eñguk. Timbi ama kaik kuañ endiñgot Anutu ni-wowon tañ, ama sembi-sembin endi nim."

³³ Amatamdi Yesuli nanandi emguk win nandimbi, nandi-gitiñgiti e tiñgilañ.

Falisi amali Anutulok mandan plon Yesu sisoñ tiñminapi ti-tilakilañ

³⁴ Yesuli Sadusi amalok manji masipmiñgukta, Falisi amali win nandimbi, bi kimin timbi, Yesuloñ biñgilañ.

³⁵ Endoñnan nanin no endi endikñe manda nandi-tale ama. Endi Yesu sisoñ tiñmep ni-nandimbi eñguk,

³⁶ "Endaut. Endikñe manda nek ñali sinik dama timbi, loloñ sinik tilak yañ?"

³⁷ Eumbi niñguk, " 'Sindi ginañji wakit ginañji tip ba nanandinji gitik Wopum Anutunji endok biñminekaliñ.' ✧

³⁸ Endikñe manda wali dama sinik timbi, loloñ sinik yañ.

³⁹ Timbi endikñe wandingangot no win ñindañ, 'Dik ditnala nandilañ, windañgangot nokala nandiñmekañ.' ✧

⁴⁰ Moseli endikñe manda gitik kimit-nimguk ba plofet amali nanandi nimgilañ wolo bien endikñe tipet wali nini-dakleamik."

⁴¹ Falisi amali kimin ti-palilañimbi, Yesuli ñindañ en-nandimbi

⁴² eñguk, "Mesia Anutuli amatamñii epeplok nimbi taleñguk win sindi enda nittek nandañ? En nindok komblin?" Eumbi niñgilañ, "Endi ama wapmañ Devit endok komblin."

⁴³ Eumbi enguk, "Windañda kusei nitektok Dindim Woñdi Devittok ginan nanandin timbi daklembi, enlok komblin win 'Wopumna' kitimbi, ñindañ eñguk,

⁴⁴ ‘Wopum Anutulí Wopumnala ñíndíñ nínguk, Dík kítna díndím kandañ pipalímbi, nak kanjikkai díkok kapmainan yapílambi patnekalíñ wolok tuop.’ ☆

⁴⁵ Manda wolok tuop Devittí Mesiala ‘Wopumna’ kíttínguk, wala tímbi Mesialí nítek Devittok komblingot tímbeq?”

⁴⁶ Eumbi, ama biesí gítíktí manda tambon no tambane nínelíñdok tuop nímb. Tímbi nain wolondañgan kusei kímpí, mandalí sísoñ tíñmínepi ekaeka díwín tínep mísímbi kak bíñgílíñ.

23

Yesulí Falisí gíta endíkñe manda nandí-tale amalok ep tíndínjí julúñgan wín e-dakleñguk

¹ Tímbi Yesulí gwañgwañí gíta ama kímn wopum tí-pakílíñ enda ñíndíñ enguk,

² “Falisí gít endíkñe manda nandí-tale ama endí Moselok kíñjan ípi, endíkñe manda san-daut tí-samañ.

³ Wala tímbi manda sanañ wín gítík tíke-kunekalíñ, gan ep tíndínjí nítek tañ wín nímb kímt-klembi tínekalíñ. Nektá, endí endíkñe manda san-daut tí-samañ, gan nísí manda wín nímb tíke-kuañda tímbi.

⁴ Endíkñe manda sínda san-daut tí-samañ wín nepek mílap wín síndíñgot tañgonenelíñdok samañ wandín. Gan nísí sep tímbi pañgítanelíñdok kí kímt no tínepi nímb nandañ.

⁵ Nepek tañ gítík wín endí amalí yambímbi e-kíndem da tí-semnelíñdokgot pa tañ. Síndí Falisí gít endíkñe nandí-tale ama endok kama besañ ba dama immísí wín kañ ba? * Wín wopum sínk! Tímbi kuñgunjí Anutu bíñmañ wín inda-dakleuptok endí dasindasinjí kusip blemblemat ombaplí tíndín wín pa dasiañ.

⁶ Tímbi sína wopum indalaknan ba it kiyau gíñañ endí pipapat daman-dama pakañ wolokgot pipatnepi nandañ,

⁷ tímbi amatam kímn kwelan yambañ endí we sembi gíñgíñgan tí-semnelíñdok ba kósí eu loumbi, ‘endaut’ pa enínelíñdok nandañ.

⁸ Nandíwít: ama noñgan endíñgot síndok sandautsí sínk, tímbi síndí gítík dakwayañgot, wala tímbi amatamdí síndok kósí eu lonelíñdok ‘níndíndaut’ wíndíñ nímb sanínekalíñ.

⁹ Wíndíñgangot síndí kwelan ñolok ama nola ‘Bepní’ nímb kíttínekalíñ. Bepsí noñgangot endí kunum gíñañ patak.

¹⁰ Tímbi bó amatamdí sínda ‘telak damaní’ nímb sanínekalíñ. Nímb. Síndok telak damanjí wín noñgan endíñgot, wín Mesía Anutulí en sepmeq-tok ní-mukuk en wakan.

¹¹ Síndok ama lolonjílí síndok kena gwañgwanjí kuukak.

¹² No en enlok kóí tíke lolakta, Anutulí endok kóí tíke píukak. Tímbi no en kayombínepi kulakta, Anutulí endok kóí tíke loukak.”

¹³⁻¹⁴ Yesulí yousímbi enguk, “Endíkñe manda nandí-tale gíta Falisí ama síndí kilañmet! Ama manjí manbenjí malet nomík síndí amatam kunumdok yama síp semañ, wín síní Kunum Molomdok gíñgít nímb indañ,

☆ **22:44:** Kap 110:1 * **23:5:** Juda amalí kama besañ ba dama immísí bí gwílapttí tímbi, Anutulok manda díwín (Kísím Bek 13:1-10, 13:11-16, Lo 6:4-9, 11:13-21) pepa plon youpí, wolok gíñañ dasímbi, nímoló tíndílok nainnan dasiañgílíñ.

gan amatamdi endok giñgít indanep nandañ wïn telak masip ti-semañ, wala timbi Anutu en mek sambekak. †

15 Endikñe nandi-tale gita Falisi ama sindi kilañmet! Ama manji manbenji malet nomik sindi gwañgwañji noñgangot timbi indaneliñdok kwet tuop ba tuk kimbñ dikñembi ku-taleañ. Sindi kolandok giñgít tañ, timbi ama noli gwañgwañji indambi, nanandinji git ep tindinji kimik-kle-talelak sindi en timbim kolandok giñgít tiñipi, sapma klembi, kola sinik talak.

16 Ama dautsi sisipmïn nosiila telak daut semañ sindi kilañmet! Sindi ñindiñ eni-daut ti-sembi tañ: tikap ama noli ñindiñ eup nandilak, 'Nak Anutulok dainan windiñ ba windiñ timbettok e-kwambiñ da tilet', gan endi Anutulok koi kitup misimbi, tapma ittok plon e-gembilalakta, endi manda wïn kindem lapilektok tuop. Gan tikap endi nepenepek gollit tindin tapma ilan pakañ wolok plon manda e-kwambiñ dalakta, endi manda wïn lapilektok tuop nim. Sindi windiñ pa eni-daut ti-semañ.

17 Sindi ama dausi sisipmïn gita kamas! Anutulok dainan nek ñali loloñ sinik? Wïn nepek gollit tindin wali loloñ sinik, ba tapma it wali loloñ sinik? Nepek gollit tindin wali tapma ilnan nim palimda, wali loloñ nim timbek yañ.

18 Timbi bo ñindiñ eni-daut ti-semañ, 'Amali sisuet plon manda e-kwambiñ dalak, endi manda wïn kindem lapilektok tuop. Gan tikap endi tapma no sisuettok plon kimilim patak wolok plon manda e-kwambiñ dalakta, endi manda wïn lapilektok tuop nim'.

19 Sindi dautsi sipmïn. Anutulok dainan nek ñali loloñ sinik? Wïn tapma wali loloñ sinik, ba sisuet wali loloñ sinik? Tapma wïn sisuettok plon nim kimilim palimda, wali loloñ nim timbek yañ.

20 Wala timbi no en sisuettok plon manda e-kwambiñ dalakta, endi sisuet wakít nepek gitik wolok plon kimilim pakañ nepek wolok plon mandan e-kwambiñ dalak.

21 Timbi no en tapma ittok plon manda e-kwambiñ dalakta, endi tapma it wakít Anutu en wolok kulak endok plon manda e-kwambiñ dalak.

22 Timbi no en kunumdok plon manda e-kwambiñ dalakta, endi kwet wolok Anutuli pipapi, kunum kwet yambi-dikñelak wakít Anutu enlok plon manda e-kwambiñ dalak.

23 Endikñe nandi-tale ama gita Falisi ama sindi kilañmet! Anutu en mek sambekak. Ama manji manbenji malet nomik sindi nepek gitik kasileañ wïn danbim, kit tambon tambon timbimbi, tambon noñgan Anutulok pa mañ, wïn nepek tipnam gwasap wandin tuan wopum nimnat wïn bo sindi nim kamalañ. Windiñgan sindi endikñe manda wandin kambak kimik-kleañ, gan endikñe manda Anutu enlok dainan loloñ sinik wïn pa lapikañ. Endikñe manda loloñ sinik wali nosii kundit dindim ba mamasa ti-semneliñdok, timbi Anutu tike-kwambiñ daneliñdok pa sanañ. Windiñda sindi gembik kopi, endikñe manda loloñ wïn kimik-klenekaliñ. Tiñipi, endikñe manda diwïn gitik wïn bo nim nandi-kimnenekaliñ.

24 Sindi ama dautsi sisipmïn wandin wali nosiila telak daut sembi, ñindiñ tañ: sindi endikñe manda tip minam wïn ka-kiliñ em kleañ, gan endikñe manda bien wopum sinik wïn nim pa ka-nandi-dakleañ. Windiñda sindi ama noli kwinakam tip minam sinik tuk witna gñañ nanin tike kotak, gan

† 23:13-14: Nandi-tale ama diwindi manda kusip no gamañgot patak eañ. Wïn ñindiñ, "Endikñe manda nandi-tale gita Falisi ama sindi kilañmet! Ama manji manbenji malet nomik sindi nimolo ombap amali sambinandi tneliñdok tañ, gan tam kanjak juluiñti ti-sembi, isi yapma tikeañ, wala timbi kolanjilok tuan ombitikenekaliñ wïn ama diwindok tuan makleukak."

kamel wopum wolok patak w+n n+m kañbi, tuk tike lombi, wak+tañgan k+mo elak en wandin!

²⁵ Endikñe nandi-tale ama g+it Falisi ama s+ndi kilañmet! Ama manji manbenji malet nom+k s+ndi jawañ ba kambot pawañgot wil+it-k+liñ t+ndin wandin, gan nepek kolan kusei kusei g+inañji g+inañ tokñe-patak, w+n s+ndi ep t+ndinji k+ndem wolok walan pa tañ, gan ama piñpiñen s+ndi g+inañji g+inañ s+ñ+lañgot pa nandañ.

²⁶ Falisi dautsi sisipm+n s+ndi dama g+inañji kambot g+inañ nom+k w+n wil+it+mek, wolondamek pawan k+ndem daukak.

²⁷ Endikñe nandi-tale ama g+ita Falisi ama s+ndi kilañmet! Ama manji manbenji malet nom+k s+ndi ama sum no kawatti masipbi, pama satnin wal+ sapleñg+liñ wandin. Pawan ka k+ndem danat, gan wolok g+inañ ama kwandat g+it nepek dañgalan wal+ tokñe-patak.

²⁸ W+ndiñgangot s+ndi amalok dausinan ep t+ndinji d+ndim walan tañ, gan ep t+ndinji juluñ ba t+m+pm+leli g+inañji g+inañ tokñe-patak.

²⁹ Endikñe nandi-tale ama g+ita Falisi ama s+ndi kilañmet! Ama manji manbenji malet nom+k s+ndi plofet ama damanin ba ama Anutulok dainan d+ndim kuñg+liñ endok sum w+n ti-k+ndem dam ti-jamilambi, sumnan pama k+ndem k+ndem k+m+pi,

³⁰ juluñgan ñ+ndiñ pa eañ, ‘Bep pañniilok nainnan kunemda, n+n+ ep t+mbi platambi, plofet ama n+m yand+p k+mneñ.’

³¹ Manda w+ndiñ pa eañ w+n ñ+ndiñ inda-daklelak: bep pañjiil+ plofet yand+p+g+liñ, t+mbi endok komblijii s+ndi en+si nom+k kuañ.

³² Wala t+mbi k+ndem a, bep pañjiil+ plofet yand+p k+m kena kusei k+m+k+liñ w+n yous+mbi, s+ndi ña t+mbi taleukak!

³³ S+ndi malet upmat wandin! Anutul+ manda plon sep k+m+li+mbi, j+mbiñdok g+ñg+it t+nekal+ñ w+n s+ndi n+tek maklenekaliñ? Wal+ tuop n+m.

³⁴ W+ndiñda ñ+ndiñ sanba: nak plofet ama wak+it ama nanand+ñjiat ba ama Anutulok telak san-daut tañ s+ndoñ en-mulambi bañ. Gan s+ndi d+w+n yand+p k+mbi, d+w+n kloñbat plon yand+p k+mnekal+ñ. D+w+n it kiyaunji g+inañ ep waipbi, d+w+n it kwet ñanekaliñ tuop ep klem g+mg+m embi, yand+p k+mneliñdok. S+ndi kolan w+ndiñ pa ti-semnekal+ñ,

³⁵ wala t+mbi damas+li ama d+ndim g+it+k yand+p+u k+mg+liñ wolok tuan w+n s+ndi ombi-t+kenekaliñ. Ama yom n+mnat damandama wil+ k+mguk w+n Abel. T+mbi siñgi endi ama d+ndim asup yand+p-ta-ñambi, siñgi s+n+k endi Sekalaia Belekialok n+ñañ tapma it wak+it sisuet wolok boñg+psetnan wil+ k+mguk.

³⁶ Nak biañgan s+n+k sanba: yand+p+u k+mg+liñ wolok tuan w+n amatam man ñ+ndiñg+ita kuañ s+ndi ombi-t+kenekaliñ.”

³⁷ Yesuli yous+mbi eñguk, “Jelusalem Jelusalem amatam s+ndi plofet ama yand+p k+mañ, t+mbi ama Anutul+ s+ndoñ en-mul+m bañ w+n kawatti yand+p k+m pa ti-semañ. Puput meñli n+ñañii ep kamailak, w+ndiñgangot nak nain asupgan sep kamaiuttok nandiñgut, gan s+ndi n+m nandi-tale-namg+liñ.

³⁸ Nandañ: Anutul+ tapma isi biumbi, itgot pat-samekak.

³⁹ Nak ñ+ndiñ sanlet: s+ndi ñ+ndiñ nan+nekal+ñ, ‘Molomdi ama ñ+n ama wapmañ+ kuuktok ni-mukuk en wakan gw+lam t+ñmen!’ ✧ w+ndiñ nan+nekal+ñ, wolondam ek nombo namb+nekal+ñ, damala n+m.”

Kwet nain taletalenan Ama Wapmañ Yesuli undane tombekak

24

Kwettok nain taleupi tilak w'in nitek ka-nandilok?

¹ Yesul+ tapma it bimbi, p+ ñañ+imbi, gwañgwañiil+ endoñ b+imbi, it g+it+k tapma it sañ jimba g+inañ pak+il+ñ w'in kauktok niñg+il+ñ.

² Eumbi enguk, "Ale. N+ind+ it k+indem ñ+in g+it+k kana. Nak biañgan s+in+k sanba: nain indaumbi, it g+it+k kawat wopumd+ t+ind+in ñ+in ep wial+imbi, kawat papuseneumbi, kawat nol+ nolok plon no n+im gal+ipalekak."

³ T+imbi Yesul+ Oliv kwet jañg+in wolok lom pipal+imbi, gwañgwañiil+ en+s+ingan endoñ b+imbi ni-nand+imbi eñg+il+ñ, "Nain nekta s+in+k w+ind+in indaukak w'in ni+n+imb+im nand+ina. T+imbi nek kundit no indaumek w'in ñ+ind+in ka-nand+inekam+in: d+ikok undane tomtom nainga indaumbi, kwet-tok nain taleup tilak?"

⁴ Eumbi, Yesul+ tambanembi enguk, "S+ind+ ka-k+il+in embi kunekal+in. N+im kañbi, ama nol+ s+inda juluñ+it ti-samek.

⁵ Neta, ama asupt+ nokok kotna plon bi indambi, 'Natna Mesia Anutuli nan-mulektok e-kwambiñ dañguk w'in nak ñakan' w+ind+in embi, amatam asup juluñ+it ti-semnekal+in.

⁶ Nain wolonda s+ind+ mik ñas+ing+an tañ wolok g+in+g+il+ wak+it mik mayañgan tañ wolok g+in+g+it nand+inekal+in, gan n+im m+is+inekal+in. Nepek w'in g+it+k indaindalok elet, gan kwet taletalelok nain w'in gamamek indaukak.

⁷ Ama sambat nol+ sambat no g+it mik minekal+in, ba ama wapmañ nol+ ama wapmañ no g+it mik minekal+in, ba kwet nolok ba nolok nanañ map wopum indaukak, ba kwet m+injam+injat t+imbekak.

⁸ Gan nepek w'in g+it+k indaukak w'in tamd+ gwañgwa t+ikenepi dama siñgin gawat lakalakat nandañ wandin. Siñgin gawat wopungan w'in siñgimek indaukak.

⁹ Nain wolonda s+ind+ gwañgwanai kuañda t+imbi amatam g+it+kti nand+kun+j+it wopungan ti-sambi sepmbi, kanj+iksiilok k+is+inan sap+il+imbi, d+iw+in kena g+im samnekal+in, d+iw+in sand+ip k+imnekal+in. W+ind+in ti-sam ti-kuumbi,

¹⁰ s+indoñnan nas+ asupt+ nanand+k+il+kt+in+j+ biu p+umbi, tambon tambon bola ti-sembi, nand+kun+j+it wopungan ti-sem-kunekal+in.

¹¹ T+imbi plofet julunjuluñ asupt+ indambi, amatam asup juluñ+it ti-semnekal+in.

¹² T+imbi amatamd+ tim+pm+le wopungan s+in+k t+inekal+inda t+imbi asup-gand+ nosiila g+inañj+ tomo m+ tañ w'in nombo n+im t+inekal+in.

¹³ Gan no en wandingan embi g+in+g+in+embi, d+in+ndam palekak, en wakan Anutuli nain taletalen indaumbi enlok t+ike-k+im+lekek.

¹⁴ T+imbi amatam g+it+k Anutuli yambi-d+ik+neukak w'in nand+daklenel+indok end+ g+in+g+it manda k+indem ñ+in kwet tuop eu sapakñelok nand+ilak. Sapakñe-taleumek, nain taletalen w'in indaukak."

M+ilap wopum s+in+k indaukak

¹⁵ Yesul+ yous+imbi enguk, "Nepek kolan papait tapma it t+imb+ kolaukak wolok plon plofet Daniell+ manda no youp biñguk patak. ✧ (No en manda youtet ñ+in pinalekak end+ wolok kusei nand+k+il+in ew+in.) W+ind+inda s+ind+ nepek kolan w'in Anutulok ilnan kwel k+in+jannan il+im kanekal+in,

¹⁶ Judia distrik pakañ end+ kwet jañg+in+nan pi ñanel+indok elet.

¹⁷ T+imbi kwet plon pakañ end+ nepenesii metnepi is+ g+inañnan n+im lonel+in,

¹⁸ ba kena g+inañ pakañ end+ saulonj+ t+ikenepi is+inan n+im undane ñanel+in.

✧ 24:15: Danyel 9:27, 11:31, 12:11

19 Tĩmbi nain wolonda tam minjipsiat ba gwañgwa num pa emañ endi blasiñgandok.

20-21 Nain wolonda amatamdi mɪlap wopum sɪnik bemnekalĩñ, wala tĩmbi sɪndi nain wolokta nɪmolo pa tĩnekalĩñ. Nɪm kañbi, mɪlap wɪn gwi sasale ba Sabat pat-nandi nainnan inda-samumbi, pi ñañalok telak kɪmɪsip tɪ-samek, ñala. Mɪlap wandin wɪn kwet kusei kɪmɪkɪmɪlɪnan nanin bɪkap man ñɪndiñgita no nɪm indaindan, gɪtikɪn sɪnik indaukak. Tĩmbi wolok siñgi kandañ bo mɪlap wandin nombo nɪm indaukak.

22 Tɪkap Anutulɪ nain wɪn ikan nɪm tĩmbi dumalaumda, amatam gɪtikti talenelĩñ. Gan endi amatam ep danbi enlok gɪñgɪt kasɪleñguk enda tĩmbi nain wɪn tĩmbi dumalaukak.

23-24 Nain wolonda Mesia juluñgan ba plofet juluñgan endi indambi, nisɪlok kusasi tĩmbi dakle-semnelĩñdok amatam dausɪnan kundit gembɪnat engano sɪnik tĩmbi, juluñit tɪ-semnekalĩñ. Tɪkap ama wandisi endi tuopta, endi amatam Anutulɪ ep danbi enlok gɪñgɪt kasɪleñguk enda bo juluñit tɪ-semnelĩñdok nandɪnekalĩñ. Wɪndiñda tɪkap ama noli ñɪndiñ sanbekta, ‘Yakñes! Mesialɪ ñi patak!’, ba ‘Wɪ kawit! Endi da patak’ wɪndiñ sanbɪmbi, manda wala nandum tlal tɪmbekak.

25 Nandañ. Nak nepek wandin indaukak wɪn itañgan san-talelet,

26 wala tĩmbi tɪkap endi ‘Yakñes! Mesialɪ kwet kambaññan sɪlaninnan bɪ patak’ wɪndiñ sanɪnekalĩñda, wandiñ nɪm ñanekalĩñ. Ba ‘Endi it ñolok gɪnañ patak’ wɪndiñ sanbɪmbi, mandanji nandum tlal tɪmbekak.

27 Kusei ñɪndiñda wɪndiñ sanlet: Amalok Nɪñañ endok tomtom wɪn pɪsapɪsat wandin, wala tĩmbi kwet kɪmɪli taleñguknan amatam gɪtikandi wɪn kanekalĩñ.”

28 Yesulɪ wɪndiñ embi, e-yout manda no ñɪndiñ eñguk, “Nepek wɪli kɪnguk patakñan klekakaktɪ kɪmɪn tĩmbɪmbi, delok patak wɪn inda-daklelak.”

Amalok Nɪñañ endi indañgan tombekak

29 Yesulɪ yousɪmbi eñguk, “Mɪlap wopum nain wolonda indaukak walɪ taleumek, maimdi bipmɪumbi, yakɪptɪ nɪm saleukak, tĩmbi domboñgɪptɪ kwesɪ bimbi bululup em pɪnekalĩñ. Tĩmbi nepek kwambɪñ dɪwɪn bamup sɪlaninnan pakañ ep minjalɪmbi jɪlop talenekalĩñ.

30 Wolongan nepek dɪwɪn no kunum plon indambi, Amalok Nɪñañli tombepi tɪlak wɪn tĩmbi dakleukak. Indaumek, kwelalok amatam gɪtikandi wɪn kañbi, mɪsɪm mano tĩmbi kanekalĩñ wɪn: Amalok Nɪñañ en Anutulok gembɪn ba kolsalen wopumnat mulukua plon pɪmbi tombekak. ✧

31 Tĩmbi mumumlɪ wopungan pendɪlɪm kɪtɪumbi, endi añeloñii enmulɪm ñambi, kunum kwet kɪmɪli taleñguknan amatam enlok gɪñgɪt ep danbi kasɪleñguk wɪn ep kiut-talenekalĩñ.

32 Sɪndi komba konelok plon nanandi ñin epnekalĩñ: endi sak kawai pɪ-taleumbi pakap, kii gayamdɪ tukñat tĩmbi, sak kaik indaum kañbi, wolonda maim nain indaupi tɪlak wɪndiñ nandañ.

33 Wɪndiñgangot sɪndɪla nepenepek gɪtik sanɪt walɪ indaum kañmek, Amalok Nɪñañli yamanan papi tombepi tɪlak wɪndiñ ka-nandɪnekalĩñ.

34 Nak biañgan sɪnik sanba: ama sambat ñɪndiñgita kuañ endi gama nɪm sembɪ-taleñlɪmbi, nepek gɪtik walɪ indaukak.

35 Kunum kwet paitekamɪk, gan mandanalɪ nɪm paipi, papat kwambɪñ palekak.”

Amalok Nɪñañ endok tomtomñila tɪ-pañgɪpañgɪle kena tɪ-kuñgunlok

✧ 24:30: Sekeraia 12:10,14

³⁶ Tĩmbi Yesuli yousĩmbi, gwañgwañiila enbi eñguk, “Nepek wĩn dawanda sĩnik indaukak wĩn ama noli nĩm nandĩlak. Kunumdok añelo gĩta Anutu enlok Nĩñañ endi bo wĩn nĩm nandañ, wĩn Bep en noñgandĩñgot nain wĩn nandĩlak.

³⁷ Amalok Nĩñañ endok tomtom nainnan nepek nek indaukak wĩn nepek Noalok nainnan indañguk wandin.

³⁸ Tuk gwam gama nĩm indañĩĩmbi, amatamdi nanañ tuk sina tĩmbi, wapa tam pa tiñgĩĩĩ. Wĩndiñ ti-kuñĩĩmbi ñakap, Noa en kĩkeñ wopum kĩndikuknan loñguk.

³⁹ Loumbi, gwam wopum suambi, amatam gĩtik ep walaiñguk nain wolondañgangot endi nek inda-semguk wĩn ka-nandĩ-tomgĩĩĩ. Wĩndiñgangot Amalok Nĩñañ endok tomtom naindi amatam nĩm mandĩ-palĩmbi kaikan inda-semekak.

⁴⁰ Nain wolonda ama tĩpet endi kena gĩnañ yakan palĩĩĩmbi, no bimbi, no matĩkeukak.

⁴¹ Tĩmbi tam tĩpet endi yakan nanañ mĩndi-palĩĩĩmbi, no bimbi, no matĩkeukak.

⁴² Sĩndi Wopumjĩli nain nekta sĩnik bi tombekak wĩn nĩm nandañ, wala tĩmbi ka-kĩliĩ embi kunekaliĩ.

⁴³ Sĩndi manda ñĩn nĩm nandĩ-kamalanekaliĩ: it molomdi kumbu amali tim nain nekta sĩnik biup eñguk wĩn nandĩwĩmda, endi kaik papi, kumbu ama mandĩ-palĩmbi, endi bĩm il wĩli blañganeumbi, gĩnañ louktok tuop nĩm.

⁴⁴ Nĩm kañbi, sĩndi nain no ‘Endi nĩm biutak bek’ wĩndiñ nandĩĩĩmbi, wolondamek en bi tombek, wala tĩmbi sĩndi nain tuop endok tomtomñiila ti-pañgĩpañgĩle ti-ta-kunekaliĩ.”

⁴⁵ Yesuli yousĩmbi enguk, “Sĩndi kena gwañgwa nanandi kĩndem ba matañgotañgonat wandin kunekaliĩ. Molomdi kena gwañgwa wandin nola kena gwañgwa diwĩn yambi-dĩkñeuktok kĩmĩpi, nanañ dandan nainnan sĩnik nanañ dan-semektok nĩmbi, molom en kwet nolok ñawĩk.

⁴⁶ Ña kukap, ilnan undane bĩmek kawĩk wĩn: kena gwañgwa wali molomdi nĩnguk wolok tuop tĩmbĩmbi kaumbi, kĩndem dañmek.

⁴⁷ Nak biañgan sĩnik sanba: molomdi kena gwañgwa wĩn enlok nepene-peli gĩtik ka-dĩkñeuktok nĩmbi taleukak.

⁴⁸ Gan tĩkap kena gwañgwa wali ama kolanda, endi gĩnañli ‘Molomna plakan nĩm undane biukak’ wĩndiñ nandĩmbi,

⁴⁹ kusei kĩmĩpi, kena gwañgwa nolii yandĩpmek, tĩmbi ama tuk sañan nanalok en gĩta nanañ tuk nambek.

⁵⁰ Endi molom nain nekta sĩnik undane biukak wĩn nĩm nandĩlakta, endi nĩm mandĩ-palĩmbi, kaikan bi tombekak. Tombi,

⁵¹ kena gwañgwa wĩn ti-lamĩpi, ama Anutulok manda julunjuluñ tañgoneañ en gĩta kĩmĩmbi, mano kwĩlim tĩmbi, man si-gĩlim daukak.”

25

¹ Yesuli yousĩmbi enguk, “Amalok Nĩñañ tombekak wolonda Anutuli amatam yambi-dĩkñeuktok wolok walan no ñĩndiñ: ama no tam tĩndĩlok nain tombĩmbi, tam sim kĩt tombon tombon endi tipalanji tĩkembĩ, tam nosi wapai tĩmbepi tiñguk endok ilan ñañgĩliĩ. Ñam papi, wapaili bĩm enlok ilnan yanañgĩlektok mandĩñgĩliĩ.

²⁻⁴ Tam sim kĩt tombon endi kamasĩla tĩmbi, tipalanjiñgot tĩkembĩ, tul wĩliñgĩlo gĩnañ no nĩm wĩpi tĩkeñgĩliĩ. Tĩmbi tam sim kĩt tombon endi

nanandinjiat, wala timbi tipalanji tikembi, tul wakít wíln̄gílo gínañ wipi tíkeñgíln̄.

⁵ Timbi endi ama wín mandí ka-tílapí, gwasaem douñgíln̄.

⁶ Dou-palíñlímbi, tim bomup tímbímbi, kítkítí no ñíndíñ indañguk, ‘Ama bímbílok een en íp tamín nañgíp, ílnan ñauktok bílak, ípa mílap pímbi bímbi indawít!’

⁷ Timbi tam sim endi nandí sílkñem mílapí, tipalanji tikembi tí-díndím tíñgíln̄.

⁸ Timbi kamasíli nanandinjiat enda ñíndíñ engíln̄, ‘Níndok típani kímlak, wala timbi síndí tul kambak wít-nímít.’

⁹ Eumbi, nanandinjiat endi ñíndíñ engíln̄, ‘Wín nítek tíneñ? Níndok típala tul wín típala típettok tuop nímbi, wala timbi síndí tuatua ílan ñám sínlók tuawít.’

¹⁰ Timbi endi tul tuanep ñañlímbi, ama walí tam gíñgít wílmíñgíln̄ enda bí tombi, tamín wakít tam sim tí-jumít tí-pakíln̄ wín enlok ílnan yanañgíln̄ ñañgíln̄. Ña amalí tam tímbepe nanañ sí-jumít tínguknan ít wolok loum, yama sípmu kwambíñ daumbi, nanañ tuk na-pakíln̄.

¹¹ Palíñlímbi, tam kamasí kítkombon endi bo bímbi kítkímbi, ñíndíñ eñgíln̄, ‘Ama wopum, ama wopum, yama písat-nímíñ.’

¹² Kítíumbi enguk, ‘Nak bíañgan sanba: nak síndí nímbi nandí-samlet.’ ”

¹³ Yesulí e-yout manda wíndíñ embi yousímbi enguk, “Síndí Amalok Níñañ endi dawanda sínk bí tombekak wín nímbi nandíañda tímbi ka-kíln̄ embi mandí-kunekalíñ.”

Amalok Níñañlí gamañ nímbi tomñlímbi, kenangot tí-kulok

¹⁴ Yesulí yousímbi, Amalok Níñañlí tombekak nain wolok plon e-yout manda no ñíndíñ enbí eñguk, “Ama nolí kwet nolok ñaupí, kena gwañgwañí en-tiañeum bímbi, nepenepelí tambípi, ka-díkñeñmínelíñdok emguk.

¹⁵ Tíñípi, ama nola mímbi 5,000 mínguk, nola 2,000 mínguk, tímbi nola 1,000 mínguk, wín kena tañ gembínjí yambí-nandílak wolok tuop ka-díkñeñmínelíñdok emguk. Em-talembi, en yambímbi ñañguk.

¹⁶ Ñañlímbi, ama mímbi 5,000 emguk endi wolongan kusei kímbi, mímbi kena mímbi yousímbi, mímbi 5,000 nombo indañmínguk.

¹⁷ Nollí no mímbi 2,000 emguk endi bo mímbi kena mímbi, mímbi 2,000 nombo indañmínguk.

¹⁸ Gan ama mímbi 1,000 emguk endi wíne molomlok mímbi wín ep ñámbi, kwet gínañ kíndít taplíum pakuk.

¹⁹ Tímbi molomdí nain ombap kukap undanem bínguk. Bímbi, kena gwañgwañí mímbi emguk wala ep kímbi tínguk.

²⁰ Tímbi ama mímbi 5,000 mímbi endi bímbi, mímbi 10,000 daulmímbi eñguk, ‘Molom, dík mímbi 5,000 namguñ. Tímbi nak wín epbí, kena mímbi nombo yousímbi, 5,000 nombo indañguk.’

²¹ Eumbi, molomñlí ñíndíñ nínguk, ‘Dík kena gwañgwa kíndem matañgotañgoñganat. Dík nepek lakattok ka-díkñe kíndem kuñguñda tímbi, nak nepek asup gamambí ka-díkñeukañ. Wala tímbi dík bímbi, sílílí tína!’

²² Wíndíñ eumbi, kena gwañgwa mímbi 2,000 mímbi endi bo bí tombi, mímbi daulmímbi nínguk, ‘Molom, dík mímbi 2,000 namguñ, tímbi nak mímbi wín kena mímbi yousímbi, mímbi 2,000 nombo indañguk.’

²³ Eumbi, molomñlí ñíndíñ nínguk, ‘Dík kena gwañgwa kíndem matañgotañgoñganat. Dík nepek lakattok ka-díkñe kíndem kuñguñda

timbi nak nepek asup gamambi ka-dikñeukañ. Wala timbi dik biumbi, silisili tina!

²⁴ Timbi ama minem 1,000 mimin endi bo bi tombi enguk, 'Molom, nak kusaka ñindiñ ip nandilet: dik ama kunduwat. Dik nanañga nim tipi nalañ, amali timbi indaumbi gamneliñdok pa elañ. Tiñipi, amali kwet nolok nanañ tipium indalak win yapma tikelañ.

²⁵ Wala timbi nak dikok minemga nim kañbi pailek wala misimbi, kwet kindipi, tapli sembam pakuk ñin tike gam bilet.'

²⁶ Windiñ eumbi, molomñli manda ñindiñ tambane niñguk, 'Dik kena gwañgwa kolan ba kunjitan! Dik kusatna ñandin bek win nandiñlañ: nak nanaña nim tipi nalet, amali timbi indaumbi namneliñdok pa elet. Tiñipi, kwet nolok amali nanañ tipium indalak win yapma tikelet.

²⁷ Windiñda nittek timbi minemna win minem it ginañ nim kimikuñ? Wandñ kimilimda, nak biumbi, minemna win minem it ginañ nanin epmep ewambi, lakat yousi-namneliñ.'

Molomli windiñ embi,

²⁸⁻²⁹ kena gwañgwa diwisila ñindiñ enguk, 'Ama gitik nepek diwin pat-semalak win tike-kuañ, enda nombo yousim emambi, asupgan pat-semekak. Gan ama no nepek palmilak wala nandum tlal timbimbi nim tike-kulakta, nepek lakat palmilak win apma tikeñmambi slak palekak. Wala timbi sindi minem 1,000 ñin apma tikembi, ama minem 10,000 ep patak enda miwit.

³⁰ Timbi kena gwañgwa kena nimnat ñin tike kolim pawan kilim ginañ piwin. Wandñ amali mano kwilim timbi, manji si-gilim danekaliñ.'

Amalok Niñañ endi nain taletalenan amatam gitik ep danbekak

³¹ Yesuli yousimbi enguk, "Amalok Niñañli añeloñii gitik en gita bi tombi, ama wapmañ gembin walalannat inda-dakleumek, endi amatam gitik ep danbektok ama wapmañ pipapat plon pipalekak.

³² Timbi añeloli amatam kwelan damañgan kuñgiliñ ba man ñindiñgiti kuañ gitik win endok dainan kimin timbimbi yambi-danbi, sambat tipet ep samba eukak. Meme sipsip yambi-dikñe amali tañ windiñ ep danbi,

³³ amatam dindim kit dindimnan yambimbi, diwin kit kepmanan yambiumbi patnekalñ.

³⁴ Timbi amatam kit dindimnan patnekalñ enda ñindiñ enbekak, 'Bep-nalok gwilam sindok plon patak sindi biumbi, kuñgu kindem kasilewit! Kuñgu win Anutuli kunum kwet kusei kimikuknan ti-jumit ti-sam-taleñguk.

³⁵ Kusei ñindiñda sindi kuñgu win kasilenekaliñ: nak nanañnala map palambi, sindi nanañ namgiliñ. Ba tuknala kimbambi, tuk namgiliñ. Nak nosi nim, gan sindi not ti-nambi, isinan nanañgip ñañgiliñ.

³⁶ Sandumna nimnat timbambi, sindi sandum namgiliñ. Jimbat inda-namumbi nambi-dikñeñgiliñ. It kwambiñ ginañ palambi bi nambiñgiliñ.'

³⁷ Amatam dindim endi manda win nandimbi, tambon ñindiñ ninekalñ, 'Wopum, dawanda nanañgala palimbi gambimbi, nanañ gamgimiñ? Ba dawanda tukkala kimbimbi, tuk gamgimiñ?

³⁸ Dawanda dik notni nim, gan not ti-gambi, itnan ganañgip ñañgimiñ? Ba sandumga nimnat gambimbi, sandum gamgimiñ?

³⁹ Dawanda jibat tiñguñ ba it kwambiñ ginañ pakuñ, timbi ña gambiñgimiñ?'

⁴⁰ Eumbi, Ama Wapmañli ñindiñ tambane enbekak, 'Nak biañgan sinik sanba: sindi nepek no nokok notnai kosi giñgil nimnat endoñnan nanin nola tiñmñgiliñ win wakan naka ti-namgiliñ tlak.'

⁴¹ Wɪndiñ eñpi, amatam kii kepmanan ñɪndiñ enbekak, ‘Anutulok yala sɪndok plon patak sɪndi wi-nambi, komba galk gɪnañ ña-talewit. Komba taletalen nɪmnat wɪn Anutuli Satan gɪt endok aɱeloñiilok ti-jumit-semguk.

⁴² Kusei ñɪndiñda sɪndi komba galk gɪnañ ñanekaliñ: nak nanañ map palambi, sɪndi nanañ nɪm namgɪliñ. Tuknala kɪmbambi, tuk nɪm namgɪliñ.

⁴³ Nak nosi nɪm, tɪmbi sɪndi not nɪm ti-nambi, isiinan nɪm nanañgɪp ñaɱgɪliñ. Sandum nɪmnat palambi, sɪndi sandum no nɪm namgɪliñ. Jɪmbat ti-palambi ba it kwambiñ gɪnañ palambi, sɪndi nɪm bi nambiñgɪliñ.’

⁴⁴ Tɪmbi endi bo tambane ñɪndiñ nɪnekalɪñ, ‘Wopum, dawanda nɪndi gambɪnambi, dɪk nanañgala ba tukkala pakuñ, ba dɪk notni nɪm, ba sandumga nɪmnat pakuñ, ba jɪmbat ti-pakuñ, ba it kwambiñ gɪnañ pakuñ, tɪmbi nɪndi plap nɪm ti-gamgɪmiñ?’

⁴⁵ Tɪmbi endi bo ñɪndiñ tambane enbekak, ‘Nak biaɱgan sɪnik sanba: sɪndi ama kosi nɪmnat ñɪn endoñnan nanin ama no plap nɪm ti-ñmɪñgɪliñ wɪn wakan nak ti-namgɪliñ tɪlak.’”

⁴⁶ Yesuli wɪndiñ embi yousɪmbi enguk, “Ama wɪndiñ tiñgɪliñ endila pi ñambi, kuɱgu kolan taletalen nɪmnat tɪkeumbi, piñgɪp gawat papat kwambiñ inda-semekak. Gan amatam dɪndim endila kuɱgu kɪndem taletalen nɪmnat kas ñlembi, Ama Wapmañ en nakan kunekaliñ.”

Ama Wapmañ Yesu wɪli kɪmbi, kɪmnan nanin mɪlakuk

26

Yesu kɪmkɪmlok ti-paɱgɪpaɱgɪle ti-ñmɪñgɪliñ

¹ Yesuli manda wɪn gɪtik eu taleumbi, gwaɱgwañiila ñɪndiñ enguk,

² “Sandap tɪpet tɪmbɪmbi, kamaikamai gwɪlat * indaukak wɪn sɪndi nandi-taleañ. Nain wolonda Amalok Niñañ kanjɪkñiilok kɪsɪnan kɪmɪlɪmbi, kloñbat plon wɪli kɪmbekak.”

³ Yesuli wɪndiñ eñɪlɪmbi, tapma ama biesi gɪt Juda ama biesi endi tapma amalok telak damanji koi Kaiapas endok ilan kɪmɪn tɪmbi,

⁴ Yesu telak gitak tɪkembali wɪli kɪmbektok e-sambat tiñgɪliñ.

⁵ Tiñpi, ñɪndiñ pa eɱgɪliñ, “Nɪndi gwɪlat gɪnañ wɪndiñ nɪm tɪna. Nɪm kañbi, amatamdi nɪmbi-nandiɪmbi, gimbit tɪm mik ti-nɪmneliñ.”

⁶ Yesuli Betani it kwelan ñambi, Saimon dama wanda kwambiñ indaɱmɪñguk endok ilan ña pakuk.

⁷ Endi nanañ na-paliñɪlɪmbi, tam noli tuk mɪliñ kɪndem tuan wopum sɪnik wɪn tɪkem endoñ ña indambi, kumbam plon yalɪmukuk.

⁸ Gwaɱgwañiili wɪn kañbi, gɪnañji komba dɪumbi eɱgɪliñ, “Tuk tuan wopum wandin nekta tɪmbi kolalak?”

⁹ Nɪndi tuk wɪn kɪndem tualok kɪmɪtnamda, mɪnem walinin tɪkembali, ama piɱbiñesɪla emneñ.”

¹⁰ Yesuli mandanji nandi-daklembi enguk, “Tam ñala mɪlap nekta mañ? Endi nepek kɪndem sɪnik ti-namlak ee.

¹¹ Ama piɱbiñesɪli nain tuop sɪn gɪtaɱgan kunekaliñ, gan natna sɪn gɪta nain tuop nɪm kuutat.

* **26:2:** Kamaikamai gwɪlat wolok kusei wɪn ñɪndiñ: damaɱgan Israel amatam endi Isip kwelan kena gwaɱgwa sɪlanin kuɱgɪliñ. Kuumbi, amatamñi Isip ama wapmañdok kiinan nanin yapma epmektok Anutuli aɱelo no nɪ-mulɪmbi, Israel amatam sipsip nɪñañdok wekai yamanjanan sapleñgɪliñ yapma klembi, Isip amatamdok gwaɱgwa telak damanji yandɪp kɪm-taleñgɪliñ. (Kisim Bek 12).

12 Tam ñali tuk mĩliñnat i-namlak wĩn nak kimbambi nep kĩnditnekalĩ woloł itańgan pińgipna ti-pańgipańgile ti-namlak.

13 Nak biańgan sanba: amalĩ dembek dembek ñambi, Anutulok kaundiķnelok plon gińgĩt manda kĩndem ñĩn kwet tuop enekalĩ, wandĩ endĩ tam ñali nepek ti-namguk woloł kasat wakĩt ti-semumbi, tam ñĩn nandi-siwĩtnekalĩ.”

14 Tĩmbi gwańgwa 12 endońńan nanin no koi Judas Iskaliot endĩ tapma ama biesĩloń ñambi,

15 enĩ-nandiĩmbi eńguk, “Tĩkap nak Yesu sĩndok kĩsĩnan kĩmĩletta, sĩndĩ nek namnelĩ?” Eumbi, wolongan mĩnem kwandai satnin 30 mĩńgĩliń. †

16 Mĩumbi, kusei kĩmĩpi, Yesu bola tĩńmektok nain kĩndem dawan indauktok wala kĩmĩt-nandi tĩńguk.

Yesuli kimbepi, gwańgwańii ti-pańgipańgile ti-semguk

17 Plaua nanań kĩmĩli bendi nĩmnat nanalok gwĩlat kusei kĩmĩliĩmbi, gwańgwańiili Yesuloń bĩmbi nĩńgĩliń, “Dĩk gwĩlattok nanań delok ti-jumĩt ti-gamnambi nambep nandiĩlań?”

18 Eumbi, Yesuli ama nolok koi embi enguk, “Jelusalem lombi, endoń ñam ñĩndĩ nĩnekalĩ, ‘Nĩnĩndautti dĩa ñĩndĩ elak, nokok nainnali indalak, wala tĩmbi nak gwańgwanai gĩta dĩa koń ilan bĩmbi, gwĩlattok nanań nanetamĩ.’”

19 Tĩmbi gwańgwalĩ Yesuli eńguk woloł tuop tĩmbi, gwĩlattok nanań tuk ti-jumĩkĩliń.

20 Kwet kĩlim eumbi, Yesu gĩt gwańgwańii 12 endĩ nanań nanepi pi pakĩliń.

21 Nanań na-paliĩmbi Yesuli enguk, “Nak biańgan sĩnĩk sanba: sĩndoń nanin nolĩ kanjĩknailok kĩsĩnan napĩletak.”

22 Wĩndĩ eu nandiĩmbi, gĩnańji kola sĩnĩk taumbi, kusei kĩmĩpi, nońgan nońganli Yesu nĩ-nandiĩmbi eńgĩliń, “Wopum, nakta nĩm bek?”

23 Eumbi tambane enguk, “Ama no nakĩta yakayakan nanań tĩkendepi, kĩtnet jawań gĩnań kot-suakamĩk endĩ napĩletak.

24 Amalok Nĩńańdi Anutulok mandali telak nĩtek kĩmbektok elak wĩndĩńgan kĩmbekak. Gan ama nin en bola tĩńmetak endĩ blangandok. Anutu en mek kaukak. Meńdi nĩm apmĩumda, wĩn kĩndem dańmek.”

25 Eumbi, bola tĩndi ama Judasli Yesu nĩ-nandiĩmbi eńguk, “Nĩnĩndaut, nakta nĩm bek?” Eumbi nĩńguk, “Dĩtna elañ wĩndińgan.”

26 Nanań na-palińliĩmbi, Yesuli plaua nanań no tĩkembĩ, Anutula weńmĩmbi ombĩm gwańgwańiila plaua wĩn embi enguk, “Sĩndi tĩke nambĩt. Nĩn nokoń pińgipna.” Nambĩmbi,

27 wain wĩtna no tĩkembĩ, Anutu weńmĩmbi, wain wĩn embi enguk, “Sĩndi gĩtĩkkandi ñĩn nambĩt.

28 Wain tuk ñĩn nokoń wekatna. Amatam asup endok yomjĩ bi-sem-bi-semlok nak wĩn lamĩt-semlet. Toptop ñĩn Anutulĩ amatamĩi gĩt tĩlak wĩn wekatnali tĩmbi kwambĩń dalak.

29 Nak ñĩndĩ sanba: nak wain tuk kwelan ñolok nombo nĩm nambetat. Nĩm sĩnĩk. Pakapmek Bepnalok kunum nĩlĩnĩlĩn gĩnań nak wain tuk wĩn kombĩn sĩn gĩta yakayakan nanekamĩń.”

30 Tĩmbi Yesu gĩt gwańgwańii endĩ kap no tińgĩliń. Tiu taleumbi, walinin pi ñambi, Oliv kwet jańgĩnnan lonepi ñańgĩliń.

31 Nĩnańliĩmbi, Yesuli gwańgwańii enguk, “Anutulok manda no ñĩndĩ youyoulĩn patak, ‘Nak sipsip ka-dĩkĩe ama wĩlambĩ, kĩkesĩmĩn gĩnań kuań

† 26:15: Mĩnem kwandai satnin 30 wĩn kena nain 120 woloł tuan.

endi papusenenekaliñ.' ✧ Nepek inda-nametakta tĩmbi manda wolok tuop sindi gĩtik tim ñolondañgan nanandi-kĩlĩktĩnji pi piutak.

³² Gan Anutulĩ nak kĩmnan nanin nepmĩum mĩlatmek, nak dama Galili kwelan ñawambi, sindi siñgi bĩ nambĩnekalĩñ."

³³ Eumbi, Petlolĩ tambane nĩñguk, "Nepek inda-gametakta tĩmbi diwĩndi nanandi-kĩlĩktĩnji pi piumbi gambinetañ bek, gan nakta nĩm sĩnik."

³⁴ Eumbi nĩñguk, "Nak biañgan ganlet: man tim ñolok gĩnañnangan puputti gama nĩm kitiñĩlĩmbi, dik nain tĩpet gĩt no 'En nĩm nandiñmĩlet' wĩndiñ eutañ."

³⁵ Tĩmbi Petlolĩ nĩñguk, "Tĩkap endi dikĩta nĩtnĩttok nani-nandiñeliñda, 'Nak nĩm nandiñmĩlet' wĩndiñ nĩm eutet. Nĩm sĩnik." Tĩmbi gwañgwa diwĩn gĩtik endi bo wĩndiñgan e-taleñgĩlĩñ.

Yesulĩ en kĩmbepi nĩmolo tĩmbi ti-pañgĩpañgĩle tĩñguk

³⁶ Tĩmbi Yesulĩ gwañgwañii gĩt kwet no koi Getsemane wandiñ ñañguk. Ña tombi, ñĩndiñ enguk, "Sĩndi ñolok pi palit, tĩmbi nak dakdan ñambi, nĩmolo tĩmbetet."

³⁷ Wĩndiñ embi, Petlo gĩta Sebedilok nĩñañiit tĩpet yanañgĩpi ñañguk. Ñañĩpi, walen kolaumbi, gĩnan mĩlataum

³⁸ enguk, "Walena kola sĩnik taumbi, kĩmbepi nandĩlet. Sĩndi nakita ñĩñgan kaik palit."

³⁹ Eñĩpi, lakat ñaña embi, gapok piĩmbi, nĩmolo ñĩndiñ tĩñguk, "Ambep, tĩkap dik tuopta, nandi-nambi, mĩlap ñĩn napma tĩke. Gan dik dĩnalok nanandiñgañgot kĩmit-kle, nokoñ nĩm."

⁴⁰ Nĩmolo ti-talembi, gwañgwañii tĩpet gĩt no endoñ undane ñambi, yambum endi dou-palĩmbi, Petlo ñĩndiñ nĩ-nandiñguk, "Nĩtekte tĩmbi, sindi nain duman ñĩn nakita kaik patnelĩñdok tuop nĩm?"

⁴¹ Sĩndi kaik papi, nĩmolo ti-palit. Nĩm kañbi, ti-kuyuk inda-samumbi pi pineliñ. Biañganak. Gĩnañjĩlĩ kundit kĩndem tĩndĩlok nandĩlak, gan piñgĩpsĩlĩ mĩlatalak."

⁴² Wĩndiñ embi, nombo ñam nĩmolo ñĩndiñ tĩñguk, "Bepna. Mĩlap ñĩn napma kleuktok telal no nĩm patakte, nak mĩlap wĩn bemettok nandĩlañ, wĩndiñgan inda-namen." Nĩmolo ti-talembi,

⁴³ nombo undane gwañgwañiiloñ ña yambiñguk wĩn: dausi mĩlataumbi dou-pakĩlĩñ. Wĩndiñ yambiĩmbi,

⁴⁴ bĩndambo yambim ñambi, nĩmolo dama tĩñguk wakangot nombo tĩmbĩmbi, nain tĩpet gĩt no tĩñguk.

⁴⁵ Tĩmbi nombo undane ñam yambum dou-palĩmbi, ñĩndiñ enguk, "Sĩndi gamañgot doumbi, pat-nandi ti-pakañ ba? Yakñesi. Amalok Nĩñañ bola tĩñmumbi, yom amalok kĩsĩnan piũktok nain inda-talelak.

⁴⁶ Mĩlalĩmbi ñana. Da kawit: ama bola ti-namnamlok ip ñasiñgan bĩlak."

Yesu tĩkeñgĩlĩñ

⁴⁷ Yesulĩ wĩndiñ eñĩlĩmbi, gwañgwañii 12 endoññan nanin ama no koi Judas endi bĩñguk. Tĩmbi tapma ama biesĩ ba Juda ama biesĩ endi ama kĩmĩn wopum no en-mulĩmbi, endi kakit ba dimbanjĩ epmbi, Judas gĩta bĩñgĩlĩñ.

⁴⁸ Endi gama nĩm bĩñĩlĩmbi, bola tĩndi ama wali kundit no daut semepi ñĩndiñ enguk, "Ama nak nandi-koñgom ti-ñĩmbi weñmetet † wĩn ama sindi lonjĩañ en wakan. En tĩkenekaliñ!"

✧ 26:31: Sekeraia 13:7 † 26:48: Wĩn Juda amatamdi nosi we semĩpi sĩmumu ti-semañ.

49 Judasli bi tombi, wolongan Yesuloñ bimbibi, “Ninindaut, we gamlet!” nimbibi, nandi-koñgom ti-nim weñmiñguk.

50 Timbimbibi Yesuli niñguk, “Notna, nek timbeñdok nandilañ win platik ti.” § Eumbi, amali Yesuloñ bim kisi kot-suapi tikembi, tike-kwambañ dañgilañ.

51 Wolongan ama Yesu git pakilañ endoñnan nanin noli kakil ombap tiañembi, tapma amalok telak damanji endok kena gwañgwa silanin nolok pawan wilalim dikne piñguk.

52 Windañ timbimbibi, Yesuli niñguk, “No en kakitti mik tilakta, en bo kakitti wili kimbekak, wala timbi kakitka il ginañ kimbili ñawin.

53 Nak guma Bepna kitimmbi, wolongan añelo kunakunatsi nimnat endi nep timbi plataneliñdok en-mulek win dik nim nandilañ ba?

54 Gan windañ indaukta, nepek gitik Anutulok mandali natnala indanamektok elak wali bien nim indawik.”

55 Timbi Yesuli yousimbi, ama kimin en tikenepi biñgilañ enda ñindañ enguk, “Nitek timbi sindi kakit ba dimba mepi nepnepi bañ? Nak ama piñpiñen no ba? Sandap tuop nak tapma it sañ jimba ginañ pipapi, amatam eni-daut ti-sem timbambi, sindi nim nepgilañ.

56 Gan plofet amali manda youkilañ wolok bien indauktok nepek gitik ñin inda-talelak.” Timbi gwañgwañii gitikti Yesu bimbi, pi ña-tiñgilañ.

Yesu manda plon kimbikilañ

57 Timbi ama Yesu tikeñgilañ endi en nañgipi, tapma ama telak damanji Kaiapas endok ilnan ñañgilañ. (It wolok ginañ endikne manda nandi-tale ama git Juda ama biesi endi kimin ti-pakilañ.)

58 Ñañilimbi, Petloli siñgi kandañ giñgiñgan ep kle ñambi, tapma ama telak damanji endok it sañ jimba ginañ loñgilañ wolok ñambi loñguk. Lombi, Yesu nek indañmetak win kaup nandimbi, mik ama gita pi pakuk.

59 Tapma ama biesi git Juda ama biesi diwin endi gitikti Yesu wili kinneliñdok nandiñgilañda timbi, ama nindi Yesulok siñgin joñgo simbi, kusei juluñgan eu indauktok yolonjiñgilañ.

60 Timbi ama asup endi bimbibi, manda juluñgan embi youkilañ, gan endi wili kimbikimlok yom bien no nim eu indañgilañ. Siñgimek ama tipet no endi bimbi

61 eñgimik, “Ama ñali manda no ñindañ eñguk, ‘Nak guma Anutulok it wiapi, sandap tipet git no wolok ginañnan bindambo timba kaitam milalekak.’”

62 Windañ eumbi, tapma amalok telak damanji endi mlap ipi, Yesu ni nandimbi eñguk, “Nitek? Mandali gep youkamik win biañgan ba juluñgan? Ba dik manda no tambane ewiñdok tuop nim ba?” Endi windañ eumbi,

63 Yesuli yom nimnat, gan wangingan embi, manda tambon no nim niñguk. Timbi telak damanjili niñguk, “Anutu kuñgu molom endok dainan manda biañgan eumbi nandina: Mesia win Anutuli ni-mulimbi, bimektok een win dik wakan ba? Dik Anutulok Niñañ sinik ba?”

64 Eumbi niñguk, “Elañ wakan. Gan nak ñindañ sanba: gamanda sindi kanekalañ win: Amalok Niñañ endi Anutu Gembu Molom endok kii dindimnan pipapi, kunum ginañ nanin mulukua plon piukak.” ☆

Yesuli en Anutulok tuop sinik windañ eñgukta timbi,

65 tapma amalok telak damanji endi ginañ komba diumbi, kiupin blañganembi eñguk, “Endi Anutu ni-tike-pim yalilak yañ! Ama silanin ñali

§ 26:50: Nandi-tale ama diwindañ Grik manda ñolok walan win ñindañ nandañ, “Notna, nekta ñolok bilañ?” ☆ 26:64: Kap 110:1, Danyel 7:13

Anutu ni-suambatak win sindi ip ka nandañ, wala timbi ama noli ama wolok kusei eu indauktok nombo nim tipikamiñ.

⁶⁶ Sindi enda nitek tiñmlok nandañ?” Eumbi tambane niñgiliñ, “Yominla timbi kimbok dok nandamiñ.”

⁶⁷ Windiñ eumbi, ama diwindi timan dai plon manji iwit suambapi, kit ombimbi wikiliñ, timbi diwindi kit pindimdi wipi

⁶⁸ niñgiliñ, “Dik Mesia sinikta, plofet manda embi, win nindi gwitak win ninbi nandina!”

Petloli Yesula ‘Nak en nim nandiñmilet’ eñguk

⁶⁹ Yesu manda plon kimiliñilimbi, Petloli sañ jimba ginañ it pawan pipakuk. Pipalimbi, kena wembe noli endoñ bimbi niñguk, “Dik bo Yesu Galili nanin endok sambat.”

⁷⁰ Gan Petloli ama gitik endok dausinan e-semblimbi niñguk, “Nak dik manda elañ win nim nandiñmilet.”

⁷¹ Windiñ embi mlapi, sañ jimbaklok yamanan ñaumbi, kena wembe noli kañbi, wi pakiliñ enda ñindiñ enguk, “Ama ñin Yesu Nasalet nanin endok nol no.”

⁷² Eumbi, Petloli nombo e-kimisemblimbi eñguk, “Anutulok dainan biañgan elet. Nak ama win en nim nandiñmilet.”

⁷³ Nain nim ombataumbi, wolok ikiliñdi Petloloñ bimbi niñgiliñ, “Biañgan sinik, dik endok sambat. Mañga malapti e-daklelak.”

⁷⁴ Eumbi, Petloli manda kwambiñgan embi, ñindiñ enguk, “Biañgan sinik, nak en nim nandiñmilet. Juluñgan eletta, Anutuli kindem nep timbi kolawin.” Endi windiñ eu taleumbi, wolongan puputti kitniñguk. Kitumbi,

⁷⁵ Yesuli Petlo manda ñin niñguk win nandi-siwikuk, “Puputti gama nim kitniñlimbi, dik nain tipet git no ‘Nak en nim nandiñmilet’ eutañ.” Win nandi-siwipi, pawan pi ñambi, simba gawat wopum timbi kukuk.

27

Yesu Pilatoloñ nañgip ñaumbi, Judasli toa topmbi kimguk

¹ Kwet salaumbi, tapma ama biesi gitik gita Juda amalok ama biesi endi Yesu wili kimbektok e-sambat tim,

² Yesu toali top nañgip ñambi, Pilato win Roma amal Judia distrik kadikneuktok nimbi taleñgiliñ endok kiinan kimikiliñ.

³ Judas Yesu bola tiñmiñguk endi ama biesli Yesu manda plon kimpipi, wili kimbektok eu taleñgiliñ win yambiñguk. Yambimbi, nepek tiñguk wala nandum mlataumbi, minem kwandai satnin 30 tapma ama biesi gita ama biesi diwin endi niñgiliñ win epbi, bindambo tambane emepi ñañguk. Ñam tombi

⁴ enguk, “Nak yom timbi, ama yomin nimnat sindok kisinan kimilatta timbi en ip wili kimpipi tañ.” Windiñ eumbi niñgiliñ, “Win nindok nepek nim. Win ditnalok nepek yañ.”

⁵ Windiñ eumbi, Judasli minem kwandai satnin win tapma it sañ jimba ginañ koli pumbi, en walinin pim ñambi, toa topmbi kimguk.

⁶ Timbi tapma ama biesli Judasli minem koli piñguk win gamapi eñgiliñ, “Minem ñin ama wili kimbetak endok wekailok tuan. Tapma ittok minem git yousinetamiñda, endikne manda maklenetamiñ.”

⁷ Wala timbi endi manda e-topmbi, minem wali ama no kwet kambot pa tiliñguk endok kwet no tuambi, ama mayañgan nasi nindi Jerusalem pap sembinekaliñ endok amasum palektok eu taleñguk.

8 Endi kwet win Yesu kımkmlok tuanli tuañgılında tımbi, amatamdi kwet wolok koi Kwet Wekaiat windiñ kitiñgılıñ, win ñındiñgıt gamañgot pa kitan.

9-10 Tapma ama biesli windiñ tiñgılıñ, win plofet Jelemaialı indauktok eñguk wolok tuop indañguk. Endi Mesialok plon ñındiñ embi youp biñguk patak,

“Israel amalı minem kwandai satnin 30 waliñgot ama win tuanep e-topmıumbi, minem waliñgan epi, kwet kambot tındi amalok kwet no tuañgılıñ, win Wopum Anutulı molo manda nanguk wolok tuopkan tiñgılıñ.” ✧

Pilatoli Yesu manda plon kımipi, kloñbat plon wıli kimbektok eñguk

11 Tımbi Yesuli ka-dıkñe ama Pilato endok damanan ilımbi, ka-dıkñeli nı-nandımbi eñguk, “Juda ama endok Ama Wapmañ dik ñakan ba?” Windiñ eumbi niñguk, “Ip elañ windiñgan.”

12 Gan tapma ama biesi gıt Juda ama biesi diwindi manda kusei kusei ni-youkılıñ, wolonda Yesuli manda tambon no nım tambanem enguk.

13 Tımbi Pilatoli ni-nandımbi eñguk, “Manda gıtık gep youpi eañ win dik nım nandılañ ba?”

14 Gan endi man galı kwambiñ dambi, nepek nola manda tambon no nım tambane niñguk. Windiñ tiñgukta, Pilatoli silıkñembi, nandi-gıtıñgıtıkñe tiñguk.

15 Kamaikamai gwılat nain tuop ka-dıkñeli ñındiñ pa tiñguk: endi amatam kımın wopum nandi-sembi, ama nolok koi kitiñgılıñ en wakan it kwambiñ gınañ nanin pısat-semliñguk.

16 Nain wolonda ama kolan no koi gıñgılat it kwambiñ gınañ kımılım pakuk, koi Balabas.

17 Windiñda amatam asupti kımın ti-taleumbi, Pilatoli eni-nandımbi eñguk, “Sındi ama nında nak pısat-samettok eañ, Balabas ba Yesu Mesia nının enda eañ?”

18 Kusei ñındiñda endi windiñ eñguk: amatamdi Yesu ka-galkta tiñgılında tımbi, ama biesli en ka-gımbıt tiñpi tıkembi, ka-dıkñelok kiinan kımılımbi, kusası yambi-daklembi, windiñ eñguk.

19 Tımbi endok kusei no ñındiñ: endi ama yambi-dan kena pa tılıñguk wolok pipalıñlımbi, tamınlı manda ñındiñ kımılım endoñ loumbi eñguk, “Dık ama ñın kolan no nım tiñguk win biu palen. Nak tim en ip lat kolan plon kañbi, nandıwam mlatak.” Pilatolok tamınlı windiñ eñguk,

20 gan tapma ama biesi ba Juda ama biesi diwin endi amatamda engılıñ, “Sındi Pilatola ñındiñ nınekalıñ, ‘Dık Balabas kak bimbi, Yesu wıwıttok eukañ!’ ” Windiñ embi, eni-gıñgıneumbi, wolok tuop niñgılıñ.

21 Tımbi ka-dıkñeli amatam nombo en-nandımbi eñguk, “Ama tıpet endoñnan nanin nin pısalımettok eañ?” Eumbi, “Balabas” niñgılıñ.

22 Eumbi enguk, “Tımbi Yesu Mesia nının enda nıtek tiñmetet?” Eumbi, gıtıkkandı kıtımbi niñgılıñ, “Kloñbat plon lowın!”

23 Tımbi Pilatoli enguk, “Nıtektı? Endi kolan nek tiñguk?” Eumbi, wopungan kıtımbi, nain asupgan ñındiñ eñgılıñ, “Kloñbat plon lowın! Kloñbat plon lowın!”

24 Windiñ tımbımbi, Pilatoli ka-nandıñguk win: en Yesu nepek no tıñmılok tuop nım. Tombon amatamdi gımbıt tımbi, mik tınepi tiñgılıñ. Windiñda Yesulok kımkm win Pilatolok yomın nım indauktok endi ñındiñ tiñguk: endi Juda amalok ep tındiñ no klembi, tukta eumbi, tuk tıke bi

m+umbi, daus+nan kii w+li+pi enguk, “Ama endok k+mk+mlok m+lap wali nokok plon n+m loukak, w+n s+nllok nepek.”

²⁵ Eumbi, amatam g+it+k endi manji noŋgan k+ti k+li ñaumbi niñg+li+ñ, “K+m w+n n+ndi ba komblinnii n+ndok plon loukak!”

²⁶ T+mbi Pilatoli amatamdok manda k+m+it-klembi, Balabas pisat-sembe, Yesu waipneliñdok eñguk. Eumbi, w+ndi+ñ t+mbi taleumbi, mik amali kloñbat plon w+tneliñdok kis+nan k+m+kuk.

Mik amali Yesu ni-lakalaka t+ñ+mbi, kloñbat plon w+ik+li+ñ

²⁷ T+mbi ka-d+ikñelok mik amali Yesu nañg+ip p+mbi, ka-d+ikñelok ilan ñam nis+ kuñg+li+ñnan w+ndi+ñ lombi, nosii g+it+k en g+ita k+m+n kok+li+ñ.

²⁸ T+ñ+pi, Yesu enlok dasindasin kiund+pi, mik amalok sauloñ g+m+n no dasi-m+mbi, *

²⁹ toa p+is+ikñat bond+nembi, kumbam plon dasi-m+mbi, toña no kii d+ind+m kandañ k+m+li+m+ñg+li+ñ. W+ndi+ñ t+ñ+pi, ña m+ilelem t+mbi, ni-lakalaka t+ñ+mbi eñg+li+ñ, “We, Juda amalok ama wapma!”

³⁰ Eñ+pi, iw+it endok plon suambapi, toña lom t+kembi, waliñgan kumbam plon nombo nombo w+ik+li+ñ.

³¹ Nepek kusei kusei w+ndi+ñ t+ñ+m+talembe, mik amalok sauloñ kiund+pi, enloñ dasindasin nombo dasi-m+m p+umbi, kloñbat plon w+tnepi nañg+ip p+ñañg+li+ñ.

³² P+ ñañ+pi, telak plon ama no Sailini nanin koi Simon ña t+mbi indañg+li+ñ. T+mb+ indambi, en ni-g+ñg+neum Yesulok kloñbat bemb+mbi ñañg+li+ñ. Ñambi,

³³ kwet no koi Golgata w+ndi+ñ ña tomg+li+ñ. (Kot walan ñ+ndi+ñ, ‘Kumba Kwandat Kwet’.)

³⁴ Ña tombi, wain tuk g+ita gwasap kimb+ñ wak+it ep kiukiul+n w+n t+ke m+um na-nand+mbi, kunjitam biñguk.

³⁵ T+mbi kloñbat plon w+li+ taleumbi, dasindasin t+kenepi satu sañala kopi, dasindasin danbi epg+li+ñ.

³⁶ W+ndi+ñ t+mbi, pipapi ka-d+ikñe-pak+li+ñ.

³⁷ T+mbi kumbam mindin plon kusei neta w+ik+li+ñ wolok manda ñ+ndi+ñ youp k+m+k+li+ñ, “Ñ+n Yesu, Juda amalok Ama Wapmañji.”

³⁸ T+mbi ama piñpiñen t+pet en g+ita yakan yand+ipi, no tombon no tombon ep mamb+ ik+m+k.

³⁹ T+mbi ama w+ndi+ñ ñañamb+it t+ñg+li+ñ endi Yesula kumbanji d+ñguneñ+pi ni-suambapi

⁴⁰ niñg+li+ñ, “N+tekta? D+ik tapma it wiapi, nain t+pet g+it no wolok g+inañngan t+mbi kaitauktok eñguñ w+n. N+tek t+mbi d+tnalok p+ñg+ipka n+m t+ke-k+m+tañ? D+ik Anutulok N+ñañ s+n+ikta, kloñbat plon nanin p+!”

⁴¹ T+mbi tapma ama bies+ wak+it end+ikñe nandi-tale ama ba Juda ama bies+ d+w+in endi bo w+ndi+ñgot ni-kolakola embi eñg+li+ñ,

⁴² “Ama d+w+isi ikan ep k+m+kuk, gan enlok p+ñg+iu t+ke-k+m+lektok tuop n+m. En Islael ama n+ndok ama wapmañ s+n+ikta, kloñbat plon nanin p+w+in! P+w+mek, endi Mesia b+mb+ndok een ip wakan w+n nandi-k+li+kti t+ñm+inetamiñ.

⁴³ Endi Anutulok plon panjañganembi, endok N+ñañ s+n+ik w+ndi+ñ elak. T+kap w+ndi+ñda, papa kana: Anutuli t+ke-k+m+lektok nand+ilak ba n+m.”

* **27:28:** Ama wapmañ endi bo sauloñ g+m+n dasiañg+li+ñ, wala t+mbi mik amali Yesu en ama wapmañ s+n+ik wolok walan juluñgan t+neliñdok mik amalok sauloñ g+m+n dasi-m+ñg+li+ñ.

⁴⁴ Ama piñdasi tìpet Yesu gít yandiþgìliñ endi bo wìndiñgot nìmbi kolañgìmik.

Yesu kìmñguk

⁴⁵ Kwet nain boñgìp tìmbìmbi, kwet tuop kìlim indañguk. Inda-palìmbi ñakap, 3 kilok tìñguk.

⁴⁶ Wolongan Yesuli wopungan kìtìmbi eñguk, “Eli, Eli, lama sabaktani.” Wìn ñìndiñ, “Anutuna, Anutuna, nekta nambilañ?” ☆

⁴⁷ Tìmbi wandiñ pakìliñ endoññan nanin dìwìndi manda wìn nandìmbi eñgìliñ, “Endi plofet Elia kìtìñmilak.”

⁴⁸ Wolongan mik ama nolì woñep ñambi, nepek busukñanen walì tuk kìndem tiañewìk no tìke bìmbi, wain tuk kimbìñ gìnañ wìsìmbi, komba bem kusip plon topbi, Yesuli nanalok mìñguk.

⁴⁹ Gan dìwìsìli eñgìliñ, “Biukìn, Elialì tìke-kìmilepi bìutak bek, wìn kañmek.”

⁵⁰ Tìmbi Yesuli nombo wopungan kìtìmbi, engan kìmìt nandum, woñ poñaumbi kìmìñguk.

⁵¹ Wolongan nepek ñìndiñ indañguk: tapma ilan sandum masipmasip wopum tìñgìliñ wìn boñgìpagan tawam blañganembi, gwat nanin pì lap taleñguk, tìmbi kwet mìnjat mìnjat tìmbìmbi, kawat jìñgìn dìwìn tawa pìñgìliñ.

⁵² Tìmbi sumlok yama pìsalìmbi, Anutulok gìñgìt damañgan kìm-taleñgìliñ asuptì mìlapi,

⁵³ sumjì biñgìliñ. Bìmbi, Yesuli kìmnan nanin mìlalìmbi, wolonda endi Anutulok it kwet dìndìm engano, wìn Jelusalem, wandiñ lombi, amatam asuptoñ inda-semgìliñ.

⁵⁴ Mik amalok telak dama gít amañii Yesu ka-dìkñe-pakìliñ endi mìnjamìnjat ba nepek kusei kusei indañguk wìn kañgìliñ endi kolan mìsìmbi eñgìliñ, “Biañganak. Ñìne Anutulok Nìñañ sìnìk.”

⁵⁵ Yesuli Galili distrik nanin Jelusalem bìñguknan tam asuptì en gita yakan bìmbi, tìmbi plata pa tì-ta-kuñgìliñ. Yesu wìli kìmguk sandap wolondañgan endi bo Golgata bì pakìliñ, gan endi mayañgan ipi, dei posnembi kañgìliñ.

⁵⁶ Wìn endoñ nanin no koi Malia Makdala nanin. Tìmbi Malia no, Jekop gít Josep endok menjet. Tìm no wìn Sebedilok nìñañiit endok menjet.

Yesu kìndikìliñ

⁵⁷ Ama mìnemmat no Alimatia nanin endi bo Yesulok gwañgwa no, koi Josep. Maim pìup tìmbìmbi,

⁵⁸ endi Pilatoloñ ñambi, Yesulok dalandanda eñguk. Eumbi, Pilatoli nandìñmìmbi, tìke mìneliñdok enguk. Eumbi, wolo tuop mìumbi tìkeñguk.

⁵⁹ Tìkembì, sandum satnìn bamblum nìmnat walì tìmìpi,

⁶⁰ tìke ñambi, enlok sum gìnañnan kìmìkuk. Sum wìn komblin sìnìk, kawat gìnañ wìn Josep enlok kulup bimbìn. Joseptì Yesulok dalandan wolo kìmìpi, kawat wopum no munjulìm bì yama masipmìñguk. Wìndiñ tì-talembi, walinin pì ñañguk.

⁶¹ Joseptì dalandan sumnan kìmìliñlìmbi, Malia Makdala nanin en gita Malia no endi sum dat kandañ pipapi ka-tuakìmik.

⁶² Kwet salaum Sabat patnandì nain tìmbìmbi, tapma ama biesì gít Falisi ama endi yakan Pilatoloñ ñam

⁶³ nĩmbi, Yesulok plon ñĩndĩñ eñgĩliñ, “Ama wopum, nĩndĩ ama julunju-luñdok walĩ gama kaik kuñĩpi, manda no eñguk wĩn nandĩna siwĩtak. Endĩ ñĩndĩñ eñguk, ‘Nain tĩpet gĩt no ñaumek, kĩmnan nanin mĩlaletat.’

⁶⁴ Wala tĩmbi dĩk eumbi, sum wĩn ka-dĩkĩe-kĩliñ e-palĩmbi, nain tĩpet gĩt no wĩn taleukak. Nĩm kañbi, gwañgwañiilĩ ña dalandan kumbu tĩm tĩke ñambi, amatamda julunjan ñĩndĩñ enĩnelĩñ a, ‘Yesu en ip kĩmnan nanin mĩlakuk.’ Wĩndĩñ enelĩñda, julunjit manda komblin walĩ Yesulĩ julunjit manda eñguk wĩn maklewĩk.”

⁶⁵ Eumbi, Pilatolĩ nandĩ-sembi enguk, “Kĩndem a. Sĩndĩ mik ama dĩwĩn epmbi, sumnan yanañgĩp ñaum, sum masip kwambiñ danelĩñdok nĩtek tĩnep nandañ wolok tuop tĩnekalĩñ.”

⁶⁶ Wĩndĩñ eumbi, sumnan ñam, sum masip kwambiñ danelĩñdok kawattĩ sum dai masipmĩnguk wolok plon nĩsĩlok kĩmĩsip no kĩmĩpi, ka-dĩkĩe nelĩñdok mik ama wandĩñ yambium pakĩliñ.

28

Yesulĩ kĩmnan nanin mĩlakuk

¹ Sabat patnandĩ nain taleumbi, kena nain kusei kĩmĩkĩmĩlinan kwet salawa salawa tĩmbĩmbi, Malia Makdala nanin gĩt Malia nolĩ endĩ Yesulok sum kandepi ñañgĩmĩk.

² Tĩmbi platik sĩnik kwet mĩnjamĩnjat wopum sĩnik mĩnjalĩmbi, wolonda Wopumdok añelo nolĩ kunum gĩnañ nanin pĩmbi, kawat sum masipmĩnguk wĩn manjaneum ñaumbi, kawat wolok plon pipakuk.

³ Endok walan wĩn pĩsapĩsat walalan wandin, tĩmbi dasindasin wĩn satnin sĩnik.

⁴ Tĩmbi ama sum ka-dĩkĩe-pakĩliñ endĩ en kañbi, kolan mĩsĩngĩliñda tĩmbi kĩsĩ kesĩsĩ blañblañ tĩmbĩmbi, amalĩ kĩmañ wandin kwelan pĩ pakĩliñ.

⁵ Tĩmbi añelolĩ tam tĩpetta enguk, “Nĩm mĩsĩndemĩk. Nak nandĩlet sĩtĩ Yesu kloñbat plon wĩkĩliñ en kandepi bamĩk.

⁶ Gan endĩ ñĩ nĩm patak. Endĩ damañgan manda sanguk wolok tuop Anutulĩ tĩmbĩ mĩlalak. Kwel kĩnjangot ñĩ bĩ kawĩt.

⁷ Tĩmbi sĩtĩ plapkan ñambi, gwañgwañiila ñĩndĩñ enbĩt, ‘Endĩ kĩmnan nanin ikan mĩlalak, man ñĩndĩñgĩt dama Galili kwelan ñaumbi, sĩndĩ wandĩñ ña kanekalĩñ.’ Manda ip wakan sanlet.”

⁸ Wĩndĩñ eumbi, endĩ mĩsĩngĩmĩk, gan sĩlĩsĩlĩ wopumdi gĩnañjet gĩnañ tokñeumbi, platikan sum bimbi, gĩngĩt manda gwañgwañiila endepi woñep ñañgĩmĩk.

⁹ Ñañĩlĩmbi, platik sĩnik Yesulĩ ep tĩmbĩ indam we semumbi, endĩ endoñ kesĩnan ña mĩlelem tĩmbi, tĩke-kañĩpi nĩ-wowoñe tĩngĩmĩk.

¹⁰ Tĩmbi Yesulĩ enguk, “Nĩm mĩsĩndemĩk, ña notnai Galili ñanelĩñdok enbĩmbi, wandĩñ ñam nambĩnekalĩñ.”

¹¹ Tam tĩpet endĩ gwañgwañiiloñ ñañĩlĩmbi, mik ama sum ka-dĩkĩeñgĩliñ endoññan nanin dĩwĩndĩ it kwelan undane ñambi, nepek gĩtĩk sumnan indañguk wolok kasat wĩn tapma ama biesĩla tĩ-semgĩliñ.

¹² Tĩmbi tapma ama biesĩlĩ Juda ama biesĩ dĩwĩn en gĩta kĩmĩn tĩmbi, ñĩndĩñ tĩnelĩñdok e-topbi, wolok tuop tĩngĩliñ: endĩ mĩnem asupgan mik amala embi

¹³ engĩliñ, “Sĩndĩ amatamda ñĩndĩñ enĩnekalĩñ, ‘Nĩndĩ dou-patnambĩ, gwañgwañiilĩ tim bĩmbi, dalandan kumbu tĩkembĩ ñalĩñ.’ Wĩndĩñ enekalĩñ.

¹⁴ Tíkáp manda wín Pilatolok pawan gínañ píkukta, nínđi mek ñam kambi, nepek ñin tí-díndim enambi, młlap no ním inda-samekak.” *

¹⁵ Eumbi, mik amalí m+nem wopum wín ep ñambi, ama bieslí manda eñgíliñ wolok tuop tíñgíliñ. Tím̄bi manda walí Juda amatamdok boñgípsinan eu sapakñe-tíke-bíñguk.

Yesulí gwañgwañiiloñ inda-sem̄bi, kena tñeliñdok enguk

¹⁶ Tím̄bi Yesulok gwañgwañii 11 endí Galili distrik ñambi, damañgan endí molo manda no enguk kwet jañgín wolok loñgíliñ.

¹⁷ Loumbi, Yesulí wandíñgan inda-semum kañbi mílelem tíñmíñgíliñ. Gan díwísíli “Yesu en kamíñ ba?” embi, gínañ típet tíñgíliñ.

¹⁸ Tím̄bi Yesulí gwañgwañiiloñ ñasiñgan ñambi enguk, “Bep Anutulí kunum kwet yambí-díkñeuttok gembí gítík wín naka nam-taleñguk.

¹⁹ Wala tím̄bi síndí kwet tuop ñambi, amatam gítík nokok gwañgwanai ep tím̄bí indanekalíñ, wín Bep, Níñañ gít Díndim Woñ endok kosi plon yatnañ tuk i-sem̄bi,

²⁰ endíkñe manda san-daut tí-sam-kuñgut wín gítík ení-daut tí-semumbi tañgone-talenekalíñ. Nandañ: nak nain tuop sín gíta ku-ta-ñawambi, kwettok nain taleukak wolok tuop.”

---

* **28:14:** Mik ama kena tíñipi douañgíliñ wín yandípmí kímyañgíliñ.

Gĩngit manda kɨndem Malekoli youkuk Mesiali indańguk

Yoaneli Mesialok * telak ti-dɨndɨm e kena tińguk

¹ Yesu endi Mesia, Yambattok nińań. Gĩngit manda kɨndem endok plon nińdiń kusei kimɨtak.

² Manda no Yambatti Mesiala nińguk win plofet Aisaiali nińdiń youp bińguk patak,

“Nandińań! Nak tiplaplatna no kimɨlam nińambi, dikok telak dama timbi, telak ti-dɨndɨm e-gamekak.

³ Ama no kwet ama nimnatnan nińdiń kiti-koli nińalak, ‘Wopumdok telak ti-dɨndɨm ti-ńimɨt!

Telak kelam ti-dɨndɨm ti-ńimnekalıń!’ ”

⁴ Timbi manda wolok tuop ama no miti tuk i-sem-i-sem tińguk, koi Yoane, endi kwet ama nimnatnan nińa-indańguk. Indambi, nińdiń eu piumbi eni-ta-kuńguk, “Sińdi gɨnanji tambanembi, kuńgu kolan bi-talembi, miti tuk inekalıń. Wolondamek Yambatti yomji bi-samekak.”

⁵ Timbi amatam Judia kwelan ba Jerusalem it kwelan pakıliń endi gɨtikandı isi kwesi bimbi, Yoaneloń nińa indambi, yomji e-jamilaumbi, Joldan tuk gɨnań miti tuk i-sem-ta-kuńguk.

⁶ Yoanelok dasindasin win plofet amalok dasindasinji wandiń, win kamel domdi tɨndɨn, timbi endi bońgıunan bit gwılapti tem kulıńguk. Nanań tuk win gotak gɨt bupit mɨnjıp tuk końgom kli gɨnań nanin na-kulıńguk.

⁷ Timbi endi nińdiń eu piumbi, amatam eni-ta-kuńguk, “Ama no nokok sińgina kandań indaup tilak endi nak nomık nim, endi ama loloń sińik. Ama pińbińen, nak kambak nińandin nińalı nepek no tuop nim ti-ńimɨt.

⁸ Nak tuk sılaningot i-sam-ta-kulet, gan endi Dɨndɨm Yalli i-samekak.”

Yesu en Mesia inda-dakleńguk

⁹ Yoaneli kena kusei kimılińımbi, Yesuli Nasalet it kwet Galili provins gɨnań pakuk. Pakapi, il kusei bimbi, Joldan tuknan nińa-tombımbi, Yoaneli tuk i-ńimıńguk.

¹⁰ Tuk i-ńim-taleumbi, Yesuli tuk pawañ lońıpi dei loumbi kańguk win: kunum pisalımbi, Dɨndɨm Yalli monık koi mambaip wandiń walı endok plon pińguk.

¹¹ Pińıliımbi, kunum gɨnań nanin manda no nińdiń kitiu pińguk, “Dık nińana nońgan sińik. Nak gambi-galk tambı, nandi-końgom ti-gamlet.”

¹² Timbi wolondańgan Dɨndɨm Yalli Yesu kwet sılaninnan ni-mulımbi nińguk.

¹³ Kwet wandiń ama nimnat, gaut moyendińgot kuńgıliń. Yesuli wandiń nińambi, tim sandap 40 pakuk. Palıńıliımbi, Satańdı endoń bımbi, tue-kańbi ti-ńim-ta-ku wit nim kańbi bim nińguk. Timbi ańelolı bımbi, Yesu timbi platańgıliń.

¹⁴ Yoane it kwambiń gɨnań kimıkıliń wolok sińgi kandań Yesuli Galili kwelan undane-ńambi, Yambattok gĩngit manda kɨndem eu piumbi,

* 1:: Damańgan Yambatti Israel amatam nińdiń eni-kwambiń dańguk: endi ama no amatamıı ep mektok ni-mulekak. Juda amalı ama wolok koi Mesia kitiımbi, endok indaina nain mandı-ta-kuńgıliń.

15 ñĩndĩñ eni-ta-ñañguk, “Yambatti nain wopum amatamñii yambi-dikñeuktok kĩmĩkuk. Nain wĩn ip indalak, wala tĩmbi sĩndĩ gĩnanjĩ tambanembi, kuñgu kolan bimbi, gĩñgĩt manda kĩndem ñĩn nandĩ-kwambĩñ danekalĩñ!”

Yesulĩ gembĩn Juda amatam daut semguk

Yesulĩ gwañgwañii tĩpet tĩpet kiti-semguk

16 Tĩmbi Yesulĩ Galili tuk gwañ baliliñ ñañĩpi, Simon gĩt kwayañ Andlu yambiñguk: endĩ tuk gwañ gĩnañ ipi, pis lĩk molom molom kop tiañe tĩñgĩmĩk. Pis epep kena wĩn endok mĩnemjet kena wakan.

17 Yesulĩ yambĩmbi kiti-sembi eñguk, “Siti biwit!” embi enguk, “Siti pis epep kena ti-ta-bamĩk. Kena wĩn bimbi bĩm, nak nep kle-kuumek, nak sep tĩmba pañgĩtaumbi, Yambattok amatam epep kena ti-kundekamĩk.”

18 Enbĩmbi, platik sĩnĩk pis ba pislĩk bimbi, wolongan kusei kĩmĩpi, Yesu kle-ñañgĩmĩk.

19 Tĩmbi Yesulĩ kambak jĩlop ñañĩpi, dakwaya tĩpet, Sebedilok niñañiit Yakobo gĩt Yoane, yambiñguk: endĩ nosiit gĩta kĩkeñ plon papi, pis lĩk wopumjĩ ti-dĩndĩm e kena tĩñgĩmĩk.

20 Yesulĩ yambĩmbi, wolongan en kle-kundemĩktok kiti-semumbi, beset Sebedi gĩt kena gwañgwañii kĩkeñ plon yambĩmbi, Yesu kle-ñañgĩmĩk.

Yesulĩ yal kolan no kle-kokuk

21 Tĩmbi Yesulĩ gwañgwañii gĩt Kapaneam it kwelan ña-kuñguk. Tĩmbi Sabat patnandĩ nain indaumbi, it kiyau gĩnañ lombi, kusei kĩmĩpi, amatamda eni-daut ti-sembi, nanandĩ emguk.

22 Endĩ endikñe manda nandĩ-tale amalĩ eni-daut ti-semmañgĩliñ wĩndĩñ nĩm tĩñguk. Endĩ ama kosi gĩñgĩlat nomĩk manda gembĩnat sĩnĩk eñguk, wala tĩmbi amatam mandan nandĩñgĩliñ endĩ nandĩ-sĩlĩkñe-tĩñgĩliñ.

23 Tĩmbi ama no yal kolannat it kiyau gĩnan pakuk

24 endĩ Yesula kiti-ñĩmbi eñguk, “Yesu Nasalet nanin, dik nekta nĩndok kandañ biñ? Dik nĩp tĩmbi kolaneñdok biñ ba? Nak dik nandĩ-gamlet: dik ama dĩndĩm Yambattoñ nanin.”

25 Wĩndĩñ eumbi, Yesulĩ yal kolan ni-ñombĩmbi nĩñguk, “Mañga galĩmbi, ama ñĩn kañbimbi poñau!”

26 Nĩmbĩmbi, yal kolandĩ ama mĩnjamĩnjat tĩñĩpi, kwawa wopumgan tĩmbi, amalok gĩnañ nanin ka-mĩsĩm poñañguk.

27 Wĩndĩñ tĩmbĩmbi, amatam gĩtĩktĩ ka-sĩlĩkñembi mĩsĩñĩpi, nĩsĩñgan ñĩndĩñ e-nandĩ-tĩñgĩliñ, “Nepek nek ñandin indalak? Nandĩnandĩ ñĩn gĩtikĩin ba gembĩnat bien! Endĩ yal kolan wakĩt manda kwambĩm enbĩmbi, mandan nandĩmbi tañgoneañ.”

28 Tĩmbi Yesulok koi gĩñgĩt platik sĩnĩk Galili kwet tuop eu satañguk.

Yesulĩ amatam asup ep tĩmbi kĩndem daumbi, Galili kwelan gĩñgĩt manda enguk

29 Tĩmbi Yesu gĩt gwañgwañii endĩ it kiyau bimbi, pawañ pi-ñañgĩliñ. Pi-ñaumbi, wolongan Simon gĩt Andlu endĩ Yesu, Yakobo gĩt Yoane yanañgĩlĩm ñambi, isetnan loñgĩliñ.

30 Lo-tombĩmbi Yesu nĩñgĩliñ, “Simon yapman tam jĩmbat piñgĩu kunduwat sĩnĩk walĩ tĩkeumbi dou-patak.” Wĩndĩñ nĩmbĩmbi,

31 endoñ ñañguk. Ñambi, kii plon tĩkem tĩmbĩm mĩlalĩmbi, jĩmbalĩ wolongan taleumbi, nana tuk emguk.

32 Tĩmbi maim daut pi-sembumbi, patnandi nain taleumbi, amatam jĩmbasiat git ama yal kolanjiat gitik Yesuloñ yousiyousiñgan yanañgipi biñgĩliñ.

33 Tĩmbi Kapaneam nasi gitikkandi it yamanan kĩmĩn tiñgĩliñ.

34 Tĩmbi Yesulĩ amatam jĩmbat kusei kuseilĩ ep miñguk asupgan ep tĩmbi kindem daumbi, yal kolan wakĩt kle-kot-semguk. Wĩndiñ tĩmbĩmbi, yal endi en nin wĩn nandi-dakle-ñĩmumbi, manda nĩm eneliñdok e-kĩmĩsip ti-semguk.

35 Tĩmbi Yesulĩ kĩlĩm mulum gĩnañ mĩlapi, kwet ama nĩmnatnan pi-ñambi, wandiñ nĩmolo tiñguk.

36 Nĩmolo ti-palĩmbi, Simon gĩta noliili mĩlapi, Yesu lonjĩmbi, lonji-ta-ñakap

37 tĩmbi indaumbi niñgĩliñ, “Kapaneam amatam gitikti gambĩne eñipi gep lonjiñ!”

38 Nĩmbĩmbi enguk, “Nandilet. Gan nak giñgit manda kindem ewa piuptok sinik indaĩgut, wala tĩmbi it kwet diwĩn ñasiñgan pakañ wandiñ ñana.”

39 Wĩndiñ embi, Galili kwet tuop kuñipi, it kiyausi gĩnañ giñgit manda eneni kena tiñipi, yal kolan wakĩt ep kle-kot-ti-sem-ta-kuñguk.

Yesulĩ ama wanda kwambiñnat no tĩmbi kindem daĩguk

40 Tĩmbi ama no wanda kwambiñnat endi Yesuloñ bĩmbi kakukule-eñipi, mĩlelem ti-ñĩmbi, kumbam diñgunembi niñguk, “Tĩkap dik nep tĩmbi kindem dawittok nandiĩanda, dik tuop.”

41 Eumbi, Yesulĩ enda blan wopum ti-ñĩmbi, kii kosuap tĩkeñipi niñguk, “Nak nandi-gamlet, dik nombo kindem da!”

42 Nĩmbĩmbi, plastik sinik wandan kwambiñ pailĩmbi, kindem daĩguk.

43-44 Tĩmbi Yesulĩ ni-kĩmĩsip kwambiñ ti-ñĩmbi niñguk, “Nandiĩañ. Dik nimbek nola nepek inda-gamĩk wolok kasat joĩgo nĩm enbekañ. Nĩm sinik. Dik ñambi, piñgĩpka tapma ama daulĩmĩmbi, kindem dañ wĩn gambi-nandukak. Tĩmbi Moselĩ endikĩe manda eĩguk wolok tuop dik tapma tĩmbĩmbi, amatam gitikti jĩmbatka talelak wĩn gambi-nandi-nekaliñ.” Yesulĩ manda wĩndiñ embi, diĩdĩmangan ni-mulĩmbi

45 ñaĩguk. Gan endi kusei kĩmĩpi, kundit nek endok plon inda-ñĩmĩñguk wolok kasat amatamda ti-sem-ta-kuñipi eu sataĩguk. Wĩndiñda tĩmbi Yesulĩ it kwelan indaĩgan ñaĩala nandum mĩlataumbi, kwet ama nĩmnatnan ña-pakuk. Ña-paliñĩlĩmbi, amatam kwet tuop endoñ bi-teleñgĩliñ.

2

Yesulĩ yom bimbilok gembĩ palmĩlak

1 Sandap diwĩn taleumbi, Yesulĩ bĩndambo Kapaneam it kwelan ña-tomguk. Tĩmbi amatam diwĩndi “Endi bĩk, ilan patak” eu sataumbi,

2 amatam asupgandi endoñ biñgĩliñ. Bĩmbi, it gĩnañ lo-pilĩ tokĩeumbi, yamanan wakĩt pipap masip mĩmbi, giñgit manda enguk.

3 Giñgit eñĩlĩmbi, ama diwĩn noli endoñ biñgĩliñ, endoñnan nanin ama tĩpet git tĩpet endi nosi no kii kesi dalandan taĩgo plon bembĩ biñgĩliñ.

4 Bĩmbi, Yesulok kuañ kuseinan kĩmĩtneliñdok ama kĩmĩn gĩnañ ñam wit nĩm kañbi, it pendĩm bat plon loĩgĩliñ. Lombi, Yesulok kumbamnan kandañ pendĩm gĩnañ tĩmbi tombĩmbi, ama kii kesi dalandandok taĩgo plon toali topbi, it pendĩm plon nanin kĩmĩlĩm piñguk.

5 Wɪndiñ tɪmbɪmbi, Yesulɪ nanandi kɪlɪktɪnjɪlok kusei ka-nandi-tombi, ama kii kesi dalandanla nɪmbi eñguk, “Notna, yomga bi-gamlet.”

6 Tɪmbi endikñe manda nandi-tale ama dɪwɪn wɪñgan pipakɪlɪñ endi gɪnanjɪ gɪnañ ñɪndiñ kɪmɪt-nandiñgɪlɪñ,

7 “Nekta ama silanin ñali ‘Yomga bi-gamlet’ embi, Yambat ni-tike-pi-yalilak? Yom bimbilok gembɪ wɪn Yambattoñgot palɪmlak.”

8 Wɪndiñ kɪmɪt-nandiñɪlɪmbi, Yesulɪ wɪ ipkan gɪnañli yambi-nandi-daklembi enguk, “Gɪnanjɪli neta wɪndiñ nandi-kunakunaeañ?”

9 Tɪkap nak ama ñala ‘Mɪlapi, ipatka tɪkembɪ ñau!’ nɪmbambi, kɪndem dawɪkta, nak ‘Yom bi-gamlet’ nɪt walɪ wɪndiñgot kɪndem indañmek.

10 Wɪndiñda kwelan ñolok yom bimbilok gembɪ wɪn Ama Sisɪniktoñ palmɪlak wɪn daut samettok

11 nak ama kii kesi dalandan ñala ñɪndiñ nɪlet, ‘Mɪlapi, ipatka tɪkembɪ, ikanan ñau!’ ”

12 Yesulɪ wɪndiñ nɪmbɪmbi, ama walɪ mɪlapi, wolongan ipal tɪkembɪ, amatam dausɪnangan poñañguk. Tɪmbi amatam gɪtɪktɪ ka-gɪtɪp gɪtɪp tɪmbi, Yambat ni-kɪndem dambi eñgɪlɪñ, “Nepek ñandin damañgan no nɪm kañgɪmɪñ.”

Yesulok nanandɪnlɪ amalok nanandɪnjɪ maklelak

13 Tɪmbi Yesulɪ bɪndambo tuk guañ baliliñnan pi-ñañguk. Ñaumbi, amatam kɪmɪn wopumgandi endoñ bɪumbi eni-daut tɪ-semguk.

14 Tɪmbi walinin yousɪm ñañɪpi, Alifaielok nɪñañ Livailɪ takis epep ilan pipalɪmbi kañbi nɪñguk, “Bɪm nep kle-ku!” Nɪmbɪmbi, kenan bimbi mɪlapi, kusei kɪmɪpi kle-ñañguk.

15 Tɪmbi Livailɪ Yesu ni-tiañeum ilnan loumbi, nana towiñguk. Tɪmbi takis epep ama gɪta ama endikñe manda nɪm kɪmɪt-kle-kɪliñ eañ (ama wandisi asupgandi Yesu kleñgɪlɪñ) endi bo Yesu gɪt gwañgwañii en gɪta lombi, nana yakan nañgɪlɪñ.

16 Tɪmbi Falisi ama endok boñgɪpsɪnan nanin endikñe manda nandi-tale ama dɪwɪn endi Yesu en gɪta pipapi, nana nambɪmbi kañbi, nandu mɪlataumbi, gwañgwañiila enbi eñgɪlɪñ, “En neta takis epep ama ba ama endikñe manda nɪm kɪmɪt-kle-kɪliñ eañ en gɪta papi, nana nalak?”

17 Eumbi, Yesulɪ manda wɪn nandiɪmbi, ñɪndiñ enbi eñguk, “Kɪndemsi endi gwasap amaloon silakan nɪm ñañ. Wɪn jɪmbasiat endiñgot gwasap amaloon ñañ. Wɪndiñgangot nak ama dɪndɪm enda nɪm bɪñgut. Nɪm a. Nak ama yomsɪat eni-tiañeupi bɪñgut.”

Yesulok nanandɪnlɪ sosɪlok nanandɪnjɪ maklelak

18 Tɪmbi nain nola Yoane tuk i-sem-i-sem kena tɪñguk endok gwañgwañii gɪt Falisi ama endi sosɪlok telak kleñɪpi, nana gɪtɪk kɪmɪsip tɪñgɪlɪñ. Tɪñɪlɪmbi, ama dɪwɪn endi Yesuloñ bɪmbi ni-kañbi eñgɪlɪñ, “Yoanelok gwañgwañii ba Falisi ama endok gwañgwanjii endi nana kɪmɪsip tɪmbɪmbi, neta dɪkok gwañgwañgailɪ wɪndiñ nɪm tañ?”

19 Ni-nandumbi, Yesulɪ enlok ba gwañgwañiilok plon ñɪndiñ embi enguk, “Tɪkap ama noli tam tɪmbektok nana sina wopum tɪmbɪmbi, noli kɪtɪ-semum bɪñgɪlɪñ endi kɪndem nana kɪmɪsip tɪnelɪñ ba? Nɪm a. Ama walɪ noli gɪta palɪñɪlɪmbi, nana kɪmɪsip kɪndem nɪm tɪnelɪñ.

20 Gan nain wɪn indaumbi, ama eni-tiañeñguk en noliilok boñgɪpsɪnan nanin yapma tɪke-ñaumbi, wolondamek noliilɪ nana kɪmɪsip tɪnekalɪñ.”

21 Yesulɪ wɪndiñ embi, sosɪloñ telak gɪt enloñ telak wolok eyout manda tɪpet embi, ñɪndiñ enguk, “Nimbek noli dasindasi damanin dɪkñendikñen

plon sandum kusip komblin nım kımıt takapbi youlek. Wındıñ tımbekta, kaik walı damanin tiañeumbi blañganeumbi, gınañ wopungan sınık indauk.

²² Tımbi bo wain tul komblin wain gwılap kawai gınañ nım wılı gılowık. Wındıñ tımbekta, tullı bendı-wopum dambi, gwılap tımbi tawaumbi, tul gıta gwılap kolandemık. Wala tımbi wain tul komblin wın gwılap komblin gınañ wılı gılolok.”

Yesulok nanandıñli Moselok endıkñe manda maklelak

²³ Tımbi Sabat patnandı nain nola Yesulı plaua kena boñgıp dıkñe-ñaupi ñaumbi, gwañgwañiılı en kle-ñañgılıñ. Ñañıpi, kusei kımıpi, plaua mınjıp met-nañgılıñ.

²⁴ Tımbi Falisi amalı yambımbi, Yesu nımbi eñgılıñ, “Wı ka! Neta endı kımısip manda maklembi, patnandı nainda kena tañ?”

²⁵⁻²⁶ Eumbi tambane-enguk, “Nain wolonda Abiatalı tapma amalok telak damanjı palıñlımbi, Devıt gıt amañii nananjıla gawat tı-palımbi, Devıttı nıtek tınguk? Sındı kasat wın nım pinat-nandıñgılıñ bek? Devıt endı Yambattok it gınañ lombi, plaua Yambatta mımın mepi nañguk. Plaua wın tapma amalıñgot nanalok, gan Devıttı kımısip manda maklembi, plaua nañbi, noliila bo mep emumbi nañgılıñ.”

²⁷ Yesulı wındıñ embi enı-daklembi eñguk, “Yambattı ama Sabatta tımbi nım tımbi indağuk. Nım sınık. Endı Sabat patnandı nain wın amatam ep tımbi pañgıtanelıñdok kımıkuk.

²⁸ Wala tımbi nak, Ama Sısınıktı, amatamdı Sabat patnandı nainda nek nek kındem tındılok ewa talelak.”

3

¹ Tımbi Sabat patnandı nain nola Yesulı bındambo it kiyau gınañ loumbi, ama kii dalandan nolı wolok pipakuk.

² Palımbi, Yesulok kanjıkñii endı Yesu manda plon kımıtnelıñdok nandıñgılıñ, wala tımbi endı Yesu Sabattok sambat kleñıpi, ama wın kañbiutak, ba kımısip makleñıpi, ama wın tımbi kındem dautak wala ka-tuakılıñ.

³ Wındıñ ka-tualıñlımbi, Yesulı ama kii dalandan nı-tiañembi nınguk, “Mılapı indangan it!” Wındıñ embi,

⁴ Falisi amala enı-kañbi eñguk, “Sabattok endıkñe manda walı nıtek elak? Patnandı nainda kındem ba kolan tılok, ama ep tımbi kındem dalok ba ep tımbi kımlok?” Yesulı wındıñ enı-kaumbi, manda tambon nım tambane-nımbi, sılak nambım ñaumbi pakılıñ.

⁵ Tımbi Yesulok gınañ dı-kokop eneumbi tambane-yambımbi, gınañ kwambındanjıla walen kolaumbi, ama wala ñındıñ nınguk, “Kıka kosuat!” Eumbi, kii kosuapi, kındem dağuk.

⁶ Tımbi Falisi ama endı it kiyau bimbi, pawañ poñambi, wolongan ama wapmañ Elottok sambatñii gıt kımın tıngılıñ. Kımın tımbi, kusei kımıpi, nıtek tımbi wıtneñ eñıpi, manda e-lonjı-tıngılıñ.

Amatam kımın gıtıktı Yesu kleñgılıñ

⁷ Yesu gıt gwañgwañii endı pı-ñambi, Galili tuk guañ baliliñ ñañgılıñ. Ñañlımbi, ama kımın wopungan endı Yesu kleñgılıñ. Endı Galili kwelan nanıngot nım a. Amatam Judia kwelan

⁸ ba Jelusalem it kwelan, ba Idumaia kwelan ba Joldan tuk tambon kanda, ba Tilo gıt Saidon it kwet kandañ pakañ, amatam asupgan endı Yesu kundıt neknek tı-kuñguk wolok gıngıt nandıñgılıñda tımbi endoñ bıñgılıñ.

9-10 Endi amatam asup ep timbi kindem dañgukta, wala timbi ama jimbasiat ba wandanjat endi tike-kaneliñdok kle-gimbupi, tambo kle-kot-tiñgiliñ. Windiñ tiñgiliñda timbi, Yesuli kikeñ plon loup nandimbi, gwañgwañiila enguk, “Nim kañbi, amatamdi nep kamaineliñ, wala timbi kikeñ tipnam no bimbini namandi palen.”

11 Timbi ama yal kolanjat Yesu kañgiliñ endi kesinan milelem timbi diñgunembi, ñindiñ kititiñgiliñ, “Dik Yambattok Niñañ sinik.”

12 Windiñ kititiñgiliñ, Yesuli enlok kusei nim e-dakleneliñdok eni-kimisip kwambiñ ti-semguk.

Yesuli telak netek plon Yambatti giñgitiñii yambi-dikñelak wala eni-daut ti-semguk

Yesuli eni-mumulin 12 ep danguk

13 Timbi Yesuli kwet kimin nolok lombi, ama epmep nandiñguk wakan eni-tiañeum biñgiliñ.

14 Bimbi, endoñnan nanin ama 12got epbi, kosi ‘eni-mumulin’ kitimbi enguk, “Sindi nakita kuneliñdok sep danlet. Danbi sani-mulambi, giñgit mandana e-ta-kunekaliñ.

15 Timbi yal kolan ep kle-kot-ti-semneliñdok gembipat-samekak.”

16 Ama 12 Yesuli ep danguk endok kosi ñindiñ: Simon (koi no Petlo kititiñguk).

17 Timbi Sebedilok niñañiit Yakobo git Yoane (endok koset komblin Boanelges ep kititiñguk, ninlok manda plon ‘Endi dilimat wandiñ’).

18 Timbi Andlu, Filip, Batlomio, Mataiyo, Tomas, Yakobo Alifaielok niñañ, timbi Tadaio, ba Simon Selot.

19 Timbi Judas Iskaliot, ama endi Yesu bola ti-ñimguk.

Yesulok sambat bien sinik winin?

20 Timbi Yesuli gwañgwañii git ilan ñañguk. Ñaumbi, bindambo amatam asupti endoñ bi kimin tiñgiliñ. Nain tuop windiñ tiñgiliñda timbi, Yesu git gwañgwañii endok nana tuk ep na nain no nim inda-semguk.

21 Timbi Yesulok wekal sambat endi giñgit win nandimbi, “Ginañ kamalalak” embi, isi kusei bimbi, tikeneliñdok ñañgiliñ.

22 Ñañgiliñ, endikñe manda nandi-tale ama diwin Jelusalem it kwelan pakiliñ endi Yesu pakuknan bimbi ñindiñ eu satañguk, “Belsebul endi Yesulok ginañnan patak”, ba “Yal kolandok yambi-dikñenjiñ gembimbi, yal kolan ep kle-kotak.”

23 Eumbi, Yesuli kititi-semum bimbi enguk, “Kusei nekta Satañdi enlok yalñii ep kle-kolek?”

24 Tikap it kwet noli tambipi, nisiñgan mimbi, tambo wit-tineliñda, it kwet wali nim kwambiñ dambi palek.

25 Ba sambat noli tambipi, nisiñgan mimbi, tambo wit-tineliñda, sambat wali nim kwambiñ dambi patneliñ.

26 Windiñgangot Satañdi ikan yalñiila kanjik timbi, ep tambilimda, endi kwambiñ dambi ilektok tuop nim. Endi tale-sin tawik.

27 Timbi Satañ endi ama no gembinat nomik. Ama noli endok it ginañ gembinat lombi, giñgitiñii joñgoñgan ep mektok tuop nim. Dama endi ama gembinat win tikembi, toali ap imbi bium palimek, giñgitiñii palimlak win kindem ep talewik.”

28 Yesuli windiñ embi yousimbi enguk, “Nak biañgan sanlet: amatamdi diwisila ba Yambatta kolan ti-ñimbi yom tañda, yom win gitikkan Yambatti kindem bi-semekak.

29 Gan no endi Dindim Yal ni-kolalakta, endok yomin biñim-biñimlok tuop nim patak, yomin wali papat kwambiñ palimekak.”

30 Endikne manda nandi-tale amal Yesulok ginañnan yal kolan patak embi, Dindim Yallok kenan windiñ e-kolakola e-ta-kuañgilañda timbi manda windiñ enguk.

31 Timbi Yesu meñ kwayañii endi tombi, it pawan ipi, Yesu git e-nandi-tinelindok manda kimilim loñguk.

32 Loumbi, amatam Yesu kle-gimbupi pipakilañ wali Yesu nimbimbi engilañ, “Meña nokai pawan bi ipi, gambinep nandimbi eañ.”

33 Eumbi tambane-enguk, “Mena notnai wi nin?”

34 Windiñ embi, amatam kle-gimbup pipakilañ yambiñipi enguk, “Kawit! Nokok mena, notnai ni pakañ.

35 No endi Yambattok man tañgonelakta, wali wakan nokok mena notnai sinik.”

4

Yambattok mandali telak nitek plon pindi dam ñalak

1 Timbi Yesuli tuk guañ baliliñ ña-papi, bindambo kusei kimipi, amatam eni-daut ti-semguk. Nain wolonda amatam endoñ bi kimin tñgilañ win wopungan sinik, wala timbi Yesuli kikeñ nolok plon lo pipalimbi, kambak munjulim ñaña enguk. Timbi amatam kimin gitikt tuk bambalnan pipakilañ.

2 Timbi Yesuli nepek asuptok plon eyout manda embi, eni-daut ti-semguk. Tiñipi enguk,

3 “Nandiwit! Ama noli nana minjip kokota kena ginañ ñaenguk.

4 Ñambi, minjip kot-ti-kot-ti-ñañilimbi, diwin telak plon pumbi, monikti bimbimbi, yout-na-taleñgilañ.

5 Timbi minjip diwindi kwet lakatgot kawatti salaiñguknan piñgilañ. Wolok kwet lakat pakukta, minjipti platikan tawa-lambiñgilañ,

6 gan endi kakai plongot pakukta, maimdi lambi ep diumbi yañetambi kim-taleñgilañ.

7 Timbi minjip diwindi koselek minjip boñgipsinan piñgilañ endi yakayakan tawa-lambumbi, koselekti gembinjat lambi ep tapli-taleumbi, bien nim laliñgilañ.

8 Tim minjip diwindi kwet galk plon piñgilañ endi tawa-lambimbimbi, bien kindem sinik laliñgilañ. Kwandai diwidoñ bien lakat, diwidoñ kambak asup, diwidoñ asup sinik windiñ laliñgilañ.”

9 Yesuli eyout manda windiñ embi yousimbi enguk, “No en pawañnat endi mandana nandimbi tike-kilañ eukak.”

10 Timbi amatam kimin gitik endi ña-taleumbi, Yesu, gwañgwañii 12 gita nosii diwin nisñgan pakilañ. Papi, eyout manda gitik enguk wolok kusasila ni-kaumbi

11 ñindiñ enguk, “Telak nitek plon Yambatti amatamñii yambi-dikñelak win damañgan pat-sembin pakuk, gan nak man sinda wakan sanba dakleumbi, kisi plon kimit-talelet. Gan amatamdi nokok giñgit nim inda-taleañ enda wakan nak nandinandi gitik win eyout mandaliñgot eni-daut ti-semlet.

12 Windiñ timbambi, endi deimbi kañ, gan nim ka-dakleañ, ba pawanji kimipi nandañ, gan nim nandi-dakleañ. Endi ka-nandi-daklenelinda, ginanj tambaneumbi, Yambatti yomji kindem bi-semek.”

13 Tĩmbi Yesulĩ yousĩmbi enĩ-kañbi eñguk, “Eyout manda sanĩt wolok kusei nĩm nandĩ-dakleañ ba? Wĩndĩñda eyout manda gĩtik nĩtek nandĩ-talenelĩñ?”

14 Nandañ! Ama nana mĩnjĩp kotak endĩ Yambattok manda e-kolĩ pĩlak.

15 Mĩnjĩp telak plon pĩlak wolok walan ñĩndĩñ: manda wĩn nandumbi, gĩnanjĩ gĩnañ pĩumbi, Satañdĩ platikan bĩ manda yapma tĩke-semlak.

16 Ba mĩnjĩp kwet kawatgot plon pĩlak: endĩ manda wĩn nandĩmbi nandĩ-koñgom tĩmbi nandĩ-dasiañ.

17 Gan manda wĩn gĩnanjĩ gĩnañ kakai nĩm tĩlakta, nain dumangangot tĩke-kuañ. Gĩngĩt mandala tĩmbi mĩlap ba kanjĩk endok plon indaumbi, endĩ platikan sĩnĩk pipĩmbi biañ.

18 Ba mĩnjĩp koselek mĩnjĩp boñgĩpsĩnan pĩlak: ama dĩwĩn manda wĩn nandĩ-taleañ,

19 gan kwelalok mĩlap, ba mĩnem kwĩlikwĩli wolok nandĩ-koñgom julũgan, ba nepek kusei kusei dĩwĩsĩ wolok galktĩ gĩnanjĩ tokñeumbi, manda nandĩmbi, platik kamalaumbi, bien nĩm indalak.

20 Ba mĩnjĩp kwet galk plon pĩlak wolok walan wĩn ñĩndĩñ: ama endĩ wakan manda nandĩm kasĩlembi tĩke-kuañda, bien ep tĩndĩnjĩ plon inda-ta-ñalak: dĩwĩndĩ lakat, dĩwĩndĩ kambak asup, dĩwĩndĩ asup sĩnĩk laliañ.”

Yambattok mandalĩ telak nĩtek plon bien indalak

21 Tĩmbi Yesulĩ Yambattok mandala ñĩndĩñ enbi eñguk, “Ama nolĩ sipala it gĩnañ tĩke-lombi, kambottĩ tapliwĩk ba pipat doundou kapmainan kĩmĩlek ba? Nĩm a! Endĩ it gĩnañ tĩke-lombi, indangan kĩmĩlĩmbi kolĩ salewĩk.

22 Wolok tuopgan manda gĩtik pat-sembeĩn patak wĩn eu inda-daklelok. Tĩmbi nepek gĩtik wĩt-tapliñgĩliñ patak wĩn tĩmbĩ inda-daklelok.

23 No en pawañnat endĩ mandana ñĩn nandĩmbi tĩke-kĩliñ eukak.”

24 Yesulĩ wĩndĩñ embi enguk, “Pawanjĩli manda nĩtek nandañ wĩn nandĩmbi tĩke-kĩliñ enekaliñ. Manda nĩtek nandĩmbi tañgoneañda, Yambattĩ wolok tuopgan nanandĩ sambĩ, nombo yousĩmbi samĩ-sĩnĩk taukak.

25 Neta, no endĩ nanandĩ Yambattĩ mĩñguk wĩn tĩke-kulakta, endok nanandĩn wĩn tĩmbĩm wopum daukak. Gan no endĩ nanandĩ wĩn nandĩ-kĩmnembi nĩm tĩke-kulakta, nanandĩn palĩmlak wĩn apma tĩke-ñĩmĩmbi, sĩlak palekak.”

Yambattĩ telak nĩtek plon gĩngĩtĩii yambĩ-dĩkñeumbi inda-sata-tañ

26 Tĩmbi Yesulĩ yousĩmbi enguk, “Yambattĩ enlok gĩngĩtĩii telak nĩtek plon yambĩ-dĩkñeumbi inda-sata-tañ, nak wolok plon eyout manda no ñĩndĩñ sanba nandĩwĩt: ama nolĩ kena gĩnañ nana mĩnjĩp kot-tĩ-kot-tĩ-tĩlak.

27 Kot-talembi, ilan ñĩmbi, tim sandap dou-mĩlat-ta-kuumbi, mĩnjĩp walĩ bendĩ-wopum dambi, mĩndĩñ lambĩlak. Gan telak nĩtek plon lambĩlak wĩn en nĩm nandĩlak.

28 Kwet en kena tĩmbĩmbi, bien indalak. Dama mĩndĩñ lambĩ-indaumbi, sap kĩmĩlĩmbi, siñgi kandañ bien indalak.

29 Bien gĩlĩta-taleumbi, epep nain indaumbi, ama walĩ bien ep mĩlak.”

30 Yesulĩ yousĩmbi enguk, “Yambattĩ telak nĩtek plon enlok gĩngĩtĩii tĩpet sĩnĩk wĩngan yambĩ-dĩkñeumbi inda-sata-tañ? Kusei wolok plon nĩndĩ eyout manda nek enambi dakleutak?

31 Yambattok kĩkesĩpmĩn wolok bendĩmbendĩn wĩn wambĩñ mĩnjĩp nomĩk. Mĩnjĩp wĩn tipnam sĩnĩk, mĩnjĩp dĩwĩn kena gĩnañ kokañ wĩn wolok tuop nĩm.

³² Kwet plon kotnambi, lambi bendi-wopum dambi, yaya diw'in gitik w'in yapma klelak. Kii gayam wopungan timbimbi, monikti kindem wolok plon isi timbi, pitin patnelin.

³³ Yesuli manda eni-ta-kumbi, eyout manda wandin asupgan enguk; w'in amatam nandinandinjilok tuop enbi,

³⁴ kwapmeñgan eyout mandalin got enin enguk. Gan eyout manda wolok bien gwañgwañii nisiñgan palimek e-dakle-ti-semliñguk.

Yesuli gembin gwañgwañiila daut semguk

Yesuli sasale git tuk enbimbi, kilp enginik

³⁵⁻³⁶ Sandap wolonda kwet kilim eumbi, Yesuli kikeñ plon pipapi, gwañgwañiila enbi enguk, "Nindi tuk guañ diknebi, dat kandañ ñana." Eumbi, gwañgwañiila ama kimin gitik yambimbi, kikeñ plon lombi, Yesu joñgo nañgipi, tuk tambon kandañ ñañgilin. Timbi ama diwindi kikeñji tikembi, ep klembi ñañgilin.

³⁷ Ñañilimbi, sasale wopumgandi kusei kimipi, tuk pendim mlapi, kikeñji ginañ piumbi tokneup tin guk.

³⁸ Gan Yesuli joñgo wiñgan kikeñ temik siñgi kandañ kumba gamba kimipi dou-pakuk. Timbi gwañgwañiila timbi silknebi nin gilin, "Ninindaut. Tuk guañ ginañ pinepi tam. Win nim nandi-nimlan ba?"

³⁹ Nimbimbi mlapi, sasale ni-ñombimbi, tuk guañda nin guk, "Gitak! Busukne!" Eumbi, sasale kilp eumbi, tukti busuknebi pakuk.

⁴⁰ Timbi Yesuli gwañgwañiila enguk, "Neta gembinji pilak? Nitakta timbi, nakita kuañ, gan gama nim nandi-kilik ti-namañ?"

⁴¹ Eumbi, dambe taletalet timbi, nisiñgan e-nandi-timbi engilin, "En ama nitnein, ñala sasale git tuk guañdi man tañgoneamk?"

5

Yesuli eumbi, yal kolan asup endi bit ginanji ginañ pin gilin

¹ Timbi Yesu gita gwañgwañii endi tuk guañ diknebi, tambon kandañ, Gelasa amatamdok kwelan, ña-tomgilin.

² Tombi, Yesuli kikeñ bimbi, kwambiñ loumbi, ama no yal kolannat amasunnan pakuk endi yambimbi Yesulon bin guk.

³⁻⁴ Ama win toa kwambiñ ba aindi kii kesi nain nain im-mañgilin, gan ama noli endok gembin tike-piuktok tuop nim. Endi toa pat-timbi diknebi, ain wip mindi-palimbi pa glolin guk. Timbi endi sañan daumbi, kii kesi toa ba aindi nombo immelin dok tuop nim kaañgilin da kak biumbi, sunnan dou-mlat-pat-tilin guk.

⁵ Tim sandap tuop endi sunnan ba kwet jañgin plon papi, kwawa wopum timbi, kawatti siñgin gwilap wipi dombimbi pa kulin guk.

⁶⁻⁸ Ama endi wakan mayañgan ipi, Yesu kañbi, endon woñep bumbi nin guk, "Yal kolan, dik ama ginañ nanin poñau!" Nimbini gin ginebi, bi-tombi, kesinan milelem tinimbi, kwambiñgan kitimbi nin guk, "Yesu, Yambat Lolon Sinik endok Niñan, dik nek tinamepi blañ? Nak Yambattok koi plon ganlet: dik kena gim nim namekañ."

⁹ Nimbimbi, Yesuli "Koka nin?" ninandumbi tambane-nin guk, "Kotna Kimin Gitik. Nindi asupgandi kuamin, ñala."

¹⁰ Endi windin embi gin ginebi nin guk, "Nindi kwet nin bine dok nim nin mulekañ."

¹¹ Timbi kamañgan bit asup kimin wopumgandi kloñnan kumbi, kwet mina-pakilin.

12 W+ndiñda yal kolan endi Yesuli nandi-semumbi, bit ginanji ginañ pineliñdok ni-nandiñg+liñ.

13 Ni-nandumbi nandi-semum ama ginañ nanin lambi poñambi, bit ginanji ginañ piñg+liñ. P+umbi, bitti kloñnan woñep piñbi, kwet bambalnan jilopi, tuk guañ ginañ piñg+liñ. Bit lakat nim, 2000 netepek gitik endi piñbi, tuk nam kim-taleñg+liñ.

14 Timbi bit kauli-dikñe ama endi pimbi woñep ñambi, ama it kwelan ba kenanji ginañ pakiliñ tuop kasat ti-semg+liñ. Ti-semumbi, endi nepek nek indañguk win kaneliñdok biñg+liñ.

15 Biñbi, Yesuloñ tombi, ama kañbi ka-nandiñg+liñ win: ama yal kolan kimin gitiknat kuñguk endi ginañ nanandin tombiñbi, dasindasi kimipi, busukñanengan pipakuk. Amatamdi daut gitikñin wi kañbi mis+ñg+liñ.

16 Nepek ka-nandi-tiñg+liñ endi ama yal kolannat kuñguktok plon ba bittok kandañ nepek indañguk wolok kasat ti-semg+liñ.

17 Kasat win nandi-talembi, winasili wolongan Yesuli kwesi win bim ñawiktok ni-nandi-timbimbi nandi-semguk.

18 Timbi Yesuli kikeñ plon loñ+limbi, ama yal kolan kle-kolimguk endi kle-ñawiktok ni-nandi-tiñguk.

19 Gan Yesuli nim embi niñguk, “Dik ika kwekanan ñambi, nokai gita kuñipi, Wopumdi telak nitok plon blan ti-gambi nandi-gambi, nepek wopum ti-kindem da-gam-talek wolok kasat ti-semekañ.”

20 Eumbi, ama wali it kwet 10 wolok kandañ ñambi, kusei kimipi, Yesuli nepek ti-ñimguk wolok kasat ti-sem-kuumbi, amatam gitikt+ nandimbi nandi-gitip gitip tiñg+liñ.

Yesuli wembe sembisembin git tam jimbalat ep timbi kindem dañgimik

21 Timbi Yesu git gwañgwañii endi kikeñ plon lombi, bindambo tuk guañ dikñembi, tambon kandañ ña-tomguk. Tombi, tuk baliliñnan paliñ+limbi, amatam asupgandi endoñ bimbi, kimin tiñg+liñ.

22 Tiñ+limbi, it kiyau kauli-dikñe ama no koi Jailus endi bimbi Yesu kañbi, kesinan milelem timbi

23 diñgunembi ni-kukulembi eñguk, “Wembana tipm+nam endi sembupi tilak. Ñala dik kindem bimbi, kikal+ endok plon kim+limbi, kindem dambi palen.”

24 Nimbi nandimbi, en gita ñañguk.

Ñañ+limbi, amatam kimin wopum endi kle-gimbupi, tambo kle-kot-tiñ+ipi ñañg+liñ.

25 Endok boñg+psinan tam no ñañguk, endi tamdok jimat ti-ta-kuumbi, gwilat 12 tiñguk.

26 Timbi gwasap ama asupti gwasap kusei kusei m+umbi wali m+lap yousi m+umbi, siñgi gawat wopum sinik nandimbi kuñguk. Timbi kena tiñg+liñ wolok tuan minem kw+ikw+li palimguk gitik win em-taleñguk, gan jimbali nim pañg+tañguk.

27-28 Tam endi wakan Yesulok giñgit nandiñgukta timbi ñandiñ kimin nandi-tiñguk, “Nak dasindasingot tike-kautetta, gumañ kindem dautet.” W+ndiñ nandimbi, amatam kimin gitik ñañg+liñ boñg+psinan Yesulok siñgi kandañ ñambi, dasindasin tike-kañguk.

29 Tike-kaumbi, wolongan wekaili kala daumbi, piñg+u pañg+ta-taleumbi nandiñguk.

30 Timbi Yesulok gembin noli tiañeum nandimbi, wolongan tambanembi eni-nandimbi eñguk, “Nindi dasindasina tike-kalak?”

³¹ Eñ+limbi, gwañgwañiil+ n+ñg+li+ñ, “Kalañ: amatam k+m+in g+it+kti gep kle-g+imbupi tambo kle-kot-tañ. Neta ‘Nindi neplak?’ elañ?”

³² Gan Yesuli ‘Nindi sin+ik nep m+ik?’ w+in ka-daklew+iktok yambi-taññguk.

³³ W+indi+ñ t+imbi+mbi, tam end+ p+ñg+u plon kundit indañguk wala nandi-m+is+mbi, blañblañ t+ñ+pi Yesuloñ b+ñguk. Bimbi, kuañ domb+innan m+ilelem t+ñ+mbi, enlok kusei eu tawaumbi n+ñguk.

³⁴ N+imbi+mbi, Yesuli n+ñguk, “Wembe, nanandi kwamb+indañgala k+ndem dalañ. M+lapka taleumbi, waleña k+ndem daumbi, ña k+ndemgot kuukañ.”

³⁵ Yesuli tam manda w+indi+ñ n+pal+ñ+limbi, it kiyau kauli-d+kñelok ilnan nanin ama d+w+in manda t+ke-b+imbi, nos+ kañbi n+ñg+li+ñ, “Wembaña ip sembilak. Ñala endaut amali silakan nektok ikanan kesit gawat ñautak?”

³⁶ Gan Yesuli manda w+in nandi-k+imnemi, kauli-d+kñela n+ñguk, “N+im mis+w+ñ, silak nandi-k+ilik t+nam+ta-ñaukañ!”

³⁷ W+indi+ñ embi, amatam g+ita gwañgwañii d+w+in en n+im kleneliñdok eni-k+m+isip t+sembi, Petlo, Yakobo g+ita kwayañ Yoane end+ñgot yanañg+pi ñañguk.

³⁸ Ñambi, kauli-d+kñelok ilan tombi, amatam k+m+in g+ñg+li+ ba mano kulim t+imbi kut-pal+imbi yambiñguk.

³⁹ Yambi-nandi+mbi, it g+inañ lombi enguk, “S+indi nekta g+ñg+li+ wopum t+imbi kut-pakañ? Wembe ñ+n n+im sembi+k, end+ silak dou patak.”

⁴⁰ W+indi+ñ eu nandi+mbi, kolan ka-kwalep+li+ñ.

Gan Yesuli amatam g+itik ep kleum pawan p+umbi, wembe meñ beu g+ita gwañgwañii t+pet g+it no w+in yanañg+pi, wembe pakuknan loñguk.

⁴¹ Lombi, wembe kii t+kembi, nis+lok manda plon “Talita kumi” n+ñguk, w+in ñ+ndi+ñ, ‘Wembe tip, m+lat ganlet.’

⁴² Eumbi, wolongan wembe wali m+ilapi, ñañambit t+ñguk. (Wembe wolok gw+lali 12.) T+imbi amatam wolok pak+li+ñ end+ nepek w+in ka-s+ik+ñemi, nanand+nj+ n+im nandi-dakleñg+li+ñ.

⁴³ T+imbi Yesuli kasat ama d+w+inda n+im enneliñdok k+m+isip kwamb+ñ t+sembi, wembe w+in nana m+umbi nambektok enguk.

6

Nasalet nasili Yesulok gemb+inla nandum tlal t+ñguk

¹ T+imbi Yesuli kwet walinin ñambi, gwañgwañii g+ita il kuseinan ñam pakuk.

² Pakap, Sabat patnandi nain indaumbi, it kiyau g+inañ lombi, kusei k+m+ipi, amatam eni-daut t+semumbi nandiñg+li+ñ. T+imbi asupt+ nandi-g+it+ip g+it+ip t+imbi eñg+li+ñ, “Ama silanin ñali manda g+itik ñ+n denanin indañ+m+ñguk? Nanandi wopuwopum ñ+n indañ+m+ñguk w+in netepein sin+ik? Ba kundit t+nd+in walan w+in engano sin+ik!

³ End+ it t+nd+ ama silanin w+in! Malialok n+ñañ, ba Yakobo, Jose, Juda g+ita Simon, endok dasi. T+imbi wiwii end+ n+n g+ita kuañ.” W+indi+ñ embi nandi-ñ+mum p+sin+ik tañguk.

⁴ T+imbi Yesuli enguk, “It kwet d+w+in end+ plofet ama nola nandum loloñ t+lak, gan ilnan nas+ ba nolii ba wekal kusipñii end+ ka-m+is+ti-ñ+mañ.”

⁵ W+indi+ñ t+ñg+li+ñda t+imbi, kundit engano t+imbepi nandum m+lataumbi, silak ama j+mbasat t+pet sin+ik kiil+ ep kaumbi, k+ndem dañg+li+ñ.

⁶ T+ñ+pi nandiñguk, “Nekta sin+ik t+imbi, kenanala nandum tlal t+lak?” W+indi+ñ nandiñ+pi, eni-daut t+semektok it kwet kle-g+imbut-ñañguk.

Yesuli endok kusei gwañgwañiila daut semguk

Yesuli gwañgwañii 12 kenala eni-mupi, endikñe ti-semguk

⁷ Tĩmbi Yesuli gwañgwañii 12 eni-tiañeum bi-umbi, kena tĩneliñdok ama tĩpet tĩpet eni-mupi, yal kolan ep kle-semneliñdok gembĩ emguk.

⁸ Tĩmbi enguk, “Sĩndi ñanepi, nepek no nĩm tĩke-ñanekaliñ, toñanjĩngot. Nana ba lik wĩn nĩm tĩke-ñanekaliñ, ba mĩnem kwandai gĩmĩn no dasin-dasinjĩ gĩnañ nĩm dasinekaliñ.

⁹ Kesĩsĩlok gwĩlap wĩnda tĩkenekaliñ, dasindasi tĩpet wĩ nĩm, noñgangot dasinekaliñ.”

¹⁰ Wĩndiñ embi enguk, “It kwet nolok tombĩmbi, ama noli sani-tiañeumbi, endok il gĩnañ londekamĩk, it kwet wolok patekamĩk tuop endok ilnangot dou-mĩlat-ti-patekamĩk.

¹¹ Tĩkap it kwet nolok tombĩmbi, wĩnasĩli not nĩm ti-sambi, mandanjĩ nĩm nandĩnekaliñda, yambimbi ñanekaliñ. Ñanepi, kesĩsĩ plon kwĩliñ sapak wĩt-sapleum piukak. Wĩndiñ tĩmbĩmbi, kundit kolan tĩngĩliñ wĩn ka-nandĩ-tomnekaliñ.”

¹² Yesuli wĩndiñ eumbi, gwañgwañiili ñambi, amatam gĩnanjĩ tam-baneneliñdok gĩngĩt manda engĩliñ.

¹³ Tĩñpi, yal kolan asup ep kle-kot-semgĩliñ, ba jĩmbasat asup gwasap tullĩ saple-sembi, ep tĩmbĩ kindem dañgĩliñ.

Elotti Yesulok gembĩn nandĩ-tomguk

¹⁴ Tĩmbi Yesulok koi gĩngĩt piñdi dañgukta tĩmbi, ama wapmañ Elot endĩ bo wĩn nandĩnguk. Ama diwĩsĩli Yesula ñĩndiñ eañgĩliñ, “Yoane, tuk i-sem-i-sem ama en wakan biñdambo kĩmnan nanin mĩlakuk, wala tĩmbi endĩ kena gembĩnat tĩmbi kulak.”

¹⁵ Ba diwĩndi Yesula “En Elia” eañgĩliñ, ba diwĩndi “Endĩ plofet ama no, plofet ama damanin wandiñ nomĩk” eañgĩliñ.

¹⁶ Wĩndiñ eumbi, Elotti wĩn nandĩmbi pa eñguk, “Yoane, ama wĩn damañgan natna ewa bim dombum kĩmguk, en wakan mĩlapi kulak.”

¹⁷⁻¹⁸ Elot endĩ kusei ñĩndiñda wĩndiñ eñguk: endĩ bo enlok kwayañ Filip endok tamĩn koi Elodia apma tĩkeumbi, Yoanelĩ gĩngĩt wĩn nandĩmbi niñguk, “Di kwayaňgalok tam matĩke-patañ wĩn kĩmĩsip manda mak-lelañ.” Endĩ wĩndiñ niñgukta, Elotti bo tamĩn nandĩ-ñĩmbi, kena gwañgwañii eni-mulĩmbi ñambi, Yoane tĩkembĩ, it kwambiñ gĩnañ im kĩmĩlĩmbi pakuk.

¹⁹ Tĩmbi Elodialĩ Yoanela gimbit gĩnan gĩnañ tĩke-papi, wĩlektok nandĩnguk. Gan endĩ tuop nĩm,

²⁰ neta Elotti Yoane tĩke-kamaiñguk. Endĩ Yoanela nandum ama diñdim sĩnik, Yambattok kena tĩndĩlok ama no tĩmbĩmbi, enda ka-mĩsĩmĩsĩ e-ti-ñĩmguk. Tĩmbi endĩ Yoane ni-tiañembi, mandan nandĩliñguk. Nandĩñpi, “Nĩtek tĩmbet?” embi, gĩnañ tĩpet tĩmbi nandĩ-bendi-tĩliñguk. Gan endĩ Yoanelok mandan nandĩ-koñgom tĩliñguk.

²¹ Tĩmbi Yoane wĩli kĩmbektok telak no Elodiala ñĩndiñ inda-ñĩmĩnguk. Elotti indaingan nain indaumbi, amañii loloñ ba ama sañanjĩlok telak dama ba Galili kwettok ama biesĩ ep kĩmĩn ti-talembi, nana sina wopum ti-semguk. Tĩmbi endĩ kĩmĩn tĩmbi nana na-palĩmbi,

²² Elodia enlok wemban endĩ amaloiñ ña tombi, dausĩnan kap tiñguk. Kap tiumbi, Elot gĩt yokñii endĩ kañbi nandĩ-kindem dañgĩliñ. Tĩmbi Elotti wembe sim niñguk, “Di k nepek wala ba wala eumbi gametet.”

23 Embi e-kwambiñ dambi niñguk, “Nepek wala ba wala eumbi, kindem gametet. Nak kwet ñin ka-dikñelet wala bo eumbi, kindem tambipi, tambon gametet.”

24 Windiñ eumbi, wembeli meñloñ ñambi ni-nandiñbi niñguk, “Nak nektok sinik eutet?” Eumbi, meñli niñguk, “Yoane miti tuk i-sem-i-sem tiñguk endok kumbamla e!”

25 Eumbi, wolongan plastik sinik ñambi, Elottoñ tombi niñguk, “Dik ñindiñgitañgan Yoanelok kumbam jawañ plon kimipi namñ!”

26 Eumbi, Elotti nandum kola-sinik tañguk. Gan endi yokñiilok dausinan manda e-kwambiñ da-ñimñgukta timbi, mandan win pi-piwiktok tuop nim nandiñguk.

27 Nim nandi-ñimlok, gan joñgo nandi-ñimbi, wolongan enlok kamaikamai ama no Yoanelok kumbam tike-biuptok ni-mukuk. Ni-mulimbi, it kwambiñ ginañ ñambi, Yoanelok bim dombimbi,

28 kumbam jawañ ginañ kimipi tike-bi wembe mumbi, meñnli kaup tok tike-ñam miñguk.

29 Timbi Yoane gwañgwañiili gñgit win nandiñbi, it kwambiñnan ñambi, Yoanelok dalandan tike-ñambi kindikliñ.

Yesuli Juda ama 5000 nana ep towiñguk

30 Timbi Yesuli gwañgwañiili 12 win kenala eni-mukuk endi undane-bimbi, enloñ kimin timbi, kena tiñgiliñ ba gñgit manda eni-daut ti-semgiliñ wolok kasat gitik ti-ñimgiliñ.

31 Timbi amatam asup sinik wali yousiyousi ñañambit ti-palimbi, Yesu gita gwañgwañiili endi nana tuk naneliñdok nandiñgiliñ, gan nain no nim inda-semguk, wala timbi Yesuli enguk, “Bimbi, ninñgan kwet ama nimnatnan ñana! Nain duman wandiñ ña-kunambi, siñginji busukñanewin.”

32 Windiñ eumbi, endi kikeñ plon lombi, nisñgan tuk guañ dikñembi, kwet ama nimnat timbi dumalaneliñdok ñañgiliñ.

33 Ñañilimbi, amatam asupti yambimbi yambi-nandi-tomgiliñ. Timbi amatam it kwet tuop nanin biñgiliñ endi bo kesiti woñep ñambi, Yesuli ñanepi nandiñguknan dama ña-tomgiliñ.

34 Timbi Yesuli wolok ña-tombi, kikeñ plon nanin piñipi, amatam kimin wopum yambimbi, ginañli ñindiñ nandiñguk, “Sipsip yambi-dikñenji nimnat nomik tañ”. Windiñ yambi-nandiñbi, blan ti-sembi, kusei kimipi, nepek asup eni-daut ti-semguk.

35 Eni-daut ti-semumbi, maim daut ip pi-sembepe tiñgukta timbi, gwañgwañiili endoñ bimbi niñgiliñ, “Ñin kwet ama nimnatnan patnambi, maim daut ip pupi tilak.

36 Wala dik amatam eni-mulimbi, it kwet ba it jala ñasiñgan pakañnan wolok ñambi, nananji tua nambit.”

37 Eumbi tambane-enguk, “Singan nana ep towiut!” Eumbi nandi-piasat timbi niñgiliñ, “Dik nek elañ? Nindi ñambi, minem nek ñali nana tuam bimbi emneñ? Minem 200 wolok tuop nim!” *

38 Eumbi enguk, “Sinlok nana nittek pat-samlak ña kawit!” Eumbi ña kañbi undane-bimbi niñgiliñ, “Plaua kit tambongot tim tuk gaut tipetgot pat-nimlak.”

39-40 Eumbi, Yesuli amatam kli kindem plon samba sambat pipatneliñdok enbimbi, diwindi 100, diwindi 50 windiñ pipakiliñ. Pipalimbi,

* 6:37: Minem denali 200 win kena nain 200 wolok tuan.

⁴¹ Yesulí plaua kít tambon gíta tuk gaut tîpet wîn epmbi, kunum plon dei loumbi, Yambat we ñîmguk. We ñîm-talembi, plaua ombîmbi, gwañgwañii em-ta-ñaumbi, endî bo tîke-papusenembi, amatam emgîlîñ. Tîmbi Yesulí tuk gaut tîpet wîn wîndîñgot ep danbîmbi, amatam gîtkkan emumbi,

⁴² gîtkkandî nañbi na-tokñeñgîlîñ.

⁴³ Wîndîñ tîmbîmbi, plaua ba gaut wîn na-tlatlap tîm biñgîlîñ wîn ep dasiumbi, sandîñ lik 12 tokñeñguk.

⁴⁴ Amatam nana nañgîlîñ endoñnan nanin amalok kunakunasî wîn 5000.

Yesulí tuk guañ plon ñañguk

⁴⁵ Tîmbi wolongan Yesulí gwañgwañii enî-gîngînembi, kîkeñ plon lombi, tuk guañ dîkñembi, Betsaida it kwelan damandama ñanelîñdok enî-mukuk. Enî-mulîm ñañîlîmbi, Yesu en amatam isînan enî-mulepi pakuk.

⁴⁶ Papi enî-mut-talembi, nîmolo tîmbektok kwet jañgînnan loñguk.

⁴⁷ Tîmbi kwet kîlîm eumbi, gwañgwañiilok kîkeñdî tuk guañ boñgîpnan ñañîlîmbi, Yesu en engan kwambîñnan papi,

⁴⁸ yambîñguk wîn: sasalelî ñañgîlîñ kandañ biñgukta, kîkeñ plon papi tuk kîndit-tlalîmbi yambîñguk. Kwet gama nîm salañîlîmbi, Yesulí tuk guañ plon kesîti ñambi ep tîmbi dumalambi, yapma kle-ñaupi nandîñguk.

⁴⁹⁻⁵⁰ Tîmbi gwañgwañiilî Yesu tuk guañ plon bîumbi kañbi, “Walen tip no kamîñ” wîndîñ kîmît-nandîñgîlîñ. Endî gîtkkandî en kañbi mîsîmbi, gembînjî pîumbi, kwawa tîñgîlîñ. Gan Yesulí manda embi enguk, “Ñîn natna ya, sîmbasî busukñaneumbi nîm mîsînelîñ.”

⁵¹ Wîndîñ embi, kîkeñ plon loumbi, sasalelî kîlp eumbi, ka-sîlîkñembi nanandînjî nîm nandî-dakleñgîlîñ.

⁵² Gînañ kwambîñ kuñgîlîñda tîmbi endî Yesulí plauali kundit engano tîñguk wolok kusei nîm nandî-tomgîlîñ.

Yesulí amatam nandî-kîlîk tî-ñîmîñgîlîñ ep tîmbi kîndem dañguk

⁵³ Tuk guañ dîkñe-talembi, Genesalet kwelan tombi, kîkeñ tîke-kwambînda-kolî pîñguk.

⁵⁴ Tîmbi kîkeñ plon nanin pîumbi, wolongan amatam Yesu ka-dakleñgîlîñ endî

⁵⁵ it kwet tuop woñep ñambi, kusei kîmîpi, jîmbasat tañgo plon ep kîmîpi, Yesulí wandîñ ba wandîñ ñañguk tuop nandîmbi, endoñ ep biñgîlîñ.

⁵⁶ Endî it kwet tip ba wopum ba it jala nolok ba nolok ñaumbi, amatamdî jîmbasat endoñ ep bîmbi, ini plon yapîkîlîñ. Yapîpi nî-nandî-tîmbi, dasin-dasin kusipgot tîke-kanelîñdok nandîmbi nî-nandîñgîlîñ. Tîmbi nandî-semum tîke-kañgîlîñ tuop kîndem dañgîlîñ.

7

Yesulí nepek nek ñalî Yambattok dainan ama tîmbi kolalak wala enî-dakleñguk

¹ Tîmbi Falisi ama gît endîkñe manda nandî-tale ama dîwîn Jelusalem nanin biñgîlîñ endî bî Yesuloñ kîmîn tîñgîlîñ. Kîmîn tîmbi

² kañgîlîñ wîn: Yesulok gwañgwañii dîwîn endî sosîlok telak nandî-kîmnembi, kîsî nîm wîlîpi, nana sîlak ep nambîmbi yambîñgîlîñ. Yambîmbi nandum tuop nîm tî-semguk.

³ Neta, Falisi ama gît Juda ama dîndîm kunepi nandañ endî gîtik sosîlok ep tîndînjî ep kwambîñ dambi kunelîñdok enî-daut tî-semañ. Ep tîndî no wîn endî kîsî nîm wîlîkañda, nana nîm nañ.

⁴ Tikap endi kimiti tuannanan nambi bañ, nain wolonda tuk nim iyañda, endi nana nim nañ. Endi Yambattok dainan kindem patnelindok jawañ kambot gita nepenepek diwin no pat-wilikañ, ba soslok ep tindi wandinot diwin asupgan kimit-klembi tañ.

⁵ Wandinnda Falisi ama gita endikne manda nandi-tale ama endi Yesu nindiñ ni-kañgilañ, “Nitekta timbi, gwañgwañgaili soslok ep tindi nim kimit-klembi, kisi nim wilipi nana nañ?”

⁶ Nikaumbi enguk, “Ama man manbenji tipelat! Eu inda manda no plofet Aisaiali youkuk win sindok julunistslok kusei inda-dakle-kiliñ elak. Yambattok manda win nindiñ youyoulin patak, ‘Amatam nali manjilindot kotna tike-loañ, gan ginañ nanandinjili mayañgan sinik patak.

⁷ Endi mandana nandi-kimnemi, ama silanindok nandinandi eni-daut ti-semañ. Wandinnda endi kap nimolo timbi nani-kindem da-tañ win silanin.’

⁸ Manda wolok tuop sindi Yambattok endikne manda bimbi, amalok ep tindingi tike-kwambiñ dambi kleañ.”

⁹ Timbi Yesuli yousimbi enguk, “Sindi soslok ep tindingi kimit-klenelindok nandimbi, Yambattok endikne mandan wilambane-kokotok kundit ti-kindem dañ.

¹⁰ Neta, Moseli manda nindiñ embi youp biñguk patak, ‘Dik meñga bekala nandum lolañ timbekak’, ba ‘No en meñ beula manda eni-suambat-tilakta, wili kimbekak.’ Moseli wandin eñguk,

¹¹ gan sindok kandañ win nindiñ sinik: ama no meñ ba beula nindiñ nilak, ‘Nepek nek pat-namlak win Yambat miuptok e-kwambiñ dañgut, wala timbi gep kimitlettok tuop nim.’ Endi wandin nimbimbi,

¹² sindi kimitisip ti-nimbi nindiñ niañ, ‘Dik meñga ba beka bindambo nim tike-kimilekañ.’

¹³ Wandinngangot sindi soslok ep tindingila yanañgip piñipi, Yambattok endikne manda timbi lakatalak. Timbi sindi kundit kolan wandisi asupgan pat-tañ.”

¹⁴ Timbi Yesuli bindambo amatam kiti-sembi enguk, “Sindi gitikkan mandana nin nandimbi nandi-kiliñ ewit.

¹⁵⁻¹⁶ Nepek gitik nambimbi minjipsi ginañ pilak wali sep timbi kolaup tok tuop nim. Gan nepek ginanji ginañ papi lambi-lamitak wali mek sep timbi kolayañ.”

¹⁷ Timbi Yesuli amatam kimin gitik yambimbi, gwañgwañii gita it ginañ lo-pakuk. Palimbi, gwañgwañiil eyout manda eñguk wala ni-kañgilañ.

¹⁸ Ni-kaumbi enguk, “Sindi wandinot nanandinji nimnat bek? Nana walan kusei kusei nambimbi, minjipsi ginañ pilak wali sep timbi kolaup tok tuop nim. Win nim nandañ ba?

¹⁹ Nepek wandin wali amalok ginanji ginañ sinik nim pilak. Nim sinik. Wali tem meñ ginañ pimbi, temdok telak plon dindimgan nambi, tem koñ ginañ pilak.” (Yesuli wandin embi, nana gitik Yambattok dainan kindem gitikgot embi eni-dakle-ti-semguk.)

²⁰ Timbi Yesuli yousimbi enguk, “Nepek amalok ginanji ginañ papi lambi-lamitak wali biañgan ep timbim kolayañ.

²¹ Nekta, win amalok ginanji ginañ nanin sinik nanandi kolan wali lambi-lamimbi nindiñ tañ: endi telak joñgo kuañ, ba kumbu tañ, ba ama yandip kim-tañ, ba tam ba wapat nolañ kumbu tañ,

²² ba ka-galkta tañ. Wandin timbi, timipmile kusei kusei tañ. Timbi endi not julunit tañ, ba siñgi misi ba mayek nimnat sasaleañ, ba not ka-gimbit

tañ, ba manda winjit eañ, ba nisila nandum loloñ tɪlak. Wɪndiñ tiñpi, nandi-kamalambi kuañ.

²³ Nepek kolan gɪtik wali amalok gɪnanji gɪnañ papi lambɪmbi lamɪtak wali biañgan Yambattok dainan ep tɪmbi kolayañ.”

Yesulɪ enlok kusei ama diwɪnda daut semguk

Yesulɪ Fonisia tam no endok wembanlok gɪnañ yal kolan ni-kleñguk

²⁴ Tɪmbi Yesulɪ mɪlapi, gwañgwañii gɪt Juda amatamdok kwet bimbi, Tail it kwet kandañ ñañguk. Ñambi, silak pat-nandi-tɪmbepi it nolok gɪnañ lombi, amalɪ en wandiñ patak wɪn nɪm nandi-ñɪmneliñdok nandiñguk, gan endi pat-sembehtok tuop nɪm.

²⁵ Nɪm sɪnik. Wembe no yal kolannat endok meñli ‘Yesu wandiñ patak’ nandiɪmbi, wolongan endoñ bɪmbi, kesinan mɪlelem tɪmbi,

²⁶ diñgunembi, wembanlok gɪnañ yal kolan kle-ñɪmektok ni-gɪñgɪneñguk. Tam wɪn endi Juda tam nɪm. Endi Fonisia nanin, Silia kwelan indañguk,

²⁷ wala tɪmbi Yesulɪ ñɪndiñ nɪñguk, “Gwañgwa bɪsat endi nana dama natokñenekaliñ. Nɪm kañbi, endok nana wɪn yapma tɪkembali, kamotta ep kotsemneñ.”

²⁸ Eumbi, tamdi tambane-niñguk, “Wopum, biañgan elañ. Gan gwañgwa bɪsat endi nana nambɪmbi dɪp kwelan pɪlak wɪn kamottɪ naañ.”

²⁹ Eumbi, Yesulɪ nanandi kilɪktɪnlok kusei ka-nandi-tombi niñguk, “Dɪk wɪndiñ elañ, wala tɪmbi kindem a, ñau! Yal kolan endi wembañga ip kambimbi ñalak.”

³⁰ Eumbi, ilnan ñambi kañguk wɪn: biañgan yal kolan wali wemban kak ñaumbi, ipal plon pat-nandi-tiñguk.

Yesulɪ ama kaman no tɪmbi kindem dañguk

³¹ Tɪmbi Yesulɪ gwañgwañii gɪt Tail it kwet kandañ pi-ñambi, Saidon it kwet dɪkñembi, Dekapolis kandañ ñambi, Galili tuk gwañnan tomguk.

³² Tombɪmbi, ama no nañgɪp bɪmbi, Yesulɪ kii endok plon kɪmɪlektok ni-nandiñgɪliñ. Ama wolok pawañ sipsipmɪn, tɪmbi man manben mɪlap, manda dɪndɪm ewɪktok tuop nɪm.

³³ Tɪmbi Yesulɪ amatam kɪmɪn gɪtik wɪn yambimbi, ama wɪn tɪke-nañgɪpi ña nɪsetkan pakɪmɪk. Palɪñpi, Yesulɪ kii nɪñañ tɪpetti endok pawañ gɪnañ sua embi iwɪt suambi, man manben tɪke-kañguk.

³⁴ Tɪke-kañpi, kunum plon dei loubi yayakñembi, enlok mandan plon “Efata” eñguk, wɪn “Dɪk tom!”

³⁵ Eumbi, ama wolok pawañ tombɪmbi, man manben salaktaumbi, kusei kɪmɪpi, manda dɪndɪm nandiɪmbi eñguk.

³⁶ Tɪmbi Yesulɪ amatamda kasat wɪn nɪm eu satawɪktok enbi, kɪmɪsip kwambɪm tɪ-semguk. Nain asup kɪmɪsip wandiñgot tɪ-semliñguk, gan nɪm, endi gɪñgɪnembi pa eu satañguk.

³⁷ Tɪmbi kasat wɪn nandiñgɪliñ endi biañgan nandi-silɪkñembi eñgɪliñ, “Kundit gɪtik tɪ-kulak wɪn kindem gɪtikgot. Endi ep tɪmbɪmbi, pawanji kaman endi bo nandi-tomañ, tɪmbi manji galɪñguk endi manda eañ.”

8

Yesulɪ amatam 4000 nana ep towiñguk

¹ Tɪmbi nain wolonda bɪndambo amatam kɪmɪn wopum noli Yesu gɪta papi, nananjɪ taleumbi silak pakɪliñ. Palɪmbi, Yesulɪ gwañgwañii ep kɪmɪn tɪmbi enguk,

² “Amatam nain tɪpet gɪt no nakɪta papi, nananjɪ taleumbi, blan tɪ-semlet.

³ Tikap nak silak isinan eni-mulam ñanetañda, telak boñgipnan dausi diman timbimbi k+m-katap tineliñ. Diw+n noli kwet mayañgan nanin bimbimbi.

⁴ Eumbi tambane-niñgiliñ, “Kwet ñolok it kwet nimnat. Nindi nana tuop denanin tikembi ep towinetamini?”

⁵ Eumbi eni-kañguk, “Sinlok nana nitek pat-samlak?” Eumbi niñgiliñ, “Plaua kit tambon tipetgot pat-nimlak.”

⁶ Timbi Yesuli amatam enbimbi, kwelan pi-pakiliñ. Pipalimbi, endi plaua kit tambon tipet ep papi, Yambat we ñimbi ep tambipi, gwañgwañiila emguk. Emi-ta-ñambi, dani-papusenembi emneliñdok enbimbi, wolok tuop timbi emgiliñ.

⁷ Tinipi, Yesuli tuk gaut tiptip tipet sinik pat-semguk wi epbi, Yambat we ñimbi, win bo dani-papusenembi emneliñdok enbimbi emi-ta-ñangiliñ.

⁸ Timbi amatamdi nana win nañbi na-tokñeñgiliñ. Timbi nana na-tlatlap timbimbi dip pakuk win ep dasiumbi, sandiñ lik wopum kit tambon tipet tokñeñguk.

⁹ Amatam nana nañgiliñ win 4000 netepek. Timbi Yesuli eni-mulim ñaumbi,

¹⁰ wolongan endi gwañgwañii git kikeñ plon lombi, Dalmanuta kwet kandañ ñangiliñ.

Yesuli gwañgwañii en Mesia timbi dakleñguk

Yesulok kusei gama nim nandi-tomgiliñ

¹¹ Timbi Falisi ama endi Yesu tue-kambi ti-ñimnepsi endoñ bimbimbi, en gita e-taña-tambit timbi giñginembi, Yambatti endok kusei timbi daklew+ktok nandimbi, kundit no timbimbi kaneliñdok niñgiliñ.

¹² Nimbimbi, Yesuli ginañ kwambindanjila nandum milataumbi enguk, “Neta amatam ñali kundili kanepi eañ? Nak biañgan sanlet: kundit wandiñ no nim daut samum kanekaliñ. Nim sinik.”

¹³ Yesuli windiñ embi, Falisi ama yambimbi, gwañgwañii gita bindambo kikeñ plon lombi, tuk guañ tambon kandañ ñanepi ñangiliñ.

¹⁴ Ñañipi, gwañgwañiili kamalambi, nana no nim ep biñgiliñ, gan plaua noñgangot kikeñ plon pat-semguk.

¹⁵ Timbi Yesuli nandinandi moyendi gwañgwañiilok ginanj+ginañ bendi-wopum dawik wala misimbi, molo manda eyout plon kimpipi enguk, “Sindi Falisi ama ba ama wapmañ Elot endok plaua kimiti bendila ka-kiliñ enekaliñ!”

¹⁶ Eumbi, gwañgwañiili nisinigan “Nana nim pat-nimlakta wala elak bek” embi e-nandi-tiniliñ.

¹⁷ Timbimbi Yesuli win nandimbi eni-kañbi eñguk, “Sindi nana nim win neta e-nandi-tañ? Sindi kusatna gama nim nandimbi nandi-tomañ bek? Windiñ ginanj+kwambiñ dañguk bek?”

¹⁸ Sindi dausat, gan nim kañ, ba pawanjat, gan manda nim nandañ, ba sindi nandi-kamalayañ bek?

¹⁹ Nak plaua kit tambongot win tambipi, ama 5000 ep towiwambi, nambim dip pakuk win sindi sandiñ lik nitek dasium tokñeñguk?” Yesuli windiñ eni-kaumbi, “Lik 12 tina tokñeñguk” niñgiliñ.

²⁰ “Ba nak plaua kit tambon tipetgot wali amatam 4000 ep towiwambi, nambim dip pakuk win sindi sandiñ lik wopum nitek dasium tokñeñguk?” Eumbi, “Lik kit tambon tipet tina tokñeñguk” niñgiliñ. Nimbimbi,

²¹ ñindiñ enguk, “Sindi kusatna gamañgot nim nambi-nandi-dakleañ bek?”

Yesulí ama no dai kolan tím̄bi k̄ndem dañguk

22 Tím̄bi Yesulí gwañgwañii ḡta Betsaida it kwelan ña-tomguk. Tombím̄bi, ama dai kolan no endoñ nañgip bím̄bi, t̄ke-kauptok ni-nandiñḡl̄ñ.

23 Tím̄bi Yesulí ama en kii plon t̄kemb̄i nañḡl̄m̄bi, it kwet pawañ p̄ñḡm̄k. Tím̄bi Yesulí ama wolok dai plon iw̄t suambi, kiil̄ endok plon k̄m̄ipi ni-kañguk, “D̄k nepek no kalañ ba n̄m?”

24 N̄mbím̄bi deimbi eñguk, “E. Nak ama diw̄n yamb̄ilet. Gan nak yamb̄iwambi, kombal̄ ñañ nom̄k t̄lak.”

25 Eumbi, nombo kii dai plon k̄m̄l̄m̄bi, dai gemb̄inat deimbi, k̄ndem dañguk. K̄nde daumbi, nepenepek ḡt̄k w̄n ka-dakleñguk.

26 Tím̄bi Yesulí ama w̄n it kwelan nombo louptok ni-k̄m̄sip̄bi, d̄ind̄m̄gan ilnan ñauktok ni-mukuk.

Yesulí enlok kusei tím̄bi dakleñguk

27 Tím̄bi Yesulí gwañgwañii ḡta p̄-ñambi, it kwet tiptip Sisalia Filipai it kwet wopum kle-ḡmbupi pak̄l̄ñ wand̄ñ ñañguk. Telak plon ñañ̄pi, gwañgwañii eni-kañbi eñguk, “Amatam̄di naka nin s̄n̄k pa naniñ?”

28 Eumbi niñḡl̄ñ, “D̄w̄nd̄i d̄ka Yoane amatam̄ miti tuk i-sem-ta-kuñguk en ganñ. Tím̄bi diw̄nd̄i d̄ka Elia ganñ, w̄n plofet ama damanin end̄i b̄ndambo indaup een ip wakan bek. Ba d̄ka plofet damanin no pa ganñ.”

29 Eumbi, Yesulí eni-nandiñbi eñguk, “Gan s̄n̄la naka nin s̄n̄k naniñ?” Eumbi, Petlol̄i manda ñ̄nd̄ñ tambane-niñguk, “D̄itna Mesia wakan.”

30 Eumbi, Yesulí k̄m̄sip̄ t̄-sem̄bi, gama enlok kusei ama nola n̄m̄ ennel̄ñdok enguk.

31 Tím̄bi wolongan Yesulí kusei k̄m̄ipi, Yambattok nanand̄i kwamb̄ñ Mesia enlok plon ñ̄nd̄ñ eni-daut t̄-sem̄bi enguk, “Amalok N̄ñan end̄i m̄lap ba siñgi gawat kusei kusei inda-ñ̄mektok. Ama b̄esi, tapma ama b̄esi ḡt̄ end̄kñe manda nand̄i-tale ama end̄i kusal̄i kaumbi, tuop n̄m̄ tím̄bím̄bi, siñgi w̄l̄m̄umbi w̄l̄i k̄mbekak. Tím̄bi sandap t̄pet ḡt̄ no tím̄bím̄bi, b̄ndambo k̄m̄nan nanin m̄lalekak.”

32 Yesulí w̄nd̄ñ eñ̄pi eni-dakle-ta-ñañguk. Eu dakleumbi, Petlol̄i engan tiañem ñambi, kusei k̄m̄ipi, manda wolok ni-ñomb̄ñguk.

33 Gan Yesulí tambanembi, gwañgwañiilok daus̄nan Petlo ni-ñomb̄m̄bi eñguk, “Satañ, d̄k nambi ñau! D̄k amalok nanand̄ñgot klelañ, Yambattoñ n̄m̄.”

Yesulí en kle-kuñgulok manda enguk

34 Tím̄bi Yesulí amatam̄ k̄m̄n̄ wopum wak̄t̄ gwañgwañii k̄t̄i-semum b̄umbi enguk, “Ama no end̄i nak nep kle-kuupi nand̄lakta end̄i enlok nanand̄n̄ ba galk siñgi w̄pi, kloñbal̄i t̄ke-lo-bembi, nep kle-kuuktok elet.

35 Neta, no end̄i natnala ba ḡñḡt̄ manda k̄ndemnalok kuñgun bi-namlak, end̄i wakan kunumdok kuñguñ taletalen n̄mnat inda-ñ̄mekak. Gan no end̄i kwelalok kuñguñ enlok t̄ke-k̄m̄lep nand̄lakta, end̄i kunumdok kuñguñ kola-ñ̄mekak.

36 Kola-ñ̄m̄umbi, kwelalok nepenepek kusei kusei ḡt̄k ep kas̄leñguk wal̄i n̄tek tím̄bi tím̄bi londaukak?

37 End̄i kuñgun kolañguk w̄n nek ñal̄i tuambi, b̄ndambo kas̄leukak? W̄n tuop n̄m̄.

38 Man ñ̄nd̄ñḡta Yambat siñgi w̄l̄m̄m̄bi, yoms̄at kuañ, ba diw̄nd̄i naka ba mandanala maetambi kuañ. Nain taletalenan Ama S̄s̄n̄k̄t̄i d̄ind̄m̄ añelo yanañḡpi, Beulok gemb̄i ba kolsalennat indangan indaukak wolonda end̄i bo en maeta-ñ̄mḡl̄ñ w̄n maeta-semekak.”

9

1 Yesulí wíndiñ embi enguk, “Nak biañgan sínik sanlet: Yambatti nain kímikuk wín indaumbi kusei kímipi, amatam gítik ini plon gembinat yambi-dikñeukak. Tímbi biañgan ñí pakañ sindoñnan nanin dıwın endi gama kaik kuñlımbi indaemek kanekalıñ.”

Yambat, Mose gıta Elia endi Yesulok kusei tímbi kwambiñ dañguk

2 Kena nain kít tambon noñgan taleumbi, Yesulí gwañgwañii típet gít no, wın Petlo, Yakobo gıt Yoane yanañgılımbi, kwet jañgın ombap nolok lombi, wandiñ nısiñgan pakılıñ. Palımbi, gwañgwañiilok dausınan Yesulok siñgin walan tıkleumbi,

3 dasindasin salembi, walalan bien sínik indañguk. Kwelan ñolok ama nolı sandum satnin wandiñ tímbehtok tuop nım.

4 Tímbi gwañgwañiilı plofet ama damanin típet, Elia gıt Mose, endi indambi, Yesu gıta manda e-nandi-tímbi yambiñgılıñ.

5-6 Yambımbi, kolan mısıumbi, Petlolok nanandin kamalaumbi, “Manda nıtek ewıt?” embi, Yesula ñındiñ nıñguk, “Nınındaut! Ñı pakamıñ wın kındem sínik. Wala tímbi it jala típet gıt no mana! Dıkok no, Moselok no, Elialok no.”

7 Tímbi mulukua nolı pımbi ep tímılımbi, Yambatti mulukua gınañ nanin kıtıu pıumbi enguk, “Ñıne nokoñ nıñana noñgan sínik. Nak en ka-galkta tı-ñımlet. Sındı endok manda tıke-kwambiñ dambi kunekalıñ!”

8 Eumbi, gwañgwañiilı wolongan deimbi kañgılıñ wın: Mose gıt Elia endi ikan pailımbi, Yesu en noñgan palımbi kañgılıñ.

9 Tímbi endi kwet jañgın plon nanin pıñıpi, Yesulı nepek wı kañgılıñ wolok manda kasat ama nola joñgo nım ennelıñdok e-kımısip tı-semguk, kasat wın Amalok Nıñan endi kımnan nanin mılalekak wolondamek kındem enelıñdok enguk.

10 Eumbi, endi Yesulok manda wın nandi-kwambiñ dambi, nısiñgan “Kımnan nanin mılatmılat wın nıtek?” embi e-nandi-tıñgılıñ.

11 Tímbi endi Yesu nı-kañbi eñgılıñ, “Kusei nehtok endıkñe manda nandi-tale amalı Elia Mesialok telak dama bıuptok pa eañ?”

12 Eumbi, Yesulı Yoane miti tuk i-sem-ta-kuñguk endok plon ñındiñ e-youpi enguk, “Elia endi biañgan Mesialok telak dama bımbi, amatam gınanjı tímbi kaitanelıñdok bıukak. Gan nıtekta tímbi, Ama Sısınıkta bo ñındiñ youyoulın patak: endi siñgin gawat kusei kusei bembımbi, amalı nı-tıke-pı sínik tanekalıñ?”

13 Gan nak Eliala ñındiñ sanba: endi bo ikan bıumbi, amalı nısllok nanandi klembi, manda endok plon youyoulın patak wolok tuopgan nepek kusei kusei kolan tı-ñımgılıñ.”

Yesulı ama gwañgwa no yal kolannat tímbi kındem dañguk

14 Tímbi Yesu gıt gwañgwañii típet gıt no endi kwet jañgın bımbi pıñımbi, gwañgwañii dıwın pakılıñnan tomgılıñ. Tombi yambumbi, amatam kımın wopumdı ep gımbupi pakılıñ, tímbi endıkñe manda nandi-tale ama dıwındi gwañgwañii gıta e-tañan tıñgılıñ.

15 Tímbi ama kımın gıtık endi Yesu bıumbi kañıpi, ka-sılıkñembi, endoñ woñep ñımbi, we ñımgılıñ.

16 Tímbi Yesulı enı-nandiımbi eñguk, “Sındı neta e-tañan tañ?”

17-18 Eumbi, amatamdok boñgıpsınan nanin ama nolı Yesula ñındiñ tambane-nıñguk, “Endaut. Nak nıñana yal kolan nat dık tímbi kındem dawıhtok nañgıpi bıt, gan dık nım palañda gwañgwañgailı yal kolan wın kleklelok enıt, gan endi tı nım kañbi bılıñ. Yal kolan walı endok man

manben tĩmbĩ galĩumbĩ, manda nĩm pa elak. Nainĩn inda-nĩmlak tuop yalli nĩnana tĩmbĩ kolakolalok tĩke-kolĩmbĩ pa pĩlak. Tĩmbĩ man payak lambumbĩ, man si-gĩlĩm dambi, piĩngu u diĩndĩn pat-tĩlak.”

19 Yesulĩ manda wĩn nandum mĩlataumbĩ enguk, “Nak gĩnañ kwambĩndanjĩla kunjĩt tĩlet. Nain nĩtek sĩnik nak nombo sĩn gĩta palambi, nandĩ-kĩlĩktĩ tĩ-namnekalĩn? Gwaĩngwa wĩn nokoñ tĩkem biwĩt.”

20 Eumbĩ naĩngĩp biumbĩ, yal kolan walĩ Yesu kaĩbi, wolongan gembĩ kopi, kwelan kolĩ piumbĩ, tĩkĩle-binjat tĩmbĩmbĩ, man payak lambĩĩnguk.

21 Tĩmbĩ Yesulĩ beu nĩ-kambi eĩnguk, “Nain nĩtek sĩnik kundĩt ñĩndĩn tĩ-ta-bĩlak?” Eumbĩ nĩĩnguk, “Damaĩngan gwaĩngwa tĩp palĩmbĩ inda-nĩmĩnguk.

22 Nain asup yal kolan walĩ nĩnana komba galk gĩnañ ba tuk gĩnañ tĩke-kolĩmbĩ pa piumbĩ, wĩlĩ kĩmbektok tuop pat-tĩlak. Gan, tĩkap dĩk tuopta, nĩnda blan nandĩ-nĩmbĩ, nĩp kĩmĩlekañ.”

23 Wĩndĩn eumbĩ Yesulĩ nĩĩnguk, “Netekta ‘tĩkap dĩk tuopta’ nanĩlañ? Dĩk nandĩ: no en nandĩ-kĩlĩktĩnať kulakta Yambattĩ nek inda-nĩmektok nandĩlak wolok tuopgan tĩ-ñĩmlak.”

24 Eumbĩ, wolongan gwaĩngwa beulĩ kĩtĩmbĩ nĩĩnguk, “Nak nandĩ-kĩlĩk tĩ-gamlet. Gan nandĩ-kĩlĩktĩna lakalakaen, wala tĩmbĩ nep tĩmbĩ paĩngĩtawaa.”

25 Tĩmbĩ Yesulĩ amatam asuptĩ endok kandañ woĩnep biĩngĩlĩn wĩn yambĩmbĩ, yal kolanlĩ gwaĩngwa wolok man ba pawañ masip mĩĩnguk wakan nĩ-ñombĩmbĩ nĩĩnguk, “Natna gani-sĩpbi ganlet: poĩnambi, biĩndambo nĩm undane-bĩmbĩ piũkañ.”

26 Eumbĩ, yal kolandĩ kwawa embĩ, gwaĩngwa tĩmbĩ wopumgan gembĩ kolĩmbĩ, yal kolan en bim poĩnaĩnguk. Poĩnaumbĩ, kwelan pi wĩpi, dalandan nomĩk palĩmbĩ, amatam kaĩngĩlĩn endoĩnan nanin asuptĩ “Kĩmlak” eĩngĩlĩn.

27 Gan Yesulĩ gwaĩngwa kii plon tĩke-mĩlalĩmbĩ mĩlapi ikuk.

28 Tĩmbĩ Yesulĩ it gĩnañ lombĩ, gwaĩngwaĩnii gĩt nĩsĩĩngan papi nĩ-kaĩbi eĩngĩlĩn, “Kusei neta nĩndĩ yal kolan wĩn klenep tĩ pi kamĩn?”

29 Eumbĩ enguk, “Yal kolan ñandĩsi endĩ nĩmololĩĩngot gumañ ep klelok, nepek nolĩ nĩm.”

Yesulĩ kĩmbektok manda enbĩmbĩ, nain tĩpet tĩĩnguk

30-31 Tĩmbĩ Yesu gĩt gwaĩngwaĩnii endĩ wĩnanin ñambi, Galili kwet dĩkĩnembĩ ñaĩngĩlĩn. Ñaĩnpi, Yesulĩ gwaĩngwaĩnii enĩ-daut tĩ-semep nandĩĩngukta tĩmbĩ amalĩ en wandĩn patak wĩn nĩm nandĩ-ñĩmnelĩndok nandĩĩngukta. Ñaĩnpi, ñĩndĩn enĩ-ta-ñaĩnguk, “Amalok Nĩnan en kanjĩkĩnii endok kĩsĩ plon kĩmĩlĩmbĩ wĩlĩ kĩmbekak. Tĩmbĩ kena nain tĩpet gĩt no tĩmbĩmbĩ, kĩmnan nanin mĩlalekak.”

32 Gan gwaĩngwaĩnii endĩ manda eĩnguk wolok kusei nĩm nandĩ-daklembĩ, nĩ-kanelĩndok mĩsĩmbĩ biĩngĩlĩn.

Yesulĩ kuĩngulok manda gwaĩngwaĩnii enĩ-daut tĩ-semguk

Kiupi kuĩngulok manda

33 Tĩmbĩ ñakap, Kapaneam it kwelan tombĩ, it gĩnañ lo-taleumbĩ, Yesulĩ gwaĩngwaĩnii enĩ-nandĩmbĩ eĩnguk, “Telak plon nekta e-taĩnan tĩlĩn?”

34 Enĩ-nandumbĩ, endĩ telak plon “Gwaĩngwa nĩndok boĩngĩpnĩnan nĩndĩ sĩnik nĩp maklembĩ, dama tĩlak?” embĩ, e-kle-kot-tĩngĩlĩnda tĩmbĩ, manda nĩm embĩ gitakan pakĩlĩn.

35 Tĩmbĩ Yesulĩ pipapi, gwaĩngwaĩnii 12 kĩtĩ-semum biumbĩ enguk, “Tĩkap ama nolĩ telak dama kuupi nandĩlakta, en wakan enla nandum piĩmbĩn tĩmbĩmbĩ, nolii gĩtĩk endok siĩngi kle-kumbĩ, tĩplaplainjĩ kuukak.”

³⁶ Wɪndiñ embi, gwañgwa tip no nañgip bɪmbi, boñgɪpsɪnan kɪmɪpi, kiili kamai-papi enguk,

³⁷ “No endi naka tɪmbi gwañgwa ñandingan no not ti-ñimekta, endi nak not ti-namek. Tɪmbi no endi nak not ti-namekta, nakgot nɪm a, nin nani-mukuk en not ti-ñimek.”

³⁸ Tɪmbi Yoaneli Yesula “Nɪnɪndaut” embi niñguk, “Nain nola nɪndi ama noli dɪkok koka embi, yal kolan ep kle-kot-semum kañgɪmɪñ. Gan endi nɪndoñnan nanin nɪm, wala tɪmbi nɪndi kɪmɪsip ti-ñimkap nɪm kañbi biñgɪmɪñ.”

³⁹ Eumbi enguk, “No en kotna embi, kundit gembɪnat tɪlak, wandiñ wali nɪtek plon pañgɪtambi, platik nani-kolauk? Wɪndiñ tɪndɪlok tuop nɪm, wala tɪmbi nɪm kɪmɪsip ti-ñimnekalɪñ.

⁴⁰ Neta, no en nɪndok kenanɪla kanjɪk nɪm ti-nɪmlakta endi nɪndok notni tɪlak.

⁴¹ Tɪmbi no endi Mesialok sambatñii kuañda tɪmbi tukgot gɪpi samek, enda nak biañgan sanlet: Yambatti plap kena kambakan wandiñ wolok tuan biañgan ombi-ñimekak.

⁴² Tɪmbi no endi gɪñgɪtna koi nɪmnat ñandin no tɪmbi pipɪmbi yom tɪlakta, en blangandok. Endi kundit kolan wandiñ gama nɪm tɪñɪlɪmbi, noli kawat wopum no tɪkɛmbi, bim plon tembɪ-ñɪmbi, tuk kimbɪñ gɪnañ munjut-kolɪm pɪmbi kɪmbɪmda wɪn kɪndem. Nɪm kañbi, kundit kolan wandiñ tɪmbɪmbi, Yambatti kɪnjan mɪlap wopum ombi-ñimekak.

⁴³⁻⁴⁴ Tɪkap kɪkali gep tɪmbi pipɪmbi yom tɪlañda, kɪka wɪn dombekañ. Wɪndiñ tɪmbi, kɪka tambongot kukapi, kuñgu taletalen nɪmnat gɪnañ ñaukañ. Nɪm kañbi, kɪka tɪpelatkan kukapi, jɪmbiñdok komba galk taletalen nɪmnat gɪnañ pɪwɪñ.

⁴⁵⁻⁴⁶ Ba tɪkap kesɪkali gep tɪmbi pipɪmbi yom tɪlañda, kesɪka wɪn dombekañ. Wɪndiñ tɪmbi, kesɪka tambongot kukapi, kuñgu taletalen nɪmnat gɪnañ ñaukañ. Nɪm kañbi, kesɪka tɪpelatkan kukapi, jɪmbiñnan gep kolɪ pɪwɪñ.

⁴⁷ Ba tɪkap daukali gep tɪmbi pipɪmbi yom tɪlañda, dauka wɪn gɪtnei kolekañ. Wɪndiñ tɪmbi, dauka tambongot kukapi, Yambattok kuñgu taletalen nɪmnat gɪnañ ñaukañ. Nɪm kañbi, dauka gɪtɪk kukapi, jɪmbiñnan gep kolɪ pɪwɪñ.

⁴⁸ Jɪmbiñ wandiñ siñgin gawat taletalen nɪmnat palekak: wandiñ bɪnem amalok gaumjɪ nañ endi nɪm kɪmnekalɪñ, ba kombali papat kwambɪñ dɪmbi ei-ta-ñaukak.”

⁴⁹ Yesulɪ wɪndiñ embi enguk, “Siundɪlo tɪñɪpi, simu tapma plon kɪmɪkañ wali Yambattok dainan tapma tɪmbi kɪndem dalak. Wɪndiñgangot Yambattok dainan kɪndem daneñdok komba dɪndɪnlɪ amatam nɪndi gɪtɪk inda-nɪmlak.

⁵⁰ Simu wɪn nepek kɪndem sɪnɪk. Gan, tɪkap simulok koñgom gembɪn pailekta, nombo kɪndem dawɪktok nepek no tuop nɪm tɪneñ. Wala tɪmbi sɪndi nosiilok boñgɪpsɪnan simu koñgom gembɪnnat nomɪk kumbi, ep kiupi busukñanengan kunekalɪñ.”

10

Wapatam tambɪtambɪtok manda

¹ Tɪmbi Yesulɪ gwañgwañii gɪt kwet wɪnanin yousɪm ñambi, Judia kwelan ba Joldan tuk tambon kandañ ñañguk. Ñañɪlɪmbi, amatam kɪmɪn no kɪmɪn no bɪndambo endoñ bɪmbi kɪmɪn tɪañgɪlɪñ. Tɪmbi kena pat-tɪlɪñguk wɪndiñgangot bɪndambo eni-daut ti-sem-ta-kuñguk.

² Tĩmbi Falisi ama dıwĩndĩ bĩmbi, Yesu tue-kaĩbi tĩ-ĩĩm nep nandĩĩpi nĩ-kaĩbi eĩgĩliĩ, “Endĩkĩe mandali ama noli kĩndem tamĩn kle-kolektok elak ba nĩtek?”

³ Eumbi manda tambane-enguk, “Moseli sosiila endĩkĩe manda nĩtek kĩmit-semguk?”

⁴ Eumbi nĩĩgĩliĩ, “Moseli nĩĩndĩ nandĩ-semguk: ama no endĩ tamĩn biup nandĩmbi, endok kusei pepa plon youp mĩmbi, kĩndem nĩ-kleuk.”

⁵ Eumbi tambane-enguk, “Gĩnaĩ kwambĩndanjĩla Moseli endĩkĩe manda wĩn youpi kĩmit-samguk.

⁶ Gan nain kusei kĩmĩkĩmĩlinan wĩn wĩndĩ nĩm pakuk. Moseli nĩĩndĩ youkuk, ‘Yambattĩ ama ep tĩmbĩ indaĩnguk wolonda endĩ ama gĩt tam indaĩngĩliĩ.

⁷ Kusei wala tĩmbi amali meĩ beu yambimbi, tamĩnloĩ gali-kwambĩĩ daumbi,

⁸ piĩgĩp noĩgan indayamĩk.’ Wĩndĩ youyoulin patakta tĩmbi, ama gĩt tam endĩ nombo tĩpet nĩm tĩndemĩk. Endĩ wapatam tĩmbi, piĩgĩp noĩgan patemĩk.

⁹ Wala tĩmbi wapatam Yambattĩ ep kiukuk wĩn amali nĩm tambĩlek.”

¹⁰ Tĩmbi Yesuli gwaĩgwaĩii gĩt bĩndambo ilan ña-paliĩpi, wapatam tambo ka-mĩsi-taĩ wolok nĩ-nandumbi

¹¹ tambane-enguk, “No endĩ tamĩn ka-mĩsimbi, tam komblin tĩlakta, ama wali wakan tamĩn kolan tĩ-ĩĩmbi, Yambattok dainan telak joĩgo kulak wakan.

¹² Ba tam noli wapai ka-mĩsimbi, ama komblin tĩlakta, endĩ bo wĩndĩngangot telak joĩgo kulak wakan.”

Nĩndĩ Yambattok kuĩgu kwambĩĩ kasĩleukak?

¹³ Tĩmbi amatamdi wembe gwaĩgwa tiptip Yesuli ep kawĩktok yanaĩgĩp bĩĩgĩliĩ. Bĩĩliĩmbi, gwaĩgwaĩiili kĩmĩsip tĩ-sembi enombĩĩgĩliĩ.

¹⁴ Wĩndĩ tĩmbĩmbi, Yesuli yambĩm gĩnaĩ komba dĩumbi enguk, “Sĩndĩ wembe gwaĩgwa yambiumbi nokoĩnan bĩwĩt! Yambattĩ ama nĩandĩsi wakan enlok gĩĩgĩt yambĩ-dĩkĩelak, wala tĩmbi nombo nĩm kĩmĩsip tĩ-semnekalĩĩ!

¹⁵ Nak biaĩgan sanlet: no endĩ wembe gwaĩgwalok tuop Yambattok kapmainan nĩm kulakta, endĩ wakan Yambattok gĩĩgĩt nĩm.”

¹⁶ Wĩndĩ embi, wembe gwaĩgwa noĩgan noĩgan ep ya-apbi, kiili kumbanjĩ plon kĩmĩpi, ep gwĩlam tĩ-semguk.

¹⁷ Tĩmbi Yesuli gwaĩgwaĩii gĩt telak kusei kĩmĩp ñanep tĩĩliĩmbi, ama noli endoĩ woĩnep bĩmbi mĩlele-tĩ-ĩĩm nĩ-nandĩmbi eĩnguk, “Endaut kĩndem. Nak nĩtek tĩmbi, kuĩgu taletalen nĩmnat kasĩleutat?”

¹⁸ Eumbi tambane-nĩnguk, “Kusei nekta naka kĩndem nanĩlaĩ? Ama noli kĩndem nĩm, Yambat en noĩgandĩ kĩndem.

¹⁹ Dĩk endĩkĩe manda Yambattĩ kĩmit-nĩmĩnguk wolok kusei ip nandĩlaĩ: ‘Dĩk ama wĩli kĩm nĩm tĩmbekaĩ. Telak joĩgo nĩm kuukaĩ. Kumbu nĩm tĩmbekaĩ. Ama joĩgo siĩgin nĩm siukaĩ. Ama nolok nepek joĩgo nĩm tĩmbĩ pailĩm tĩke-ĩĩmekaaĩ. Dĩk nain tuop meĩga bekala nandĩ-semum loloĩ tĩndekamĩk.”

²⁰ Yesuli wĩndĩ eumbi nĩnguk, “Endaut. Nak gwaĩgwa sim papi kusei kĩmĩp, endĩkĩe manda wĩn gĩtik ikan taĩgonembi kĩmit-kle-ta-bĩlet.”

²¹ Yesuli dĩndĩm gan kambĩ, wale kĩndemda nandĩ-ĩĩmbi nĩnguk, “Dĩk nepek noĩgan walaĩgot tĩpĩkalaĩ. Wala tĩmbi dĩk ñam nepenepeka gĩtik tualok kĩmit-taleumbi, mĩnem gamnekalĩĩ wĩn epmbi, ama piĩmbĩĩesĩla

emumek, tuan wopum kunum ginañ pat-gamekak. Windañ tımek bımbi, nak nep kle-kuukañ.”

²² Ama wali mandan win nandum mlataumbi, timan dai kolañguk. Endi il ba kenañ asup palımguk wi nim biuptok nandım ginañ mlataumbi, kak bim ñañguk.

²³ Tımbi Yesulı gwañgwañii tikile-yambımbi enguk, “Ama kwilikwılınjıat Yambattok giñgıt indanep nandañda endı kena kwambıñ tınekalıñ.”

²⁴ Windañ eumbi nandım nandı-silikñeñgılıñ. Tımbi Yesulı yousım “Nıñanai” embi, nombo ñındıñ enguk, “No endı Yambattok giñgıt indaup nandılakta endı kena kwambıñ tımbekak.

²⁵ Kamel noli lik bem ginañ tip wolok ña tombepi nandıwımda, endı kena kwambıñ tımbek. Tımbi ama kwilikwılın wopum no endı Yambattok giñgıt indaup nandılakta, endı wındañgot kena kwambıñ tılak, gan endok kenañli kamellok kenañ maklembi mlata-ñımekak.”

²⁶ Eumbi, gwañgwañiilı kolan silikñembi, nisıñgan e-nandı-tımbi eñgılıñ, “Mılap wandıñda, nıdı kuñgu taletalen nımnat win tuop kasılewık?”

²⁷ Tımbi Yesulı dındımgan yambımbi enguk, “Ama endı nisılok gembınjıla tuop nim, gan Yambattı kındem ep mek. En wakan nepenepek gıtık tuop tı-taleuk.”

²⁸ Wolongan Petlolı niñguk, “Yakñe! Nındok kandañ nıtek? Nıdı nepenepekni gıtık bi-talem bımbi, dik gep kle-kuamiñ win.”

²⁹ Eumbi enguk, “Nak biañgan sanba: no endı natnala ba giñgıt manda kındemla tımbi il ba dalii ba kwayañii ba dalañii ba wiwii ba meñ beu ba gwañgwa bısatñii ba nana kenañ gıtık bi-taleñguk,

³⁰ endı wakan il gıt dalii gıt kwayañii gıt dalañii gıt wiwii gıt meñii gıt gwañgwa bısatñii gıt nana kenañ inda-ñımbi, yousım nombo wopumgan inda-ñımekak. Tıñıpi, man kwelan ñolok naka tımbi kena gım mıumbi, kunumdok kuñgu kusei kımılekak wolonda kuñgu taletalen nımnat inda-ñımekak.

³¹ Nain wolonda ama man ñındıñgıt amatamdok dausınan damandama tañ endoñnan nanin asuptı siñgi patnekalıñ. Tımbi siñgi sınık endok kandañ asuptı dama patnekalıñ.”

Yesulı kımbi mlalekak wolok bıdambo enbımbi, gama nim nandı-dakleñgılıñ

³² Tımbi endı Jelusalem it kwelan lonelıñdok telak klem ñañgılıñ. Yesu endı telak dama tı-semumbi, gwañgwañiilı endok kundit wi kañ nandı-bendi-tımbımbi, amatam ep kle-ñañgılıñdı mısımısi plon ñañgılıñ. Ñakap, Yesulı gwañgwañii 12 nisıñgan bıdambo ep kımın tımbi, enlok plon nepek inda-ñımekak wolok manda enı-dakle-semguk. Enı-dakle-semıpi,

³³ ñındıñ enguk, “Sındı nandañ. Nıdı Jelusalem it kwelan loamiñ. Lotomnambi, Amalok Nıñan win tapma ama biesı ba endıkñe manda nandı-tale ama endok kısı plon kımılımbi, wıli kimbektok manda eu talembi, Roma amalok kısı plon kımınekalıñ.

³⁴ Kımılımbi tı-lakalaka e-tı-ñımbi, manjı iwıttı suambap bı gwılap pısıkñattı waipbi wıli kımbekak. Tımbi maim tıpet gıt no tımbımbi, kımnan nanin mlalekak.”

³⁵ Tımbi Sebedilok niñañiit tıpet, Yakobo gıt Yoane, endı Yesuloñ bımbi niñgımık, “Nıñındaut. Nıtı nepek nola ba nola endetamık win dik nandımbi tı-nımeñdok nandamık.”

³⁶ Eumbi enguk, “Nak sıta nek tı-samettok nandamık?” Enı-kaumbi,

37 ama wapmañ patep nandiñgimikta ñindiñ niñgimik, “Dik inda-daklembi, amatam indangan yambi-dikñeukañ, nain wolonda nandi-nimumbi, nitoñ nanin noli kika dindimnan, noli kika kepmanan pipatekamik.”

38 Gan Yesuli enguk, “Siti manda eamik wolok kusei nim nandi-daklembi naniamik.”

Endi windiñ embi, yousim milap bemep tilak wolok ñindiñ enguk, “Nak tuk kimbini nambetat win siti gila nandekamik ba? Ba tuk iutat win siti gila indekamik ba?” Yesuli windiñ eni-kaumbi,

39 “Niti tuop” eñgimik. Eumbi enguk, “Biañgan. Natna tuk nambetat win siti bo nandekamik, ba tuk iutat win siti bo indekamik.

40 Gan nindi kitna sinik kandañ ba kitna kepma kandañ pipalekak win nak ewa taleuktok tuop nim. Pipapipat win Yambat en ikan ti-kiliñ embi eu tale-semguk.”

41 Timbi gwañgwañii kit tambon tambon endi manda win nandimbi, Yoane git Yakobo enda ginanj komba diñguk.

42 Timbi Yesuli eni-tiañeum bumbi enguk, “Sindi nandañ, kwet tuop yambi-dikñe ama ba ama loloñ endi giñgitjii kindem nim pat-yambi-dikñeañ. Endi ama kunduwat, amatam endok kapmainan kuañda nandisemum nisilok kena gwañgwa silanin sinik timbimbi, kena gim pat-emañ.

43 Gan sindok boñgipsinan windiñ nim inda-samektok sanlet. No endi sindok boñgipsinan ama wopum indaup nandilakta, endi tiplaplapsi kuukak,

44 ba telak damanj kuup nandilakta, amatam gitik endok kena gwañgwa silanin kuukak.

45 Ama Sisirik endi bo windiñgangot kulak. Endi amatam tiplaplae tiñimneliñdok nim, endi tambon tiplaplae ti-sembi, amatam asup endok kinjan kimbini, yomsilok tuan ombi-tale-semektok indañguk.”

Yesulok kusei inda-dakleñguk

Ama dai kolan endi Yesulok kusei nandi-dakleumbi timbi kindem dañguk

46 Timbi Yesuli gwañgwañii ba amatam kimin wopum gita Jeliko it kwelan bi tombi dikñem ñañguk. Winanin ñañilimbi, ama no dai kolan amatamda minem ba nanaña kitinat ti-kuñguk koi Batimaio, Timaiolok niñañ, endi telak pawañ pipakuk.

47 Pipaliñilim nimbi eñgiliñ, “Yesu Nasalet nanin endi bilak.” Nimbi nandim kusei kimpipi, Yesu Mesialok koi no plon kiti-ñimbi eñguk, “Yesu, Devittok Niñañ, dik blan ti-namini!”

Gembinat kiti-palimbi,

48 amatam asupti ni-ñombimbi niñgiliñ, “Gitakan pat!” Gan endi kwambiñgan kitimbi eñguk, “Devittok Niñañ-o, blan ti-namini!”

49 Windiñ eumbi, Yesuli bi ipi enguk, “Kiti-ñimim biwin.” Eumbi, ama dai kolan kiti-ñimbi niñgiliñ, “Nim misiwini. Endi kiti-gamlak. Milapi ñau!”

50 Eumbi, sauloñ kol palimbi, dikop milapi, Yesuloñ ñañguk.

51 Ñaumbi, Yesuli ni-nandim eñguk, “Nak nek ti-gamittok bilañ?” Eumbi niñguk, “Nandaut loloñ. Nak nombo deiup nandilet.”

52 Eumbi niñguk, “Kindem a, ñau! Nanandi-kiliktiñgalit gep timbim kindem dalañ.” Eumbi, wolongan ama wolok dai kindem daum deimbi, Yesu klem telak ñañguk tuop ñañguk .

11

Yesu Mesialí ama wapmañ nomík Jelusalem loñguk

¹ Tĩmbi Yesu gĩta gwañgwañii endĩ lo-ñakap, Jelusalem it kwet tĩmbi dumalaumbi, kwet jañgĩn koi Oliv wolok loñgĩliñ. Loñĩpi, it kwet tĩpet, Betfage gĩt Betani, wandĩñ lo-tombi, Yesulĩ gwañgwañiit tĩpet enĩ-mupi

² enguk, “Sĩtĩ it kwet da patak wolok ñandekamík! Ñam lombi, wolongan doñki nĩñañ toalĩ top bimbin kandetamík. Doñki endok plon ama nolĩ no nĩm pipapi ñañguk. Kañbi pĩsap nañgĩpi bĩwĩt!

³ Tĩkap nimbek nolĩ sambĩmbi, ‘Sĩtĩ neta wĩndĩñ tamík?’ eumbi, ñĩndĩñ nĩndekamík, ‘Molomdĩ kena mĩmbi, platik kĩmĩli undanem bĩutak.’ ”

⁴ Yesulĩ wĩndĩñ eumbi ñam, doñki nĩñañ telak yamanan top bimbin kañbi pĩsakĩmík.

⁵ Pĩsat-palĩñĩlĩmbi, ama dĩwĩn wolok ikĩliñ endĩ enĩ-kañbi eñgĩliñ, “Sĩtĩ nek tĩndepi, toa pĩsakamík?”

⁶ Enĩ-kaumbi, Yesulĩ manda eñguk wĩndĩñgan tambane-engĩmík. Eumbi yambium,

⁷ doñki nĩñañ Yesuloñ nañgĩpi ñañgĩmík. Ña-tombi, saulonjĩ kiundĩp doñkilok plon kĩmĩlĩmbi, Yesulĩ wolok plon lo-pipapi ñañguk.

⁸ Tĩmbi amatam asuptĩ Yesu koi gĩñgĩt tĩke-lonelĩndok saulonjĩ telak plon samba eñgĩliñ, dĩwĩndĩ kli sap kena gĩnañ nanin dombĩ mep bĩmbi, wĩndĩñgot telak plon ipaneñgĩliñ.

⁹ Tĩmbi amatam Yesu telak plon siñgi dama tĩm kle-ñañgĩliñ endĩ ñĩndĩñ kĩtĩmbi nĩ-tĩke-loñgĩliñ,

“Yambattok koi tĩke-lowĩt!

Ama ñĩn Molomdok koi plon nĩ-mulĩmbi bĩ indalak

en nĩ-kĩndekĩndem ewĩt!

¹⁰ Sotnĩ Devit endĩ gĩñgĩtĩnii kĩndem yambĩ-dĩkĩñeñguk,

wĩndĩñgangot ama ñalĩ tĩ-nĩmekak,

wala tĩmbi en nĩ-kĩndekĩndem ewĩt!

Yambat kunum gĩnañ patak endok koi tĩke-lona!”

¹¹ Yesulĩ Jelusalem it kwelan lo-tombi, tapma it sañ simba gĩnañ loñguk. Lombi, nepek gĩtĩngĩtĩk ka-nandĩ-tĩ-talembe, kwet kĩlĩm eumbi pĩm gwañgwañii 12 gĩt Betani it kwelan lombi douñgĩliñ.

Yesulĩ tapma it tĩ-dĩndĩm tĩñguk

¹² Kwet salaumbi, Jelusalem ñanelĩndok Betani it kwet bimbi, telak plon ñañĩpi, Yesulĩ nanañ gawat tĩñguk.

¹³ Tĩmbi deium ñaumbi, komba koi fik no sakĩat kañbi, “Bien patak bek?” embi ñam lonjĩñguk. Gan bien indainda nain nĩm indañgukta, sakgot pakuk.

¹⁴ Wandin kañbi, komba wala nĩñguk, “Dĩkok nana bien wĩn ama nolĩ nombo nĩm nambekak.” Eumbi, yala manda wĩn gwañgwañiilĩ nandĩñgĩliñ.

¹⁵ Ñakap, Jelusalem it kwelan lo-tomgĩliñ. Tombi, Yesulĩ tapma it sañ simba gĩnañ lombi, nepenepeksĩ tapma tĩndĩlok tuañgĩliñ yambĩñguk. Yambĩmbi nandum pĩ-sĩnĩk taumbi, kusei kĩmĩp ep kleñguk. Ep klembi, ama mĩnem tambo mĩ kena tĩñgĩliñ endok kĩmĩkĩmĩtsĩ ba ama mambaip pat-tuañgĩliñ endok gembanjĩ ep wĩlĩ tombokuk.

¹⁶ Tĩñĩpi, tapma it sañ simba gĩnañ nepek no tĩke-ñĩ-bĩt nĩm tĩnelĩndok kĩmĩsip tĩ-semguk.

17 Tĩmbi amatam eni-daut ti-sembi eñguk, “Kwet ñolok plon Yambattok manda ñĩndiñ youyoulin patak, ‘Itna ñin kwet tuop amalok nĩmolo it tĩmbekak.’ Gan sĩndi it ñin tĩmbĩmbi, kumbu ama sañan endok kawat tombañ wandiñ tĩlak.”

18 Amatam kĩmĩn wopumdi Yesu manda eni-daut ti-semguk wĩn nandiĩmbi nandi-sĩlikĩne-tĩngĩliñ. Tapma ama biesi gĩt endikĩne manda nandi-tale ama endi wĩndiñ nandiĩmbi, Yesu nepek nek tĩnguk ba eñguk wolok gĩngĩt nandiĩmbi, amatamdi Yesuloñ kandañ ña gali-taleneliñ wala misĩmbi, wĩli kĩmmeliñdok telak e-lonji-tĩngĩliñ.

19 Tĩmbi Yesu gĩt gwañgwañii endi kwet kĩlĩm eumbi tuop Jelusalem it kwet bimbi ñaañgĩliñ.

Yambatti nepenepek gĩtikkan tuop ti-taleuk

20 Kwet salaumbi, Jelusalem undane-ñañĩpi, fik komba wĩn pakuknan bĩndambo ña-tombi kañgĩliñ: komba walĩ kakainan kusei kĩmĩpi yañeta-lo-taleñguk.

21 Tĩmbi Petloli wĩ kañbi, Yesuli komba ni-ñombiñguk wĩn nandi-siwĩpi niñguk, “Nĩnĩndaut, ñĩ ka! Komba ni-suambakuñ wĩn yañeta-talelak.”

22 Eumbi tambane-enguk, “Sĩndi Yambatti nepenepek gĩtikkan tuop ti-taleuk wĩn nandi-kwambiñ dambi kunekaliñ.

23 Nak biañgan sanlet: tĩkap ama nolĩ kwet jañgĩn ñala ‘Mĩlapi, tuk kimbĩñ gĩnañ pi!’ embi, wĩndiñ indauptok nandi-kwambiñ dambi, gĩnañ tĩpet nĩm tĩlakta, wolok tuopgan inda-ñĩmekak.

24 Wĩndiñda ñĩndiñ sanba nandi-wĩt: sĩndi nĩmolo tĩñĩpi, nepek wala ba wala Yambat ni-nandumbi nandi-samekak wĩndiñ nandi-kwambiñ dambi kuañda, bien wolok tuopgan inda-samekak.

25-26 Besi kunum gĩnañ patak endi sĩndok ep tĩndĩnji kolan wĩn bi-samektok sĩndi nain tuop nĩmolo tĩñĩpi, dama nosi nola nandi-kola tĩ-ñĩmañ wĩn bi-ñĩmnekaliñ.” *

Yesuli ama biesi gĩta manda e-kle-kot-tĩnguk

Yesuli nindok manla kena pat-tĩnguk wala e-nandiñgĩliñ

27 Tĩmbi Yesuli bĩndambo gwañgwañii gĩt Jelusalem it kwelan ña-tombi, tapma it sañ simba gĩnañ lom wandiñ ñañambĩt tĩnguk. Tĩñĩliĩmbi, tapma ama biesi ba endikĩne manda nandi-tale ama gĩt ama biesi diwĩn endi endoñ bim

28 ni-kañbi eñgĩliñ, “Diĩ kundit ñandin tĩlañ wĩn gembĩ ba nanandi denanin tĩkembĩ pat-tĩlañ? Ba nindok manla pat-tĩlañ?”

29 Eumbi enguk, “Nak wĩndiñgangot manda noñgan sĩnik sani-nandutet. Wĩ nanbĩmek, nak nindok manla kundit tĩlet wĩn tambon sani-dakleutet.

30 Yoane tuk i-sem-i-sem endi kena tĩnguk wĩn kunumdok ep tĩndĩn ba amalok ep tĩndĩn? Wĩn nanĩmbĩmbi nandiwa.”

31 Wĩndiñ eumbi, nisĩñgan e-tañan tĩmbi eñgĩliñ, “Nĩndi ‘kunumdok ep tĩndĩn’ wĩndiñ enambi eutak, ‘Tĩmbi neta endok mandan nĩm nandi-kĩlikti tĩ-ñĩmgĩliñ?’

32 Gan nombo ‘amalok ep tĩndĩn’ wĩndiñ enambi, amatamdi nĩtek tĩ-nĩmnetañ?” Wĩndiñ embi misĩngĩliñ. Nekta, amatam gĩtikti Yoanela nandum plofet biañgan tĩngukta tĩmbi.

33 Wĩndiñda endi Yesu ñĩndiñ tambane-nĩngĩliñ, “Yoaneli kena tĩnguk wĩn kunumdok ep tĩndĩn ba amalok ep tĩndĩn wĩn nĩndi nĩm nandamĩñ.”

* **11:25-26:** Nandi-tale ama diwĩndi manda kusip no patgot tĩlak eañ. Manda wĩn ñĩndiñ, “Gan, tĩkap sĩndi nĩm bi-ñĩmnekaliñda, Besi kunum gĩnañ patak endi bo ep tĩndĩnji kolan nĩm bi-samekak.”

Eumbi enguk, “Ale, wĩndiñda nak bo nindok mandala kundit pat-tilet wĩn nĩm sanbetet.

12

Yesuli ama biesi Yambattok kena ka-dikñeñgĩliñ endok ep tĩndĩnjĩ kolan eu dakleñguk

¹ Tĩmbi Yesuli kusei kĩmĩpi, eyout mandali manda enguk. Eñĩpi, ñĩndiñ enguk, “Ama noli kwet nolok wain kap tĩpimbi, dĩm kwambiñ tĩñguk. Tĩmbi wain tul wĩsi-dottok kwet no kĩndĩpi, kawatti it ombap kloñ no kena ka-dikñelok kĩndilim ikuk. Tĩmbi endi wain bien dĩwĩn gama indaum epeplok nandiñĩpi, ama dĩwĩn enbi taleumbi, kena gĩtik kisi plon kĩmĩkuk. Kĩmĩpi, ama en il kusei bimbi, kwet mayañgan sĩnik ñañguk.

² Ña-kuñĩlĩmbi, wain bien indaumbi, mepmeptok nain indañguk. Indaumbi, kena molomdi kena gwañgwa no wain bien dĩwĩn ep bi-ñĩmektok ni-mulĩm ñambi, kena ka-dikñe amaloiñ ñañguk.

³ Ña-tombĩmbi, ka-dikñe ama endi bien nĩm mĩmbi, endi gwañgwa wĩn tĩkem wĩpi, molomloñ silak ni-mulĩmbi ñañguk.

⁴ Undane-ñaumbi, molomdi kena gwañgwa no bĩndambo ni-mulĩmbi ñañguk. Ñaumbi, kumbam wili tawaumbi, kundit mayetan ti-ñĩmĩmbi, molomloñ undane-ñañguk. Ñaumbi,

⁵ molomdi kena gwañgwa no bĩndambo ni-mulĩmbi, ka-dikñe endok kandañ ña-tombĩmbi wili kĩnguk. Gan molomdi wandiñgan embi, kena gwañgwa asup bĩndambo eni-mulĩm ñañgĩliñ. Ñaumbi, endok plon wĩndiñgangot ka-dikñeli kanjik ti-sembi, dĩwĩn silak yandĩpbi, dĩwĩn yandĩp kĩngĩliñ.

⁶ Tĩmbi molom enlok ama noñgan ku-ñĩmĩñguk, wĩn enlok niñañ noñgan sĩnik en wakan gĩnañli nandi-koñgom ti-ñĩmliñguk. Gan enda ñĩndiñ kĩmit-nandi-ñĩmbi eñguk, ‘Ka-dikñe amali natnalok niñana sĩnik en kañbi, nandum loloñ tĩmbim wain bien mĩmbi, nĩm wili kolaukak.’ Wĩndiñ nandiĩmbi, siñgi sĩnik niñañ engan ka-dikñe amaloiñ ni-mulĩmbi ñañguk.

⁷ Gan ka-dikñe kolasi endi niñañ wĩn kañbi, nisĩñgan ñĩndiñ e-nandinandi tĩmbi eñgĩliñ, ‘Yakñesii, endi wakan kukapi, kena ñĩn kasileukak, wala tĩmbi wĩtnam kĩmbĩmbi, kena ñĩn nĩndok gĩñgĩt tĩmbekak.’

⁸ Wĩndiñ eñĩpi tĩke-wili kĩmbĩmbi, kena pawañ joñgo kolim piñguk.”

⁹ Yesuli eyout manda wĩndiñ ti-sem-talembi eni-nandim eñguk, “Sĩndi nĩtek nandañ? Kena molom endi gĩñgĩt wĩn nandiĩmbi, nĩtek tĩmbekak? Endi bi-tombi, ka-dikñe kolan yandĩp kĩmbi, ka-dikñe komblin bĩndambo ep indambi, wain kenañ endok kisi plon kĩmĩlekak.”

¹⁰ Yesuli wĩndiñ embi, yousĩm enla manda ñĩndiñ embi eni-nandiñguk, “Yambattok manda youyoulĩn patak ñĩn sĩndi gama nĩm pinat-nandiñgĩliñ bek?

‘It ta no it tĩndi amali kenan nĩmnat embi siñgi wiliĩngĩliñ wali ta dĩwĩn yapma klembi, it tĩke-kwambiñ dalak.

¹¹ Wĩn Wopumdi tĩmbi indaum kanambi, kundit gĩtikĩin tĩlak.’ ”

¹² Yesuli wĩndiñ eumbi, ama biesili “Eyout manda wĩn nĩnla elak” nandi-daklembi, tĩkeneliñdok nandiñgĩliñ, gan amatam kĩmĩn wopum endi mik ti-semneliñ wala mĩsĩmbi, kak, kañbimbi ñañgĩliñ.

Yesu takisla tue-kambiñgĩliñ

13 Tĩmbi Juda ama biesiŀi Falisi ama diwĩn gĩta Elottok nolii diwĩn Yesu mandali sisoĩ ti-ñĩmnelĩndok eni-mukĩliĩ.

14 Eni-mulĩmbi, Yesuloĩ biĩm nĩmbi eĩngĩliĩ, “Endaut. Nĩndi dikok kusaka nandamiĩ: dik manda juluiĩti nĩm pa elaiĩ. Dik loloĩ ba piĩmbiĩ gitiĩkkan siĩnik Yambattok telak dindiĩm nĩni-daut ti-nĩmbi, amali nĩtek nandi-gamneliĩ wala nĩm mĩsĩlaiĩ. Nĩala eumbi nandiĩna: nĩndi Sisa, Roma kwettok ama wapmaĩ mayaiĩgan siĩnik patak, enda takis mĩnem mĩnambi wali tuop tĩlak ba nĩm?”

15 Wiĩn mĩlok ba nĩm mĩlok?” Wiĩndiĩ eumbi, Yesuli juluiĩtĩsĩlok kusei nandi-daklemiĩ enguk, “Siĩndi neta mandali sisoĩ ti-namaĩ? Siĩndi mĩnem kwandai satnin no tĩmbi indaumbi, daut namumbi kawa.”

16 Eumbi, mĩnem tĩke-biĩm mĩum kaĩbi eni-nandiĩmbi eĩnguk, “Ama walan ba kot kundit wiĩn nindoĩ?” Eumbi, endi “Sisaloĩ” nĩngĩliĩ. Wiĩndiĩ nĩmbiĩmbi

17 enguk, “Sisalok giĩngiti wiĩn Sisa enla tambon mĩnekalĩĩ, ba Yambattok giĩngiti wiĩn Yambat enla tambon mĩnekalĩĩ.” Wiĩndiĩ eĩpi, ama biesiĩlok sisoĩ makleumbi, ka-piasat ti-ñĩmgiĩliĩ.

Kĩmnan nanin mĩlamĩlatok plon Yesu ni-nandiĩngĩliĩ

18 Tĩmbi Sadusi ama diwiĩndi Yesuloĩ biĩngĩliĩ. Endi kĩmnan nanin mĩlamĩlat wiĩn nĩm patak eĩpi eni-daut ti-sem-ta-kuaĩ. Endi Yesuloĩ biĩmbi ni-nandiĩm eĩngĩliĩ,

19 “Endaut. Moseli Juda amatam nĩnda manda ñĩndiĩ yout-nĩnguk, ‘Ama noli tam tĩkemi, yamiĩn pap sembekta, kwayaiĩli dallok kanjali tĩkemi, dallok gwaĩngwa biĩsat ep tĩmbi indanekaliĩ.’ ”

20 Sadusi amali wiĩndiĩ embi yousiĩm nĩngĩliĩ, “Damaĩgan dakwaya kit tambon tĩpet kuĩngĩliĩ. Endoĩnan nanin tua endi dama tam tĩmbi, kombliĩ nĩmnat, yamiĩn papi sembiĩnguk.

21 Sembumbi, monali dallok kanjali tĩkemi, wiĩndiĩngangot yamiĩn papi sembiĩnguk. Sembumbi, gwik endok plon wiĩndiĩngangot inda-ñĩmĩnguk.

22 Dakwaya kit tambon tĩpet endi tam wakangot tĩkemi, yamiĩn gitiĩk papi sembi-taleĩngĩliĩ. Tĩmbi siĩngi siĩnik kanjaksi wali wiĩndiĩngot sembiĩnguk.

23 Ama kit tambon tĩpet gitiĩkkandi tam wakangot tĩkeĩngĩliĩnda. Tĩkap, mĩlamĩlat nain indaukaka, nain wolonda tam wiĩn nĩndok siĩnik tĩmbekak?”

24 Sadusi amali wiĩndiĩ eumbi, Yesuli enguk, “Siĩndi Yambattok manda wolok kusei ba Yambattok gembĩn nĩm nandi-kĩliĩ eaiĩ bek, wala tĩmbi kĩmnan nanin mĩlamĩlata nandumbi kelam dalak?”

25 Amatamdi kĩmnan nanin mĩlapi, wapatam nĩm indanekaliĩ. Endi kunumdok aĩelo nomĩk silak kunekaliĩ.

26 Tĩmbi Yambati amatam kĩmnan nanin ep mĩm mĩlatnekalĩĩ ba nĩm, wolok siĩndi Moseli kasat ñĩn youkuk wiĩn nĩm pinat-nandaĩ ba? Mose endi komba tip no wolok plon komba manben indaum kaĩbi ñaiĩnguk. Nĩnambi, Yambati ama ikan sembiĩngĩliĩ endok plon ñĩndiĩ nĩnguk, ‘Nak Ablaam-dok Yambat, Isakalok Yambat, Yakobolok Yambat, nak endok Yambatsi patet.’ Yambati wiĩndiĩ eĩpi,

27 ñĩndiĩ eu dakleĩnguk: endi sembiĩsembiĩndok Yambat nĩm a, endi kaik kuaĩ endok Yambat. Nekta, ama sembi-taleĩngĩliĩ endi bo Yambattok dainan kaik kuaĩnda tĩmbi. Wiĩndiĩnda siĩndi mĩlamĩlat nĩm patak eaiĩda, biaĩgan nandum kamalalak.”

Ama noli endiĩkĩe manda dek wali dama siĩnik tĩlak wala Yesu ni-kaĩnguk

28 Tĩmbi Yesu gĩt Sadusi ama endĩ manda e-kle-kot-ti-palĩĩlĩmbi, endĩkĩe manda nandĩ-tale ama no wolok bĩm yambĩĩnguk. Yambĩmbi, Yesulĩ manda tambon kĩndemgot tambane-enbĩm nandĩĩngukta nĩ-kaĩbi eĩnguk, “Yambattĩ endĩkĩe manda gĩtik kĩmĩt-nĩmĩĩnguk, tĩmbi nek ñalĩ dama tĩ-sembi, dĩwĩn gĩtik yapma kle-talelak?”

29 Eumbi tambane-nĩĩnguk, “Endĩkĩe manda ñalĩ dama sĩnik tĩlak, ‘Israel amatam sĩndĩ manda ñĩn nandĩmbi tĩke-kĩliĩ enekalĩĩ: Molom en noĩngan. Endĩ nĩndok Yambatnĩ, dĩwĩn no nĩm pakaĩ.”

30 Wala tĩmbi dĩk gĩnaĩga gĩt waleĩga tip gĩt nanandĩĩnga gĩt gembĩĩnga gĩtik Yambat Molomga endokgot bi-ñĩmekaĩ.”

31 Tĩmbi endĩkĩe manda wandĩĩngan no ñĩndĩĩn patak, ‘Dĩk dĩtnala tĩ-gamlaĩ, wĩndĩĩngangot nokala tĩ-ñĩmekaĩ.’ Endĩkĩe manda tĩpet wali endĩkĩe manda dĩwĩn gĩtik yapma klembi pakamĩk.”

32 Yesulĩ wĩndĩĩn eumbi, endĩkĩe manda nandĩ-tale amalĩ “Waak!” embi nĩĩnguk, “Endaut, dĩk manda biaĩngan sĩnik elañ. Yambat en noĩngangot, dĩwĩn no nĩm pakaĩ.”

33 Tĩĩĩpi, nĩndĩ endok gaut tapma sina dĩumbi, nepek dĩwĩn wĩndĩĩngot tapma tĩ-ñĩmneĩ wĩn kĩndem. Gan tĩkap nĩndĩ gĩnaĩnĩ gĩt nanandĩnĩ gĩt gembĩnĩ gĩtik endokgot bi-ñĩmneĩ, ba nĩnla tĩ-nĩmamĩnĩ tuop wĩndĩĩngangot notniila tĩ-semneĩ, wĩn tapma kusei kusei yapma klembi, endok dainan kĩndem bien sĩnik.”

34 Ama endĩ manda tambon wĩndĩĩn eumbi, Yesulĩ endok nanandĩn kĩndem kaĩbi nĩĩnguk, “Dĩk Yambattok gĩĩngĩt kĩndem indawĩn.” Wĩndĩĩn nĩmbĩmbi, Juda ama biesĩlĩ en mandalĩ sĩsoĩn tĩ-ñĩmnepi mĩsĩmbi, nepek nola bĩndambo nĩm nĩ-kaĩgĩlĩnĩ.

Yesulĩ endĩkĩe manda nandĩ-tale ama endok mandanjĩ ba kunditsĩ kolan eu dakleĩnguk

35 Tĩmbi Yesulĩ tapma it saĩ simba gĩnaĩnĩ papi, amatam enĩ-daut tĩ-sem-tĩĩĩpi enĩ-kaĩbi eĩnguk, “Nĩtektatĩmbi, endĩkĩe manda nandĩ-tale ama endĩ Mesia en Devittok komblingot eaĩ?”

36 Dĩndĩm Yallĩ Devittok gĩnaĩnĩ tĩmbi tĩkĩleumbi, Devit en Mesiala ñĩndĩĩn eĩnguk, ‘Yambat Wopumdĩ nokok Wopumnala ñĩndĩĩn nĩĩnguk: Dĩk bĩmbi, kĩtna sĩnik kandaĩnĩ pipapi, nakĩta amatam yambĩ-dĩkĩe-kundekamĩk. Kuĩĩpi, kanjĩtgai ep pĩ-yaliwambi, dĩkok kapmainan patnekalĩnĩ.’

37 Wĩndĩĩnda Devit en Mesiala ‘Wopumna’ kĩtĩĩnguk, wala tĩmbi Mesia endĩ Devittok komblin sĩlaningot ba? Nĩm a. Endĩ Devittok Wopum.” Tĩmbi ama kĩmĩn wopum Yesulok manda nandĩmbi nandĩ-koĩngom tĩĩngĩlĩnĩ.

38 Tĩmbi Yesulĩ enĩ-daut tĩ-sem-tĩĩĩpi enguk, “Sĩndĩ endĩkĩe manda nandĩ-tale ama endok nandĩnandĩnjĩ ba ep tĩndĩnjĩ ka-kĩliĩ enekalĩnĩ! Dĩwĩn endĩ amatamdĩ yambum loloĩnĩ tĩmbektok nandaĩnĩ, wala tĩmbi endĩ ama loloĩnĩ endok dasindasinjĩ pat-dasimbĩ, ‘tĩna nĩmbĩt’ taĩnĩ. Tĩmbi endĩ amatamdĩ kĩmĩn kwelan we semĩĩpi, kosi tĩke-lonelĩĩnda nandaĩnĩ.

39 Tĩĩĩpi, it kiyau gĩnaĩnĩ ba nana sina wopum gĩnaĩnĩ endĩ ama loloĩnjĩlok pipapat plon patnepi nandaĩnĩ.

40 Endĩ tam kanjak julũnĩt tĩ-sembi, isĩ nepenepeksĩ yapma tĩkeañ, tĩmbi amatamdok dausĩnan tĩ-kelakelamjĩ kot-taplĩnelĩĩndok nĩmolo ombap taĩnĩ. Endĩ ep tĩndĩnjĩ dĩndĩm walan taĩnĩ, wala tĩmbi Yambattĩ tuan mĩlap sĩnik ombĩ-semekak.”

Yesulĩ tam kanjak nolok kundit kĩndem eu dakleĩnguk

41 Tĩmbi Yesulĩ tapma it gĩnaĩnĩ papi, mĩnem Yambattok kĩmĩkĩliĩnĩ wolok tambon kandaĩnĩ pipakuk. Pipapi kaĩnĩlĩmbi amatamdĩ bĩ, mĩnem tapĩkot

kawat dñgwinda gñañ dasiu piñguk. Amatam kwilikwiliñji wopum asupti bñmbi, mñnem wopumgan kñmñlñmbi piñguk.

⁴² Tññlñmbi, tam kanjak piñmbiñen nolñ bñmbi, mñnem kwandai gñmñn tñpet kñmñlñmbi piñguk.

⁴³⁻⁴⁴ Tñmbi Yesulñ wñn kañbi, gwañgwañii kiti-semum bñmbi enguk, “Nak biañgan sanba: amatam dñwñn endñ mñnem wopumgan kolñmbi, wopum gama nñsñlok pat-semalak. Gan tam kanjak piñmbiñen ñalñ mñnem nana tualok palñmñk wñn gñtik kolñ taleumbi, ñam nñmñnat, sñlanin sññk patak, wala tñmbi mñnem kñmñlak wñn dñwñn gñtikñkandñ kñmñlalññ wñn yapma kle-talelak.

Yesulñ nain taletalenan nepek nek indaukak wolok enñ-dakleñguk

13

Mñlaplok kusei kñmñkñmñlñn

¹ Tñmbi Yesulñ gwañgwañii gñt tapma it sañ simba gñnañ nanin piññañpi, gwañgwañ nolñ tapma it kit youpi nññguk, “Nññndaut, ññ kawññ! It gñtik ñññ engano kñndem bien. Tñmbi kawat wopum wopumdiññgan tñndñn.”

² Eumbi nññguk, “It wopum ññ yambñlaññ wala ganba: Juda amatamdok kanjñksiilñ bñmbi, it gñtik ñññ wiapi, kawat no nñm biumbi, kawat nollok plon palekak. Nñm sññk.”

³ Yesulñ wñndññ embi, Jelusalem it kwet bimbi, Oliv kwet jañgñnnan loñguk. Lombi, tapma it tambon kandañ wolok pip palñmbi, Petlo, Yakobo, Yoane gñta Andlu endññgot endoñ bñm nñ-kambi eñgñlññ,

⁴ “Dñk nñnbñmbi nandñna: nepek nek tapma ittok plon elañ wñn dawanda indaukak? Ba kundit nek ññlññ dama indaumbi ka-nandñnekamññ: mñlap kusei gñtik ip inda-nñmep tñlak?”

⁵ Tñmbi Yesulñ nepek indaukak wolok enñ-dakleññpi eñguk, “Sñndñ ka-kñliññ embi kunekalññ. Nñm kañbi, ama nolñ tue-sambiumbi, juluñ mandan wñn nandññmnelññ.

⁶ Ama asupti nokok kotna plon biñ-indambi, ‘Natna Mesia wakan’ embi, amatam asup tue-yambiumbi, juluñ mandaññ nandñ-kwambññ danekalññ.

⁷⁻⁸ Tñmbi ama sambat dñwñndñ mñlapi, sambat dñwñnda mik tñ-semnekalññ, tñmbi ama wapmañ dñwñndok sambattñ mñlapi, wapma dñwñndok sambatta mik tñ-semnekalññ, wala tñmbi sñndñ miktok gññgñlññ nandñnekalññ, ba mik mayañgan indaumbi wolok gññgñt nandñnekalññ. Wñndññ nandññpi, nñm sñlñkññembi mñsñnekalññ. Nepek wñn gñtik biañgan indaukak, gan kwet nain taletalen walñ gama nñm. Tñmbi mññjamññjat kwet nolok ba nolok tñmbekak, ba nana map inda-semekak.” Yesulñ wñndññ embi, e-yout manda enbi eñguk, “Nepek wñ gñtik indaukak wñn tamdñ gwañgwa tñkeup dama siñgin gawat lakalakat inda-ññmlak wandññ indaukak. Gan siñgi kandañ mñlap wopum sññk indaukak.

⁹ Nain wolonda sññla nñtek kuañ wñn ka-kñliññ embi kunekalññ. Kanjñksiilññ sepbi, mandala ama biesñlok kñsñ plon sambiumbi, it kiyau gñnañ sandñpnekalññ. Tñmbi sñndñ nokok gññgñtnai kuañda tñmbi yambñ-dñkññ ama ba ama wapmañ endok dausñnan ipñ, kusatna e-dakle-semnekalññ.

¹⁰ Tñmbi gññgñt manda kñndem wñn biañgan amatam gñtikta dama eu pñum ennekalññ. Enñ-taleumek, kwet nain taleukak.

¹¹ Tñmbi kwapme kwapme sepbi, mandala sanañgñp ññañlñmbi, ‘Manda nñtek enetamññ?’ wñndññ embi nandñ-bendñ-wopum itangan nñm tñnekalññ.

Nim a! Nain wolonda sinñgan manda win nim enekaliñ. Win Dindim Yalli ginanji tokñeumbi, Yambatti manda samekak win wakan enekaliñ.

¹² Wolonda naka timbi dalli kwayañ ba kwayañdi dal kanjiktok kisi plon kimilimbi, yandip kimnekalñ. Ba bepti wembe gwañgwañii kanjiktok kisi plon kimilimbi, yandip kimnekalñ. Timbi wembe gwañgwal meñji besila kanjik ti-sembi, wñdñngangot timbimbi yandipmi-kimnekalñ.

¹³ Kotnala timbi ama gitikti nandi-kola wopungan ti-sami-kunekaliñ. Gan amatam mlap win ba win giñginembi bemi, kuañ tuop nep kwambiñ da-kuañda en wakan Yambatti ep mekak.”

Mlap wopum sinik indaukak

¹⁴ Timbi Yesuli yousimbi enguk, “Nepek kolan papait no tapma it ginañ, kimisip tindinnan, wandiñ loukak. Loumbi, Yambatti win kañbi, nandum pi-sinik taumbi, enlok il siñgi wilmekak. (No endi manda ñin pinapi, wolok kusei nandi-kiliñ eukak.) Sindi nepek kolan wi kañbi, nain wolonda amatam Judia kwelan pakañ endi pimbi, kwet jañginnan lonekalñ.

¹⁵ Timbi no endi it pawan papi, nepek nola it ginañ nombo nim loukak,

¹⁶ ba no endi kena ginañ papi, sauloñin tikeupi undane ilan nim ñaukak.

¹⁷ O wem! Nain wolonda tam gwañgwa minjipsat, ba gwañgwa num emañ endi blasñngandok.

¹⁸ Timbi sindi mlap win gwi sasali nainnan nim indauktok nimolo ti-kunekaliñ.

¹⁹ Neta, nain wolonda mlap wopum sinik indaukak. Yambatti kwet timbi indañguknan bikap man ññdñngit mlap wandiñ no nim indañguk, timbi bindambo nim indaukak.

²⁰ Tikap Wopumdi nain win nim timbi dumalawimda, amatam gitikkan taleneliñ. Gan endi amatam ep danbi enlok giñgit kasileñguk enda wakan nandi-sembi, nain win ikan timbi dumalañguk.

²¹ Nain wolonda ama noli ññdññ bek sanbekta, ‘Yakñesii! Mesiali ñi patak’, ba ññdññ sanbek, ‘Wi kawit! Endi da patak!’, sindi manda wala nandum tlal timbekak.

²² Neta, Mesia juluñgan ba plofet ama juluñgan indambi, nisilok kusasi timbi dakle-semnekalñdok amatam kundit engano sinik ep daut semum ka-silikñenekaliñ. Tikap endi tuopta, ama wali amatam Yambatti enlok giñgit ep danguk win ep timbi kamalanekaliñ.

²³ Gan sinila ka-kiliñ e-kunekaliñ. Nak nepek gitik indaukak wolok itangan sani-talelet.”

Mesialok tomtom nain win dawanda sinik indaukak win nimbek noli nim nandilak

²⁴ Timbi Yesuli yousimbi enguk,
“Gan mlap wopum win taleumek
‘wolonda maim dautti bip mumbi, yakipti bo nim saleumbi,

²⁵ kunum ginañ dimboñgpti pi-pinekalñ.

Timbi nepek nek kwambiñ kunum ginañ pakañ ep minjalimbi kwesi binekalñ.’

²⁶ Timbi nain wolonda amatam gitikti kanekaliñ win: Amalok Niñan endi mulukua ginañ gembin wopum ba kolsalen walalannat pimbi inda-dakleukak.

²⁷ Wolonda endi amatam dembek dembek kuañ enlok giñgit ep kasileñguk endi wakan enloñ ep kimin kolektok añelo eni-mulim ñambi, kunum kwet kimili taleñguknan nanin ep kiutnekalñ.

28 Wĩndiñ ñala sındi komba konelok plon nanandi ñin epnekalĩñ: kii gayam tukñat timbi, sak kaik indaumek, maim nain indaup tilak wĩndiñ nandañ.

29 Wĩndiñgangot milap gitik sanit win indaum kañbi, sin ñĩndiñ nandinekalĩñ: Ama Sisinik endi inda-dakleuptok nain ip dumala-ta-bilak.

30 Nak biañgan sanba nandiwit: amatam man ñĩndiñgit kuañ endoñnan nanin diwĩndi gama nim kimñilimbi, nepek win gitik indaukak.

31 Kunum kwet taleukak, gan nokok mandana gitikti nim paipi, papat kwambiñ palekak.

32 Nepek gitik win nain wolonda sinik indaukak win ama nimbek noli nim nandilak. Añelo kunum ginañ pakañ ba Yambattok Niñañ en bo win nim nandañ. Nim. Bep Yambat en noñgandiñgot nandilak.

33 Sındi nain win dawanda sinik indaukak win nim nandañ, wala timbi ka-kiliñ embi mandim kunekaliñ!

34 Nain indaukak win ñĩndiñ: ama noli il bimbi, kwet mayañgan ñaup tilak. Endi kena gwañgwañii kena molom molom danisembi, telak yama mandimandi endi ka-mandi-kiliñ ewiktok endikñe manda ni-talembi ñalak.

35 Wĩndiñda it molomdi nain dawanda sinik biukak win sındi nim nandañ. Endi kwet kilim eumbi, ba tim boñgip, ba puput noñgan kitumbi, ba kwet salaup timbimbi, ba salasalanan tombekak win sındi nim nandiñda timbi ka-mandi-kiliñ e-kunekaliñ!

36 Nim kañbi, dou-palimbi, molomdi platik sinik bi tumbi, sep timbi indawik.

37 Endikñe manda ñin sanlet win giñgitnai gitikkan sindok: ka-mandi-kiliñ embi kunekaliñ.”

Yesu wili kimbi bindambo mlakuk

14

Yesu kimkimlok ti-pañgipañgile ti-ñimgiliñ

1 Timbi gwilat wopum tipetti ep timbi dumalañguk, win kamaikamai nain gita plaua wilimbendi nimnat wolok gwilat. (Wolonda Israel amatandi Yambatti Isip kwelan nanin ep kimikuk wolok pat-nandi-pakañ.) Gwilat wali sandap tipet wolok siñgi kandañ ep timbi dumalañilimbi, tapma ama biesi ba endikñe manda nandi-tale ama endi Yesu telak gitak plon tikembi wili kimbektok telak yolonjimbi,

2 ñĩndiñ eñgiliñ, “Gwilat ginañ wĩndiñ tinambi, nim kindem daukak. Nim kañbi, amatam kimin wopum endi mlapi, gimbit tim, kesitapma timbi, mik tineliñ.”

3 Timbi Yesuli Betani it kwelan ñambi, ama no damañgan wanda kwambiñ inda-ñimñiguk koi Simon endok ilnan nana na-pakuk. Palinimbi, tam no endi pama tul mindiñ kindem tuan wopum sinik win tike-bimbi, kawat kanim bim ombi-gilombi, pama tul win Yesulok kumbam plon yalimukuk. Yalimulimbi,

4 ama diwisi wolok pakiliñ endi tamda ginanji komba diumbi nisifangan eñgiliñ, “Neta sinik pama tul kindem ñin silak timbi kola-talelak?”

5 Tuktok tuan win wopum sinik, minem 300 netepek. * Endi tuk win tualok kimilimda, minem walinin tikembi, ama pimbiñenda emiwik.”

Wĩndiñ embi, tam ni-ñombiñgiliñ,

6 gan Yesuli enguk, “Biu palen! Sındi neta mlap mañ? Endi ti-kindekindem tinamlak.

* 14:5: Minem denali 300 win kena nain 300 wolok tuan.

⁷ Ama pĩmbĩñesi endĩ nain tuop sĩn gĩta kuañ, wala tĩmbi nain nola ba nola ep mĩ-paĩngĩtanep nandañda kĩndem tĩnelĩñ. Gan natna nain tuop sĩn gĩta nĩm paletat,

⁸ wala tĩmbi tam ñalĩ man ñĩndĩñgĩt nepek nek tuop tĩ-namek wolok tuop tĩk. Endĩ pama tul i-namĩk, wĩn nak kĩmbambi nep kĩnditnekalĩñ wolok itangan pĩñgĩpna tĩ-paĩngĩpaĩngĩle tĩ-namĩk.

⁹ Nak biañgan sanlet: dembek dembek ñanekalĩñ tuop gĩñgĩt manda kĩndem ñĩn eu sataumbi, tam ñalĩ nepek nek tĩ-namĩk wolok kasat wakĩt kwet tuop tĩ-sembi, tam endok kasat eu kaik taukak.”

¹⁰ Nain wolonda Judas Iskaliot, Yesuloñ gwañgwañii 12 endoñnan nanin no, endĩ Yesu bola tĩ-ñĩmektok tapma ama biesĩloñ ñaĩnguk.

¹¹ Ñambi, wolok tuop enbĩmbi nandĩm gĩnañjĩ kĩndem daumbi, mĩnem mĩnepi nĩ-kwambĩñ daĩngĩlĩñ. Tĩmbi Judalĩ kusei kĩmĩpi, “Yesu bola tĩ-ñĩmektok nain kĩndem delok indauk?” embi mandĩñguk.

Yesulĩ kĩmbepi, gwañgwañii tĩ-paĩngĩpaĩngĩle tĩ-semguk

¹² Plaua wĩlĩmbendi nĩmnat sinjilok gwĩlat wolok kusei kĩmĩkĩmĩlĩnan Israeel amatamdĩ sipsip nĩñañ wĩpi, tapma tĩmbi, Yambattĩ Isip kwelan nanin ep kĩmĩkuk wolok kĩmĩt-nandĩm pakaĩngĩlĩñ.

Gwĩlat wĩn indaumbi, gwañgwañiilĩ Yesu nĩ-kañbi eĩngĩlĩñ, “Nĩndĩ delok ñambi, gwĩlat ñolok nana tĩ-jumĩt tĩ-gamneñdok nandĩlañ?”

¹³ Eumbi, Yesulĩ gwañgwañiit tĩpet enĩ-mupi enguk, “Sĩtĩ Jelusalem it kwet gĩnañ lombi, ama nolĩ tuk kambot bembĩ bĩ sep tĩmbĩ indautak en kle ñandekamĩk. En kle ñaumbi,

¹⁴ it nolok ña loutak wolok molomla ñĩndĩñ nĩndekamĩk, ‘Nĩnĩndauttĩ ñĩndĩñ elak: nak gwañgwanai gĩta it gĩnañ delok gwĩlattok nana nambetet?’

¹⁵ Eumbi, it gĩnañ wopum no tĩ-kĩliñ e-bimbĩn wĩn gwat patak daut sametak. Wolok tĩ-jumĩt tĩ-nĩmdekamĩk.”

¹⁶ Eumbi, gwañgwañiit tĩpet endĩ nandĩmbi, wĩnanin ñam Jelusalem it kwelan loĩngĩmĩk. Lo tombi, Yesulĩ eĩnguk wolok tuop inda-semumbi, gwĩlattok nana tĩ-jumĩt tĩñgĩmĩk.

¹⁷ Tĩmbi kwet kĩlĩm eumbi, Yesulĩ gwañgwañii 12 gĩta bĩmbi, it gĩnañnan loĩngĩlĩñ.

¹⁸ Lom nana na-palĩñĩlĩmbi, Yesulĩ enguk, “Biañgan sanlet: sĩndoñnan nanin no nakĩta nana yakan nalak endĩ nak bola tĩ-nametak.”

¹⁹ Wĩndĩñ eumbi, gĩnañjĩ mĩlataumbi, noĩngan noĩngandĩ ñĩndĩñ nĩñgĩlĩñ, “Nakta nĩm bek?”

²⁰ Nĩmbĩmbi enguk, “Wĩn gwañgwa 12 sĩndoñnan nanin no. Endĩ plaua dĩp tĩkembĩ, nakĩta tuk wĩtna noĩngan gĩnañ youpi nalak, en wakan.

²¹ Biañgan sĩnĩk. Manda youyoulĩn patak wolok tuop Ama Sĩsĩnĩk wĩn bola tĩ-ñĩmĩmbi wĩlĩ kĩmbekak. Gan ama nĩn bola tĩ-ñĩmetak en blangandok. Meñdĩ nĩm ap mĩumda, wĩn kĩndem.”

²² Tĩmbi nana na-palĩñĩlĩmbi, Yesulĩ plaua no tĩkem gwĩlam tĩmbi, ombĩm gwañgwañiila embi enguk, “Tĩke nambĩt; ñĩn nokok gaumna.”

²³ Wĩndĩñ embi, wain wĩtna no tĩkembĩ, gwĩlam tĩ-talem emumbi, gĩtĩkkandĩ wĩtna noĩngan wolok gĩnañ naĩngĩlĩñ.

²⁴ Nambĩmbi enguk, “Ñĩn nokok wekatna. Nak amatam asup endok kĩnjan kĩmbi, wekatna yalĩmutet. Walĩ wakan toptop Yambattĩ amatamñii gĩt tĩlak wĩn tĩmbi kwambĩñ dalak.

²⁵ Nak biañgan sĩnĩk sanlet: nak wain tuk kwelan nombi nĩm nambetat. Yambattĩ gĩñgĩtñii indangan yambĩ-dĩkñeukak wolondamek nak en gĩta papi, wain tuk komblin engano wĩ mek nambetat.”

26 Tĩmbi Yambat ni-wit-ta-lo kap no tiu taleumbi, Oliv kwet jañg+n tĩmbi dumalanepi pi-ñañg+liñ.

27 Ñañañpi, Yesul+ gwañgwañiila enbi eñguk, “Yambattok manda no ñ+ndiñ youyoul+n patak, ‘Nak ka-dikñe ama wila kimb+mbi, sipsipti papusenekaliñ.’ Wala tĩmbi sindi git+ikkan siñgi wit-nambi pi ñanetañ.

28 Gan Yambatti kimnan nanin nep m+um mlatmek, telak dama ti-sambi, Galili kwelan ñam wolok sambetat.”

29 Eumbi, Petloli niñguk, “Ama diw+n git+kti gambimbi pi-ñanetañ bek, gan nakta n+m sin+k.”

30 Eumbi niñguk, “Nak biañgan ganba: man tim ñolondañgan puputti nain tĩpet n+m kit+umbi, dik nain tĩpet git no naka ‘En n+m nandi-ñ+mlet’ eutañ.”

31 Eumbi, Petloli giñg+nembi niñguk, “Kindem dik+ita nep nulimbi kimbetet, gan nak dika ‘Nim nandi-ñ+mlet’ n+m eutet. N+m sin+k.” Eumbi, gwañgwañii git+kkandi w+ndiñgangot ni-taleñg+liñ.

Yesu en kimbepi ti-pañg+pañg+le tiñguk

32 Tĩmbi Yesu git gwañgwañii endi ñambi, kwet no koi Getsemane wolok ña-tomg+liñ. Tombi, Yesul+ gwañgwa diw+nda enbi eñguk, “Sindi ñolok pipalimbi, nak ñam n+molo tĩmbi bi+utet.”

33 W+ndiñ embi, Petlo, Yakobo git Yoane yanañg+pi ñañguk. Ñañañpi, enlok plon nepek inda-ñ+metak wala nandum mlata-sin+k taumbi, gemb+ñ pi+umbi

34 enguk, “Ginaña nandi+wa kola-sin+k talak, kimbettok tuop nandi+let. Sindi ñolok papi, ka-kiliñ embi palit!”

35 Yesul+ w+ndiñ embi, lakat ñaña em kwelan pi-p+mbi, telak no palekta, mlap bembemdok nain wal+ en maklew+k wala Yambat n+molo ti-ñ+m+ñguk.

36 Endi enlok manda plon beula “Abba” kiti-ñ+mbi niñguk, “O Bep! Dik nepenepek git+ik tuop ti-talew+ñ, wala tĩmbi dik mlap ñ+n napma tikenam+ñ. Gan dik nokok nanandi n+m kim+it-kleukañ. N+m sin+k. Dik nitek nandilañ, wolok tuopgan indaw+n.”

37 Tĩmbi Yesul+ gwañgwañii tĩpet git no endoñ undane-b+mbi, yambum dou-pal+mbi, Petlo ni-ñomb+m niñguk, “Simon, dik doulañ ba? Dik nain dumangan kaik paleñdok tuop n+m ba?” W+ndiñ embi enguk,

38 “Biañgan sin+k: ginanjili nepek kindem tĩmbepi nandilak, gan piñg+ps+li gemb+n n+mnat, wala tĩmbi ka-kiliñ embi, n+molo tĩmb+it. N+m kañbi, tue-kambi plon pi-p+neliñ.”

39 Yesul+ w+ndiñ embi, nombo yambim ñambi, n+molo dama tiñguk w+ndiñgangot nombo tiñguk.

40 N+molo tĩmb+ taleumbi, nombo gwañgwañiiloñ undane-b+m yamb+ñguk w+n: dausi mlataumbi dou-pak+liñ. Dounan nanin mlapi, manda nitek nineliñ wala nandum mlatañguk.

41 Tĩmbi Yesul+ nombo ña n+molo ti-talembi, gwañgwañiiloñ undane-b+mbi, nain tĩpet git no tĩmb+mbi enguk, “Sindi gamañgot dombi slak pat-nandi-tañ ba? Ip tuop. Nandañ: Ama S+sin+k yom amalok kisi plon kim+ik+m+ttok nain ip indalak.

42 Ñala mlal+mbi ñana. Wi kawit: bola ti-namlok ama ip nip tĩmbi dumalalak.”

Yesu tikeñg+liñ

43 Wɪndiñ e-paliñlimbi, wolongan Yesulok gwañgwañii 12 endoñnan nanin no, Judas Iskaliot, endi ama kimin wopum telak dama ti-semumbi biñgiliñ, win tapma ama biesi ba endikñe manda nandi-tale ama ba ama biesi diwin endi eni-mulimbi, kakit ba kwandi mep biñgiliñ.

44 Bola tindi ama endi damañgan sambat ñindiñ kimpipi enguk, “Simumu ti-ñimambi, ama ip wakan embi, ña tike-kwambiñ dam tike-ñanekaliñ.”

45 Wɪndiñ eñgukta kena ginañ tombi, dindimgan Yesuloñ bimbibi, “Ninindaut, we!” embi, wopungan simumu ti-ñimipiñguk.

46 Wɪndiñ ti-ñimium kañbi, gembinat ñam tike-kwambiñ dañgiliñ.

47 Timbi ama Yesu gita pakiliñ endoñnan nanin noli kakil tiañe lambimbi, tapma amalok telak damanjlok kena gwañgwa silanin wilepi, pawangot wilalim piñguk.

48 Timbi Yesuli enbi eñguk, “Sindi naka nandum kumbu ama sañan timbimbi, kakit ba kwandi mep bi-tombi, nep mañ ba?”

49 Sandap tuop nak tapma it sañ simba ginañ lombi, sindok boñgipsinan papi, amatam eni-daut ti-sem-ta-biñilambi, nim nepgiliñ. Gan manda youyoulin patak wolok tuop man inda-namwin.”

50 Wɪndiñ eumbi, gwañgwañii gitikti en bimbi pim ñañgiliñ.

51 Timbi ama gwañgwa no sandum satningot tembi Yesu kle-ñañguk en wakit tikembi,

52 sandum tike-gilim dañgiliñ. Gan endi sandum pisapi, biatan pi ñañguk.

Yesu manda plon kimikiliñ

53 Timbi endi Yesu tikembi, tapma amalok telak damanjlok ilan nañgipi ñañgiliñ. (Wandiñ tapma ama biesi ba ama biesi diwin ba endikñe manda nandi-tale ama gitik endi bim kimin tiñgiliñ.)

54 Yesu tike-ñañilimbi, Petloli kambak mayañgan siñgi kandañ ep klembi ñañguk. Ñakapi, tapma amalok telak damanji endok sañ simba ginañnangan loñguk. Lombi, tapma amalok telak damanji endok tiplaplailii gita pipapi, komba seimbi pakuk.

55 Timbi tapma ama biesi en gita Juda amalok yambi-dikñenji gitik endi Yesu wili kimbektok nandiñipi, ama Yesulok siñgin sinelñdok yolonji-tlakiliñ.

56 Neta, ama asupti bimbibi, joñgo siñgin simbi, julunñit manda eñgiliñ. Gan endi mandanji walan noñgangot nim eñgiliñ, endi manda kusei kusei eñgiliñ.

57 Timbi ama diwindi bi indambi, joñgo siñgin simbi eñgiliñ,

58 “Nindi manda no ñindiñ eumbi nandiñgimiñ, ‘Nak tapma it kitti tindiñ nin wiapi, sandap tipet git no wolok ginañnangan wolok kinjan kitti nim tindiñ no mamba ilekak.’ Wɪndiñ eumbi nandiñgimiñ” eñgiliñ.

59 Gan mandanjlok walan win bo noñgan nim.

60 Timbi tapma amalok telak damanji endi mlapi indangan bi ipi, Yesu ni-nandimbi eñguk, “Dik manda tambon tuop nim ewiñ ba? Ama wali dikok manda eañ win nandum nitek tilak?”

61 Eumbi, gitak papi, manda tambon no nim niñguk. Timbi wolongan tapma amalok telak damanji endi Yesu ñindiñ ni-nandimbi eñguk, “Ditna Mesia wakan, Yambat ni-kindekindem eamiñ endok Niñañ ba?”

62 Ni-nandumbi Yesuli niñguk, “Natna en wakan. Gamanda kanekaliñ win: Ama Sisiniñ endi Gembu Molomdok kii dindimnan pipalimbi, yakan amatam yambi-dikñendekamik. Timbi en wakan kunum ginañ nanin mulukua plon undane-bimbi kanekaliñ.”

⁶³ Eumbi, tapma amalok telak damanji endi manda win nandum pi-sinik taumbi, kusali timbi daklewiktok dasindasin wilapbi enguk, “Neta amala nombo eni-nandimbi, ama ñolok kusalila yout-lonjinetamian?”

⁶⁴ Sindi ip nandilin, endi enla Yambat enipi, Yambat ni-tike-pi-yalilak. Wala nitek nandañ?” Eumbi, gitikkandi Yesu mandanlok kinjan tikewiktok nandingilin tuop wili kimbektok e-talengilin.

⁶⁵ Timbi diwindi kusei kimpipi, manji iwit sua-nimbi, timan dai sandumdi masipbi, kisili wipi ningilin, “Nindi gwitak ninimbim indaumbi nandina!” Timbi tiplaplael Yesu tikembi, kisi pindimdi wikilin.

Petloli Yesula “Nak en nim nandi-nimlet” eñguk

⁶⁶ Timbi Petloli tapma amalok telak damanjilok it pawan sañ simba ginañ palinimbi, ama wolok kena wembe noli bimbibi,

⁶⁷ Petloli komba sei-palim kañbi, ka-kilin embi ninguk, “Dik bo Yesu Nasalet nanin en gita kulañ gambilet.”

⁶⁸ Eumbi, Petloli ninguk, “Nim a. Dik nek elañ nak nim nandilet.” Windin embi, sañ simba telak yamanan pinambi, wolongan puputti kitinuk.

⁶⁹ Timbi kena wembe endi Petlo kañpi, manda dama eñguk windingangot nombo embi, ama wolok pakilinda enbi eñguk, “Ama ñin Yesulok nol no ñakan.”

⁷⁰ Eumbi, Petloli nombo “Nak nim” embi gingineñguk.

Timbi nain nim ombataumbi, nombo ama wolok ikilin endi ningilin, “Dik Galili naninda timbi dik biañgan endok nol no.”

⁷¹ Nimbimbi, Petloli manda kwambiñgan nombo nombo embi ñindin enguk, “Biañgan sinik. Nak ama koi eañ win nim nandi-nimlet. Manda julunit eletta, Yambatti kindem nep timbi kolawa.”

⁷² Eumbi, wolongan puputti kitumbi, nain tpet timbimbi, Petloli Yesuli manda ninguk win nandi-siwikuk. Yesuli ñindin ningukta, “Puputti gama nain tpet nim kitinimbi, dik dama nain tpet git no naka ‘En nim nandi-nimlet’ eutañ.” Petloli manda win nandi-tombi, simbai kolaumbi, kolan sinik kukuk.

15

Yesuli yom amalok kinjan tikeñguk

¹ Kwet salaup timbimbi, wolongan tapma ama biesi git ama biesi diwin ba endikne manda nandi-tale ama, win endi Juda amatamdok yambidikenji gitik endi kimin timbi, Yesu nek tinimnelindok manda e-topgilin. E-topbi, Yesu kii top nañgip ñambi, Judia kwettok yambidikne ama Pilato endok kii plon kimitilin.

² Timbi Pilatoli kañbi ni-nandim eñguk, “Ba dik Juda amatam endok ama wapmañ ba?” Eumbi tambane-ninguk, “Ditna elañ ip wakan.”

³ Timbi tapma ama biesi endi Yesulok siñgin si-sinik tañgilin.

⁴ Windin timbimbi, Pilatoli Yesu nombo ni-nandinipi eñguk, “Endi dikok manda asup embi, siñgiñga siyañ win nandilañ. Dik manda tambon tuop nim ewin ba?”

⁵ Eumbi, manda no nim tambane-eumbi, Pilatoli wala nandi-benditinuk.

⁶ Gwilat tuop kamaikamai nain indaumbi, Pilatoli amatam nandi-sembi, ama nolok koi kitiañgilin en wakan it kwambiñ ginañ nanin pisapi emlinuk.

7 Nain wolonda ama no koi Balabas it kwambiñ ginañ pakuk. Endi noli gita Roma ama mik ti-sembi, diwin yandip kimgiliñ, wala timbi ep imbi, it kwambiñ ginañ yambiumbi pakiliñ.

8 Timbi amatam kimin gitik endi Pilatoloñ lombi, kundit nek ti-semliñguk windiñgangot nombo ti-semektok ni-nandiñgiliñ.

9-10 Tapma ama biesi endi Yesu koi giñgitta ka-gimbit ti-ñimbi, kusei wala en Pilatolok kii plon kimikiliñda. Pilatoli win nandiñmbi, amatam tambane-enguk, “Juda sindok ama wapmañ win pisat-samettok nandañ ba?”

11 Gan tapma ama biesili amatam eni-munjupi eñgiliñ, “Sindi eumbi, endok kinjan Balabas pisat-sametak.” Timbi amatamdi ama biesili eñgiliñ tuopgan eumbi,

12 Pilatoli nombo eni-nandiñmbi eñguk, “Windiñ eañda timbi, ama ñin Juda ama sindok ama wapmañ ñañ en wakan nek ti-ñimmettok nandañ?”

13 Eumbi, nombo kitimbi niñgiliñ, “Kloñbat plon wili kimbini!”

14 Eumbi enguk, “Neta windiñ ti-ñimet? Endi kundit kolan nek sink tñguk?” Eumbi, endi kwambiñgan kitimbi eñgiliñ, “Kloñbat plon wili kimbini!”

15 Eumbi, wolongan Pilatoli nandi-sembi, ginanji busukñanewiktok Balabas pisat-semguk. Pisat-sembi, Yesu waipneliñdok enbimbi, bit gwilap pisikñatti waipgiliñ. Taleumbi, kloñbat plon witaliñdok ama sañaslok kisi plon kimikuk.

Yesu ti-lakalaka e-ti-ñimbi, kloñbat plon wikiliñ

16 Timbi ama sañasili Yesu tikembi, nisilok sañ simba ginañ nañgipi ñañgiliñ. Ña-tombi, nosii gitik ep min timbi,

17 Yesu ti-lakalaka e-ti-ñimneliñdok sauloñ gimin ama wapmañdok sauloñ nomik win dasi-ñimbi, toa pisikñat wali bondinem kumbam plon dasi-mumbi, ama wapmañdok bundi walan tñguk.

18 Dasi-ñim-taleumbi, ama noñgan noñgandi bimbi niñgiliñ, “We! Juda amalok ama wapma!” Windiñ embi,

19 toñali kumbam plon wipi, iwit sua-ñimbi, julujuluñ mitlelem ti-ñimñipi ti-kindem da-ñimgiliñ.

20 Ti-lakalaka gitik ti-tale-ñimbi, sauloñ gimin win kiundiñimbi, nombo enlok dasindasin dasi-ñimbi, kloñbat plon witaliñ nañgip ñañgiliñ.

21 Ñañipi, ama no telak plon timbi indañgiliñ koi Simon Sailini it kwelan nanin, Alesande git Rufus endok beset. Endi Jerusalem it kwelan lambum kañbi, kaikan Yesuloñ kloñbat bemektok ni-giñgineumbi bemum ñañgiliñ.

22 Ñambi, kwet no koi Golgota (ninilok manda plon Kumbam kwandat) wolok Yesu nañgipi ña-tomgiliñ.

23 Ña-tombi, siñgin gawattok gwasap wain tuk git tambaneñgiliñ win mi-kaumbi, nim nañguk.

24 Timbi kloñbat plon kimip wipi mambi ikuk. Windiñ ti-talembi, dasindasin danneliñdok satu sañala kolim ep indaumbi wolok tuop danbi epgiliñ.

25 Nain win 9 kilok timbimbi, kloñbat plon wikiliñ.

26 Timbi kusalilok manda ñindiñ palañ plon youpi, kumbam kusipnan wilim pakuk, “Juda ama endok ama wapma.”

27-28 Tĩñipi, kumbu ama sañan tĩpet Yesu gĩta kloñbat plon yandĩpgĩlĩñ, nolĩ Yesulok kii dĩndĩmnan, nolĩ kii kepmanan ep mambi ikĩmĩk. *

29 Tĩmbi amatam wolok ñañambĩt tĩñgĩlĩñ endĩ manda kusei kusei nĩmbi nĩ-lakalaka eñipi, kumbanjĩ dĩñgunembi nĩñgĩlĩñ, “Yĩi! Dĩk tapma it wiatkopi, nain tĩpet gĩt no wolok gĩnañngan nombo mambi ilepi eñguñ wĩn! Nĩtek?”

30 Gwĩlaka tĩke-kĩmĩlepi, kloñbat plon nanin pĩwĩñ!”

31 Tĩmbi tapma ama biesĩ gĩt endĩkñe manda nandĩ-tale ama endĩ bo wĩndĩngot Yesulok plon e-sasale manda nĩsĩngan embi eñgĩlĩñ, “Nĩtek tĩmbi, endĩ ama dĩwĩn ep kĩmĩkuk, gan enlok siñgin tuop nĩm tĩke-kĩmĩtak.

32 Tĩkap endĩ biañgan Mesia, Islael amatam endok ama wapmañ kulakta, man ñĩndĩngĩt kloñbat plon nanin pĩun. Wĩndĩñ tĩmbekta, kusali ka-nandĩmbi nandĩ-kĩlĩktĩ tĩ-ñĩmnetamĩñ.” Tĩmbi ama tĩpet en gĩta yandĩpgĩlĩñ endĩ bo nĩ-kolañgĩmĩk.

Yesu kĩmguk

33 Tĩmbi maim boñgĩpnan palĩmbi, kwet tuop kilĩm indaumbi ñakap 3 kilok tĩkeñguk.

34 3 kilok tĩmbĩmbi, Yesulĩ enlok manda plon gembĩnat kĩtĩmbi eñguk, “Eloi, Eloi, lama sabaktani?”, wĩn nĩnĩlok manda plon “Yambatna Yambatna, nekta nambilañ?”

35 Tĩmbi ama dĩwĩn kamañgan ikĩlĩñ endĩ manda wĩn nandĩmbi eñgĩlĩñ, “Yakñesii! Plofet Elia kĩtĩ-ñĩmlak.”

36 Tĩmbi ama nolĩ woñep ñambi, dĩlĩñ tuk kimbĩñ gĩnañ nanin no tĩke-bĩm wain tuk kiitan gĩnañ wĩsĩmbi, komba bem plon imbi, Yesulĩ nambektok sua eumbi loñguk. Loumbi eñguk, “Papa kana, Elialĩ bĩmbi tĩke-pĩutak ba nĩm.”

37 Tĩmbi Yesulĩ wopungan kĩtĩmbi kĩmguk.

38 Nain wolonda tapma ilan it gĩnañ delok Yambattĩ patak pa eañ wolok sandum wopum no tembĩmbi, it gĩnañ masip bimbĩn pakuk. Tĩmbi Yesulĩ kĩmbĩmbi, wolongan sandum wĩn boñgĩpnan blañganembi, gwat nanin wilap pĩ lap taleñguk.

39 Tĩmbi ama sañasĩlok telak damanjĩ endĩ ama kloñbat plon yandĩpgĩlĩñ yambi-pakuk. Yambi-papi, Yesulĩ kĩm walan engano kĩmguk wĩn kañbi eñguk, “Biañgan sĩnik, ama ñĩn Yambattok nĩñañ sĩnik.”

40-41 Tĩmbi tam asup Galili nanin Yesu gĩt yakan Jelusalem bĩñgĩlĩñ endĩ bo wolok pakĩlĩñ. Dĩwĩndok kosĩ ñĩndĩñ: Malia Makdala nanin wakĩt Salome, tĩmbi Malia, Yakobolok ou ba endok kwayañ Joses endok menjet. Yesulĩ Galili kwelan kulĩñguk nain wolonda tam tĩpet gĩt no walĩ en gĩta kuñipi, tĩplaplae kena tĩ-ñĩmĩ-kulĩñgĩlĩñ. Tam walĩ gĩtik giñgiñgan ipi ka-tuakĩlĩñ.

Yesulok dalandan sumnan kĩmĩkĩlĩñ

42 Timlala tĩmbĩmbi, Sabat patnandĩ nain dumalaumbi, nepek gĩtik tĩ-jumĩt ba tĩ-dĩndĩm tĩndĩlok nain tĩpmĩn dañguk, wala tĩmbi

43 Josep Alimatia nanin endĩ Yesulok dalandan platik sumnan kĩmĩlepi nandĩñguk. Josep endĩ Juda amatamdok yambi-dĩkñe ama endoñnan nanin no, ep tĩndĩn kĩndem koi giñgĩlat. Tĩmbi endĩ bo nain Yambattĩ giñgĩtĩii indangan plon yambi-dĩkñeukak wala mandĩmandĩ kuñguk. Endĩ

* 15:27-28: Nandĩ-tale ama dĩwĩndĩ manda kusip no patgot tĩlak eañ. Manda wĩn ñĩndĩñ, “Wĩndĩñ tĩñgĩlĩñda, manda no youyoulĩn patak walĩ inda-dakleñguk, wĩn ‘Enda nandum kolan tĩndĩ ama no tĩñguk’ wolok bien indañguk.”

wakan misimisí wílabanembi, Pilatoloñ lombi, Yesulok dalandanla nínandínguk.

⁴⁴ Nínandumbi, Pilatolí “Yesu ip kímik” manda wín nandí-sílikñembi, ama sañasílok telak damanjí nítiañeum bíumbi, “Yesu biañgan kímik ba ním?” wolok nínandínguk.

⁴⁵ Nínandumbi, endí nídakle-ñímíumbi, Pilatolí Josep nandí-ñímguk.

⁴⁶ Tímbi Joseptí ñambi, sandum satnin ombap no tuambi, Yesulok dalandan kloñbat plon nanin tímbi bíndílim píumbi tíke-ñambi, sandumdí tímípi ímguk. Im-talembi, kawat gíñañ enlok gíngít kulukíliñnan wolok ña kímíkkuk. Kímípi, kawat wopum no munjulímbi ña sum yama masípguk.

⁴⁷ Endí wíndíñ tíñíliímbi, Malia Makdala nanin gíta Malia Joselok meñ endí “Yesulok dalandan delok kímíletak?” wíndíñ kímít-nandímbi ka-tuakímik.

16

Yesulí kímnan nanin mílakuk

¹ Sabat patnandí nain taleumbi, Malia Makdala nanin en gíta Malia Yakobo meñ tímbi Salome, endí salasalanán kandañ ñam, Yesulok dalandan sáple-ñímmelíñdok gwasap gít pama tul tuambi tí-jumít tíngíliñ.

² Kena nain kusei kímíkkímílinan sala mulum tímímbi, tam endí mílapi isí bímbi, Yesulok sum telak wín kle ñaíliímbi, kwet salañguk.

³ Endí telak plon ñaípi, nísíñgan nandí-mílatambi eñgíliñ, “Níndí níp kímípi, kawat wopum sum yama masíp patak wín munjúpi, dlítom nímítak?”

⁴ Wíndíñ eñípi ña sumnan tombi, deium ñaumbi kañgíliñ wín: kawattí sum yama kímísíp pakuk wín íkan munjulímbi, tambon kandañ ña pakuk. Kawat wín wopum síník.

⁵ Tímbi endí sum gíñañ lombi, ama gwañgwa no kítt dándím kandañ pípalím kañgíliñ, endok dasindasin ombap satnin síník. Tamdí ama wín kañbí sílikñeñgíliñ.

⁶ Tímbi endí enguk, “Ním sílikñenelíñ! Síndí Yesu Nasalet nanin kloñbat plon wíkíliñ en kanepi bañ, gan endí ñí ním patak. Kwel kínjangot ñí kawít! En íp mílalak.

⁷ Kak, ñawít! Síndí gwañgwañí gít Petlo endoñ ñambi, ñíndíñ enbítt, ‘Yesulí manda dama sanguk wolok tuopgan endí telak dama tí-sambi, Galilí kwelan ñaumbi, wolok kanekalíñ.’ ”

⁸ Eumbi, gembínjí píum blañblañ tímbi, sum bímbi pí ñaíngíliñ. Pí ñaípi, mísíñgíliñda tímbi ama nola nepek nek indañguk wolok kasat ním tí-semgíliñ.

*Yesulí nolíloñ indambi, kunum gíñañ loñguk **

⁹ Kena nain kusei kímíkkímílinan Yesulí salasalanán kímnan nanin mílapi, dama síník Malia Makdala nanin endoñ indañguk. (Lap kandañ endí yal kolan kítt tambon típet tam endoñ gíñañ ep kle-kokuk.) Yesulí tam endoñ indaum

¹⁰ pí-ñambi, ama Yesu gíta kuñgíliñ endoñ ñañguk. Ña yambumbi, kut-blanbla e-palíñíliímbi, nepek nek indañguk wolok tuop kasat tí-sembí

¹¹ eñguk, “Yesu kaik palímbi kat.” Gan amalí manda wín nandumbi tíl tínguk.

¹² Wolok síngi kandañ gwañgwañítt típet endí Jelusalem ítt kwelan nanin pí-ñaíliímbi, Yesu síngin walan tíkíleumbi inda-semguk.

* **16:8:** Nandí-tale ama díwíndí ñíndíñ eañ: Maleko en manda ñín ním youkuk.

13 Inda-semum undane-ñambi, nosiila kasat ti-semgimik. Gan endi nandumbi, win bo tialgot tiñguk.

14 Timbi gwañgwañii 11 endi nana na-paliñliimbi, Yesuli siñgi endoñ bo inda-semguk. Inda-sembi, amatam en mlalimbi kañgiliñ endok mandanji nim nandi-kilik timbi, ginañ kwambi timbi, nandum tlal tiñguk wala enombiñguk.

15 Timbi enguk, “Sindi kwet tuop ñambi, nokok giñgit manda kindem ñin amatam gitikta eu sapanñaneukak!

16 No endi miti tuk i-talembi, giñgit manda kindem nandi-kwambiñ dalakta, en wakan Yambatti tike-kimilekak. Gan no endi nandum tlal tilakta, enlok kusei timbi dakleumbi, tambon ombi-tikeukak.

17 Timbi Yambatti amatam giñgit manda kindem nandi-kwambiñ dañ win ep timbi pañgitaumbi, kundit engano ñandin tinekaliñ: endi yal kolan nokok kotna plon ep kle-kopi, manda komblin kwet diwindoñ win enekaliñ.

18 Tikap endi malet sañan upmat kisili tike-lonelñ ba tuk kolan upmat naneliñ, nepek wali nim ep timbi kolanekaliñ. Timbi endi wakan ama jimbosat endok plon kisi kimpipi ep timbi kindem danekaliñ.”

19 Wopum Yesuli manda win eni-taleumbi, Yambatti kunum ginañ tike-loñguk. Tike-loumbi, Yambat enlok kii dindimnan pip palimbi, yakan kunum kwet yambi-dikñeamik.

20 Timbi gwañgwañiili kwet tuop ñambi, giñgit manda kindem eu piñguk. Windiñ timbimbi, Wopumdi mandanji kwambiñ dawiktok ep timbi pañgitaumbi, kundit engano sinik tiñgiliñ.

LUKA Ama Sisinik Yesu indaņguk

Lukali giņgıt manda kindem ama loloņ no koi Tiofilus endi pinalektok youkuk

¹ Yambatti nepek gitik nındok boņgıpnınan tımbı indaņguk wolok kasat ama asuptı nanandınjılok tuop kiupi youkılıñ,

² wın kusei kımıkımılınan nanin nepek indaņguk wın dausılı kañbi, giņgıt manda e-daut kena tiņgılıñ endi kasat wın tı-nımgılıñ, wolok tuop endi wındiņgangot kiupi youkılıñ.

³ Tımbi nak nepek gitik indaņguk wın nain ombapgan e-lonjı kena tı-kılıñ eņgutta tımbi ñındıñ tımbettok nandılet: nak bo nepek indaņguk wolok kasat sambat plon kımıp youpi, lolona Tiofilus dıka yout-gametat.

⁴ Wındiñ tımbambi, ñındiñ nandı-dakleukañ: nepek wolok kasat tı-gamgılıñ walı biaņgan wındiņgan indaņgılıñ.

Eñaloli Yoane indauptok Sakalaiala nıņguk

⁵ Elotti Judia kwettok ama wapmañjı kuñılımbi, tapma ama no kuņguk koi Sakalaia. Endi telak dama no koi Abia endok sambat gıta tapma it gınañ kena pa tılıņguk. Tamın Elisabet endi bo Alondok* sambat.

⁶ Wapatam tıpet endi Yambattok dainan dındım sınık kumbi, Wopumdok endikñe manda ba telak gitik kımıt-kleņgımıkta yomjet no nım patsemguk.

⁷ Gan Elisabet endi yamın pakukta tımbi endi gwaņgwanjet bısat nımnat papi, gılık sınık tıņgımık.

⁸ Nain nola ñındiñ indaņguk: Abialok sambat endi tapma ilan kena tındılok nain inda-semumbi, Sakalaialı bo Yambattoñ tapma tıñmepi lom pakuk.

⁹ Palıñılımbi, tapma amalı “Wopumdı pataknan nındı lombi, pama mılıñat sı-ñımetak?” embi, tapma ama nısılok ep tındınjı klembi, tımbı-inda sañala kokılıñ. Kolımbi, Sakalaia tımbı indaumbi, it gınañnan loņguk.

¹⁰ Pama mılıñat sinjilok nain indaumbi, amatam asuptı tapma it sañ jimba gınañ kımın tımbi, nımolo tı-pakılıñ.

¹¹ Tımbi Wopumdok eñalo nolı Sakalaialoñ inda-ñımımbi, pama sinjilok sisuat wolok kıt dındım kandañ ikuk.

¹² İli kañbi ka-sılıkñembi, kolan mısıñguk.

¹³ Gan eñaloli ñındiñ nıņguk, “Sakalaia, dık nım mısıwıñ. Yambatti ikan nımoloņga nandıņgukta ñındıñ tı-gamekak: tamga Elisabet endi nıñaņga no apmıumbi, koi Yoane kıtıukañ.

¹⁴ Enda tımbi sımbaka kindem daumbi, silisılı wopumdı gınaņga tokñeukak. Tımbi endok indaindañıla amatam asuptı bo silisılı tı-ñımınekalıñ.

¹⁵ Kusei ñındında wındiñ tınekalıñ: Wopumdı enda nandum loloñ sınık tılak. Gwaņgwa walı kuņgun Wopum bı-ñımekakta tımbi wain ba tuk kimbıñ nım nambekak. Tımbi endi meñ sımbai gınañnan palıñılımbi, Dındım Woñdı tokñe-ñımumbi kuukak.

¹⁶ Endi İslael amatam asup gınañjı ep tımbı tambanembi, Wopum Yambatsıloñ undane ñanekalıñ.

* 1:5: Alon wın tapma ama gitik endok bep pañjı.

17 Yambattok gembí ba Woñ plofet Elialoñ palmiñguk wíndiñgangot niññañgaloñ bo palmimbi, Wopumdok telak dama tímbekek. Endí bepsiilok ginañji tambaneumbi, gwañgwanjii nombo wale kindem tí-semnekalíñ, tímbi ama Yambattok manda wíkañ endok ginañji tambaneumbi, ama dindim kuañ endok nanandinjí klenekalíñ. Wíndiñ tíñipi, endí Wopum bimbíñdok tí-pañgípañgíle tí-semekak.”

18 Tímbi Sakalaialí eñalola nímbi eñguk, “Mandañgala nítek nandíwambi, biañgan tímbekek? Nak gílik síník tíñgut, tímbi tamna endí bo gwílat asupgan makleñguk wín!”

19 Eumbi níñguk, “Nak eñalo Gabliel, tímbi nak Yambattok ñasiñgan kuñipi, kena pa tílet. Tímbi nak díkíta manda embi, gíñgít manda kindem ñín ganganlok embi, nani-mulímbi bí.”

20 Ale, dík nandí: gíñgít manda ganít wolok tuop Yambattí nain kímikuknan indaukak. Gan dík mandana ním nanandí-kílik tílañda tímbi nak mañga kímísip gamambi, slak mañga kwap em palímbi, nepek ganít walí bien indaukak wolok tuop.” Eñalolí wíndiñ eñguk.

21 Sakalaialí nain ombap tapma it ginañ sakñelam pakukta tímbi amatam mandí-pakíliñ endí nandí-bendí tí-ñímíñgíliñ.

22 Tímbi endí sañ jimba ginañ piñguk nain wolonda endí manda enbektok tuop ním. Slak man kwap em papi, kíttíñgot tíñgukta tímbi amatamdí “Endí tapma it ginañ nepek engano síník no kañak” wíndiñ nandíñgíliñ.

23 Tapma ilan kenan tíndílok nainñín taleumbi, Sakalaialí ilnan undane ñam

24 pat-ta-ñaumbi, tamín Elisabet endí gwañgwa mánjíp tíñguk. Tímbi yakíp kí tombon endí ilnan gitakan pat-sembímbi, ñíndíñ eñguk,

25 “Wopumdí nain ñíndíñgít nandí-nambi, amatamdok dausínan maetna tímbi tale-namektok ñíndíñ tímbi inda-namlak.”

Eñalolí Yesu indauptok Malia níñguk

26 Elisabettí yakíp kí tombon noñgan gwañgwa mánjíp tí-palíñímbi, Yambattí eñalo Gabliel Nasalet it kwelan Galili kandañ patak wáñdín ní-mulímbi,

27 tam sim no ama gíta gama ním kuñgun koi Malia endoñ ñañañguk. Ama wapmañ Devit damañgan kuñguk endok kombín koi Josep tam sim wín endok gíñgít wílimum pakuk.

28 Eñalolí Malialoñ tombi we ñímímbi níñguk, “Wopumdí ginañ síloñ kindem tí-gambi, díkíta patak.”

29 Wíndiñ eu nandímbi, gínan mílalímbi, nanandín ním dakleumbi, gínan ginañ “Manda wolok kusei wín nek?” embi, nanandí kena tíñguk.

30 Tímbi eñalolí nímbi eñguk, “Malia. Yambattí ginañ kindem tí-gambi nandí-gamlak, wala tímbi ním mísíwíñ!”

31 Nandílañ. Dík gwañgwa mánjíp tímbi, gwañgwa tíkeukañ endok koi Yesu kíttíukañ.

32 Endí ama wopum palímbi, Yambat Loloñ Síník endok níñañ nínekalíñ. Bep pañ Devit endí Israél amatamdok ama wapmañjí kuñguk, wíndiñgangot Wopum Yambattí en ama wapmañjí kímílim papi,

33 nain taletalen nímnat Jekoptok sambat, wín Israél amatam, yambí-díkñembi, endok ama wapmañjí kuukak.”

34 Tímbi Malialí eñalo ní-nandímbi eñguk, “Nepek wín nítek indaukak? Nak ama gíta gama ním kuñgut, wala.”

³⁵ Eumbi tambane niñguk, “Dindim Woñdi dikoonnan piumbi, Yambat Loloñ Siniñk endok gembini gep tapliukak, wala timbi gwañgwa apmekañ endi giñgi siniñk, timbi Yambat enlok Niñañ nnekalin.

³⁶ Dikok sambatka tam no Elisabet en nandi-nimlañ. Endi glik, timbi ‘En yamin’ wandin niñgulin, gan man nindinigit endi bo gwañgwa minjimat kuumbi, yakip kit tombon noñgan ñalak.

³⁷ Nekta, Yambatti nepek no tuop nim timbek no nim patak.”

³⁸ Eumbi, Maliali tambane niñguk, “Ale. Nak Wopumdok kena wembe silanin. Manda elañ, wolok tuop inda-namun.” Wandin eumbi, eñaloli en kañ bimbi ñañguk.

Maliali Elisabettoñ ñañguk

³⁹ Wolonda Maliali ti-wili dikne timbi, Galili kwet bimbi, Judia kwet pinlopilatnan platik siniñk ñambi, it kwet nolok tomguk. Tombi,

⁴⁰ Sakalaialok ilnan lombi, endok tamnin Elisabet we ninmñguk.

⁴¹ We ninmumbi nandumbi, wolongan gwañgwa Elisabettok simbai ginañ pakuk wali gembinatgan sasik tiñguk. Timbi Dindim Woñdi endok ginañnan tokneumbi,

⁴² wopungan kitimbi, nandin eñguk, “Tam nindok boñgipniinan dik wakan gwilam gamamin, timbi gwañgwa tikeukañ win wandinngangot gwilam ikan minin.”

⁴³ Elisabetti wandin embi yousimbi niñguk, “Gan nittek timbi dik Wopumnalok meñli tam pimbiniñen nak ñandin nokoñ blañ?

⁴⁴ Nak Wopumnalok meñ ganlet win kusei nindinda: nak dik we nameñ win nandit nain wolondañgan gwañgwa nokok simbatna ginañ patak endi silisili timbi, sasik tik.

⁴⁵ Timbi Wopumdi nek ganguk wolok tuop indaukak win nandi-kwambiñ dambi tike-kulañda, amatam diwin yapma kle-patañ.”

Maliali Wopum ni-kindem dañguk

⁴⁶ Timbi Maliali nandin eñguk,
“Walinali Wopum ni-loloñ elak,

⁴⁷ Yambat nep kimtak enda ginañna tipti nandi-koñgom ti-nimlak.

⁴⁸⁻⁴⁹ Nekta, nak endok kena wemben pimbiniñen,

gan endi wangingan embi nandi-namguk,

win Yambat Gembini Molom endi kundit wopuwopum asup ti-namguk,

wala timbi amatam man nandinigit kuañ ba siñgi kunekalin

endi naka ‘amatam diwin yapma kle-patak’ wandin naninekalin.

Endi Yambat dindim ba giñgi siniñk,

⁵⁰ amatam giñginan ti-nimañ busuk mamasa ti-sembi,

ama sambat no ba no siñgi indanekalin enda wandinngangot ti-sem-tañaukak.

⁵¹ Endi kundit gembinat pa tinipi,

ama ginañji ginañ nisila nandum loloñ tiñguk win ep timbi pa-puseneñgulin.

⁵² Endi ama wapmañ gembinijat pipapatsi apma tike-sembi,

amatam kosi nimnat enda kot gigit emguk.

⁵³ Endi amatam nepenepekta lonjigitlin enda ginañ siloñ ti-semumbi,
nombo nim lonjigitlin,

gan amatam nepek asup pat-semguk win eni-mulimbi, slak pim ñañgulin.

⁵⁴⁻⁵⁵ Nindok bep pañniila eni-kwambiñ dañguk

wolok tuop endi kena gwañgwañii Israael wakan epmi platambi,

Ablaam gita komblinñii nandi-sembi,
busuk mamasa nain taletalen n+mnat ti-semektok n+m nandi-kamalañguk.”
56 Malial+ w+ndiñ eu taleumbi, yak+p t+pet g+it no ba nek Elisabet g+ita papi,
undanem ilnan ñañguk.

Elisabett+ Yoane apguk

57 Elisabett+ gwañgwa t+ket+kelok nain indaumbi, n+ñañ apguk.

58 Endok sambalii g+it ilnan nasiil+ Wopumdi g+inañ busuk ti-ñ+m+ñguk
g+ñg+it w+in nandi+mbi, en g+ita s+is+is+li t+mbi,

59 sande noñgan taleumbi, gwañgwa p+ñg+u d+p domb+nepi b+ñg+li+ñ.
B+mbi, beulok koi Sakalaia w+in k+it+nepi eñg+li+ñ,

60 gan meñli “W+in n+m” eñguk. Embi, “Koi Yoane k+it+k+it+lok” eñguk.

61 Eumbi n+ñg+li+ñ, “Sambatsettok boñg+ips+inan ama no koi Yoane no n+m
patak.” W+ndiñ embi,

62 k+it+ñgan beu ni-nandi+mbi eñg+li+ñ, “D+ik kot nek m+m+lok nandi+lañ?”
Eumbi,

63 kundit youyouttok nepenepela enb+mbi, t+ke b+ m+umbi, “Koi Yoane”
youkuk. Youl+mbi, w+in kañbi nandi-bendi t+ñg+li+ñ.

64 T+mbi wolongan Sakalaialok man mamben salaktaumbi, kusei k+m+pi,
manda embi, Yambat ni-k+indem dañguk.

65 Nepek w+ndiñ inda-ñ+m+umbi, il kwelnan nasil+ kundit w+in kañbi
m+is+ñg+li+ñ. T+mbi nepek indañguk wolok g+ñg+it+ sapakñanembi, Judia
kwet jañg+innan tuop ña-taleñguk.

66 T+mbi kasat w+in nandi+ñg+li+ñ endi g+it+k nandi-kw+in+akw+in+alembe,
Wopumdi gwañgwa w+in gemb+nl+ kasopm+lak w+in ka-nandi-tomg+li+ñda
ñ+ndiñ e-nandi+ñg+li+ñ, “Gwañgwa wal+ bend+ wopum dambi, ama n+tein
s+n+k indaukak?”

Sakalaial+ Wopum Yambat ni-k+indem dañguk

67 T+mbi D+ind+im Woñdi Yoanelok beu Sakalaialok g+inan tokñeumbi,
Yambatti manda eelok n+ñguk wolok tuop embi, ñ+ndiñ eñguk,

68 “N+ndi Wopum, Islaellok Yambat,
en kusei ñ+ndi+ñda ni-k+indek+ndem ti-ñ+m+na:
endi amatamñii nandi-n+mbi,

toptop kolan g+inañ nanin n+p tuambi, n+p k+m+kuk.

69 Endi enlok kena aman Devit endok komblinñii boñg+ips+inan nanin ama
gemb+nat no n+p k+m+lektok t+mbi inda-n+mguk,

70 w+in damañgan plofet amañiila enb+mbi eñg+li+ñ wolok tuop.

71 Endi kanj+kni+ ba ama g+it+k nandi-kola ti-n+mañ endok k+is+nan nanin
n+pma t+keuktok w+ndiñ t+ñguk.

72 Endi bep pañnii busuk mamasa ti-sembe,
en g+ita toptop t+ñguk w+in n+m nandi-kamalaukak.

73 Endi enlok koi plon sotni Ablaam ñ+ndiñ ni-kwambiñ dañguk:

74 endi nandi-n+mbi, kanj+kni+lok k+is+nan nanin n+pma t+kembi,
n+p t+mbi pañg+taumbi,

m+is+m+is+ n+mnat ni-wowoñ t+ñ+pi,

75 kuam+ñ tuop endok dainan g+ñg+it+ñi+ñgot d+ind+im ku-ta-lonekam+ñ.

76 T+mbi n+ñana d+ikok kandañ nak ñ+ndiñ elet:

Yambat Loloñ S+n+k endi d+ik enlok plofet aman ganbekak.

Nekta, d+ik Wopumdok telak dama t+mbi,

telak ti-d+ind+im e-ñ+mekañ,

77 w+in d+ik amatamñii ñ+ndiñ eni-daut ti-semekañ:

‘Wopumdi sepmektok nandi+lak, wolok tuop yomj+ bi-samekak.’

78 Nindok Yambatni endi ginañ busuk molomda timbi windiñ tilak.
Endi ama win ni-mulimbi,
maim sonan wandin endi kunum ginañ nanin nindoñ pimbi,
79 ama yomjila timbi kilim ginañ kmdok giñgit kuañ koli sale-semalak,
endi busuktok telaknan ninañglimbi kunekamiñ.”
Sakalaiali plofet manda windiñ eñguk.

80 Timbi gwañgwa wali bendi wopum daumbi, ginan tipti windiñgot gembilañguk. Timbi endi kwet ama nimnatnan ña ku-ta-ñakap, nain win indaumbi, Israel amatamdok dausinan inda-dakleñguk.

2

Yesu gwañgwa indañguk

1 Nain wolonda Sisa Augustos Roma kwet gitik kiup ka-dikñeñguk endi kwet tuop kot sambat timbektok nandimbi, wolok tuop endikñe manda no kimilim ñañguk.

2 (Kwiliniusli Sisalok kapmainan Silia provinslok kandikñe ama kuñguk nain wolonda kot sambat wali indañguk. Damañgan wandin no nim tindin.)

3 Windiñda amatam gitikti kosi kimitnepi bep pañ kasatsilok isi kuseinan ñañglimbi.

4 Josepti windiñgangot tiñguk. Endi ama wapmañ damañgan kuñguk koi Devit endok sambatta timbi, Nasalet it kwet Galili kwelan patak win bimbi, Judia kwelan ñambi, Devittok il kusei koi Betleem wolok ñaupi ñañguk.

5 Ñambi, Malia giñgit wlimum papi, gwañgwa minjip tiñguk en nañglimbi, yakan koset kimitnepi ñañgimik.

6 Ña tom paliñlimbi, gwañgwa tiketikelok nain indaumbi,

7 Maliali gwañgwa telak dama tikeñguk. Tikembi, sandumdi timip imbi, makauttok jawañ ginañ kimikuk. Win it kiyau tokñeñgukta timbi makauttok ilan lo pakimik.

8 Timbi wandiñ kandañ sipsip kandikñe ama diwin endi Betleem it kwet pawan pa kumbi, sipsip kauli-dikñe kena tim ti-pakiliñ. Ti-paliñlimbi,

9 Wopumdi eñalo no ni-mulim endoñ bi indaumbi, Wopumdok kolsalen walalan bien endok plon youlim kañbi, kolan misinñglimbi.

10 Gan eñaloli enguk, “Sindi nim misinelin! Nak giñgit manda kindem no sindoñ tike bilet, timbi manda wali amatam gitik ginañji youlimbi, silisili tinekaliñ. Manda win ñindiñ:

11 ama ñin Yambat en amatamñii sepmektok ni-mutak, win Mesia Wopumni, endi man tim ñolondañgan Devittok il kwel Betleem wolok indasamlak.

12 Nak manda biañgan elet win sindi ñindiñ ka-nandinetañ: sindi gwañgwa gimin wakan timbi indaumbi, sandumdi timip imbi, makauttok jawañ ginañ kimilim palim kanetañ.”

13 Eñaloli windiñ eumbi, platik sinik eñalo kimin wopumdi kunum ginañ nanin pi indambi, Yambat ni-kindem dambi, ñindiñ eñglimbi,

14 “Kunum loloñen ginañ Yambattok koi ni-ta-lowit, timbi kwelan amatam ginañ kindem ti-semalak endok kandañ busuk patsemekak.”

15 Timbi eñaloli yambimbi, kunum ginañ undane ña-taleumbi, sipsip kandikñe amali nisinñgan e-nandi timbi eñglimbi, “Yakñe! Nepek indalak win Wopum en nini-daklelak, wala timbi Betleem ñambi kana!”

16 Wɨndiñ embi, platik sɨnɨk ñambi, Malia gɨt Josep ep tɨmbi indaumbi, gwañgwa wɨn wakan makauktok jawañ gɨnañ palɨm kañgɨliñ.

17 Kañbi, eñaloli gwañgwa wolok plon manda enguk wɨn kasat tɨ-semgɨliñ.

18 Tɨmbi amatam sipsip kandɨkñe amalok kasat wɨn nandiñgɨliñ endi gɨtɨk nanandi kena tɨñgɨliñ.

19 Gan Malia endila manda wɨn gɨtikgan gɨnan gɨnañ dasimbi, nandi-kwɨnakwɨnalembi pa kuliñguk.

20 Tɨmbi sipsip kandɨkñe amalɨ undanem kenanjɨnan pi ñañgɨliñ. Ñañpi, nepek gɨtɨk eñaloli enguk wolok tuop indañgukta tɨmbi endi nepek gɨtɨk nandiɨmbi kañgɨliñ wolok Yambat ni-kɨndekɨndem embi, koi ni-ta-loñgɨliñ.

21 Sande noñgan taleñɨlɨmbi, gwañgwa gɨmɨn piñgɨu dɨp dombɨndombɨlok nain indaumbi, meñ beulɨ koi Yesu kɨtɨñgɨmɨk. Endi gama meñ sɨmbai gɨnañ nɨm palɨñɨlɨmbi, eñaloli koi wakan ikan kɨtɨñguk.

Simeon gɨta Analɨ tapma ilan Yesu gwañgwa Mesia en wakan kadakleñgɨmɨk

22 Moseli endikñe manda dɨwɨn kɨmɨkuk walɨ ñɨndiñ elak: tam gwañgwa ikan tɨketɨken endi nɨtek tɨmbi, bɨndambo Yambattok dainan tɨ-jamilambi, gumañ enloñ ñauk. Endikñe manda wɨn kɨmɨt-klendemɨktok nain indaumbi, Malia gɨta Josep endi gwañgwa tɨkembali, Wopum enlok bi-ñɨmɨndepi Jerusalem ñañgɨmɨk.

23 Endi Wopumdok endikñe manda ñɨn tañgonendemɨktok wɨndiñ tɨñgɨmɨk, “Sɨndi ama ba ilalok gaut wapai telak dama indañ gɨtɨk Wopum enlok bi-ñɨmɨnekalɨñ.”

24 Tɨmbi Wopumdok endikñe mandalɨ elak wolok tuop endi “mambaip sim tɨpet ba monɨk no mambaip wandin tɨpet” tapma tɨndemɨktok nandiñ ñañgɨmɨk.✧

25 Nain wolonda ama no Jerusalem kuñguk koi Simeon. Endi ama dɨndɨm, Yambattok endikñe manda kɨmɨt-klembi, ama nin Yambatti ni-mulɨmbi Israeɨ amatam eni-busuk tɨ-semekak en mandɨmbi kuñguk. Tɨmbi Dɨndɨm Woñdi en gɨta papi,

26 ñɨndiñ ni-dakle-taleñguk: endi gama kuñpi, Wopumdi Mesia ni-mulektok e-kwambɨñ dañguk wɨn kaukak.

27 Tɨmbi Dɨndɨm Woñdi Simeon tapma it sañ jimba gɨnañ ni-mulɨmbi lo pakuk. Palɨmbi, Yesu meñ beulɨ endikñe mandalɨ elak wolok tuop tɨ-ñɨmɨndemɨktok en wandiñ tɨke ñaumbi,

28 Simeondi gwañgwa wɨn kañbi tɨke apmbi, Yambat we ñɨmɨmbi niñguk,

29 “Molom, dɨk manda nanguñ wolok tuop inda-talelak, wala tɨmbi man ñɨndiñgɨt kena gwañgwañga nandi-namumbi, busukñerengan semba.

30 Nak ama nindi gamanda amatangai nɨpmekak en ip dautnalɨ kalet.

31 Dɨk en ikan nɨmbi taleumbi ni-mulɨm amatam gɨtɨkti en kanekalɨñ.

32 Tɨmbi Israeɨ amatangai nɨnda kot gɨñgɨt nɨmekak, ba amatam dɨwɨndok telaka kolɨ sale-semekak.”

33 Simeondi gwañgwala wɨndiñ eumbi, meñ beulɨ wɨn nandiɨmbi, nanandi kena tɨñgɨmɨk.

34 Tɨmbi Simeondi gwɨlam tɨ-sembi, Yesu meñ Maliala ñɨndiñ niñguk, “Nandiña. Yambatti gwañgwa ñɨn nɨmbi taleumbi, Israeɨ amatam asup endi en kɨmɨt-kleañ ba nɨm wolok tuopgan Yambattok dainan pi pi-nekalɨñ ba it-kwambɨñ danekalɨñ. Gwañgwa walɨ kɨmɨsalen no wandin Yambat en kɨmɨkuk, gan amatam asuptɨ siñgi wɨlɨmnekalɨñ.

✧ 2:24: Kisim Bek 22:29, 34:19, Wok Pris 12:6-8

35 Enda tĩmbi amatam gĩnañ nanandĩnji sembĩn wĩn tĩmbi dakle-taleukak. Tĩmbi nepek nĩñañgala inda-ñĩmekak kusei wala tĩmbi sĩmba gawatti kakit man pĩsikĩnat nomĩk waleña bo youlekak.” Simeondi wĩndĩñ eñguk.

36 Tĩmbi plofet tam gĩlik no kuñguk koi Ana endi bo tapma ilan pakuk. Endi Asellok sambat, Fanuellok wemban. Tam sim pakuk wolonda wapata tĩmbĩmbi, gwĩlat kit tombon tĩpetgot yakan kuñgĩmĩk. Kukap,

37 wapai sembumbi, slak tam kanjak pat-ta-bĩkap, gwĩlat 84 gĩtik ombĩñguk. Endi tapma ilan pat-kuñĩpi, tim sandap Yambat nĩ-wowoñ tĩñĩpi, nanañ kĩmĩsipbi, nĩmolo pa tĩlĩñguk.

38 Nain wolondañgan endi Yesu meñ beu gĩta Simeon yambĩmbi, endoñ bĩmbi, wolongan gwañgwa wala tĩmbi Yambat we ñĩmĩñguk. Tĩmbi amatam gĩtik Mesia Jelusalem nasi mĩlap gĩnañ nanin epmektok indaukak endok mandĩmandĩ kuñgĩlĩñ enda Analĩ gwañgwa wolok indainganla gĩñgĩt eni-ta-ñañguk.*

39 Yesu meñ beuli Wopumdok endikĩne mandalĩ elak wolok tuop tĩ-talembi, iset kwesetnan Nasalet Galili kwelan undane ñañgĩlĩñ.

40 Tĩmbi gwañgwa wĩn nanandĩn kĩndemlĩ gĩnan tokĩneumbi, bendi kwambiñ daumbi, Yambatti gĩnañ kĩndem tĩ-ñĩmĩñguk.

Yesu gwañgwalĩ Beulok ilan palektok nandĩñguk

41 Gwĩlat tuop kamaikamai nain† indalĩñgukta, Yesulok meñ beuli Jelusalem pa ñayañgĩmĩk.

42 Tĩmbi Yesulok gwĩlat 12‡ tĩmbĩmbi, tañgĩmĩk tuop klembi, Jelusalem londepi Yesu gĩta ñañgĩmĩk.

43 Ña pakap, gwĩlat taleumbi, ilan undane ñandepi, Yesu gwañgwa en Jelusalem kandañ sakĩnelam pakuk wĩn nĩm ka-nandĩmbi kañĩp ñañgĩmĩk.

44 Endi “Tua en amatam asup telak ñañ endok boñgĩpsĩnan ñalal” wĩndĩñ nandĩñĩpi, sandap noñgan nandĩ-bendi nĩmnat telak ñañgĩmĩk. Ñambi, kusei kĩmĩpi, sambatsettok ba nosettok boñgĩpsĩnan lonjĩñgĩmĩk.

45 Lonjĩ nĩm kañbi, undane Jelusalem ñañĩpi lonjĩñgĩmĩk.

46 Tim sandap tĩpet gĩt no lonjĩlonjĩ kena tĩ-ñambi, gwañgwa tapma it sañ jimba gĩnañ tĩmbi indaumbi, kañgĩmĩk wĩn: endi endaut ama endok boñgĩpsĩnan pipapi, mandanjĩ nandĩmbi, wolok kuseila eni-nandĩ pa tĩñguk.

47 Endi mandanjĩ nandĩ-daklembi, kĩndem tambane-semgukta tĩmbi ama endok mandan nandĩñgĩlĩñ endi gĩtikgandĩ nandĩ-silikĩembi, nanandĩ kena tĩñgĩlĩñ.

48 Tĩmbi meñ beuli en kañbi ka-silikĩembi, meñlĩ nĩñguk, “Gwañgwa kambak, nekta ñĩndĩñ sĩnik nĩlamĩtañ? Nandĩlañ, beka nĩtĩ gep lonjĩ kuñĩpi, nandĩ-bendi wopum tĩ-gamamĩk.”

49 Eumbi enguk, “Nĩtek tĩmbi nep lonjĩm kuamĩk? Nak Bepnalok ilnan ñolok palettok een wĩn sĩtĩ nĩm nandĩñgĩmĩk ba?”

50 Wĩndĩñ eumbi, manda wolok kusei nĩm nandĩ-dakleñgĩmĩk.

51 Tĩmbi walinin meñ beu gĩta pĩmbi, Nasalet it kwelan undane ñambi, endok kapmainjetnan kuñguk. Tĩmbi meñlĩ nepek gĩtik gwañgwalok plon indañguk wĩn gĩnan gĩnañ nandĩ-dasimbi kĩmĩt-nandĩ-kuñguk.

* 2:38: Jelusalem wĩn Isael amatam gĩtik endok plon e-yout tĩlak. † 2:41: Gwĩlat wolonda Isael amatamdi Yambatti Isip kwelan epmĩñguk wĩn nandĩ-pakañ. ‡ 2:42: Juda amatamdi ñĩndĩñ nandĩñgĩlĩñ: gwañgwa no gwĩlat 12 ombĩlak en ip amalok jimba plon tomlak.

52 Tĩmbi Yesulok piñgiuli bendi wopum daumbi, nanandin bo windiñgangot tĩngukta Yambat ba amali bo windiñgot nandi-koñgom ti-ñimĩngiliñ.

3

Yoaneli Wopumdok telak ti-dindime kena tĩnguk

1 Tĩmbi Sisa Taibelius endi Roma kwet tuop wolok ama wapmañji kuumbi, gwilat 15 tĩmbi dumalañguk. Wolonda Pontius Pilatoli Sisalok kapmai kumbi, Judia distrik ka-dikñeumbi, Elotti Galili distrik ka-dikñeñguk. Tĩmbi Elottok konombal Filipti Itulia git Tlakonitis distrik ka-dikñeumbi, Lisaniastli Abilene distrik ka-dikñeñguk.

2 Tĩmbi Anas en gita Kaiafas endi tapma amalok telak damanji kuñgimik. Nain wolonda Yoane Sakalaialok niñañ endi kwet ama nimnatnan kuñguk. Kuumbi, Yambatti manda nimbimbi,

3 Jodan tuk baliliñ tuop kuñipi, manda eu piumbi, amatamda ñindin enguk, “Yambatti yomji bi-samektok sindi ginañ tambatambattok tuk inekaliñ.”

4 Yoaneli kena tĩnguk win plofet Aisaiali manda no youkuk wolok tuop indañguk. Endok mandan pepa kwasa ginañ ñindin youyoun patak, “Ama noli kwet ama nimnatnan kuñipi, ñindin kitilak, ‘Wopumdok telak ti-dindim e-ñimit!

Telak kelam ti-dindim e-ñimnekalin!

5 Kwet walin gitik taplium tokñeumbi, kwet jañgin ba kwet kimin gitik ti-jamilenekalin. Tĩmbi telak kelam ti-dindim embi, telak lopilat yout dindimembi tĩmbi jambilaukak.

6 Tĩmbi amatam gitikgandi Yambatti telak nitek plon epma tikeukak win ka-nandinekalin.’”[✧]

Aisaiali manda windin youkut wolok tuop Yoaneli tĩnguk. 7 Tĩmbi nain tuop ama kimin wopumgandi Yoaneloñ bimbi, ginañ tambatambattok tuk i-semektok nimbimbi, ñindin pa enlinñguk, “Malet sañandok komblinii, sindi nokoñ bimbi, tukgot inelinñdok nandañ ba? Nindi sanbimbi, telak windin Yambattok gimbit inda-samekak win maklenelin? Sindi kolanjilok kinjanli sapma kleuktok nandañda,

8 ginañji tambanembi, wolok bien kuñgunjinan tĩmbi indaumbi, ginañji ginañ ñindin nim nandinekalin, ‘Bep pañni Ablaam endok kindemla tĩmbi Yambattok gimbit maklenekamini.’ Nak sanba nandiwit: Yambatti kindem kawat nin ep tikileumbi, Ablaamdok komblinii indanelin win! Wala tĩmbi sindi bien kindem nim laliyañda, kilamek!

9 Kapinoño komba kuseinan ikan kimikimilin patak. Komba bien kindem nim pa laliyañ gitik win jnbim gilo-taleumbi, komba ginañ koli pim diukak.”

10 Tĩmbi amatamdi ni-nandinmbi eñgiliñ, “Windiñda nitek tinekamini?”

11 Eumbi tambane enguk, “No endi kiupi tpet palmilakta, ama no kiupi nimnat enda no milok. Ba nanala windiñgangot tilok.”

12 Tĩmbi takis epep ama diwin endi windiñgot tuk i-semektok bimbi ni-nandinmbi eñgiliñ, “Endaut, nindi nitek tinekamini?”

13 Eumbi enguk, “Sindi gavmandi takis epnelinñdok elak wolok tuopgot epbi, nim maklenekalin.”

14 Tĩmbi mik amali wĩndĩngangot ni-nandĩmbi eĩngĩliĩ, “Tĩmbi nĩndĩla nĩtek tĩnekamĩĩ?” Eumbi enguk, “Sĩndĩ ama nolok mĩnem kasĩleneliĩndok tĩ-piĩpiĩne nĩm tĩ-ĩĩmnekaliĩ, ba manda plon siĩgin joĩgo nĩm sinekaliĩ. Tambo sĩndĩ kenanjĩlok tuan samaĩ wala nandum tuop tĩmbekak.”

15 Tĩmbi amatam Yoanelok mandan nandĩngĩliĩ endok gĩnanjĩ mĩlalĩmbi, gĩnaĩjĩ gĩnaĩ nĩndĩĩ eĩngĩliĩ, ‘Mesia en wakan bek’. Wĩndĩĩ nandĩkwĩnakwĩnalembi, nĩtek indawĩk wala mandĩngĩliĩ.

16 Tĩmbi Yoanelĩ amatam gĩtikta nĩndĩĩ tambane enguk, “Nakta tukgot i-sam tĩ-kulet. Gan ama no indaup tĩlak endok gembĩnlĩ nak napma klelak. Endĩ wakan Dĩndĩm Woĩ kombanat i-samekak. Tĩmbi nak pĩmbĩĩnen nĩandin nĩali endok kesii gwĩlap kiundĩlĩmettok tuop nĩm.

17 Ama no plaua mĩnjĩp gĩt gwĩlap ep danbi, mĩnjĩp wĩsi-kopi, gwĩlap ba kĩlĩkĩlĩk siu dĩlak, wĩndĩngangot ama indaup tĩlak endĩ amatam ep danbi, gĩngĩtĩĩ epbi, dĩwĩn komba taletalen nĩmnat gĩnaĩ ep siu dĩnekalĩĩ.”

18 Yoanelĩ wĩndĩĩ embi, molo manda dĩwĩn asup eĩĩpi, gĩngĩt manda kĩndem amatamda enĩ-ta-kuĩguk.

19 Tĩmbi ama wapmaĩ Elottĩ konombal Filip endok tamĩn Elodias matĩkeĩguk ba tĩ-bomboe kusei kusei dĩwĩn tĩngukta tĩmbi Yoanelĩ pa nĩnombĩnguk.

20 Gan Elottĩ tĩ-bomboen wĩn nĩm ka-daklembi, nombo yousĩmbi, Yoane tĩkembali, it kwambiĩ gĩnaĩ kĩmĩlĩm piĩnguk.

21 Yoanelĩ amatam gĩtik gĩnaĩjĩ tambĩneĩngĩliĩ wĩn tuk i-semĩĩpi, Yesu bo tuk i-nĩmĩnguk. Tuk i-nĩmĩmbi, nĩmolo tĩnĩlĩmbi, kunum gĩnaĩ dĩlĩ tombĩmbi,

22 Dĩndĩm Woĩdĩ inda-daklembi, monĩk mambaip walan indambi, endok plon pĩ pipakuk. Tĩmbi kunum gĩnaĩ nanin kĩtikĩtĩ no nĩndĩĩ kĩtĩu piĩnguk, “Dĩk nĩnana noĩgan sĩnĩk. Nak gĩnaĩnalĩ gep kasĩlembi, dĩka walena kĩndem dalak.”

Yesu Mesialok bep paĩĩilok kot sambat

23 Yesulĩ gwĩlat 30 nĩtepek ombĩmbi, kenan kusei kĩmĩkuk. Amatam enda nandĩngĩliĩ en Joseptok nĩnana. Tĩmbi Josep endĩ Elilok komblin,

24 Eli wĩn Matattok komblin, Matat wĩn Livailok komblin, Livai wĩn Melkilok komblin, Melki wĩn Janailok komblin, Janai wĩn Joseptok komblin,

25 Josep wĩn Matatiaslok komblin, Matatias wĩn Amoslok komblin, Amos wĩn Nahumlok komblin, Nahum wĩn Esilok komblin, Esli wĩn Nagailok komblin,

26 Nagai wĩn Maattok komblin, Maat wĩn Matatiaslok komblin, Matatias wĩn Semeindok komblin, Semein wĩn Joseptok komblin, Josek wĩn Jodalok komblin,

27 Joda wĩn Joanandok komblin, Joanan wĩn Resalok komblin, Resa wĩn Selubabellok komblin, Selubabel wĩn Sealtiellok komblin, Sealtiel wĩn Nelilok komblin,

28 Neli wĩn Melkilok komblin, Melki wĩn Adilok komblin, Adi wĩn Kosamlok komblin, Kosam wĩn Elmadamdok komblin, Elmadam wĩn Erlok komblin,

29 Er wĩn Josualok komblin, Josua wĩn Eliesellok komblin, Eliesel wĩn Jolimlok komblin, Jolim wĩn Matattok komblin, Mattat wĩn Livailok komblin,

30 Livai wĩn Simeondok komblin, Simeon wĩn Judalok komblin, Juda wĩn Joseptok komblin, Josep wĩn Jonamlok komblin, Jonam wĩn Eliakimlok komblin,

³¹ Eliakim w+n Melealok komblin, Melea w+n Menalok komblin, Mena w+n Matatalok komblin, Matata w+n Natandok komblin, Natan w+n Devittok komblin,

³² Devit w+n Jesilok komblin, Jesi w+n Obettok komblin, Obet w+n Boaslok komblin, Boas w+n Salmondok komblin, Salmon w+n Nasondok komblin,

³³ Nason w+n Aminadaptok komblin, Aminadap w+n Atmindok komblin, Atmin w+n Arnilok komblin, Arni w+n Heslondok komblin, Heslon w+n Peleslok komblin, Peles w+n Judalok komblin,

³⁴ Juda w+n Jekoptok komblin, Jekop w+n Aisaktok komblin, Aisak w+n Ablaamdok komblin, Ablaam w+n Telalok komblin, Tela w+n Nahollok komblin,

³⁵ Nahol w+n Seluktok komblin, Seluk w+n Reulok komblin, Reu w+n Pelektok komblin, Pelek w+n Ebellok komblin, Ebel w+n Selalok komblin,

³⁶ Sela w+n Kainandok komblin, Kainan w+n Alpaksattok komblin, Alpaksat w+n Semdok komblin, Sem w+n Noalok komblin, Noa w+n Lamettok komblin,

³⁷ Lamek w+n Metuselalok komblin, Metusela w+n Enoktok komblin, Enok w+n Jalettok komblin, Jalet w+n Maalalollok komblin, Maalalel w+n Kainandok komblin,

³⁸ Kainan w+n Enoslok komblin, Enos w+n Settok komblin, Set w+n Adamdok komblin, t+mbi Adam w+n Yambatti t+mbi indaŋguk.

4

Satandi Yesu ti-kuyuk ti-ñ+iñguk

¹ T+mbi Yesul+ tuk i-taleumbi, D+ndim Woñdi g+nan g+nañ tokñe pal+mgukta nañg+limbi, Jodan tuk bim kwet ama n+mnatnan ña kuñguk.

² Wand+ñ tim sandap 40 dou m+lat ti-kuñ+limbi, Satandi ti-kuyuk pa ti-ñ+iñguk. Nain wolonda nanañ no n+m nam, slak kuñ+limbi, tim sandap wal+ taleumbi, nanañ gawat tiñguk.

³ T+mbi Satandi ñ+ndiñ n+ñguk, “D+ik Yambattok N+ñan s+nikta, kusaka t+mbi dakleuktok kawat ñ+n n+mb+mbi, nanañ indaw+n!”

⁴ Eumbi tambane n+ñguk, “W+ndiñ n+m. Yambattok manda no ñ+ndiñ youyoulin patak, ‘Ama nanañ+ñgot kuñgun m+uktok tuop n+m.’ ”*

⁵ T+mbi Satandi kwet loloñen nolok nañg+ip lombi, kwet tuop amatam kusei kusei kuañ w+n g+tikgan walawalan nom+ik nain dumangan daul+m+mbi

⁶ n+ñguk, “Kwet g+tik wolok gemb+n ba paman w+n nokok k+tnanan k+m+im ka-d+ikñelet, wala t+mbi ama nola ba nola m+m+llok nand+mbi, k+ndem kiinan k+m+let. Nepek g+tik w+n d+ik gam-taletalelok nand+let,

⁷ w+n tikap d+ik kes+tnanan m+lelem ti-nameñda, nepenepek g+tik w+n d+ikok giñg+it ti-taleutak.”

⁸ Eumbi tambane n+ñguk, “Yambattok manda no ñ+ndiñ youyoulin patak, ‘D+ik Wopum Yambatka m+lelem ti-ñ+m+mbi, en noñgangot k+m+it-klelok.’ ”*

⁹ T+mbi Satandi Yesu nañg+ipi, Jelusalem tapma it pend+m kusip plon lo k+m+ipi n+nguk, “D+ik Yambattok N+ñañ s+nikta, ñ+ninanin d+ikopi ma p+!

¹⁰ Kusei ñ+ndiñda d+ik n+m kolautañ: Yambatta manda no ñ+ndiñ youyoulin patak, ‘Endi eñaloñiilok k+sinan gap+ipi, gambi-d+ikñeneliñdok enbekak.’

¹¹ No w+n ñ+ndiñ, ‘Endi k+sil+ gep w+it-ta-loumbi, kawatti kes+ka n+m gaulek.’ ”*

¹² Eumbi tambane n+ñguk, “Yambattok manda ñ+ndiñ elak, ‘D+ik Wopum Yambatka endok gemb+n inda-dakleuktok ti-kuyuk n+m ti-ñ+iñguk.’ ”*

¹³ Satandi ti-kuyuk kusei kusei gitik ti-ñimur taleumbi, “Nain nolamek” embi kañ bimbi ñañguk.

Ama Sisirik Yesu endi enlok kusein tmbi dakleñguk

Yesuli enlok kusein Nasalet it kwelan eu dakleñguk

¹⁴ Tmbi Yesuli Galili kwelan undane ñambi, Dindim Woñdok gembì plon kulñgukta endok giñgit wali kwet kle-gimbup pakañ tuop sapakñaneñguk.

¹⁵ Tmbi endi kwet wolok kle-gimbut kuñipi, it kiyauñji ginañ giñgit manda eni-daut ti-sem pa tmbimbi, amatam gitiki koi giñgit tike-loñgilñ.

¹⁶ Tmbi Nasalet it kwet kandañ pap bendiñguknan bo ña tomguk. Tombi, Sabat patnandi nain indaumbi, ep tandin klembi, it kiyau ginañ loñguk. Lombi, manda pinat-semepi mlalimbi,

¹⁷ plofet Aisaialì manda youkuk win tikembi, enda miñgilñ. Mumbi pisapi, manda ñindiñ pakuk win tmbi indaumbi pinat-semguk,

¹⁸ “Wopumdi giñgit manda kindem ama pimbiñesila enbettok nanbi taleñguk,

wala tmbi endok Woñdi gembin namlak.

Endi manda ñindiñ ewa piuktok nani-mukuk:

toptop kolan plon pakañ win pisat-semnekalñ,

ba dausi sipm+sipmin endok dausi tmbi tom-semnekalñ.

Tmbi endi ñindiñ tmbettok nani-mukuk:

nak ama ep pi yaliumbi pimbiñen kuañ endok mlapsi timba taleukak,

¹⁹ ba Wopumdi amatamñii wale kindem ti-semsemlok nain indalak win ewa piukak.”*

²⁰ Manda windiñ pinat-talembi, pepa kwasa win kwasanembi, it kiyau kena amala binda mumbi, amatam eni-daut ti-semektok pipakuk. Tmbi it kiyau ginañ pakilñ endi gitikgandi daut endañgot deiñgilñ.

²¹ Tmbi Yesuli kusei kimipi, manda ñindiñ enguk, “Giñgit manda pinalam nandañ wali man ñindiñgit bien inda-daklelak.”

²² Windiñ eumbi, amatam gitiki ni-kindem dambi, mandan nandum galknat sirik tiñgukta nanandi kena tmbi eñgilñ, “Nitek tmbi Joseptok niñgan wali manda wandin elak?”

²³ Eumbi enguk, “Biañganak, sindi eyout manda ñindiñ naninetañ, ‘Tmbi kindenda ama, dik ditnalok piñgipka tmbi kindem da-mek’, win Kapaneam it kwelan kena tmbim giñgitka nandiñgimñ, windiñgangot ñolok ika kuseinan tmbimbi kana!”

²⁴ Windiñ embi yousimbi enguk, “Nak biañgan sanba: plofet ama no enlok ilan nasiili not nim pa ti-ñimañ.

²⁵ Sindi plofet Elia nek tiñguk win nandi-ñimit: endi kuñilimbi, gwilat tipet git no git yakip kit tambon noñgan gwi no nim piumbi, kwet tuop nanañ map wopum indañguk. Nak biañgan sanlet: nain wolonda Israel kwelan Juda tam kanjak asupgan kuñgilñ,

²⁶ gan Yambatti Elia win endoñ nim ni-mupi, endi Sidon kandañ tam kanjak no Salefat it kwelan kuñguk endoñnan ni-mulim ñambi tike kimikuk.

²⁷ Tmbi plofet Elisali kuñilimbi, Israel kwelan Juda amatam asupti wanda kwambiñ yambo mawatsiat kuñgilñ. Gan Elisali endoñnan nanin no nim tmbi kindem dañguk, endi ama no koi Naman Silia kwelan nanin en noñgangot tmbi kindem dañguk.”

²⁸ Tmbi it kiyau ginañ pakilñdi Yesulok manda win nandimbi, ginañji komba dumbi

* 4:19: Aisaia 61:1-2, 58:6

²⁹ mīlapi, en it kwet pawan kle munjulim ñañguk. Isi kwesi win kwet kimin plon pakukta, jimbini malapnan tike nañgip ñambi, munjut koli piuktok ñañgiliñ.

³⁰ Gan endi undanembi, kimin gitik boñgipsi ginañ yapma klembi, walinin pi ñañguk.

³¹ Ñambi, it kwet no koi Kapaneam Galili kwelan patak wandiñ pi tombi pakuk. Papi, Sabat patnandi nainda giñgit manda eni-daut sem pa tilinguk.

³² Endi ama biesili manda gembinat ean windiñ eñgukta timbi nandi-gititigiti tilingiliñ.

Yesuli amatam ep timbi kindem daumbi, giñgit manda eu piñguk

³³ Sabat patnandi nain nola ama no yal kolanli ginan ginañ piñguk endi it kiyau ginañ lom pakuk. Endi wopungan kwawa tñipi eñguk,

³⁴ “Ei, Yesu Nasalet nanin, dik nekta nindoñ bilañ? Dik nip timbi kolaneñdok bilañ ba? Nak kusaka nandilet: dik Yambat enlok kena ama giñgi sinik win.”

³⁵ Windiñ eumbi, yal kolan win ni-ñombiñipi eñguk, “Dik mañga masipbi, amalok ginan nanin lambim po ñau.” Eumbi, yal kolandi ama win munjut kolimbi, ama pakiliñ endok boñgipsinan piñguk, gan yal endi ama win nim timbi kolaumbi, slak lambim po ñañguk.

³⁶ Timbi amatamdi kundit win kañbi ka-silikñembi, nanandi kena timbi, nisiñgan e-nandi timbi eñgiliñ, “Kai, ama ñali manda nitnein sinik elak? Ama yambalat nomik endi yal kolan manda gembinat enbumbi lambim po ñañ!”

³⁷ Yesuli kundit wandin timbimbi, endok giñgit wali kwet kle-gimbup pakañ tuop sapakñaneñguk.

³⁸ Yesuli it kiyau ginañ nanin pimbi, Simondok ilan loñguk. It wolok Simon yapman tam jibat timbi, piñgiu komba diumbi pakuk. Timbi Yesuli en timbi plap tauktok ni-nandumbi,

³⁹ tam pakuknan lombi mumuñembi, jibat ni-ñombiumbi, tam win kañ biñguk. Windiñ timbimbi, tam piñgiu nandum pañgitaumbi, plapkan mīlapi, Yesu git nolii yambi-dikñeñguk.

⁴⁰ Maim pumbi, Sabat patnandi nain taleumbi, amali nosii jibat kusei kusei inda-semguk win Yesuloñ yanañgip bumbi, kiili ama gitik noñgan noñgan ep kañbi, ep timbi kindem dañgiliñ.

⁴¹ Tñipi, amatam asuptoñ yal kolanji wakit ep kle-semumbi, kwawa wopungan tñipi po ñambi, ñindiñ eñgiliñ, “Dik Yambattok Niñañ sinik.” Yal kolan endi Yesu en Mesia Yambatti ni-mukuk windiñ nandi-ñimñgiliñ, wala timbi enombimbi, manda eelok e-kimisip ti-semguk.

⁴² Kwet salaup timbimbi, Yesuli it bimbi, pi ña kwet ama nimnatnan ñambi pakuk. Timbi amali lonji kukap timbi indaumbi, tike kimbi dambi, en gita papatok niñgiliñ,

⁴³ gan endi ñindiñ enguk, “Yambatti amatam yambi-dikñembi, ama wapmañji kulak wolok giñgit manda kindem ewa piuktok endi nanimukuk, wala timbi nak it kwet diwinnan bo ñauttok een.”

⁴⁴ Windiñ embi yambik bimbi, ña Judia kwet tuop kumbi, it kiyajni ginañ manda eu piñguk.

5

Petlo git nolili Yesulok mandala mikbalak asup tiañeñgiliñ

1 Nain nola Yesulí Genesalet tuk guań kınanjatnan ilımbi, amatam kımın wopumdı Yambattok manda nandınepi kle-gımbupi, ńası ńasıńgan tıńgılıń.

2 Tımbi Yesulí kınanjatnan kıkeń tıpet palım kańbi, mıkbalak epep amalí kıkeńjı bimbı, lıksı wılıp pakılıń yambıńguk.

3 Yambım endoń ńambi, kıkeń nolok plon lombi, kıkeń molom Simon enda kambak munjulım ńaña euktok nıńguk. Eumbi, wındıń tımbımbi, wolok pipapi, gıńgıt manda enı-daut kenan yousımbi tı-semguk.

4 Tı-sem-talembi, Simon ńındıń nıńguk, “Dık tuk guań bońgıpnan ńambi, mıkbalak epeplok lıksı wın mep kımılım gınań ma pıwıt.”

5 Eumbi tambane nıńguk, “Endaut, nındı tim ombap kena gım slakan tımıń, tımbi mıkbalak bien no nım epmımıń. Gan dıkok mandala jońgo bındambo lık mep kımılam pınetań.”

6 Wındıń embi, endı lıksı mep kımılım pıumbi, mıkbalak asup sınık melımbi, lık blańganenepi tıńgılıń. Wındıń tımbımbi,

7 nosii dıwın kıkeń nolok plon kuńgılıń endı bı ep pańgıtanelıńdok kıt wayo kot-semum bimbı, ep pańgıtańgılıń. Tımbi mıkbalak kıkeń tıpet wolok gınań ep dası tokńeumbi, kıkeń tıpet tuk gınań pındepi tıńgımık.

8 Tımbi Simon Petlolı wındıń indaum kańbi, Yesu kesiinan mılelem tımbi nıńguk, “Wopum, nak ama yomnat, kak nambimbı ńau.”

9 Kusei ńındıńda endı wındıń tıńguk: en wakıt ama gıtık en gıta kıkeń plon pakılıń endı mıkbalak asup epgılıńda tımbi mısımbi, nanandı kena tıńgılıń.

10 Tımbi Sebedilok nıńañaıt tıpet Yakobo gıt Yoane Simon gıta mıkbalak epep kena pa tıńgımık endı wındıńgangot tıńgımık. Tımbi Yesulí Simon nımbi eńguk, “Nım mısıwıń. Dık mıkbalak tiatia tılańdı gamanda amatam enı-tiatia kena tımbi kuukań.” Wındıń eumbi,

11 endı kıkeń ep tiańeumbi, kınanjat kwambińnan loumbi, nepenepek gıtık bı-talembi, Yesulok gwańgwa indambi, en kle kuńgılıń.

Yesulí ama jımbat yambo mawalat no tımbı kındem dańguk

12 Yesulí Juda amatamdok it kwet no pakuk wandıń kuńılımbi, ama no pıńgıu gwılap gıtık yambo mawattı sipmıńguk endı bım Yesu kańbi, pi pım timan dai kwet plon kımıp pındım papi, nı-kukulembi eńguk, “Wopum, tıkap dık nep kımılep nandılańda, guma jımbatna tımbı taleumbi, kındem dawa.”

13 Eumbi, kii kot suapi, ama wın tıke-kańbi nıńguk, “Nak nandı-gamlet. Dık kındem da!” Eumbi, wolongan wanda kwambiń walı pailımbi, kındem dańguk.

14 Tımbi Yesulí manda kwambiń nımbi eńguk, “Nepek inda-gamlak wolok kasat ama nola nım tı-semekań. Nım sınık. Dık ńambi, gwılapka tapma amala daulımıumbi, jımbatka talelak wın gambı-dakleutak. Tımbi amatamdı wandańga biańgan ip talek wın gambı-nandınelıńdok dık tapma tımbekań, wın Moselı endıkńe manda kımıt-nımguk wolok tuop.”

Yesulı wındıń eńguk,

15 gan kena tıńguk wolok gıńgıttı sapańane sınık taumbi, amatam asupgandı mandan nandınepi ba jımbatsı kle-semektok Yesuloń bimbı, kımın pa tıańgılıń.

16 Gan Yesulı wandıngan embi, yambık bimbı, engan kwet ama nımnatnan ńam, nımolo pa tılıńguk.

Yesulı yom bimbilok gembı palmıńguk wın daut semguk

17 Nain nola Yesuli amatam eni-daut ti-semñilimbi, Falisi ama gita endikñe manda nandi-tale ama endi lo ñasiñgan pipakiliñ. Endi Jelusalem ba it kwet gitik Galili ba Judia kwelan pakañ walinin bimbín. Timbi Wopumdok gembín jimbatsiat ep timbi kindem dalok Yesuloñ palmiñguk.

18 Nain wolonda ama diwindi nosi no kii kesii dalandan taño plon tañgonem bimbí, Yesuli it pakuknan lom dainan kimitneliñdok ti-tlakiliñ.

19 Amatamdi it win tokñeñgiliñda timbi endi it ginañnan bem loneliñdok tuop nim, wala timbi endi it pendim bat wolok lombi, pendim wiap blanganembi, toali taño plon top gilim dambi, bium pi amatam boñgipsinan Yesulok kuañnan piñguk.

20 Windiñ timbimbi, Yesuli nanandi kiliktinjilok bien ka-nandimbi, ama wala ñindiñ niñguk, “Notna, yomga gitik win bi-gam-taletalen.” Windiñ eumbi,

21 endikñe manda nandi-tale git Falisi ama endi kusei kimpipi, nisñgan ñindiñ e-nandi tiñgiliñ, “Yakii, ama manda winjit elak win en nin? Win Yambat en noñganliñgot yom bimbilok gembín palmilak yañ!” *

22 Timbi Yesuli ginañ nanandinji ka-nandimbi eni-nandimbi eñguk, “Kusei nitakta sindi ginañji ginañ windiñ e-nandi tañ?”

23 Gembí nim pat-namumda, nak ‘Yomga bi-gam-taletalen’ nimbambi, ba ‘Mílapi ñau’ nimbambi, bien kindem indauk ba? Nim ya!

24 Gan nak Ama Sisinkti kwelan ñolok yom bimbilok gembín pat-namlak win sindi nambi-dakleneliñdok nak ñindiñ timbetet.” Windiñ eñipi, ama kii kesii dalandanla nimbí eñguk, “Nak ganlet: dik mlapi, ipatka tikembi, ikanan ñau.” Eumbi,

25 wolongan ama wali dausinangan mlapi, ipal tikembi, ilnan ñañipi, Yambat ni-kindem dañguk.

26 Timbi amatam gitikti win ka silikñembi, nanandinji nim dakleumbi, nepek misimisín kañgiliñ wala Yambat ni-ta-loñipi, nisñgan ñindiñ eñgiliñ, “Man nepek gitikñin indaumbi kamñ.”

Yesuli yom ama ep tiañeupi indañguk

27 Wolok siñgi kandañ Yesuli walinin pim ñambi, takis epep ama no koi Livai en takis epep ilan palimbi kañbi, ñindiñ niñguk, “Dik bim nep kle ku.” Windiñ eumbi,

28 Livaili kenalok nepenepel gitik win bi-talembe mlapi, Yesu kleñguk.

29 Timbi endi ilnan nanañ si-jumut wopungan Yesulok ti-ñimimbi, wolongan takis epep ama ba ama diwin asupgan en gita nanañ yakan nañgiliñ.

30 Timbi Falisi ama git nosi diwin endikñe manda nandi-taleñgiliñ endi win kañbi nandum piumbi, e-balep timbi, Yesulok gwañgwañii ñindiñ engiliñ, “Sindi nekta takis epep ama ba ‘yom ama’ diwin en gita nanañ yakan nañ?” Eumbi,

31 Yesuli tambanem enguk, “Kindemsí endi gwasap amaloñ nim ñañ, win jimbatsiat endiñgot gwasap amaloñ ñañ.

32 Ama nisila nandum dindim tlak nak en tiañelok kwelan nim indañgut, tambo nak yom ama enbambi, ginañji tambaneneliñdok indañgut.”

Yesulok nanandin ba ep tindin win damanin wandin nim

33 Timbi ama diwindi Yesu ñindiñ niñgiliñ, “Yoanelok gwañgwañii endi nain asup nanañ kimsipbi, nimolo kena pa tañ, timbi Falisi amalok

* 5:21: Juda amalok nanandinji win ñindiñ: no en Yambat esesi-ñimlak endi tike pi yalilak.

gwañgwanjii endi bo wɨndiñgangot tañ, gan nitekta dikok gwañgwañgaili nanañ kimisip nain no nim kimipi, kimisip pa tañ?” Eumbi,

³⁴ noliilok plon eyout manda ñindiñ enbi eñguk, “Ama no tamɨn tilakta timbi noli gita na-sɨlɨsɨlɨ tiñilɨmbi, sɨndi kindem noliilok nanañ kimisip ti-semneliñ ba? Nim ya!

³⁵ Gan nain indaumbi, kanjikñiilɨ ama wɨn yapma tikenekaliñ. Tikeumek, noliilɨ blan timbi, nanañ kimisip tinekaliñ.”

³⁶ Wɨndiñ embi yousɨmbi, nepek komblin ba damanin wala eyout manda ñindiñ bo enguk, “Ama nolɨ dasindasin komblin blañganembi, kusip tikembi, dasindasin damanin mambupmeuk ba? Nim ya! Endi wɨndiñ timbekta, dasindasin komblin wɨn kola-ñimek, timbi dasindasin kusip komblin wakɨt dasindasin damanin endok tuopset noñgan nim timbek.

³⁷ Timbi wain tul komblin wɨn meme gwɨlap damanin gɨnañ nim wɨli gɨlolok. Wɨndiñ timbekta, wain tullɨ bendi wopum dambi, meme gwɨlap damanin timbi tawa kolaumbi, wain kwelan poña pi-talewɨk.

³⁸ Wala timbi wain tul komblin wɨn gwɨlap komblin gɨnañ pa wɨli gɨlolok.

³⁹ Timbi no en wain tuk damanin nañguk endi wala ‘Koñgom sɨnɨk’ embi, wain komblin wɨn nambepi kunjit talak.”

6

Yesuli Sabat patnandi nainnan nek tindɨlok eu talelak

¹ Sabat patnandi nain nola Yesuli plaua mɨnjɨp kenanan dikñe ñañɨlɨmbi, gwañgwañii en gita ñañgɨlɨñ endi plaua bien mep pañgɨpi, mɨnjɨp kaik nañgɨlɨñ.

² Timbi Falisi ama diwɨndi wɨn kañbi, nandum tuop nim timbɨmbi engɨlɨñ, “Nitek timbi sɨndi Sabattok endikñe manda wɨpi, kena nim tindɨlok elak wɨn tañ?”

³ Timbi Yesuli tambane enguk, “Endikñe manda wɨwɨttok kandañ sɨndi Devit gita noliilɨ nanañ gawat paliñɨlɨmbi, nitek tiñguk wolok kasat wɨn nim pinap nandañ ba?

⁴ Endi Yambattok ilan lombi, plaua nanañ endok bi-ñɨmɨmɨn wɨn mepi nañguk. Endikñe mandalɨ elak wolok tuop nanañ wɨn tapma ama endiñgot nanalok, gan Devitti wɨn joñgo mep nambi, noliila bo emumbi nañgɨlɨñ.”*

⁵ Wɨndiñ embi yousɨmbi enguk, “Nak Ama Sisɨnɨkti Sabat patnandi naindok molomda timbi wolonda nek guma tindɨlok wɨn ewa talelak.”

⁶ Sabat patnandi nain no indaumbi, Yesuli it kiyau gɨnañ lombi, eni-daut ti-paliñɨlɨmbi, ama no kii diñdɨm dalandañguk endi bo wolok bim pakuk.

⁷ Timbi Falisi gita endikñe manda nandi-tale ama endi Yesu kit yout ti-ñɨmneliñdok kusei lonjiñgɨlɨñ, wɨndiñda endi Yesuli Sabat patnandi nainnan ama no timbi kindem dauk ba nim wolok ka-tuakɨlɨñ.

⁸ Gan Yesuli nanandiñjɨ wɨn ka-nandiɨmbi, ama kii dalandan wɨn kitɨ-ñɨmɨmbi niñguk, “Mɨlap bɨmbi, ñolok it!” Wɨndiñ eumbi mɨlapi, dausɨnan ikuk.

⁹ Timbi Yesuli enbi eñguk, “Nak ñindiñ sanɨ-nandutet: Sabattok endikñe mandalɨ nek tineñdok nandi-nɨmlak - ama timbi kindem dalok ba ama timbi kolalok, kuñgun tike-kimittok ba timbi kimlok?” Wɨndiñ embi,

¹⁰ amatam wolok pakɨlɨñ yambi-ta-ñɨ-talembi, ama kii dalandan ñindiñ niñguk, “Kika kot suat” niɨmbɨmbi, wɨndiñ timbɨmbi, kiilɨ salaptambi, kindem dañguk.

* **6:4:** Devitti endikñe manda wɨkuk, gañgan Yambatti gimbit nim ti-ñɨmɨñgukta timbi Yesuli Falisi amalɨ enlok gwañgwañiila gimbit nim ti-semneliñdok eñguk.

11 Tĩmbi gimbit wopumdi ama biesilok gĩnañji tokñeumbi, Yesu nitek tĩmbi kolanelĩndok wala nisĩngan e-nandi tĩngĩliĩ.

Ama Sisĩnik Yesu endi ama nin en kle-kuñgĩliĩ eni-daut ti-semguk

Yesuli gwañgwa 12 ep danguk

12 Nain wolonda Yesuli nimolo tĩmbepi kwet jañgĩnnan lombi, tim ombap Yambat nimolo ti-ñĩmĩnguk.

13 Kwet salaumbi, ama asup en kleaĩgĩliĩ kitĩ-semum biumbi, endok boĩgĩpsĩnan nanin ama 12got ep danbi, 'eni-mumulĩn' kot emguk.

14 Ama ep danguk endok kosi ñĩndĩ: Simon (koi no Petlo kitĩnguk), tĩm kwayañ Andlu, Yakobo, Yoane, Filip, tĩm Batlomio,

15 Matayo, Tomas, tĩm Yakobo Alifaielok niñañ, tĩm Simon koi wĩn 'Selot ama' kitĩngĩliĩ,

16 tĩm Judas Yakobo niñañ, gĩta Judas Iskalot, ama nin siĩgi Yesu bola ti-ñĩmĩnguk.

Amatam nitein endi diwĩn yapma kle-pakañ?

17 Tĩmbi Yesuli gwañgwañii ep danguk en gĩta kwet jañgĩnnan nanin pĩmbi, kwet kĩmbat nolok tombĩmbi, gwañgwañii asupgan diwĩndi en gĩta wandĩ pakĩliĩ. Tĩmbi endiĩngot nĩm, wĩn amatam kĩmĩn wopum Judia kwet tuop nanin ba Jelusalem nanin, ba Tilo Sidon it kwet tĩpet tuk kimbĩñ baliliĩ pakamĩknan nanin

18 endi Yesuli manda eumbi nandiĩnelĩndok ba jĩmbatsi ep kle-kot ti-semektok bi palĩmbi nandi-sembi, ama diwĩn yal kolandi mĩlap emguk wĩn bo ep tĩmbi kĩndem daĩnguk.

19 Tĩmbi amatam kĩmĩn wopum endi Yambatti Yesu gembĩ miumbi, amatam gĩtik ep tĩmbi kĩndem daumbi kaĩngĩliĩ, wala tĩmbi endi tĩke-ka tĩnelĩndok bañak lonjiĩngĩliĩ.

20 Tĩmbi Yesuli gwañgwañiiloĩ dei yambĩmbi, ñĩndĩ enguk,

"Amatam nisĩla nandum pĩmbĩnen tĩlak
sĩndi wakan Yambattok gĩngĩtĩii indambi kuañ,
wala tĩmbi sĩndi amatam diwĩn yapma kle-pakañ.

21 Man ñĩndĩngĩt nepenepekta lonji kuañ
sĩndi wakan Yambatti sep tĩmbi tokñenekaliĩ,
wala tĩmbi sĩndi amatam diwĩn yapma kle-pakañ.

Man ñĩndĩngĩt simba blan plon kuañ
sĩndi wakan simba sasat plon kunekaliĩ,
wala tĩmbi sĩndi amatam diwĩn yapma kle-pakañ.

22 Sĩndi nak Ama Sisĩnik nep kle-kuañda tĩmbi
amatamdi nandi-kola ti-samañ,
ba nisĩlok boĩgĩpsĩnan nanin sep kle-kotnelĩndok
sani-suambapi, kosi tĩmbi kolalak,
nain wolonda sĩndi amatam diwĩn yapma kle-pakañ.

23 Wĩndĩ inda-samekaknan walenji kĩndem daumbi,
sĩlisĩli wopum inda-samumbi,
kusei ñĩndĩnda dikondikot tĩnekaliĩ:

bep pañjii endi plofet ama damaĩngan kuñgĩliĩ
enda wĩndĩngangot pa ti-semumbi,
tuanji wopum kunum gĩnañ kasĩleĩngĩliĩ,
tĩmbi sĩndi wĩndĩngangot kasĩlenekaliĩ.

24 Gan mĩnem kwĩlkwĩlnji wopum sĩndi blasĩngan,

win sindi ikan nepenepesi kindem gitik win kasile-taleañ.

²⁵ Man ñindiñgit nim ti-blamblaem kuañ sindi blasiñgan, win sindi lonji ti-kunekaliñ.

Man ñindiñgit simba sasat kindem plon kuañ sindi blasiñgan, win sindi kukulembi, simba blan plon kunekaliñ.

²⁶ Amatam gitikti sindok kosi tike-lonekaliñ wolonda sindi blasiñgan!

Neta, bep pañjiili plofet ama juluñgan endok kosi pa tike-loñgaliñ, gan Yambatti plofet ama wandin win yalamikuk.”

Ep tindiñ kindem amatam tambon nimnat ti-sem ti-kunekaliñ

²⁷ Yesuli yousimbi enguk, “Mandana tikembi kuañ sinda ñindiñ sanlet: sindi kanjiksii ginañ kindem ti-sem-ta-kunekaliñ, win nandi-kola ti-samañ enda ti-kindekindem ti-sem-ta-kunekaliñ,

²⁸ yala ti-samañ enda gwilam ti-sem-ta-kunekaliñ, kolan ti-samañ enda nimolo ti-sem-ta-kunekaliñ.

²⁹ Ama noli bumga tambon witakta, tambon bo wilektok tambaneñimekañ. Ba noli sauloña galom tike-gamlakta, kiupiña bo bi-ñim+umbi tikeukak.

³⁰ Dik nepek nola gani-nandi tañ enda emekañ, ba noli nepenepeka galom mep gamlak ombi-gamektok nim ni-giñgineukañ.

³¹ Ep tindiñ gitik dik nandi-galk tamba, amatamdi dika windiñ ti-ganneliñdok nandi-semña, dik bo windiñgan ti-sem-ta-kuukañ.

³² Tikap dik amali ginañ kindem ti-gamañ endañgot ginañ kindem ti-semiñda, nekta Yambatti gani-kindem dawik? Yom ama endi bo windiñgangot pa tañ, win endi ama nin ginañ kindem ti-semalak enda ginañ kindem ti-ñimañ.

³³ Ba tikap dik amali kindem ti-gamañ endañgot kindem ti-semiñda, nekta Yambatti gani-kindem dawik? Yom ama endi bo windiñgangot pa tañ.

³⁴ Ba tikap dik ama nindi tambon ombi-ganneliñdok tuop win nandi-kwambiñ dalañ endañgot emiñda, nekta Yambatti gani-kindem dawik? Yom ama endi bo yom amala nepek emañ, win tambon wolok tuopgan ombi-semneliñdok windiñ pa tañ.

³⁵ Nim, windiñ nim tilok. Tambo sindi kanjiksi ginañ kindem git kundit kindem ti-sembi, nepek tambon nimnat embi, ombi-sanneliñdok nim pa mandinekaliñ. Sindi windiñ tinekaliñda, tuanji wopum pat-samekak, timbi sindi Besi Yambat Loloñ Siniñ endok ep tindiñ klembi, wembe gwañgwañii kuañ win inda-dakleukak. Neta, endi wakan ama kolan pa tañ ba simba kindem manda nim pa eañ enda kindem pa ti-semalak.

³⁶ Bepsiñ amatam ginañ busuk ti-semalakta, windiñgangot sindi ginañ busuk ti-semnekaliñ.

³⁷ Sindi amatam eni-pi nim ti-kunekaliñ, timbi Yambatti windiñgangot sani-pi nim timbekak. Sindi amatam yom plon nim ep kimit ti-kunekaliñ, timbi Yambatti windiñgangot yom plon nim sep kimitlekak. Sindi amatam-dok yomji bi-sem ti-kunekaliñ, timbi Yambatti bo yomji bi-samekak.

³⁸ Sindi amatam plap ti-sem ti-kunekaliñ, timbi Yambatti windiñgangot plap ti-samekak. Sindi plap tañ wolok tuop endi plap ti-sambi, nombo yousimbi, sam tokñe siniñ taumbi, diwin lamip piukak. Nekta, sindi amala nittek ti-semañ, wolok tuopgan Yambatti sinda bo ti-samekak.”

Ama man mambenji tipet endok telak nim klenekaliñ

39 Timbi Yesuli yousimbi, eyout manda ñindiñ enguk, “Ama dai sipm̄sipm̄in endi nol no dai sipm̄sipm̄in gumañ nañgilek ba? Nim ya! Win niset t̄pelat ban ginañ p̄ndem̄ik bek.

40 Gwañgwa no endi n̄ndaul̄in nim maklelak, gan endi nandinandi kena timbi taleumek, endi n̄ndaul̄indok tuop indauk bek.

41 Nitek timbi, dik nokalok dai ginañ kilikilik win kalañ, gan d̄tnalok dauka ginañ komba bem patak win nim ka-daklelañ?

42 Dik komba bem dauka ginañ patak win nim kañbi, nitek nokala ñindiñ nimbeñ, ‘Notna, nak dauka ginañ kilikilik patak win klewa lambi-gam̄ñ.’ Ama man mamben t̄pelat, dama d̄tnalok dauka ginañ komba bem patak win kle kopmek, siñgi kandañ ka-d̄ind̄im embi, nokaloñ dai ginañ kilikilik patak win k̄ndem kleu lambi-ñimek.

43 Komba k̄ndem no endi bien kolan nim pa lalilak, w̄ndiñgangot komba kolan no endi bien k̄ndem nim pa lalilak.

44 Komba wal̄i n̄tein win bienli mek timbi daklelak. Kuañḡmd̄i bien mandañ s̄inik indaumbi t̄kelok ba? Ba ḡnjatt̄i bien gip indaumbi t̄kelok ba? Nim ya!

45 Amalok kandañ win w̄ndiñgot: nepek endok ḡnan tokñe patak wal̄i wakan man ginañ lambumbi elak. Wolok tuop nepek k̄ndem ama k̄ndemli ḡnan ginañ dasi-m̄ñguk wal̄i wakan bien k̄ndem timbi indalak, timbi w̄ndiñgangot nepek kolan ama kolandi ḡnan ginañ dasi-m̄ñguk wal̄i wakan bien kolan timbi indalak.

46 Nekta slakan ‘Wopum̄ni’ manj̄l̄iñgot pa nanañ, gan manda sanlet win nim tañgoneañ?

47 Ama no nokoñ b̄imbi, mandana t̄ike kulak endi ama n̄tein win sanidaut ti-sametet.

48 Endi ama it kwambiñ t̄ñguk wandin. Endi it k̄ndil̄iñpi, ban ombap k̄ndil̄im p̄umbi, ita mambi il̄imbi, kawat ta kusei ginañ mel̄i p̄umbi, gemb̄inatgan youli ḡl̄im da-taleñguk. Timbi tuk gwam wopum indambi, it plon suañguk, gan endi ti-k̄ndem dañgukta timbi m̄njul̄im, sasik nim t̄ñguk.

49 Timbi ama no mandana nandi-k̄mk̄mnelak endi ama it joñgonjoñgo k̄ndikuk wandin. Endi it k̄ndil̄iñpi, ta plongan k̄m̄pi, joñgonjoñgo k̄ndikuk. Timbi tuk gwam wopum̄di it wolok plon suambi m̄njul̄imbi, platik s̄inik ḡlom p̄imbi l̄il̄ime-taleñguk.”

Ama Sis̄inik Yesu endi ginañ busuk daut semguk

7

Yesuli mik ama telak damanj̄lok kena gwañgwa j̄mbalat timbi k̄ndem dañguk

1 Yesuli manda ḡtik win amatam enbi taleumbi, Kapaneam it kwelan lo ña pakuk.

2 Wand̄iñ kandañ mik ama telak damanj̄ no pakuk endok kena gwañgwa j̄mbat wopum timbi, k̄mk̄ml̄ok tuop t̄ñguk. Endi kena gwañgwa wala nandum loloñ s̄inik t̄ñgukta timbi,

3 Yesulok ḡñḡt nandin̄imbi, Judalok ama biesi d̄win Yesuloñ eni-mukuk, win endi Yesu ni-tiañeum b̄imbi, kena gwañgwa j̄mbalat timbi k̄ndem dauptok w̄ndiñ t̄ñguk.

4 Timbi ama wal̄i Yesuloñ ña tombi, mik ama telak damanj̄lok kasat ti-ñ̄im̄imbi ni-ḡñḡin̄embi eñḡl̄iñ, “Telak damanj̄ win k̄ndem t̄ike-k̄m̄ileñdok tuop.

⁵ Nekta, endi Juda nindok sambat nim, ganmek ninda ginañ kindem pa timlak. Tiniipi, it kiyauni win endinngan nip timbi plap taumbi inda nguk.”

⁶ Windin eumbi nandi-sembi, en gita na nguk.

Nambi, telak damanjilok il timbi dumalaumbi, telak damanjili nolii Yesuloñ eni-mupi, manda ninidin kimitiminguk, “Wopum, slakan kesik gawat nim biwin. Nak kambak nandin nolak nekta nokok itnanangan bi nambeñ?”

⁷ Nak bo daukanan bimbila nandi-wam milatalak. Diak slak manda ngot eumbi, kena gwa ngwana kindem dawin.

⁸ Natna bo ama lolonailok kapmai kulet, timbi nokok pimbimnennai diwin kuañ. Nak mik ama nola ‘Nau!’ nimbambi nalak, ba nola ‘Bo!’ nimbambi pa bilak. Timbi kena gwa ngwanala ‘Kena nin ti!’ nimbambi, kena win pa tilak.”

⁹ Timbi Yesuli telak damanjilok manda wala nandi-gitititik embi, undane amatam kimin wopum en kle bingilin yambimbi, ninidin enguk, “Nak ninidin sanlet: Israel sindok bo ngipinan bo nak ama nanandi-kilitinat nandin no nim ka ngut.” Windin eumbi,

¹⁰ telak damanjili nolii eni-mukuk endi bindambo undanem ilan na lombi, kena gwa ngwa kindem dambi palimbi ka ngilin.

Yesuli ama sim no kimmnan nanin timbi milakuk

¹¹ Nain nim ombataumbi, Yesuli it kwet no koi Nain wandin naumbi, gwa ngwañii git amatam kimin wopumdi en gita yakan na ngilin.

¹² Nambi, it kwet sañ yama timbi dumalaumbi, ama dalandan no ta ngonem pingilin. Win tam kanjak nolok ninañ no ngan sinik endi sembinguk. Timbi it kwet winasi asupti dalandan ba meñ ep klembi pingilin.

¹³ Timbi Wopumdi tam kanjak win kañbi, blan tinimimbi ninguk, “Nim kuleñ.”

¹⁴ Windin eñipi, na ta ngo tike-kaumbi, ama ta ngone ngilin di kak win ngan ilimbi, dalandanla ninguk, “Ama sim, nak ‘Milat!’ ganlet.”

¹⁵ Windin eumbi, gwa ngwa wali bnda milap pipapi, kusei kimpipi manda e nguk. Timbi Yesuli meñla ninguk, “Nina nga nin na ngipi nau!” Eumbi na ngipi na nguk.

¹⁶ Timbi amatam wi ka ngilin endi gitik misimbi, Yambat ni-kindem dambi, nisinngan ninidin e ngilin, “Plofet wopum no bo ngipni ginañ inda nguk kulak” ba “Yambatti amatamii nip kimitokok bi inda-nimlak.”

¹⁷ Timbi nek inda nguk wolok gitit wali sapananembi, Judia kwelan ba kwet kle-gimbup pakañ tuop eu sataumbi na-tale nguk.

Yesu git Yoane endi nin win nim nandi-dakle-semgilin

¹⁸ Yoane tuk ii-sem endok gwa ngwañiili Yesuli kundit kusei kusei tinguk wolok kasat gitik enla tinim-tale ngilin.

¹⁹ Timbi endi gwa ngwa tipet kiti-semum bumbi, Yesula ninidin ninandindemiktok eni-mukuk, “Mesia biwiktok een win diak wakan ba? Ba ama nola mandineñ?” Windin embi eni-mulimbi,

²⁰ Yesuloñ na tombi ningimik, “Yoane tuk ii-sem endi ninidin ganindinda embi nini-mulimbi bamik, ‘Mesia biwiktok een win diak wakan ba? Ba ama nola mandineñ?’ ”

²¹ Nain wolonda Yesuli amatam jimbatsiat ba pingip gawatsiat asup win ep timbi kindem dambi, yal kolanji win ep kle kot-sembi, ama asup dausi sipsipmin timbi tom-semguk.

22 Tĩmbi endi Yoanelok manda tambon ñĩndiñ tambane enguk, “Siti ñambi, nepek dautsetti kamik ba pawanjetti nandamik wolok kasat ti-ñĩmdekamik: dausi sipsipmĩn dausi tombim kañ, tĩmbi kesit nĩm kuañdi kesit kuañ. Amatam jĩmbat yambo mawatsiat endok wandanjĩ wĩn ep tĩmbi gĩlita-semalak, pawanjĩ kamen pawanjĩ tombim nandañ. Ama sembisembĩn bĩndambo kaitambi mĩlakañ, tĩmbi ama pĩmbĩñesĩla gĩngĩt manda kĩndem enbum nandañ.

23 Tĩmbi no en kusatna nambi-nandĩmbi, nandi-kolan nĩm ti-namlakta endi amatam diwĩn yapma kle-patak.”

24 Yoane gwañgwa tĩpet eni-mukuk endi undane pi ñaumbi, Yesuli kusei kĩmĩpi, ama kĩmĩn wopumda Yoanelok plon ñĩndiñ enguk, “Kwet sĩlaninnan ñaĩgĩliñ wĩn sĩndi nek kanepi ñaĩgĩliñ? Wĩn sĩndi sasaleli pinjĩm pendĩliĩm ña-bi tĩlak wĩn kanepi ñaĩgĩliñ ba?

25 Tĩkap nĩmda, nek kanepi ñaĩgĩliñ? Ama dasindasin pamanat no kanepi ñaĩgĩliñ ba? Nandañ: ama dasindasinjĩ pamanjĩat ba pipapatsi kĩndem sĩnik endi ama wapmañdok isĩnan pa kuañ.

26 Wĩndiñda sĩndi nek sĩnik kanepi ñaĩgĩliñ? Plofet ama no kanepi ñaĩgĩliñ ba? I wakanak. Tĩmbi Yoanelok kandañ nak ñĩndiñ sanlet: endi plofet diwĩn yapma kle-talelak.

27 Wĩn enda wakan Yambattok mandan ñĩndiñ youyouliĩn patak, ‘Nak gĩngĩt ee amana no ni-mulam ñambi, telak dama ti-gambi, telak ti-dĩndim e-gamekak.’[✧] Wĩndiñ youyouliĩn patak,

28 tĩmbi nak ñĩndiñ sanlet: ama gĩtik kwelan dama indaĩgĩliñ endi Yoane nĩm makleañ, ganmek no en Yambattok gĩngĩtĩilok boĩgĩpsĩnan pĩmbĩñen sĩnik kulakta endi Yoane makle patak.”

29 Takis epep ama gĩt amatam diwĩn endi manda wĩn nandi-talembi, Yoanelok kii plon tuk iĩgĩliñda tĩmbi Yambattok telak wĩn dĩndim sĩnik tĩmbi dakleñgĩliñ.

30 Gan Falisi gĩt endikĩne manda nandi-tale ama endi gĩnañ tambatambattok tuk nĩm iĩgĩliñda tĩmbi Yambatti nek tĩneliñdok nandiñguk wala nandum tĩlak tĩnguk.

31 Tĩmbi Yesuli yousĩmbi enguk, “Wĩndiñda tĩmbi amatam man ñĩndiñgĩt kuañ endi nĩtein? Nak endok kusasi la eyout manda nek ewit?

32 Wĩn endi gwañgwa bisattĩ sañalala ipakanan pipapi, nosi la kiti-sembi, ñĩndiñ eniñ, ‘Nĩndi pakĩuak pendĩtnambi, sĩndi kap nĩm tĩliñ, ba kap mano tĩñĩtnambi, sĩndi ku-blamblae nĩm tĩliñ.’

33 Kusei ñĩndiñda nak sĩndok plon wĩndiñ sanlet: Yoane tuk ii-sem endi indambi, nanañ kĩmĩsip pa tĩnguk, tĩñĩpi wain nĩm pa naliñguk wala sĩndi nandum tuop nĩm tĩmbĩmbi, enda ñĩndiñ pa eañ, ‘Yal kolan endok gĩnañnan patak.’

34 Tĩmbi nak Ama Sisiĩkti indambi, nanañ ba wain nañĩpi, kĩmĩsip nĩm pa tĩlet, wala sĩndi nandum tuop nĩm tĩmbĩmbi, ñĩndiñ pa eañ, ‘Ama ñĩn kawit! Tĩmbi namba! Endi nanañ ba wain asup sĩnik pa nalak, ba takis epep ama ba yom ama not ti-semalak!’

35 Sĩndi wĩndiñ pa eañ, gan amatam Yambattok nanandĩn kĩmit-klem kuañ endi nanandi wĩn dĩndim sĩnik wakan daut nĩmañ.”

Yom tam noli Yesulok kesii wĩliĩmbi, yomĩn bi-ñĩmĩnguk

36 Falisi ama noli Yesu nanañ en gĩta nambektok ni-tiañeumbi, endok ilnan lombi, nanañ naneliñdok pi pakuk.

✧ 7:27: Malakai 3:1, Kisim Bek 23:20

³⁷ Tĩmbi yom tam no it kwet wolok kuñguk endi Yesula “Falisi amalok ilan nanañ na patak” giñgít wĩn nandiñgukta, piñgip saple mĩliñ kindem kanim kawat satnindi tĩndin no tĩkembali, it gĩnañ loñguk.

³⁸ Lombi, Yesulok kesiinan kandañ ñam papi kulĩmbi, dai tullĩ pi Yesulok kesii youli gautaumbi, kumban sakti tĩmbi kalandaumbi, kesii nain ombapgan simumuñ embi, piñgip saple mĩliññatti saple-ñimñguk.

³⁹ Tĩmbi Falisi ama Yesu ni-tiañeñguk endi wĩn kañbi, gĩnan gĩnañ ñĩndiñ eñguk, “Tam ñin endi yom tam no. Ama wali biañgan plofet ama kuumda, tam tĩke-kalak ñolok kusei ka-nandi-taleuk.”

⁴⁰ Tĩmbi Yesuli Falisi ama endok nanandin wĩn nandiñmbi niñguk, “Simon, nak manda no ganba nandi.” Eumbi niñguk, “Endaut, eumbi nandiwa.”

⁴¹ Eumbi niñguk, “Ama noli minem tambonlok ama tĩpetta emguk, nolok minem kwandai 500, tĩmbi nolok minem kwandai 50.*

⁴² Endi ombĩndemĩktok tuop nĩmda, blan tĩ-sembi, kak tambon wiatsemguk. Wĩndiñda endoñnan nanin nindi nol maklembi, minem molomda simba kindem tĩ-ñimekak?”

⁴³ Eumbi niñguk, “Minem kwandai 500 wialimñguk endi bek.” Eumbi, “Wĩn dĩndim elañ” nĩmbi,

⁴⁴ undanem tam kañbi, Simon niñguk, “Tam ñin kalañ ba? Nak dikok ika gĩnañ lambiwambi, dik ep tĩndinĩ nim klembi, not nim tĩ-namĩñ, wĩn dik kesitna wiliwilitok tuk no nim gĩt-namĩñ, gan endi kesitna dai tullĩ wili pi, kumban sakti sapleum kalandalak.

⁴⁵ Dik kitna ba bumna no nim simumuñ tĩ-namĩñ, gan nak it gĩnañ lambit wolondañgan endi kusei kimipi, nim tĩndin wĩn, kesitna simumuñ tĩ-namumbi, nain ñin bi tomlak.

⁴⁶ Dik kumbana tuk galk silanindi nim saple-namĩñ, gan endi piñgip saple mĩliñ kindem bien wali kesitna saple-namik.

⁴⁷ Wĩndiñda ñĩndiñ ganlet: tam ñali simbai kindem da-sinik talakta tĩmbi wĩndiñ tĩ-namlak. Wali ñĩndiñ daut nĩmlak: endok yomin asupgan bimbini. Gan no endok yomin lakatgan bimbina endi lakat wolok tuop simbai kindem dalak.”

⁴⁸ Tĩmbi tamda niñguk, “Yomga gĩtik bi-gam-taletalen.” Wĩndiñ eumbi,

⁴⁹ ama gĩtik en gĩta nanañ nam pakiliñ endi kusei kimipi, gĩnañji gĩnañ ñĩndiñ nandiñgĩliñ, “Endi ama nin sinik, ñala yom bimbini bo pa tĩlak?”

⁵⁰ Tĩmbi Yesuli tam niñguk, “Nanandi-kĩlĩktĩngala tĩmbi Yambatti kolan gĩnañ nanin gepma tĩkek, wala tĩmbi busukñenengan ñaukañ.”

8

Tam diwĩndi bo Yesu klembi kuñgĩliñ

¹ Wolok siñgi kandañ Yesuli kle-gĩmbut ñañipi, it kwet tip ba wopum wandiñ manda eu piumbi, Yambatti amatamĩii yambi-dĩkñelak wolok giñgít manda kindem eni-ta-kuñguk. Tĩmbi gwañgwañii 12 endi en gĩta yakan kuñgĩliñ.

² Tĩmbi dama Yesuli tam jimbatsiat diwĩn ep tĩmbi kindem dañgĩliñ ba yal kolanji ep kle kot-semguk endi bo en kle-kuñgĩliñ. Tam no wĩn Malia Makdala nanin (damañgan Yesuli yal kolan kit tambon tĩpet ep kle kolimñguk).

* **7:41:** Minem kwandai noñgan wĩn kena nain noñgan wolok tuan. Ama wali minem kiulim palmñguk wĩn wopum daupok kena mĩliñguk. Endok minem kena wĩn wakan.

³ Tĩmbi Yoana (endok wapai Kusa endi ama wapmañ Elottok it kauli-dikñeñguk) gĩta Susana wakĩt tam asup diwĩn Yesu gĩta yakan ñaĩgĩliñ. Tam wali Yesu gĩt gwaĩgwaĩii plap ti-sembi, minemjĩli ep kasop ti-semmaĩgĩliñ.

Ama Sisinik Yesu endi mandan nandim tike-kiliñ eneliñdok eñguk

Gĩngĩt manda kindem wĩn nanañ minjip ama noli kena gĩnañ kokuk wandin

⁴ Amatam it kwet nolok ba nolok endi Yesuloñ bi kĩmin wopum tiñliĩmbi, eyout manda no ñĩndiñ enguk,

⁵ “Ama noli plaua nanañ minjip kot-tikitiki timbektok kenan gĩnañ ñaĩnguk. Ña tom kolĩliĩmbi, minjip diwĩndi telak plon pĩmbi, amalĩ yali-ña-bi timbĩmbi, monĩkti bi na-taleĩgĩliñ.

⁶ Tĩmbi minjip diwĩn kwet kawakawalatnan pĩmbi, tawam lambĩmbi, tuk nĩmnatta timbi yaĩetambi kĩm-taleĩgĩliñ.

⁷ Tĩmbi minjip diwĩndi koselek minjipnan pĩmbi, wakĩt yakan tawa lambĩngĩliĩnda koselekti ep tapliumbi kĩmgĩliñ.

⁸ Minjip diwĩn kwet kindem plon pĩmbi, tawa lambĩmbi, bien asup laliĩgĩliñ, wĩn bien 100 100 wĩndiñ laliĩgĩliñ.” Yesuli wĩndiñ embi yousĩmbi, ñĩndiñ kitiĩnguk, “No en pawaĩnat endi pawaĩ kĩmĩpi, nandi-tike-kiliñ eukak.”

⁹ Tĩmbi Yesu gwaĩgwaĩiili eyout manda eñguk wolok kusei nandĩnepi nĩkaumbi

¹⁰ enguk, “Yambatti nandi-sambi, amatamĩii nĩtek yambi-dikñelak wĩn sani-siwĩliĩmbi nandi-dakleañ. Gan nanandĩn sembĩn wĩn nak amatam diwĩn endĩla eyout mandaliĩngot enba nandiñ. Wĩn endi kaĩbi nĩm ka-nandi-tomneliĩndok ba nandĩmbi nĩm nandi-dakleneliĩndok* wĩndiñ pa tĩlet.

¹¹ Tĩmbi eyout manda et wolok kusei wĩn ñĩndiñ: plaua minjip wĩn Yambattok manda.

¹² Minjip telak plon piĩngĩliñ wĩn amatamdi Yambattok manda nandi da-siumbi, Satandi bĩmbi, gĩnañji gĩnañ manda patak wĩn yolom tike-semalak. Nĩm kaĩbi, endi manda wĩn tike-papi, Yambattok gĩngĩt indaneliĩnda, Satandi wĩndiñ ti-semalak.

¹³ Minjip kwet kawakawalatnan piĩngĩliñ wandin wali manda nandĩmbi silĩsilĩnat kasĩleañ. Gan endi wĩn plaua minjiptok kakai kwet gĩnaĩnan nĩm pilak wandin, wala timbi endi nain dumangan nanandi-kĩlikti tañ, gan ti-kuyuk no inda-semumbi, nanandi-kĩliktiñji pipĩlak.

¹⁴ Minjip koselek boĩngĩpsĩnan piĩngĩliñ wandin wali Yambattok manda nandim kuĩliĩmbi, kwelalok mĩlap ba minem kwĩlikwĩli ba nepenepek silĩsilĩ pa emlak wali nanandi-kĩliktiñji makleumbi, bukaiĩngot pakañ.

¹⁵ Tĩmbi minjip kwet kindem gĩnañ piĩngĩliñ wandin wali ama gĩnañ nanandiñji wĩn kindem ba dĩndim sinik, timbi endi manda wĩn nandĩdasĩmbi, tike-kwambiñ dambi gĩngĩnem kuĩpi, bienjĩat tañ.”

Sĩndi Yambattok manda telak nĩtek plon nandi-dakleañ wĩn ka-kiliñ enekaliñ

¹⁶ Tĩmbi Yesuli yousĩmbi enguk, “Ama noli kolsalen pĩndopi, kambotti nĩm tapliwik ba doundoulok palapalat kapmainan nĩm kĩmĩlek. Tambo endi kolsalen indaĩngan kĩmĩliĩmbi, ama it gĩnañ loaĩ kolĩ sale-semek. Yambattok mandan wĩndiĩngangot kusei ñĩndiĩnda indaĩngan timbi daklelok:

* 8:10: Aisaia 6:9-10

17 endi amatam nitek yambi-dikñelak wandiñ kandañ nepek pat-sembein pakañ gitik ep timbi indañgan indanekaliñ, timbi nanandi sembein gitik win bo eu tawaukak.

18 Wala timbi sindi Yambattok mandan telak nitek nandimbi nandidakleañ win ka-kiliñ enekaliñ. No en endok mandan nandimbi tike kulakta, Yambatti yousi mambi, nanandin timbi pañgitaumbi nandidakleukak. Gan no en mandan win nim tike kulakta, nanandin palmehtok nandilak win apma tike-ñimumbi, slak palekak.”

Yambattok manda kim-it-kleañdi Yesulok meñ kwayañii sinik tañ

19 Timbi Yesulok meñ kwayañii endi Yesu kanepi bñgiliñ, gan amatam kimin wopumdi masip pakiliñda timbi ñasiñgan bimbilok tuop nim.

20 Timbi amali Yesu ñindiñ niñgiliñ, “Meñga kwayañgaili gambinep nandimbi biliñ, pawan ikañ.”

21 Eumbi tambane enguk, “Amatam Yambattok manda nandimbi kim-it-kleañ endila mek nokok mena kwayanai tañ.”

Ama Sisinik Yesu endi gembin daut semguk

Sasale gita tuk guañdi Yesulok man tañgoneñgimik

22 Nain nola Yesuli gwañgwañii gita kikeñ plon lombi enguk, “Tuk guañ dikñembi, tambon kandañ ñana” eumbi, wolok ñanepi ñañgiliñ.

23 Ñañipi, douli timbi gwaseim dounguk. Dou palimbi, kwet jañginnan nanin sasale wopungan tuk guañnan pim pendilimbi, tuk kimin gitik mīlap tawambi, kikeñ ginañ pim tokñeumbi, mīlap wopum ginañ pakiliñ.

24 Timbi gwañgwañiili dounan nanin timbi silikñembi niñgiliñ, “Bep bep, nindi ip kimnepi tamih!” Eumbi mīlapi, sasale wakit tuk kimin wopungan lopilat sinik win enombiumbi, sasaleli kīlp eumbi, tukti busukñenengan pakuk.

25 Timbi gwañgwañiila ñindiñ enguk, “Nekta nim nandi-kilikti tañ?”

Windiñ eumbi misimbi, nanandi kena timbi, nisi waliñgan ñindiñ enandi tiñgiliñ, “Ama ñin en nin sinik, ñala sasale git tukta bo manda kwambiñ enbumbi, man tañgoneamik?”

Yesuli yal kolan asup ama nolok ginan ginañ nanin ep kleñguk

26 Yesu git gwañgwañii endi tuk guañ dikñembi, Gelasa amatamdok kwet Galili distrik dat kandañ patak wandiñ ña suañgiliñ.

27 Timbi Yesuli kwet kwambiñnan loumbi, ama walinin no yal kolannat endi endoñ bñguk. Ama wali nain ombapgan it ba dasindasin ka-misimbi, biatan ama sumnan dou-mīlat timbi kulihguk.

28 Endi Yesu kañbi, kesiinan pi pim papi, kwawa timbimbi, yal kolandi Yesu ka-nandi-tomgukta amalok man plon wopungan ñindiñ kitiimbi niñguk, “O Yesu, Yambat Loloñ Siniik endok Niñañ, dik nek ti-namepi bilañ? Dik nandi-nambi, kena gim nim namiñ.”

29 Yesuli yal kolan ama win bim poñauktok manda kwambiñ niñgukta yal wali windiñ eñguk.

Yal kolan ama wolok ginan ginañnan pakiliñ endi ni-giñgineumbi, ti-kelakelam pa tiliñguk, wala timbi amali nain asup sen kwambiñli kii kesii topbi, nim pi ñauktok ka-dikñeañgiliñ, gan endi sen timbi dikñeumbi, yal kolandi ni-kleumbi, kwet ama nimnatnan ña kulihguk.

30 Timbi Yesuli ni-nandimbi eñguk, “Koka nin?” Eumbi, yal kolan asupti endok ginan pi-ñimñgiliñda timbi “Kotna Kimin Gitik” niñguk.

31 Timbi yal kolandi ñindiñ nimbi eñgiliñ, “Dik jimbiñ ñaneñdok nim nini-muleñ” windiñ embi ni-giñgine tiñgiliñ.

32 Kwet klokloñen wandiñ bit asupti mina-pakiliñda timbi yalli Yesu ñindiñ ni-giñgineñgiliñ, “Dik nandi-nimumbi, bit endok ginañjnan pineñ.” Eumbi nandi-semguk.

33 Nandi-semumbi, ama ginan nanin poñambi, bittok ginañjnan piumbi, bit kimin wopumdi kwet kloñnan wolok woñep pi ñambi, tuk guañnan piñbi, tuk nambi kim-taleñgiliñ.

34 Windiñ timbimbi, bit yambindikñe amali nek indaņguk win kañbi pi ñambi, wolok kasat amatam it kwelan ba kanda ilan ña ti-semgiliñ.

35 Timbi amatamdi nepek indaņguk win kanepi Yesuloñ bimbi kaņgiliñ win: ama dama yal kolannat kulıņguk endok nanandin dakleumbi, dasindasi dasimbi, Yesulok kesiinan pipalim kañbi misıñgiliñ.

36 Timbi nepek nek indaņguk win dausili kaņgiliñ endi ama yal kolannat kulıņguk nittek kindem daņguk wolok kasat amatam diwindi ti-semgiliñ.

37 Windiñ timbimbi, Gelasa nasi gitikgandi Yesu kundit tiņguk wala kolan misimbi, kwesi biuktok ni-nandiņgiliñ. Ni-nandumbi nandi-sembi, yambim ñauktok kikeñ plon loņguk.

38 Timbi ama yal kolannat kulıņguk endi Yesu gita kuuktok ni-nandi tiņguk, gan Yesuli ilan ni-mupi, ñindiñ niņguk,

39 “Dik ikanan undanem ñambi, Yambatti kundit engano sinik ti-gamik wolok kasat amatamda ti-semekañ.” Eumbi, walinin piñbi, it kwelan undanem ñambi, Yesuli nepek ti-ñimıņguk win amatam gitikta kasat ti-semguk.

Yesuli tam jımbalat no timbi kindem daumbi, wembe no kimnan nanin timbi mlakuk

40 Yesuli bindambo tuk guañ tambon kandañ ña suaumbi, amatam en mandı pakiliñ gitik endi silisili timbi, not ti-ñimıņgiliñ.

41 Timbi it kiyaulok kandikñe ama no koi Jailus endi Yesuloñ bimbi, kesiinan pi piñdim dou papi, kakukulembi, enlok ilnan naņgip ñauktok niņguk,

42 win wemban noņgan sinik gwılat 12 en kimbepi tiņgukta timbi wındiñ tiņguk. Timbi Yesuli nandi-ñimımbi, en gita ñañilımbi, amatam kle ñaņgiliñ endi kle-gımbupi ñasiņgan ñasiņgan tiņgiliñ.

43 Timbi tam no tam jımbat inda-ñimımbi, ama noli en timbi kindem dauktok tuop niñda ti-tlalımbi, gwılat 12 ombiņguk.*

44 Endi Yesu siņgin kandaņgan timbi dumalaumbi, dasindasinlok blemblem ti-ke-kaumbi, wolongan wekaili kalandaņguk.

45 Timbi Yesuli enguk, “Nindi neplak?” eumbi, amatam gitikti “Niñ niñ” eumbi, Petloli niņguk, “Bep, dik amatam kimin wopumdi gep kle giñgim embi, ñasiņgan ñasiņgan tañ win!”

46 Gan Yesuli giñginembi enguk, “Nimbek ñali kindem dauktok nepmımbi, gembinali kena timbim nandi-let win!”

47 Wındiñ eumbi, tam endi pat-sembektok tuop niñ win nandi-daklembi, blañblañem bimbi, Yesu kesiinan pi papi, amatam dausinan kusei nekta ti-ke-kañbi, wolongan kindem daņguk wolok kasat ti-ñimımbi ni-sıwıkwuk.

48 Timbi Yesuli niņguk, “Wembañ, nanandi-kiliktiņgalı gep timbi kindem dalañ, ñala busukñeņgan ñau.”

* **8:43:** Nandi-tale ama diwindi manda kusip no gamaņgot patak eañ. Win ñindiñ, “Endi minem kwılikwıliłi gitik gwasap amala em-taleņguk.”

⁴⁹ Yesul+ manda w+ndiñ eñ+limbi, ama noli it kiyau kand+kñelok ilnan nanin manda tikembi, Jailusloñ b+mbi n+ñguk, “Wembañga ip sembik, wala timbi endaut n+mb+mbi, slakan wandiñ kesik gawat nim ñauk.”

⁵⁰ Gan Yesul+ mandan w+n tikembi, Jailus ñ+ndiñ n+ñguk, “Nim mis+w+ñ, nandi-kiliktiñgot ti-nam+ñ. Timbi wembañga kindem dautak.”

⁵¹ W+ndiñ embi, ña Jailuslok ilnan tombi, it g+inañnan ama di+w+n nim loneliñdok e-k+misip ti-sembi, Petlo, Yoane, Yakobo tim wembelok meñ beu endiñgot yanañg+lim loñg+liñ.

⁵² Timbi amatam it g+inañnan pakiliñ endi gitik wembela kut-blambla embi mano ti pakiliñ, gan Yesul+ enda ñ+ndiñ enguk, “Wembe ñ+n nim sembik, endi slak dou patak, wala timbi mano nim timbit.”

⁵³ W+ndiñ eumbi, wolok pakiliñdi wembe w+n ikan semb+ñguk w+n k+nandiñg+liñda timbi Yesulok mandala nandum tlal timb+mbi, tik+le manda n+ñg+liñ.

⁵⁴ Gan Yesul+ wembe kii plon tikembi kiti-ñ+m+mbi n+ñguk, “Wembe, dik mlal!” Eumbi,

⁵⁵ wembe wolok g+inañ tipti undane bi p+umbi, wolongan mlalakuk. Mlallimbi, Yesul+ nanañ no m+umbi nambektok enguk.

⁵⁶ Timbi wembe meñ beuli kundit w+n kañbi ka-s+likñembi, nanand+ñjet nim dakleñguk. Gan Yesul+ eni-k+misip ti-sembi, nepek indañguk w+n ama nola nim en+neliñdok enguk.

Ama Sis+nik Yesu endi gwañgwañii kena embi, en nin w+n daus+nan timbi kwambiñ dañguk

9

Yesul+ gwañgwañii 12 kenala eni-mukuk

¹ Timbi Yesul+ gwañgwañii 12 kiti-semum b+umbi, yal kolan gitik ep kleklelok ba j+mbat kusei kusei ep timbi kindem dalok gemb+ embi,

² amatam ep timbi kindem daneliñdok ba Yambatti yambi-d+kñelak wolok g+ñgit eu p+uktok eni-mukuk.

³ Eni-mupi enguk, “Telak ñanepi nepek no nim mep ñanekaliñ, w+n toñanj+ ba liksi ba nanañ ba m+nem ba kiup+ di+w+n nim epbi ñanekaliñ.

⁴ It kwet nolok tomb+mbi, it molom noli sani-tiañeumbi, endok ilnan lonekaliñ tuop, it wolokgot dou-m+lat timbi, walinin p+m it kwet nolok ñanekaliñ.

⁵ Ba it kwet noli not nim ti-samnekaliñda, it kwet w+n binekaliñ wolonda s+ndi Yambatti enda nandum pi-s+nik talak w+n daut semneliñdok w+nas+lok daus+nan kes+si plon kilikilik wiñgan w+p mamañeum p+umbi ñanekaliñ.”

⁶ Timbi gwañgwañiil+ Yesu bimbi, it kwet kle-g+imbut ñambi, kwet tuop g+ñgit manda kindem eu p+umbi, amatam ep timbi kindem dañg+liñ.

Elott+ Yesu w+n nin sin+ik w+n nim nandi-dakleñguk

⁷ Timbi Galili kwettok kand+kñe ama Elot endi Yesu git gwañgwañii nepek engano sin+ik gitik tiñg+liñ wolok kasat nandi+mbi, kusei ñ+ndiñda endok nanand+n nim dakleñguk: ama di+w+ndi “Yoane tuk ii-sem endi kimnan nanin mlalakuk” w+ndiñ pa eñg+liñ,

⁸ di+w+ndi “Elia bindambo indauktok mand+ñg+m+ñ endi wakan indañguk” w+ndiñ pa eñg+liñ, timbi di+w+ndi “Plofet ama damañgan semb+ñguk no kimnan nanin mlalakuk” w+ndiñ pa eñg+liñ.

9 Timbi Elotti eñguk, “Yoane win nak ewambi, bim wili dikñeñguk. Windiñda timbi ama ñin endok koi giñgittt nokok pawaña ginañ piñguk win nin sinik?” Windiñ embi, Yesu kaupatok telak pa lonjiñguk.

Yesuli ama 5,000 nanañ emguk

10 Timbi enimumulin endi Yesuloñ undanem bimbibi, kena nek tiñgiliñ wolok kasat ti-ñim+umbi yanañg+imbibi, nis+ñgot it kwet no koi Betsaida kandañ ñañg+iliñ.

11 Timbi amatam kimin wopumdi giñgit win nandiñg+iliñda endi Yesu klembi, ñañguknan ñañg+iliñ. Na tombimbibi, Yesuli yambimbibi not ti-semibi, Yambatti amatamñii yambi-dikñelak wolok plon manda enbi, amatam ep timbi kindem daneliñdok ni-nandiñg+iliñ win ep timbi kindem dañguk.

12 Timbi timlala timbimbibi, gwañgwañiili Yesuloñ bimbibi niñg+iliñ, “Ñin kwet silaninnan pakamiñ, wala dik amatam eni-mulimbibi, it kwet ba kanda it ñasiñgan pakañnan ñambi, nanañ tuk ba doundou it timbi indawin.”

13 Eumbi enguk, “Sin ep towiwit!” Eumbi niñg+iliñ, “Nindi plaua nanañ kit tambon git mikbalak tipetgot pat-nimlak. Ba dik nindi ñambi, amatam gitik ñolok nanañ tuaneñdok windiñ nandi-nin+ilañ ba?”

14 Amatam asup kimin ti-pakiliñ, gan amalok kwinakwinatsi win 5,000 ba nek. Kusei wala timbi gwañgwañiili windiñ eñg+iliñ. Eumbi, Yesuli tambane enguk, “Amatam ep danbimbibi, kimin no 50 no 50 windiñ pipalit.”

15 Windiñ eumbi, wolok tuop ep danbimbibi pi pakiliñ.

16 Timbi Yesuli plaua kit tambon gita mikbalak tipet win epbi, kunum plon deium loubi, Yambat we ñimimbibi, nanañ win ombimbibi, amatam dani-semneliñdok gwañgwañiila emguk. Emumbi,

17 gitikgandi nañg+iliñ. Na tokñe-taleumbi, nanañ na tla biñg+iliñ win gamap dasiumbi, sandiñ lik 12 tokñeñg+iliñ.

Petloli Yesulok kusei e-dakleñguk

18 Nain nola Yesuli engan nimolo kena ti-pap bimbibi, gwañgwañii en gita pakiliñ enda eni-nandimbibi eñguk, “Amatamdi naka nin pa nanañ?”

19 Eumbi tambane niñg+iliñ, “Asupti dika Yoane tuk ii-sem pa ganañ, ba diwindi Elia bñdambo indañguk windiñ pa eañ. Timbi diwindi plofet damanin no mlapi kulak windiñ pa eañ.”

20 Windiñ eumbi, nis+ila eni-nandimbibi eñguk, “Gan sinla naka nin pa nanañ?” Eumbi, Petloli “Dik Mesia Yambatti ganb+ taleñguk” windiñ niñguk,

21 gan Yesuli enla Mesia sinik win ama nola nim enineliñdok kimisip kwambiñ ti-semibi

22 yousimbi enguk, “Nak Ama Sis+inik nepek ñindiñ inda-namektok een: Juda nñndok ama biesi, tapma ama biesi gita endikñe manda nandi-tale ama endi nambum tuop nim timbimbibi, siñgi wit-nambi, piñgip gawat asupgan nambi, nul+ kimbambi, sandap tipet git no timbimbibi, Yambatti nep timbim mlaletat.”

23 Timbi Yesuli ama gitikta ñindiñ enguk, “No en nokok giñgit indam kuupi nandilakta, endi enlok nanandin siñgi w+imbibi, sandap noñgan noñgan kloñbali tike bembibi, nak nep kle kuuktok elet.

24 Nekta, no en windiñ nim timbi, kwelalok kuñgun enlok tike kamaiupi nandilakta, kuñgu kwambiñ wali pailimekak. Timbi no en naka timbi kwelalok kuñgun biuktok ti-pañgitam patakta, kuñgu kwambiñ wali palmekak.

25 Tikap amali kwelalok nepenepek kusei kusei gitik ep kasileñipi, kuñgun kolalak ba pailmlak, nepenepek wali en nitek timbi londauk? Wın tuop nim.

26 Tikap kwelan ñolok ama noli naka ba mandanala mayektalakta, endi kilamek! Neta, nain taletalenan nak Ama Sisinkti undane bi tombi, nakit Bepna ba kunumdok eñalo nındok nulnulin wali nep gımbulımbi, wolonda nak ama wala mayekta-ñimımbi, siñgi wilmetat.

27 Gan nak biañgan sanlet: ñi ikañ sındonnan nanin diwın endi gama kaik kuñipi, Yambatti amatam indañgan yambi-dikñelak wın kanekaliñ.

Yesulok piñgiu walan engano tikileñguk

28 Yesuli wındiñ eu taleumbi, sande noñgan ñaumbi, Petlo, Yoane git Yakobo yanañipi, nimolo timbepi kwet jañgin nolok loñguk.

29 Lombi, nimolo tiñilımbi, mam dai walan engano sinik tikileumbi, dasindasinli bo satnin sinik kolı saleñguk.

30 Timbi plastik sinik ama tipet, Mose git Elia, endi Yesu gıta manda embi ikimik.

31 Kunum nulnulinli ep gımbulımbi, Yesuli kwet bimbi ñaukak wolok plon manda eñgımik, wın endi Yambattok nanandin kimıt-kleñipi, Jerusalem kimbektok tiñguk.

32 Eñilımbi, Petlo git noliit endi douli ep timbi gwaseimbi dou pakiliñ.

Pakap silikñembi, Yesulok nulnulin wakıt ama tipet en gıta ikimik yambiñgiliñ.

33 Timbi ama tipet endi Yesu bim ñañilımbi, Petloli Yesu niñguk, “Bep, ñi pakamiñ wın kindem sinik. Ñala it jala tipet git no kinditna, dikok no, Elialok no, Moselok no.” Petloli manda eñguk wolok kusei nim nandi-dakleñipi, joñgo eñguk.

34 Eñilımbi, mulukualı indambi ep timilımbi, gwañgwalı misıñgiliñ.

35 Timbi mulukua gınañnan kitikiti noli kitimbi enguk, “Ñın nokok niñana. Nak en kenana timbektok kasileñgut; sindi endok mandan tikekiliñ e-kunekaliñ.”

36 Manda eu taleumbi, gwañgwalı Yesu engan ilımbi kañgiliñ. Timbi nepek kañgiliñ wala manji galımbi, nain wolonda ama nola kasat nim ti-ñimıñgiliñ.

Yesuli gwañgwa nolok yal kolan no kle kolimıñguk

37 Kwet salaumbi, Yesu git gwañgwañii tipet git no endi kwet jañginnan nanin pi-taleumbi, amatam kimın wopum en mandı-pakiliñ endi kanepi biñgiliñ.

38 Timbi ama no boñgipsinan pakuk endi kiti-ñimımbi eñguk, “Endaut, nak dik niñana noñgan sinik wın nandi-ñimeñdok gani-kukulelet.

39 Nain nain yal kolan noli tike-kwambiñ dam ti-lamımbi, plastik sinik kwawa wopum timbi, gembı kolımbi, man payak pa lambılak. Tiñipi, nain noñgan noñgangot kañbiumbi, kindem pa patak.

40 Wındiñda timbi nak gwañgwañgailı yal kolan wın kleneliñdok eni-kukulelet, gan endi yal kolan wın klenepi ti nim kambi bilıñ.”

41 Timbi Yesuli tambane eñguk, “Amatam man ñındiñgit kuañ sindi ama kelakelamesi, timbi nanandi-kiliktinji nim pat-samlak. Nak sin gıta kuñgula kunjıt tilet. Nain nitek sinik gamañgot sin gıtañgan kuwambi, nanandi-kilikti inda-samekak?” Wındiñ embi, gwañgwa beula nimbi eñguk, “Niñaña nañip ñolok bo.”

⁴² Nañgip biñlimbi, yal kolanli tike kolimbi, kwelan pimbi, gembí kokuk. Gan Yesuli yal niñombimbi kle kolim ñaumbi, gwañgwa timbi kindem daumbi, bindambo beulok kiinan kimikuk.

⁴³ Timbi amatam gitik endi Yambattok gembin wopum wandin kañbi ka gitingitik embi, nanandinji nim dakleñguk.

Yesuli en ba gwañgwañiilok kusasi eni-kaik tañguk

Amatamdi nepenepek gitik tañguk wala nanandi kena tiñlimbi, Yesuli gwañgwañiila enbi eñguk,

⁴⁴ “Sindi pawanji kimipi, manda ñin sanbep tilet win nim nandikamalanekaliñ. Nak Ama Sisinik kanjiknailok kisinan napitnelindok een.”

⁴⁵ Gan gwañgwañiili Yesu nek eñguk win nim nandidakleñgaliñ. Manda wolok kusei kimssemi-seminda timbi nim nandikaliñ embi, Yesu ninandinepi misinñgaliñ.

⁴⁶ Timbi endi kusei kimipi, nisilok boñgipsinan nindi loloñ sinik tilak wala e-ka-lamit tañgaliñ.

⁴⁷ Timbi Yesuli ginañ nanandinji ka-nandidaklembi, gwañgwa mnam no tike tiañe bimbi, en gita kimili ilimbi,

⁴⁸ ñindiñ enguk, “No en sindok boñgipsinan pimbiñen sinik kulakta wali wakan loloñ sinik, wala timbi no en nak nandi-nambi, gwañgwa ñandin nola not tiñimlakta, endi naka not ti-namlak, timbi no en naka not ti-namlakta endi Yambatta not tiñimlak, win Yambat nin nak nani-mukuk enda not tiñimlak.”

⁴⁹ Timbi Yoaneli niñguk, “Bep, ama noli dikok koka kitimbi, yal kolan ep kleumbi kañgimiñ, gan endi nin gita nim kuñipi, nim gep klelak, wala timbi nindi ni-kimsip ti nim kañ biñgimiñ.”

⁵⁰ Windiñ eumbi, Yesuli niñguk, “No en kanjik nim ti-samlakta endi not ti-samlak, wala timbi sindi slakan ni-kimsip nim tiñimnekalin.”

Yesu kle-kuñgu wali mīlapmat

⁵¹ Yesu kunum ginañ nañgip lololok nain timbi dumalañlimbi, nandigembilañipi, Jerusalem ñauktok ñañguk.

⁵² Ñañipi, ama diwin eni-mulimbi, telak dama ñañgaliñ. Win Yesu git noliilok ti-jumut ti-semnelindok ñambi, Samalia it kwet nolok ñam tomñgaliñ.

⁵³ Gan Yesuli Jerusalem ñaup tañgukta timbi winasili enda nim nitiañenelindok nandinñgaliñ. Windiñ timbimbi,

⁵⁴ Yesulok gwañgwañiit Yakobo git Yoane endi win nandimbi, ninandinbi eñgimik, “Wopum, nití kiti ni-nandinambi, komba kunum ginan nanin pimbi, ep dium talenelindok nandilañ ba?”

⁵⁵ Eumbi tikile yambimbi, gwañgwa tipet win enombiumbi

⁵⁶ yousimbi, it kwet nolok ñañgaliñ.

⁵⁷ Telaknan ñañipi, ama noli Yesula ñindiñ niñguk, “Dik wandiñ ba wandiñ ñaupi, ñaukañ tuop gep kle kuutat.”

⁵⁸ Eumbi niñguk, “Klinalok toñgaut endi tombañjat, ba monik kunum plon kuañ endi bo isiat, gan nak Ama Sisinikgan it nim pat-namlak.”

⁵⁹ Timbi Yesuli ama nola ñindiñ niñguk, “Bi nak nep kle ku!” Gan ama wali ñindiñ tambane niñguk, “Wopum, dik nandi-namumbi, dama ñambi, betna kindiletat.”

⁶⁰ Eumbi niñguk, “Yambiumbi, kimikimimn* nisisi nosii ep kinditnekalin. Gan dikta ñambi, Yambatti amatam indañgan yambi-dikñeukak wolok ginñgit eu piukak.”

* **9:60:** Yesuli kimikimimnla eñguk endi ama Yambattok dainan kuñgunji nimnat enda eñguk.

⁶¹ Tĩmbi ama noli bo Yesula nĩmbi eĩguk, “Wopum, nak gep kle-kuuttok nandĩlet, gan nandĩ-namum dama ilan ñambi, sambatnai enba nandumek bi gep kleutat.”

⁶² Eumbi nĩĩguk, “No en kena kusei kĩmĩpi, glimona pa tĩlak endi Yambattok kapmainan kena tĩndĩlok tuop nĩm.”

Ama Sisĩnik Yesulok gwaĩgwaĩili nĩtek kuĩguk

10

Gwaĩgwaĩili kenanjĩ nĩtek tĩndĩlok elak

¹ Siĩgi Yesuli bĩndambo gwaĩgwa 70 enbi taleumbi, endi it kwelan ba kwet ñaup eĩguk tuop wandiĩ gwaĩgwaĩili tĩpet tĩpet telak dama ñaneliĩndok eni-mupi,

² ñĩndiĩ enguk, “Bien mepmeptok win asup, gan kena tĩndĩlok ama win lakat, wala tĩmbi sĩndi kena molom nĩmolo ti-ñĩmĩmbi, kena ama diwin ep tĩmbi indaumbi, kenan gĩnañ eni-mulĩmbi ñanekaliĩ.

³ Ñawit! Ñambi, ñĩndiĩ nandĩnekalĩ: sĩndi sipsip nĩñañ wandin kamot moyen sañan endok boĩgĩpsĩnan nak sani-mulambi ña kunekaliĩ.

⁴ Sĩndi ñanepi, mĩnem wakĩt lĩk ba kesisi gwĩlap win nĩm mep ñanekaliĩ. Tĩmbi telak plon ama yambi, manda manda nĩm ti-semnekalĩ.

⁵ It nolok ba nolok lonepi, dama it wolok pakañ enda we sembi, ñĩndiĩ enĩnekalĩ, ‘Busuk pat-samun.’

⁶ Tĩkap busuk molom noli it wolok kulakta, busuk mandanjĩli enda gwĩlam ti-ñĩmekak. Tĩkap nĩmda, busuk mandanjĩ wali sĩnloñ undane biukak.

⁷ Sĩndi it piĩmbiĩ nĩm kunekaliĩ. Kena tĩndiĩ ama enda tuan ombi-mĩlok, wala tĩmbi it lonekalĩ wolokgot pipat-mĩlat tĩmbi, nanañ tuk sep towiumbi nanekaliĩ wali wakan tuanji tĩlak.

⁸ It kwet nolok ña tombĩmbi sep tiañembi, nanañ samumbi nanekaliĩ.

⁹ Tĩmbi wandiĩ ama jĩmbatsiat ep tĩmbi kĩndem dambi, winasĩla ñĩndiĩ eni-ti-kunekaliĩ, ‘Yambatti indaĩgan sambi-dĩkĩeuktok nainĩn dumala-talelak.’

¹⁰ Tĩmbi nain nola it kwet nolok ña tomĩĩliĩmbi, sep tiañem not nĩm ti-samumbi, wolonda sĩndi ipakanan ñambi, ñĩndiĩ enĩnekalĩ,

¹¹ ‘Niti sĩndok plap no nĩm tĩke ñamĩk, win sĩndok kilĩkilĩksili kesĩtnetnan galĩlak win bo wĩp mamaĩendambi piĩmbi, sĩnlok pat-samekak. Ganmek sĩndi ñĩndiĩ nandĩwit: Yambatti indaĩgan sambi-dĩkĩeuktok nainĩn dumala-talelak.’ Sĩndi winasĩla wĩndiĩ enĩnekalĩ.*

¹² Nak ñĩndiĩ sanlet: tombon ombi-tĩketĩkelok nainnan amatam siĩgi wĩt-samsamĩn endok tombonjiĩli kolan tĩndiĩ Sodom it kwelan kuĩgĩliĩ endok tombonjiĩ maklelak.

¹³ Kolasin gĩt Betsaida nasi sĩndi kilaĩmet! Yambatti salamĩlekak! Nak kundit gembĩnat asup sĩndok kandañ tĩĩgut wali Tilo ba Sidon it kwelan indaumda, platik sĩnik winasĩli gĩnanjiĩ tambanembi, blandok dasindasin dasimbi, kwĩliĩ plon pipatneliĩ.† Gan sĩndi gĩnaĩji nĩm tambaneĩgĩliĩ,

¹⁴ wala tĩmbi Yambatti amatam yambi-danbekak wolonda sĩndi tombon ombi-tĩkenekaliĩ wali Tilo gĩt Sidon nasi tombonjiĩ makleukak.

* **10:11:** Wĩndiĩ tĩneliĩnda, winasĩla ñĩndiĩ daut semneliĩ: no en gwaĩgwalok mandanjĩ siĩgi wĩt-semañ endi Yambatta siĩgi wĩlmañ. † **10:13:** Kolasin gĩt Betsaida nasi endi Juda amatam, Tilo gĩt Sidon nasi endi Judalok sambat nĩm.

15 Tĩmbi Kapaneam nasi, sĩndĩ ‘Yambattĩ kunum gĩnañ nĩp loukak’ wĩndĩñ nĩm nandĩnekalĩñ! Nĩm sĩnĩk, sĩndĩ jĩmbĩñ sep kolĩ pĩnekalĩñ.”‡

16 Tĩmbi Yesulĩ yousĩmbi, gwañgwañiila enguk, “No en mandanjĩ nandĩ-tĩke-kĩliñ eukak endĩ nokok mandana nandĩ-tĩke-kĩliñ eukak. Tĩmbi no en siñgi wĩt-samekak endĩ naka siñgi wĩt-namekak. Gan no en naka siñgi wĩt-namekak endĩ Yambatta siñgi wĩlĩmekak, wĩn Yambat nindĩ nak nanĩ-mukuk endĩ siñgi wĩlĩmekak.”

17 Tĩmbi gwañgwa 70 Yesulĩ kena tĩndĩlok enĩ-mukuk endĩ silĩsilĩ plon undane bĩmbi nĩmbi eñgĩliñ, “Wopum, nĩndĩ ñambi, dĩkok koka plon kena tĩnambi, yalĩ kolan endĩ bo mandanjĩ pa tañgoneañ yañ!”

18 Eumbi enguk, “Nak Satandĩ pĩumbi ka-tuakut wĩn pĩsapĩsattĩ kunum gĩnañ nanin pĩlak wandin.

19 Nandañ: sĩndĩ malet ba kauñ ep yalineliñdok ba kanjĩknĩ Satan endok gembĩn gĩtĩk tĩke-pĩ yalineliñdok nak ikan gembĩ sam-taleñgut pat-samlak, wala tĩmbi nepek nolĩ sep tĩmbĩ kolauktok tuop nĩm.

20 Gañgan sĩndĩ yal kolandĩ manjĩ tañgoneañ wala silĩsilĩ nĩm tĩnekalĩñ. Nĩm. Sĩndok kosĩ kunumdok kot sambat gĩnañ youyoulĩn patak wala mek nandĩ-koñgom tĩnekalĩñ.”

21 Nain wolonda Dĩndĩm Woñdĩ Yesulok gĩnannan silĩsilĩ wopum tĩmbi tokñe-ñĩmumbi, ñĩndĩñ eñguk, “Bep, kunum kwet molom, nak ñĩndĩñda ganĩ-kĩndem dalet: dĩk nanandĩñga ama nanandĩnjĩat ba nandĩ-daklenjĩat endĩ kĩmĩsembĩñguñ, wandingan embi wĩn amatam nanandĩnjĩ nĩmnat endĩ tĩmbĩ dakle-semguñ. Biañgan sĩnĩk, Bep, dĩk wĩndĩñ tĩmbepi nandĩñguñ tuop tĩñguñ.”

22 Tĩmbi amatamda ñĩndĩñ enguk, “Bepnalĩ gembĩn ba nanandĩn gĩtĩk wĩn naka nam-taleñguk. En noñganliñgot nak Nĩñañ nĩtein wĩn nandĩ-namlak. Tĩmbi nak wakĩt ama nin nak ep kasĩlembi, Bep daut semlet nĩndĩñgot Bep en nĩtein wĩn nandĩ-ñĩmamĩñ.”

23 Yesulĩ gwañgwañi gĩta nĩsiñgan paliñĩlĩmbi, ñĩndĩñ enguk, “Amatam nindĩ nepek sĩndĩ kañ wolok tuop dausĩli kañ endĩ amatam dĩwĩn yapma kle-pakañ.

24 Kusei ñĩndĩñda wĩndĩñ sanlet: plofet ama gĩta ama wapmañ damañgan kuñgĩliñ asuptĩ nepek sĩndĩ kañ wĩn kanepi nandĩ-koñgom tĩñgĩliñ, gan endĩ nĩm kañgĩliñ, ba manda sĩndĩ nandañ wĩn nandĩnepi nandĩ-koñgom tĩñgĩliñ, gan endĩ nĩm nandĩñgĩliñ.”

Samalia amalĩ ama no not tĩ-ñĩmĩñguk wĩndĩñgan gĩnañ busuk tĩ-kulok

25 Nain nola endĩkñe manda nandĩ-tale ama nolĩ Yesuloñ bĩ indambi, Yesulok nanandĩn ka-nandũktok e-ka tĩmbi nĩñguk, “Endaut, nak nĩtek tĩmbi, kuñgu taletalen nĩmnat wĩn kasĩlewĩt?”

26 Eumbi nĩ-nandĩmbi eñguk, “Endĩkñe manda nĩtek youyoulĩn patak? Wĩn nĩnĩmbĩm nandĩna.”

27 Eumbi, ñĩn tambane nĩñguk, “Dĩk gĩnañga ba gĩnañga tip, gembĩñga ba nanandĩñga wĩn Wopum Yambatka endok gĩtĩk bi-ñĩm-taleumbi palmekak. Tĩmbi dĩtnala nandĩlañ, wĩndĩñgangot nokala nandĩ-ñĩmekañ.”‡

28 Wĩndĩñ eumbi, Yesulĩ nĩñguk, “Manda wĩn tambane elañ wĩn dĩndĩm sĩnĩk. Dĩk wĩndĩñgan tĩ-ta-kulañda, kuñgu kwambĩñ pakamekak.”

29 Tĩmbi ama walĩ ‘Endĩkñe manda kĩmĩt-kle-taleñgut’ wĩndĩñ inda-dakleuktok Yesula ñĩndĩñ nĩ-nandĩmbi eñguk, “Tĩmbi ninda nandĩwambi, notna tĩmbekak?”

‡ 10:15: Yesulĩ Kapaneam it kwelan kuñpi dou-mĩlat tĩñguk, gan wĩnasi asuptĩ nanandĩ-kĩlĩktĩ nĩm tĩ-ñĩmĩñgĩliñ. ✧ 10:27: Lo 6:5, Wok Pris 19:18

³⁰ Eumbi, Yesulî tambane eyout manda no ñîndîñ eñguk, “Ama noli Jelusalem nanin Jeliko it kwelan pîm ñaupi, telaknan ñañîpi, ama piñdasi endok kisînan loñguk. Loumbi wîpi, dasindasin gît kwîlikwîli gîtîkan lom tîke-ñîm talembi, ama en kak bim ñaumbi, kîmbepi tî pakuk.

³¹ Palîñîlîmbi, ñîndîñ indañguk: tapma ama noli telak wolokgan pîm ñambi ka-kîmnembi, giñgiñgan ñambi, makle ñañguk.

³² Ñaumbi, tapma ittok kena ama noli bo wolok bî tomguk endî wîndîñgangot ka-kîmnembi, giñgiñgan ñambi, makle ñañguk.

³³ Gan ama Samalia nanin no telak wolokgan ñañguk endî ama wîn pakuknan bî sua kañbi, blan tî-ñîmbi,

³⁴ endoñnan ñambi, wandan wîn tuk galkñat wakî wain tuktî wîlîpi tîmîlîmîñguk. Tî-talembi, enlok doñki plon kîmîlîm loumbi nañgîp ñambi, patnandî ilan kîmîpi ka-dîkñeñguk.

³⁵ Salaumbi kañîp ñaupi, kena nain tîpet wolok tuan mînem jimbi, patnandî it molom mîmbi, ñîndîñ nîñguk, ‘Dîk ama ñîn ka-dîkñeukañ, tîmbi mînem gamlet walî nain nîtepektok tuop. Makleukakta, siñgi undane bîmbi, yousîmbi gametat.’ ”

³⁶ Yesulî wîndîñ embi, endîkñe manda nandî-tale ama nî-nandîmbi eñguk, “Ama tîpet gît no endî ama nin piñdasîlok kisînan loñguk wîn kañgîlîñ. Dîk nîtek nandîlañ, endoñnan nanin ama nin endî ama wolok nol sînik indalak?”

³⁷ Eumbi nîñguk, “Gînañ busuk tî-ñîmîñguk en.” Tîmbi Yesulî nîñguk, “Dîk bo ñambi, wîndîñgangot tî-kuukañ.”

Malialî Wopumdok mandan nandîñguk wîndîñ tîlok

³⁸ Tîmbi Yesulî gwañgwañii gît Jelusalem ñanepi, telaknan ñañîpi, it kwet nolok tombîmbi, tam no koi Mata endî ilnan nî-tiañeumbi loñguk.

³⁹ Loumbi, Matalok dalañ koi Malia endî Wopumdok kesiinan bî pipapi, mandan nandî-pakuk.

⁴⁰ Gan Mata endîla nanañ neknek tî-jumupi, glimona tîmbi, Yesuloñ indambi nî-ñombîmbi nîñguk, “Wopum. Dalana nambiumbi, natnañgan nanañ tî-jumut kena tîlet. Dîk wala nîm nandîlañ ba? Nîmbîm bîm, nep kîmîlîn.”

⁴¹ Eumbi, Wopumdî tambane nîñguk, “Mata Mata. Dîk nepek asuptok nandî-bendî wopum tîmbi, gînañga mîlatalak,

⁴² gan dîk nepek noñgangotta tîpîkalañ. Malia endîla wîn ep tîndî kîndem kasîlelak wîn nîm apma tîkelok.

11

Bep Yambatta nîtek nîmolo tî-ñîmlok

¹ Tîmbi nain nola Yesulî kwet nolok nîmolo tîñguk. Tîmbi taleumbi, gwañgwañiilok nanin noli nîmbi eñguk, “Wopum, Yoanelî gwañgwañiila nîmololok sambat daut semguk, wîndîñgangot dîk bo daut nîmîñ.”

² Eumbi enguk, “Sîndî nîmolo tîñîpi, ñîndîñ enekalîñ, ‘Bep, dîkok koka wîn giñgiñgan tî-gamlok.

Dîk amatam gîtîk nîp tîmbî gîñgîtkai indaneñ.

³ Dîk sandap noñgan noñgan wolok nanañ nîmîñ.

⁴ Nîndî amatamdî yom tî-nîmañ wîn gîtîk bi-semamîñ, wala tîmbi dîk bo yomni bi-nîmîñ.

Dîk tî-kuyuk plon nîm nîmbiwîñ.’ ”

⁵⁻⁶ Wîndîñ embi yousîmbi enguk, “Tîkap dîk tim boñgîpnan noka noloñ ñambi, kîtîu sîlîkñeumbi, ñîndîñ nîmbeñ, ‘Nokok notna noli telak bîkap

itnanan b+umbi, nanañ towiupi yolonjilet, wala t+imbi d+ik nanañ t+pet git no nam+ñ, t+imbi siñgimek tambon ombi-gametat.'

⁷ W+indiñ eumbi, noka it g+inañgan dou patak endi ñ+ndiñ tambane ganbek bek, 'D+ik nekta douñatnan nanin nep s+ilikñelañ? It yama wesak ip kekakñet, t+imbi wembe gwañgwanaili bo ip dou-taleliñ, wala t+imbi n+tek m+ilapi gametet?'

⁸ Nak ñ+ndiñ ganba: endi w+indiñ ganbi, d+ik endok nolla t+imbi n+im nandi-gamek bek, gañgan g+ñg+neñgala t+imbi endi joñgo m+ilapi, nepek nekta t+ip+kalañ w+in d+ika gamekak.

⁹ W+indiñda nak s+inla ñ+ndiñ sanba nandi+wit: Yambatta n+imolo t+ñ+mñ+pi, nepek nola n+ t+ikunekaliñda w+in kas+ilenekaliñ, nepek nola lonji t+ikunekaliñda w+in kanekaliñ, t+imbi yama wesak w+it t+ikunekaliñda p+sat-samekak.

¹⁰ Nekta, ama Yambattok plapta n+andañ endok kandañ w+in ñ+ndiñ: n+andi tañdi kas+ileañ, lonjilonji tañdi kañ, ba yama wesak w+ikañ enda p+sat-semalak.

¹¹ Ba s+indoñ nanin bep nindi n+ñañli m+ikbalakta n+andumbi, malet m+iw+ik ba?

¹² Ba puput m+njipta n+andumbi, kauñ m+iw+ik ba?

¹³ S+indi kolan t+ndi ama, gañgan nepenepek kindem wembe gwañgwanjiila pa emañ. W+indiñda n+tek t+imbi kunum Bepsi endi ama nindi D+indim Woñ kas+ileneliñdok n+andañ enda n+im emek? N+im ya, endi sapma klembi, e+andañ tuop emekak."

Yesu gemb+inlok kusai w+in ka-daklelok

¹⁴ Nain nola Yesuli ama nolok g+inañnan yal kolan p+ñ+m+imbi man sipm+ñguk w+in n+kle-kol+imbi po ñañguk. Ñaumbi, ama wali manda eumbi, amatamdi kundit w+in kañg+liñ endi ka piasat t+imbi, nanandi kena t+ñg+liñ.

¹⁵ Gan d+iw+indi ñ+ndiñ eñg+liñ, "Endi yal kolan pa ep klelak w+in yal kolandok telak damanji Belsebul endok gemb+in plon tilak."

¹⁶ T+imbi d+iw+indi t+ikuyuk t+ñ+imbi, Yambattok gemb+in palm+lak w+in t+imbi dakle-semektok jimba kundit no t+imbektok n+ñg+liñ.

¹⁷ Gan Yesuli g+inañ nanandiñji w+in ka+nandi-daklembi enguk, "Ama wapmañ nolok g+ñg+tñiili tamb+pi, n+siñgan mineliñda endi biañgan kola-talenekaliñ. T+imbi sambat noli bo w+indiñgangot t+neliñda endi bo tawam papusenembi kolanekaliñ.

¹⁸ W+indiñgangot t+ikap Belsebul, w+in Satan, endok sambaliili tamb+pi, n+siñgan miañda, kenanjili n+tek kwambiñ dauk? W+in tuop n+im. W+indiñda t+ikap nak mandanj+lok tuop klembi, Belsebullok gemb+inli yal kolan pa ep klewamda, nak endok kenan t+imba kolauk.

¹⁹ T+imbi nepek no w+in ñ+ndiñ: t+ikap Belsebuli gemb+ namumbi, yal kolan ep kle-semamda, nindi nosii gemb+ emumbi, endi yal kolan pa ep kle-semañ? Belsebul ba? N+im bek. W+indiñda n+tek t+imbi nokok plon w+indiñ eañ? S+indi naka manda juluhn+it nanañ w+in nosiili wakan t+imbi dakle-samnekal+ñ.

²⁰ Gan t+ikap nak biañgan Yambattok gemb+inli yal kolan pa ep kleletta, ñ+ndiñ inda-daklelak: s+indi Yambatti sambi-d+ikñelak endok gemb+in w+in ikan boñg+psiinan ka+andañ.

²¹ Ama gemb+inat noli miktok nepenepek git+ik t+iw+ili d+ikñembi, ili ka-d+ikñe-k+iliñ elakta, g+ñg+tñii ep t+imbi kolaneliñdok tuop n+im.

²² Endi miktok nepenepel wali t+ike kamaiuktok nandi+lak, gan ama no noli wolok gemb+in maklelak endi ama woloñ b+imbi, mik t+ñ+m+imbi

maklelakta, endi miktok nepenepel wakıt giñgıtñii gıtık apma ep danbi, enlok noliila emlak.*

²³ Tımbi miktok kandañ wın ñındıñ: no en not nım tı-namlakta endi kanjik tı-namlak, tımbi nıdı nakıta kena nım tımbi, giñgıtñai ep kımın tılakta endi ep kleum papuseneañ.”

²⁴ Yesulı wındıñ embi yousımbi enguk, “Tıkap yal kolan noli ama gınan gınañ nanin lambı poñaukta, endi yal pa kuañnan ñambi, pipapat lonjımbi kuwık. Lonjı tılapbi, ñındıñ ewık, ‘Nak bındambo undane ñambi, pakutnan lowa.’

²⁵ Wındıñ embi, ña kawık wın: it wın ikan jamimbi tı-dındım em bimbın palek.

²⁶ Wındıñ kañbi ñambi, yal kolan en makleañ kıt tombon tıpet yanañgılım bımbi, it wandıñ lombi, wolok kunelıñ.† Wındıñ tımbımbi, ama blangan. Nekta, dama yal kolan noñgandı ama wın tımbı kolaumbi, sıñgi yal kolan asuptı tımbı kola sınık tauk.”

Yambattok mandan nandımbi tıke kuañdı amatam dıwın yapma kle pakañ

²⁷ Yesulı manda wındıñ eumbi, tam no amatam kımın tı-pakılıñ endok boñgıpsınan pakuk endi kıtımbi, ñındıñ nıñguk, “Tam gapbi, num ganguk endi amatam dıwın yapma klembi patak.”

²⁸ Gan Yesulı tamdok mannan tıkembi, ñındıñ eñguk, “Wın amatam Yambattok mandan nandımbi tañgoneañ endi wakan amatam dıwın yapma kle pakañ.”

²⁹ Amatamdı yousıyousı pa bıñılımbi, kımın wopungan indaumbi, Yesulı kusei kımıpi, ñındıñ enguk, “Amatam man ñındıñgıt kuañ sındı kolası. Sındı kusatna kañbi nambı-daklenelıñdok jimba kundit no kanelıñdok embi giñgıneañ, gan jimba kundit no nım daut samum kanekalıñ. Nım sınık. Wın Yonalok jimba kunditgot kanekalıñ.

³⁰ Nepek nek Yonala inda-ñımiñguk wın Ninive nasila ñındıñ daut semguk: wın Yambattı nı-mulımbi bıñguk. Wındıñgangot nak Ama Sısınık nepek nek inda-namekak wın amatam man ñındıñgıt kuañ sında ñındıñ daut samekak: wın Yambattı nanı-mulımbi indañgut.

³¹ Kwet no koi Siba wolok tam wapmalı manda plon lololok nainnan amatam man ñındıñgıt kuañ sın gıta mılapı, kusası tımbı dakleukak. Endi ama wapmañ Solomonda nandumbi, manda nandı-daklelok molom tımbımbi, endok mandan nanduktok kwet mayañgan sınık nanin endoñ ñañguk. Gañgan sındı ama Solomon maklelak endok mandan nandı-kımkımneañ, wala tımbi kınjan tıkenekalıñ.

³² Tımbi Ninive nasılı manda plon lololok nainnan amatam man ñındıñgıt kuañ sın gıta mılapı, kusası tımbı dakleukak. Endi Yonalok mandala gınañjı tambaneñgılıñ, gañgan sındı ama Yona maklelak endok mandala wındıñ nım tañ, wala tımbi kınjan tıkenekalıñ.

³³ Ama noli kolsalen pındopi, kambottı nım taplıwık ba kwet sembın nolok nım kımılek. Tambo endi indañgan kımıpi, ama it gınañ loañ kılı sale-semlok wındıñ tımbek.

³⁴ Daukalı pıñgıpkalok kolsale wandin. Daukalı kındemda, Yambattı kolsalen gamlak wala ka-dakleumbi, gınañga gıtık kılı salelak. Daukalı kolanda, gınañga gınañ kılım mulumgot pakamlak.

* **11:22:** Yesulı eyout manda miktok plon eñguk wın enla wakıt Satandok plon eñguk; Satan en ama gembınat wandin, gan Yesulok gembınlı endok gembın maklelak. † **11:26:** It wın ama gınanlok walan.

³⁵ Wala tĩmbi kilañmek! Nĩm kañbi, kolsalen kasileup nandiñguñ, gan kilim ikan kasileum pakamlak.

³⁶ Wĩndiñda tikap kolsalendi gĩnañga gĩtik tokñeumbi, kilim no nĩm pakamlakta, sipalakti kolti sale-gamlak wĩndiñgan dik bo kolti salelañ.”

Ama biesilok juluñitsilok telak nĩm kle-kulok

³⁷ Yesuli manda eu taleumbi, Falisi ama noli nanañ yakan nandemiktok ni-tiañeumbi, ñam ilnan lombi, nanañ nanalok pipakuk.

³⁸ Gan endi dama kii nĩm wĩlikukta tĩmbi‡ Falisi ama wali nandi-bendi tĩmbĩmbi,

³⁹ Wopumdi niñguk, “Falisi sĩndi jawañ ba tuk wĩtna wĩn pawangot pa wĩlikañ wandin, gan sĩndi gĩnañji gĩnañ kolan ba ti-piñpiñeli tokñem patak.

⁴⁰ Sĩndi ama kamasi! Yambatti nepek pawan tĩmbi indañguk, wĩndiñgangot endi gĩnañ nĩm tĩmbi indañguk ba?

⁴¹ Pawandok nepek wala nandi-bendi wopum nĩm tinekaliñ. Tambo sĩndi gĩnañji wĩn pĩmbiñesila bi-sembi, ep kĩmitnekaliñ. Wĩndiñ tĩneliñda, gĩnañji gĩt ep tĩndĩnji tĩpet wali Yambattok dainan jamilan indaukak.

⁴² Falisi sĩndi nanañ kena gĩnañ nanin gĩtik wĩn tambipi, gwasap ba yaya wĩn bo kit tambon tambon tambipi, Yambattok tambon pa mañ, gan gĩnañjili en nĩm kasileañ, ba ep tĩndĩn dĩndĩm nĩm pa tañ, wala tĩmbi sĩndi kilañmek! Yambat en mek sambekak. Sĩndi Yambatta tambon mĩñipi, enda ba amatamda gĩnañji emneliñ ñak!

⁴³ Falisi sĩndi it kiyau gĩnañ pitit damañgot pitneliñdok nandañ, tĩmbi kĩmili tuanan amatamdi we sambi, giñgiñgan ti-sammelñdok nandañ, wala tĩmbi kilañmet!

⁴⁴ Amatamdi sum sembin no nĩm ka-nandi-daklembi, wolok plon joñgo yalimbi kolayañ. § Sĩndi sum sembin wandin, gan amatamdi nepenepek kolanli sĩndok gĩnañji tokñelak wĩn nĩm ka-nandi-dakleañ, wala tĩmbi kilañmet!”

⁴⁵ Tĩmbi endikñe manda nandi-tale ama noli Yesula niñguk, “Endaut, dik Falisi amala wĩndiñ enlañda, nĩnda bo giñgiñgan nĩm ti-nĩmlañ.”

⁴⁶ Eumbi enguk, “Endikñe nandi-tale ama sĩndi amatam nepek mĩlap** tañgonelñdok pa emum mĩlataumbi, ep tĩmbi pañgĩtaneliñdok kit kĩmit no nĩm pa ti-semañ, wala tĩmbi kilañmet! Yambatti sĩndi bo sambekak.

⁴⁷ Sĩndi kilañmet! Plofet ama nin bep pañjiili yandip kĩmgiliñ endok sum gwatnam wĩn sĩndi tĩmbi kaik talak.

⁴⁸ Endi yandip kĩmgiliñ, tĩmbi sĩndi sum gwatnamji tĩmbi kaik tañ, wala tĩmbi bep pañjiili plofet amala nek ti-semgĩliñ wĩn sĩndi ka nandum kĩndem sĩnik tĩlakta sĩn inda-dakleañ.

⁴⁹ Kusei wĩndiñda Yambat nanandi-tale molom endi ñĩndiñ eñguk, ‘Nak plofet ba giñgĩt ee ama Israel amatamdoñ eni-mulam ñaumbi, endoñnan nanin diwĩn ep tĩmbi kolaneliñdok kle-gĩmgĩm embi, diwĩn yandip kĩmnekaliñ.’

⁵⁰ Wala tĩmbi plofet ama gĩtik kwet kusei kĩmĩkĩmĩlinan nanin bĩkap man ñĩndiñgĩt yandip kĩmgĩliñ endok wekatsilok tuan kolan wĩn amatam man ñĩndiñgĩt kuañ sĩndi ombi-tĩkenekaliñ.

⁵¹ Wĩn Abellok plon kusei kĩmĩpi, Sakalaia ama nin sisuat gĩt tapma it wolok boñgĩpsetnan wĩli kĩmguk endok plon talelak endok kĩmkĩmjilok

‡ **11:38:** Falisi amal Yambattok dainan jamilan indaneliñdok kisi pa wĩlikañgĩliñ. § **11:44:** Namba 19:11-22 ñĩndiñ elak: no en ama dalandan en ba nepenepek tĩke-kalakta endi Yambattok dainan jamilan nĩm indalak. ** **11:46:** Nepek mĩlap wĩn endikñe manda mĩlap wolok walan.

tuan kolanla nak biañgan ñindiñ sanlet: amatam man ñindiñgít kuañ sindi win ombi-tikenekaliñ.

⁵² Yambatta nanandilok telak wali it wandin. No en wolok ginañ lolakta endi Yambattok kusei ka-nandi-daklembi nandi-ñimlak. Endikñe manda nandi-tale ama sindi it wolok yama ki win kimít kimbñ dañ, gan ginañ nim loñgñiñ, timbi amatamdi bo lonep nandiñgñiñ win kimsip tsemgñiñ, wala timbi kilañmet!”

⁵³ Yesuli wñdiñ eu taleumbi, walinin pi ñaumbi, Falisi gít endikñe nandi-tale ama endi kusei kimipi, kanjik kolan sinik ti-ñimbi, ni-nandi kusei kusei tiñipi,

⁵⁴ kit yout tineliñdok enlok mandanli sisoñ ti-ñimnep nandimbi, mandimandi ti-ñimgñiñ.

12

¹ Nain wolonda amatam asup kwinakwinattok tuop nim endi bo Yesuloñ kimin timbi kle-gimbupi, tambo yali tiñgñiñ. Timbi Yesuli kusei kimipi, dama gwañgwañiila ñindiñ enguk, “Sindi Falisi amalok plaua kimilimbendinjila ka-kiliñ embi kunekaliñ. Win endi manji mambenji tipelat, timbi ep tindinji julunít tañ wala elet. Nim kañbi, sindi bo wñdiñgangot tineliñ.

² Biañgan sinik, nepek kimisembin gítik win Yambatti timbi indañgan indaumbi, nanandi sembin gítik win timbi dakleukak.

³ Wñdiñda sindi manda kilim ginañ eñgñiñ win maim plon eu indaukak, timbi sindi nepek no it ginañnan manda janjak eñgñiñ win ipakanan wopungan eu piukak.”

Yambat endañgot misi-ñimlok

⁴ Yesuli yousimbi enguk, “Notnai, nak ñindiñ sanba: amali piñgipsiñgot wili kimneliñ, gan siñgi kandañ sep timbi kolaneliñdok gembí no nim patsemhlak enda nim misinekaliñ.

⁵ Tambo ninda misi-ñimlok win daut sametet: Yambatti ama wili kimbí, siñgi kandañ jimbíñ kolí piuktok gembín palmílak enda misimisí ti-ñimlok. Biañgan sinik sanlet: endañgot mek misinekaliñ.

⁶ Monik tiptip kit tombongot win minem gimín tipettí tuatuan, gañgan Yambatti noñgan no nim kamala-ñimlak.

⁷ Sindi endok dainan loloñ sinik, monik asup yapma kleañ, timbi endi kumbanji saktok kwinakwinatsi win bo nandi-talelak, wala timbi amala nombo nim misi-semnekaliñ.

⁸ Sanba nandiwit. No en amalok dausinan ‘Nak Yesulok gñgít’ wñdiñ e-daklelakta, nak Ama Sisiniktí Yambattok eñaloñiilok dausinan enda wakan ‘Endi nokok gñgít’ wñdiñ e-dakleutat.

⁹ Gan no en amalok dausinan naka ‘En nim nandi-ñimlet’ elakta, nak Yambattok eñaloñiilok dausinan enda wakan ‘En nim nandi-ñimlet’ eutat.

¹⁰ Timbi no en Ama Sisinik nani-kolalakta, endok yomin win kindem bi-ñimlok, gan no en Dñdim Woñ ni-lakalakaé tilakta, endok yomin win kimilim palmekak.

¹¹⁻¹² Amali manda plon sepmbi, it kiyau ginañ ba gavmandok dainan ba lolonjiilok dausinan sapitnekaliñ. Nain wolongan sinik Dñdim Woñdi manda nek eelok win daut samekak, wala timbi wolonda sindi nandi-bendi wopum timbi, ñindiñ nim enekaliñ, ‘Nindi manda nek enetamiñ?’ Ba ‘Nek tambane eninetamiñ?’ ”

Minem kwilikwilila ka-galkta nim tilok

13 Tĩmbi ama kĩmĩn wopum boĩngĩpsĩnan ama noli Yesu nĩmbi eĩnguk, “Endaut, datnali betnettok kii bimbĩn wĩn en noĩnganliĩngot ep kulak, wala tĩmbi dik nĩmbĩmbi, nokok tambon danbi namĩn.”

14 Eumbi nĩnguk, “Notna, ba ama noli nak sambĩ-danbettok ba nepenepe-set danĩ-samettok nanbi taleĩnguk ba? Nĩm ya, wĩn nokok kena nĩm.”

15 Wĩndĩnĩ embi yousĩmbi, amatamda enguk, “Nepek tokĩnetokĩnen wali kuĩngu kĩndem nĩm samlak, wala tĩmbi sĩndĩ ka-kĩliĩn embi, kuĩngunji ka-dĩkĩne-kĩliĩn enekaliĩn. Nĩm kaĩbi, kwĩlikwĩli ba nepek nola ka-galkta tĩnelĩn.”

16 Wĩndĩnĩ embi, eyout manda no nĩndĩnĩ embi enguk, “Ama mĩnem kwĩlikwĩli asupmat endok nanaĩ kenan bien lali kĩndem daumbi,

17 nanandĩn gĩnaĩn nĩndĩnĩ nandĩ-kwĩnakwĩnaleĩnguk, ‘Nĩtek tĩlok? Nanaĩ bien asup nĩali it kawai wolok gĩnaĩnjĩnan wĩsi-kolettok tuop nĩm!’ Wĩndĩnĩ nandĩmbi

18 eĩnguk, ‘Kombĩkmek nandĩlet: nak wĩsi-kot it kawai gĩtik wĩn wiapi, komblin wopum asupgan kĩndipi, nanaĩ ba kwĩlikwĩli gĩtik pat-namlak wĩn wolok wĩsi-koletat.

19 Tĩnĩpi, natnala nĩndĩnĩ eutat: Ip nĩak! Nak nepenepek kĩndem gwĩlat asuptok kĩmĩp kiulambi pat-namlakta tĩmbi kĩndem pat-nandĩmbi, na siliĩli tĩmbetat!’

20 Gan Yambatti tambon nĩndĩnĩ nĩnguk, ‘Dĩk kamen, man tim nĩlondaĩngan kuĩnguĩga gapma tĩkelok. Tĩmbi nepek tĩ-jumut tĩĩnguĩ wali nĩndok tĩmbekak?’ ”

21 Yesuli eyout manda wĩndĩnĩ embi, yousĩmbi enguk, “No en kwelan nĩlok kwĩlikwĩli asup palmektok ep kiutak, gan nepek Yambattok dainan tuannat no nĩm palmĩlakta, endĩ ama kamen wandĩn.”

Pĩngĩp ka-dĩkĩnela nandĩ-bendĩ wopum nĩm tĩlok

22-23 Tĩmbi Yesuli yousĩmbi, gwaĩngwaĩiila nĩndĩnĩ enguk, “Nepek tokĩnetokĩnen wali kuĩngu kĩndem nĩm samlakta tĩmbi nak kuĩngunjiłok ba pĩngĩpsĩlok kandaĩn nĩndĩnĩ sanlet: wĩn kuĩngu ba pĩngĩp wali bien tĩlak, nanaĩ ba dasindasin wali nĩm, wala tĩmbi sĩndĩ nanaĩ nek nanekaliĩn ba dasindasi nek dasinekaliĩn wala nandĩ-bendĩ wopum nĩm tĩnekalĩn.

24 Sĩndĩ monĩk oeoe yambĩm nandĩwĩt: endĩ nanaĩ tĩpi-bimbĩ met naĩ wĩndĩnĩ nĩm pa taĩn, tĩmbi endĩ wĩsi-kot it bo nĩm pat-semłak, gaĩngan Yambatti tuopkan ep towĩlak. Sĩndĩla endok dainan monĩk yapma kleaĩnda, nĩtek tĩmbi nĩm sep towĩuk?

25 Tĩmbi sĩndoĩnan nanĩn no endĩ nandĩ-bendĩ wopumli kuĩngun lakat yousum ombatawĩk ba? Nĩm ya!

26 Sĩndĩ nepek tip kambak wandĩn tĩndĩlok tuop nĩm, wĩndĩnda kusei nekta nepek dĩwĩn wala nandĩ-bendĩ wopum pa taĩn?

27 Pama klinan indaĩn wĩn yambĩm nandĩwĩt! Nak nĩndĩnĩ sanba: endĩ kena meĩn nĩm taĩn, ba dasindasinji bo nĩm pa youkaĩn, gaĩngan endok pamanjiłi ama wapmaĩn Solomondi dasindasin kĩndem sĩnĩk pa dasiliĩnguk endok paman wĩn maklełak.

28 Kli nepek pamanat kena gĩnaĩn man lambĩ indaumbi, desa dombĩmbi ep siu dĩnekalĩn wandĩn wĩn bo Yambatti dasindasinji kĩndem emłak, nĩtekta tĩmbi endĩ sĩndok dasindasinji nĩm tĩmbi inda-samek? Wĩn nĩm nandaĩnda, sĩndok nanandĩ-kĩliktĩnjĩ wĩn lakat sĩnĩk pat-samlak!

29-30 Amatam Yambat nĩm nandĩ-kĩliktĩ maĩn endok nanandĩnjĩli nanaĩ tuk nepek wandĩndokgot pat-semłak. Bepsiłi ikan nĩndĩnĩ nandĩ-talełak: nepek gĩtik wĩn nĩm pat-samekta sĩndĩ kuneliĩndok tuop nĩm, wala tĩmbi

sindi amatam diwindi tañ wendiñ nim tinekaliñ, ba nandi-bendi wopum nim tinekaliñ.

³¹ Tambo sindok nanandiñjili Ama Wapmañjilok giñgit kuñgulokgot pat-samekak, timbi nepek wandin wali bo kuñgunjilok inda-samekak.”

Ama Sisiniik endok tomtomlok ti-pañgitam kulok

³² Timbi Yesuli gwañgwañiila enbi eñguk, “Kikesmin tip, sindok Bepsiñ ñindiñ tindiñla nandum kindem dañguk: en ama wapmañjilok kumbi, sindi en gita kandikne kena tineliñdok nandimbi, wolok tuop tiñguk, wala timbi sindi misimisimnat kunekaliñ.

³³ Sindi nepenepepi pat-samlak win tuatualok kimipi, minem walinin tikembi, pimbiñesila emnekaliñ. Wendiñ tinekaliñda, tuanjilok nim taleukak win kunum ginañ pat-samekak. Kumbu amali win kumbu tineliñdok tuop nim, ba kwinakamdi win nim timbi kolaukakta timbi wali minem liksi nim kolawik wandin. Sindi kwelalok nepenepek wala galk nim nandinekaliñ. Tambo sindi nepek nek Yambattok dainan loloñ sinik wala galk nandinekaliñ.

³⁴ Kusei ñindiñda: nepek ginañjili kasileum pataknan kandañ ginañ nanandiñjili bo wandiñ pat-samekak.

³⁵⁻³⁶ Kena gwañgwalilok molomjilok nanañ si-jumut tindiñnan nanin undane ilan bimbi, wesak wilimbi, plastik sinik pialimneliñdok mandimandi pa tañ, wendiñgangot sindi kolsalenji pindolim diumbi, kena tindiñlok ti-pañgitam kunekaliñ.

³⁷ Kena gwañgwalilok wendiñ ti-kuñilimbi, molomjilok undane bimbi kalak win: kena gwañgwañiilok gama kaik papi, mandilok pakañ. Kena gwañgwa wandin wali gwañgwa diwin yapma kle pakañ. Nak biañgan sanba: molomjilok kena tindiñlok ti-pañgipañgi timbi, nanañ naneliñdok entiañembi, nananjilok kle-semekak.

³⁸ Win tim bomup ba puputti kusei kimipi kitilaknan undane bimbi, kena gwañgwalilok gama kaik palilimbi ep timbilok indaukta, gwañgwa wali wakan diwin yapma kle pakañ.

³⁹ Timbi sindi nepek ñin nim nandi-kamalanekaliñ: it molomdi kumbu amali nain nekta sinik biwik win nim nandilak. Nandiwinnda! endi kaik kuñipi, il wiapi, ginañ loup timbimbi kimsip tiñimek.

⁴⁰ Wendiñgangot sindi ‘Ama Sisiniikti man nim tombek bek’ wendiñ nandiñilimbi, wolongan kaikan bilombekak. Wendiñda timbi sindi tomtomnalok ti-pañgitam kunekaliñ.”

⁴¹ Timbi Petlolilok niñguk, “Wopum, eyout manda elañ win nindokgot ba amatam gitiktok?”

⁴² Eumbi tambane eñguk, “Manda win kandikne ama matañgotañgolat nanandin kindem palmilak wandin wala elet. Win en wakan molomñiilok kena gwañgwañiilok diwin yambidikelok nimbi taleumbi, nanañ mepmettok nain dindim sinik dani-semektok nilak. Molomñilok kena manda wendiñ nimbi,

⁴³ ña kukap undane bimbi kalak win: kena gwañgwalilok nek timbektok niñguk wolok tuopkan tiñgukta endi gwañgwa diwin yapma kle patak.

⁴⁴ Nak biañgan kena gwañgwa enda ñindiñ sanlet: molomñilok nepenepepi gitik win endi ka-dikeloktimbi taleukak.

⁴⁵ Gan tikap kena gwañgwa wali ginan ginañ ñindiñ nanduk, ‘Molomnali ña sakñelambi, plastik nim bukak’ wendiñ nandimbi, kusei kimipi, kena wembe gwañgwa diwin joñgo yandipbi, nanañ ba tuk kwambiñ wopum nañbi, kamakama timbekta, nek inda-ñimek?

⁴⁶ Kena gwañgwa molomñili kena nain nekta ba nain nekta sinik biukak win nim nandilakta timbi endi nim mandipalimbi, nain wolondañgan molomñili undane biukak. Bimbi, ep tindin kolan win kañbi, wolok kinjan tilamipi, amatam Molom nim kimik-kleañ en gita tuanj kolan ombi-semekak.

⁴⁷ Tikap kena gwañgwa wali molomñilok mandan nandiñguk, gan nim tañgoneñguk ba nim tipañgipañgile tiñgukta, en nain ombapgan waipmilok.

⁴⁸ Gan tikap endi molomñilok mandan win nim nandiñgukta makleumbi, nain dumangan waipmilok. Windiñgangot tikap Yambatti ama nola gwilam asup miminda endi wolok tuopkan tambon ombi-milok nandilak, ba endok kiinan kena wopum kimikimilinda, endi wolok tuopkan kenalok bien indauktok nandilak.”

Yesuli amatam ep tambilektok indañguk

⁴⁹ Yesuli yousimbi enguk, “Nak komba kwelan kimilam diuktok indañgutta ñindiñ nandilet: komba wali ikan dualimda, win kindem sinik.

⁵⁰ Gan nak dama tuk walan no* iilok nanbi taletalen. Tuk win gama nim iñgutta timbi milap wali ginaña timbi milatalak.

⁵¹ Sindi nak amatam kwelan ep timba busukñenengan kuneliñdok indañgut windiñ nandañ ba? Windiñ nim. Nak ñindiñ sanba nandiwit: tambo nak amatam ep tambilettok indañgut. Naka timbi

⁵² man ñindiñgitta kusei kimipi, kundit ñindiñ inda-tañaukak: sambat kit meñ noñgan yakan pa kuañ endi tambipi, kimin tipet indambi, tipetti tambon, tipet git noli tambon windiñ ipi, nisñgan tambon tambon kanjik tikunekaliñ.

⁵³ Windiñ tambipi, bep niñan endi nisetakan tambon tambon ipi, kanjik tindekamik, timbi me wemba endi bo nisetakan tambon tambon ipi, kanjik tindekamik, timbi nambin tam git yapman tam endi nisetakan tambon tambon ipi, kanjik tindekamik.”

Yambattok manda dindim gan nandilok

⁵⁴ Yesuli amatam kimin wopumda yousim ñindiñ bo enguk, “Sindi mulukali tuk kimbñ kandañ indam bumbi kañbi, wolongan ñindiñ pa eañ, ‘Gwi biutak’ windiñ eumbi, wolok tuop indalak.

⁵⁵ Timbi sindi sasaleli klinan kandañ nanin pendip bumbi kañbi, ñindiñ pa eañ, ‘Maim kunduwat diutak’ windiñ eumbi, wolok tuopkan indalak.

⁵⁶ Ama manji mambenji tipelat! Sindi kunum git kwettok plon nek indalak win kañbi, maim iletak ba gwi piutak win ka-kiliñ eañ. Gan nitakta timbi sindi man ñindiñgit nepek nek indalak win kañbi, kenanalok kusei nim ka-nandi-dakleañ?

⁵⁷ Ba kusei nekta sinlok ep tindinji plon nek ñali dindim sinik win bo nim ka-danbi, wolok tuop tañ?

⁵⁸ Tikap ama noli manda plon gapilep timbimbi, siti telaknan yakan ñañipi, mandanjet e-salendemiktok nika timbekañ. Nim kañbi endi giñgimbi, gep tiañembi, manda kandanloñ gapilimbi, endi bo tem dumandok kiinan gapilimbi, endi gepmibi, it kwambiñnan gapilek.

⁵⁹ Biañgan ganlet, dik it kwambiñ ginañ papi, minem nittek ombi-ñimlok een win gitik ombi-mi-taleuñ wolok tuop.”

* **12:50:** Tuk win milap ba piñgip gawat Yesuli bembektok tiñguk wala elak.

13

Ginanjí ním tambanenekaliñda kolanekaliñ

¹ Nain wolondañgan amatam wolok bí pakíliñ endoñnan nanin díwíndí Yesula kasat ñíndíñ tí-ñímgíliñ: Galili ama díwíndí tapma ilan tapma tíñílimbi, Pilatolí eum yandípmíum kímbímbi, wekatsíli pímbi, tapma gauttok wekatsíli wakít kiukuk. Kasat wíndíñ tí-ñímíumbi

² tambane enguk, “Mílap wandin inda-semgukta, ama wolok yomjíli Galili ama díwíslók yom makleñguk, síndí wíndíñ nandañ ba?

³ Nak ñíndíñ sanba: nanandíñjí wín díndím ním. Gan síndok kandañ, tíkap síndí gíñañjí ním tambanem kunekaliñda, wíndíñgangot síndí gítík kola-talenekaliñ.

⁴ Tímbe amatam 18 Siloam kandañ kímgíliñ wín endok kandañ nítek? It ombap jíñgínlí gílombi, ep kot taplínguk. Endok kolanjíli amatam díwín gítík Jelusalem kuañ endok kolanjí makleñguk, síndí wíndíñ nandañ ba?

⁵ Nak ñíndíñ sanba: nanandíñjí wín díndím ním. Gan síndok kandañ, tíkap síndí gínanjí ním tambanenekaliñda, wíndíñgangot síndí gítík kola-talenekaliñ.”

⁶ Tímbe Yesulí eyout manda no ñíndíñ enguk, “Ama nolok wain kenan gíñañ fik komba no típium pakuk. Tímbe kena molomdí komba wín kanandí tímbepe bíñguk, gan endí bien no ním lali palímbe kañguk. Bien nímnat kañbi,

⁷ kena kandíkñe amala nímbi eñguk, ‘Kalañ: gwílat típet gít no gítík wolok gíñañnan nak ñañambí tímbe, komba bienda yolonjílet, gan endí bien no ním lalilak. Neta slakan síník kwettok galk tiañe-talelak? Kak, dombi kot!’

⁸ Eumbi níñguk, ‘Molomna. Biumbi, gwílat noñgangot nombo yousímíum palín. Palímbe, nak kwet tambípi, kuseinan makauttok tem kímpí kautat.

⁹ Gwílat no wolondamek bien laliukak bek. Tíkap nímda, komba wín kíndem dombi kolekañ.’ ”

Yambattí amatam nítek yambí-díkñelak

Yambattok kandíkñe wín nítein?

¹⁰ Sabat patnandí nain nola Yesulí it kiyau nolok gíñañnan amatam enídaut tí-sem pakuk.

¹¹ Tímbe tam no yal kolandí pí-ñímímbi, jímbat síñgin sait gíñañ tímbe inda-ñímíumbi, en díndím ilektok tuop ním, wala tímbe gwílat 18 wolok tuop plindambi pa kulíñguk, endí bo wolok bí pakuk.

¹² Palímbe, Yesulí tam wín kañbi kí-tí-ñímíum bíumbi níñguk, “Tam, jímbat gep top-kíliñ eñguk walí ip taleumbi, síngiñga pañeun.” Wíndíñ eñípi,

¹³ kii endok plon kímlímbe, wolongan síñgin sait tí-díndím embi, kusei kímpí, Yambat ní-kíndem dañguk.

¹⁴ Yesulí Sabat patnandí nainnan tam wín tímbe kíndem dañgukta tímbe it kiyaulok telak dama endí gíñañ komba díumbi, amatam enombímbi, ñíndíñ eñguk, “Sandap kí tambon noñgan wín kena tíndílok pat-samlak, wolonda endí sep tímbe kíndem danelíñdok bínekalíñ, Sabat patnandí nainnan ním.”

¹⁵ Wíndíñ eumbi, Wopumdí tambane ñíndíñ níñguk, “Ama manjí mambenjí típelat! Síndí gítík makauk ba doñkinjí wín Sabat patnandí nainnan isínan ep písapí, tuk nanelíñdok pa yanañgíkañ.

16 Gan tam ñin Ablaamdok komblin endok kandañ win nitek? Satandi gwilat 18 gitik topmumbi ku-ta-bilak, timbi sindi en Sabat patnandi nainnan nim pisalimlok nandañ ba?”

17 Windiñ eumbi, kanjikñii gitikti mayek tam palimbi, amatam gitik endi kundit kindem sisinik tilinguk gitik wala silisili tingliñ.

18 Timbi Yesuli yousimbi enguk, “Yambattok kandikñe win nitein? Kandikñe wali nitek bendilak nak wolok plon eyout manda nek eut?”

19 Win mastat minjip ama noli tikembi, kenan ginañ kokuk wandin. Minjip tipnam wali lambi bendi wopum dambi, komba wopum timbimbi, monikti isi kii gayam plon tingliñ.”

20 Windiñ embi, bindambo ñindiñ enguk, “Nak Yambattok kandikñe win nitein eut?”

21 Win plaua kimilimbendi tam noli tikembi, plaua kwilan wopungan wakit kiupi tambaneñguk wandin. Papalem kaumbi, kimilimbendi lakatgot wali plaua gitik win timbi bendi lambiñguk.”

Kunumdok yama gik sinik wolok lololok

22 Yesuli Jerusalem ñaupi, it kwet wopum ba tip wandiñ ñañipi, amatam eni-daut ti-semguk.

23 Timbi ama noli ni-kañbi eñguk, “Wopum, win ama lakat endiñgot Yambatti kolanjilok tuan wiat-semumbi, kunum ginañ lonekaliñ ba nitek?” Eumbi enguk,

24 “Nak ñindiñ sanlet: amatam asupti Yambattok kandañ ñanepi wit nim kanekaliñ, wala timbi sindi yama gik sinik wolok loneliñdok gembikotnekalñ.

25 It molom endi mlapi, yama sip taleumek, sindi bi it pawan ipi, wesak wipi nnekalñ, ‘Wopum, yama pisat-nimñ.’ Eumbi, tambon ñindiñ sanbekak, ‘Nak nim nandi-samlet. Sindi denasi?’ Sanbi nandimbi,

26 kusei kimpipi, manda tambon ñindiñ nnekalñ, ‘Nindi dikita yakan nanañ tuk nañgimiñ, timbi dik nindok ipakanan giñgit manda e-daut tinguñ.’

27 Gan endi ñindiñ sanbekak, ‘Nak ñindiñ sanlet: sindi denasi win nak nim nandi-samlet. Kolan tindi gitik sindi nambim ña-talewit!’

28 Timbi kimsip ti-samgukta timbi sindi kunum pawan papi, Ablaam, Aisak, Jekop git plofet gitik endi Yambat gita kuñlimbi yambinekaliñ, wolondamek sindi wandiñ kukulembi, manji si-gilim danekaliñ.

29 Tiniñlimbi, Yambattok giñgitñiil kwet tambon tambon taletalenan nanin en gita kuneliñdok bimbi, nanañ si-jumut tindinann pipapi nanekaliñ.

30 Nandañ: wolonda ñindiñ indaukak: ama nin enda nandum siñgi kuañ endoñnan nanin diwisili dama tinekaliñ, timbi damandaman kuañ endoñnan nanin diwisili siñgi tinekaliñ.”

Yesuli Jerusalem it kwetta blan ti-ñimñguk

31 Nain wolongan Falisi ama diwandi Yesuloñ bimbi niñguliñ, “Elotti gwili kimbeñdok nandilak, wala timbi dik ñalinin pi ñau.”

32 Eumbi enguk, “Sindi ñambi, kamot moyen wala ñindiñ nimbti, ‘Nandilañ, nak man git desa jimbatsiat ep timba kindem dambi, yal kolan ep kle-sembi, siñgi nombo yousi ñambi, kenana timba taleukak.’ Sindi ña windiñ nimbti nandiwini.

33 Biañganak, plofet ama Jerusalemgot yandip kimbimlok, kwet nolok nim, wala timbi nak man ba desa ba sisa telaknan yousi ñañalok een.

³⁴ O Jerusalem nasi, sindi blasiñgandok. Sindi plofet ama pa yandiþ kimañ, timbi ama sindoñ eni-mumulin bañ w+n kawatti yandiþm+um kimañ. Puputti niñañii ep k+m+n timbi, papauli ep kamilak, w+ndiñgangot nain asupgan natnaloñ sep k+m+n timbettok nandiñgut, gan sindi n+m nandi-namg+liñ.

³⁵ Nandañ! Wopumdi sindok kwesi bimbi, nombo n+m sep kamaiukak. Timbi nak ñ+ndiñ sanba: sindi nombo n+m namb+nekal+ñ. N+m sinik. Sindi nokok plon ñ+ndiñ enekal+ñ, 'Wopumdi ama ni-mul+m n+ndoñ bilak en gw+lam m+llok!'[☆] wolondamek nombo namb+nekal+ñ."

14

Plap kenali Sabattok endikñe manda k+m+it-klekle w+n maklelak

¹ Sabat patnandi nain nola Falisi ama loloñ noli Yesu nanañ nanalok ni-tiañeumbi ña lo pal+mbi, nanañ beulok noliili ka-tuak+liñ.

² Timbi ama no kii kesii bend+mbend+nat endi Yesulok dainan bi in-daumbi

³ kañbi, endikñe manda nandi-tale ama git Falisi ama eni-nandi+mbi eñguk, "Endikñe mandali nek tineñdok nandi-n+mlak - Sabat nainnan ama kindem timbi kindem dalok ba n+m?"

⁴ W+ndiñ eumbi, manda no n+m tambane n+mb+mbi, ama w+n tikembi, timbi kindem dambi ni-mul+m ñañguk.

⁵ Timbi Yesuli eni-nandi+mbi eñguk, "Sabat patnandi nainnan niñañji ba makauksi noli tuk ban g+nañ piukta, sindoñnan nanin nin endi platikan n+m tiañeum lambek?"

⁶ W+ndiñ eumbi, manda tambon tambane niñeliñdok lonjiñg+liñ.

Kayomb+neañ ba plap tañdi tuan t+kenekaliñ

⁷ Timbi ama eni-tiatiañen endi ama lolondok pitit plon pipatneliñdok pil+mbi, Yesuli w+n kañbi, eyout manda no ñ+ndiñ enguk,

⁸ "Ama noli nanañ sina tilaknan gep tiañeumbi, dik ditnalok nanandiñgala ama lolondok pitit plon n+m pipaleñ. N+m kañbi, ama loloñga no nanañ molomdi ni-tiañeñguk endi b+umbi,

⁹ sitet t+pelat sep tiañeñguk endi gamb+mbi, ñ+ndiñ ganbek, 'Endok pitit w+n, bi-ñ+m+mbi, nolok pit.' W+ndiñ ganb+mbi, dik siñgi mayek t+mb+mbi, gani-mul+m siñgi sinik ña pipaleñ.

¹⁰ W+ndiñda timbi, tambo gep tiañenekaliñ wolonda dik pitit siñgi sinik wolok pilekañ. W+ndiñ timbeñda, nanañ molomdi gamb+mbi ñ+ndiñ ganbek, 'Notna, dik lo, pitit dama t+ke.' W+ndiñ ganb+mbi, dik ama diw+n no g+ta yakan nanañ nalañ endok daus+nan kot giñgit t+keukañ.

¹¹ Nekta, ama gitik nis+llok kosi giñgit t+ke-loañda endok kosi giñgit t+ke-piukak, timbi no en kayomb+inem kulakta en t+ke-loukak."

¹² Timbi Yesuli yous+mbi, ama ni-tiañeñguk enda ñ+ndiñ niñguk, "Dik nanañ sina tip ba wopum t+ñ+pi, nokai ba dat kwayañgai ba sambakai ba dikok kwekanan nasi m+nem kw+likw+liñjat wandisi w+n n+m pa eni-tiañeukañ. N+m kañbi, endi bo tombon gep tiañembi, nepek nek tiñguñ wolok tombon kwelan ñolok ombi-gamum t+ke-taleuñ.

¹³ Tambo dik nanañ sina tiñ+pi, ama piñbiñesi wak+it ama kisi ba kesisi ba dausi kolan wandisi eni-tiañeukañ.

¹⁴ Endi tombon ombi-gammel+ñdok tuop n+m, gan ama diñd+m endi kimnan nanin m+latnekal+ñ wolondamek Yambatti tuañga kindem ombi-gamumbi, amatam diw+n yapma kle palekañ."

[☆] 13:35: Kap 118:26

Yambattok ni-tiañela e-tembi manda nim elok

15 Timbi ama Yesu gita yakan nanañ nañgılıñ endoñnan nanin noli manda win nandimbi, ñindiñ niñguk, “No en Yambatti nanañ sina wopum giñgıtıñilok ti-semekak win nambekakta endi amatam diwin yapma kle patak.” Wındiñ eumbi,

16 Yesuli niñguk, “Nain nola ama noli nanañ sina wopum timbepi, amatam asup sinik eni-tiañeñguk.

17 Nanañ nanalok nain indaumbi, kena gwañgwa no ni-mulimbi, eni-tiatiañen endoñ ñambi enguk, ‘Nepenepek gitik ip tiwıli dikñemıñda timbi sindi biwit!’

18 Gan endi noñgan noñgandı kusei kimipi, e-tembi manda nimbi eñgılıñ. Ama dama ña kañguk endi ñindiñ niñguk, ‘Nak kwet sanoñgat no tuañgut win ña kauttok een, kusei wala timbi nak nim bimbilok dik nokok blan mandana molomgala nimbekañ.’

19 Timbi ama noloñ ñaumbi, endi ñindiñ niñguk, ‘Nak makauk wapai kit tombon tombon kena emettok ep tuañgut win yanañgıpi tikatika timbepi ñaupi tılet, kusei wala timbi nak nim bimbilok dik nokok blan mandana molomgala nimbekañ.’

20 Timbi noli bo ñindiñ niñguk, ‘Nak tam kombikan tiñgutta timbi ñañalok tuop nim.’

21 Timbi kena gwañgwalı undane bimbi, eni-tiatiañen endi nek eñgılıñ wolok kasat gitik win molomñıla ti-ñimıñguk. Timbi nanañ beuli gınañ komba diumbi, kena gwañgwan ñindiñ niñguk, ‘Dik platik sinik it kwettok telak tip ba wopum wandiñ ñambi, ama pimbiñesi wakıt ama kısı ba kesısi kolan ba dausı sipsipmın yambimbi yanañgılım biwit.’ Wındiñ eumbi, wolok tuopgan timbi, undanem bimbi

22 nimbi eñguk, ‘Molomna, mandañga ip biennat tılak, gan it gınañ gama nim tokñek.’

23 Wındiñ eumbi niñguk, ‘Bindambo ñambi, it kwet pawan telak tip ba wopum tuop kuñipi, amatam yambetañ win eni-giñgıneumbi, itna gınañ tokñenelıñdok biwit.’

24 Nak ñindiñ sanlet: ama dama eni-tiatiañen endoñnan nanin noli nanañ ti-jumut ti-semıt win lakat no nim nanekalıñ.’”

Yesu julunjuluñ nim kle-kulok

25 Timbi amatam kimın wopum asuptı Yesu ñañguknan kle ñañlımbi undane yambimbi, ñindiñ enguk,

26 “No en nakıta kuupi nandılak, gan naka timbi meñ beu wakıt tamın ba wembe gwañgwañii ba dal kwayañii ba wiwii ba enlok kuñgun win bo siñgi nim wit-semalakta, endi nokok gwañgwana sinik kuuktok tuop nim.

27 Timbi no en enlok kloñbal nim tıke bembı, nak nep kle kulakta, endi nokok gwañgwana sinik kuuktok tuop nim.

28 Tikap sindoñnan nanin noli it wopumgan kindilep nandıwikta, endi dama pipapi, ittok tuanla nandimbi, minem palmılak walı it win timbi taleuktok tuop ba nim win ka-nandıwik.

29 Nim kañ, yop tambı, it kusei kimilek, gan endi it timbi taleuktok tuop nim, timbi ama it win ka-nandañ endi gitıktı kusei kimipi ni-lakalaka embı,

30 ñindiñ enelıñ, ‘Ama ñalı it plapkan kusei kimipi kindikuk, gan nitekta nim timbi talelak?’

31 Ba tikap ama wapmañ no endi ama wapmañ nol nola mik ti-ñımepi ñauk, endi nittek timbek? Endi dama pipapi nandı-kılıñ embı, endok ama lakatgot endi diwindok ama asupgan mik ti-semnelıñdok tuop ba nim.

³² Tikap nimda, kanjikñili gama mayaňgan palñilimbi, ama wapmañ walì kanjikñiloñ manda kimilim ñaumbi nimbek, 'Busuk inda-nimektok nitek timbet?'

³³ Wìndiňgangot sindi giňgitsii ba nepenepesi gitik pat-samlak win siñgi wilmineliñdok nim ti-paňgitam pakañda, sindi nokok gwaňgwani sink kuneliñdok tuop nim.

³⁴ Palañ win nepek koňgom sink. Gan wolok koňgomli talewikta, nitek tinambi, nombo koňgom dawik? Wìndiñ tindlok tuop nim!

³⁵ Palañ wandin win nana kena ginañ ba gwilaňgwilam ginañ kena nimnat, slak kolim ñalok.*

No en pawañnat endi pawañ kimpipi, mandana nandi-kiliñ eukak."

15

Yom amali ginañ tambanelak enda timbi silisili wopum indalak

¹ Timbi takis epep ama ba yom ama asupgandi Yesulok mandan nandinepi pa baañgiliñ. Wìndiñ timbimbi,

² Falisi ama git endikñe manda nandi-tale ama endi yambimbi nandum piumbi, Yesula ni-wolwolk embi eñgiliñ, "Ama walì yom ama not ti-sembi, en gita pipat-milat timbi, nanañ yakan pa nalak."

³ Wìndiñ eumbi, Yesuli eyout manda no ñindin enguk,

⁴ "Tikap sindoñ nanin ama noli sipsip 100 yambi-dikñeñilimbi, noňgan noli pailekta, biwik ba? Nim ya! Endi 99 diwin win kwet kli pataknan yambium kli na-palimbi, noňgan pailak win lonji ñakap timbi indauk wolok tuop.

⁵ Timbi indambi, walen kindem daumbi, bupum mimbimbi undane ñauk. Ña

⁶ ilnan tombi, nolii ba il kwelnan nasii kiti-semum bumbi enbek, 'Sipsip pailak win ip timba indakta timbi, bi nakita silisili timbit!'

⁷ Nak sanba nandiwit: ama walì sipsip pait-palimbi timbi indaňguk wala silisili wopum tiňguk, wìndiňgangot yom ama noňgan no endi ginañ tambanelak enda timbi kunum ginañ silisili wopum sink indaukak. Gan ama 99 endi ikan dindim kuañda timbi ginañ tambatambatta nim nandañ enda timbi silisili lakatgot indaukak."

⁸ Yesuli wìndiñ embi yousimbi enguk, "Tikap tam nolok minem kwandai satnin* kit tambon tambon palmek, timbi noňgan no pailekta, kak biwik ba? Nim ya. Endi kolsalen pindopi, it jamimbi, lonji-kiliñ embi, timbi indauk wolok tuop.

⁹ Timbi indaumbi, nolii ba il kwelnan nasii kiti-semum bumbi enbek, 'Minemna pailak win ip timba indakta timbi bi nakita silisili timbit!'

¹⁰ Nak ñindin sanba nandiwit: tam walì minem kwandai pailmimbimbi timbi indaňguk wala silisili tiňguk, wìndiňgangot yom ama noňgan no endi ginañ tambanelak enda timbi Yambattok eñaloñiilok boňgipsinan silisili indalak."

¹¹ Timbi Yesuli yousimbi enguk, "Ama no endok niñañiit tipet pakimik.

¹² Pakap, monali beula ñindin niňguk, 'Bep, dik minem kwilikwili ba kwet pakamlak win itaňgan danbi, nokok tambon namin.' Eumbi, nepek gitik win danbi emguk.

¹³ Monali nain nim ombataumbi, beuli nepenepek miňguk win tualok kimit-talembi, minem gitik epmbi, kwet mayaňgan ñambi pat-ti-kuňguk. Kumbi, nandi-kamala-kuñipi, minem epguk win gitik kot-taleňguk.

* **14:35:** No en Yesu julunjuñ klelak endi palañ koňgom nimnat wandin. * **15:8:** Minem kwandai satnin walì kena nain noňgandok tuan.

14 Kot-taleumbi, kwet pakuknan wandiñ nanañ map wopum indañguk. Indaumbi, gwañgwa wali nanaña lonji n+m kañbi,

15 ama w+nanin noloñ ña pa gal+umbi, bil† yambi-d+ikñeuktok kena g+inañ n+mul+m ñañguk.

16 Ña kena ti-kuñ+pi, nanañ gawat tiliñgukta t+mbi bittok nanañ w+in bo ep nanalok galk nand+iñguk, gan enlok nanañ nepek no n+m pa maañg+iñ.

17 W+indiñ ti-kukap, g+inañ nanand+in tomb+mbi, ñ+indiñ nand+iñguk, ‘Ama betnalok m+inem kena ti-ñ+imañ g+it+ik endok nanañ tuk w+in m+lapkan pat-semlak, gan nak endok niñañli ñolok nanañnala k+imbepi pa t+let.

18 W+indiñda nak kwet ñ+in bimbi, b+indambo betnaloñ ña tombi, ñ+indiñ n+imbetat: Bep, nak Kunum Molom g+it d+ik s+ita yom ti-samgut,

19 wala t+mbi nak ñandin ñal+ nombo niñaña s+in+ik kuuptok tuop n+m, slak nand+i-namumbi, m+inem kena ti-gambi kuutat.’

20 W+indiñ nand+mbi m+lap, wolongan beuloñ ñauktok ñañguk.

Ñakap, kambak mayañgan il t+mbi dumalaum b+umbi, beul+ kañguk. Kañbi ka-daklembi, blan ti-ñ+imbi, woñep ñam apbi, s+mumuñ ti-ñ+m+iñguk.

21 T+mbi niñañli ñ+indiñ niñguk, ‘Bep, nak Kunum Molom g+it d+ik s+ita yom ti-samgut, wala t+mbi nak ñandin ñal+ nombo d+ikok niñaña s+in+ik kuuptok tuop n+m.’

22 Gan beul+ nand+i-k+imnemb, kena gwañgwañiila ñ+indiñ enguk, ‘S+indi platik s+in+ik ñambi, dasindasi engano pamanat w+in t+ike b+imbi dasi-ñ+m+it, t+mbi besa pamanat kii niñañ plon dasi-ñ+m+imbi, kes+ gw+lap wak+it dasi-ñ+m+it.

23 T+mbi makauk niñañ k+itti towium bend+ wopum da-k+iliñe patak w+in t+ike b+m w+ip, sina wopum t+mbi, sil+s+il+ t+ina.

24 Neta, niñana ñ+in end+ k+inguk ba paikuknan nanin nombo b+ indambi, kaik patak.’ W+indiñ eumbi, kusei k+im+pi, sil+s+il+ wopum t+iñg+iñ.

25 T+iñ+i+imbi, tuanli kena g+inañ pakuk wali ilan undane b+m, it t+mbi dumalaumbi, amatamdi kap tiumbi nand+iñguk.

26 Nand+mbi, kena gwañgwa no k+it+ñ+m+um b+umbi, n+ nand+i asup t+mbi, ñ+indiñ ni-kañguk, ‘Wi nek indalak?’

27 Eumbi niñguk, ‘Kwayaña mona ip b+ik patak. T+mbi p+iñg+u gw+lap no n+m kolañgukta besetti eumbi, makauk niñañ k+itti towium bend+ wopum dañguk w+in w+ipi, nanañ si-na tam+iñ.’ W+indiñ eumbi,

28 tual+ wala nandu p+umbi, g+inañ komba d+umbi, it g+inañnan n+m lololok g+iñg+iñeñguk.

T+mbi beul+ p+imbi, tualoñ ñambi, n+ busumbusuk ti-ñ+imbi, it g+inañ louktok ni-nand+iñ+pi ni-g+iñg+iñeñguk.

29 Gan tual+ tambane niñguk, ‘Nand+ilañ. Gw+lat asupgan ñ+in nak kena gwañgwa silanin nom+ik kena ti-gam-ta-b+imbi, mandaña no n+m w+ikut, ganmek d+ik notnai g+it sil+s+il+ t+ineñdok meme niñañ kambak no n+m namguñ.

30 Gan niñaña mona ñal+ tam telak joñgo kuañ en g+ita kumbi, m+inemga na-taleñguk en wandin wali b+umbi, d+ik eumbi, makauk niñañ k+itti towium bend+ wopum dañguk w+in domb+imbi si-ñ+imañ.’

31 Eumbi, beul+ niñguk, ‘Niñana, d+ik nepek nola n+m lonj+ilañ. Nain tuop d+ik noñganli nak+ta kulañ, t+mbi nepenepek g+it+ik pat-namlak w+in d+ikok g+iñg+it.

† 15:15: Juda amal+ b+itta nandum nepek kolan papait t+mb+imbi, n+m nayañg+iñ ba t+kekañg+iñ ba ep towiyañg+iñ.

³² Kwayaña ñin endi kimguk ba paikuknan nanin nombo bi indambi kaik patak. Nitakta waleni nim kindem daumbi, na silisili nim tineñ? ”

16

Minem kwilikwili nandi-daklenat ka-diknelok

¹ Timbi Yesuli gwañgwañiila eyout manda no ñindiñ enguk, “Ama kwilikwili wopummat noli minem kwilikwili kena aman nolok kiinan ka-diknelok kimt-talembi kuñguk. Kuumbi, nain nola ama diwandi kandiknelok plon kit yout manda ñindiñ niñgiliñ, ‘Endi nepenepeka ep timbi pailektok tlak.’ Windiñ eumbi,

² kandikne kiti-ñimium biumbi niñguk, ‘Dikok plon manda eum nandi win nitak? Dik kandikne kena nombo ti-nameñdok tuop nim, wala timbi yout sambat timbimbi, minem kwilikwili lok kusei dakleun.’

³ Timbi kandikneli ginan ginañ ñindiñ nandiñguk, ‘Molomnali kandikne kena napma tiketak, wala timbi nak nitak timbetat? Neta, nak kwet diplindi plilok gembu no nim pat-namlakta, timbi minem kwilikwili kitinatta maetalet.

⁴ O, kombikmek nandilet! Tikap nak man windiñ windiñ timbetta, molomnali kenala nep kleukak, wolondamek amal not ti-nambi, isinan gumañ nani-tiañeneliñ bek.’

⁵ Windiñ embi, molomni lok tombon tike-kuñgiliñ noñgan noñgan kitisemum biumbi, nola ni-kañbi eñguk, ‘Molomnalok tombon dikok kandañ nitak patak?’

⁶ Eumbi niñguk, ‘Oliv komba tul win wili gilo tandin win kwet kambot* 100 wolo tuop.’ Eumbi ñindiñ niñguk, ‘Ale, dik tambon ombeñdok kundit youkuñ ñin tikembi, plastik sinik pipapi, tambon 50 ombeñdok yout.’

⁷ Windiñ embi, no ni-nandiñbi eñguk, ‘Molomnalok tombon dikok kandañ nitak patak?’ Eumbi niñguk, ‘Plaua minjip kimika tandin win lik 100 wolo tuop.’ Eumbi niñguk, ‘Ale, dik tambon ombeñdok kundit youkuñ ñin tikembi, tambon 80 ombeñdok yout.’ Kandikneli windiñ eñguk.

⁸ Kwelalok nepektok kandañ ama kwet ñolok giñgit kuañ endi siñginji tike-kimtnelñdok kundit ti-kindem dambi, ama Yambattok kolsalen ginañ kuañ win yapma kleañ, wala timbi molomli kandikne kelamdi nitak tiñguk win nandi-tombi, ñindiñ eñguk, ‘Ama wali enlok siñgin tike-kimilektok kundit ti-kindem dañguk.’ ”

⁹ Yesuli eyout manda windiñ embi yousimbi enguk, “Nak ñindiñ sanba: sindi windiñgangot kwelalok minem kwilikwili pat-samlak wali amatam not ti-sembi, ep kimtnekalñ. Windiñ tnekalñda, kwelalok nepenepek gitik kena mi-taleumek, kuñgu taletalen nimnatnan sanitiañeum lonekalñ.

¹⁰ No en nepek silanin kiinan kimilim patak win ka-dikne-kiliñ elak wali wakan nepek bien wopum windiñgangot ka-dikne-kiliñ elak. Ba no en nepek silanin kiinan kimilim patak win dindimgan nim ka-diknelak wali wakan nepek bien wopum windiñgangot dindimgan nim ka-dikne-kiliñ elak.

¹¹ Windiñda tikap sindi kwelalok minem kwilikwili silanin win nim ka-dikne-kiliñ eñgiliñda, nindi nepek Yambattok dainan biennat win sindok kisinan ka-dikneliñdok kimilekak? No nim.

¹² Ba tikap sindi ama nolok nepek kisinan kimikuk win nim ka-dikne-kiliñ eñgiliñda, nindi nepek no sinlok pat-samektok samekak? Win bo nim.

* 16:6: Kwet kambot wandin no win 37 lita ba nek.

¹³ Kena gwañgwa silanin endi molomñiit tìpet endok kena ti-semektok tuop nìm. Wìndiñ tìmbekta, endi molomñin nola nandum pìmbiñen tìmbiñbi, nandi-kunjit tì-ñimek, tìmbi molomñin no wìn ginañli kasilembi, tìke-kwambiñ dauk. Wìndiñgangot sindi Yambat ba minem kwilikwili lok kena tìpelatkan tì-kuneliñdok tuop nìm.”

Yambattok dainan matañgotañgoli minem kwilikwili maklelak

¹⁴ Falisi ama minem kwilikwili lok nandi-koñgom tiañgìliñ endi Yesuli manda wolok plon eu pìmbi nandiñipi, tima giak tì-ñimbi, ni-sasale manda eñgìliñ.

¹⁵ Tìmbi Yesuli enguk, “Sindi amatamdok dausinan dindim walan pa tañ, gan Yambatti ginañ nanandinji nitein wìn sambidakle-talembi, kusei ñindinda nandum tuop nìm tì-samlak: nepek amalì nandum loloñ sìnìk tìlak walì Yambattok dainan kolan papait sìnìk pa tìlak.

¹⁶ Yoane tuk ii-sem endi gama nìm indañlìmbi, Moselok endikñe manda gita plofet amalì manda youkìliñ wìn eu pìmbi, amatamdi kìmìt-kleñgìliñ. Tìmbi Yoanelì indañguk wolok siñgi kandañ Yambatti amatam nitek yambi-dikñelak wolok giñgìt manda kindem eu pìmbi, amatamdi endok giñgìt indaneliñdok gembì kokañ.

¹⁷ Gan endikñe manda giti ktì gama papat kwambiñ pakañ. Kunum kwet endi kindem paitekamìk, gan endikñe manda endila lakat sìnìk no nìm paitnekalìñ. Nìm sìnìk.

¹⁸ Wìndiñda no en tamìn kle-kopi, komblin tìkelak, endi Yambattok dainan telak joñgo kulak, tìmbi no en tam kle-kokolìn no tìkelak, endi wìndiñgangot telak joñgo kulak.”

Mìnem kwilikwili kunumdok yama nìm pìsalekak

¹⁹ Tìmbi Yesuli kasat no ñindin tì-semguk, “Ama minem kwilikwili wopumnat no kuñguk. Endi dasindasin pamanat tuan wopum pa dasimbi, sandap tuop nanañ sina wopum pa tìliñguk.

²⁰ Endok telak yamanan ama pìmbiñen no kìmìlìm pakuk, koi Lasalos.† Wandalì endok piñgìu gwìlap giti k tìmbi kolaumbi,

²¹ nanañla papi, ama kwilikwili nattok ilì ginañ nanañ na-tlapi, tì na gìlam ginañ mep kokañ wìn nambepi nandilìnguk. Tìmbi wìndiñgot nìm. Kamotti bo bìmbi, wandan bìndaañgìliñ.

²² Tìmbi winaña ama pìmbiñen endi sembumbi, eñalolì ginan tip nañgìt-lombi, endok pañin Ablaam gita kìmìlìm pakuk. Tìmbi ama kwilikwili nat endi bo sembumbi kindit tapliñgìliñ. Kindit taplimbi,

²³ kolandok giñgìt tìmbi, piñgìp gawat wopum nandi pakuk. Papi, deium loubi, Ablaamdi Lasalos gita yakan mayañgan sìnìk palìmbi yambiñguk.

²⁴ Yambiñbi, kitiu loubi niñguk, ‘Bep pañ Ablaam! Nak komba galk ñolok ginañ papi, piñgìp gawat wopum nandilet. Dik blan nandi-nambi, Lasalos ni-mulìmbi, kii niñña kusipti tuk ginañ youp bìmbi, mambena plon kìmìlìm busukñenewìn.’

²⁵ Gan Ablaamdi tambane niñguk, ‘Niñana, dik nìm nandi-kamalaukañ: siti dama kaik pakimiknan dik pipapat kindem kasile-taleñguñ, tìmbi Lasalosli nepek kolan kusei kusei inda-ñimbi, blan plon pakuk. Gan man ñin endi ñolok busuk plon patak, tìmbi dik piñgìp gawat wopum nandilañ.

† 16:20: Kot Lasalos wolok walan wìn “Yambatti tìke-kìmìtak en”.

26 Tĩmbi wĩngot nĩm. Masimasip no kĩmĩkĩmĩlĩn, wĩn kwet jambĩlan nĩndok ba sĩndok boĩngĩpnĩnan patak, tĩmbi nĩndoĩnan ba sĩndoĩnan nanin noli wĩn dĩkĩnĩmbi, tambo ñaneĩndok tuop nĩm.'

27 Ablaamdi wĩndĩĩ eumbi, ama walĩ nombo kiti-nandĩmbi nĩĩnguk, 'Bep. Wĩndĩĩnda dĩk kĩndem Lasalos nĩ-mulĩmbi, bepnalok ilan ñambi,

28 kwayanai kit tambon pakaĩ wĩn molo manda enbĩmbi, endi kuĩngunji ti-dĩndĩm ewit. Nĩm kaĩbi, endi bo kwet kolan ñolokgan pĩmbi, pĩĩngĩp gawat wopum nandĩnelĩĩ a!'

29 Eumbi nĩĩnguk, 'Neta Lasalosĩ ñauktok elaĩ? Kwayaĩngailĩ Mose gĩt plofet amalĩ manda youyoulĩn wĩn gĩtik pat-semalak. Manda wĩn wakan nandĩmbi kĩmit-klenekalĩĩ.'

30 Eumbi, ama walĩ Ablaamda nĩmbi eĩnguk, 'Bep. Wĩn tuop nĩm. Gan ama sembĩsembĩn noli endoĩ ñaukta, gĩnaĩji kĩndem tambanenekalĩĩ.'

31 Eumbi nĩĩnguk, 'Tĩkap endi Mose gĩt plofet ama endok mandanjĩ nandĩ-kĩmneyaĩnda, ama noli kĩmnan nanin mĩlapi, molo manda enbĩm, walĩ bo nĩm dakle-semek.' "

17

Kuĩngu nĩtek kuamĩĩ wĩn ka-kĩliĩ elok

1 Tĩmbi Yesulĩ gwaĩngwaĩiila ñĩndĩĩ enguk, "Nepek kusei kuseilĩ mek amatamda inda-sembi, ep tiaĩneum yom taĩ. Gan ama kusei nĩndĩ ti-kuyuk plon eni-tiaĩnelak endi blangan.

2 Kawat wopum no ama wolok bim plon tembĩmbi, tuk kimbĩĩ gĩnaĩ youp munjup kolĩm pĩwĩk walĩ mĩlap, gan tĩkap endi gĩĩngĩtna koi nĩmnat ñandin no tĩmbĩm yom plon pipĩlakta, Yambattĩ kĩnjan mĩlap wopum ombĩ-mĩmbi, mĩlata-sĩnĩk taukak.

3 Wala tĩmbi kuĩngunji ka-kĩliĩ enekalĩĩ.

Tĩkap noka noli yom tĩlakta, ep tĩndĩn kolan wĩn biuktok manda kwambĩĩ nĩmbekaĩ, tĩmbi yomĩnla nandum blalaumbi, siĩgi wĩtakta, yomĩn bi-ñĩmekaĩ.

4 Tĩmbi endi sandap noĩngan gĩnaĩ nain asup yom ti-gamek, tĩmbi nombo nain nĩtek yom ti-gamguk tuop ñĩndĩĩ ganbek, 'Nak yomnala nandĩwam blalaumbi, siĩgi wĩtet' eumbi, dĩk yomĩn bi-ñĩmekaĩ."

5 Tĩmbi ama eni-mumulĩn endi Wopumda ñĩndĩĩ nĩĩngĩliĩ, "Dĩk nanandĩ-kĩlĩktĩnĩ tĩmbĩ wopum da-nĩmĩn."

6 Eumbi tambane enguk, "Tĩkap nanandĩ-kĩlĩktĩnjĩ lakat mastat mĩnjĩp nomĩk pat-samekta, kĩndem komba kakai sakĩnen ñala ñĩndĩĩ nĩnelĩĩ, 'Dĩk kakatka tamapi ñam, tuk kimbĩĩ gĩnaĩ pĩmbi, tĩpi kwambĩĩ da!' Wĩndĩĩ nĩmbĩmbi, komba walĩ wolongan mandanjĩ taĩngonewĩk."

7 Tĩmbi Yesulĩ yousĩmbi enguk, "Tĩkap kena gwaĩngwa sĩlanin no nanaĩ kena ba sipsip yambĩ-dĩkĩne kena ti-samekta, kena gĩnaĩ nanin undane ilan bĩmbi, sĩndoĩnan nanin noli 'Platik sĩnĩk bĩmbi, nanaĩga ñĩn na!' wĩndĩĩ nĩmbek ba?

8 Nĩm ya. Tambo endi ñĩndĩĩ nĩmbek, 'Dĩk nanaĩ ti-jumut ti-nambi, dasindasiĩnga ti-dĩndĩm tĩmbi, nanaĩ tuk mep bĩ kle-namum nambamek, dĩtnalok siĩngimek kle na.'

9 Tĩmbi kena gwaĩngwalĩ molomdok mandan taĩgoneumbi, molomdi nĩ-kĩndem dawĩk ba? Nĩm ya.

10 Wala tĩmbi sĩndĩ wĩndĩĩngangot nepek Molomjĩliĩ manda sanguk wĩn gĩtik taĩgone-taleaĩnda, ñĩndĩĩ enekalĩĩ, 'Nĩndĩ kena gwaĩngwa ñandin ñalĩ kenaniĩngot tĩĩngĩmĩĩ, nĩnda nĩnĩ-kĩndem dalok tuop nĩm.' "

Yambatta kot giñgít m̄lok

11 T̄mbi Yesul̄i gwañgwañii ḡt Jelusalem ñaupi, kwet t̄pet, Samalia ḡt Galili, wolok baliliñjetnan klembi ñañguk.

12 Ñambi, it kwet nolok loup t̄ñ̄il̄mbi, ama kit tambon tambon endi ña Yesu t̄mbi dumalañḡil̄ñ. Endi j̄mbat yambo mawats̄at, amatamdi yambi-m̄s̄im̄s̄i taañḡil̄ñda t̄mbi mayañgan ipi

13 k̄t̄i-ñ̄m̄mbi niñḡil̄ñ, “Yesu, ama wopum, dik blan t̄-n̄mbi nandi-n̄m̄ñ.”

14 W̄indiñ k̄t̄umbi yamb̄mbi, Moselok endik̄ñe manda kleneliñdok embi enguk, “S̄indi gw̄laps̄i tapma amala daut semnepi ñawit!” W̄indiñ eumbi ñañ̄il̄mbi, wolongan wandanj̄i ḡil̄tañguk.

15 T̄mbi gw̄laps̄i kaum k̄ndem daumbi, endoñnan nanin nol̄i nol̄i yamb̄mbi, Yambat wopungan ni-ta-lo t̄ñ̄ipi, Yesuloñ undane biñguk.

16 Ama w̄in endi Juda ama n̄m, endi Samalia nanin. Endi Yesulok kesiinan b̄ pi p̄mbi, kwet plon p̄nd̄im papi, s̄imba k̄ndemda manda niñguk.

17 Eumbi, Yesul̄i amatam en ḡta pak̄il̄ñ ñ̄ndiñ enguk, “Nak ama kit tambon tambon ep t̄mba k̄ndem daliñ bek, gañgan ama kit tambon t̄pet t̄pet endi delok pakañ?”

18 N̄itekta t̄mbi ama sambat nolok ñali engangot undane b̄mbi, Yambat koi giñḡit m̄lak?”

19 W̄indiñ embi niñguk, “Nanandi-k̄l̄ikt̄iñgali gep t̄mbi k̄ndem dalañ. K̄ndem a, m̄lapi ñau!”

Yambatti indañgan n̄mbi-d̄k̄ñeukak wolok t̄i-pañḡipañḡilelok

Ama Sis̄in̄ikt̄i indañgan b̄i inda-dakleukak

20-21 Yambatti dawanda kusei k̄m̄ipi, amatam indañgan yambi-d̄k̄ñeukak wala Falisi amal̄i Yesu ni-nandumbi, ñ̄ndiñ tambane enguk, “Endi ikan boñḡips̄inan papi samb̄i-d̄k̄ñelak, wala t̄mbi s̄ndi nepek wolok kusei k̄m̄ik̄m̄it w̄in daus̄il̄i kaneliñdok tuop n̄m, ba amal̄i nosiila ñ̄ndiñ n̄m en̄nekal̄iñ, ‘Yak̄ñesi, endi ñolok patak’ ba ‘Da patak’.”

22 W̄indiñ embi yous̄mbi, gwañgwañiila enguk, “M̄lap nain indaukuk wolonda s̄ndi Ama Sis̄in̄ik nak nain dumangangot namb̄nepi nandi-koñgom t̄nekal̄iñ, gan n̄m namb̄nekal̄iñ.

23 T̄mbi d̄w̄indi naka ‘En ñ̄ndiñ patak’ ba ‘Wandiñ patak’ w̄indiñ san̄nekal̄iñ, gan s̄ndi nandi-k̄m̄nembi, n̄m woñepi ep klenekal̄iñ.

24 Kusei ñ̄ndiñda: p̄sap̄satti bayak eumbi, kunum kwet kusei k̄m̄ik̄m̄il̄inan nanin ñam taleñguknan sale-talelak, w̄indiñgangot Ama Sis̄in̄ik nokok nainna indaumbi, indañgan tombetat.

25 Gan dama nak p̄ñḡip gawat ba m̄lap kusei kusei bemambi, amatam man ñ̄ndiñḡit kuañ endi siñgi wit-namnekal̄iñ. W̄indiñ inda-namektok een.

26 Amatamdi Noalok nainnan tuk gwam wopum gama n̄m indañ̄il̄mbi n̄itek kuñḡil̄ñ, w̄indiñgangot endi nak Ama Sis̄in̄ik gama n̄m tom̄ñ̄il̄mbi kunekal̄iñ.

27 Endi nanañ tuk nambi, wapatam t̄ñ̄il̄mbi, Noal̄i k̄keñ ḡinañ loñguk wolok tuop. T̄mbi tuk gwam wopumdi suam ep walaimbi, yand̄ip k̄m̄-taleñguk.

28 Lotilok nainnan w̄indiñgangot indañguk: amatamdi nanañ tuk nayañḡil̄ñ, ba nepenepek tuatua kena ba nanañ kena ba it k̄ndik̄ndit kena pa taañḡil̄ñ,

29 gan Lotilí Sodom it kwet biñguk sandap wolonda komba gít kawat komanat kunum ginañ nanin gwi nomik pím yandíphi, ep dímubi kím-taleñgíliñ.

30 Noa ba Lotilok nainnan mílaptí amatam kaikan inda-semguk, wíndíñgangot nak Ama Sísíníktí tómbi inda-dakleutatnan mílaptí inda-semekak.

31 Sandap wolonda isí pawan ba kenanjí ginañ pakañ enda ñíndíñ tínélíñdok nak elet: endí nepenepesí mep ñánelíñdok isí ginañ ním lonekaliñ ba undane isínan ním ñánekaliñ.

32 Loti tamínloñ mílap inda-ñímíñguk wín síndí ním nandí-kamalanekaliñ.

33 No en kwelalok kuñgun enlok tíke kamaiuktok gembí kotakta, kunum-dok kuñgun pailímekak. Tímbi no en naka tímbi kwelalok kuñgun bilakta, kunumdok kuñgun walí palmekak.

34 Nak ñíndíñ sanlet: nain wolonda amatam típettí tim ipat noñgan plon dou palímbi, no matíkembi, no bium palekak.

35-36 Tímbi tam típet endí yakan nanañ míndí palíñlímbi, no matíkembi, no bium palekak.”*

37 Tímbi gwañgwañíli ním-nandímbi eñgíliñ, “Wopum, wín dendíñ indaukak?” Eumbi, eyout manda no ñíndíñ enbi eñguk, “Nepek kímíkmín pataknan moník oeoeli kímín tímíbmbi, nepek delok patak wín inda-daklelak.”

18

Nímolo tí-ta-kuumbi, Ama Sísíník en bí tombekak

1 Tímbi gwañgwañíli nain tuop nímolo tímbi gíñgínembi, ním nandí-mílatanelíñdok Yesulí eyout manda no ñíndíñ enbi

2 eñguk, “It kwet nolok manda kandan ama no kuñguk. Endí amala ním nandí-semliñguk, ba Yambatta bo gíñgíngan ním tí-ñímliñguk.

3 Tímbi it kwet wolok tam kanjak no kuñguk endí manda kandanloñ nain nain bímbi, ñíndíñ nílíñguk, ‘Dík nandí-nambi, kanjíkna ní-gíñgíneumbi, tambonna endok kandañ patak wín ombí-namekak.’

4 Wíndíñ eumbi, kandanlí nandí-kímnembi kulíñguk. Kukapi, síngimek enla ñíndíñ eñguk, ‘Nak ama ním nandí-semlet, ba Yambatta bo gíñgíngan ním tí-ñímlet.

5 Gan wandingan embi, tam kanjak ñalı nain nain mílap ñín pa namlakta tímbi nak jóngo tíke-kímílambi, tambon kak tíkeukak. Ním kañbi, nain tuop gíñgíne bímbi jíklotaut.’ ”

6 Wopumdí eyout manda wíndíñ tí-sembi, gwañgwañíila enguk, “Síndí kandan ama kelamdí nek eñguk wín nandañ ba? Endí tam gíñgínen wín tíke-kímílepi eñguk.

7 Tímbi Yambattí amatam enlok ep kasíleñguk wín nek tí-semekak? Endí gíñgítíli tim sandap kí-tí-ñí-mañ wín nain ombapgan nandí-kímnembi, ním ep kímílek ba? Ním ya.

8 Nak ñíndíñ sanlet: nain ním ombataumbi, platik síník ep kímílekak. Gan nak Ama Sísíníktí bí tommek, nak wolonda amatam nanandí-kílíktínjíat díwín kwelan ep tímba indanekaliñ ba ním?”

Kayombínembi kuañ endí Yambattok dainan díndím indañ

* 17:35-36: Nandí-tale ama díwíndí manda kusip no gamañgot patak eañ. Wín ñíndíñ, “Nain wolonda ama típet endí kena ginañ yakan palíñlímbi, no matíkembi, no bium palekak.”

⁹ Tĩmbi Yesuli yousĩmbi, eyout manda no eĩnguk, wĩn ama endĩ dĩndĩm wĩndĩn nandĩ-kwambĩn dambi, dĩwĩnda nandum pĩmbĩnen tĩlak ama wandisi wala nĩndĩn enguk,

¹⁰ “Nain nola ama tĩpet, wĩn Falisi ama no, tĩmbi takis epep ama no, endĩ nĩmolo tĩndepi tapma it gĩnañ loĩngĩmĩk.

¹¹ Falisi ama endĩ lom ipi, gĩnan gĩnañ enla nĩndĩn nĩmolo tĩmbi eĩnguk, ‘Yambat. Ama dĩwĩn gĩtik endĩ mĩnem tiatia telak juluĩngan kĩmit-kleañ, ba kundit kelam tañ, ba telak joĩngo pa kuañ. Gan nak endĩ wandin nĩm, ba takis epep ama da patak en wandin bo nĩm, wala tĩmbi sĩmba kĩndemda manda ganlet.

¹² Sande noĩngan gĩnañ nak sandap tĩpet endĩkĩe manda klembi, nanañ gĩtik kĩmisipbi patet, ba nepenepek gĩtik epmĩlet wĩn kĩt tambon tambon tambipi, noĩngan wĩn dĩkok pa gamlet.’

¹³ Gan takis epep ama endĩ mayaĩngan sĩnik ipi, kunum gĩnañ deium lolola mĩsĩmbi, yomĩnlok sĩmba gawat tĩnĩpi, kuañ wĩpi, nĩndĩn nĩnguk, ‘Yambat. Nak ama yomat, dĩk mamasa tĩ-namĩn.’ ”

¹⁴ Yesuli eyout manda wĩn tĩ-sem-talembi enguk, “Nak nĩndĩn sanlet: ama nĩali Yambattok dainan dĩndĩm indambi, ilnan nĩnguk, Falisi ama endĩla nĩm. Neta, ama gĩtik nĩsĩlok kosi gĩngĩt tĩke-loaĩda Yambatti ep tĩke-pĩlak, gan no en kayombĩnelakta en Yambatti tĩke-lolak.”

Ama nĩtnein endĩ Kunum Molomdok gĩngĩt indaukak?

¹⁵ Tĩmbi amatamdi Yesuli nĩakĩak bo ep kaupok nandĩmbi, endoĩ yanaĩngĩpi bĩngĩlĩn. Bĩumbi, gwaĩngwaĩnĩli yambĩmbi enombĩmbi enĩ-kĩmisip tĩ-semgĩlĩn,

¹⁶ gan Yesuli kiti-semum bĩumbi, gwaĩngwaĩnĩla enbi eĩnguk, “Wĩn ama nĩandisi nĩala wakan Yambatti enlok gĩngĩtĩnii yambĩ-dĩkĩnelak, wala tĩmbi gwaĩngwa bĩsat yambiumbi nokoĩ bĩwit. Telak masip nĩm tĩ-semnelĩn.

¹⁷ Nak biaĩngan sanlet: no en Yambattok kapmainan gwaĩngwa bĩsat nomĩk nĩm kuup nandĩlakta, endĩ endok gĩngĩt nĩm indaukak. Nĩm sĩnik.”

¹⁸ Tĩmbi Judalok telak dama noli Yesula nĩndĩn nĩnguk, “Endaut kĩndem, nak kuĩngu taletalen nĩmnat kasĩleuttok ep tĩndĩn nĩtek kleut?”

¹⁹ Eumbi nĩnguk, “Nekta naka kĩndem nanlañ? Yambat en noĩnganlĩngot kĩndem sĩnik.

²⁰ Dĩk endĩkĩe manda ip nandĩ-talelañ: dĩk ama nolok tamĩn gĩta joĩngo nĩm kundekamĩk, dĩk ama wĩli kĩm nĩm tĩmbekañ, ba kumbu nĩm tĩmbekañ, ba ama nolok siĩngin joĩngo nĩm siukañ, tĩmbi meĩnga bekala gĩngĩngan tĩ-sem-ta-kuukañ.”[☆]

²¹ Wĩndĩn eumbi nĩnguk, “Manda elañ wĩn gĩtik nak ikan tip plongan kusei kĩmĩpi, taĩngonem tĩ-ta-bĩlet.”

²² Yesuli manda wĩn nandĩmbi, nĩndĩn nĩnguk, “Kĩndem, gan nepek noĩngangot gama tĩmbeĩdok patak wĩn nĩndĩn: dĩk nepenepek gĩtik pakamlak wĩn tualok kĩmĩlĩm tua-taleumbi, mĩnem wĩn danbi, ama pĩmbĩnesĩla emekañ. Wĩndĩn tĩmbeĩda, tambon tuaĩnga wopum kunum gĩnañ pakamekak. Ale, wĩndĩn tĩmbi taleumbi, bĩm nak nep kle-kuukañ.”

²³ Wĩndĩn eu nandĩmbi, mĩnem kwĩlĩkwĩlĩn asup sĩnik palmĩngukta tĩmbi gĩnan mĩlataĩnguk.

²⁴ Yesuli wĩn kaĩbi enguk, “Ama mĩnem kwĩlĩkwĩlĩnjĩat Yambattok gĩngĩt indanelĩndok nandañ endĩ gliĩgliĩnat.

²⁵ Kamel noli lĩk bemdok gĩnañ mĩnam wolok nĩa tombep nandumda endĩ gliĩgliĩn tĩmbek. Gan ama kwĩlĩkwĩlĩ wopumnat noli Yambattok gĩngĩt

[☆] 18:20: Kisim Bek 20:12-16

indambi, endok kapmainan kuup nandi lakta endi gliñgliñ wopum sinik timbek.”

²⁶ Windiñ eumbi, manda nandiñgiliñ endi ñindiñ eñgiliñ, “Ei, tikap windiñda, ama noli kuñgu taletalen nimnat kasileuptok tuop no nim patak!”*

²⁷ Timbi Yesuli enguk, “Nepek no amal timbektok tuop nim win Yambatti tuop ti-talewik.”

²⁸ Timbi Petloli niñguk, “Nindok kandañ bo nitek? Nindi nepenepet ba giñgitiñ giti pat-nimañ win yambi-talembi, dik gep kle-kuamñ win!”

²⁹ Eumbi enguk, “Nak biañgan sinik sanba nandiwit: ama giti Yambattok giñgit indam kuneliñdok isi ba tamjii ba dasi kwayañjii ba menj bepsi ba gwañgwanji bisat yambi-taleañ endok kandañ win ñindiñ:

³⁰ endi giñgitsii yambiñgiliñ wolok kinjan kwelangan yousi-semum kasilenekaliñ, timbi giñgitsii kombli wali giñgitsii damanin win yapma klelak. Timbi nain gamañda indaukakan endi kuñgu taletalen nimnat kasilenekaliñ.”

Yesu en kimbilalekak wala gwañgwañiila eni-kaik tañguk

³¹ Yesuli gwañgwañii 12 wali nisiñgan patneliñdok yanañgipi, ñindiñ enguk, “Nandañ: nindi Jerusalem ñaneñdok ñamiñ, timbi wolok plofet amal Ama Sisinik nokok plon manda giti youyoulin wolok tuopkan indaukak.

³² Juda amal ama sambat nolok kisinin napilimbi, endi nan-lakalaka embi, kolan tinambi, iwitti nep suambi,

³³ kolan sinik nep waipbi, nulim kimbetat. Timbi maim tipet git no ñaumbi, bindambo kimnan nanin kaitambi milaletat.”

³⁴ Yesuli windiñ eñguk, gan gwañgwañiili nek indañimekak win nim nandi-dakleñgiliñ. Manda wolok kusei kimsembi-semum pakukta timbi endi win nim nandi-kiliñ eñgiliñ.

Ama dai sisipm noli Yesu en Mesia win nandi-dakleñguk

³⁵ Yesuli Jeliko it kwet timbi dumalaumbi, ama dai sisipm no telak pawan pipapi, kitiinat ti pakuk.

³⁶ Papi, amatam asup makleum nandimbi, eni-nandimbi eñguk, “Ñin nek tañ?”

³⁷ Eumbi niñgiliñ, “Yesu Nasalet nanin endi bilak.” Windiñ eumbi

³⁸ kiti-ñimimbi eñguk, “Yesu, Devittok Kombli, dik naka ginañ busuk tinamiñ!” Windiñ kitiumbi,

³⁹ telak dama tiñgiliñdi ñombimbi eñgiliñ, “Ei, gitak pat!”, gan ama wali wopungan kitiimbi eñguk, “Devittok Kombli-o, dik naka ginañ busuk tinamiñ!”

⁴⁰ Timbi Yesuli win gan bi ipi, ama win nañgipi endoñ bineliñdok eumbi, nañgip ñasiñgan bumbi ninandimbi eñguk,

⁴¹ “Nak nek ti-gamettok nandi lañ?” Eumbi niñguk, “Wopum, nak bindambo daut deiuptok nandi let.”

⁴² Windiñ eumbi, Yesuli niñguk, “Windiñda bindambo dei! Nanandi-kilitiñgal gep timbi kin dem dalañ.”

⁴³ Windiñ eumbi, wolongan dai tombim deimbi, Yesu klembi, Yambatta kot giñgit miñguk. Timbi amatamdi kundit win kañgiliñ endi bo Yambat ni-ta-lo tiñgili ñ.

* **18:26:** Juda amalok nanandinji no win ñindiñ: tikap minem kwilikwili asup pat-semalakta, ñindiñ inda-daklelak: Yambattok gwilamd endok plon patak.

19

Ama Sis:in:ik endi ama pait-papal ep lonj:mbi epmektok indañguk

¹ T:mbi Yesuli Jeliko it kwelan tombi, d:ik:ne ñaupi ñañguk.

² It kwet wandi:ñ ama no kuñguk, koi Sakius. Endi takis epep amalok telak damanji no, en minem kw:likkw:li wopum palmi:ñguk.

³ Endi Yesu kauptok nandi-koñgom t:ñguk, gan endi ama dumanda t:mbi ama kim:in gi:t:kti masimasip t:-ñ:m+umbi, kauktok tuop n:m.

⁴ W:ndi:ñda endi yapma klembi, dama woñep ñambi, komba endi lololok tuop nolok plon lombi, “Yesuli telak ñolok bi:utak” w:ndi:ñ nandi:mbi, kauktok mand: pakuk.

⁵ T:mbi Yesuli kwet wolok ña tombi, deium loumbi, Sakius kañbi n:ñguk, “Sakius. Platit p+: Nak man ñ:n d:ikok ilan ñam palettok elet.”

⁶ Eumbi nandi:mbi, platit s:n:k p:mbi, Yesu sil:sil:nat ilnan ni-tiañeumbi loñguk.

⁷ T:mbi amatam w: kañg:li:ñ endi gi:t:ik kusei kim:ipi, e-balep t:mbi eñg:li:ñ, “Endi yom amalok ilan pap dowepi loñak.”

⁸ Gan Sakiusli m:lap ipi, Wopum ñ:ndi:ñ n:ñguk, “Wopum, nak ñ:ndi:ñ t:mbep nandi:let: nak nepenepetna tamb:pi, tambon ama p:mbi:ñes:ila emetat. Ba nak nimbek nolok nepenepes: juluñ t:mbi epgutta, nak bi:ndambo nain t:pet t:pet ombi-semetat.”

⁹ Yesuli manda w:in nandi:mbi n:ñguk, “Ama ñali bo Ablaamdok komblin* kulakta t:mbi Yambatti sandap ñolonda it ñolok kuañ en kolandok kiinan nanin sepma t:keumbi, k:ndem pakañ.

¹⁰ Nak Ama Sis:in:ikti amatam pait-papal enda wakan ep lonj:mbi epmektok indañgut.”

Ama Wapmañli undanem bi:mbi, gi:ñg:it:ñi:lok tuanji ombi-semekak

¹¹ Yesuli Jerusalem t:mbi dumalañgukta t:mbi amatamdi ñ:ndi:ñ nandi:ñg:li:ñ, ‘Yambatti kusei kim:ipi, indañgan n:mbi-d:ik:ñeupi t:lak.’ Kusei w:ndi:ñda t:mbi Yesuli yous:mbi, eyout manda no amatam mandan nandi pak:li:ñ enda ñ:ndi:ñ enbi

¹² eñguk, “Ama loloñ noli kwet kul:ñguknan wolok ama wapmañ indauktok nandi:ñguk. Kusei wala t:mbi endi ama wapmañji n:mbi taleuktok kwet mayañgan ñambi, nombo undane bi:uktok eñguk.

¹³ Embi, kena gwañgwañii endoñnan nanin kit tambon tambon kit:semum bi:umbi, ama noñgan noñgan minem lik noñgan† embi enguk, ‘S:ndi minem ñ:n t:kembi, kena m:ñ:li:mbi, nak ñam undane bi:utat wolok tuop.’ W:ndi:ñ embi ñañguk.

¹⁴ T:mbi endok gi:ñg:it:ñii nandi-kunjita t:-ñ:m+ñg:li:ñ endi ama di:w:in ep danbi, en kle ñambi, ñ:ndi:ñ eneli:ñdok eni-muk:li:ñ, ‘N:ndi ama ñ:n endi ama wapmañni kuuptok n:m nandam:ñ.’

¹⁵ T:mbi ama w:in ama wapmañji n:mbi taleumbi, ilnan undanem bi:ñguk. Bi:mbi, kena gwañgwa minem emi:em:in endi minem w:in nitek ka-d:ik:ñeum bendi:ñguk w:in ka-nanduktok endi kit:semum bi:neli:ñdok eñguk.

¹⁶ Eumbi, dama bi:ñgukti ñ:ndi:ñ n:ñguk, ‘Molom, d:ik minem lik noñgan namguñ, gan nak kenanewambi, minem lik kit tambon tambon ikan yous:mbi indañguk.’

* **19:9:** Sambat ñolok gi:nañ ‘Ablaamdok komblin’ manda wolok walan t:pet: Sakius endi Juda ama, t:mbi Ablaamdi Yambat nandi-k:li:kti t:-ñ:m+ñguk w:ndi:ñgangot t:ñguk. † **19:13:** M:inem lik noñgan gi:nañ kena nain 100 wolok tuan dasium pakuk.

17 Wɨndiñ eumbi niñguk, ‘Kena gwañgwa kindem dik kundit kindem sinik tiñguñ. Dik nepek tip minam win ka-dikñe-kiliñ eñguñda timbi it kwet kit tambon tambon yambi-dikñeuñdok ganba talelak.’

18 Timbi ama noli bɨmbi niñguk, ‘Molom, dik minem lik noñgan namguñ, gan nak kenanewambi, minem lik kit tambon ikan yousimbi indañguk.’

19 Wɨndiñ eumbi niñguk, ‘Ale, dik it kwet kit tombongot yambi-dikñeukañ.’

20 Timbi ama noli bo bɨmbi niñguk, ‘Minemga ñin. Nak win sandumdi timpi biwam pakuk.

21 Nekta, dik ama kunduwat, dik kena nim tiñguñdi ama nolok kena meñdok bien epep pa tilañ, wala timbi nandi-misi-gambi, wɨndiñ tiñgut.’

22 Wɨndiñ eumbi niñguk, ‘Kena gwañgwa kolan dik, ditnalok mandaña waliñgan manda plon gapiletak. Dik naka nandum nak ama kunduwat, kena nim tiñgutti ama nolok kena meñdok bien epep pa tilet wɨndiñ nandi-namlañ ba?

23 Tikap wɨndiñda, kusei nekta dik minemna tikembi, minem ilan nim kimikuñ? Kimilimda, minem wali kenaneumbi, bien indaumbi bɨmbi epmet ñak.’

24 Wɨndiñ embi, ama wolok ikiliñ enda ñindiñ enguk, ‘Minem miñgut win lom tikembi, ama nin minem lik kit tambon tambon palmilak enda miwit.’

25 Eumbi niñguliñ, ‘Wopum, endi ikan kit tambon tambon palmilak win!’

26 Wɨndiñ eumbi enguk, ‘Nak ñindiñ sanba: no en nepek ka-dikñelok mimin win tike kulakta, enda nombo yousimbi mllok, timbi no en win nim tike kulakta, endok nepek palmilak win apma tike-ñimlok.

27 Timbi kanjiknai yambi-dikñeuttok nim nandi-namguliñ win sɨndi ñolok yanañgip bɨmbi, dautnanangan yandipmi kimbɨt.’ ”

Ama Sisirik Yesu endi Jerusalem ginañnan ama wapmañ wandin kena tiñguk

Yesuli ama wapmañ nomik Jerusalem loñguk

28 Yesuli wɨndiñ eu taleumbi, Jerusalem it kwet timbi dumalauktok yousimbi ñañguk.

29 Ñakap, kwet kimin koi Oliv wolok lombi, Betfage git Betani it kwet ep timbi dumalaumbi, gwañgwañiit tipet eni-mupi

30 enguk, “Siti it kwet da wolok ñawit. Ña tombi, doñki niñañ no toali toptopmin palimbi kandetamik. Doñki niñañ win gitikñin, win ama noli wolok plon no nim pipakiliñ. Win timbi indaumbi pisapi nañgip bɨwit.

31 Tikap ama noli ‘Nekta pisakamik?’ sani-nandumbi, ñindiñ nindekamik, ‘Wopumdi wala elak.’ ”

32 Timbi ama tipet eni-mukuk endi ñambi, enguk wolok tuop timbi indañgimik.

33 Timbi doñki niñañ pisaliñilipi, molomñiil engiliñ, “Siti nekta ñin pisakamik?”

34 Eumbi, “Wopumdi ñala elak” eñgimik. Eum nandi-semumbi,

35 Yesuloñ nañgip ña tombi, sauloñjet doñki niñañlok plon kimipi, Yesu timbi plaptaumbi, wolok plon lo pipakuk.

36 Pipalim nañgip ñaumbi, koi tike-loneliñdok amatamdi sauloñji telak ñañguknan sambat plon ipane-ta-ñañguliñ.

37 Timbi Yesuli Jerusalem timbi dumalaumbi, Oliv kwet kimin klok-loñennan piñilimbi, amatam kimin wopum en kle kuñguliñ endi kusei

kimipi kot timbi, e-silisili tiñgilañ. Endi kundili gembinat gitik timbim kañgilañ wala timbi Yambat wopungan ni-kindekindem embi,

³⁸ ñindiñ eñgilañ,

“Wopumdi ama wapmañ ni-mulim nindoñ bilak
enda gwilam mlok!”[☆]

Kunum Molom Loloñ sinik busuk nimlak
endok koi ni-ta-lona!”

Windiñ kiti-kolimbi,

³⁹ Falisi ama nindi amatam kimin wopumdok boñgipsinan ñañgilañ endoñnan nasi diwin endi manda wala nandum pumbi, Yesula niñgilañ, “Endaut, gwañgwañgai enombumbi biwit!”

⁴⁰ Eumbi tambane enguk, “Nak ñindiñ sanba: tikap endi binetaña, kawatti gitik ñali kitiñetañ.”

⁴¹ Timbi Yesuli Jelusalem timbi dumalaumbi, it kwet win kañbi, kut-blambla embi,

⁴² ñindiñ eñguk, “Jelusalem nasi, man ñindiñgit telak nek ñali busuk timbi inda-samek win nandinelin ñak!‡ Gan wali dausinan sembin palimbi, nim ka-dakleañ.

⁴³ Kusei ñindiñda windiñ sanlet: nain inda-samumbi, kanjiksiili bumbi, kwet tuop masip sannelindok sañ wandin sep gimbu embi, dim pawan kwet kimili loumbi, dim makleumbi, miknat sindoñ lonekalin.

⁴⁴ Lombi, isi kwesi wakit wembe gwañgwanjii wolok kuañ sindi sandipbi, sep timbi kola-talenekalin. Timbi isi wialimbi, kawat noli nolok plon nim gali kwambiñ dambi palekak. Yambatti sep plaptauktok sindoñ biñguk, gan sindi kilanji win nim ka-nandi-dakleñgilañda timbi kanjiksiili windiñ ti-samnekalin.”

Yesuli nindi manda nimbumbi kena tiñguk wala Juda ama biesli ni-kañgilañ

⁴⁵ Timbi Yesuli tapma it sañ jimba ginañ lombi, ama nepenepek tuatualok kimikilin yambumbi, ginañ komba dumbi, kusei kimipi, walinin ep kle kolinipi

⁴⁶ enguk, “Tapma it ñolok plon Yambattok manda ñindiñ youyoulin patak, ‘Nokok itnali nimolo ti-namnamlok it palekak’,[☆] gan sindi win timbumbi, kumbu ama piñdasi endok pat-sembi it nomik tilak.”

⁴⁷ Timbi Yesuli sandap tuop tapma ilan ñambi, amatam eni-daut ti-semñilimbi, tapma ama biesi git endikne manda nandi-tale ama ba Judalok telak damanji endi en wili kimnelindok telak lonjiñgilañ,

⁴⁸ gan amatamdi endok mandan nandinelindok en gita galiñgilañda timbi ama biesli en witelindok telak no nim kañgilañ ñ.

20

¹ Nain nola Yesuli tapma ilan amatam eni-daut ti-sembi, giñgit manda kindem eniñilimbi, tapma ama biesi wakit endikne manda nandi-tale ama ba ama biesi diwin endi kanep bumbi,

² ñindiñ ni-nandiñgilañ, “Dik tapma ilan ñolok kundit kusei kusei pa tilañ win nindi windiñ tindilok gembu gamguk ba ganbi taleñguk win nimbim nandina.”

³ Eumbi tambane enguk, “Nak bo ekaeka no sani-nandi-wambi nanbi nandiwa:

[☆] 19:38: Kap 118:26   ‡ 19:42: Yambatti epma tikeuktok Yesu ni-mukuk win nandi-kwambiñ daumda, Yambat gita busuk inda-semek.   [☆] 19:46: Aisaia 56:7

4 nindi Yoane nimbibi taleumbi, tuk ii-sem kena tñguk? Wñ Kunum Molomdi ba ama noli?”

5 Eumbi, nisñgan manda e-kle-kot timbi eñgñliñ, “ ‘Kunum Molomdi’ wñdññ nñnam, ññdññ nñnbetak, ‘Wñdññda sñndi kusei nekta mandan nñm nandi-kwambññ dañgñliñ?’

6 Ba ‘Ama noli Yoane nimbibi taleñguk’ wñdññ nñnam, amatam nin Yoane wñ plofet ama nandi-kwambññ dañ endi kawatti nñndip kñmnetañ.” Wñdññ embi,

7 ññdññ tambane nñgñliñ, “Wñ nindi nimbibi taleñguk wñ nñm nandamññ.” Eumbi

8 enguk, “Ale, nak bo nindi nanbibi taleumbi, kundit ññn pa tñlet wñ bo nñm sanbetet.”

Yesuli ama biesi endi wain kena kandikñe ama kolan wandin eñguk

9 Timbi Yesuli kusei kñmipi, amatamda eyout manda no ññdññ enguk, “Ama noli wain kena tñguk. Wain tñpi-talembi, kenan wñ kandikñe amalok kñsñnan kñmipi, nain ombapgan kwet mayañgan nolok ña kuuptok ñañguk.

10 Bien epeplok nain indaumbi, kena gwañgwa sñlanin no bien diwñ epmektok kandikñe amaloni nñ-mulñm ñañguk. Ña tombimbibi, kandikñe amalñ waipbi, slak undane ñauktok nñ-mukñliñ. Nñ-mulñm ñaumbi,

11 molomli nombo kena gwañgwa sñlanin no nñ-mulñm ña tombimbibi, en bo waipbi, siñgi mayek tñ-lamipi, slak undane ñauktok nñ-mukñliñ.

12 Timbi molomdi nombo kena gwañgwa sñlanin no nñ-mukuk wñ endi wñt wekat mñmbi kle kokñliñ.

13 Wñnaña wain kena molomdi enla embi eñguk, ‘Nñtek tñlok? Ip nandñlet: nak nññana noñgangot wale kñndem tñ-ññmlet en nñ-mulam ñaumeke, giñgiñgan tñ-ññmbi, bien nandi-ññmumbi epmek bek.’ Wñdññ embi, nññañ nñ-mulñm ñaumbi,

14 kandikñeli nññañ wñ kañbi, nisñgan e-nandi timbi eñgñliñ, ‘Ñalñgan beulok kii gwatnam bimbin kasñleupi bñlak bek. Wñtnam kñmbimbibi, kena ñalñ nñndok giñgñt tñmbekak.’ Wñdññ embi,

15 wain kena pawan munñmunñt tñ pñmbi, wñli kñmguk.

Sñndi nñtek nandañ, kandikñeli wñdññ tññgñliñda timbi wain kena molomdi nñtek tñ-semekak?

16 Endi bñmbi, kandikñe wñ gñtik yandñpmñ kñm-taleumbi, kenan wñ kandikñe ama diwñ nolok kñsñnan kñmñlekak wñ!” Timbi amatamdi manda wala nandum pñmbi eñgñliñ, “E e, wñ nñm! Wñdññ nñm tñndñlok!”

17 Gan Yesuli dai gembñnatgan yambimbibi enguk, “Tñkap wñdññda, manda youyoulin ñalñ nek plon e-yout tñlak?

‘It kñndikñndit amalñ ta kawatti tñndñn wñ siñgi wñlñmgñliñ

walñ wakan ta bien sñnik,

ta diwñ gñtik yapma klelak.’*

18 Timbi ta wolok kandañ wñ ññdññ: no en ta wolok plon pi wñlekta, endi lñlñmeukak, timbi ta walñ ama nolok plon pi wñlekta, wñli gñkñeukak.”

19 Timbi endikñe manda nandi-tale ama gñt tapma ama biesi endi Yesuli eyout manda wñ nisñla eñguk wñ nandi-daklembi, nain wolondañgan tñkenep nandiñgñliñ, gan endi amatamda mñsñmbi, kak biñgñliñ.

Takis mñnem kñm-kñm-ittok Yesu nñ-nandiñgñliñ

* 20:17: Kap 118:22, wain kena molomdok nññañ wakñt it ta walñ Yesulok walan.

20 Endikñe manda nandi-tale ama git tapma ama biesi endi Yesu Roma ama Judia kwet ka-dikñeñguk endok kiinan kim+tnel+ñdok telak lonjiñg+liñ, wala timbi endi Yesuli nek tiñguk ba manda nek eñguk wala ka-tuapi, ama pawanjene deimbi, manda tike ku tañ win eni-mulimbi, Yesuloñ ñañg+liñ. Nambi, mandali sisoñ ti-ñim+nel+ñdok d+nd+im walan juluñgan tiñ+pi,

21 n+mbi eñg+liñ, “Endaut, n+ndi nandi-gamam+ñ, dik manda elañ ba e-daut t+lañ win d+nd+im s+nik, timbi ama loloñ ba p+mbiñen git+ik manda telat noñgan plon enbi, Yambat n+tek kim+it-klenel+ñdok biañgan eni-daut pa ti-sem+lañ.

22 W+ndiñda dik n+mbi nand+ina: endikñe mandali takis minem Sisala m+im+lok nandi-n+mlak ba n+im?”

23 Eumbi, ti-kuyuksi ka-daklembi enguk,

24 “Minem kwandai satnin no daut nam+it!” Eumbi daul+m+um kañbi eni-kañguk, “Ama walan git koi kundit wolok patak win nindoñ?” Eumbi tambane “Sisaloñ” niñg+liñ.

25 Eumbi enguk, “W+ndiñda Sisalok giñgit win Sisala tambane m+nekal+ñ, timbi Yambattok giñgit win Yambatta tambane m+nekal+ñ.”

26 W+ndiñ eumbi, amatamdok daus+nan mandali sisoñ ti-ñim+nel+ñdok tuop n+im endi Yesulok mandala nanandi kena timbi, kwap em pak+liñ.

K+imnan nanin m+lam+lattok Yesu ni-nandiñg+liñ

27 Sadusi amal+ “Ama semb+semb+n endi n+im m+lam+lattok” w+ndiñ pa eañ endoñnan nanin d+w+nd+ Yesuloñ b+mbi

28 ni-nandi+mbi eñg+liñ, “Endaut, Moseli endikñe manda yout-n+imguk wal+ ñ+ndiñ t+neñdok elak: t+kap ama nol+ tam+nnat yam+n papi sembekta, endok dal ba kwayañli endok tam kanjak win t+kembi, endok gwañgwa bisat ep timbi inda-ñ+m+nekal+ñ.✧

29 Ale, nain nola dakwaya kit tambon t+pet kuñg+liñ. Kuñ+pi, tual+ tam t+kembi, yam+n papi semb+ñguk. Sembumbi,

30-31 mona git gwik endi bo tam wakangot t+kembi semb+ñg+m+ik. Win dakwaya kit tambon t+pet endi git+ik tam win t+kembi, yam+n papi semb+taleñg+liñ.

32 Timbi siñgi tam endi bo lakat papalembi semb+ñguk.

33 Ale, ama dakwaya kit tambon t+pet endi tam noñgangot win t+keñg+liñda timbi, ama semb+semb+n kimnan nanin kaitambi m+latnekal+ñ nain wolonda tam win endi nindok tam s+nik timbekak?”

34 Timbi Yesuli enguk, “Amatam kwelan kuañ endi wapatam pa tañ,

35 gan Yambatti amatam nandum tuop ti-semumbi, jimba nolok nainnan kunel+ñdok kimnan nanin ep timbi m+latnekal+ñ endi wapatam n+im t+nekal+ñ,

36 endi eñaloli kuañ w+ndiñgangot kunekaliñ. Timbi Yambatti kimnan nanin ep timbi m+lak+liñda timbi endi enlok wembe gwañgwañii kumbi, b+ndambo semb+nel+ñdok tuop n+im.

37 Timbi Moseli bo ñ+ndiñ n+ni-daklelak: ama semb+semb+n endi kimnan nanin pa m+lakañ. Neta, komba mambenli komba nolok plon duat-pakuk wolok kasat tiñ+pi, Wopumda ñ+ndiñ elak, en ‘Ablaamdok Yambat ba Aisaktok Yambat ba Jekoptok Yambat’.✧

38 W+ndiñda timbi endi git+ik Yambattok dainan kuñgunjiat, wala timbi Yambat endi ama kaik kuañ endok Yambat, ama semb+semb+n endok Yambat n+im.”†

✧ 20:28: Lo 25:5 ✧ 20:37: Kisim Bek 3:6,15,16 † 20:38: Yambat endi ama p+ñg+psi semb+semb+n, gan g+nañji tip gama kaik pakañ endok Yambat, timbi endi nain taletalenan p+ñg+psi bo timbi kaik taumbi kunekaliñ.

39 Tĩmbi endĩkĩe manda nandĩ-tale ama dĩwĩndĩ ñĩndĩñ tambane nĩngĩliñ, “Endaut, dĩk manda kĩndem bien elañ.”

40 Tĩmbi bĩndambo nĩ-nandĩnelĩñdok mĩsĩmbi, kak biñgĩliñ.

Yesulĩ enlok kuseĩñĩla enĩ-nandĩñguk

41 Tĩmbi Yesulĩ ñĩndĩñ enĩ-nandĩñguk, “Nĩtehta tĩmbi Mesia endĩ Devittok Komblin sĩnĩk wĩndĩñ pa eañ?”

42 Kusei ñĩndĩñda wĩndĩñ sani-kalet: Yambattĩ Mesiala manda no nĩnguk wĩn Devit en Kap gĩnañ ñĩndĩñ youkuk, ‘Molomdĩ nokok Wopumna ñĩndĩñ nĩnguk, Dĩk kĩtna dĩndĩm kandañ pipalĩmbi,

43 kanjĩkgai wĩn ep pĩmbi, kesĩka kapmai yapĩletat wolok tuop.’‡

44 Devittĩ Mesia ‘Wopumna’ nĩngukta, Mesia endĩ nĩtek Devittok komblin?”

Kuñgu nĩtein walĩ Yambattok dainan tuop tĩlak

45 Amatam gĩtik nandĩ palĩñĩmbi, Yesulĩ gwañgwañĩla ñĩndĩñ enguk,

46 “Sĩndĩ endĩkĩe manda nandĩ-tale ama yambĩ-nandĩ-kĩliñ embi kunekalĩñ. Endĩ ama loloñ nĩsĩlok dasindasin ombap dasimbi ña-bĩ tĩnep nandañ, ba amatam ipakanan kĩmĩn kokañ endĩ giñgiñgan tĩ-semnelĩñdok nandañ. Tĩmbi nanañ sina wopumnan ba it kiyau gĩnañ endĩ pitit kĩndem damandama patakngot pitnepi nandañ.

47 Tĩmbi endĩ tam kanjak juluñgan tĩ-sembi, isi ba nepenepesi yolom ep semañ, tĩmbi dĩndĩm walan tĩnelĩñdok nĩmolo ombap pa tañ. Juluñtsĩla tĩmbi kĩnjan yousĩ-semum ombĩ-tĩkenekalĩ.”

21

1 Tĩmbi Yesulĩ deium loumbi, amatam mĩnem kwĩlĩkwĩlĩnjĩat tapĩkot mĩnem dĩngwinda gĩnañ kĩmĩlĩm pĩumbi yambĩñguk.

2 Tĩmbi tam kanjak pĩmbĩñen no endĩ bo bĩmbi, mĩnem gĩmĩn tĩpet kĩmĩlĩm pĩumbi kañbi

3 enguk, “Nak biañgan sanlet: tam kanjak pĩmbĩñen ñalĩ mĩnem kĩmĩlak walĩ amatam dĩwĩn gĩtikĩ mĩnem kĩmĩlalĩñ wĩn yapma klelak.

4 Neta, dĩwĩn gĩtik endĩ nepek tokñetokñengan pat-semhlaknan nanin tĩkembali, lakatgot tapĩkot kĩmĩlalĩñ, gan tam pĩmbĩñen endĩ nĩmĩninnan nanin nepek kuñgun ka-dĩkĩelok tuop palmĩk wĩn gĩtik kĩmĩlak.”

Nain taletalenan nek indaukak?

Nain taleup tĩñĩmbi nĩtek indaukak?

5 Tĩmbi ama dĩwĩndĩ tapma it kañbi, wala ñĩndĩñ eñgĩliñ: it wĩn kawat kĩndemlĩ tĩndĩn, ba nepenepek tuan loloñ tapma mĩmĩn pakuk wala tĩmbi pama walalan indañguk. Tĩmbi Yesulĩ enguk,

6 “Sĩndĩ nepek neta daukañga tañ wolok nak ñĩndĩñ sanba: nain indaumbi, kawat gĩtik ñĩn mep kolĩm kwelan pĩumbi, kawat nolĩ nolok plon no nĩm galĩ patnekalĩñ.”

7 Wĩndĩñ eumbi nĩ-nandĩmbi eñgĩliñ, “Endaut, nepek wĩn nain nekta sĩnĩk indaukak, ba jimba kundit nek ñalĩ indaumbi kañbi, nepek walĩ indaupi tĩlak wĩn nandĩnekamĩñ?”

8 Tĩmbi enguk, “Sĩndĩ ka-kĩliñ embi kunekalĩñ! Nĩm kañbi, juluñ amalĩ juluñ tĩ-sammelĩñ. Ama asuptĩ nokok kotna plon bĩmbi, ñĩndĩñ enekalĩñ,

‡ 20:43: Kap 110:1. No en ama wapmañdok kii dĩndĩm kandañ pipatak endĩ koi gĩngĩlat ba gembĩ wopumnat.

'Nak Mesia wakan', ba 'Nain ip dumalalak'. Sindi ama windiñ pa eañ win nim ep kle-kunekaliñ.

⁹ Timbi kantri nolok ginañ ba kantri diwindok boñgipsinan mik indaumbi, wolok giñgit nandinekalñ, wolonda sindi nim mis-kolanekaliñ. Nepek wandisi wali damandama indauktok een, gan nain taletalen wali wolongan nim indaukak."

¹⁰ Timbi yousimbi enguk, "Kantri noli kantri nola mik ti-semumbi, ama wapmañjlok sambaliili nisiñgan minekalñ.

¹¹ Timbi nain wolonda kwet kwet kenñ wopum ba nanañ map ba jimat kusei kusei indaumbi, kim tambat indaukak, ba kunum plon jimba kundit ba nepek ka-misimis in wopum indanekaliñ.

¹² Nepek gitik wali gamañ nim indañlimbi, endi naka timbi sep timbi kolanelindok sep kle-gimgim embi sepbi, it kiyaunji ginañ manda plon sapipi, it kwambiñji ginañ sep kimilimbi, ama wapmañ ba kandikñe ama endoñ sanañglim ñambi, mandala dausinan itnekalñ.

¹³ Nain wolonda giñgit manda kindem ama wala enineliñdok kilanji indaukak.

¹⁴⁻¹⁵ Nain wolonda natna nanandi sambi, manji timba londaumbi, kanjiksii gitik endi sindok mandanji nandimbi, mandanji wtneliñdok ba manda wal julufgan win timbi indauktok telal lonjinekalñ. Kusei wala timbi sindi ginañji ginañ ñindñ nandi-kwambiñ danekaliñ, 'Nandi manda nek enambi, nip kasopmeukak wala itañgan nandi-kwinakwinale nim tinekamiñ'.

¹⁶ Menji besi ba dasii kwayañjii ba wekat dipsi ba nosii endi bo bola ti-samumbi, kanjiksiili sindoñnan nanin diwin sandip kimnekalñ.

¹⁷ Kwet tuop amatandi naka timbi nandi-kunjat pa ti-samnekalñ,

¹⁸ gañgan Yambattok dainan kumbanji sak noñgan no nim pailekak.*

¹⁹ Sindi gilim dambi kunekaliñda, kuñgu kwambiñji kasilenekaliñ.

²⁰ Sindi kanekaliñ win: mik amali bimbi, Jerusalem kle-gimbutnekalñ. Nain wolonda it kwet win timbi kolauktok nain dumalalak windñ kanandinekalñ.

²¹ Ka-nandimbi, ñindñ tinekalñ: Judia kwelan pakañ endi kwet janginnan pi ñanekaliñ, timbi Jerusalem pakañ endi bo walinin pi ñanekaliñ, timbi kwet nolok pakañ endi Jerusalem nim lonekalñ. Kusei ñindñda windñ tinekalñ:

²² manda gitik it kwet wolok plon youyoulin patak wolok bien indauktok Jerusalem nasili nain wolonda kolanjlok kinjan tikenekaliñ.

²³ Nain win kolan sinikta timbi tam gwañgwa minjipsiat ba tam ñakñakta num emañ endi blasñgandok. Milap wopum sinik kwelan indaumbi, Yambattok gimbit wopum bien amatandoñ inda-semumbi,

²⁴ diwin kakitti yandipmum kimnekalñ, diwin ep topbi yanañglimbi, kwet kwet ña-talenekalñ. Timbi kwet nolok nasili Jerusalem it kwet ma tikembi, ep pi-yali-ta-ñaumbi, Yambatti nain kimt-semguk win taleukak wolok tuop."

Ama Sisnik endok tomtom nain

²⁵ Timbi Yesuli yousimbi enguk, "Timbi nepek gitikñin kusei kusei maim, yakip ba domboñgip plon indaukak, ba kwelan tuk kimbñdi tawambi, giñgili wopum kitukak. Kusei wala timbi kwet kwet kuañdi ginañji mlataumbi, nanandinji nim dakleukak.

* **21:18:** Manda wolok kusei win ñindñ: Yambatti amali nek ti-samnekalñ win nandi-talelak.

²⁶ Tĩmbi nepek kwambiñ kunum plon pakañ, wĩn maim, yakĩp, domboñgĩp nek, ep minjalĩmbi jĩlopbi, kwesi binekaliñ, wala tĩmbi nepek kolan nek kwetta inda-ñĩmekak wala amatamdĩ mĩsĩmĩsĩñĩpi mandĩ-ta-kuñĩpi, kĩm katap tĩnekalĩñ.

²⁷ Wĩnaña kanekaliñ wĩn: nak Ama Sĩsĩnĩktĩ mulukua gĩnañ pĩ tombi, gembĩ ba nulĩnulĩn wopumna tĩmba dakleukak.

²⁸ Nepek mĩlap wandisĩ wakan kusei kĩmĩp indaumbi, Yambattĩ sapma tĩkeukak wolok nain tĩmbi dumalaukak wala tĩmbi sĩndĩ deium loubi nandĩ-pañgĩtanekaliñ.”

²⁹ Tĩmbi Yesulĩ eyout manda no ñĩndĩñ embi enguk, “Sĩndĩ komba fik† ba komba dĩwĩn nandĩ-sĩwĩtnekalĩñ.

³⁰ Endĩ mindĩnjĩ tawa lambĩ dapmĩumbi, maim nain indaup tĩlak wĩn sĩndĩ dausĩlĩ kañbi nandĩ-dakleyañ.

³¹ Wĩndĩñgangot mĩlap walĩ indaumbi kañbi, ñĩndĩñ nandĩ-daklenekaliñ, ‘Nain nĩm ombataumbi, Yambattĩ amatamñii indañgan yambĩ-dĩkñeukak’.

³² Nak biañgan sanba: ama sambat man ñĩndĩñgĩt kuañ endĩ gama nĩm kĩm-taleñĩlĩmbi, nepek gĩtĩk ñalĩ inda-taleukak.

³³ Kunum kwet endĩ talendekamĩk, gan nokok mandanalĩ nĩm taleukak. Nĩm sĩnĩk.

³⁴ Sĩnla kuñgunjĩ ka-dĩkñe-kĩliñ enekaliñ. Nĩm kañbi, nanandĩnjĩlĩ tuk kimbĩñ ba nana sinat ba kwelalok mĩlap wolokgot pat-samumbi, Ama Sĩsĩnĩk nokok tomtomnala nandĩ-kamala-kuumbi, kaikan inda-samek.

³⁵ Sĩsoñlĩ gaut gembĩnat kaikan tĩkelak, wĩndĩñgangot nain wopum walĩ amatam gĩtĩk kwet tuop kuañ kaikan inda-semekak.

³⁶ Wala tĩmbi sĩndĩ nain tuop ka-kĩliñ embi, gembĩ pat-samektok nĩmolo tĩ-kuñĩpi, nepek inda-samekak wĩn gumañ maklembi, Ama Sĩsĩnĩk nokok dautnanan siñgi mĩsĩ nĩmnat indambi itnekalĩñ.”

³⁷ Yesulĩ sandap tuop tapma ilan lombi, amatam enĩ-daut pa tĩ-semguk, tĩmbi kĩlĩm elĩñguk tuop endĩ pĩ Oliv kwet jañgĩn kandañ ñambi doulĩñguk.

³⁸ Kwet salaumbi, amatam gĩtĩk endĩ tapma ilan lombi, Yesulok mandan nandĩnelĩñdok endoñ pa bĩañgĩlĩñ.

Ama Sĩsĩnĩk Yesu wĩlĩ kĩmbĩmbi, kĩmnan nanin mĩlakuk

22

Yesu kĩmkĩmlok tĩ-pañgĩpañgĩle tĩ-ñĩm-ñĩngĩlĩñ

¹ Plaua nanañ kĩmĩlĩmbendĩ nĩmnat nanalok gwĩlat, koi no kamaikamai nain, wĩn tĩmbi dumalañguk.

² Tĩmbi tapma ama biesĩ gĩt endĩkñe manda nandĩ-tale ama endĩ amatam yambĩ-mĩsĩmĩsĩ tĩ-semñĩpi, Yesu wĩlĩ kĩmbektok telak gitak no lonjĩñgĩlĩñ.

³ Yesulok gwañgwañii 12 endoñnan nanin no wĩn Judas, koi no Iskaliot kĩtĩañgĩlĩñ. Satandĩ endok gĩnan gĩnañ pĩmbi nañgĩlĩmbi,

⁴ nolii yambimbi, tapma ama biesĩ ba ama tapma it kamaikamai tĩñgĩlĩñ endok telak damanjĩ endoñnan ñambi, telak nĩtek tĩmbi, Yesu bola tĩ-ñĩmĩmbi tĩkenelĩñdok en gĩta e-nandĩ tĩñguk.

⁵ Tĩmbĩm sĩmbasĩ kĩndem daumbi, bolalok tuan wĩn mĩnem mĩnepi e-kwambiñ daumbi,

† 21:29: Plofet amalĩ komba fik plon manda youkĩlĩñ endĩ nain asupgan Juda amatamdok plon e-yout tĩñgĩlĩñ.

⁶ Judasli ginañ noñgan tĩmbi nandi-tale-sembi, “Kĩndem” eñguk. Embi, amatam kĩmĩn gĩtĩktok dausĩnan yambi-sembi, bola ti-ñĩmektok nain kĩndem no lonjiñguk.

Yesuli kimbepi, gwañgwañii tĩ-pañgĩpañgĩle tĩ-semguk

⁷ Plaua nanañ kĩmĩlimbendi nĩmnat nanalok gwĩlat wolok kusei kĩmĩkĩmĩlinan kamaikamai gwĩlat pa indalak. Nain wolonda endĩkĩne mandali sipsip nĩñañ noñgan noñgan tapma amalok dausĩnan wĩli kĩmnelĩñdok elak. Sandap wĩn indaumbi,

⁸ Yesuli Petlo gĩt Yoane enĩ-mupi enguk, “Sĩti ñambi, gwĩlat ñolok nanañ tĩ-jumut tĩ-nĩmumbi nanetamĩñ.”

⁹ Eumbi nĩ-nandiĩmbi eñgĩmĩk, “Dĩk delok tĩ-jumut tĩndendok nandiĩlañ?”

¹⁰ Eumbi tambane enguk, “Nandamĩk. Sĩti Jelusalem it kwelan ña tombi, ama no tuk kambot bem ñautak en tĩmbi indaumbi, en klembi, it delok loutak wolok lombi,

¹¹ it beula ñĩndĩñ nĩndekamĩk, ‘Nĩnĩndautti ñĩndĩñ gani-nandĩk: it gĩnañ wĩn delok patak nakĩt gwañgwanai gwĩlattok nanañ naneñdok nandiĩlañ?’ Wĩndĩñ eumbi,

¹² endĩ it gĩnañ wopum no plon patak tĩ-kĩliñ e-bimbĩn wĩn daut sametak. Wolok nanañ tuk tĩ-jumut tĩndekamĩk!”

¹³ Yesuli wĩndĩñ eumbi, gwañgwañiitti ñambi kañgĩmĩk wĩn: nepek gĩtĩk Yesuli enguk wolok tuopgan indañguk. Wĩndĩñ kañbi, gwĩlattok nanañ tĩ-jumut tĩñgĩmĩk.

¹⁴ Tĩmbi nanañ nanalok nain indaumbi, Yesu en gĩta gwañgwañii kena tĩndĩlok enĩ-mumulĩn endĩ it gĩnañ wandĩñ lombi, nanañ nanelĩñdok pi pakĩliñ.

¹⁵ Pi paliñĩpi, Yesuli enguk, “Nak gamañ mĩlap wopum bembetat. Gan dama nak kamaikamai gwĩlat ñolok nanañ sĩn gĩta nambepi nain ombapgan nandi-koñgom tĩ-ta-bĩñgut.

¹⁶ Kusei ñĩndĩñda wĩndĩñ sanlet: nak gwĩlat ñandin ñolok nanañ kwelan nombo nĩm nambetat. Wĩn nain taletalenan Yambattĩ amatam indañgan yambi-dĩkĩneumbi, nanañ ñolok bien inda-dakleukak, wolondamek nak nombo gĩñgĩtnai gĩt yakan nanañ ñandin nambetat.”

¹⁷ Tĩmbi endĩ wĩtna no tĩkembĩ, Yambat we ñĩmĩmbi, gwañgwañiila enguk, “Sĩndĩ wain tuk ñĩn tĩkembĩ, sĩn tambo mĩñ tĩmbi nambĩt!”

¹⁸ Kusei ñĩndĩñda wĩndĩñ sanlet: sandap ñĩn taleumbi, nak wain tuk nombo nĩm nambetat. Wĩn Yambattĩ amatam indañgan yambi-dĩkĩneukak wolondamek nak wain tuk nombo nambetat.”

¹⁹ Wĩndĩñ embi, plaua no tĩkembĩ, Yambat we-ñĩmbi, ombĩ embi enguk, “Ñĩne nokok piñgĩpna nak tapma tĩ-samlet. Sĩndĩ nandi-sĩwĩt-namnelĩñdok plaua tĩke ombĩmbi, na tĩ-kunekaliñ.”

²⁰ Nambĩ taleumbi, Yesuli wĩndĩñgangot wain wĩtna no tĩkembĩ enguk, “Wain tuk ñali toptop komblin Yambattĩ amatamĩii gĩta tĩlak wolok walan. Nak wekatnali tapma tĩmbi yalĩmĩt-samĩĩpi, toptop wĩn tĩmba kwambĩñ dalak.”

²¹ Yesuli wĩndĩñ embi yousĩmbi enguk, “Yakñesĩ! Ama bola tĩ-nam-tĩ-namlok endĩ nakĩta papi, yakan nanañ namĩk.

²² Nak Ama Sĩsĩnĩkti telak kĩmĩt-namnamĩn wĩn klembi, kĩm plon loutat. Gan ama bola tĩ-namlak en blangandok, Yambattĩ kĩnjan ombĩ-mekak.”

²³ Wĩndĩñ eumbi, wolongan gwañgwalĩ “Nĩndoñnan nanin nĩndĩ kolan wandĩn tĩmbek?” embi, nĩsĩñgan manda e-nandi tĩñgĩliñ.

24 Tiñipi endoñnan nanin nindi sɨnik amatamdok dausinan loloñ sɨnik wala bo nisinñgan e-dombi-tañan tiñgiliñ.

25 Timbi Yesuli enguk, “Kwelan kuañ endok ama wapmanjii ba yambiɨndikñenji endi gñgɨtsii gembinatgan joñgo joñgo pa yambidikñeañ, gañgan endi amatamdi ‘Kindem ti-nimañ’ wɨndiñ enɨneliñdok nandañ.

26 Gan sindok kandañ wɨndiñ nɨm tɨlok. Nɨm sɨnik. Tambo sindok boñgɨpsinan lolonji ama pɨmbiñen nomik kuukak, timbi telak damanjii tɨplaple nomik kuuptok elet.

27 Sɨndi nitek nandañ? Amatamdok dausinan nindi loloñ sɨnik, wɨn ama slak pipapi nanañ nalak endi loloñ, ba ama tɨplaplap ti-nɨmlak endi loloñ? Wɨn slak pipapi nalak wali mek loloñ sɨnik, gañgan natna sindok boñgɨpsinan tɨplaplapsi nomik kulet.

28 Nak mɨlap plon kuñlambi, sɨndi wakan nakita gali-kwambiñ dambi ku-ta-bañ.

29 Timbi Bepnali amatamñii yambi-dikñeuttok nanbi taleñguk, wɨndiñgangot natna sɨndi bo wɨndiñ tɨneliñdok sanba talelak.

30 Wɨn nak amatam indañgan yambi-dikñewamek, sɨndi kindem nakita yakan nanañ nambi, ama wapmañdok pitit plon pipapi, Islaellok sambat 12 yambi-danɨneliñdok wɨndiñ tɨlet.”

31 Timbi Yesuli eñguk, “Simon, Simon, dik nandi: plaua mɨnjɨp kilikiliknat amali bien epmektok ep papusenelak, wɨndiñgangot Satandi nanandi-kiliktɨnji pi pɨuktok ti-kuyuk ti-samep nandiɨmbi, sindok Yambatta ni-nandiɨmbi, nandi-nɨm-taleñguk.

32 Gan nak nanandi-kiliktɨñgali nɨm pi pɨuktok nɨmolo ikan ti-gam-talet. Timbi dik undane bɨmbi, nombo nakit gali-kwambiñ damek, nokai ep gembɨlaukañ.”

33 Eumbi niñguk, “Wopum, nak dikita it kwambiñ gɨnañ ba kimnan lololok ti-pañgɨtam patet.”

34 Eumbi tambane niñguk, “Petlo, nak ganba nandi: puputti man tim gama nɨm kɨtiñɨlɨmbi, dik naka ‘Nak en nɨm nandi-nɨmlet’ embi, nain tɨpet gɨt no e-semɨbi ti-nametañ.”

35 Wɨndiñ embi yousɨmbi enɨ-nandiɨmbi eñguk, “Nak kena tɨndɨlok sanɨmupi, mɨnem wakɨt lik ba kesɨsi gwɨlap nɨm mep ñaneliñdok sanɨmulam ñañgiliñ, nain wolonda sɨndi nepek nola tɨpɨkañgiliñ ba nɨm?” Eumbi, tambane niñgiliñ, “Nepek no nɨm.”

36 Timbi yousɨmbi enguk, “Gan nain ñɨndiñgɨtta no en mɨnemñɨn palmɨlakta wɨn tɨke-kuukak, timbi lɨl wɨndiñgot. Timbi no en kakit ombap nɨm palmɨlakta, wolok tambon sauloñɨn tuatualok kɨmɨpi, kɨnjan kakit no tɨkeukak.

37 Kusei ñɨndiñda timbi wɨndiñ elet: manda no ñɨndiñ youyoulɨn patak, ‘Enda nandum kolan tɨndi ama tɨlak’, timbi manda wolok tuop inda-namektok een. Biañganak: manda nokok plon youyoulɨn patak wolok bien indaupi tɨlak.”

38 Eumbi niñgiliñ, “Wopum, kakit ombap tɨpet pat-nɨmlak ñi ka.” Eumbi enguk, “Ip tuop.”

Yesulok kɨmkɨmlok naindi dumalaumbi, ti-pañgɨpañgɨle tiñguk

39 Timbi Yesuli walinin pɨ ñambi, tim tuop tɨlɨñguk wolok tuop Oliv kwet jañgɨnnan ñaumbi, gwañgwañiili kle ñañgiliñ.

40 Ña kwet wolok tombi enguk, “Sɨndi ti-kuyuk nɨm inda-samektok nɨmolo ti-kunekaliñ.”

41 Wɨndiñ embi yambik bimbi, kawat kolim ñalak wolok tuop ñambi, mɨlelem timbi, nimolo ñɨndiñ tiñguk,

42 “Bep, dik nandum kindem dalakta, witna* ñin napma tike. Gan wandangan embi, nokok nanandi nim klewiñ, win ditna nittek indanamektok nandilañ wolok tuop inda-namin.”

43 Timbi kunum ginañ nanin eñalo noli endoñ pi indambi, gembɨ miñguk.

44 Timbi simba gawatti makleumbi diñgunembi, nimolo gembɨnatgan tipalimbi, kokopti wekat nomik kwelan pitop pitop timbi piñguk.†

45 Nimolo tikap mlapi, gwañgwañiloñ ñambi yambiñguk win: endi blandi ep timbi gwasaeumbi dou pakiliñ.

46 Dou palimbi enguk, “Sindi neкта dou pakañ? Mlapi, ti-kuyuk nim inda-samektok nimolo timbit.”

Yesu bola ti-ñimumbi tikeñgiliñ

47 Yesuli wɨndiñ eñilimbi, ama kimin no endoñ bi inda-semgiliñ. Endok gwañgwañii 12 endoñnan nanin no koi Judas endi damandama ti-sembi, simumuñ ti-ñimektok endoñ biñguk.

48 Gan Yesuli niñguk, “Judas, dik simumuñdañgan Ama Sisirik bola tinametañ ba?”

49 Timbi endok noliili nepek indaup tiñguk win kañipi niñgiliñ, “Wopum, kakitti yandi pnemiñ ba?”

50 Wɨndiñ eñipi, endoñnan nanin noli tapma amalok telak damanjɨ endok kena gwañgwan kakitti wilepi, pawan kii dɨndim kandañ nanin wɨlalim dikne piñguk.

51 Timbi Yesuli wi kañbi enguk, “Biwit!” Wɨndiñ embi, ama wolok pawanlok kinjannan kiili tike-kaumbi, kindem dañguk.

52 Wɨndiñ timbi, tapma ama biesi wakit ama tapma it kamaikamai tiañgiliñ ba ama biesi diwin no en tikenepi biñgiliñ enda ñɨndiñ enguk, “Sindi naka nandumbi, nak ama piñpiñen timbambi, kakit ba dimba nek mepi, nepnelñdok bañ ba?”

53 Nak nain nain tapma ilan sin gitañgan kuñilambi, no nim nep kañgiliñ. Gan man tim ñin kilim mulum molomdi gembɨnat kuñilimbi, nepnelñdok sindok nain inda-samlak.”

Petloli Yesula ‘Nak en nim nandi-ñimlet’ eñguk

54 Timbi endi Yesu tikembi ña, tapma amalok telak damanjɨlok ilan loneliñdok nañgip ñañgiliñ. Telaknan ñañilimbi, Petloli kambak mayañgan ep klembi ñañguk.

55 Timbi ama diwisili sañ jimba boñgipnan komba no simbi, pipap sei-paliñilimbi, Petloli wolokgan pimbi, en gita pipakuk.

56 Pipaliñilimbi, kena wembe noli kombalok kolsalen duakuk ginañ pipalim kañbi, daut kwambiñ kañbi eñguk, “Ama ñali bo en gitañgan pa kulak.”

57 Eumbi, Petloli e-sembi timbi, tamda niñguk, “Nak en nim nandi-ñimlet.”

58 Wɨndiñ embi, nain gama nim ombataumbi, ama noli kañbi niñguk, “Dik bo endok nosi no wakan.” Eumbi, Petloli niñguk, “Nak nim.”

59 Lakat papaleumbi, ama noli bo giñginembi eñguk, “Biañgan sinik: ama ñali en gita pa kulak. Neta, endi bo Galili nanin!”

* 22:42: Witna win mlapi ba piñgip gawat Yesu inda-ñimuktok tiñguk wolok walan. † 22:44: Nandi-tale ama diwɨndi Luka en manda ñin nim youkuk wɨndiñ eañ.

60 Gan Petloli ñindiñ tambane niñguk, “Dik nek elañ nak nım nandilet.” Eñilimbi, wolongan puputti kitiniñguk.

61 Kitiumbi, Wopumdi undanembi, Petlo dindimgan kaumbi, Wopumdi manda niñguk win nandi-tomguk. Manda win ñindiñ, “Man tim puputti gama nım kitiniñimbi, dik nain tipet git no naka ‘Nak en nım nandi-ñimlet’ eutañ.” Manda win nandi-siwipi,

62 simbai kimbimbi, walinin pi ñambi, mano kwilim tiniñguk.

63 Timbi ama Yesu ka-dikne pakiliñ endi kusei kimpipi, ni-suambapi waipbi,

64 timan dai bo masipbi niñgiliñ, “Dik plofet manda embi, nindi gutak win ninbi nandina!”

65 Windiñ embi, manda winjit kusei kusei nimbibi, koi ni-kolañgiliñ.

Yesu manda plon kimikiliñ

66 Kwet salaumbi, Juda amatamdok ama biesi en gita tapma ama biesi git endikne manda nandi-tale ama endi kimin ti-palimbi, Yesu nañgipi dausinan loumbi, nikañbi eñgiliñ,

67 “Dik Mesia sinik kulañda, ninbim nandina.” Eumbi enguk, “Nak windiñ sanbetta, sindi mandana nım nandi-kwambiñ danetañ.

68 Ba nepek nola sani-nandutta, tambon nım tambane naninetañ.

69 Gan nain nım ombataumbi, nak Ama Sisinikti Yambat Gemb Molom kii dindimnan pipaletat.”[☆]

70 Eu nandimbi, gitikgandi ñindiñ niñgiliñ, “Windiñda dik Yambattok Niñañ windiñ elañ ba?” Eumbi enguk, “Nak nım, win sin eañ wakan.”

71 Eumbi, nisinagan e-nandi timbi eñgiliñ, “Nindila ama ñolok kusei enlok man plon nanin eu pumbi nandamñ, wala timbi win inda-dakleuktok ama nola nombo nım lonjinetamñ.”

23

1 Timbi kimin ti-pakiliñ gitikgandi mlapi, Yesu Pilatoloñ nañgipi,

2 kusei kimpipi, kit yout timbi, ñindiñ eñgiliñ, “Nindi ama ñolok kusei ñindiñ ka-nandamñ: endi amatamnii ep timbi kamalalak. Timbi takis minem Roma ama wapmañ Sisala mımilok win endi nin-kimisip pa tinmlak, tñipi bo enla ñindiñ pa elak, ‘Natna Mesia, ama wapma.’ ”

3 Timbi Pilatoli Yesu ni-nandimbi eñguk, “Dik Juda amalok ama wapmañji ba?” Eumbi niñguk, “Ditna elañ i wakan.”

4 Eumbi, Pilatoli tapma ama biesila ba ama kimin wopum enda enbi eñguk, “Nak ama ñolok endikne manda wıwt bien no nım kalet.”

5 Gan endi giñginembi niñgiliñ, “Endi Judia kwet tuop amatam eni-daut ti-semñipi, Galili kwelan kusei kimpipi bim Jerusalem ñolok amatam ginanji ep timbi mlatak.”

6 Pilatoli manda win nandiñgukta eni-nandimbi eñguk, “Ama ñin Galili nanin ba?”

7 Eumbi, “Oñ” eñgiliñ. Eumbi, Pilatoli nandi-tomguk win: Yesu win kwet Elotti ka-dikneñguk walinin. Timbi Elotti bo nain wolonda Jerusalem pakukta timbi Pilatoli Yesu endoñ nañgip ñanelñdok eñguk. Eumbi nañgip ñam tombimbi,

8 Elotti en kañbi, kusei ñindiñda simbai kindem dañguk: Yesulok giñgitti nain asup pawan ginañ pumbi, endok dainan kundit engano timbektok nandiñgukta timbi endi nain ombagan en kauktok mandiniñguk.

☆ 22:69: Kap 110:1

9 Wala tĩmbi endi manda kusei kusei ni-nandiñguk, gan Yesuli Elottok mandan nandi-kĩmkĩmneñipi, tambon no nim tambanem niñguk.

10 Tiñipi, tapma ama biesi ba endikñe manda nandi-tale ama endi ñasiñgan ipi, siñgin gembinatgan siñgiliñ.

11 Tĩmbi Elot gĩt mik amañii endi ni-tĩke-pi-yalimbi, manda sañala ti-ñĩmĩngĩliñ. Wĩndiñ tĩmbi Elotti eumbi, Yesula dasindasi pamanat dasi-ñĩmĩmbi, nombo nañgipi, Pilatoloñ undane ñañgiliñ.

12 Pilato gĩt Elot endi dama ni-setkan kanjik tiñipi kuñgĩmĩk, gan sandap wolondañgan endi not tiñgĩmĩk.

13 Tĩmbi Pilatoli tapma ama biesi wakit Juda amalok kandikñenji ba amatam kĩmĩn gĩtik kiti-semum biumbi

14 enguk, “Sĩndi ama ñĩn nokoññan nañgip biumbi, endi amatam ep tĩmbi kamalalak wĩndiñ naniliñ, gan nak siñdok dausinan endok kusei tĩmba dakle-taleumbi, ñĩndiñ sanlet: manda gĩtik endok plon e-yout tañ wolok bien no nim kalet.

15 Elotti wĩndiñgangot tik. Neta, endi eumbi, ama ñĩn bindambo niñdoñ nañgip bañ. Wĩn ñĩndiñ: endi kĩmkĩmlok kolan no nim tiñguk,

16-17 wala tĩmbi nak nanandĩlokgot ti-lamipi, kak biwa ñautak.”*

18 Gan amatam gĩtikgandi ka-kwawañganembi eñgiliñ, “Barabas pi-sat-nĩmbi, ama ñĩn wĩli kĩmbĩn.”

19 (Barabas endi la nolii gĩta Jelusalem it kwelan papi, gavman mik ti-sembi, ama no wĩli kĩmgukta tĩmbi it kwambiñ gĩnañ kĩmĩkĩliñ pakuk.)

20 Tĩmbi Pilatoli Yesu pi-salĩmektok nandiĩmbi, amatamda nombo enguk.

21 Gan endi ñĩndiñ kiti-kitiñipi niñgiliñ, “Kloñbat plon wĩli kĩmbĩn!”

22 Tĩmbi Pilatoli mandanji makleumbi, nain ti-pet gĩt no tĩmbiĩmbi, ñĩndiñ enguk, “Nekta siñk? Endi kolan nek siñk tiñguk? Nak tĩmba dakleumbi, endi kĩmbektok bien no nim kalet, wala tĩmbi nak nanandĩlokgot ti-lamipi, kak biwa ñautak.”

23 Gan amatamdi gĩngĩnembi, Yesu kloñbat plon wĩli kĩmkĩmlok embi, kwambiñgan kitiĩmbi, manda sala wopum tĩmbi, Pilatolok mandan wĩli piñguk.

24 Wala tĩmbi Pilatoli nandi-sembi, manda eñgiliñ wolok bien indauptok eñguk.

25 Endi e-gĩngĩnenji la mandanji tañgonembi, Barabas en nin gavman mik ti-sembi, ama wĩli kĩmgukta tĩmbi it kwambiñ gĩnañ kĩmĩkĩliñ en wakan amatamda pi-sapi emguk. Gan Yesu endi la wĩn amatamdok mandanji la Pilatoli en mik amalok kisiñan wĩli kĩmnelĩndok kĩmĩkuk.

Yesu kloñbat plon wĩliñ

26 Endi Yesu walinin nañgip piñipi, ama no koi Simon Sairini nanin telak plon tĩmbi indañgiliñ. Endi kena gĩnañ nanin biumbi tikembi, Yesulok kloñbat bembektok kii klup plon kĩmĩpi, en klem ñañalok ni-gĩngĩneñgiliñ.

27 Tĩmbi amatam kĩmĩn wopum en kleñgiliñ endok boñgĩpsĩnan tam di-wĩndi kut-blambla embi, mano ti-ñĩmĩngĩliñ.

28 Wĩndiñ tĩmbiĩmbi, Yesuli undanem yambiĩmbi enguk, “Jelusalem tam, siñdi naka blan nim tĩmbi kutneliñ. Tambo siñdi kusei ñĩndiñda siñla ba wembe gwañwanjiila kulit:

29 mi-lap nain no indaumbi, amatamdi ñĩndiñ enekaliñ, ‘Tamdi yamĩn papi, gwañgwa nim apgiliñ ba num nim emgiliñ endi tam di-wĩn yapma kle pakañ.’

* 23:16-17: Nandi-tale ama di-wĩndi manda kusip no patak eañ. Manda wĩn ñĩndiñ, “Kamaikamai gwĩlat tuop kandikñenji la ama no it kwambiñ gĩnañ nanin pi-sat-semsemlok een.”

30 Wolongan endi kwet jañginla ñ+ndiñ en+nekal+ñ, 'S+ndi g+lombi, n+ndok plon p+wit!', ba kwet kim+nda ñ+ndiñ en+nekal+ñ, 'S+ndi n+ndip tapliwit!'[☆]

31 Komba kaikta amal+ nepek ñandin ti-ñ+mañda, k+mk+minla n+tek inda-ñ+mekak?"[†]

32 Timbi ama t+pet, endi kolan t+ndin ama, endi bo Yesu g+ta yand+pneliñdok yanañg+pi ñañg+liñ.

33 Ñakap, kwet no koi Kumban Kwandat wandiñ ña tombi, Yesu kloñbat plon w+pi, kolan t+ndin tombon tombon yakan en g+ta yand+pbi ep temb+ñg+liñ.

34 Timbi Yesuli n+molo nombo nombo timbi, ñ+ndiñ eñguk, "Bep, endi nek tañ wolok kusei n+m nandi-dakleañda timbi yomji bi-semiñ." Timbi mik amal+ Yesulok dasindasin ep danneliñdok nis+ñgan timbi-inda sañala tiñg+liñ.

35 Kloñbat plon ep temb+m biu pal+mbi, amatamdi ipi, daukañga tiñg+liñ, Juda ama bies+li bo e-lakalaka timbi eñg+liñ, "Endi amatam ep kim+kuk. Endi biañgan Mesia w+in Yambatti n+mbi taleñguk en sin+kta, k+ndem kusei timbi dakleumbi, enlok siñgin t+ke-kim+lin."

36 Timbi mik amal+ w+ndiñgot manda sañala ti-ñ+mng+liñ, w+in endi endoñ b+mbi, wain tuk kimb+ñ m+wet tiñ+pi,

37 n+ñg+liñ, "T+kap dik Juda amalok ama wapmañj+la, k+ndem siñgiñga t+ke-kim+it!"

38 Timbi Yesulok kusal kumbam m+ndiñnan komba plon ñ+ndiñ youp w+ip bium pakuk, "Ñ+in Juda amalok ama wapmañji."

39 Timbi kolan t+ndin ama t+pet Yesu g+ta kloñbat plon ep tembun pak+mik endoñnan nanin noli Yesu ni-kolambi eñguk, "Dik Mesia wakan ba? W+ndiñda d+tnalok siñgiñga t+ke-kim+liñ+pi, niti wak+it nip kim+it!"

40 Gan noll+ ni-ñomb+mbi niñguk, "En w+li k+mk+mlok eu tale+liñ, w+ndiñgangot dik ti-gamañ, wala timbi dik Yambatti nek ti-gamekak wala n+m mis+lañ ba?"

41 Niti kundit kolan tiñg+mikta timbi tuan d+ndimngan ñakan ombi-t+keam+k, gan ama ñal+ kolan no n+m tiñguk."

42 W+ndiñ embi, Yesula niñguk, "Yesu, dik kusei kim+pi, amatamgai yambi-dikñeñ+pi, nak nandi-namekañ."

43 Eumbi niñguk, "Nak biañgan ganlet: dik man sandap ñolondañgan nak+ta kunum walalan g+nañ paletañ."

Yesu kloñbat plon k+mguk

44-45 Timbi kwet boñg+ip taumbi, maim bip+m+umbi, kwet tuop kil+m e paliñ+li+mbi, 3 kilok tiñguk. Nain wolonda tapma ilan sandum masimasip wopum boñg+ip plon wilap+m+umbi, pan t+pet indañguk.

46 Timbi Yesuli wopumngan k+timbi eñguk, "Bep, nak g+nañna tip k+ka plon kim+itet."[☆] W+ndiñ eu taleumbi k+mguk.

47 Timb+mbi, mik amalok telak damanj+li nepek indañguk w+in ka-nandi-talembi, Yambat ni-ta-lombi eñguk, "Biañgan ama ñ+in ama d+ndim no."

48 Timbi ama kim+in git+k nepek w+in kaneliñdok biñg+liñ endi nek indañguk w+in git+k ka-nandi+mbi, s+mba gawat tiñg+liñda timbi kuanji w+iw+ilembi, is+nan undane ñañg+liñ.

☆ 23:30: Hosea 10:8 † 23:31: Yesuli eyout manda w+in enla eñguk. Manda w+lok walan w+in ñ+ndiñ, "Amatamdi nepek ñandin ama yom n+mnatta ti-ñ+mañda, ama yomjiat g+nañji n+m tambaneñg+liñ endi Yambatti n+tek ti-semekak?" ☆ 23:46: Kap 31:5

49 Gan Yesulok nolii gít tam nin Galili nanin en klem biñgíliñ endí kambak mayañgan ipi, nepek indañguk wín ka-nandi tíñgíliñ.

Yesu tapliñgíliñ

50 Ama no kuñguk koi Josep, ama kíndem ba dándim no Arimatia it kwet Judia kwelan nanin. Endí ama biesí Juda amatam yambi-díkñeñgíliñ endok sambat,

51 gan noliilí Yesulok plon manda nek e-topgíliñ ba kundit nek tíñmíñgíliñ endí en gíta gíñañ noñgan ním tínguk. Endí Yambattí amatam indañgan yambi-díkñeukak wala nandi-koñgomnatgan mandí pa tíliñguk.

52 Ama walí Pilatoloñ ñambi, Yesulok dalandanla ní-nandumbi nandi-ñímíñguk.

53 Nandi-ñímíumbi ñambi, kloñbat plon nanin tamat tíke-pímbi, sandum satninlí tímíp imbi, tíke ñambi, sum no kawat gíñañ kulukululínan kímíkkuk. Sum wín ama no gama ním kímíkíliñ.

54 Wín Sabat patnandi nain indaup tímímbi, tíwíliñdíkñe nain dumalañgukta endí wíndíliñ tínguk.

55 Tímímbi tam Yesu gíta Galili nanin bímbín endí Josep klembi, sum ba Joseptí telak nítek plon Yesulok dalandan kímíkkuk wín ka-talembi,

56 ilan undane ñañgíliñ. Ñambi, gwasap ba píñgíp saple míliñ kíndem Yesulok dalandanlok tí-jumupi, endíkñe manda tañgonembi, Sabatta patnandi tíñgíliñ.

24

Yesulí kímnan nanin mílakuk

1 Kena nain kusei kímíkímílinan kwet salaup tímímbi, tamdí gwasap míliñ kíndem tí-jumut tíñgíliñ wín epbi, Yesulok sumnan ñañgíliñ.

2 Ñam tombi kañgíliñ wín: kawat sum dai masipmímín wín manjaneum tambon kandañ ña pakuk.

3 Tímímbi endí sum tombañ gíñañ loñgíliñ, gan Wopum Yesulok dalandan ním palím kañgíliñ.

4 Ním kañbi, nek indañguk wala nanandínjí ním dakleñlímbi, platik síník ama típet dasindasinjet kolsalennat endí endoñ indambi ikímík.

5 Tímímbi tamdí yambi-sílikñembi, kolan mísíñípi, mílelem tí-sembi, dausí kwelan deiumbi, típettí engímík, “Síndí ama kaik patak enda nekta sembísembín endok boñgípsínan bí lonjañ?”

6 Endí ñolok ním patak, ikan mílalak. Endí dama Galili kwelan gama palíñípi, manda ñín sanguk wín nandi-tombít,

7 ‘Nak Ama Sísiník nepbí, yom amalok kísínan napíliñmbi, kloñbat plon nulí kímmbi, sandap típet gít no ñaumbi, kímnan nanin bíndambo mílalettok een.’”

Eñalolí wíndíliñ eumbi,

8 tamdí Yesulí manda eñguk wín nandi-tombi,

9 sumnan nanin undane pí ñambi, Yesulok gwañgwañí 11 gíta nosii díwín yambímbi, nepek gítík inda-semguk wolok kasat tí-semgíliñ.

10 Wín Malia Makdala nanin, Yoana, Yakobolok meñ Malia, wákít tam díwín en gíta pakíliñ walí wakan ama nin Yesulí kenalok enímumulín endoñ ñambi, kasat tí-sem pa tíñgíliñ,

11 gan enímumulín endí tamdok mandala nandum tlal tímímbi, ním nandi-kwambíñ dañgíliñ.

12 Petlolí wandingan embi mílapi, sumnan woñep ñambi mumuñem paunjínem, gíñañ deium loumbi kañguk wín: sandum Yesulok dalandan

timip imimin waliñgot pakuk. Windiñ kañbi, ilan undane ñambi, nepek win indaņguk wolok nanandi kena tiņguk.

Yesulok noliit tiptet Emaus telaknan ñañilimbi, en inda-semguk

¹³ Timbi sandap wolondaņgan Yesulok noliit tiptet endi Jelusalem bimbi, Emaus ñandepi ñañgimik. It kwet win 11 kilomita wolok tuop Jelusalem timbi dumalaum patak.

¹⁴ Tim ñañipi, nisetkan nepek gitik indaņguk wolok manda e-nandi tiņgimik.

¹⁵ Manda eu ñañambi timbi, e-kle-kot tim pa ñañilimbi, Yesu en wakan siņginjetnan ep timbi dumalaumbi, en gita yakan ñañguk.

¹⁶ Gan nepek noli daset masipmumbi, nim ka-nandi-tomgimik.

¹⁷ Timbi endi eni-nandimbi eņguk, “Siti manda nektok e-kle-kot tiņipi ñamik?” Eumbi, gitakan sinik ipi, dei-blambla embi pakimik.

¹⁸ Timbi endoņnan nanin no koi Kleopas endi Yesu ni-kañbi eņguk, “Ama yok asupgan Jelusalem bi pakañ. Endoņnan nanin dik noņganli kena nain lap kandañ wandiñ nepek indaņguk win nim nandiñ ba?”

¹⁹ Eumbi, “Win nek indaņguk?” wandiñ eni-kaņguk. Eni-kaumbi, tambane niņgimik, “Nepek Yesu Nasalet nanin enda inda-ñimtiņguk wala eamik. Endi plofet ama no, timbi manda gembinat eņguk ba kundit engano tiņguk wali amatamda ñindiñ daut semguk: Yambatti enda nandum loloñ sinik.

²⁰⁻²¹ Nindi ñindiñ nandi-kwambiñ dambi manditiņgimtiñ: Yambatti Yesu en wakan Israel amatam nindi kolan ginañ nanin nipma tikeuktok nimb taleņguk, gan nindok tapma ama biesi ba nimbindikñenli en Roma amalok kisinan kimilimbi, wili kimbektok manda embi, kloñbat plon wili kimguk.

Nepek win ikan sisaņgan inda-ñimumbi, biaņgan kim-sinik taņguk.

²² Timbi wakangot nim. Nindoņnan nanin tam diwin endi nip timbi silikñenembi, nanandini nim daklelak. Man salasalanan sinik endi sumnan ñaliñ,

²³ gan Yesulok dalandan nim kañbi undane bimbi, ñindiñ ninliñ, ‘Nindi nepek engano kamiñ, win eñaloli Yesu kaik patak ninimbim yambimtiñ.’ Tamdi wandiñ eumbi,

²⁴ nindoņnan nanin ama diwin endi bo sumnan ñambi kaliñ win, nepek tamdi sumda ninliñ wolok tuop palak. Gan Yesu en nim kaliñ.”

²⁵ Timbi Yesuli enguk, “Sindi ama kamas, plofet amalok mandanji gitik ginañji ginañ baiņgan baiņgan pa nandi-dasiañ.

²⁶ Endi Mesiali amatam epmektok mlap wakan bembimbi, Yambatti koi giņgit wopum miuktok youkiliñ.”

²⁷ Yesuli wandiñ embi, Moselok plon kusei kimipi, Mose en wakit plofet ama diwandi Yesu enlok plon manda youkiliñ gitik win eni-dakleņguk. Eni-dakleñilimbi ñakap,

²⁸ it kwet ama tipteti ñandep nandiņgimik win timbi dumalaņguk. Timbi endi kaum Yesuli gamaņgot yousim ñauktok timbimbi,

²⁹ tike-kimbi dambi niņgimik, “Kak, nikita pat! Maim ip pumbi kilim elak.” Wandiñ ni-giņgineumbi, en gita palep it ginañ loņguk.

³⁰ Timbi nanañ nanep tiñilimbi, Yesuli plaua nanañ no tikembi, Yambat we-ñimumbi ombimbi emum tikeņgimik.

³¹ Tikeñipi, daset tombimbi ka-nandi-tombimbi, dasetnangan paikuk.

32 Tĩmbi endi nisetkan e-nandi tĩmbi eñgĩmĩk, “Biañgan sinĩk. Endi telaknan nĩkĩta bĩñĩpi, manda embi, Yambattok manda wolok bien nĩnĩ-dakleñĩlimbi, walenet biañgan mĩlalak!”

33 Wĩndĩñ eñĩpi, wolongan mĩlapi, Jerusalem undane ñañgĩmĩk. Ña tombi, Yesulok gwañgwañii 11 gĩt amatam dĩwĩn en gĩta kĩmĩn tĩ pakĩlĩñ ep tĩmbi indañgĩlĩñ.

34 Tĩmbi amatam wali ama tĩpetta ñĩndĩñ engĩlĩñ, “Wopumdi biañgan kĩmnan nanin mĩlapi, Simondoñ indañak!”

35 Wĩndĩñ eumbi, ama tĩpet endi telaknan nek indañguk wolok kasat tĩ-sembi engĩmĩk, “Endi plaua nanañ no ombĩmbi nĩmumek, nĩti ka-nandi-tommĩk.”

Yesulĩ gwañgwañiiloñ inda-semguk

36 Gwañgwañiilĩ gamañgot endañgan manda e-palĩñĩlimbi, Yesu en wakan boñgĩpsĩnan bĩ indam ipi enguk, “Busuk pat-samun.”

37 Wĩndĩñ eumbi, ka piasat tĩmbi, kolan mĩsĩñĩpi, “Ama wale kamĩñ” embi nandiñgĩlĩñ.

38 Tĩmbi endi enguk, “Neta gĩnañjĩ mĩlataumbi, gĩnañ tĩpet tañ?”

39 Kĩtna kesĩtna kawĩt, ñĩn natna sinĩk yañ! Gwĩlatna tĩke-kañbi, ñĩndĩñ nambi-daklewĩt: nak gaumna gĩt kwandatna nat, gan wale tip endi gaum ba kwandatsĩ nĩm nat.”

40 Eu taleumbi, kii kesii daut semumbi kañgĩlĩñ.

41 Kañbi, silĩsilĩ gĩt nandi-bendiĩ gĩnañjĩ tokñeñgukta tĩmbi gama nĩm nandi-kwambiñ dañgĩlĩñ. Tĩmbi endi enĩ-kañbi eñguk, “Sĩndok nanañ no patak ba?”

42 Eumbi, mĩkbalak sinjin pan no mĩumbi

43 tĩkembali, dausĩnangan nañguk.

44 Tĩmbi gwañgwañiila enbi eñguk, “Nak dama sin gĩta kuñĩpi, ñĩndĩñ sangut: Mose wakĩt plofet ama ba ama dĩwĩn gĩtik endi nokok plon e-yout tĩmbi, manda youkĩlĩñ patak manda gĩtik wolok bien indauptok een.”

45 Wĩndĩñ embi, Yambattok manda youyoulĩn patak wolok kusei nandi-kĩlĩñ enelĩñdok nanandĩnjĩ tĩmbi pañgĩtaumbi

46 enguk, “Nepek ñĩndĩñ indauktok youyoulĩn patak: Mesialĩ piñgĩp gawat bembĩ kĩmbi, sandap tĩpet gĩt no tĩmbĩmbi, kĩmnan nanin mĩlalekak.

47 Tĩmbi noliilĩ Jerusalem it kwelan kusei kĩmĩpi, endok koi plon amatam gĩtik kwet tuop kuañ enda ñĩndĩñ eu piukak, ‘Sĩndĩ gĩnañjĩ tambanenekalĩnda, Yambattĩ yomjĩ bi-samekak.’ Wĩndĩñ indauktok youyoulĩn.

48 Sĩndĩ mek nepek gĩtik wĩn indañguk ba indaukak wolok gembĩ ipi e-daklenekalĩñ.

49 Nandi-wĩt! Bepnalĩ nek samektok e-kwambiñ dañguk wĩn natna nĩmulambi, sĩndoñ piukak. Gan sĩndĩ Jerusalem ñĩñgan papi mandĩñĩlimbi, Yambattok gembĩn kunum gĩnañ nanin wĩn dasindasin nomĩk dasi-samekak wolok tuop.” *

Yesulĩ kunum gĩnañ loñguk

50 Tĩmbi Yesulĩ gwañgwañii yanañgĩpi, Betani it kwet kandañ ñam tombi, kii tĩke-lombi, ep gwĩlam tĩ-semguk.

51 Ep gwĩlam tĩ-semñĩpi yambĩk biumbi, Yambattĩ kunum gĩnañ tĩke-loubi loñguk.

* 24:49: Manda ñolok walan wĩn ñĩndĩñ, “Yambattok gembĩn, wĩn Dĩndĩm Woñ, kunum gĩnañ nanin inda-sembi pat-semekak.”

⁵² Loñilimbi, gwañgwañiil+ milelem ti-ñimbi, silisili wopum tiñipi, Jelusalem it kwelan undane ñaṅgilañ.

⁵³ Ñambi, sandap tuop tapma it sañ jimba ginañ lombi, wolok Yambat ni-kindem dambi kuṅgilañ.

Giñgít manda kindem Yoaneli youkuk Eundakle manda

Yoane giñgít manda youkuk endi Yesulok gwañgwañii endoñnan nanin no, gan enlok koi tike-louptok nim nandimbi, kim-it-sem-bimbi, enlok plon ñindañ e-yout tiñguk, “gwañgwa nin Yesuli ginañli kasileñguk” (13:23, 19:26, 21:7,20) ba “gwañgwa no” (18:15-16, 20:2-8).

Matayo wakít Maleko ba Lukali giñgít manda kasatsi win ikan youkiliñ, wala timbi Yesuli kundit engano tiñguk asup win Yoaneli lapipi, diwin no biennat sinik wingot youpi, ñindañ eñguk, “kundit youyoulin patak wali kusei ñindañda youyoulin: sindi manda ñin pinat nandi timbi, Yesu en Mesia, Kunum Yambattok Niñañ, win nandi-kwambiñ danekaliñ, timbi nandi-kwambiñ dañipi, endok giñgítii kuañda timbi kuñgu sisinik win kasilenekaliñ.” (20:31)

Yesuli e-yout manda asup eñguk win Yoaneli windiñgangot lapipi, tipetgot youkuk. Gan endi Yesulok kusal wakít kuñgu sisinik ba nandi-kiliktilok plon manda asup ñindañ youkuk: Yesuli Kunum Yambattok Man Mandan sisinik, timbi nepek gitíñgítik ep timbi indañguk. Endi Kunum Yambattoñ lololok yama wakan; endi telaktok kusei, manda biañgan sisiniktok kusei, ba kuñgu sisiniktok kusei; endi kuñgulok nanañ tuk biañgan sisinik ba kolsalen kuñgu emlak en wakan; endi mlamilat ba kuñgu molom; timbi endi sipsiplok kandikñenji kindem ba wain komba sisinik en wakan. Nin endi Yesu nandi-kilikti tiñmilak, endi kuñgu sisinik kasilembi, papat kwambiñgan kulak, gan nin endi Yesu siñgi wilmilak, endi kimlok giñgít kulak, timbi kolandok tambon ombi-tikeukak.

Yoaneli kasat youkuk wolok sambat

Yesuli ama sinik indambi, kena kusei kimikuk (1)

Yesulok mandan ba kundil wali endi Kunum Yambattok Niñañ win timbi inda-dakleñguk (2-12)

Yesuli kimbepi, gwañgwañii ti-pañgipañgile ti-semguk (13-17)

Yesuli enlok kusal timbi inda-dakleuktok kim mlapi, gwañgwañiiloñ inda-semguk (18-21)

Yesuli ama sinik indambi, kena kusei kimikuk

Yesu, win Kunum Yambattok Man Mandan en wakan, ama sinik indañguk

¹ Kwet nain kusei kimikimilinan Man Mandan endi ikan pakuk. Endi Kunum Yambat git yakan kuñgimik, en bo Yambat.

² En wakan kusei kimikimilinan Kunum Yambat gita yakan kuñguk,

³ timbi endok mandanla nepek gitíñgítik ep timbi inda-taleñguk, win telak nolok plon nepek no nim timbi indaindan.

⁴ Man Mandan en wakan kuñgu biañgan sisinik wolok kusei, timbi kuñgu wali amatamdok kolsalen sisinik.

⁵ Timbi kolsalen wali kilim ginañ koli sale-tañambi, kilimdi en makleuktok tuop nim.

⁶⁻⁷ Kolsalen wolok gembin ilimektok Kunum Yambatti ama no koi Yoane * ni-mulim bi indambi, kolsalen wolok kusei eni-daklembi, amatam gitikgandi endok mandan nandimbi, kolsalen win nandi-kilikti tiñmineliñdok windiñ tiñguk.

* **1:6-7:** Yoane giñgít manda kindem youkukti ñolok Yoane tuk i-sem-i-sem endok plon elak.

⁸ Kolsalen wɪn Yoane en nɪm, tambo endɪ kolsalen wolok kusei eu inda-dakleuktok indaŋguk.

⁹ Kolsalen sɪsɪnɪk, nɪndɪ amatam gɪtɪk kolɪ sale-semhlak, endɪ kwelan indaupi tɪŋguk.

¹⁰ Man Mandanli kwet ñɪn tɪmbɪ indaŋguk, tɪmbɪ en wakan kwelan ama indambi, kwelan kuŋguk, ganmek kwelalok amatamdi en wɪn nin sɪnɪk wɪn nɪm ka-nandi-tomgɪlɪñ.

¹¹ Wɪn endɪ enlok kwelnan wɪngan pɪ indambi kuŋguk, gaŋgan enlok amatamñiilɪ siŋgi wɪlmɪŋgɪlɪñ.

¹² Gan ama en not tɪñmɪŋgɪlɪñ, wɪn endok koi tɪke-kwambiñ daŋgɪlɪñ, endɪ gɪtɪk Man Mandanli ep tɪmbɪ paŋgɪtaumbi, Kunum Yambattok gwaŋgwa bɪsalii indaŋgɪlɪñ.

¹³ Wɪn endɪ meñ beptok wekat sɪnɪk nɪm indaŋgɪlɪñ, ba amalok ka-galksɪla ba nanandɪnjɪla nɪm, tambo Kunum Yambat engan ep tɪmbɪmbi, enlok gwaŋgwa bɪsalii indaŋgɪlɪñ.

¹⁴ Man Mandanli kwelan ama gwɪlap ba gaummat indambi, nɪndok boŋgɪpnɪnan dou mɪlat tɪŋguk. Tɪmbɪ nɪndɪ dautnɪlɪ kaŋɪtnambi, endɪ enlok kusal engano wɪn tɪmbɪ inda-dakleumbi kaŋgɪmɪñ, wɪn endɪ Bep Yambattok Niñañ engano sɪnɪk. Bep en nɪ-mulɪm pɪm indambi, yousɪyousɪŋgan Beulok gɪnan sɪloñ ba kusal sɪsɪnɪk wɪn tɪmbɪ inda-dakleŋguk.

¹⁵ Endok plon Yoanelɪ ñɪndɪñ e-daklembi kɪtɪmbi eŋguk, “Wɪn ama wala wakan nak ñɪndɪñ sangut, ‘Ama nokok siŋgi kandañ indalak endɪ nak gama nɪm indañɪlambi ikan pakuk, wala tɪmbɪ endɪ nak napma klelak.’ ”

¹⁶ Tɪmbɪ Man Mandanli gɪnañ sɪloñ molom sɪnɪkta tɪmbɪ bɪsɪk kusei kuseilɪ nɪndɪ gɪtɪktok nain nain inda-nɪmguk.

¹⁷ Wɪn Moselɪ Kunum Yambattok endɪkñe mandan Juda nɪndok bep pañniila emguk, tɪmbɪ Yesu Klistolɪ Kunum Yambattok gɪnan sɪloñ ba kusal sɪsɪnɪk wɪn tɪmbɪ inda-dakleŋguk.

¹⁸ Nimbek nolɪ Bep Yambat nain nola no nɪm kaŋgɪlɪñ. Wɪn enlok Niñañ engano sɪnɪk en wakan Bep Yambattok kusal tɪmbɪ inda-dakleŋguk. Neta, endɪ bo Yambat sɪnɪk, tɪmbɪ Beu gɪta ñasɪŋgan sɪnɪk patak.

*Yoane tuk i-sem-i-semli Yesulok telak tɪ-dɪndɪm eŋguk
(Matayo 3:1-12, Maleko 1:2-8, Luka 3:15-17)*

¹⁹ Juda ama biesɪ Jusalem pakɪlɪñ endɪ Yoanelok kusal, wɪn endɪ Mesia indaɪndalok een en wakan ba no, wɪn nandi-daklenelɪñndok nandiŋgɪlɪñ, wala tɪmbɪ endɪ tapma ama gɪt Livai ama † dɪwɪn Yoaneloñ enɪ-mulɪm ña tombi, “Dɪk nin sɪnɪk?” nɪ-nandiŋgɪlɪñ. Tɪmbɪ Yoanelɪ ñɪndɪñ tambane enguk:

²⁰ endɪ enlok kusal nɪm kɪmɪt-semɪmbi, endɪ e-daklembi enguk, “Natna wɪn Mesia nɪm.”

²¹ Wɪndɪñ eumbi, nɪ-nandiɪmbi eŋgɪlɪñ, “Tɪkap dɪk Mesia nɪmda, dɪk nin sɪnɪk? Ba dɪk plofet Elia bɪndambo indauktok een en ba?” Eumbi enguk, “Nak en nɪm.” Eumbi nɪŋgɪlɪñ, “Wɪndɪñda dɪk plofet Mose nomɪk wɪn indauktok een en ba?” ✧ Eumbi, “Nak en bo nɪmgot” enguk.

²² Wɪndɪñ eŋgukta, bɪndambo nɪ-nandiɪmbi eŋgɪlɪñ, “Dɪk nin sɪnɪk? Nɪndɪ ama nɪnɪ-mukɪlɪñ enda manda tambon enɪneñdok dɪk kusaka nɪnbɪm nandɪna. Dɪk dɪtnala nɪtek elañ?”

† **1:19:** Ablaamdok lan Jepok endok nɪñañiiloñnan nanin nolok koi Livai. Endok sambalii tapma ilan tɪplaplapena kena kusei kusei tɪaŋgɪlɪñ endok kosɪ “Livai ama” kɪtɪkɪtɪn. (Namba 3:17-37) ✧ **1:21:** Malakai 4:5, Lo 18:15

23 Eumbi, Yoaneli manda no plofet Aisaiali youyoul+n w+n k+m+it-klembi, ñ+ndiñ enguk, “ ‘Ama no kwet ama n+mnatnan papi, Wopumdok telal t+diñd+im ewit! w+ndiñ k+it+lak’ ✨ w+n natna wakan.”

24 T+mbi Falisi amal+ ama en+mul+mbi biñg+liñ wali

25 Yoane ñ+ndiñ n+ nandiñg+liñ, “T+kap d+ik Mesia en n+im, ba Elia ba plofet w+n bo n+im, w+ndiñda d+ik nekta amatam tuk pa i-sem+lañ?”

26 Eumbi tambane enguk, “Nak w+n tukgot pa i-semlet, gan ama no s+ndok boñg+ps+nan kulak - s+n endok kusal n+im ka-nandi-dakleañ -

27 end+ wakan nokok singi kandañ indaupi t+lak, t+mbi nak p+mbiñen ñandin ñali endok kes+i gw+laplok toan p+sal+mettok tuop n+im.”

28 W+n Yoaneli Betani it kwet, Jodan tuk maim lamb+lamb+n kandañ papi, tuk i-sem+liñguk kwet wolok w+ndiñ indañguk.

Yoaneli Yesula Kunum Yambattok Sipsip N+ñan s+n+ik w+ndiñ e-dakleñguk

29 Kwet salaumbi, Yoaneli Yesu b+um kañbi, noliila ñ+ndiñ enguk, “W+i kaw+it: en Kunum Yambattok Sipsip N+ñañ, nin end+ kwelalok amatam g+it+k endok yom+j+lok m+l+ap w+n apma t+ke-taleukak! ‡

30 W+n ama walañgan nak ñ+ndiñ eñgut, ‘Ama nindi nokok singi kandañ indalak, end+ nak gama n+im indañ+lambi ikan pakuk, wala t+mbi end+ nak napma klelak.’

31 Dama natna bo en nin s+n+ik w+n n+im ka-dakleñgut, gan endok kusal Islael amatamda t+mba inda-dakleuktok nak ñolok b+mbi, tuk i-sem-i-sem kena kusei k+m+ikut.”

32 T+mbi Yoaneli yous+mbi, Yesulok plon ñ+ndiñ e-dakleñguk, “D+indiñ Woñdi mambaip wandin kunum g+nañ nanin p+mbi, endok plon p+ pal+im kañgut.

33 Damañgan nak bo en Mesia w+n n+im nandiñm+ñgut, gan tuk i-sem-i-semlok nani-mukukti ñ+ndiñ nanguk, ‘Ama nindok plon nokok Woñnali p+ pal+mbi kaukañ en wakandi amatam D+indiñ Woñli i-semekak.’

34 Eumbi, natna dautnali w+ndiñ indaumbi ka-taleletta t+mbi ñ+ndiñ pa e-daklelet: ñ+n Kunum Yambattok N+ñañ s+n+ik.”

35 Salaunda Yoaneli kwet pakuknan wolok b+ndambo ñam ikuk. T+mbi gwañgwa en kle-ta-kuñg+liñ endoñnan nanin t+pett+ en g+ta ik+m+ik. Iliñ+liñbi,

36 Yoaneli Yesu yapma kle ñaum kañbi, gwañgwañiitta ñ+ndiñ enguk, “W+n kandem+ik! Kunum Yambattok Sipsip N+ñañ wakan ñak!”

37 Eumbi, end+ manda w+n nandiñbi, Yesu kle ñañg+m+ik.

38 T+mbi Yesuli tambanembi, ama t+pet en kle b+umbi yamb+mbi, en+ nandiñbi eñguk, “S+it+ nekta bam+ik?” Eumbi n+ñg+m+ik, “Rabai” (w+n n+ndok mandani plon ‘endaut’), “d+ik it delok dou m+l+at pa t+lañ?”

39 Eumbi enguk, “B+mbi kandem+ik!” Yesuli w+ndiñ eumbi, end+ en kle ña it w+n kañg+m+ik. 4 kilok t+mb+mbi, en g+ta pal+mbi, tim t+ñguk.

40 Ama t+pet Yoanelok mandan nandiñbi, Yesu kle ñañg+m+ik, endoñnan nanin no w+n Simon Petlolok kwayañ koi Andlu.

41 End+ Yesu g+ta pakap kañbimbi, d+indiñgan ñam dal Simon lonji-ta-ña kañbi n+ñguk, “N+it+ Mesia ip kam+ik.” (Mesia w+n Glik manda plon Klisto k+it+añ.)

✨ **1:23:** Aisaia 40:3 ‡ **1:29:** Kunum Yambatt+ yom+j+ bi-semektok Juda amal+ sipsip ba gaut d+w+n no yandiñbi, tapma t+ñmañg+liñ. Gan gauttok wekail+ amalok yom w+l+it-semum taleuktok tuop n+im, wala t+mbi Kunum Yambatt+ enlok n+ñañ Yesu amatam kolanj+lok tuan apma t+keuktok n+mul+im p+im indambi, sipsip n+ñañ wandin k+m-semguk.

⁴² Wɨndiñ embi nañgɨlimbi, Yesuloñ ña tomgɨmɨk. Ña tombɨmbi, Yesuli Simon daut kwambɨñ kañbi niñguk, “Dɨk Simon Yoanelok niñañ. Koka kombɨlin Sifas kitɨnekalɨñ.” (Kot ‘Sifas’ wɨn Grik manda plon Petlo.) §

Filip gɨt Natanaelli Yesu en Mesia, Kunum Yambattok Niñañ, wɨn ka-nandi-tomgɨmɨk

⁴³ Salaumbi, Yesuli Galili kwelan ñaupi nandiɨmbi ñañguk. Ñañpi, Filip tɨmbi indaumbi niñguk, “Dɨk bi nak nep kle kuukañ.”

⁴⁴ (Filiptok it kwet wɨn Betsaida, wɨn Andlu gɨt Petlo endok iset kweset.)

⁴⁵ Tɨmbi Filipti ña Natanael tɨmbi indaumbi niñguk, “Ama waliñgan Moseli endɨkñe manda gɨnañ ba plofet amali bo indauktok youyoulin, wɨn Mesia en nɨndi ip kamñ. En Joseptoñ niñañ koi Yesu Nasalet it kwelan nanin.”

⁴⁶ Eumbi ni-nandiɨmbi eñguk, “Akai! Ba nepek kɨndem no it kwet koi gɨñgɨl niɨmnat wandinnan indauktok tuop ba?” Eumbi, Filipti niñguk, “Dɨtna bɨmek ka!”

⁴⁷ Tɨmbi Yesuli Natanael bɨum kañbi, endok plon ñɨndiñ eñguk, “Yakñe! Ama ñɨn endi Israeɨ ama sisɨnik. Juluñit endok plon no niɨm palmɨlak.”

⁴⁸ Wɨndiñ eumbi ni-nandiɨmbi eñguk, “Ni tek tɨmbi dɨk nokok kusatna wandin nandi-namlañ?” Eumbi niñguk, “Filipti gama niɨm kitɨ-gamñɨlimbi, dɨk komba fik kapmainan pipalɨmbi gambɨt.”

⁴⁹ Natanaelli manda wɨn nandiɨmbi niñguk, “Endaut. Dɨk Kunum Yambattok Niñañ sisɨnik, Israeɨ nɨndok Ama Wapmañni mandɨ pakamñ wɨn dɨk wakan!”

⁵⁰ Eumbi, Yesuli tambane niñguk, “Ba nak komba fik kapmainan pipalɨm gambɨt wɨndiñ ganɨtta tɨmbi, dɨk wɨndiñ nandi-kwambɨñ dalañ ba? Dɨk nepek gɨtikñin dɨwɨn siñgimek indaumbi kaukañ wali man nek indalak wɨn makleukak.”

⁵¹ Tɨmbi yousɨmbi niñguk, “Wɨn biañgan sisɨnik. Nak ñɨndiñ sanlet: sisɨndi kanekalɨñ, wɨn kunum yama dɨli tombɨmbi, Kunum Yambattok eñaloñiɨli kwelan nanin kunum gɨnañ lombi, nak Ama Sisɨnik nokoñnan undane piɨmbi, wɨndiñ lo ña pi pa tɨnekalɨñ.” **

Yesulok mandan ba kundil wali endi Kunum Yambattok Niñañ wɨn tɨmbi inda-dakleñguk

2

Yesuli tuk tɨmbɨm wain indañguk

¹ Kena nain tɨpet taleumbi, Galili kwelan it kwet no koi Kana wandiñ ama noli kɨkokot tɨmbi, nanañ sina wopum tɨñguk. Yesu meñli wandiñ pakuk,

² tɨmbi Yesu gɨt gwañgwañii bo en-tiañeum bɨmbi, wandiñ pakɨliñ.

³ Pakap, wain tuk taleumbi, Yesu meñli Yesula ñɨndiñ niñguk, “Wain ememlok wɨn ip talek.”

⁴ Eumbi tambane niñguk, “Me, wɨn nokok nepek niɨm. Kusatna tɨmba inda-daklelok nain wɨn gama niɨm indak.”

⁵ Eumbi, Yesu meñli it wolok kena gwañgwala ñɨndiñ enguk, “Endi nepek no sanbɨmbi, wolok tuop tɨnekalɨñ!”

⁶ Tɨmbi it wolok gɨnañ kawat kambot tuknat kit tombon, tombon noñgan pakuk, noñgan noñgan wolok wopum wɨn 80 ba 120 lita, wolok tuop. Wɨn

§ **1:42:** Kot tɨpet wolok kusaset wɨn ‘kawat’. ** **1:51:** Jekopti Kunum Yambattok eñaloñiɨli lat plon lombi piɨmbi kañbi ka-nandi-dakleñguk, wɨn Yambatti en kasɨleñguk (Stat 28:12-15), wɨndiñgangot Yesulok gwañgwañiɨli Yambatti Yesu kasɨleñguk wɨn ka-nandi-tomnekalɨñ.

Kunum Yambattok dainan ti-jamilan tɪndɪlok Juda amatamdi tuk wali kisi kesisi, nepek diwin wakit wɪlikaŋgɪliɲ.

⁷ Timbi Yesuli kambot win kañbi, kena gwañgwala enguk, “Kambot ñi pakañ win tuk gɪt-talewit!” Eumbi, kambot gɪtik win gɪlim man plon tokñe-taleumbi

⁸ enguk, “Ale, tuk lakat no kambot gɪnañ nanin gɪpi, nanañ kandikñe amaloñ tike ñawit!” Eñguk wolok tuop tike ñambi,

⁹ nanañ kandikñe amala mɪumbi, tuk wali ikan wain indaŋguk win nakanaka tiñguk. Nakanaka timbi, wain tuk win denanin win nim nandiñguk, win kena gwañgwa gɪkɪliɲ endiñgot nandiñgɪliɲ, wala timbi kandikñeli ama kɪkokot tiñguk win kɪtiñmɪmbi

¹⁰ niñguk, “Kɪmɪn beu gɪtikti wain tuk kɪndem win dama danbi, yoksiila emum nam, kamakama timbɪmbi, wain kolan siñgimek danbi pa emañ. Gan dik wain tuk kɪndem tike-kimbɪñ dambi, kombɪtmek tike bɪlañ.”

¹¹ Yesuli Galili kandañ, Kana it kwelan tuk timbi wain indaŋguk wali endok jimba kundil dama sisɪnik. Kundil win tiñpi, enlok kusal engano win timbi inda-dakleumbi, gwañgwañiili kañbi nandi-kwambɪñ dañgɪliɲ.

¹² Sina wali taleumbi, Yesu meñ kwayañii ba gwañgwañii endi Kapaneam it kwelan ña tombi, sandap nitepekgot yakan wandiñ pakɪliɲ.

*Yesuli Beulok il giñgiñgan nim tiñgɪliɲda ep kle-kokuk
(Matayo 21:12-13, Maleko 11:15-17, Luka 19:45-46)*

¹³ Juda amatamdok Kamaikamai gwɪlat wali indaup timbɪmbi, Yesuli gwañgwañii gɪta Jelusalem lo ñaŋguk.

¹⁴ Ña tombi, tapma it sañ jimba gɪnañ lombi yambɪñguk, win ama diwɪndi tapmalok makauk wakit sipsip ba mambaip tualok ep bi yapɪkɪliɲ, timbi ama diwɪndi mɪnem walan kusei kusei tombo mɪñ kena ti-pakɪliɲ. * Yesuli win yambɪmbi,

¹⁵ toa no binjaneum gɪlim daumbi, ama wakit makauk ba sipsip gɪtik win tapma it sañ jimba gɪnan nanin yandɪp kleum poña-taleumbi, ama mɪnem tombo mɪñ kena ti-pakɪliɲ endok mɪnem kwandainji gɪtik win wɪli papuseneumbi, endok kɪmɪkɪmɪtsɪ ep tambokuk.

¹⁶ Timbi endi ama mambaip tualok kɪmɪkɪliɲ win enombɪmbi eñguk, “Ei! Nepenepek gɪtik ñin platikan mep ña-talewit, timbi nokok Bepnalok il ñin timbɪm kɪmɪli tua it silanin inda-ta-bɪlak, wɪndiñ nombo nim tɪnekalɪñ!”

¹⁷ Wɪndiñ eumbi, gwañgwañiili plofet manda no Kap nolok gɪnañ youyoulin patak win nandi-sɪwɪkɪliɲ. Manda wolok gɪnañ Mesiali Kunum Yambatta ñindiñ niñguk, “Nak dikok ika tike-kimbɪñ dambi, it wali giñgi sɪnik palektok giñgɪneletta timbi kuñguna kolaukak.” ✧

¹⁸ Yesuli tapma ilan wɪndiñ tiñgukta timbi Juda ama biesɪli nimbi eñgɪliɲ, “Dik jimba kundit nitek timbɪmbi ka-dakleamɪñ, win Kunum Yambatti tapma it kandikñe kena wandin tɪndɪlok ganbi taleñguk?”

¹⁹ Eumbi tambane enguk, “Sɪndi Kunum Yambattok il ñin wialɪmbi, sandap tɪpet gɪt no wolok gɪnañnan nak bɪndambo mamba ilekak.”

²⁰ Eumbi niñgɪliɲ, “Akai! Nɪndɪla tapma it ñin gwɪlat 46 gɪnañnan kɪndit-ta-bamɪñ, gan dikta sandap tɪpet gɪt no wolok gɪnañnan mambɪ ilepi elañ ba?”

²¹ Gan Yesuli tapma itta sɪnik nim eñguk, tambo endi enlok piñgɪula eñguk.

* **2:14:** Ama mɪnem tombo mɪñ kena tiñgɪliɲ endi amatamdok mɪnem tikembi, wolok kɪnjan tapma ittok mɪnem emumbi, amatamdi wali tapmalok gaut tuañgɪliɲ ba tapɪkot kɪmɪkɪliɲ. ✧ **2:17:** Kap 69:9

22 Tĩmbi Kunum Yambattĩ en kĩmnan nanin tĩmbi mĩlakuk, wolok siĩgi kandaĩ gwaĩgwaĩilĩ manda wĩn eĩguk wĩn nandi-sĩwĩpi, Mesialok mĩlamĩlat plon manda youyoulin patak wakĩt manda Yesu en eĩguk wĩn nandi-kwambiĩ daĩgĩliĩ.

Yesulĩ amatam gĩtiktok kusasĩ nandi-talelak

23 Yesulĩ Kamaikamai gwĩlatta Jelusalem it kwelan paliĩpi, jimba kundit asup tĩmbĩmbi, amatam asuptĩ wĩn kaĩgĩliĩnda tĩmbi en wĩn Mesia sĩnik wĩn nandi-kwambiĩ daĩgĩliĩ.

24 Gan Yesu endĩla amatamdok nanandĩnjĩ plon nĩm panjaĩganeĩguk,

25 wĩn kusei ñĩndĩnda: amatam gĩtik endĩ nĩtein wĩn Yesu en nandi-kĩliĩ eĩguk, tĩmbi endok gĩnaĩ nanandĩnjĩ yambi-nandi-dakle-taleĩgukta tĩmbi, nĩsĩlok kusasĩ plon nimbek noli Yesula nanandĩ mĩuktok tuop nĩm.

3

Kuĩngu taletalen nĩmnat wolok kusei wĩn Yesu en wakan

1 It kiyau wopum Juda amatam yambi-dĩkĩneĩgĩliĩ, endoĩnan nanin Falisi ama no koi Nikodemus.

2 Endĩ tim nola Yesuloĩ bĩmbi nĩĩguk, “Endaut. Nĩndĩ gambi-nandi-dakleamĩ, wĩn Kunum Yambattĩ dĩk endaut kuuĩdok ganĩ-mupi, dĩkĩta patak. Neta, jimba kundit dĩk pa tĩlaĩ, wandin wĩn ama noli nĩsĩlok gembĩnjĩ plon tĩnelĩndok tuop nĩm.”

3 Eumbi, Yesulĩ tambane nĩĩguk, “Wĩn biaĩgan sĩnik. Tĩmbi Kunum Yambattok kandaĩ nak ñĩndĩĩ ganba: tĩkap ama noli indainda komblin bĩndambo nĩm indaukta, endĩ endok gĩĩgĩt indauktok tuop nĩm.”

4 Eumbi, Nikodemusĩ nĩ-nandĩmbi eĩguk, “Akai, ama gĩliktĩ indainda komblin wĩn telak nĩtek plon tuop indauk? Endĩ meĩlok sĩmbai gĩnaĩ bĩndambo pĩumbi, meĩli apmektok tuop nĩm bek.”

5 Eumbi, Yesulĩ tambane nĩĩguk, “Wĩn biaĩgan sĩnik. Nak ñĩndĩĩ ganba nandi: tĩkap Kunum Yambattĩ tuk wakĩt Woĩnli ama nĩm tĩmbi kaiktaumbi, indainda komblin indaukta, endĩ Kunum Yambattok gĩĩgĩt indauktok tuop nĩm.

6 Wĩn amalok piĩgĩu gwĩlap wĩn enlok meĩ beuloĩnan nanin, tĩmbi gĩnaĩ tiptok kuĩngu sĩsĩnik wĩn Dĩndĩm Woĩloĩnan nanin.

7 Nak ‘Sĩndĩ indainda komblin indanelĩndok’ ganĩt, wala nandi-gĩtĩĩgĩtĩp nĩm tĩmbekaĩ.

8 Sasaleli enlok nanandĩn klembi, pendĩp ñalak. Wali denanin bĩmbi delok ñalak wĩn dĩk nanduĩdok tuop nĩm, dĩk gĩĩgĩliĩĩgot pa nandiĩlaĩ. Wĩndĩĩgangot Dĩndĩm Woĩndĩ telak nĩtek plon amala kuĩngu sĩsĩnik wĩn mĩumbi, komblin indalak, wĩn ama noli kauktok ba nandi-dakleuktok tuop nĩm.”

9 Nikodemusĩ nĩ-nandĩmbi eĩguk, “Woĩndĩ kuĩngu sĩsĩnik mĩlak wali nĩtek indauk?”

10 Eumbi tambane nĩĩguk, “Dĩk Islael amatamdok endautsĩ loloĩ, gaĩgan nepek wĩn nĩm nandi-daklelaĩ bek?”

11 Biaĩgan ñak. Nak ñĩndĩĩ ganba: nĩndĩ nepek nandi-kĩliĩ eamĩĩ wolok plon manda eamĩĩ, ba nepek dautnĩli kaĩgĩmĩĩ wolok gembĩn ikamĩĩ, gan sĩndĩ nĩndok mandani nĩm pa nandi-dasiaĩ.

12 Nak nepek kwelan ñolok indaĩ wolok plon kasat ti-samgut, gan sĩndĩ nokok mandana nĩm nandi-kwambiĩ daĩda tĩmbi, nĩtek plon paĩgĩtambi, nepek kunum gĩnaĩ indaĩ wĩn sanbam nandi-kwambiĩ danelĩĩ?

13 Ganmek sindoñnan nanin ama noli kunumdok nepek ka-nandilok wandiñ no nim loñgiliñ. Nim. Nak Ama Sisinik noñganliñgot kunum ginañ kukap, kwelan ñolok piñgutta timbi kunumdok nepek gitik win nandi-talet.

14-15 Timbi nak nandi-kilikti ti-namañdi kuñgu taletalen nimnat win kasileneliñdok Kunum Yambatti Ama Sisinik nak nep lololok elak. Win Islael amatamdi kwet silaninnan kuñlambi, amatam maletti eium kimnep tiñgiliñ win ep kimilektok Moseli malet walawalan no timbi, komba bem mioñ nolok plon tike-lo mambi ikuk, ✧ walan windiñgangot amatamdi kuñgu taletalen nimnat win kasileneliñdok nep mambi loutat.”

16 Kunum Yambatti kwelalok amatam gitik engano sinik ep galk tañguk win ñindiñ timbi inda-dakleñguk: endi enlok Niñañ engano sinik amatamda kim-semektok ni-mulambi indañguk. Windiñda no en Niñañ nandi-kilikti tiñmilakta, endi kolandok giñgit nim timbekak, tambo endi kuñgu taletalen nimnat win kasileukak.

17 Win Kunum Yambatti Niñañ amatamdok kolanjilok kinjan eu taleuktok kwelan nim ni-mukuk, tambo endi kolanjilok kinjannan nanin yapma tikeuktok ni-mulambi indañguk.

18 Nin endi Niñañ nandi-kilikti tiñmimbi kulakta, Kunum Yambatti yominlok kinjan tambon ombi-tikeuktok nim eu talelak. Gan nin endi Niñañ nim nandi-kilikti tiñmimbi kulakta, endi Kunum Yambattok Niñañ engano sinik endok koi nim nandi-kilikti tilakta timbi, Kunum Yambatti ikan yominlok kinjan tambon ombi-tikeuktok eu taleñguk.

19 Windiñ tiñguk win kusei ñindiñda: endi kolsalen kwelan ikan ni-mulambi indañguk, gan kuñgunji kolanda timbi amatamdi kolsalen siñgi wilimbi, kilim kasileñgiliñ.

20 Neta, ama gitik ti-mipmile tañ endi ep tindinjilok kusei inda-dakleñmek wala misinipi, kolsalenla nandi-kunjit sinik tamba makleañ.

21 Gan nin endi Kunum Yambattok kusal sisinik win kimit-klembi, tikekwambiñ dalakta, endi Kunum Yambat tañgoneñpi, kundit kindem pa tilak wali inda-dakleuktok kolsalen ginañ pa bilak.

Yesuli Yoane tuk i-sem-i-sem maklelak

22 Kamaikamai gwilat taleumbi, Yesuli gwañgwañii yanañgipi, Jersusalem nanin pimi, Judia kwelan ña tombi, nain diwin gwañgwañii gita wandiñ kuñpi, amatam tuk i-semiñguk.

23-24 Yoane tuk i-sem-i-sem it kwambiñ ginañ gama nim kimikiliñda timbi, endi bo kena win ti-ta-kuñguk, win it kwet koi Salim kandañ tuk asup pakukta timbi, endi tuk no koi Aion wolok palimbi, amatamdi yousiyouñgan endoñ bumbi, tuk i-semiñguk.

25 Timbi nain nola Yoanelok gwañgwañii diwin git Juda ama noli kusei kimpipi, kisi kesisi ba nepek kusei kusei diwin win nittek wipi, Kunum Yambattok dainan jamilan indaindalok plon e-tañan tiñgiliñ.

26 Windiñ timbi, Yoaneloñ ñambi niñgiliñ, “Endaut, ama wali ba, dikita Jordan tuk tambon kandañ kuumbi, endok kusei pa nini-dakleñguñ, win Yesu endi bo nain ñindiñgitañgan tuk i-sem-i-sem kena timbimbi, amatam gitikti endoñ pa ñañ yañ!”

27 Eumbi tambane enguk, “Win kindem. Tikap Kunum Molomdi ama nim tike gwilam tiñmekta, kenanlok bien wali indañmektok tuop nim.

28 Sinila nak ñindiñ ewambi nandiñgiliñ, ‘Nak Mesia en nim, tambo nak endok telak dama tiñmettok nani-mulimbi bi indañgut.’

✧ 3:14-15: Namba 21:6-9

²⁹ Mesia n̄tok plon nak e-yout manda n̄tek ewit? Mesia w̄n, endi ama no tam giñḡit w̄l̄m̄im̄in wandin. T̄mbi ama wolok nol endok kandañ ipi, mandan nand̄lak wandin natna Yesulok gemb̄n ipi, amatamd̄i endok mandan nand̄nepi ñañ w̄n nand̄let, nain wolonda nand̄-s̄l̄s̄l̄l̄l̄ nokok giñañna tokñelak.

³⁰ Neta, Kunum Yambatt̄i endok koi giñḡit wal̄i wopum daumbi, nokok kotna giñḡit wal̄i p̄p̄i euktok nand̄lak.”

Kunum giñañ nanin p̄mbi indañguk w̄n Yesu en wakan

³¹ Kunum giñañ nanin p̄mbi indalakt̄i ama gītik yapma klelak. Neta, kwelan ama endi kwettok giñḡit̄ñii, t̄mbi kwelalok nepek plon manda eañ, gan kunum giñañ nanin p̄mbi indañgukt̄i wandin n̄m, tambo endi kwelan ama gītik yapma klembi,

³² nepek kunum giñañ kañguk ba nand̄ñguk wolok plon elak, gañgan mandan w̄n noñgan noñgand̄ñgot nand̄-dasiañ.

³³⁻³⁴ Kunum Yambatt̄i N̄ñañ n̄-mukuk enda D̄ind̄im Woñ tokñetokñen milakta t̄mbi, Woñ wal̄i t̄mbi pañḡitaumbi, Kunum Yambattok mandan-got pa elak, wala t̄mbi nin endi mandan w̄n nand̄-dasilak, endi ñ̄nd̄iñ t̄mbi inda-daklelak: endi Kunum Yambatt̄i biañgan molom s̄in̄ik w̄nd̄iñ nand̄-kwamb̄iñ dalakta.

³⁵ Bep̄t̄i N̄ñañ t̄ike-galk talak, t̄mbi endi nepek gīt̄ñḡit̄ik endok kiinan kim̄ipi, ka-d̄ik̄ñeuktok n̄mbi taleñguk.

³⁶ W̄nd̄iñda t̄mbi nin endi Kunum Yambattok N̄ñañ nand̄-k̄l̄ikt̄i t̄ñm̄lak, endi kuñgu taletalen n̄m̄nat w̄n ikan ñ̄nd̄iñḡitañgan kas̄lembi kulak, gan nin endi N̄ñañdok mandan n̄m t̄kembali kim̄it-klelak, endi kuñgu s̄is̄in̄ik w̄n n̄m kas̄leukak. Tambo, Kunum Yambatt̄i ikan yom̄inlok kin̄jan tambon omb̄i-t̄ikeuktok eu taleumbi, palmekak.

4

Samalia nasil̄i Yesu en Mesia w̄n nand̄-kwamb̄iñ dañḡil̄iñ

¹⁻² T̄mbi manda no ñ̄nd̄iñ eu sapañaneñguk, “Amatamd̄i Yesulok gwañgwañii indaumbi, tuk i-sem̄lak, endok kw̄nakw̄nats̄il̄i Yoanelok gwañgwañii yapma klelak.” (Gan w̄n Yesul̄i tuk i-sem̄-i-sem̄ kena n̄m t̄ñguk, w̄n endok gwañgwañiil̄iñgot amatam tuk i-sem̄ pa t̄ñḡil̄iñ.) T̄mbi manda wal̄i Falisi amalok pawanj̄i giñañ piñguk w̄n Yesul̄i nand̄-tomguk, wolonda

³ endi Judia kwet bimbi, Galili kwelan b̄indambo undane ñaupi ñañguk.

⁴ Ñambi nand̄ñguk, w̄n “Samalia distrik dama d̄ik̄ñeuttok.”

⁵ T̄mbi Yesul̄i Samalia kwelan ñañipi, it kwet no koi Sikal w̄n t̄mbi dumalaumbi, Juda gīt̄ Samalia nasilok bep pañj̄i Jekopt̄i kwet no n̄ñañ Joseptok biñm̄ñguk wolok tomguk. *

⁶ T̄mbi Jekopt̄i tuk ban no k̄nd̄it-bium wolok pakuk, wala t̄mbi Yesul̄i telak ombapgan biñgukta t̄mbi gwaseimbi, ban baliliñnan pip pakuk.

Kwet nain bomup t̄mb̄imbi,

⁷ Samalia tam nol̄i tuk gīlep b̄ium kañbi niñguk, “D̄ik tuk gīt nam!”

⁸ (Gwañgwañii end̄ila it kwelan nanañ tuatuala ña-taleñḡil̄iñ.)

⁹ Yesul̄i w̄nd̄iñ eumbi, Juda amatamd̄i Samalia en gīta not n̄m tañda t̄mbi tam wal̄i nand̄-s̄l̄k̄ñembi niñguk, “N̄tehta t̄mbi d̄ik̄ Juda amal̄i nak Samalia tam ñandin ñala tukta nanlañ?”

¹⁰ Eumbi, Yesul̄i tambane niñguk, “Kunum Yambatt̄i amatam nek s̄iloñ tambongan ememlok nand̄lak w̄n d̄ik̄ nand̄-dakleumda, ba nin s̄in̄ik

* 4:5: Manda wal̄i Stat 48:22 gīt Josua 24:32 wolok plon e-youtak.

tukta ganlak wïn ka-nandi-tombimda, dïtna naka tukta nanbimbi, nak tuk ama timbi kaiktalok wïn gumañ gamam.”

¹¹ Timbi tamdi niñguk, “Ama wopum, tuk ban ñïn ombap sinik, timbi tuk giñgittok bo nim pakamlakta timbi, dik tuk ama timbi kaiktalok elañ wïn denanin gïletañ?”

¹² Sotni Jekop endi wakan tuk ban ñïn kindit-nimbi, en wakit niñañii ba sipsip bulmakauñiili tuk ñakan nayañgïliñ. Nitek timbi dik gumañ en makleuñdok nandiñlañ?”

¹³ Wïndiñ eumbi, Yesuli tambane niñguk, “Amatam gitikti tuk ñolok gïpi pa nañ, endok binji bindambo kalanda ukak.

¹⁴ Gan no en tuk natna miwambi nambekak, endok bim nombo nim kalandañmekak. Tambo tuk nak mi milok pat-namlak, wali endok gïnan gïnañ tuk dai no wandin indambi, timbi kaiktaumbi, papat kwambañgan kuukak.”

¹⁵ Timbi tamdi manda wolok kusei nim nandi-tombi niñguk, “Ama wopum, dik tuk wïn naka namekañ! Nim kañbi, nak nombo tukta kimbï, tuk gïlepi, slakan ñandiñ yousiyousi biut.”

¹⁶ Wïndiñ eumbi, Yesuli niñguk, “Ale, dik ña, wapaka kiti nañgïpi, en gïta undane bukañ.”

¹⁷ Eumbi niñguk, “Nak wapatna nim nat.” Eumbi, Yesuli niñguk, “Dik wapaka nim nat elañ, wïn dïndim sinik.

¹⁸ Gan dik wapakai epguñ wïn kit tambon gitik, timbi ama nin en gïta man ñïndiñgit kulañ, endi dikok wapaka nim, wala timbi manda elañ wïn biañgan sinik.”

¹⁹ Yesuli wïndiñ eñgukta timbi tam wali niñguk, “Ama wopum, nak gambi-nandiñlet, wïn dik plofet ama no.

²⁰ Wïndiñda nak gani-nandiwa: kwet jañgin da patak wolok Samalia ninlok bep pañniili Kunum Yambat milelem tiñmañgïliñ. Nitek timbi Juda sindi amatamdi Jerusalem it kwelangot Kunum Yambat milelem tiñmineliñdok pa eañ?”

²¹ Eumbi Yesuli tambane niñguk, “Tam, dik manda ñïn dika ganlet wïn nandi-kwambañ daukañ: nain dumalaumbi, amatamdi kwet jañgin ñolokgot ba Jerusalem it kwet wolokgot Bep Yambat nim milelem tiñminekaliñ.

²² Samalia sindila Kunum Yambat milelem tiñmañ, endok kusal nim nandi-kiliñ eañ, gan Juda ama ñïndila nin sinik milelem tiñmamañ en nandiñmamañ, wïn kusei ñïndiñda: Kunum Yambatti amatam gitik kolanjilok mlapnan nanin yapma tiketikelok kenan wïn Juda ñïndok kandañ kusei kïmikuk.

²³ Timbi nim ombataumbi, nain wïn ip inda-talelak, wolonda ni-wowon tïndilok ama sisinik endi Beptok kusal sisinik wïn nandi-kiliñ eumbi, Woñnli ep timbi pañgïtaumbi, ni-wowon tiñminekaliñ. Wïn ama wandin wala Bepti yambi-galk tambï, ni-wowon tiñmineliñdok ep kasileup nandilak.

²⁴ Kunum Yambat en ama nim, endi Woñ sinikta timbi en milelem tiñmilok wolok telak biañgan sisinik noñgangot patak. Wïn ñïndiñ: endok kusal sisinik wïn nandi-kiliñ eumbi, Woñnli ep timbi pañgïtaumbi, ni-wowon tiñimlok.”

²⁵ Timbi tamdi niñguk, “Nak nandiñlet wïn Mesia, koi no Klisto kitañ, endi indauktok een. Timbi endi indamek, nepek gitik ñini-dakle ti-nim-taleukak.”

²⁶ Timbi Yesuli niñguk, “Nak nindi manda ganlet wïn Mesia en wakan.”

27 Wolongan endok gwañgwañiilî undane bi tumbi kañgîlîñ, wîñ Yesulî tam gîta manda e-nandi tînguk, tîmbi ka-sîlikñembi, nanandi kena tîngîlîñ. Gan endoñnan nanin noli Yesu ñîndîñ no nîm ni-kañgîlîñ, “Dîk nekta lonjîmbi ni-nandiñ?” ba “Kusei nekta tam ñakîta manda e-nandi tîlîñ?”

28 Tîmbi tam walî tuk kambot tîke-bînguk wîñ wolok biu palîmbi, it kwelan undane ñambi, amatamda ñîndîñ eni-ta-kuñguk,

29 “Sîndî nakîta tuk bannan ñambi, ama no nokok ep tîndînalok kusei gîtik nani-talelak en bîm kawî! En Mesia wakan bek?”

30 Wîndîñ eumbi, amatamdi it kwet bimbi, Yesu kanepi ñañgîlîñ.

31 Amatamdi gama nîm bi tomñîlîmbi, gwañgwañiilî Yesu ni-gîngînembi eñgîlîñ, “Nîñîndaut, nanañga na!”

32 Gan Yesulî tambane enguk, “Nokok nanañ pat-namlak wîñ sîndî nîm ka-nandi-dakleañ.”

33 Wîndîñ eumbi, nîsîngan ñîndîñ e-nandi tîngîlîñ, “Ama noli nanañ ep bîm mîk ba?”

34 Tîmbi Yesulî eni-daklembi eñguk, “Nak nin nani-mukuk endok man tañgoneñipi, kenan tîmbettok namguk wîñ gîtik tîmba taleukak, walî wakan nokok nanañna tîlak.”

35 Tîmbi Yesulî yousîmbi enguk, “Amatamdi ñîndîñ pa eañ, ‘Yakîp tîpet tîpet taleumbi, nanañ mepmeptok nain indaukak.’ Gan nak ñîndîñ sanlet, sîndî dausî deium ñaumbi, amatam nîndoñ bînep tañ wîñ yambî: endî kena gînañ nanañ bien epeptok ikan gîlîtalak wandin.

36 No en amatam wandin kuñgu taletalen nîmnatnan yanañgîtak, endî ama bien epep kena tîmbi, tuan kîndem kasîlelak wandin. Wîndîñda tîmbi tîpitîpi tîlak gîta bien epep tîlaktî yakan bienla sîlîsîlî tamîk.

37 Manda no ñîndîñ pa eañ, ‘Ama noli tîpitîpi tîmbîmbi, noli bien epep pa tîlak.’ Wîñ kusei ñîndîñda tîmbi manda walî sîndok kandañ bien tîlak:

38 sîndî kena noli tîngîlîñ wolok bien epnelîñdok nak sani-mulam ñañgîlîñ, wîñ dîwîñ noli kena meñ tîngîlîñ, tîmbi sîndî endok kenanjîlok bien kasîleañ.”

39 Samalia tamdi eñguk, “Endî nokok ep tîndîna gîtik nani-dakle-talelak,” wîndîñ eñgukta tîmbi endok ilnan nasi asuptî Yesu en Mesia sînik wîndîñ wîñ nandi-kwambiñ dañgîlîñ.

40 Wîndîñda tîmbi endî Yesuloñ bi tomgîlîñ, endî Yesulî en gîta kuuptok gîngînembi, ni-tiañeumbi nandi-sembi, isî kwesînan sandap tîpet kumbi,

41 gîngît manda enguk. Tîmbi manda eñgukta tîmbi amatam asupgan sîniktî Yesu en Mesia sînik wîñ nandi-kwambiñ dambi,

42 tamda ñîndîñ niñgîlîñ, “Wîñ dîkok mandañgalañgot tîmbi nîndî nombo nîm nandi-kwambiñ damîñ. Tambo, nîndî nînllok pawannîlî endok mandan nandiñbi, ñîndîñ nandi-dakleamîñ: biañgan sînik, ñîne Mesia nin kwelalok amatam gîtik kolanjîlok kînjannan nanin yapma tîkeukak en wakan.”

*Yesulî kena ama nolok niñañ tîmbî kîndem dañguk
(Matayo 8:5-13, Luka 7:1-10)*

43 Yesulî Samalia kwelan sandap tîpet pakap, Galili kwelan ñaupî ñañguk.

44 Endî damañgan ñîndîñ eñguk, “Plofet ama nolok ilnan nasîlî giñgiñgan nîm pa tîñmañ.”

45 Wîndîñda endî Galili kwelan undane ña tomguk, wolonda wînasî endî bo Kamaikamai gwîlatta Jelusalem ñambi, Yesulî nepek nek wolok tînguk wîñ gîtik kañgîlîñda tîmbi enda not tîñmîngîlîñ.

46 Yesulî Galili kwelan kuñipi, Kana it kwet wolok damañgan tuk tîmbîm wain indañguk, wandîñ kandañ endî bîndambo ñam pakuk. Tîmbi

Kapaneam it kwet walí Kana ñasiñgan pakuk, wandíñ ama wapmañdok kena ama nolí kuñguk. Endok niñañdí jímbat tíñgukta tímbe,

⁴⁷ endí Yesulí Judia kwelan nanin pímbi, Galili bí tomguk wolok gíñgít nandímbe, wolongan endoñ bíñguk. Bímbi, ní-gíñgínembi, ñíndíñ eñguk, “Wandingan, dík nakíta Kapaneam ñambi, nokok níñana sembepe tílak wín tímbe kíndem dawín.”

⁴⁸ Wíndíñ eñgukta tímbe Yesulí ñíndíñ níñguk, “Tíkáp amatam síndí jimba kundit ba kundit gítikñin daut samambi níñm kañda, síndí nak níñm nandí-kilíktí tí-namañ.”

⁴⁹ Wíndíñ eumbi tambane níñguk, “Wopum, níñm kañbí níñana sembekta, plapgan bíumbi ñanda.”

⁵⁰ Gan Yesulí tambane níñguk, “Dík ñau. Níñañga íp kíndem dam kulak.”

Tímbe ama walí Yesulí manda níñguk wín nandí-kwambíñ dambi, ilan ñaupí ñañguk.

⁵¹ Ñañímbi, endok kena gwañgwañíilí en telaknan bí tímbe indaumbi, ñíndíñ níñgíñíñ, “Díkók níñañga íp kíndem dak kulak.”

⁵² Eumbi, nain nekta síník kíndem dañguk wala ení-nandumbi níñgíñíñ, “Desa 1 kilok tímlala tímbe, síñgin komba díñgukta busukñeñguk.”

⁵³ Eumbi, beulí ka-nandí-dakleñguk, wín 1 kilok tímlala síník Yesulí “Níñañga kíndem dam kulak” wíndíñ níñguk. Tímbe en gíta amatam endok ílnan kuñgíñíñ endí gítíktí Yesu nandí-kilíktí tíñmíñgíñíñ.

⁵⁴ Yesulí Judia kwelan nanin Galili kwelan undane bí tombi, bíndambo jimba kundit wín tímbe, nain típet indañguk.

5

Yesulí tuk ban baliliñnan ama no tímbe kíndem dañguk

¹ Nain nítepek ñaumbi, Juda amatamdok gwílat no tímbe dumalaumbi, Yesulí Galili kwet bímbi, Jelusalem undane ñam pakuk.

² Jelusalem it kwettok sañ yama nolok koi wín Sipsiplok Yama, * tímbe yama wolok ñasiñgan tuk ban no patak, wolok koi wín Judalok mandanjí plon Betesta kítiñ. Tuk ban walí palanda kíñ tambongot, †

³⁻⁴ tímbe palanda wolok plon amatam jímbatsíat asup, wín amatam dausí sipsipmín, ba kesísí kolan ba píñgípsí dalandañguk endí pakíñíñ. ‡

⁵ Ama no gwílat 38 gítík jímbat tíkeñgukta endí bo wolok pakuk.

⁶ Yesulí tuk bannan ña tombi, ama wín kañbí ka-nandíñguk, wín endí nain ombapgan wolok pakañguk. Wíndíñda endí ñíndíñ ní-nandímbe eñguk, “Dík kíndem dauñdok nandí-galk tílañ ba?”

⁷ Eumbi, ama jímbalattí tambane níñguk, “Wopum, tuktí sasík tímbe, notna nolí nepmu plaptaumbi, tuk gíñañ píut ñak! Nímda tímbe, natnañgan pímbílok gliñgliñ tímbe, díwín nolí napma klembi, dama pa pañ.”

⁸ Wíndíñ eumbi, Yesulí níñguk, “Dík mílapi, ípaka tíkembí ñau.”

⁹ Tímbe wolongan ama walí kíndem dambi mílapi, ípal tíkembí ñañguk.

Wín Sabat patnandí nainda wíndíñ indañgukta tímbe,

* **5:2:** Yama wolok sipsip yanañgílim lo-pít pa tíñgíñíñ. † **5:2:** Nandí-tale amalí eañ, wín tuk ban wín wopum síník, amalí tíndín, tímbe ban wín palandalí tambímbi, tuktí tambon tambon pakímík, tímbe palandalí tuk ban wín ep kle-gímbut pakuk. ‡ **5:3-4:** Nandí-tale ama díwíndí manda kusip no gamañgot patak eañ. Wín ñíndíñ, “Endí tuk sasík tímbektok mandí-pakañgíñíñ. Wín kusei ñíndíñda: nain no ba nola Wopumdok eñalo nolí tuknan pímbi, tuk tímbe sasík tíñguk, tímbe níñ endí tuk gíñañ dama píñguk endíñgot jímbat wín ba wín inda-semguk walí tale-semíñguk.”

¹⁰ Juda ama biesili ama kindem dañgukta ñindiñ ni-giñg+nembi eñgiliñ, “Man Sabat yañ! Dik nitek timbi endikñe manda wipi, ipaka tikembi ñalañ?”

¹¹ Eumbi tambane enguk, “Ama nep timbi kindem dat endi ñindiñ nanik, “Dik ipaka tikembi ñau.”

¹² Eumbi ni-nandiñgiliñ, “Ama nindi ‘Ipaka tikembi ñau’ ganik?”

¹³ Gan Yesuli kimin wopum wolok pakiliñ endok boñgipsinan paikukta timbi, ama kindem dañgukti en nin sinik win nim nandi-ñimñguk.

¹⁴ Siñgi kandañ Yesuli ama win tapma it sañ jimba ginañ timbi indaumbi niñguk, “Nandiñlañ, dik ip kindem dañguñda, yom nombo nim timbekañ. Nim kañbi, mɩlap wopum sinik noli gepmek!”

¹⁵ Eumbi, amali walinin pim ña Juda ama biesiloñ ñambi, Yesuli timbi kindem dañguk windiñ eumbi nandiñgiliñ.

Kunum Yambattok Niñañ ba kuñgu sisiniktok kusei win Yesu en wakan

¹⁶ Yesuli kundit wandisi Sabat patnandi nainda pa tiliñgukta timbi, Juda ama biesili kusei kimipi, mɩlap pa mñgiliñ.

¹⁷ Timbi Yesuli enlok ep tindin kasopmeuktok ama biesila ñindiñ enguk, “Bepnali yousiyousiñgan kena ti-ta-kulakta timbi nak bo windiñgangot ti-ta-kuutat.”

¹⁸ Kusei wala timbi Juda ama biesili Yesu wili kimbektok telak lonji-sinik tañgiliñ. Win endi Sabattok endikñe manda lapikuk walañgot nim. Win endi Kunum Yambatta “Bepna” eñguk, wali en timbimbi, endi Kunum Yambat git tuopset noñgan tiñgukta timbi wili kimbektok telak lonjiñgiliñ.

¹⁹ Timbi Yesuli ñindiñ tambane enguk, “Manda et wali biañgan sinik. Timbi ñindiñgot sanba: nak Kunum Yambattok Niñañdi natnalok nanandinala nepek no timbettok tuop nim. Tambo nokok Bepnali nepek nek timbimbi kalet, wingot gumañ timbet. Win Bepti nepek nek pa tilak, windiñgangot nak endok Niñañdi pa tilet.

²⁰ Timbi endi ginañli nep kasilembi, enlok ep tindin gitik win daut namum kañbi pa tilet. Timbi sindi ka-silikñembi, nanandi kena tinelñdok, endi kundit gitikñin daut namum kañbi timbetat, timbi wali kundit damañgan tiñgut win makle tinekaliñ.

²¹ Win ñindiñ: Bepnali ama kimnan nanin ep timbi mɩlalimbi, kuñgu emlak, windiñgangot nak endok Niñañli bo ama ninda kuñgu emepi nandilet enda emlet.

²² Timbi wingot nim. Bepti ama no nim yambi-danlak. Tambo amali kuñgulok ba kimkimlok win eu taletale kena win Bepti nokok kitnanan kimtit-taleñguk.

²³ Win kusei ñindiñda: endi enda kot giñgit mañ gitikti nak Niñañda windiñgangot kot giñgit namnelñdok nandiñlak. No en giñg+nembi, nak Niñan kot giñgit nim namlak, endi Bep nani-mukuk enda bo kot giñgit nim pa milak.

²⁴ Win biañgan sinik.

Timbi ñindiñ sanba nandiwit: nin endi nokok mandana kimtit-klembi, Bep nani-mukuk en nandi-kilikti tiñmilak, endi kuñgu taletalen nimnat win ikan palmilak. Win endi damañgan kimlok giñgit kuñguk, gan kuñgu sisinik wolok giñgit ikan indambi kulak, timbi yominlok kinjan tambon nim ombi-tikeukak.

²⁵ Manda wali biañgan sinik.

Timbi nak ñindiñ sanlet: nain indaup tilak wolonda amatam endok ginañji tip kimkimin endi nak Kunum Yambattok Niñañ nokok mandana

nandinekaliñ. Biañgan ñak, nain wïn ikan indak, tĩmbi mandana nandidasiañdi papat kwambiñgan kunekaliñ.

²⁶ Wïn kusei ñĩndiñda: nokok Bepna en kuñgu molomdi amatam ep tĩmbi kaiktaumbi, kuñgu ememlok gembın palmılakta, tĩmbi nak endok Nıññañdi wındiñgangot tĩmbettok endi gembın wïn naka bo namguk.

²⁷ Tĩmbi nak Ama Sisınıktı tĩmbi endi nak amatam yambi-danbettok ikan nanbı taleumbi, endi kuñgulok ba kımıkmılok manda wïn nak ewa taleukak.

²⁸ Sındi wala nanandi kena nombo nım tınekalıñ, wïn kusei ñĩndiñda: nain indaukak wolonda sembısembın gıtık endi nokok mana malap nandımbi,

²⁹ sumjı binekalıñ, wïn kındem tındi endi mılapı, kuñgu kwambiñ kunekaliñ, tĩmbi kolan tındi endi mılapı, nak mandanjı ewa taleumbi, endi kolanjılok tambon ombı-tıkenekaliñ.

³⁰ Nak natnalok nanandınala nepek no tımbeptok tuop nım. Wïn Bepnalı nıtek nanlak, wolok tuopgan nak amatam pa yambi-danı tılet. Tĩmbi nak telak dındım plon yambi-danı tılet, wïn kusei ñĩndiñda: nak natnalok nanandına nım kımıt-klelet, tambo Bep nanı-mukuk endok man tañgonembi kımıt-klelet.”

Yesulok kusal tımbı inda-dakleuktok asup patak

³¹ Tĩmbi Yesulı yousımbi, ama biesıla enguk, “Tıkap nak noñganlıñgot natnalok kusatna e-daklewamda, sındi wala nandum biañgan nım tılak.

³² Gan kusatna e-daklelok no patak, wïn Bepna en wakan. Tĩmbi nak ñĩndiñ nandı-daklelet: endi manda nokok plon elak walı biañgan sınık tılak.

³³ Tĩmbi sını nokok kusatna tımbı inda-dakleneliñdok ama enı-mulımbi, endi Yoane tuk i-sem-i-semloñ ñam nı-nandıñgılıñ, wolonda Yoanelı kusatna sisınık wïn sanı-dakleñguk.

³⁴ Natna kusatna inda-dakleuktok endok ba ama nolok mandan plon nım panjañganelet, ganmek sındi Yoanelok mandan nandı-dasiumbi, Kunum Yambattı kolanjılok kınjannan nanin sapma tıkeuktok nak Yoanelok mandan wïn sanı-kaıkta tılet.

³⁵ Sipalaktı duapı kolı salelak, wındiñgan Yoanelı nokok kusatna tımbı sale-samumbi, sını nain dumangan endok mandanla tımbi nandı-koñgomnat sılısılı wopumgan tıñgılıñ.

³⁶ Kusatna tımba inda-dakleuktok nepek no pat-namlak, tımbi walı Yoanelok mandan maklelak. Wïn nokok Bepnalı nak kena tımba taleuktok namguk, wïn nak kundit pa tılet, walı wakan endi nak nanı-mulımbi indañgut wïn tımbı inda-daklelak.

³⁷ Tımbi wıngot nım. Bepna nanı-mukuk endi bo kusatna tımbı inda-daklelak. Sındi nain nola endok man malap nım nandıñgılıñ, ba endok walan nım kañgılıñ.

³⁸ Tımbi endok mandan sındok gınañjı gınañ nım nandı-dasium patak, wïn kusei ñĩndiñda: endi nak wakan nanı-mulımbi indañgut, ganmek sındi nokok mandana nım nandı-kwambiñ dañ.

³⁹ Sındi kuñgu taletalen nımnat wolok telak wïn manda youyoulın gınañ tımbı inda-samektok nandañda tımbi manda wïn pinat-lonjı kena pa tı-kılıñ eañ, tımbi manda walı wakan nokok kusatna eu daklelak,

⁴⁰ gañgan sındi gıñgınembi, nak sep tımba pañgıtaumbi, kuñgu sisınık wïn kasıleneliñdok nokoñ nım pa bañ.

⁴¹ Amalı kot gıñgıt namañ ba nım namañ, nak wala nandı-koñgom nım pa tılet.

⁴² Gan sindok kandañla wɨndiñ nɨm. Nak nandi-kiliñ ti-sambi, sambinandi-daklelet, wɨn sindok gɨnañjɨli Kunum Yambat nɨm kasɨleañ.

⁴³ Neta, nokok Bepnalɨ nanɨ-mulɨmbi, endok kɨnjannan sindoñ biñgut, ganmek sindi siñgi wɨwɨt pa ti-namañ. Gan tikap ama nolɨ enlok nanandiñla sindoñ bilakta, sindi not pa tiñmañ.

⁴⁴ Sindi nosiilɨ kot gɨñgɨt samañ wala nandi-koñgom pa tañ, gan Kunum Yambat noñgan sɨnɨkti kot gɨñgɨt samektok sɨn gembɨ nɨm pa kokañ. Wɨndiñda timbi sindi nitek nokok mandana nandi-kwambiñ daneliñ?

⁴⁵ Bepnalok dainan nindi sɨnɨk mandalɨ sep youpi sanɨ-kolaukak? Wɨn nak nɨm! Sindi wɨndiñ nɨm nandi-namnekalɨñ. Wɨn ama sindi sep kɨmɨlektok nandi-kwambiñ dañ, wɨn Mose en wakan mandalɨ sep youlekak!

⁴⁶ Endi nokok plon manda youkuk, wala timbi tikap sindi endok mandan nandi-kwambiñ daumda, nokok mandana bo nandi-kwambiñ daneliñ.

⁴⁷ Gan tikap sindi Moselɨ manda youkuk wɨn nɨm nandi-kwambiñ dañda, nokok mandana nitek nandi-kwambiñ daneliñ?”

6

*Yesulɨ ama 5,000 wakɨt tam gɨt gwañgwa bisat nanañ ep towiñguk
(Matayo 14:13-21, Maleko 6:30-44, Luka 9:10-17)*

¹ Timbi Yesulɨ Galili kwelan undanem bi pakap, nain nola kɨkeñ tikembi, Galili tuk guañ, wolok koi no Taibelias, wɨn dikñembi, tombon kandañ gwañgwañii gɨta wandiñ ñañguk.

² Timbi amatam kɨmɨn wopumdi Yesulɨ jimba kundit ama jɨmbatsɨatta ti-semliñguk wɨn pa kayañgɨliñda timbi, en kle-gɨmgɨm embi ñañgɨliñ.

³ Timbi Yesulɨ tambon kandañ ña tombi, kwet jañgɨn nolok lombi, gwañgwañii gɨta pip pakuk.

⁴ (Nain wolonda Juda amatamdok gwɨlat wopum no, koi Kamaikamai gwɨlat, walɨ dumalañguk.)

⁵ Timbi Yesulɨ deium ñaumbi, amatam kɨmɨn wopum endoñ biumbi yambiɨmbi, Filipta ni-nandiɨmbi eñguk, “Nɨndi nanañ denanin tuambi, amatam ñandin sɨnɨk ep towineñ?”

⁶ (Endi amatam ep towiuktok nandi-sambat ikan tiñguk, gan Filiptok nanandi-kɨlɨktɨn ka-nanduktok wɨndiñ eñguk.)

⁷ Timbi Filiptɨ tambane niñguk, “Tikap nɨndi kena timbi, sandap 200 wolok tuan pat-nɨmumda, mɨnem walɨ plaua nanañ tuanambi, amatam noñgan noñganli lakatgot naneliñda, walɨ gama tuop nɨm ti-semek.”

⁸ Timbi Yesulok gwañgwa no koi Andlu, Simon Petlolok kwayañ, endi Yesu ñɨndiñ niñguk,

⁹ “Gwañgwa no ñɨn patak, endok plaua nanañ wɨn bali kwɨlanli tɨndɨn kɨt tambongot gɨt mɨkbalak sinjin tɨpet palmɨlak. Gan plaua gɨt mɨkbalak wandin walɨ amatam asupgan pakañ nitek tuop ti-semek?”

¹⁰ Timbi Yesulɨ gwañgwañii enbɨmbi, endi amatamdi pip patneliñdok enbɨmbi pipakɨliñ. (Kwet wolok kli asup pakuk.) Timbi ama endok kwɨnakwɨnatsɨ wɨn 5,000 ba nitepek.

¹¹ Timbi Yesulɨ plaua nanañ wɨn epbi, Kunum Yambat weñmɨmbi, amatam wolok pipakɨliñ enda danɨ-semneliñdok gwañgwañiila emguk. Emu taleumbi, mɨkbalak tɨpetta wɨndiñgangot tiñguk. Timbi amatamdi nandi-galksɨlok tuop epbi nañgɨliñ.

¹² Na tokñeumbi, Yesulɨ gwañgwañiila enguk, “Nanañ nambɨmbi, diɨ pat-ta-ñalak wɨn kiulɨt! Nɨm kañbi, binam pap kolauk.”

13 Wíndiñda endi amatamdi nanañ na-tílap biñgíliñ wín kiukíliñ, wín plaua nanañ kit tambogot wolok dipdipli sandiñ lík 12 tokñeñgíliñ.

14 Amatamdi Yesuli jimba kundit wín tím̄bim kañgíliñda tím̄bi manda ñíndiñ eu satañguk, “Biañgan sín̄ik, Kunum Yambatti plofet ní-mulim kwelan indauktok een ✧ wín ama ip ñakan sín̄ik!”

15 Endi wíndiñ eumbi, Yesuli yambi-nandiñguk, wín amatamdi en kaikgan tikembi, ama wapmañji wíndiñ mambi ilektok nandi-sambat tíñgíliñ, wala tím̄bi endi yambik bimbi, bíndambo engan kwet jañgínnan loñguk.

*Yesuli tuk guañ plon yalimbi ñañguk
(Matayo 14:22-27, Maleko 6:45-52)*

16 Timlala tím̄bimbi, Yesulok gwañgwañiili kwet jañgínnan nanin tuk guañnan pímbi pakíliñ.

17 Pakap, kwet kíl̄im eumbi, Yesuli endoñ gama ním̄ biñgukta tím̄bi endi kík̄eñ plon lombi, tuk guañ dikñembi, ña Kapaneam kandañ ñanepi ñañgíliñ.

18 Ñañílimbi, sasale wopum bím̄bi, tuk pendílimbi, tuktok gembíndi wopungan mílakuk.

19 Endi 5 ba 6 kilomita wolok tuop kíndit ñambi kañgíliñ, wín Yesu kesíkti tuk plon yaliyali bím̄bi, kík̄eñ tím̄bi dumalaum kañbi mís̄iñgíliñ.

20 Gan Yesuli enguk, “Ñín̄ natna sín̄ik, ním̄ mís̄ineliñ.” Wíndiñ eumbi,

21 gwañgwañiili kík̄eñ gínañ nañgíp loneliñdok nandi-koñgom tíñgíliñ, tím̄bi wolongan kík̄eñdi kwet ñanepi ñañgíliñ wandiñ ña suañguk.

Kuñgulok nanañ biañgan sín̄ik wín Yesu en wakan

22 Kwet salaumbi, amatam tuk guañ tambon kandañ gamañgot pakíliñ endi ka-nandi-tomgíliñ, wín “Desa kík̄eñ noñganlíñgot ñolok pakuk, gan Yesuli wolok plon ním̄ loñguk. Wín gwañgwañiili nís̄iñgot wolok plon lombi ña-taleñgíliñ.”

23 Tím̄bi kík̄eñ díwíndi Taibelias it kwelan nanin bím̄bi, Yesuli Kunum Yambat weñmím̄bi, amatam nanañ ep towiñguk kwet wolok ñasiñgan bí tomgíliñ.

24 Tím̄bi amatamdi ka-nandi-tomgíliñ, wín Yesu gít gwañgwañiili kwet wolok nombo ním̄ pakíliñ, wala tím̄bi endi kík̄eñ wandiñ bí tomgíliñ wolok plon lombi, Yesu lonjínepi Kapaneam it kwelan ñañgíliñ.

25 Ñambi, Yesu en tuk guañ tambon kandañ tím̄bi indaumbi, ní-nandiimbi eñgíliñ, “Endaut, dik dawanda ñandiñ bíñ?”

26 Tím̄bi Yesuli e-nandiñji wín nandi-kímnembi, ñíndiñ tambane enguk, “Ba síndi nak jimba kundit asup tím̄bam kañbi, kusatna nandi-dakleñgíliñda tím̄bi nep lonjañ ba? Wín biañgan ním̄! Nak sanlet, wín síndi nandi-galksílok tuop nanañ na tokñeñgíliñ, walañgot tím̄bi nep lonjañ.

27 Síndi nanañ kolalak wandin kasíleneliñdok kena boñgít ním̄ tinekaliñ. Tambo síndi nanañ wali sep tím̄bi kaiktaumbi, kuñgu taletalen ním̄nat samlak wín kasíleneliñdok gíñgínembi, kena boñgít tinekaliñ. Tím̄bi nak Ama Sísiníkti nanañ wakan sametat, wín kusei ñíndiñda: Bep Yambatti nak wíndiñ tím̄bettok nanbí taleñguk.”

28 Wíndiñ eumbi, endi ní-nandiñgíliñ, “Ale, níndi Kunum Yambattok kenan tineañdok nítek sín̄ik tílok?”

²⁹ Eumbi tambane enguk, “Kunum Yambat endi ñindiñ tinelñdok nandi-samlak: sindi endi ama nin ni-mulim pi indañguk, win natna nandi-kilikti ti-nam-ta-kunekaliñ.”

³⁰⁻³¹ Amatamdi manda win nandimbi, ñindiñ ni-nandiñgiliñ, “Ale, dik jimba kundit nek sinik no timbim kañmek, dik manda biañgan elañ win gumañ nandi-kwambiñ daneñ? Win ñindiñ youyoulin patak, ‘Endi nanañ kunum ginañ nanin emum nayañgiliñ,’ ☆ wala timbi Mose endila ñindok bep pañniila nanañ koi mana win kwet silaninnan emumbi nayañgiliñ. Windiñda ditna kundit engano nek sinik daut ñimetañ?”

³² Eumbi tambane enguk, “Endi nanañ win nayañgiliñ win biañgan sinik, gan nak ñindiñ sanba: nanañ kunum ginañ nanin emguk win Mose ñim. Tambo nokok Bepna en wakan nanañ sisinik win kunum ginañ nanin pa samlak.

³³ Win kusei ñindiñda: nek ñali kunum ginañ nanin pimi, kwelalok amatam kuñgu sisinik emlak, wali nanañ biañgan sisinik Kunum Yambat en pa samlak wakan.”

³⁴ Eumbi niñgiliñ, “Wopum, dik nain tuop nanañ win ñimekañ.”

³⁵ Eumbi enguk, “Kuñgu sisinik wolok nanañ win natna wakan. No en nokoñ bimbi, nep yousimbi, nandi-kilikti ti-namlakta, endok ginan tipmnlñ nanañ tukta nombo ñim kimbekak.

³⁶ Gan nak sangut wolok tuop sindi nokok kusatna ikan nambi-nandañ, gañgan ñim nandi-kilikti tañ.

³⁷ Bepnali amatam nokok kitnanan yapitak, endi gitikti nokok kandañ bi-talenekaliñ. Timbi nokok kandañ bañ win nak endoñnan nanin no ñim ep kleutat. ñim sinik.

³⁸ Win kusei ñindiñda: nak natnalok mana tañgoneupi kunum ginañ nanin kwelan ñin ñim piñgut. Tambo Bepnali nani-mukuk endok man mandan tañgoneuttok indañgut.

³⁹ Timbi endok man mandan win ñindiñ: amatam nokok kitnanan yapit-taleñguk, endoñnan nanin wali no ñim pait-talenekaliñ. Tambo nak endi gitik ep kamaimbi, nain taletalennan kimnan nanin epma mlattalenekaliñ.

⁴⁰ Win Bepnali ñindiñ indauptok nandi-galk talak: amatam nin endok Niñañ nokok kusatna nambi-daklembi, nandi-kilikti ti-namañ, endi gitik kuñgu taletalen ñimnat win kasilenekaliñ, timbi nain taletalennan natna mek kimnan nanin epma mlattalenekaliñ.”

⁴¹ Yesuli “Nanañ kunum ginañ nanin piñguk win natna” windiñ eñgukta timbi, Juda ama biesli kusei kimpipi, endok plon e-baleb timbi,

⁴² nisian e-nandi timbi eñgiliñ, “En Yesu yañ, Joseptok niñañ win, timbi ñindi endok meñ beu nandi-semamiñ! Nitakta timbi ama wandin wali kunum ginañ nanin kwelan piñguk windiñ pa elak?”

⁴³ Eumbi tambane enguk, “Sindi sinlok boñgipsinan e-balembaleb nombo ñim timbit.

⁴⁴ Bep nin nak nani-mukuk en amatam nokoñ ñim yanañgilmida, ama noli nokoñ bimbi, nep kle kunelñdok tuop ñim. Timbi nain taletalennan natna mek kimnan nanin ep timba mlattalenekaliñ.

⁴⁵ Plofet amali manda youkiliñ wolok ginañ ñindiñ youyoulin patak, ‘Kunum Yambatti amatam gitik eni-daut ti-sembi, nanandi emekak.’ ☆ Windiñda timbi amatam Bepi nanandi emlak win nandimbi nandi-dasiañ, endi gitikti nokoñ bimbi, nep kle kuañ.

⁴⁶ Ama noli Bep daili kañguk wíndiñ ním sanlet. Wín nak Bep gít kukap kwelan pi indañgut, nak noñgandíngot en kañgut.

⁴⁷ Wín biañgan sínik. Tímbe ñíndiñ sanlet: nin endi nandi-kílikti ti-nam-kulakta, endi Bep gít papat kwambiñgan kulak.

⁴⁸ Kuñgu sísínik wolok nanañ wín natna wakan.

⁴⁹ Síndok bep pañjiili kwet sílaninnan kuñipi, nanañ koi mana kunum gínañ nanin piñguk wín nayañgíliñ, gañgan endi sembi-taleñgíliñ.

⁵⁰ Gan nanañ sísínik kunum gínañ nanin piñguk wali mana wandin ním. Tambo nin endi nanañ wakan nalak, endi ním sembekak.”

⁵¹ Yesuli yousímbe enguk, “Nanañ kunum gínañ nanin pímbi, kuñgu sísínik wín pa samlak wín natna wakan. No en nanañ wín pa nalakta, endi papat kwambiñgan kuukak. Nanañ wín nokok piñgípna, tímbe kwelalok amatamdi papat kwambiñgan kuneliñdok nak tapma ti-semetat.”

⁵² Yesuli wíndiñ eñgukta tímbe Juda ama biesili gínañji komba dímbi, kusei kímipi, nísíngan e-tañan tímbe, ñíndiñ eñgíliñ, “Ama wandin wali enlok piñgíu ninda nímum naneñdok telak no ním patak!”

⁵³ Eumbi enguk, “Manda et wali biañgan sínik. Tímbe ñíndiñgot sanlet: títap síndi Ama Sísínik nokok piñgípna gít wekatna ním nanekaliñda, kuñgu sísínik wali ním pat-samekak.

⁵⁴ Gan nokok piñgípna gít wekatna na-ta-kulakti kuñgu taletalen nímnat wín ip palmílak, tímbe nain taletalennan natna en kímnan nanin tímbe mílalekak.

⁵⁵ Wín kusei ñíndiñda: nokok piñgípna gít wekatna wali nanañ tuk sísínik.

⁵⁶ Wíndiñda tímbe nin endi nokok piñgípna gít wekatna na-ta-kulak, endi nakita gali-kwambiñ dambi kulak, tímbe nak en gíta gali-kwambiñ dambi kulet.

⁵⁷ Bep kuñgu molomdi nani-mupi, kuñgu namgukta tímbe kulet. Wíndiñgangot nin endi nak nep na-ta-kulakta, nak kuñgu sísínik wín ip pa míletta tímbe endi papat kwambiñgan kuukak.

⁵⁸ Nanañ kunum gínañ nanin piñguk wín natna wakan. Nanañ ñali bep pañdi nanañ koi mana wín nambi, kukap sembiñgíliñ wandin ním. Tambo nin endi nanañ ñin pa nalakta, endi papat kwambiñgan kuukak.”

⁵⁹ Yesuli Kapaneam it kwelan papi, it kiyau gínañ amatam eni-daut tí-semguk, wolonda endi manda wíndiñ eñguk.

Manda kuñgu taletalen nímnat wín tímbe inda-nímlak wolok kusei wín Yesu en wakan

⁶⁰ Amatamdi Yesuli enlok piñgíu gít wekai nanala manda eum nandímbe, en kle-kuñgíliñ, endoñnan nanin asupti ñíndiñ eñgíliñ, “Manda ñin mílap sínik yañ. Nindi sínik kíndem nandi-dasiuk?”

⁶¹ Gan endi e-balep wíndiñ tíngíliñ wín Yesuli enlok gínan gínañ ikan nandi-daklembi enguk, “Manda wali síndok nanandi-kíliktiñji tímbe kolalak ba?

⁶² Wíndiñda tímbe títap síndi nak Ama Sísíníkti dama pakutnan undane lowambi nambíneliñda, nítek nandi-namneliñ?

⁶³ Wín Kunum Yambattok Woñin wali wakan kuñgu sísínik wín samlak, tímbe kwelan ama noli wolok sep plaptauktok tuop ním. Wín natna manda sani-talelet wali sep tímbe pañgítaumbi, síndi Woñ wakít kuñgu sísínik wín gumañ kasíleañ.

⁶⁴ Ganmek síndoñnan nanin díwíndi nokok mandana ním nandi-dasiañ.” (Yesuli manda wín eñguk wín kusei ñíndiñda: endi kenan kusei

kimikuknan ikan yambi-nandi-dakleñguk, wïn ama nindi en nïm nandi-kilïkti tiñmiñgïliñ, ba nin sinïkti en kanjikñiilok kisïnan kimilekak.)

⁶⁵ Tïmbi yousimbi enguk, “Amatam diwïndi nokok mandana nïm nandi-dasiañda tïmbi nak ñïndiñ ikan sanit: tïkap Bepti ama no nïm nandi-taleñmekta, endi nokoñ bïmbi, nep kle-kuuktok tuop nïm.”

⁶⁶ Yesuli manda wïndiñ eu taleumbi, en kle-kuñgïliñnan nanin asupti en siñgi wïlim ñambi, en gïta nombo nïm kuñgïliñ.

⁶⁷ Wïndiñda tïmbi Yesuli gwañgwañii 12 eni-nandiñmbi eñguk, “Ba sïndi bo nak nambïk bimbi, ñanepi nandañ ba?”

⁶⁸ Eumbi, Simon Petloli tambane niñguk, “Wopum, nindi dik gambineñda, nindoñ sinïk ñaneñ? Neta, manda kuñgu taletalen nïmnat wïn tïmbi inda-nimlak wïn dik noñgandiñgot pa nïnïlañ.

⁶⁹ Tïmbi nïndïla ikan gambi-nandi-daklembi, nandi-kwambiñ damiñ, wïn dik wakan Kunum Yambatti gep danbi gani-mukuk.”

⁷⁰ Tïmbi Yesuli tambane enguk, “Natnañgan gwañgwa 12 sep kasileñgut. Ganmek sïndoñnan nanin nolï kolan molomdok giñgit kulak.”

⁷¹ Wïndiñ eñguk wïn Simon Iskaliottok niñañ Judas enda eñguk. Wïn kusei ñïndiñda: Judas endi gwañgwa 12 endoñnan nanin no, ganmek endi Yesu kanjikñiilok kisïnan kimilepi tiñguk.

7

Yesulok kwayañiili en nïm nandi-kilïkti tiñmiñgïliñ

¹ Wolok siñgi kandañ Juda ama biesili Yesu wili kïmneliñdok telak lonjiñgïliñda tïmbi, endi Judia kwelan nombo nïm kuñgulok nandiñmbi, Galili kwet wandiñ kandañ kle-gïmbut ñambi kuñguk.

² Tïmbi Juda amatamdok gwïlat no, wïn gonjala it gïnañ papattok gwïlat * wali dumalañguk. Gwïlat wïn Jelusalem indauptok tiñgukta tïmbi,

³ Yesulok kwayañiili ñïndiñ niñgïliñ, “Dik ñalinin pïmbi, gwïlatta Judia kwelan ñambi, kundit engano pa tïlañ wïn wolok tïmbekañ. Wïndiñda amatam gep kle-kuañ endi wïn gumañ kaneliñ.

⁴ Neta, kot giñgit tïkeuktok nandiïlakti kena pat-sembin nïm pa tïlak. Dik kundit wandin pa tïlañda tïmbi, kwelan kuañ gitïk enda dikok kusaka tïmbi inda-dakle-semun.”

⁵ (Yesulok kwayañiili bo en Mesia sinïk wïn nïm nandi-kwambiñ dañgïliñda tïmbi manda wïndiñ eñgïliñ.)

⁶ Wïndiñda Yesuli tambane enguk, “Nokok nainna gama nïm indañguk, gan sïndïla gwïlatta nain no ba nola ñanepi ñaneliñ, wali bo kïndemgot.

⁷ Wïn kwelalok giñgitïiili kusei nïmnat nïtek tïmbi sambï-kunjït tï-sammelïñ, gan nakta endok kunditsï kolan wïn ewa dakle-ta-kuletta tïmbi, endi nambi-kunjïtta pa tï-namañ.

⁸ Sïndi sïngan gwïlatta Jelusalem ñanekaliñ, gan nakta nainna gama nïm indañgukta tïmbi nïm ñautat.”

⁹ Wïndiñ embi, Galili kwelan wiñgan pakuk.

Yesulok mandan ba kundil wïn Kunum Yambattoñnan nanin

¹⁰ Yesulok kwayañiili Jelusalem gwïlatta ña-taleumbi, endi bo ñañguk, gan endi indañgan nïm ñañguk, endi pat-sembin gitañgitak ñañguk.

* **7:2:** Bep pañjiili kwet sïlaninnan kuñpi, sel isi gïnañ dou-mïlat tiñgïliñ, nain wïn nandi-kaiktaneliñdok Juda amali gonjala it gïnañ papattok gwïlat wolonda gonjala it kïndipi, wolok dou mïlat tiñgïliñ (Wok Pris 23:33-36,39-43, Lo 16:13-16).

11 Tĩmbi gwĩlat wolonda Juda ama biesĩli en lonjĩmbi, “Ama wĩn dek?” embi, e-nandi-ta-kuĩgĩliĩ.

12 Tĩmbi kĩmĩn wopumdok boĩgĩpsĩnan asuptĩ Yesulok plon manda janjat eĩgĩliĩ. Dĩwĩndĩ “Endĩ ama kĩndem” wĩndĩ eumbi, dĩwĩndĩ ñĩndĩ eĩgĩliĩ, “Nĩm, endĩ amatam nanandĩnjĩ tĩmbi kamalalak.”

13 Gan Juda ama biesĩla mĩsĩĩgĩliĩnda tĩmbi ama nolĩ Yesulok plon manda indaĩgan no nĩm eĩgĩliĩ.

14 Gwĩlat ip palĩm boĩgĩptaumbi, Yesulĩ tapma it saĩ jimba gĩnaĩ lombi, kusei kĩmĩpi, amatam enĩ-daut tĩ-semguk.

15 Tĩmbi Juda ama biesĩli endok mandan nandĩmbi, nanandĩ kena tĩmbi eĩgĩliĩ, “Endĩkĩe manda nandĩ-tale ama nolĩ en nĩm nĩ-daulĩmĩĩguk, gan nĩtek tĩmbi nandĩnandĩ wopum wandin palmĩlak?”

16 Wĩndĩ eumbi, Yesulĩ tambane enguk, “Nak nanandĩ emlet wĩn natnaloĩnan nanin nĩm, wĩn Kunum Yambat nindĩ nanĩ-mukuk endoĩnan nanin.

17 Tĩmbi no endĩ Kunum Yambattok man kĩmĩt-kleuptok nandĩmbi kĩmĩt-klelak, endĩ ka-nandĩ-dakleukak, wĩn nanandĩ walĩ denanin sĩnik, wĩn Kunum Yambattoĩnan nanin, ba ama sĩlanin no nomĩk natnalok nanandĩnala pa elet.

18 Enlok nanandĩnla manda elaktĩ enlok koi gĩĩgĩt tĩke-louptok wĩndĩ pa tĩlak. Gan nin endĩ nĩ-mukuk endok koi gĩĩgĩt tĩke-louptok kena tĩlak, endĩ biaĩgan molom, juluĩt endok kandaĩ no nĩm palmĩlak.

19 Moselĩ Kunum Yambattok endĩkĩe mandan sĩndok bep paĩjiila enĩ-daut tĩ-semguk wĩn pat-samlak, gaĩgan sĩndoĩnan nanin nolĩ manda gĩtĩk wĩn no nĩm kĩmĩt-kleaĩ. Wĩndĩnda tĩmbi sĩndĩ kusei nekta nak sĩnik nepbi, nĩlĩm kĩmbettok telak lonjaĩ?”

20 Eumbi, kĩmĩn gĩtĩktĩ tambane nĩĩgĩliĩ, “Nindĩ gwĩli kĩmbeĩdok telak lonjĩlak? Yal kolandĩ pi-gamumbi, e-kamakama tĩlaĩ!”

21 Eumbi enguk, “Nak Sabat patnandĩ nainnan kundit engano noĩgan tĩĩgutta tĩmbi, sĩndĩ gĩtĩk wala nandum pi-umbi, nanandĩ kena taĩ.

22 Sĩndok kandaĩ, sĩndĩ nĩĩnaĩjiilok siĩginjĩ dĩp gwĩlap wĩn Sabat patnandĩ nainnan bo pa dombaĩ, Moselĩ bep paĩjiila enguk wolok tuop. (Gan dombi kundit telak wĩn Moseloĩ nanin nĩm, wĩn sĩndok bep paĩjiiloĩ nanin.)

23 Tĩkap sĩndĩ Moselok endĩkĩe mandan wĩn nĩm wĩtnelĩndok nĩĩnaĩjiilok siĩginjĩ dĩp gwĩlap wĩn Sabat patnandĩ nainnan bo kĩndem pa dombaĩnda, nĩtek tĩmbi sĩndĩ nak Sabat patnandĩ nainnan ama nolok siĩgin gĩtĩk tĩmba kĩndem da-taleĩguk, wala gĩmbĩt tĩ-namaĩ?”

24 Sĩndĩ yop tambi, ama dausĩliĩgot yambi-danbi, yom plon nombo nĩm yapĩnekalĩ. Tambo sĩndĩ nek walĩ Kunum Yambattok dainan dĩndĩm sĩnik wolok tuop ama yambi-danbi, dĩndĩmgan tĩnekalĩ.”

Amatamdĩ Yesu en Mesia ba nĩm wala gĩnaĩ tĩpet tĩĩgĩliĩ

25 Wolonda Jelusalem nasi dĩwĩndĩ kusei kĩmĩpi, nĩsĩĩgan Yesulok plon ñĩndĩ e-nandĩ tĩmbi eĩgĩliĩ, “Nĩndok ama biesĩli ama wĩwĩttok nandaĩ wĩn ñakan bek.

26 Nĩtek tĩmbi endĩ ñolok indaĩgan ipi, manda samakgan elak, tĩmbi ama biesĩli enda manda no nĩm nĩnaĩ? Ba endĩ en Mesia sĩnik wĩndĩ biaĩgan nandĩ-ñĩmaĩ bek?

27 Gan nĩtek? Mesia en indaumeĩ, endĩ denanin wĩn no nĩm nandĩĩmĩnekalĩ, gan nĩndĩla ama ñolok il kusei wĩn nandĩĩmamĩ.”

28 Wĩndĩnda tĩmbi Yesulĩ tapma it saĩ jimba gĩnaĩ amatam enĩ-daut tĩ-semĩpi, manda tambon ñĩndĩ wopungan eu pi-ĩguk, “Sĩndĩ nokok

kusatna nandi-nambi, nak denanin w+n biañgan nandi-namañ ba? Gan nak natnalok nanand+nala n+m bi indañgut. Tambo nin nak nani-mukuk, endi biañgan molom s+n+k. S+nd+la en n+m nandiñmañ,

²⁹ gan nakta en nandi-k+liñ t+ñm+let, w+n kusei ñ+ndiñda: nak en g+ta palambi nani-mul+mbi, p+ indañgut.”

³⁰ Yesul+ Kunum Yambattoknan nanin piñguk w+ndiñ eñgukta t+mbi ama d+windi en t+kenepi ti-t+lak+liñ, gan endok k+mk+mlok nainñ+n gama n+m indañgukta t+mbi, amal+ en t+keneliñdok tuop n+m.

³¹ Ganmek k+m+n g+it+k endok boñg+ps+nan amatam asupt+ Yesu en Mesia s+n+k w+n nandi-kwamb+ñ dambi, n+s+iñgan ñ+ndiñ eñg+li+ñ, “Ama ñali Mesia wandin indambi, jimba kundit asup pa t+lak! Ama nol+ indam, en makleuktok tuop n+m bek ya.”

³² K+m+n g+it+kti Yesulok plon manda janjat w+ndiñ eumbi, Falisi amal+ w+n nandi+mbi, tapma ama bies+la enb+mbi, endi tapma ittok kamaikamai ama d+w+n yakan eni-mul+mbi, Yesu t+kenepi ñañg+li+ñ.

³³ T+mbi Yesul+ eñguk, “Nak nain dumangangot s+n g+ta gama paletat. Pakap, nani-mukuk endoñ undane ñawambi,

³⁴ s+ndi nak nep lonj+mbi, n+m namb+nekal+ñ, t+mbi nak paletatnan s+ndi ñaneliñdok tuop n+m.”

³⁵ W+ndiñ eumbi, Juda ama bies+li n+s+iñgan ñ+ndiñ e-nandiñg+li+ñ, “N+ndi en lonj+mbi n+m kanekam+ñ, w+ndiñ elakta t+mbi endi dend+ñ ñaupi elak? Ba endi n+ndok notnii d+w+n papusenem papi, Grik amalok boñg+ps+nan kuañ endoñ ñambi, Grik ama eni-daut ti-semepi elak ba?

³⁶ T+mbi n+ndi lonj+nekam+ñ, gan n+m kanekam+ñ, t+mbi n+ndi endi palekaknan ñaneñdok tuop n+m w+ndiñ elak, manda wolok kusei w+n n+tek?”

Kuñgulok tuk biañgan s+s+n+k wolok kusei w+n Yesu en wakan

³⁷ Gonjala it gw+lat wolok nain taletalen wal+ loloñ s+n+k. Sandap wolonda Yesul+ tapma it sañ jimba g+nañ m+lap ipi, k+ti-koli p+umbi eñguk, “No en tukta k+mlakta, endi nokoñ b+mbi namb+n!

³⁸ Kunum Yambattok mandan youyoul+n patak, wolok tuop nin endi naka nandi-k+likti ti-namlakta, ‘tuk en t+mbi kaiktauktok wal+ endok g+nan g+nañ tokñe map p+ne-ta-ñaukak.’ ”

³⁹ Yesul+ tuktok plon eñguk, w+n endi D+nd+m Woñlok plon eñguk. (W+n Yesu nandi-k+likti ti-ñ+mañdi Woñ w+n kas+lenepi t+ñg+li+ñ, gan nain wolonda Kunum Yambatt+ Yesulok pipapal engano patak wolok undane louktok gama n+m t+ke-loñgukta t+mbi D+nd+m Woñ gama n+m n+mul+mbi, kwelan piñguk.)

⁴⁰ Yesul+ w+ndiñ eumbi nandiñg+li+ñ, wolonda d+w+ndi ñ+ndiñ eñg+li+ñ, “Biañgan s+n+k, ama ñali plofet indaindalok een ip en wakan.”

⁴¹ T+mbi d+w+ndi eñg+li+ñ, “Endi Mesia s+n+k.” Gan d+w+ndi ñ+ndiñ eñg+li+ñ, “N+m ya! Mesial+ Galili kwelan n+m indauktok een!

⁴² Manda youyoul+n patak wal+ ñ+ndiñ elak: Mesial+ Devittok kombli, t+mbi endok il kusei Betleem wand+ñ indaukak.”

⁴³ W+ndiñda t+mbi amatamd+ Yesu en nin wala embi tamb+k+li+ñ.

⁴⁴ T+mbi d+w+ndi en t+keneliñdok nandi-galk t+ñg+li+ñ, gan ama nol+ en n+m t+ke-kañg+li+ñ.

Juda ama bies+li g+iñginembi, Yesu n+m nandi-k+likti t+iñmiñg+li+ñ

⁴⁵ T+mbi tapma it kamaikamai amal+ undanembi, tapma ama bies+ g+it Falisi amaloiñ ña tomb+mbi, endi eni-kañbi eñg+li+ñ, “Kusei nekta s+ndi en n+m t+ke nañg+pi bañ?”

⁴⁶ Eumbi tambane engiliñ, “Manda elak wandin ama noli no nim eumbi nandiñgimiñ!”

⁴⁷ Eumbi, Falisi amalí enombimbi eñgiliñ, “Nim kañbi, endi sinda bo juluniñ ti-samek.

⁴⁸ Ba kandiñkñe ama git Falisi ama nindoñnan nanin noli Yesu win nandi-kilikti tiñmiñguk ba? Nim yañ!

⁴⁹ Win kimin gitik, nindi Moselok endikñe manda nim nandi-dakleañda timbi jimbiñdok giñgit kuneliñdok nandi-semamiñ, endi wakan Yesu nandi-kilikti tiñmañ.”

⁵⁰ Timbi ama biesi endoñnan nanin no koi Nikodemus, ama nindi damañgan tim no Yesu kauptok ñañguk, endi ñindiñ enguk,

⁵¹ “Ñindok endikñe mandanli ñindiñ tineñdok elak: nindi yop tambi, ama kit yout tamñ tambon manda ena taleumbi, windiñ nim tiñmilok. Tambo nindi endok ep tindiñ win eu inda-dakleuktok nain mimbibi, endok kusal win ka-nandi-daklembi, wolok siñgi kandañmek endok mandan ena talelak.”

⁵² Eumbi, noliñ tambane niñgiliñ, “Nim kañbi, ditna bo endok nol no Galili nanin! Tikap dik manda youyoulin patak win pinat-lonjlonji timbeñda, dik ka-dakleuñ, win Galili kwelan plofet ama no nim indaneliñdok een.”

⁵³ Windiñ eumbi, endi walinin pim ñambi, isinan ña-taleñgiliñ.

8

¹ Gan Yesu endila Oliv kwet jañginnan ñambi loñguk.

Tam telak joñgo kuñguk no Yesuloñ nañgipi biñgiliñ

² Kwet salawa salawa timbimbi, Yesuli tapma it sañ jimba ginañ bindambo undane loubi, amatam gitikt endoñ bim kle-gimbulimbi, endi pip papi, kusei kimipi eni-daut ti-semguk.

³ Tiñlimbi, endikñe manda nandi-tale ama git Falisi ama diwin endi tam wapaiat no telak joñgo kuum kañbi tikeñgiliñ win nañgip bimbibi, amatam Yesulok mandan nandi-pakiliñ endok boñgipsinan kimilim ilimbi,

⁴ Yesula nimbibi eñgiliñ, “Endaut, tam ñin telak joñgo kuñlimbi tikeumbi, nañgipi bamñ.

⁵ Moselok endikñe mandali tam wandisi win kawatti yandip kim tindiñlok ninlak. Ale, dikta nitek ti-ñimineñdok ewiñ?”

⁶ Endi Yesu manda plon kiminelñdok kusei lonjimbibi, mandanjili sisoñ tiñmip nandimbibi, windiñ ni-nandiñgiliñ. * Gan Yesuli nandi-kimnembibi, mumuñanembibi, kwet kwiliñ plon kii niñanli kundit youkuk.

⁷ Tiñlimbi, nombo nombo ni-nandumbibi, mlap ipi enguk, “Sindoñnan nanin nindi yom no nim tiñguk, wandin wali kindem telak dama ti-sambi, kawat tike kopi wiliñ.”

⁸ Timbi Yesuli bindambo mumuñanembibi, kwet kwiliñ plon kii niñanli kundit youkuk.

⁹ Timbi amalí manda win nandimbibi, endi kusei kimipi, noñgan noñgandi walinin pim ñañgiliñ, win ama gwilatsi wopum endi dama ñaumbi, diwindi bo ep klem ña-taleumbi, Yesu gita tam endiñgot pakimik.

* **8:6:** Nain wolonda Juda amatamdi endikñe manda tipet kimik-klembi, kapmainan kuñgiliñ. Moselok endikñe mandanli tam telak joñgo kuañ win kawatti yandip kiminelñdok eñguk, gan Roma nasilok endikñe mandanli wala kimisip tiñguk. Tikap Yesuli tam win wili kimbektok eukta, endi Romalok endikñe mandan win wilek, gan tikap endi nim wili kimbektok eukta, endi Moselok endikñe mandan win wilek, timbi amatam en kle-kuñgiliñ asupti siñgi wiliñneliñ.

10 Tĩmbĩmbĩ Yesulĩ mĩlap deĩmbĩ, tam nĩ-nandĩmbĩ eĩnguk, “Tam, ama kit yout tĩ-gamlĩĩ endĩ dek? Ba dĩkok yomgalok tambon ombĩ-tĩkeuĩdok ama nolĩ nombo nĩm elak ba?”

11 Eumbĩ nĩĩnguk, “Wopum, no nĩm.” Tĩmbĩ Yesulĩ nĩĩnguk, “Nak bo dĩk tamboĩga ombĩ-tĩkeuĩdok nĩm elet. Kĩndem a, ñau, tĩmbĩ yom nombo nĩm tĩ-ta-kuukaĩ.”

Kolsalen nĩndĩ kuĩngu sĩsĩnĩk nĩmlak wĩn Yesu en wakan

12 Tĩmbĩ Yesulĩ bĩndambo amatamda manda enbĩ eĩnguk, “Kwelan kuaĩdok kolsalen wĩn natna. No en nak nep kle-kulakta, endĩ nain no ba nola kĩlĩm gĩnaĩ nĩm kuukak. Tambo endĩ kolsalen kuĩngu sĩsĩnĩk mĩlak walĩ palmekak.”

13 Tĩmbĩ Falisi amalĩ manda wala nandum pĩumbĩ nĩĩngĩlĩĩ, “Dĩtnalok kusaka e-daklelaĩda tĩmbĩ manda elañ walĩ biaĩngan nĩm tĩlak.”

14 Eumbĩ tambane enguk, “Wĩndĩĩ nĩm. Nak natnalok kusatna e-daklelet, ganmek nokok mandanalĩ biaĩngan tĩlak, wĩn kusei ñĩndĩĩda: nak denanĩn bĩĩngut ba dendĩĩ ñautat wĩn nandĩ-talelet. Gan sĩndĩla nak denanĩn bĩĩngut ba dendĩĩ ñautat wĩn nĩm nandaĩ.”

15 Tĩmbĩ sĩnlok nanandĩnjĩlok tuop ama pa yambĩ-danĩ tĩ-semaĩ, gan nakta wĩndĩĩ nĩm pa tĩlet.

16 Gan tĩkap nak ka-danĩ kena tĩmbetta, nak wĩn natnaĩngan nĩm tĩmbet, tambo Bep nak nanĩ-mukuk en nĩtĩ ka-danĩ kena wĩn yakan tamĩk, wala tĩmbĩ walĩ dĩndĩm euk.

17 Tĩmbĩ sĩnlok endĩkĩe mandanjĩ gĩnaĩ manda no ñĩndĩĩ youyoulĩn patak: tĩkap ama tĩpettĩ nepek nolok plon gembĩ ipĩ, manda noĩngan eamĩkta, endok mandanjĩt walĩ biaĩngan.

18 Ale, sĩndĩ nokok mandanala wĩndĩĩngangot nandum biaĩngan tĩmbekak. Neta, natnalok kusatna e-daklelet, tĩmbĩ Bep nanĩ-mukuk endĩ bo gembĩ it-nambĩ, nokok kusatna e-daklelak.”

19 Yesulĩ wĩndĩĩ eumbĩ, endĩ nĩ-nandĩmbĩ eĩngĩlĩĩ, “Tĩmbĩ dĩkok bepka gembĩ it-gamlak endĩ dek?” Eumbĩ enguk, “Sĩndĩ nak nĩm nandĩ-namaĩ, ba nokok Bepna bo nĩm nandĩ-ñĩmaĩ. Neta, tĩkap sĩndĩ nak nĩn sĩnĩk wĩn nandĩ-namumda, nokok Bepna en bo ip nandĩĩmĩnelĩĩ.”

20 Yesulĩ tapma it saĩ jimba gĩnaĩ papi, tapĩkot mĩnem dasiyaĩngĩlĩĩ kandaĩ wolok pipapi, amatam enĩ-daut tĩ-semĩĩpi, manda wĩn eĩnguk. Ganmek en wĩlĩ kĩmnelĩĩndok nain walĩ gama nĩm ĩndaĩngukta tĩmbĩ, ama nolĩ en nĩm tĩkeĩngĩlĩĩ.

Yesu en kunum gĩnaĩ nanĩn wĩn eu ĩnda-dakleĩnguk

21 Tĩmbĩ Yesulĩ yousĩmbĩ, ñĩndĩĩ enguk, “Nain nĩm ombataumbĩ, nak sambĩm ñautat, tĩmbĩ sĩndĩ Mesia lonjĩ-tĩlapi, sĩndok yomjĩ gama pat-samumbĩ kĩmnekalĩĩ. Tĩmbĩ natna ñautatnan sĩndĩ ñanelĩĩndok tuop nĩm.”

†

22 Wĩndĩĩ eĩngukta tĩmbĩ Juda ama biesĩlĩ nĩsĩĩngan ñĩndĩĩ eĩngĩlĩĩ, “Endĩ elak, wĩn endĩ ñaukakan nĩndĩ ñaneĩndok tuop nĩm. Wĩndĩĩ elakta tĩmbĩ endĩ enlok kuĩngun tĩmbĩ kolauktok elak ba nĩtek?”

23 Tĩmbĩ Yesulĩ yousĩmbĩ enguk, “Sĩndĩla kwelan nanĩn, gan nakta kunum gĩnaĩ nanĩn. Sĩndĩla kwet ñolok gĩĩngĩt, gan nakta kwet ñolok gĩĩngĩt nĩm.

† 8:21: Manda wolok walan wĩn ñĩndĩĩ: Yesulĩ kĩmbĩ, kunum gĩnaĩ loukak, gan nĩn endĩ Yesu en Mesia sĩnĩk wĩn nĩm nandĩ-kwambĩĩ daĩ, endĩ ep kĩmĩlektok Mesia nola lonjĩ-ta-kuĩĩpi, nĩsĩlok yomjĩla tĩmbĩ kunum gĩnaĩ lonelĩĩndok tuop nĩm.

²⁴ Kusei wala tĩmbi nak ñĩndĩñ sanit: sĩndok yomji gama pat-samumbi kimnekalĩñ. Wĩn tĩkap sĩndĩ nokok kusatna papat kwambiñ † wĩn ñĩm nandĩ-kwambiñ dañda, sĩndok yomji biañgan pat-samumbi kimnekalĩñ ñak.”

²⁵ Eumbi ñĩ-nandĩñgĩliñ, “Dĩk nin sĩnik wĩn ñĩnbĩ nandĩna.” Eumbi tambane enguk, “Nak nin? Wĩn nak kena kusei kimĩkimĩlinan eñgut ip wakan.

²⁶ Nak sĩndok kusasi timba inda-dakleumbi sani-danbettok manda asupgan gumañ ewit. Tĩmbi manda elet walĩ biañgan sĩnik. Neta, nanĩ-mukukti biañgan molom sĩnik, tĩmbi nak endĩ manda nanbĩmbi nandĩlet, wĩndĩñgangot kwelan kuañda pa enlet.”

²⁷ Yesulĩ Bep Yambattok plon manda enguk wĩn ñĩm nandĩ-dakleñgĩliñda tĩmbi

²⁸ Yesulĩ yousĩmbi enguk, “Sĩndĩ nak Ama Sĩsĩnik kloñbat plon nep lomek, ñĩndĩñ nambĩ-nandĩnekalĩñ: kusatna sangut wĩn natna, tĩmbi natnalok nanandĩnala nepek no ñĩm pa tĩlet, tambo Beptĩ nanandĩ namguk wolok tuopgangot nak manda pa elet.

²⁹ Tĩmbi nanĩ-mukuk en wakan nakĩta pat-ta-kulak, wĩn endĩ nokok ep tĩndĩna gĩtik wĩn kau kĩndem dalakta tĩmbi nain nola nak ñĩm nambiñguk.”

³⁰ Manda wĩndĩñ eñĩliĩmbi, amatam asuptĩ en Mesia sĩnik wĩn nandĩ-kwambiñ dañgĩliñ.

Yesulĩ nin yomjĩnan nanin ep pĩsatak endĩ Kunum Yambattok sambalii sĩnik samaktangan kuañ

³¹ Tĩmbi Yesulĩ Juda ama nin ip nandĩ-kĩlikti tĩñmĩñgĩliñ enda ñĩndĩñ enguk, “Tĩkap sĩndĩ nokok mandana kimĩt-kle tĩ-ta-kuañda, sĩndĩ nokok gwañgwanai biañgan sĩsĩnik,

³² tĩmbi Kunum Yambattok kusal sĩsĩnik wĩn ka-nandĩ-talenekalĩñ. Tĩmbi walĩ sep pĩsalĩmbi, sĩndĩ samaktangan kunekalĩñ.”

³³ Eumbi, endĩ manda wala nandum pĩumbi, tambane ñĩñgĩliñ, “Nĩndĩ Ablaamdok komblinĩii, nain nola ama nolok kapmainan kena gwañgwa sĩlanin no ñĩm kuñgĩmĩñ. Nĩtek tĩmbi dĩk elañ, wĩn walĩ ñĩp pĩsalĩmbi, samaktangan kunekamĩñ?”

³⁴ Eumbi tambane enguk, “Sĩndĩ Ablaamdok komblinĩii wĩn biañgan sĩnik. Gan nak ñĩndĩñ sanba: amatam yom tĩ-kuañ gĩtik endĩ yomjĩli ep topmumbi, kena gwañgwa sĩlanin wandĩn wolok kapmainan kuañ.

³⁵ Tĩmbi sĩndĩ yomlok kena gwañgwa sĩlanin kuañda tĩmbi Kunum Yambattok ilan pipapat kwambiñ ñĩm pat-samlak, gan nak Molomdok Nĩñañdĩ Bepnalok ilan papat kwambiñgan kulet.

³⁶ Wĩndĩñda tĩmbi tĩkap sĩndĩ nak nandĩ-tale-namnelĩñda, nak Molomdok Nĩñañdĩ yomdok toptopnan nanin sep pĩsalambĩ, sĩndĩ biañgan Kunum Yambattok sambalii samaktangan kunekalĩñ.”

Amalok ep tĩndĩnjĩli bepsi sĩsĩniktok kusal wĩn tĩmbi inda-daklelak

³⁷ Tĩmbi Yesulĩ yousĩmbi enguk, “Sĩndĩ Ablaamdok sambalii wĩn nandĩ-samlet, ganmek sĩndĩ nokok mandana ñĩm nandĩ-dasiañda tĩmbi ñĩli kĩmbettok telak lonjañ.

³⁸ Nakta Bepnalok kandañ nek kañgut wala manda elet, gan sĩndĩla sĩnllok bepsĩli sanguk wolok tuopkan pa tañ.”

† **8:24:** Grik mandalĩ ñĩm inda-daklelak, gan nandĩ-tale ama asuptĩ nandañ, wĩn Yesulĩ enlok kusal plon e-yout tĩñguk, endĩ Kunum Yambat wĩndĩñ eñguk.

³⁹ Eumbi tambane niñgılıñ, “Niñlok bep pañni wın Ablaam en wakan.” Eumbi enguk, “Tikap Ablaamdi sindok bep pañji sisinik palimda, sindi endok telak kindem wın ikan kimik-klembi kuneliñ.

⁴⁰ Gan nitek? Nak Kunum Yambattok kusal sisinik wın endoñnan nanin kasileñgut wakangot pa sanlet, gañgan sindi nili kimbettok telak lonjañ wın! Ablaamdi kundit wandin no nim tiñguk,

⁴¹ wala timbi endi sindok bep pañji sisinik nim. Sindok bepsi sisinik no patak, timbi sindi endok wekai pa kleañ.” Wındiñ eñgukta timbi niñgılıñ, “Niñlok meni patni Salali telak joñgo wandin no nim kuñipi nıpguk. Nim sinik. Nındi Ablaamdok komblinii, wala timbi Kunum Yambat en noñgandı nındok Bepni sisinik.”

⁴² Wındiñ eumbi enguk, “Tikap Kunum Yambatti biañgan sindok Bepsi sisinik palimda, sindi gınañjili nep kasileneliñ. Wın kusei niñdiñda: wın Kunum Yambat enlok kandañnan nanin nak pımbi, kwelan ñolok indañgut patet. Timbi natnalok nanandınala wındiñ nim tiñgut. Tambo endi nak nani-mulimbi pi indañgut.

⁴³ Nak manda elet wın sindi kusei nekta nim nandi-dakleañ? Wın kusei niñdiñda: sindi nokok mandana nandi-dasindasila kunjit pa tañ.

⁴⁴ Sindi wın bepsi Satan endok komblinii, timbi endok wekai klembi, endi nitek timbep nandi-galk talak wın sindi tinep nandañ. Nain kusei kimikimılınan nanin endi amatam ep timbi kola ti-ta-bılak. Timbi juluñit molom sisinikta timbi endi kusei sisinik wın nain no ba nola nim pa kimik-klelak. Tambo endi juluñit molom gitıktok kusei, wala timbi juluñ manda elak wın enlok gınañ nanandın klembi pa elak.

⁴⁵ Gan nakta Kunum Yambattok kusal sisinik wın sanletta timbi, sindi nokok mandana nim nandi-kwambiñ dañ.

⁴⁶ Sıdoñnan nanin noli nak kolan tiñgut wın timbi inda-dakleuktok tuop nim. Wındiñda timbi nak endok kusal sisinik wın sanletta, sindi nitekta timbi mandana nim nandi-kwambiñ dañ?

⁴⁷ Kunum Yambattok giñgitıñi endok mandan pa nandi-dasiañ, gan sindıla endok giñgitıñi nim kuañda timbi wındiñ nim pa tañ.”

Yesu papat kwambiñgan kulakti Ablaam maklelak

⁴⁸ Timbi Juda ama Yesulok mandan nandi pakılıñ endi niñdiñ niñgılıñ, “Dik Samalia ama pımbiñen yal kolannat wındiñ eñgımıñ, wın nındi manda biañgan eñgımıñ yañ!”

⁴⁹ Eumbi tambane enguk, “Nak yal kolanna nımnat. Tambo nokok kuñgunalı ba mandanalı Bepnalok koi giñgit timba wopum dalak, ganmek sindıla nokok kotna giñgit timbi kolalak.

⁵⁰ Natna kotna giñgit tıke-louptok kena nim pa tılet. Tambo no patak nokok kotnalı giñgit tıkeuptok nandılak, timbi endi wakan amatam gitik yambi-danbekak.

⁵¹ Wın biañgan sinik.

Timbi nak niñdiñ sanba: no en nokok mandana kimik-klembi kulakta, endok plon kim nim indañmekak. Nim sinik.”

⁵² Wındiñ eumbi, Juda amalı amalok piñgıpsi sılanin wala eumbi, wındiñ nandiñipi niñgılıñ, “Dik yal kolanganat wın ip gambi-nandi-dakleamıñ! Ablaam gıta plofet ama endi sembi-taleñgılıñ, gañgan dik wın niñdiñ elañ, ‘No en nokok mandana kimik-klembi kulakta, endok plon kim nim indañmekak.’

⁵³ Diki nındok bep pañni Ablaam maklelañ ba? Nim ya! En git plofet amalı sembi-taleñgılıñ, wala timbi dik wandin walı dıtnala nandum nin sinik timbımbi, manda wandin elañ?”

⁵⁴ Eumbi, Yesuli tambane enguk, “Natna kotna giñgıt tıke-lowamda, wali tlal tımbek. Wın nokok Bepnali wakan kotna giñgıt pa tıke-lolak. Sındi en sındok Yambatsi kıtıań,

⁵⁵ gan en nım nandı-kılıń eań. Natna en nandı-kılıń tıńmılet. Tıkap nak ‘en nım nandı-kılıń elet’ wındıń ewamda, sındi nomık manda juluńgan eut. Gan nak en nandı-kılıń tıńmımbi, endok mandan kımıt-klembi kulet.

⁵⁶ Sındok bep pańji Ablaam endıla nandıńguk, wın nak kwelan indam kuwambi kauktok, tımbi wala sılısılı wopum tıńguk. Tımbi endi wındıń indaumbi kańguk, wolonda sımbai kındem dańguk.”

⁵⁷ Wındıń eumbi nińgılıń, “Akae! dık gama gwılat 50 nım maklelańdı nıtek tımbi ‘nak Ablaam kańgut’ wındıń elań?”

⁵⁸ Eumbi tambane enguk, “Wın biańgan sınik. Tımbi nak ńındıń sanlet: Ablaamdı gama nım indańlımbi, nak papat kwambińgan kuletti ikan pakut.” Yesuli enla wındıń eumbi,

⁵⁹ Juda amalı endi Kunum Yambat ni-tıke-pı-yalilak wındıń nandımbi, wıtnelıńdok kawat mekılıń, gan endi yambi-semбіmbi, tapma it sań jimba gińań nanin pım ńańguk.

9

Yesuli dausi sisipmın kuań endok dausi tımbi tombektok indańguk

¹ Nain nola Yesuli telaknan ńańıpi, ama no meń simbai gińań nanin dai sisipmın indańguk wın kańguk.

² Tımbi endok gwańgwańıilı ni-kańbi eńgılıń, “Nınındaut, wın enlok yomda ba meń beulok yomjetta tımbi dai sisipmın indańguk?”

³ Eumbi enguk, “Wın enlok ba meń beulok yomla tımbi nım, wın Kunum Yambatti tıke-kımılıńlımbi, amatamdı endok kundil engano sınik wın kadaklenelıńdok dai sisipmın indańguk.

⁴ Tımbi nındi Bep nak nanı-mukuk endok kundil engano wın gama sala palıńlımbi tılok. Nain nım ombataumbi, kılım eumbi, ama nolı kena no tımbektok tuop nım.

⁵ Gan kwelan kulet tuop nak kwelan kuań endok kolsalenji wakan.”

⁶ Wındıń eu taleumbi, kwet plon iwıt suambi, kwet gıt tambaneumbi, ganji indaumbi, ama dai sipsipmın dai gwılap plon saplembi,

⁷ ńındıń nińguk, “Dık Siloam tuk guańnan ńambi, timańga daut wılit.” (Kot Siloam wın nınılok mandanınan ‘ni-mumulın’.) Tımbi ama wali ńambi, timan daut wılımbi, dai tombımbi, kındem deimbi, ilnan undane ńańguk.

⁸ Tımbi endok nolii gıt ama dıwın nin endi dama mınemda kıtınat tısemńılımbi kańgılıń, endi en kańbi, nısińgan e-nandı tımbi eńgılıń, “Ama kwelan pipapi, mınemda kıtınat tılıńguk en wakan bek.”

⁹ Eumbi, dıwındı eńgılıń, “En ńak,” tımbi dıwındı ńındıń pa eńgılıń, “Nım yań, ama no en nomık.” Tımbi endi enguk, “Wın natna ńakan.”

¹⁰ Eumbi ni-nandımbi eńgılıń, “Wındıńda dık nıtek tımbi dauka tombımbi deilań?”

¹¹ Eumbi tambane enguk, “Ama koi Yesu kıtıań endi kwet tıke ganji tımbi, nokok dautna gwılap plon saplembi, ńındıń nanık, ‘Dık Siloam tuk guańnan ńambi, timańga daut wılit.’ Wolok tuop nak ńambi, wılılambi, dautna tomık.”

¹² Wındıń eumbi, endok nolıilı “Ama wın dek?” ni-kaumbi, “Nak en nım nandıńmılet” enguk.

13 Tĩmbi endi ama dama dai sisipmĩn kuĩguk wĩn naĩgĩpi, Falisi amaloiĩ ñaĩgĩliĩ.

14 Wĩn Sabat patnandi nainnan Yesuli kiili ganji tĩmbi, ama wolok dai plon sapleumbi, dai tomguk,

15 wala tĩmbi Falisi amalĩ wala nandum piĩmbi, endi bo kusei kiĩmĩpi, telak nĩtek plon dai tomguk wala ni-kaumbi, ñĩndiĩ tambane enguk, “Endi ganji nokok dautna plon sapleumbi, nak timana daut wĩliĩpi deilet.”

16 Wĩndiĩnda Falisi ama diwĩndi Yesula ñĩndiĩ eĩgĩliĩ, “Ama wali Sabat patnandi naindok endikĩe manda maklembi, kena pa tilak, wala tĩmbi Kunum Yambatti en niĩm ni-mulĩm biĩm indaĩguk.” Gan diwĩndi ñĩndiĩ eĩgĩliĩ, “Nĩtek tĩmbi yom amalĩ jimba kundit wandin gumaĩ pa tĩmbek?” Wĩndiĩ embi, niĩsiĩgan tambikiĩliĩ.

17 Wĩndiĩnda endi ama dai sisipmĩn indaĩguk enda biĩnda ni-nandiĩmbi eĩgĩliĩ, “Wĩn endi diĩnalok dauka tĩmbi tomguk, wala tĩmbi diĩna ama wala nĩtek siĩnik elai?” Eumbi enguk, “Nak enda nandiĩwam endi plofet ama no tilak.”

18 Gan ama wali dai sisipmĩn kuumbi, endok dai tomguk, wĩn Juda ama biesiliĩ gama niĩm nandi-kwambiĩ daĩgĩliĩ, wala tĩmbi endi ama wolok meĩ beu kiĩsi-semum biĩmbi

19 eni-nandiĩngĩliĩ, “Ñĩne siĩtok niĩnaĩjet ba? Tĩmbi siĩti dai sisipmĩn indaĩguk wĩndiĩ eamĩk ba? Wĩndiĩnda nĩtek tĩmbi endi man ñĩndiĩngĩt deilak?”

20 Eumbi tambane engĩmĩk, “En niĩtok niĩnanet, dai sisipmĩn indaindan wĩn nandiĩmamiĩk.

21 Gan nĩtek tĩmbi man ñĩndiĩngĩt deilak, ba nindi siĩnik endok dai tĩmbi tomguk, wĩnda mek niĩtila niĩm nandi-dakleamĩk. Wĩn enla ni-kawĩt! Endi ip bendiĩmbi, ama tilakta tĩmbi kiĩndem enlok kusei e-dakleutak.”

22 Juda ama biesiliĩ ikan e-toptopmĩn, wĩn tiĩkap ama noli Yesula en Mesia siĩnik wĩn indaĩgan eukta, ama biesiliĩ en it kiyau giĩnaĩ nanin kle-koliĩmbi, pawan pa kuuk. Kusei wala tĩmbi ama wolok meĩ beuliĩ Juda ama biesila miĩsiĩmbi,

23 ñĩndiĩ eĩgĩmĩk, “Endi ip bendiĩmbi, ama tilakta tĩmbi enla ni-kawĩt!”

24 Tĩmbi ama biesiliĩ ama dai sisipmĩn kuĩguk wĩn biĩndambo kiĩtiĩmum biĩmbi niĩngĩliĩ, “Nĩndiĩ ama wala yom ama siĩnik wĩndiĩ nandiĩmamiĩ, wala tĩmbi diĩk manda biaĩgan embi, diĩkok daukaliĩ tomguk, wala Kunum Yambat en wakan ni-kĩndem daukaĩ, ama wĩn niĩm.”

25 Eumbi tambane enguk, “Endi yom ama ba niĩm, wĩn nak niĩm nandiĩlet. Gan nak nepek no nandi-kĩliĩ elet wĩn ñĩndiĩ: nak dautna sisipmĩn kuĩgutti man deilet.”

26 Eumbi yousiĩmbi ni-kaĩgĩliĩ, “Nĩtek ti-gamguk? Ba nĩtek tĩmbi dauka tĩmbi tomguk?”

27 Eumbi tambane enguk, “Nak wĩn ikan sani-talet, gan siĩndi nandiĩnepi kunjitiĩliĩ. Neka manda kiĩk wĩngan biĩndambo sanbam nandiĩnepi eaiĩ? Niĩm kaĩbi siĩndi bo endok gwaĩgwaĩii indaneliĩndok nandiĩneliĩ?”

28 Tĩmbi ama biesiliĩ ni-suambapi eĩgĩliĩ, “Diĩkta ama wolok gwaĩgwan, gan niĩndiĩla Moselok gwaĩgwaĩii.

29 Tĩmbi niĩndiĩla ka-nandi-dakleamĩ, wĩn Kunum Yambatti Mosela kena manda niĩnguk, gan ama wolok kena tiĩndiĩlok gembĩn wĩn denanin wĩn niĩm nandiĩmamiĩ.”

30 Eumbi tambane enguk, “Akai! Ñĩn nepek giĩtikĩin siĩnik yaĩ! Siĩndi endok gembĩn wĩn denanin wĩn niĩm nandiĩmaĩ, ganmek endi nokok dautna tĩmbi tomguk!

³¹ Nĩndĩ gĩtik nandĩ-dakleamĩñ, wĩn Kunum Yambattĩ yom ama nĩm nandĩ-semlak. Tambo nin endĩ Kunum Yambat kĩmĩt-klembi, man taĩgone-kulakta, Kunum Yambattĩ endok nĩmolo wĩn nandĩmbi nandĩñmĩlak.

³² Ba kwet kusei kĩmĩkĩmĩlĩnan nanin bĩkap man ñĩndĩñgĩt, ama no dai sisipmĩn indaindan endok dai tĩmbĩ tomguk, wolok kasat no ip nandĩñgĩmĩñ ba? Nĩm ya!

³³ Wĩndĩñda tĩkap ama ñalĩ Kunum Yambattoknan nanin nĩm bĩumda, nepek wandin no tĩmbektok tuop nĩm.”

³⁴ Wĩndĩñ eumbi, ama biesilĩ tambane nĩngĩlĩñ, “Dĩk meĩgalok simbai gĩnañ nanin yom ama indaĩnguñdĩ kulañ wandin walĩ nĩnda nĩtek tĩmbi nanandĩ nĩmeñdok nandĩlañ?” Wĩndĩñ embi kle-kokĩlĩñ.

³⁵ Tĩmbi Yesulĩ ama wĩn kle-kokĩlĩñ wolok kasat wĩn nandĩmbi, ama wĩn kaupok ñambi, tĩmbĩ indaumbi, nĩ-nandĩmbi eĩguk, “Dĩk Ama Sĩsĩnik endi nandĩ-kĩlĩktĩ tĩñmĩlañ ba?”

³⁶ Eumbi tambane nĩnguk, “Ama wopum, nak en nandĩ-kĩlĩktĩ tĩñmettok Ama Sĩsĩnik wĩn nin, wĩn dĩk nanbĩm nandĩwa.”

³⁷ Eumbi nĩnguk, “Dĩk en ip kalañ ñak. Bĩaĩngan sĩnik, nak manda ganlet natna Ama Sĩsĩnik wakan.”

³⁸ Wĩndĩñ eumbi nĩnguk, “Wopum. Nak nandĩ-kĩlĩktĩ tĩ-gamlet.” Wĩndĩñ eĩpi, mĩlelem tĩñmĩnguk.

³⁹ Tĩmbi Yesulĩ ñĩndĩñ eĩguk, “Nak kusei ñĩndĩñda tĩmbi kwelan indaĩgut: naka tĩmbi dausĩ sisipmĩn kuañ endok dausĩ tombĩmbi, deimbi ka-daklenekalĩñ, tĩmbi nin endĩ ñĩndĩñ nandañ, ‘nĩndĩ dautnĩ deimbi ka-dakleamĩñ,’ endĩ dausĩ sisipmĩn papat kwambĩĩngan kunekalĩñ. Tĩmbi endĩ ka-dakleañ ba nĩm, wolok tuopgan Kunum Yambattĩ yambĩ-danbekak.” *

⁴⁰ Tĩmbi Falisi ama dĩwĩn Yesu gĩta pakĩlĩñ endĩ manda wĩn nandĩmbi nĩngĩlĩñ, “Nĩtek? Nĩndĩ dautnĩ sisipmĩn nĩme!”

⁴¹ Eumbi enguk, “Tĩkap sĩndĩ ‘Nĩm ka-dakleamĩñ’ wĩndĩñ eumda, sĩndok yomjĩlok mĩlap nĩm pat-samum, gan sĩndĩ ‘Ka-dakleamĩñ’ wĩndĩñ julũngan eaĩda tĩmbi, sĩndok yomjĩlok mĩlap wĩn kĩmĩlĩm pat-samlak.”

10

Sipsip kandĩkĩenjĩ kĩndem wĩn Yesu en wakan

¹ Yesulĩ yousĩmbi, Falisi amala enguk, “Manda elet walĩ bĩaĩngan sĩnik. Tĩmbi ñĩndĩñ sanlet: nin endĩ sipsip sañ gĩnañ loupi, yamanan nĩm loĩpi, nolok joĩgo lapĩpi pĩuk, endĩ kumbu ama ba tĩ-pĩñpiñen.

² Gan nin endĩ yamanan lolak, endĩ sipsiplok kandĩkĩenjĩ en wakan.

³ Ama endĩ yamanan bĩumbi, yama kandĩkĩe amalĩ yama pa pĩsalĩmlak, tĩmbi sipsiptĩ endok man pa kĩmĩt-kleañ, wĩn endĩ enlok sipsipĩilok kosĩ kĩtĩ-semum bĩumbi, yanaĩngĩlĩmbi, kwelan pĩmbi ñaĩ.

⁴ Kwelan pĩ ña-taleumbi, kandĩkĩenjĩlĩ telak dama tĩ-semlak, tĩmbi sipsiptĩ endok man malap nandĩñmaĩda tĩmbi en pa kle ñaĩ.

⁵ Gan endĩ ama gĩtikĩnin no nĩm kle ñanelĩñ. Tambo endĩ man malap walan no nandaĩda tĩmbi mĩsĩmbi pĩ ñanelĩñ.”

⁶ Yesulĩ Falisi amala eyout manda wĩndĩñ enguk, gan endĩ manda wolok kusei wĩn nĩm nandĩ-dakleĩngĩlĩñ.

⁷ Wĩndĩñda tĩmbi Yesulĩ bĩndambo enbi eĩguk, “Manda walĩ bĩaĩngan sĩnik. Tĩmbi ñĩndĩñ sanlet: sipsiptĩ Bep Yambattoñ lololok yama wĩn natna.

* **9:39:** Yesulĩ gĩnañ tiplok daila manda wandin embi, ñĩndĩñ eĩguk: no en Yesulok kusal sĩsĩnik wĩn nĩm ka-daklembi, nĩm nandĩ-kĩlĩktĩ tĩñmĩlak, endĩ ama dai sisipmĩn wandin, tĩmbi Kunum Yambattĩ endok tombon ombĩñmekak.

8 Nak gama n+m indañ+lambi, ama nindi sipsiploñ b+mbi, juluñgan yambi-dikñeñgılıñ, endi kumbu ama ba ti-piñpiñen ama, gan sipsipti endok mandanjı n+m nandi-dasimbi k+mıt-kleñgılıñ.

9 Nak noñgandı yama wakan. No en nokoñ b+mbi, Bep Yambattok sañ gınañ lolakta, en n+m kolauktok nak en tıke-kamaiutat, tımbi endi m+s+mısi nımnat kumbi, nepek nola n+m lonjukak.

10 Kumbu amalı sipsip kumbu tındılok ba yandıp kımlok ba ep tımbi kolanelıñdok walañgot pa bılak. Gan natna indañgut, wın nokok gıñgıtnailı kuñgu sısınık wakıt bısik tokñetokñen walı endok pat-semektok indañgut.”

11 Tımbi Yesulı yousımbi eñguk, “Natna wın sipsiplok kandıkñenjı kındem. Kandıkñe kındem endi sipsipñiila tımbi nandi-koñgomnat kım-semek.

12 Gan ama nin mınem kenañgot pa tılak, endıla sipsiplok kandıkñenjı ba bepsı nım. Endi kamot moyendi b+umbi kalakta, m+sımbi, sipsip yambımbi pim ñaumbi, kamottı sipsip ep sı kleumbi papuseneañ.

13 Ama walı mınem kenañgot tımbi, sipsip nım nandi-semelakta tımbi wındıñ pa tılak.

14-15 Gan natnala sipsiplok kandıkñenjı kındem. Beptı nandi-kılıñ ti-namumbi, nak nandi-kılıñ tıñmılet, wındıñgangot nokok gıñgıtnaila nandi-kılıñ ti-semambi, endi naka nandi-kılıñ ti-namañ. Tımbi wıngot nım. Nokok sipsipnaila tımbi nandi-koñgomnat kım-semetat.

16 Tımbi sipsip ñalañgot nım a. Sipsip dıwın no wakıt pat-namañ. Endi sañ ñolok gınañ nanin nım, gan nak endi wakıt yanañgıt bımbılok. Endi nokok mana malapna nandımbi, nep kımıt-kleumbi, nokok sipsipnai gıtıktı kıkeseının noñgan indaumbi, nak noñgandı endok kandıkñenjı kuutat.

17 Bepnalı nep kasılembi, gınañlı nandi-koñgom pa ti-namlak wın kusei ñındıñda: nak kımnan nanin bındambo mılalettok nandi-koñgomnat kımбетat.

18 Nak nım nandi-tale-semamda, ama nolı nılı kımnelıñdok tuop nım, gan nak nandi-tale-sembi, nandi-koñgomnat kımбетat. Wın Bepnalı nokok kuñguna bimbi, bındambo tıketıkelok gembı nambi, wındıñ tımbettok nani-dikñeñguk.”

19 Yesulı wındıñ eñgukta tımbi Juda amatamdı nısiñgan bındambo tambıpi,

20 asuptı ñındıñ eñgılıñ, “Yal kolan nolı endok gınan gınañ pıumbi, kamakama tılak. Endok mandan slakan neta nandılok?”

21 Tımbi dıwındı eñgılıñ, “Ama yal kolannat nolı manda wandin nım euk. Tımbi wıngot nım. Yal kolan nolı dai sisipmın endok dai tımbı tombektok tuop nım ya!”

Juda amatam asuptı Yesu en Kunum Yambattok Nıñañ wın nım nandi-kwambıñ dañgılıñ

22 Tımbi gwılat no Jelusalem indañguk wolonda Juda amatamdı bep pañjıılı tapma it tımbı kaiktañguk * nain wın nandi-kaikta pa tañ. Gwi sasale nain tımbımbi,

23 Yesulı tapma it sañ jimba gınañ Solomondok palanda plon ñañambıt tıñlımbi,

* **10:22:** Damañgan nain nola Silia nasılı mikta Jelusalem lombi, tapma ilan nıslılok yambatsıla bıt ep tapma tıñmıñgılıñ, kusei wala tımbi ittı kolañguk. Juda amalı Silia nasi ep kle-kot-talembi, tapma it wın bındambo tımbı kaiktañguk.

24 Juda amatamdi bimbí, en klem gimbut papi niñgíliñ, “Dikok kusaka nain nitek gamañgot kimit-sembuti, nindi dika nin sinik wala ginañ tipet tamíñ? Tikap dik Mesia sinikta, kusaka indangan nini-dakleukañ.”

25 Eumbi tambane enguk, “Nak win ikan sangut, gan sindi nim nandi-kwambiñ da-namañ. Nak Bepnalok koi plon kundit engano pa tilet wali mek kusatna timbi inda-daklelak,

26 gan sindi sipsipnai nimda timbi win nim nandi-kwambiñ dañ.

27 Nokok sipsipnai mandana nandi-dasimbi kimit-kleañ. Win nak nandi-kiliñ ti-semlet, timbi endi nak nep kimit-klembi kuañ.

28 Timbi nak kuñgu taletalen nimnat emlet, timbi endi kolandok giñgit nombo nim tnekalíñ, timbi ama noli nokok kitninan nanin no nim kiwilap timbi epmekak.

29 Win nokok Bepna, nin endi giñgitnai kitninan yapikuk, endi mek nepek gitikgan yapma kle-talelak, wala timbi ama noli Bepnalok kiinan nanin giñgitnai kiwilap timbi, epnelíñdok tuop nim.

30 Bep niti noñgan tamik.”

31 Manda wala timbi amatamdi bindambo kawatti wali kimmnelíñdok kawat mekilíñ,

32 gan Yesuli enguk, “Nak kundit kindem kusei kusei Beptoñ nanin sindok dausinan timbambi kañgíliñ. Sindi kundit nek sinikta timbi kawatti nitnepi tañ?”

33 Eumbi tambane niñgíliñ, “Win kundit kindem nola timbi windíñ nim tamíñ. Win dik kwelan ama silanin wandin wali ditnala Kunum Yambat eñipi, en niti-ke-pi-yalilañda timbi nindi kawatti gwitnepi tamíñ.”

34 Windíñ eumbi, Yesuli enlok kusal kasopmeuktok Kunum Yambattok mandan nolok plon e-yout timbi, niñdiñ tambane enguk, “Sindok endikñe mandanjí ginañ youyoulin patak, win Kunum Yambatti ama diwinda niñdiñ enguk, ‘Nak sangut win sindi yambat’.” ✧

35 Timbi nindi nandamíñ, manda youyoulin patak wali nain tuop biañgan sinik. Ale, tikap Kunum Yambat en wakan ama silaninda manda embi, endok kosi ‘yambat’ kitíñgukta,

36 nitek timbi sindi nak kit yout ti-namañ, timbi ‘Nak Kunum Yambattok Niñañ’ windíñ eñgukta timbi nak en niti-ke-pi-yalilet windíñ eañ? Win Bepti en wakan nak enlok kenan tindílok nak nep kasilembi, nani-mulimbi, kwelan pi indañgut.

37 Kindem a, tikap nak Bepnalok kenan nim pa tiletta, kak, nak endok Niñañ win nim nandi-kwambiñ danekalíñ.

38 Gan tikap nak Bepnalok kenan win tiletta, nak endok Niñañ win nandi-kwambiñ danekalíñ. Win sindi nokok mandanala timbi win nim nandi-kwambiñ danelíñ bek, ganmek nokok kunditnala timbi win nandi-kwambiñ dawit. Windíñ tinelíñda, sindi ka-daklembi nandi-daklenekalíñ, win Bepti nokok ginañ patak, timbi nak endok ginañ patet.”

39 Yesuli windíñ eñgukta timbi amatamdi bindambo ti-ke ñanep nandiñgíliñ, gan endi kisinan nanin jilop paipi ñañguk.

40 Timbi Yesuli Jodan tuk dikñembi, maim lambílak kandañnan undane ñambi, Yoaneli damañgan tuk i-sem-i-sem kena tiñguknan wandíñ ña kuñguk. Kuñilimbi,

41 amatam asupti endoñ bimbí, nisíñgan niñdiñ eñgíliñ, “Yoaneli jimba kundit engano no nim tiñguk, ganmek endi ama ñolok plon manda eñguk gitik wali biañgan sinik.”

⁴² Wɨndiñ eñpi, wolok pakliñ asupti Yesu en Mesia wɨn nandi-kwambiñ dañgɨliñ.

11

Mɨlamilat ba kuñgu molom wɨn Yesu en wakan

¹⁻² Ama no koi Lasalos endi jɨmbat wopum ti-pakuk. Lasalosli wiwiit Malia gɨt Mata en gɨta Betani it kwelan kuñguk, timbi Malia wɨn tam nin endi siñgimek Wopumdok kesi piñgip saple mɨliñnatti wɨlpi, kumbam sakti timbi kalandañguk. ✧ Lasalosli jɨmbat ti-paliñliɨmbi,

³ endok wiwiitti Yesuloñ manda ñɨndiñ kimɨlim loñguk, “Wopum, dik nandi: noka gɨnañgali kasɨlelañ endi jɨmbat tɨlak.”

⁴ Timbi Yesuli kasat wɨn nandiɨmbi, ñɨndiñ eñguk, “Jɨmbat indañmɨñguk wali endi kɨmbektok nɨm. Tambo wali Kunum Yambattok koi gɨñgɨt wopum dauktok ba nak Kunum Yambattok Nɨñañ nokok kusatna engano wɨn timbi inda-dakleuktok indañmɨñguk.”

⁵ Timbi Yesuli Mata wakɨt dalañ Malia ba wiu Lasalos wɨn ep galk tañguk.

⁶ Wɨndiñda timbi endi ‘Lasalosli jɨmbat tɨlak’ gɨñgɨt wɨn nandiɨmbi, kwet pakuk wolok sandap tɨpet nombo yousɨm pakuk.

⁷ Pakap, gwañgwañiila enguk, “Bɨmbi, Judia kwelan bɨndambo undane ñana.”

⁸ Eumbi niñgɨliñ, “Nɨnɨndaut, Judia nasili kawatti gwɨtnep tiñgɨliñ, nain nɨm ombataumbi, dik bɨndambo wandiñ undane ñauñdok elañ ba?”

⁹ Eumbi tambane enguk, “Sandap noñgan gɨnañ aua 12got kwetti sala patak. Wala timbi sandap kulakti kwet ñolok kolsalen kalakta timbi yout-kasalam nɨm pa tɨlak.

¹⁰ Gan tim kulakti kolsalen nɨm palmɨlakta timbi yout-kasalam pa tɨlak.”

¹¹ Yesuli wɨndiñ eñpi, yousɨmbi enguk, “Notni Lasalosli dou patak, gan nak ñambi, timba sɨlikñem mɨlalekak.”

¹² Eumbi, gwañgwañiili niñgɨliñ, “Wopum, tɨkap endi dou patakta, jɨmbali taleumbi, kɨndem daukak.”

¹³ Wɨn Yesuli Lasaloslok kimdok plon e-yout tiñguk, gan gwañgwañiili endi dou sɨlanin wala elak wɨndiñ nandiñgɨliñ.

¹⁴ Wɨndiñda timbi Yesuli indañgan eni-daklembi eñguk, “Lasalosli ip sembik,

¹⁵ gan sɨnda timbi nak en gɨta nɨm pakut wala sɨmbatnali kɨndem dalak. Wɨn kusei ñɨndiñda: nain ñolonda nokok kusatna nandi-kwambiñ da-sɨn taneliñdok nainji indalak. Gan man ñɨn endoñ ñana.”

¹⁶ Eumbi, wolongan Tomas koi no Didimus endi gwañgwa dɨwɨnda ñɨndiñ enguk, “Ale, wɨndiñda nɨndi bo ñambi, nɨnɨndaut en gɨta kɨmna.”

¹⁷ Timbi Yesuli Betani it kwet kandañ ña tombi, Lasalosli nain tɨpet tɨpet ikan sum gɨnañ taplium pakuk wolok kasat nandiñguk.

¹⁸ Betani wɨn mayañgan nɨm, 3 kilomita ba nɨtek Jelusalem timbi dumalaum patak,

¹⁹ wala timbi amatam asupti Jelusalem bimbi, Malia gɨt Matalok wiset sembɨñgukta timbi eni-kɨlikti tɨnepi endoñ bɨ taleñgɨliñ.

²⁰ Timbi nimbek noli Matala “Yesu bɨlak” wɨndiñ nɨmbi nandiɨmbi, endi telak plon ña timbi indañguk, gan Maliali ilan pipakuk.

²¹ Timbi Matali Yesula niñguk, “Wopum, dik ñolok palɨmda, witnali nɨm sembek.

²² Ganmek man ñɨndiñgɨtañgan ñɨndiñ nandiɨlet: dik Kunum Yambatta nɨtek timbektok ni-nandutañda, nandi-gametak.”

✧ 11:1-2: Yoane 12:3

23 Eumbi niñguk, “Dikok wikali bindambo kimnan nanin mlapi kuukak.”

24 Eumbi, Matali niñguk, “Kunum Yambatti nain taletalennan amatam gitik ep timbi mlatanekaliñ, wolondamek nokok witnali bo mlalekak winda nak nandi-daklelet ñak.”

25 Eumbi niñguk, “Amatam ep mlamlat ba kuñgu ememlok molom win natna ñakan. Wala timbi naka nandi-kilikti ti-namlakti kimbek bek, ganmek kuñgun sisinik wali gama palmekak.

26 Win amatam kaik papi, naka nandi-kilikti ti-namañ gitik endi sembineliñ, ganmek kim biañgan wali nain no ba nola nim inda-semekak. Dik win nandi-kwambiñ dalañ ba?”

27 Eumbi, Matali niñguk, “Wopum, biañgan ñak! Timbi nak manda ñin bo nandi-kwambiñ dalet: Mesia, Kunum Yambattok Niñañ, nin kwelan ñolok indauptok een, win ditna wakan.”

28 Matali windiñ eu taleumbi, ilan undane ñambi, dalañ Malia kitimmbi, manda janjat timbi, ñindiñ niñguk, “Ninindautti bi tombi, kitigamlak.”

29 Eu nandimbi, wolongan platik mlapi, Yesuloñ ñañguk.

30 (Yesuli it kwet ginañ gama nim loñguk, tambo endi Matali en timbi indañguk wolok pakuk.)

31 Timbi Jelusalem nasi, nindi Malia gita it ginañ papi, ni-kilikti tiñgiliñ, endi Malia platik sinik mlapi, pawan pim ñaumbi kañgiliñ. Kañbi, “Endi sumnan kut-blamblan eup ñalak” windiñ nandimbi, kle ñañgiliñ.

32 Timbi Malial Yesu pakuknan ña tombi kañguk, wolonda endi kesinan milelem timbi niñguk, “Wopum, dik ñolok palmda, witnali nim sembek!”

33 Windiñ eu taleumbi, kut-blamblan eñguk, timbi Jelusalem nasi en gita biñgiliñ endi bo mano tiñgiliñ. Timbi Yesuli win yambiñguk, wolonda endok ginañli mlata-sinik taumbi, blan ba gimbit walan wandin deiñguk.

34 Timbi eni-nandiñguk, “Delok kimilm patak?” Eumbi niñgiliñ, “Wopum, ñin bi ka.”

35 Timbi Yesuli sumdok telaknan ñañipi, dai tull piñguk.

36 Windiñda Jelusalem nasili nisinigan ñindiñ eñgiliñ, “Wi kawit! Endi Lasalos ginañli sinik tike-kasileñguk yañ.”

37 Gan endoñnan nanin diwindi ñindiñ eñgiliñ, “Nitek timbi ama dai sipipin endok dai timbi tomgukti ama ñin nim tike-kimlimbi sembiñguk?”

38 Timbi Yesuli bindambo ginañ mlata sinik taumbi, sumnan ña tomguk. Lasalos win kawat tombañ nolok ginañ kimipi, yama win kawat wopumdi masip bimbin.

39 Timbi Yesuli enguk, “Kawat tike ñawit!” Eumbi, ama sembisembindok wiu Mata endi tambane niñguk, “Wopum, nain tipet tipet ikan sembi-pakukta timbi ip mliñ tñlak yañ!”

40 Eumbi, Yesuli niñguk, “Nak ikan ñindiñ ganit: tikap dik naka nandi-kilikti ti-namlañda, Kunum Yambattok kusal engano win inda-dakleumbi kaulta.”

41 Windiñda ama diwindi kawat win tike ñaumbi, Yesuli deium loubi, ñindiñ eñguk, “Bep, dik nokok nimolona ikan nandi-namlañ, wala timbi nak we ganlet.

42 Dik nain tuop nandi-namlañ, win natna nandi-talelet. Gan nak amatam ñolok ikañ enda nandi-sembi, endi ditna wakan nani-mulim indañgut win nandi-kwambiñ daneliñdok windiñ et.”

43 Windiñ eu taleumbi, wopumgan kitimbi eñguk, “Lasalos, dik pi!”

⁴⁴ Eumbi, kimgukti kaiktambi piñguk. Tĩmbi kii kesĩ ba kumbam wĩn sandumdi tapli imimĩnda tĩmbi Yesuli enguk, “Sandum pĩsalĩm, samakgan kuwĩn.”

*Yesu amatamdok kinjan wĩli kĩmnelĩndok telak lonjiñgĩliñ
(Matayo 26:1-5, Maleko 14:1-2, Luka 22:1-2)*

⁴⁵ Wĩndĩnda Jelusalem nasi Malia kanep biñgĩliñ endoñnan nanin asupti Yesuli Lasalos nĩtek tĩmĩnguk wĩn ka-nandiñgĩliñda tĩmbi en Mesia sĩnik wĩn nandi-kwambiñ dañgĩliñ.

⁴⁶ Gan diwĩndi Falisi amaloiñ ñambi, Yesuli nĩtek tĩnguk wolok kasat tĩsemgĩliñ.

⁴⁷ Wĩndĩnda tapma ama biesi gĩt Falisi ama endi Judalok it kiyau wopumdok ama gĩtik kiti-semum biumbi, kĩmĩn tĩmbi, nĩsiñgan Yesulok plon ñĩndiñ e-nandi tĩngĩliñ, “Nĩtek tĩlok? Ama wali jimba kundit asupgan sĩnik pa tĩlak wĩn!

⁴⁸ Tĩkap nĩndi binambi, wĩndiñgot tĩ-kuukta, amatam gĩtikgandi en Mesia wĩndiñ nandi-kwambiñ dambi, enda tĩmbi kusei kĩmĩpi, nĩndok kandĩkĩnenii Roma nasi mik tĩ-semumbi, endi biñbi, nĩndok tapma it wakĩt ama sambat ñĩn nĩpma tĩkeumbi kolanekamĩñ.”

⁴⁹ Tĩmbi ama biesi endoñnan nanin no, wĩn Kaiafas, endi gwĩlat wolonda tapma amalok telak damanji kuñguk, tĩmbi endi ñĩndiñ enguk, “Sĩndi ka-nandi-daklenji nĩmnat yañ!

⁵⁰ Nĩm kañbi Juda ama nĩn gĩtik kola-taleneñ, wala tĩmbi wĩn sĩndok kandañ kĩndem, tĩkap ama noñganliñgot amatam gĩtiktok kĩnjannĩ kĩmĩmek. Sĩndi wĩn nĩm ka-nandi-dakleañ bek.”

⁵¹ Kaiafasli wĩndiñ eñguk, gan endi manda wĩn enlok nanandĩnla nĩm eñguk. Tambo endi gwĩlat wolonda tapma amalok telak damanji pakukta, plofet manda eñipi, ñĩndiñ eñguk: Yesuli Juda amatamdok kinjan kĩm-semepi tĩnguk.

⁵² Tĩmbi endokgot nĩm. Endi Kunum Yambattok gĩngĩtĩii kwet nolok nolok papusenem pakañ ep kiulĩmbi, sambat noñgan tĩnelĩndok kĩmbepi tĩnguk.

⁵³ Kaiafasli wĩndiñ eñgukta tĩmbi Juda ama biesi sandap wolondañgan kusei kĩmĩpi, nĩsiñgan e-sambat tĩ-kumbi, Yesu wĩli kĩmnelĩndok telak lonjiñgĩliñ.

⁵⁴ Wĩndĩnda tĩmbi Yesuli Jelusalem nasi endok boñgĩpsĩnan indañgan nombo nĩm kuñguk. Tambo endi walinin pĩm ñambi, kwet no kwet sĩlanin ñasiñgan patak wolok ñambi, it kwet no koi Eflaim wolok gwañgwañii gĩta kuñguk.

⁵⁵ Tĩmbi Juda amatamdok Kamaikamai gwĩlat dumalaumbi, amatam asupti isi kwesi bĩmbi, Kunum Yambattok dainan jamilan indanelĩndok itañgan tapma ilan tĩ-pañgĩpañgĩle tĩnepi Jelusalem lo ñañgĩliñ.

⁵⁶ Ñambi, Yesu lonjĩmbi, tapma it sañ jimba gĩnañ ipi, nĩsiñgan ñĩndiñ eñgĩliñ, “Sĩndi nĩtek nandañ? Endi gwĩlatta nĩm biukak bek.”

⁵⁷ Wĩndiñ eñgĩliñ wĩn kusei ñĩndiñda: tapma ama biesi gĩt Falisi amali Yesu tĩkeneliñdok manda kwambiñ no ñĩndiñ eu satañguk, “Tĩkap ama noli Yesu delok patak wĩn nandĩlakta, wĩn nĩnbi nandĩmbi, en tĩkeneñdok.”

12

*Maliali Yesu kĩmkĩmlok tĩ-pañgĩpañgĩle tĩmĩnguk
(Matayo 26:6-13, Maleko 14:3-9)*

¹ Kamaikamai gwilat gama nım indañilimbi, sandap kit tambon noñgan gama palimbi, Yesuli nolii git Betani it kwelan ña tomguk. Betani win Lasalos, nin Yesuli kimnan nanin timbi mlakuk, endok il kwel.

² Yesuli wolok tombimbi, nanañ sina tiñimumbi, Yesu gita nanañ nañgılıñ endoñnan nanin no win Lasalos, timbi Matali yambi-dikneñguk. Nanañ na-paliñilimbi,

³ Maliali wiliñgilo no tikembi, Yesuloñ ña indambi, piñgip saple miliñ kindem tuan loloñ sinik endok kesii plon yalimipi, kumbam sakti timbi kalandañguk. Timbi piñgip saplelok miliñ kindem wali it gitik win tokneñguk. *

⁴ Timbi Yesulok gwañgwañii endoñnan nanin no koi Judas Iskaliot, ama nin endi siñgi kandañ Yesu kanjikniilok kisinan kimikuk, endi Maliali kundit tiñguk wala nandum piumbi eñguk,

⁵ “Yakai! Nindi piñgip saple win tuatualok kimitnem tuaumda, gwilat noñgandok kena naindok tuan walinin epbi, gumañ pimbiniñesila emneñ!”

⁶ Gan endi ama pimbiniñesila nım nandi-semguk, tambo endi kumbu pa tiñgukta timbi windiñ eñguk. Win amatamdi Yesu git gwañgwañiila minem emgiliñ win Judasli ka-dikneimbi, walinin gitakan enlok pa epliñguk.

⁷ Timbi Yesuli Judasla nımbi eñguk, “Maliala mlap nım miwiniñ! Win nak kimbambi, nep kindit taplinekalıñ, wolok itañgan nokok piñgipna ti-pañgipañgile ti-namektok endi piñgip saple win tuatualok nım kimikuk.

⁸ Pimbiniñesili nain tuop sin gita kuumbi, kindem ep kimitnekalıñ, gan nakta kwelan ñolok sin gita papat kwambiñgan nım kuutat.”

Tapma ama biesili Lasalos bo wili kimmeliñdok e-sambat tiñgılıñ

⁹ Timbi Jerusalem nasi asupgan sinik endi Yesu Betani it kwelan pakuk wolok giñgit nandimbi, kanepi biñgılıñ. Timbi engot nım. Endi Yesuli Lasalos kimnan nanin timbi mlakuk en bo kanepi biñgılıñ.

¹⁰⁻¹¹ Win Lasalosla timbi amatam asupti Yesulok kandañ ña-talembi, nandi-kilikti tiñmiñgılıñ, wala timbi tapma ama biesili Lasalos bo wili kimmeliñdok e-sambat tiñgılıñ.

*Yesuli ama wapmañ wandin Jerusalem loñguk
(Matayo 21:1-11, Maleko 11:1-11, Luka 19:28-40)*

¹² Kwet salaumbi, amatam kimin gitik gwilatla Jerusalem biñgılıñ endi Yesuli wolok loupi tiñguk manda win nandiñgılıñ.

¹³ Nandimbi, Yesulok koi giñgit tike-loneliñdok komba gandua wandin wolok kii gayam ombim epbi, it kwet bimbi, telaknan timbi indauktok ñambi, ñindiñ kitimbi eñgılıñ,

“Hosana! Ni-ta-lona!

Ama ñin Wopumdok koi plon bumbi,

Kunum Yambatti gwilam tiñmin!

Endi Israel nindok Ama Wapmañni! ✧

¹⁴ Timbi Yesuli doñki sim no timbi indaumbi, wolok plon pipapi ñañguk. Win plofet manda ñindiñ youyoulin patak wolok tuop indañguk,

¹⁵ “Saion nasi sindi nım misineliñ! Wi kawit! Sindok ama wapmañji doñki niñañ plon pipapi bilak.” ✧

¹⁶ (Nain wolonda Yesulok gwañgwañiili nek indañguk wolok walan gama nım nandi-dakleñgılıñ. Win Kunum Yambatti Yesu kimnan nanin timbi

* **12:3:** Win wina tıpet ba nıtek wolok tuop Maliali piñgip saple koi ‘nad’ kitiñ win Yesulok kesii plon yalimikuk. ✧ **12:13:** Kap 118:25-26 ✧ **12:15:** Sekeraia 9:9

mɪlapi, endok pipapal engano wolok undane loŋguk, wolok siŋgi kandañmek endi nandi-tomgɪliñ, wɪn plofet amalɪ Yesulok plon wɪndiñ indauktok youyoulɪn, tɪmbi wolok tuopgan indañmɪñguk.)

17 Tɪmbi kɪmɪn wopum Yesulɪ Lasalos kɪtɪñmɪmbi, kɪmnan nanin tɪmbi mɪlapi, sum gɪnañnan nanin lambumbi kaŋgɪliñ, endi yousɪmbi, nek indañguk wɪn e-saktaŋgɪliñ.

18 Kɪmɪn gɪtik Kamaikamai gwɪlatta Jelusalem bɪñgɪliñ, endi Yesu telak plon tɪmbɪ indaneliñdok ñañgɪliñ, wɪn kusei ñɪndiñda: Yesulɪ jimba kundit wandin tɪnguk wolok gɪngɪt sapakñeumbi, endi nandiɪmbi, telak plon tɪmbi indaneliñdok ñañgɪliñ. Ñaumbi,

19 Falisi amalɪ wɪn kañbi, nandum tuop nɪm tɪmbɪmbi, nɪsɪñgan ñɪndiñ eñgɪliñ, “Wɪ kawɪt! Kwelan kuañ gɪtikti en ip klem kunepi ñañ! Nɪndi nek kusei kusei tamɪñ, walɪ bien nɪmnat wandin inda-daklelak!”

Yesulɪ enlok kɪmkɪmñɪla plofet manda enguk

20 Amatam gwɪlatta Kunum Yambat mɪlelem tɪñmɪneliñdok Jelusalem bɪñgɪliñ endok boŋgɪpsɪnan Grik ama dɪwɪn pakɪliñ.

21 Filip endi Betsaida it kwet Galili kwelan nanin, tɪmbi sambat walɪ endoñ bɪmbi ñañgɪliñ, “Ama wopum, nɪndi Yesu kanep nandamɪñ.”

22 Eumbi, Filiptɪ ñambi, Andlu nɪmbɪ nandumbi, yakan Yesuloñ ñambi, eñgɪliñ wolok tuop ñañgɪmɪk.

23 Tɪmbi Yesulɪ ñɪndiñ tambane enguk, “Nak Ama Sɪsɪnik nokok pipatna engano wolok undane louttok nain walɪ ip inda-talelak.

24 Wɪn biañgan sɪnik. Tɪmbi ñɪndiñ sanlet: tɪkap nanañ mɪnjɪptɪ kwelan nɪm pɪmbi kɪmbekta, en noŋgangot palek. Gan tɪkap endi kɪmbekta, endi bien asup laliuk.

25 Nin endi enlok kuñgun tɪke-kimbɪñ dalakta, endok kuñgun papat kwambiñgan nɪm palmekak. Gan nin endi kwelan ñolok kumbi, naka tɪmbi kuñgun enlok nɪm tɪke-kimbɪñ dalakta, walɪ wakan kuñgun wɪn tɪke kamaimbi, papat kwambiñgan palmekak.

26 Wɪn no en nokok kena gwañgwana kulakta, endi nak nep kle kuwɪn. Nak nep kle kuñpi, natna patetnan endi bo palekak. Tɪmbi nokok Bepnalɪ kena gwañgwana kuañ gɪtikta kot gɪngɪt emekak.”

27 Tɪmbi Yesulɪ enlok kɪmɪla kɪmɪt-nandiɪmbi yousɪmbi eñguk, “Man nokok gɪnañna mɪlataumbi, nɪtek ewɪt? ‘Bep, dɪk mɪlap inda-namep tɪlak ñɪn napma tɪke’ wɪndiñ ewɪt ba? Nɪm a. Wɪn nak mɪlap wɪn bemettok indañgutta tɪmbi wɪndiñ nɪm eutet.

28 Tambo nak ñɪndiñ elet, ‘Bep, dɪkok kusaka engano wɪn tɪmbɪ inda-dakleumbi, kokalɪ wopum dawɪn.’”

Yesulɪ wɪndiñ eumbi, kunum gɪnañ nanin manda noli ñɪndiñ eu pɪnguk, “Nokok kusatna engano wɪn ikan tɪmba inda-dakleumbi, kotnalɪ wopum dañguk, tɪmbi wɪndiñgangot bɪndambo tɪmbetat.”

29 Kɪmɪn gɪtik wolok pakɪliñ endi kɪtikiti wɪn nandiɪmbi, dɪwɪndi “Dɪlɪmat kɪtɪlak” eumbi, dɪwɪndi “Eñalo noli manda nɪlak” wɪndiñ eñgɪliñ.

30 Tɪmbi Yesulɪ tambane enguk, “Manda walɪ nak nep tɪmbɪ plaptauktok nɪm, walɪ sɪndi sep tɪmbɪ plaptauktok pɪlak.

31 Man ñɪndiñgɪt nain inda-taleumbi, ñɪndiñ indaukak: Kunum Yambatti kwelalok amatam gɪtik yambi-danbi, tambonjɪ ombi-tikeneliñdok eu taleukak, tɪmbi kwet ñolok kandikñe Satan en wakan wɪli pɪukak.

32 Gan natnalok kandañ wɪn ñɪndiñ: nak kwelan nanin nep loumek, nak amatam gɪtikti nokoñ bɪmbɪlok telak dɪli-tom-semetat.”

³³ Yesulî wîndîñ eñguk, wîñ endî kîmkîm nîtein kîmbektok wîñ e-dakleñguk.

³⁴ Tîmbi amatamdi tambane niñgîlîñ, “Manda youyoulîñ patak walî Mesia papat kwambiñgan kuuktok eumbi pa nandiñgîmîñ. Nîtek tîmbi dik Ama Sîsînik kloñbat plon tîke-loumbi kîmbektok elañ? Dîk Ama Sîsînik nîtein wandin ñala manda wîñ elañ?”

³⁵ Tîmbi Yesulî enlok plon manda embi, ñîndîñ enguk, “Kolsalenlî nain dumangangot gama sîndok boñgîpsînan pat-samekak. Nîm kañbi kîlîmdi sapma kleuk, wala tîmbi sîndî kolsalen gama pat-samlak tuop wolok gînañ yousîmbi kunekalîñ. Neta, kîlîm gînañ kulaktî dendîñ ñalak wala nîm nandi-daklelak.

³⁶ Wîndîñda tîmbi kolsalendok kuseilî sîñ gîta gama palîñîlîmbi, sîndî kolsalen molom indanelîñdok en nandi-kîlîktî tîñmînekalîñ.”

Yesulî wîndîñ eu taleumbi, amatam yambîk bim ñambi, yambî-sembîm pa kuñguk.

Yesu nîm nandi-kîlîktî tîñmañdî tuanji ombî-tîkenekalîñ

³⁷ Yesulî jimba kundit asupgan amatamdok dausînan ip tîñguk, gan asuptî wandîngan embi gîñgînembi, en Mesia wîñ nîm nandi-kwambiñ dañgîlîñ.

³⁸ Wîñ plofet Aisaialî manda no youkuk patak walî bien tîmbektok wîndîñ indañguk. Manda wîñ ñîndîñ,

“Wopum, nîndî gîñgît manda eñgîmîñ wîñ amatam tîpet sîniktî nandi-kwambiñ dañgîlîñ, ba dikok gembîñga daut semguñ wîñ ka-dakleñgîlîñ.” ✧

³⁹ Endî Yesu nandi-kîlîktî tîñmînelîñdok tuop nîm. Wolok kusei wîñ Aisaialî ñîndîñ youkuk,

⁴⁰ “Nak Kunum Yambattî endok dausî masipbi, gînañjî tîmba kwambiñ dañguk.

Nîm kañbi, endî dausîlî nokok kunditna kañbi, gînañjîlî nandi-kîlîñ embi, tambanem, nokoñ bîumbi, natna ep tîmba kaikta-talenekalîñ.” ✧

⁴¹ Aisaialî wîndîñ youkuk, wîñ kusei ñîndîñda: Kunum Yambattî Mesialok kusal engano wîñ Aisaia itañgan daulîmîum kañbi, endî nepek eukak ba tîmbekak wolok plon youkuk.

⁴² Ganmek nain wolongan Juda ama biesîlok boñgîpsînan bo asuptî Yesu nandi-kîlîktî tîñmîñgîlîñ, gan endî Falisi amala mîsîñgîlîñda tîmbi wîñ nîm e-indañgîlîñ. Nîm kañbi, endî it kiyau gînañ nanin ep kle-kolîmbi, pawan kunelîñ.

⁴³ Ama walî amatam enî-kîndem dañ wala nandi-galk wopum tîñgîlîñ, ganmek Kunum Yambattok kandañ nandi-galk wopum wandin nîm tîmbi, nandi-kîlîktîñjî kîmît-sembîñgîlîñ.

⁴⁴ Tîmbi Yesulî wopumgan kîtîmbi, ñîndîñ eu piñguk, “Nak nandi-kîlîktî tî-namlaktî nakgot nîm nandi-kîlîktî tî-namlak, tambo endî Bep nak nanî-mukuk en bo nandi-kîlîktî tîñmîlak.

⁴⁵ Wîndîñgangot nak nambîlaktî nanî-mukuk en bo kalak.

⁴⁶ Amatam nak nandi-kîlîktî tî-namañ, endî kîlîm gînañ nombo nîm kunelîñdok nak kolsalen wandin kwelan pi indañgut.

⁴⁷ Nak kwelan kuañ yambî-danbi, endok kolanjîlok tambon ewa taleuktok nîm indañgut. Tambo nak kolanjîlok tambonnan nanin yapma

tikeuttok indañgut. Kusei wala timbi tikap ama noli nokok mandana nandi-kimkimnelakta, natna en ka-danbi, endok tambon ewa talelak wíndiñ nim tilet.

⁴⁸ Tambo nin endi nak siñgi wít-nambi, nokok mandana nim nandi-dasilak en ka-danbi, tambon eu taleuktok no patak, win nak manda eñgut wali wakan en kwet nain taletalenan ka-danbi, tambon ombi-tikeuktok eu taleukak.

⁴⁹ Win kusei ñíndiñda: nak natnalok nanandínala manda nim eñgut. Tambo Bep nak nani-mukuk en wakan nak manda nek ba nitek eelok win nani-dikñeñguk.

⁵⁰ Timbi nak ñíndiñ nandi-kiliñ elet: endi manda euttok nani-dikñeñguk, manda wali amatam ep timbimbi, kuñgu taletalen nimnat kunekaliñ. Wíndiñda timbi nak endi manda nitek eelok nanguk, wolok tuopgangot pa elet.”

Yesuli kimbepi, gwañgwañii ti-pañgipañgile ti-semguk

13

Yesuli gwañgwañiilok kesisi wilit-semguk

¹ Kamaikamai gwílat indaup timbimbi, Yesuli kwelan ñolok bimbi, Beuloñ undane lololok nain indañguk win ka-nandi-dakleñguk. Endi ama nin kwelan ñolok en kimít-kle kuñgíliñ win ep galk ti-ta-biñguk, timbi yousimbi, kwelan gama kuñguk tuop ep galkta tiñguk win daut semguk.

² Yesu gít gwañgwañii endi tim nanañ na-paliñliñmibi, ñíndiñ indañguk: Satandi Judas, Simon Iskaliottok niñañ, enda ikan ginan ginañ nanandi mimbibi, Yesu kanjikñiilok kisinan kimilektok niñguk.

³ Gañgan Yesuli nandiñguk, win Bepti nepek gítik endok kiinan kimilimbi ka-dikñeñguk, timbi endi Kunum Yambattoñnan nanin piñgukti endoñ undane louptok tiñguk. Wíndiñ nandiñipi,

⁴ nanañ na-pakiliñnan nanin mlapi, dasindasin ombap kiundip kimipi, timbikalanda no tikembi, boñgíunan temguk.

⁵ Tiñipi, tuk jawañ ginañ wili piumbi, kusei kimipi, gwañgwañii kesisi wilit-sembi, timbikalanda boñgíunan temguk wali timbi kalandañguk.

⁶ Wíndiñ ti-sem-ta-ñakap, Simon Petloloñ bi tombimbi niñguk, “Wopum, nim kañbi dikí nokok kesitna wílilep timbeñ a.”

⁷ Eumbi tambane niñguk, “Natna nek ti-samlet wolok kusei win dik man ñíndiñgita nim nandi-daklelañ, gan gamamek nandi-tombekañ.”

⁸ Eumbi, Petloli kimsip tiñmimbibi niñguk, “Dik nain no ba nola nokok kesitna no nim wilit-namekañ.” Eumbi, Yesuli niñguk, “Tikap nak nim wilit-gametetta, dik nokok giñgít yousim kuuñdok tuop nim.”

⁹ Eumbi, Simon Petloli niñguk, “Wopum, tikap wíndiñda, dik nandi-nambi, kesitnañgot nim wilit-nameñ, tamba dik nokok kitna ba kumbana wakít wilit-namekañ!”

¹⁰ Eumbi, Yesuli niñguk, “Nin endi tuk ikan ik, endi jamilan sisinik, gan kesiiñgot wíliwílttok. Timbi ginañjilok kandañ sindi jamilan sinik, gan gítik sinik nim.”

¹¹ Yesuli nin sinikti en kanjikñiilok kisinan kimipi tiñguk win ikan ka-nandiñgukta timbi ñíndiñ eñguk, “sindi gítik sinik jamilan nim.”

¹² Yesuli gwañgwañiilok kesisi wilit-talembi, dasindasin ombap bindambo dasimbi, kwel kinjannan undane ña pip papi eni-nandiñguk, “Sindi nak nek ti-samít wolok kusei ka-nandi-tomañ ba nim? Win ñíndiñ:

¹³ nak sindok Sanindautsi ba Wopumji kuletta timbi sindi 'Ninindaut' ba 'Wopum' naniañ win dindim eañ.

¹⁴ Windiñda tikap nak sindok Wopumji ba Sanindautsili sindok kesisi wilit-sam-taleletta, singan kesisi tambo wililim ti-ta-kulok.

¹⁵ Nak telak win daut samit, win sindi bo nak nomik kosi giñgit win biu pumbi, nak ti-samit windiñgan sindi tambo tike-kimit ti-kunekaliñ.

¹⁶ Biañgan ñak. Nak ñindiñ sanlet: kena gwañgwa silanindi molomjlok kapmainan kuañ, timbi ama kena tindilok eni-mulim ñañ endi bo nin eni-mukuk endok kapmainan kuañ. *

¹⁷ Sindi nepek sanit wolok walan ip nandi-dakleañda, tikap sindi wolok tuop ti-kunekaliñda, sindi Kunum Yambattok dainan amatam diwin yapma kle-patnekaliñ.

Ama nin Yesu kanjikñiilok kisinan kimipi tiñguk win inda-dakleñguk (Matayo 26:20-25, Maleko 14:17-21, Luka 22:21-23)

¹⁸ Timbi Yesuli yousimbi enguk, "Nak sindi gitik amatam diwin yapma kle-patnekaliñ windiñ nim elet. Nak ama nitein nokok gwañgwanai kuneliñdok ep kasileñgut win nandi-dakle-samlet, timbi nak nin kasileñgut win plofet manda no youyoulin patak wali bien timbektok kasileñgut. Win ñindiñ, 'Ama no notna wandin nakita yakan nanañ nalak, endi kanjik tnamlak.' ✧

¹⁹ Nak man ñin wolok plon itañgan kasat ti-samlet, win kusei ñindiñda: windiñ inda-namumek, sindi nokok kusatna papat kwambiñ win nandi-kwambiñ danekaliñ.

²⁰ Nak kusatnala elet wali biañgan sinik. Timbi ñindiñ sanlet: nin endi nak ama ni-mukut enda not tiñmilak, endi Kunum Yambattok dainan nak wakan not tnamlak, timbi nin endi not tnamlak, endi nak nani-mukuk enda bo not tiñmilak."

²¹ Yesuli windiñ e-talembi, ginañ mlata-sinik taumbi, indañgan e-daklembi enguk, "Manda et wali biañgan sinik, win nak ñindiñ sanlet: sindoñnan nanin noli bola ti-nambi, kanjiknailok kisinan napiletak."

²² Timbi gwañgwañiili Yesuli ninda sinik eñguk wala gama nim nandi-daklembi, nandi-bendi wopum timbi, tambo ka tiñgiliñ.

²³ Timbi endoñnan nanin no, win gwañgwa nin Yesuli ginañli kasileñguk † endi Yesulok ñasiñgan kii dindim kandañ pakuk,

²⁴ wala timbi Petloli enda kiili walawala timbi niñguk, "Ninda sinik elak win dik ni-ka!"

²⁵ Windiñ timbimbi, gwañgwa wali Yesulok kandañ ñaña embi ni-nandiñguk, "Wopum, win nin?"

²⁶ Eumbi, Yesuli tambane niñguk, "Nak plaua nanañ dip ñin wina ginañ wisimbi, miwam nambetak en wakan." Windiñ eñpi, plaua nanañ dip win wisimbi, Judas Simon Iskaliottok niñañda miumbi

²⁷ tikeumbi, wolongan Satandi Judaslok ginañ pi-ñimiñguk. Timbi Yesuli niñguk, "Dik nepek timbep tilañ win platik sinik ti."

²⁸ Endi windiñ eñguk, gan nanañ na-pakiliñ diwin noli endi kusei nekta windiñ niñguk win nim nandi-dakleñgiliñ. Nim nandi-daklembi,

²⁹ Judasli endok minemji ka-dikñeñgukta timbi diwindi Yesuli Judasla ñindiñ ba nek niñguk windiñ nandiñgiliñ, "Dik ñambi, gwilatta nek nanalok tipikamiñ win tua," ba "Pimbiñesila minem em."

* **13:16:** Manda wolok walan win ñindiñ: tikap Yesuli siñgin tike-pimbi, gwañgwañiili ep kimikukta, endok gwañgwañiili tambo windiñgangot tlok. ✧ **13:18:** Kap 41:9 † **13:23:** Yoaneli enlok plon e-yout tiñguk, gan enlok koi tike-louktok nim nandi-mbi, eu inda-dakleñguk.

³⁰ Tĩmbi Judasli nanañ dı̄p wĩn tĩke-taleumbi, wolongan walinin kılı̄m gĩnañ pĩm ñañguk.

Yesuli gwañgwañii tambo tĩke-galk tĩnelĩñdok eni-dĩkĩñeñguk

³¹ Judasli walinin ip pĩm ñaumbi, Yesuli gwañgwañii dı̄wĩn ñĩndĩñ enguk, “Ama Sısĩnik nokok kusatna engano wali man inda-dakleupi tĩlak, tĩmbi nek inda-namepi tĩlak, wali Kunum Yambattok kusal engano wĩn tĩmbi inda-dakleukak.

³² Tĩkap nak endok kusal engano wĩn tĩmba inda-daklelakta, nain nĩm ombataumbi, endi bo nokok kusatna engano wĩn tĩmbi inda-dakleukak.

³³ Gwañgwanai, nak nain dumangot gama sĩn gĩta kuutat. Kukap ñawambi, sĩndi nep lonjĩnekalĩñ, gan nak Juda ama biesila engut wĩndĩñgangot sĩnda ñĩndĩñ sanlet, ‘Nak ñautatnan sĩndi ñanelĩñdok tuop nĩm.’

³⁴ Wĩndĩñda tĩmbi nak endikĩñe manda kombli sanbi, sĩndi gĩnañjĩli tambo tĩke-galk tĩnelĩñdok sani-dĩkĩñelet, wĩn nak sep galk tĩ-samgutti tĩ-samlet, telak wolo tuopgan sĩndi bo tambo tĩke-galk tĩnekalĩñ.

³⁵ Tĩkap sĩndi wĩndĩñ tĩ-kunekalĩñda, amatam gĩtĩkti sĩndi nokok gwañgwanai kuañ wĩn sambĩ-nandi-tomnekalĩñ.”

Yesuli Petlolok e-sembiñ wĩn eu indañguk

(Matayo 26:31-35, Maleko 14:27-31, Luka 22:31-34)

³⁶ Tĩmbi Simon Petloli Yesu nĩ-nandĩñguk, “Wopum, dı̄k dendiñ ñaukañ?” Eumbi tambane nĩñguk, “Nak ñautatnan dı̄k man ñĩn nep klem ñauñdok tuop nĩm, gan gamamek dı̄k nep klembi ñaukañ.”

³⁷ Eumbi nĩ-nandĩmbi eñguk, “Wopum, nı̄tek tĩmbi nak man ñĩn gep klem ñauttok tuop nĩm? Nak kuñguna bimbi, kım-gamettok pañgı̄tam patet.”

³⁸ Wĩndĩñ eumbi, Yesuli nĩñguk, “Ba dı̄kok kuñguñga bimbi, kım-nametañ ba? Wĩn biañgan nĩm! Nak ñĩndĩñ ganlet: puputti gamañ nĩm kitiñĩlĩmbi, dı̄k naka nain tı̄pet gı̄t no e-sembi tĩ-nametañ.”

14

Kunum Yambattoñ lololok telak noñgangot wĩn Yesu en wakan

¹ Tĩmbi Yesuli yousĩmbi, gwañgwañiila ñĩndĩñ enguk, “Gĩnañjĩ mĩlataumbi, nandi-bendi wopum tañ wĩndĩñ nombo nĩm tĩnekalĩñ. Tambo sĩndi Kunum Yambattok plon panjañganembi, wĩndĩñgangot nokok plon panjañgane-ta-kunekalĩñ.

² Nokok Bepnalok il kuseinan it gĩnañ asup patak. Nĩm palĩmda, nak ñĩndĩñ nĩm sanbet, ‘Nak ñambi, it tı̄wı̄li dı̄kĩñe tı̄-sametat.’

³ Tĩmbi nak ñambi, it tı̄wı̄li dı̄kĩñe tı̄-sam-talemek, undane bĩmbi, sanañgı̄lambı, sĩndi bo natna kuutatnan kunelĩñdok ñanekamıñ.

⁴ Tĩmbi nak kwet delok ñautat, wolo telak wĩn sĩndi ip nandi-taleañ.”

⁵ Tĩmbi Tomasli nı̄ñguk, “Wopum, dı̄k dendiñ ñaukañ wĩn nı̄ndi nı̄m nandi-dakleamıñ, wala tĩmbi telak wĩn nı̄tek nandi-dakleneñ?”

⁶ Eumbi nı̄ñguk, “Natna telaktok kusei, manda biañgan sısĩniktok kusei, ba kuñgu sısĩniktok kusei. * Nak napma klembi, Beptoñ tomtom wĩn no nı̄m sı̄nik patak.

⁷ Sı̄ndi nak nandi-kı̄liñe tı̄-namumda, Bepna bo nandi-ñmı̄nelı̄ñ. Tı̄mbi sı̄ndi man kusei kımı̄pi, en nandi-kı̄liñ tı̄ñmañ. Biañgan ñak, sı̄ndi en ikan kañgı̄liñ.”

* **14:6:** Yesu en wakan telak Kunum Yambattoñ ñalak wĩn daut nı̄mlak, endok kusal wĩn tı̄mbi inda-dakle-nı̄mlak, tı̄mbi kuñgu sısĩnik nı̄mlak.

⁸ Tĩmbi Filipti niñguk, “Wopum, dık Bep daut nimumbi, nandina tuop ti-nimek.”

⁹ Eumbi niñguk, “Filip, nak nain ombapgan sin gıta ip kuñgut, ganmek dık nokok kusatna gama nim nambi-nandi-tomlañ ba? No en nak nambiñguktı Bep ip kañguk. Wındiñda dık nekta ‘Bep daut nimekañ’ elañ?

¹⁰ Bepti nokok gınañ palımbi, nak endok gınañ patet. Dık win nim nandi-kwambiñ dalañ ba? Niti noñgan tamıkta tĩmbi nak manda sanlet win natnalok nanandınala nim pa elet. Tambo Bep nokok gınañ patakti enlok kenan pa tılak.

¹¹ Bepti nokok gınañ palımbi, nak endok gınañ patet, sindi manda win nandi-kwambiñ da-kunekalıñ. Tıkap sindi nak wındiñ eletta tĩmbi win nandi-kwambiñ daneliñdok tuop nımda, kundit ep tımbambi kañgılıñda tĩmbi wındiñ tınekalıñ.

¹² Biañgan sınık, sindi kunditnala tĩmbi wındiñ tınekalıñ.

Tĩmbi kundit tındılok kandañ nak ñındiñ sanlet: nin endi nak nandi-kılikti ti-nam ti-kulakta, endi bo kena ba kundit natna tılet wındiñgangot tımbekak. Tĩmbi endok kenan ba kundil walı natna kena ba kundit tiñgut win makleukak. Win kusei ñındiñda: nak Bepnaloñ loutat.

¹³ Lowambi, sindi nokok kotnalok plon kiti-nambi, nek ba nek ti-samettok nani-nandiñ, wolok tuop nak Niñañdı Bepnalok kusal engano win timba inda-dakleuktok ti-sametat.

¹⁴ Win tıkap sindi nokok gıñgıtınai kuañda tĩmbi nek ba nek ti-samettok nani-nandiñnekalıñda, natna win ti-sametat.”

Yesuli Dındım Woñ ni-mulım pıuptok e-kwambiñ dañguk

¹⁵ Tĩmbi Yesuli yousimbi, gwañgwañiila ñındiñ enguk, “Tıkap sindi gınañjılı nep galk tañda, nak sindi nek tıneliñdok sani-dıkñelet wolok tuop ti-kunekalıñ.

¹⁶ Tĩmbi nak Bepta ni-nandi-wambi, endi sindok Pañgembılanji no ni-mulım pıumbi, nokok kınjan sin gıta papat kwambiñgan kuukak.

¹⁷ Nak Dındım Woñ Beptok kusal sısınık win tĩmbi inda-daklelak enla elet. Kwelalok gıñgıtıñi endıla en nim ka-nandañ ba en nim nandiñmañ, wala tĩmbi endi en kasıleneliñdok tuop nim. Gan Woñ walı sin gıta kulak, tĩmbi sindok gınañjı gınañ pımbi, palekakta tĩmbi sindıla en nandi-kılıñ tıñmañ.

¹⁸ Nak sambiwambi, pañgembılanji nımnat nomık nim kunekalıñ. Nim. Nak sindoñ undane bıutat.

¹⁹ Win nain nim ombataumbi, kwelalok gıñgıtıñiilı nombo nim nambınekalıñ, gan sindıla bıdambo nambınekalıñ. Tĩmbi nak papat kwambiñgan kuletta tĩmbi sindi bo kunekalıñ.

²⁰ Sındi bıdambo nambımek, ñındiñ ka-nandi-daklenekalıñ: nak Bep-tok gınañ patet, tĩmbi sindi nokok gınañ palımbi, nak sindok gınañ patet.

²¹ Nin endi nokok endıkñe mandana nandi-dasimbi kımıt-kle-kulakta, endi wakan gınañlı nep galk tambı, nep kasılelak. Tĩmbi nin endi wındiñ ti-namlak, en wakan Bepnalı tıke-galk taukak, tĩmbi natna bo en tıke-galk tambı, nokok kusatna timba inda-dakle-ñımekak.”

²² Tĩmbi Judas no, win Judas Iskalıot en nim, walı Yesu ni-nandi-mbi eñguk, “Wopum, nıtek tĩmbi dık kok kusaka win nındañgot tĩmbi inda-dakle-nımepe elañ, gan kwelalok amatam dıwında nim?”

²³ Tĩmbi Yesuli tambane niñguk, “Tıkap nolı gınañlı nep kasıle-kulakta, endi nokok mandana kımıt-kle-kulak. Tĩmbi Bepnalı ama wandin win tıke-galk tambı, Bep niti endoñ bımbi, en gıta yakan papat kwambiñgan kundekamık.

²⁴ Gan nin endi ginañli nim nep kasile-kulakta, endi nokok mandana nim kimit-klelak. Timbi manda sanbambi nandañ wolok kandañ win ñindiñ: win natnalok manda nim, win Bep nin nak kwelan nani-mukuk enlok mandan.

²⁵ Nak gama sin gita kuñipi, nepek gitik win sani-ta-bilet.

²⁶ Gan gamanda Bepti sindok Pañgembilanji, win Dindim Woñ, ni-mulim pimbi, nokok kinjannan sin gita kuukak. Timbi endi wakan nepenepek gitik sani-daut ti-sambi, natna manda sangut gitik win timbi kaikta-samumbi, bnda nandi-tomnekalin.

²⁷ Nak sambik bimbi, nokok busukna bisiknat pat-samektok samlet. Busuk samettok pat-namlak wali busuk kwelan nanin wandin nim. Nak busuk win samletta timbi sindok ginañjili mlataumbi, misimisi nim tinekalin.

²⁸ Nak manda ñindiñ ikan sanbambi nandilin, 'Nak sambik bimbi, ñakap, sindon bindambo undane biutat.' Sindi ginañjili biañgan nep galk tamba, nep kasile-kuumda, nak Bepton ñautat wala sindi naka timbi nandi-silisili tinelin. Neta, Bepnali nak napma klembi, loloñ sinik patakta.

²⁹ Nepek gamamek indaukak win nak man ñin itañgan sani-talelet, win kusei ñindiña: nak sanit wolok tuop indaukak, wolondamek sindi nak manda biañgan elet win gumañ nandi-kwambiñ danekalin.

³⁰ Nak sin gita manda nombo yousim sansanlok nain lakatgot pat-namlak, win kusei ñindiña: kwettok kandikne ama Satan endi nep timbi kolauttok biupi tilak. Endi nepek no ti-namektok gemb nim palmilak,

³¹ gan nak wangingan embi nim kimsip tinmilet. Tambo nak Bepna ginañnali kasilelet win kwelan kuañdi nambi-nandi-daklenelin dok Bepnali nandi-dikneñguk wolok tuopgan tilet.

Ale, ip mlapi, pim ñana."

15

Wain komba sisinik win Yesu en wakan

¹ Timbi Yesuli yousimbi, gwañgwañiila enbi eñguk, "Natna wain komba sisinik, timbi nokok Bepnali wain kenalok kandikne ama.

² Endi nokok kitna gayam bien nim laliañ gitik win dombimbi, ep kolim ñalak. Timbi nokok kitna gayam bien laliañ wali bien lali-sinik tanelindok endi ti-dindime kena pa tilak.

³ Timbi komba kii gayam bien lalilalilok ti-dindim eañ, wandin nak manda sanbambi nandi-dasiñgiliñ wali ikan sep ti-dindim eumbi, Kunum Yambattok dainan dindim indañgiliñ.

⁴ Tikap kii gayamdi komba plon nim yousim patakta, wali engan bien laliuktok tuop nim, wandinñangot tikap sindi natnalok plon nim yousim pakaña, bienji lalinelin dok tuop nim. Wandinña timbi sindi natnalok plon yousimbi pat-ta-kunekalin, timbi natna sindok plon yousimbi pat-ta-kuutat.

⁵ Natna wain komba, timbi sindi nokok kitna gayam. Nin endi nokoñ yousimbi, nak bo endon yousiletta, wali wakan bien asup pa lalilak. Win kusei ñindiña: nak napma klembi, bien lalilalilok telak no nim patak.

⁶ Tikap ama noli nokoñ nim yousimbi patakta, endi komba gayam dombi kokottok wandin: win tike kolimbi, yañetaumbi, kii gayam diwin gita ep kiupi, komba ginañ ep siu dindilok.

⁷ Tikap sindi nokoñ yousim pakañ, timbi nokok mandana nandi-dasiñgiliñ win kimit-kle-kuaña, sindi Kunum Yambatti wandin ba wandin ti-samektok nandañ wala kindem ni-nandumbi, nandi-samekak.

8 Nandi-samumbi, sindi telak windiñ plon bien asup laliumbi, nokok gwañgwanai kuañ windiñ inda-daklelak, timbi nokok Bepnali kot giñgit tikelak.”

9 Yesuli yousymbi, gwañgwañiila enguk, “Bepi nep galk tañguk, windiñgangot nak sep galk tañgut. Timbi nak yousymbi, sep galk ta-ñauttok sindi nokoñ yousim patnekalñ.

10 Win natna Bepnalok endikñe mandan kimit-kle-talembi, endoñ yousim patet, timbi endi yousiyousiñgan nep galk talak, windiñgangot tikap sindi nokok endikñe mandana kimit-kleañda, sindi nokoñ yousim patnekalñ, timbi nak yousiyousiñgan sep galk tautat.

11 Win nak simba sasat nandi-let win sindi bo nandi-mbi, ginanji ginañ tokñeumbi pat-samektok nandi-let, wala timbi nokok mandana kimit-kleneliñdok sanit.

12 Timbi endikñe mandana win ñindiñ: nak sep galk tañgut, windiñgangot sindi ginañjili tambo tike-galk ti-ta-kunekaliñ.

13 Tikap ama noli noliila ep galk tamba kim-semekta, endi ep galk tindilok telak diwin gitik patak win makle-sin tauk.

14 Timbi tikap sindi nokok endikñe mandana kimit-kle-kuañda, sindi nokok notnai sinik inda-dakleañ.

15 Nak sinda kena gwañgwa nombo nim sanlet, tambo nak sinda nokok notnai sani-talelet. Win kusei ñindiñda: kena gwañgwal molomdi nek nandi-sambat tilak win nim nandi-lak, gan nokok Bepnali nepek gititñgitik nanguk win nak sinda sani-dakle-talewambi, sindi ikan nandi-taleañ.

16 Sindi nak nim nep kasileñgiliñ. Tambo natna sep kasilembi, ñindiñ tineliñdok sep dangut: sindi ñambi, bienji timbi indaukak, win bien papat kwambiñgan palekak wandin. Windiñ indaumek, sindi nokok kotna plon Bep kitinmimbi, nepek no ba no ti-samektok ni-nandañ, endi wolok tuop sinik ti-samekak.

17 Nak endikñe manda ñin bindambo sanba nandi-wit: sindi ginañjili tambo tike-galk ti-ta-kunekaliñ.”

Gwañgwañiilok m-lap inda-semekak wala Yesuli eu inda-semguk

18 Yesuli bindambo yousymbi, ñindiñ enguk, “Amatam kwelalok giñgit kuañdi nandi-kunjitta ti-samumbi, wolonda sindi nim nandi-kamalanekaliñ, win kwelalok giñgit kuañdi dama naka ip nandi-kunjitta ti-nangiliñ.

19 Sindi kwelalok giñgit kuumda, endi sinda nandum endok nosii timbimbi, sep galk taneliñ. Gan nak endok boñgipsinan nanin sep kasilewambi, sindi natnalok giñgitnai kumbi, kwelalok giñgit nombo nim kuañ. Kusei wala timbi endi sinda nandi-kunjitta ti-samañ.

20 Sindi manda ñin dama sangut win nandi-tombit, ‘Kena gwañgwa silanindi molomjilok kapmainan kuañ.’ * Kusei wala timbi tikap kwelalok gititñiili nak nep timbi kolauttok nep kle-gimgim eñgiliñda, windiñgangot sindi bo sep timbi kolaneliñdok sep kle-gimgim enekaliñ, timbi tikap endi nokok mandana nandi-dasimbi kimit-kleñgiliñda, windiñgangot endi sindok mandanji bo nandi-dasimbi kimit-klenekaliñ.

21 Endi Bep nani-mukuk en nim nandi-kiliñ tinmañ, wala timbi sindi nokok giñgitnai kuañda timbi endi kolan wandin win ti-samnekalñ.

* 15:20: Manda wolok walan win ñindiñ: kena molomda nitik indañmilak, wolok tuopgan endok kena gwañgwanla indañmilak.

22 Nak indambi, Bepnalok mandan engut wɪn ikan nɪm enbamda, yomjɪlok mɪlap nɪm pat-semek. Gan nak indambi, endok mandan engutta tɪmbi endi yom tɪndɪlok e-tembi manda no nɪm pat-semlak.

23 Naka nandi-kunjitta ti-namlakti Bepnala bo nandi-kunjitta ti-nɪmlak.

24 Ba nak kundit gembɪnat gɪtikɪn amalɪ nɪm tɪndɪn endok boŋgɪpsɪnan nɪm pa tɪmbamda, yomjɪlok mɪlap nɪm pat-semek. Gan endi kundit wɪn kaŋgɪlɪn, ganmek Bep nɪta nandi-kunjitta ti-nɪmgɪlɪn, wala tɪmbi yomjɪlok mɪlap kɪmɪlɪm pat-semlak.

25 Endok endikɪne mandanji gɪnañ ñɪndiñ youyoulɪn patak, 'Endi naka slakan nandi-kunjitta ti-namgɪlɪn,' * tɪmbi manda wali bien tɪmbektok endi wɪndiñ ti-namgɪlɪn."

Yesuli Dɪndim Woñdi gwañgwañii ep tɪmbi pañgɪtauktok e-kwambiñ dañguk

26 Yesuli yousɪmbi enguk, "Siñgimek nak sɪndok Pañgembɪlanji wɪn Beptok kandañ nanin nɪ-muletat. Woñ wali Beptoñnan nanin pɪmbi, endok kusal sɪsɪnik wɪn tɪmbɪ inda-daklelak. Pɪmek, nokok kusatna e-dakle tɪmbekak,

27 tɪmbi sɪni bo nokok kusatna e-dakle ti-ta-kunekalɪn. Wɪn kusei ñɪndiñda: sɪndi nak kena kusei kɪmɪkut naningan nakɪta ku-ta-bañ.

16

1 Nepek kolan sanɪt wandin wali inda-samumek, sɪndok nandi-kɪlɪktɪnji wolonda nɪm pi pɪuktok nak manda gɪtik wɪn sanɪt.

2 Endi it kiyaunji gɪnañ nanin sep kle-kolɪmbi, pawan kunekalɪn. Tɪmbi wɪndiñgot nɪm. Nain indaumbi, nin endi sɪndoñnan nanin no wali kɪmbekakta, endi 'telak wolok plon Kunum Yambat kɪmɪt-klelet' em nandukak, gan endi tɪmbi kamalaukak.

3 Endi Bep nɪti nɪm nandi-kɪlɪn ti-nɪmañda tɪmbi wɪndiñ ti-samnekalɪn.

4 Nepek gamamek indaukak, wɪn nak man ñɪn itañgan sanɪ-talelet. Wɪn kusei ñɪndiñda: nak sanɪt wolok tuop ti-samnekalɪn, wolondamek nak endok plon manda sangut wɪn sɪndi nandi-tomnekalɪn.

Nak sɪn gɪta kuñgutta tɪmbi kena kusei kɪmɪkut wolonda nepek wolok kasat gama nɪm ti-samgut.

5 Gan man ñɪndiñgɪt nak Bep nanɪ-mukuk endoñnan ñaupi tɪlet, gañgan sɪndoñnan nanin nolɪ 'Dɪk dendɪñ ñaukañ?' wɪndiñ no nɪm nanɪ-nandañ.

6 Tambo nak ñañalok manda mɪlap wandin sanletta tɪmbi, sɪmba gawatti sɪndok gɪnanji tokñelak.

7 Gan nak manda ñɪndiñ elet wali biañgan tɪlak: nak sambɪ ñautat wolok bien wali sɪndoñ inda-samekak. Neta, tɪkap nak nɪm sambɪ ñautta, Pañgembɪlali sɪndoñ nɪm bɪwɪk. Tɪkap nak sambɪ ñautatta, nak en nɪ-mulambi, sɪndoñ bɪukak.

8 Bɪmek, kwelalok gɪñgɪtɪiila tɪmbɪ dakle-semumbi, nandi-kwambiñ danekalɪn, wɪn yom wɪn nek sɪnik, ba nin endi wɪn dɪndim sɪnik, ba Kunum Yambatti nɪtek sɪnik yambi-danbekak wɪn endi nɪm nandi-daklembi, nandum kamalalak.

9 Wɪn ñɪndiñ: endi nak nɪm nandi-kɪlɪktɪ ti-namañ, wali yom biañgan sɪsɪnik.

10 Tɪmbi dɪndim kuñgulok kandañ wɪn ñɪndiñ: nak Beptoñ undane ñawambi, sɪndi nombo nɪm nambɪnekalɪn, wali nak dɪndim sɪnik wɪn tɪmbi inda-dakleukak.

* 15:25: Kap 35:19, 69:4

11 Tĩmbi ka-dani kenalok kandañ wĩn ñĩndiñ: Kunum Yambatti kwet ñolok kandiķĩe ama Satan ikan ka-danbi, tambon ombi-tiķeuktok eu taleņgukta tĩmbi amatam bo yambi-danbekak.

12 Manda sansanlok gama asup patak, gan man ñĩndiņgĩt sĩndi wĩn gĩtik nandi-daklembi, nandi-dasineliñdok tuop nĩm.

13 Gan Woñdi Kunum Yambattok kusal sĩsĩnik wĩn tĩmbi inda-daklelak. Endi pĩmek, sĩndok nanandiņjĩ ep tĩmbi paņgĩtaumbi, Yambattok kusal sĩsĩnik wĩn nandi-daklenekaliñ. Wĩn kusei ñĩndiñda: Woñdi enlok nanandiñla manda no nĩm eukak, tambo manda nĩtek nĩmbĩmbi nandiłak wolok tuop endi eukak, ba nepek nek siņgimek indaukak wĩn sanbi indaukak.

14 Tĩmbi endi nak manda nĩmbambi nandiłak wĩn sanbi indaukakta tĩmbi, endi nokok kusatna engano wĩn tĩmbi inda-dakleukak.

15 Bep nĩtok nanandiñet wĩn noņganda tĩmbi nak ñĩndiñ sanit, ‘Nak manda Woñda nĩmbambi nandiłak wĩn sĩnda sani-dakleukak.’ ”

Mĩlapsĩlok kĩnjannan sĩlisĩli gwaņgwañiiloñ inda-semekak

16 Yesuli yousĩmbi enguk, “Nain nĩm ombataumbi, sĩndi nombo nĩm nambĩnekalĩñ, tĩmbi nain nĩm ombataumbi, bĩndambo nambĩnekalĩñ.”

17 Wĩndiñ eumbi, endok gwaņgwañi diwĩndi nĩsiņgan ñĩndiñ eņgĩliñ, “Endi ñĩndiñ elak, ‘Nain nĩm ombataumbi, nĩndi nombo nĩm kanekamĩñ, tĩmbi nain nĩm ombataumbi, bĩndambo en kanekamĩñ,’ tĩmbi ‘Endi Beptoñ undane ñaukakta tĩmbi wĩndiñ indaukak.’ Manda wolok walan wali nek plon e-yout tĩlak?”

18 Wĩndiñ eņipi, nĩsiņgan e-nandiņgĩliñ, “ ‘Nain nĩm ombatalak’ manda wolok walan wi nĩtek? Nek elak wĩn nĩndi nĩm nandi-dakleamĩñ.”

19 Tĩmbi endi wala ni-nandiñeliñdok nandumbi, Yesuli yambi-nandi-daklembi enguk, “Nak ñĩndiñ sanit, ‘Nain nĩm ombataumbi, sĩndi nombo nĩm nambĩnekalĩñ, tĩmbi nain nĩm ombataumbi, bĩndambo nambĩnekalĩñ.’ Wĩn manda wolok kuseila sĩngan e-nandi tañ ba?”

20 Manda et wali biaņgan sĩnik. Tĩmbi nak ñĩndiñ sanlet: nak kĩmbambi, sĩndi kut-blamblan embi, mano tĩnekalĩñ, gan kwelalok gĩņgĩtĩiili sĩlisĩli tĩnekalĩñ. Tĩmbi sĩndok gĩnaņji mĩlata sĩnik taumbi patnekalĩñ, gan sĩndi bĩndambo nambĩmbi, sĩndok nandi-mĩlapsĩlok kĩnjannan sĩlisĩli inda-samekak.

21 Wĩn tamdi gwaņgwa tĩkelak wandin inda-samekak. Endok piņgĩp gawat tĩndĩlok nainĩn indalakta tĩmbi gĩnan mĩlata sĩnik taumbi patak, gan endi gwaņgwa tĩkemek, gwaņgwan indaņmĩlak wali sĩlisĩli mĩmbi, mĩlap wĩn ip kamalalak.

22 Wĩndiņgangot nain ñolonda sĩndok gĩnaņji mĩlatalak, gan nak bĩndambo bi sambambi nambĩnekalĩñ, wolonda walenjĩli bo kĩndem daumbi, sĩlisĩli gĩnaņji tokĩeukak, tĩmbi ama noli sĩndok sĩlisĩliņjĩ solom tĩkeneliñdok tuop nĩm.

23 Nain wĩn indaumeķ, sĩndi nepek nolok plon nombo nĩm nak nanĩnandĩnekalĩñ. Wĩn biaņgan sĩnik. Tĩmbi nak ñĩndiñ sanlet: sĩndi nepek no ba nola nokok Bepnala ni-nandiñekaliñ, wolok tuop endi nokok kotna plon samekak.

24 Sĩndi nokok kotna plon enda nepek nola nĩm ni-nandi-ta-bĩņgĩliñ. Ale, man ñĩn sĩndi kĩndem gĩņgĩnembĩ, ni-nandi ti-ta-kunekaliñ, tĩmbi wolok tuopgan inda-samumbi, nandi-sĩlisĩli gĩnaņji tokĩeukak.”

Mĩlap kusei kusei indaukak, gan Yesuli kwettok gembĩn kolan wĩn ip wĩli piņguk

²⁵ Yesulí yousimbi, ñíndíñ enguk, “Nak manda sani-ta-bilet wín eyout mandalíñgot sanlíñgut, gan nain indaumbi, nak manda eñípi, eyout manda nombo ním sanbetat. Tambo nokok Bepnalok plon indañgan kasat tísametat.

²⁶ Nain wolonda síndí nokok kotna plon Bep ní-nandínekalíñ. Nak Beptí sep kímílektok ní-nandutat wíndíñ ním sanlet, tambo ñíndíñ sanlet: wín sín en ní-nandínekalíñ.

²⁷ Wín kusei ñíndíñda: síndí gínañjílí nak nep galk tambí, nak Beptoñnan nanin píñgut wín nandí-kwambíñ da-kuañda tímbe endí sep galk tambí, ní-nandínjé nandí-samekak.

²⁸ Nak en gíta pakap kwelan pímbi indañgutta, man ñín kwet ñín bimbí, endoñ undane loupi tilet.”

²⁹ Wíndíñ eumbí, gwañgwañiilí níñgíñ, “Ei! man íp dík eyout manda bimbí, manda indañgan níñílañ wín!

³⁰ Man ñín níndí gambí-nandamíñ, wín dík nepek gítíñgítík nandí-talelañ, tímbe níndí gama ním ganí-nandínambí, dík íkan níndok nanandíní ka-nandí-daklelañ. Kusei wala tímbe níndí dík Kunum Yambat-toñnan nanin píñguñ wín nandí-kwambíñ damíñ.”

³¹ Tímbe Yesulí tambane enguk, “Ba síndí biañgan íp nandí-kwambíñ da-namañ ba?

³² Nandañ! Ním ombataumbí, nain ñín íp inda-talelak: nokok kanjíknaílí sep kleumbí, síndí nak nambium, natnañgan palambí, síndí noñgan noñgandí papusenembí, isínan pí ña-talenetañ, ganmek nokok Bepnalí nakíta patakta tímbe nak natnañgan ním paletet.

³³ Síndí nokok gínañ kuañda tímbe busuk bísíknat wín kasíleumbí pat-samektok nak manda wín sanít. Kwelan ñílok mílap kusei kusei pat-samlak, gan nak kwelalok gembín kolan wín íp wíla píñgukta tímbe síndok símbatsí saleun.”

17

Yesulí enla ba gwañgwañiila nímoló tíñguk

¹ Yesulí manda wín eu taleumbí, kunum gínañ deium loumbí, Beula nímoló ñíndíñ tíñmíñguk, “Ambep, nak mílap bembí, kímbettok nain íp indalak. Dík nandí-namumbí, nak díkok Níñañgalí kusaka engano wín tímbe inda-dakleuktok dík bo nokok kusatna engano wín tímbe inda-dakleukañ.

² Dík ama nep kímít-klenelíñdok namguñ, tímbe nak kuñgu taletalen nímnat enda emettok nandíñguñ, wala tímbe dík nak amatam gítík yambí-díkñeuttok napíkuñ.

³ Tímbe kuñgu taletalen nímnat wolok walan wín ñíndíñ: endí Kunum Yambat sísínik noñgangot dík nandí-kíliñ tí-gamañ, tímbe Yesu Mesía dík naní-mukuñ naka nandí-kíliñ tí-namañ.

⁴ Dík naka kena tímbettok namguñ wín gítík tímbe taleñguk, tímbe telak wolok plon dítnalok kusaka engano wín kwelan ñílok tímbe inda-dakleñguk.

⁵ Ale, Bep, man ñín dík nandí-nambí, natnalok kusatna engano wín ñíndíñ tímbe inda-daklewín: kwet gama ním indañlímbí, nak díkíta kuñípi, nokok pipapatna engano pat-namguk wín dík bíndambo naka namumbí pat-namun.

⁶ Dík kwelan kuañ endoñnan nanin díwín ep danbí, nokok gwañgwanai kunelíñdok yapíkuñ, tímbe nak díkok kusaka enda ení-dakle-semambí, endí dík nandí-kíliñ tí-gamañ. Wín endí díkok gíñgítikai, gan dík nakíta

kuneliñdok yapikuñ, tĩmbi nak yambi-dĩkñewambi, endi dĩakok mandaña kimit-kle-kumbi,

⁷ man ñĩndiñgĩt nambi-nandi-dakleañ, wĩn dĩa nepek gĩtĩngĩtik namumbi pat-namlak wali biañgan dĩakoñnan nanin. Endi wĩndiñ nandi-dakleañ,

⁸ wĩn kusei ñĩndiñda: dĩa manda naka nanguñ wĩn nak enda enba taleñguk. Ewambi, endi nandi-dasimbi, nak dĩakoñnan nanin pĩ indañgut wĩn biañgan ka-nandi-dakleañ, tĩmbi dĩa nani-mukuñ wĩn ip nandi-kwambiñ da-taleañ.

⁹ Nak enda tĩmbi nĩmolo tĩ-gamlet. Nak man ñĩndiñgĩt kwelan kuañ gĩtikta nĩmolo nĩm tĩ-gamlet. Tambo nak ama nin dĩa nokok gwañgwanai kuneliñdok yapikuñ endañgot nĩmolo tĩ-gamlet, wĩn kusei ñĩndiñda: endi dĩakok gĩngĩtkai sĩnik.

¹⁰ Wĩn nokok gĩngĩt kuañ endi gĩtik dĩakok gĩngĩtkai, tĩmbi dĩakok gĩngĩtkai gĩtik endi nokok gĩngĩtnai. Tĩmbi endok kuñgunjĩli nokok kusatna engano wĩn tĩmbi inda-daklelak.

¹¹ Nak kombikan dĩakoñ biutat, tĩmbi kwelan ñolok nombo nĩm yousĩmbi kuutat, gan endi la kwelan yousĩmbi kunekaliñ.

Bep Giñgi Sĩnik niti noñgan tamik, wĩndiñgangot endi bo noñgan tĩneliñdok dĩa nandi-nambi, dĩakok gembĩña naka namguñ wali ep kamaiukañ.

¹² Nak en gĩta kuñipi, dĩa gembĩ namguñ wali ep kamaimbi yambi-dĩkñe-ta-biñgut. Tĩmbi endoñnan nanin no kolandok gĩngĩt kuñguk en noñgandĩngot kolañguk, nolii dĩwĩnli nĩm. Wĩn manda youyoulĩn patak wali bien tĩmbektok wĩndiñ indañguk.

¹³ Ale, nak dĩakoñ biupi tĩlet, gan nak nandi-sĩlisi tĩlet wolok tuopgan endi bo nandi-sĩlisi tĩneliñdok nak kwelan ñolok gamañgot patetta manda gĩtik ñĩn enbambi nandañ.

¹⁴ Dĩa manda nanguñ wĩn nak enda eni-talewambi, endi nandi-dasiñgĩliñ, tĩmbi natna kwet ñolok gĩngĩt nĩm kulet, wĩndiñgangot endi bo kwet ñolok gĩngĩt nombo nĩm kuañ, wala tĩmbi kwelalok gĩngĩt kuañdi nandi-kunjitta tĩ-semañ.

¹⁵ Dĩa kwet ñalinin yapma tĩkeuñdok nĩmolo nĩm tĩ-gamlet. Tambo nak ñĩndiñ nĩmolo tĩ-gamlet: dĩa ep kamaiumbi, kolan molomdi ep tĩmbi kolaneliñdok tuop nĩm.

¹⁶ Natna kwet ñolok gĩngĩt nĩm, wĩndiñgangot endi bo kwet ñolok gĩngĩt nĩm kuañ.

¹⁷ Wĩndiñda tĩmbi dĩakok mandañgali kusaka sĩsĩnik wĩn e-daklelak, wali ep tĩmbi pañgĩtaumbi, endi dĩtnalok gĩngĩtkaiñgot kunekaliñ.

¹⁸ Dĩa nak kwelan nani-mulĩmbi indañgut, wĩn dĩakok kenaña tĩmbettok. Wĩndiñgangot nak bo endi kwelan eni-mut-talelet.

¹⁹ Tĩmbi endi bo biañgan kuñgunjĩ dĩakok bi-gamneliñdok nak dĩakok kenaña tĩmbettok kuñguna dĩakok bi-gam-talelet.”

Nin endi Yesu nandi-kĩlĩkti tĩñminekaliñ enda nĩmolo tĩnguk

²⁰ Tĩmbi Yesulĩ nĩmolo yousĩm tĩmbi eñguk, “Bep, nak gwañgwanai 11 endañgot nĩmolo nĩm tĩ-gamlet. Tambo nak amatam nin endi gwañgwanailok mandanjĩ nandiĩmbi, nandi-kĩlĩkti tĩ-namnekaliñ, enda bo nĩmolo tĩ-gamlet.

²¹ Wĩn Bep dĩa nokok gĩnañ palĩmbi, nak dĩakok gĩnañ palĩmbi, niti noñgan tamik, wĩndiñgangot endi bo noñgan tĩneliñdok nak nĩmolo

tilet. Timbi kwelan kuañ gitikti dik wakan nak nani-mukuñ wïn nandi-kwambiñ daneliñdok nak nandi-kilikti ti-namnekalinñdi Bep nitok ginañ patneliñdok nimolo tilet.

²² Niti noñgan tamik, wïndiñgangot endi bo noñgan tïneliñdok nak nandi-sembi, dik pipapat engano naka namguñ pat-namlak wïn emambi pat-semalak.

²³ Wïn endi noñgan sinik inda-talembi, noñgan tïneliñdok nak endok ginañ palambi, dik nokok ginañ patañ. Endi wïndiñgan noñgan tïnekalinñ, wolonda kwelan kuañ gitikti ka-nandi-daklenekalinñ, wïn dik wakan nani-mukuñ, timbi dik nak nep galk tañguñ, wïndiñgangot nak nandi-kilikti tinamañ wïn ep galk tañguñ.

²⁴ Kunum kwet gama nim indañilimbi, dik nak nep galk tañguñda timbi pipapat engano wïn namguñ pat-namlak. Bep, nak ñindiñ indauktok nandi-galk talet: amatam nakita kuneliñdok namguñ, endi bo natna kuutatnan nakita kumbi, nokok pipapat engano wïn kanekalinñ.

²⁵ Bep ep tïndin dïndim molom, kwelalok giñgitiñiili dika nim nandi-gamañ, gan nakta nandi-kilinñ ti-gamlet, timbi dik nani-mulimbi indañgut wïn nokok gwañgwanai ñali ka-nandi-tom-taleañ.

²⁶ Nak dikok kusaka engano wïn daut semgut, timbi yousimbi daut sem-tañautat. Wïn dik nak nep galk talañ, wïndiñgan endi bo tambo ep galk taneliñdok ba nak en gita kuuttok wïndiñgan ti-semetat.”

Yesuli enlok kusal timbi inda-dakleuktok kim mïlapi, gwañgwañiiloñ inda-semguk

18

Yesu tikeñglinñ

(Matayo 26:47-57, Maleko 14:43-53, Luka 22:47-54)

¹ Yesuli nimolo timbi taleumbi, gwañgwañii git pakilinñnan nanin pim ñambi, tuk no koi Kitlon wïn dikñembi, oliv komba kena no wandin pakuknan ña tomgilinñ.

² Endi wolo nain asup kimin tañglinñda timbi Judas Yesu endok kanjikñiilok kisinan kimilepi tiñguk endi bo kwet wïn nandiñguk.

³ Wïndiñda tapma ama biesi git Falisi amal tapma ittok kamaikamai ama diwïn eni-mukilinñ en wakit Romalok mik ama diwïn Judasli ep kiulimbi, endi tou git sipalak ep pïndopi, miktok nepenepek epmumbi, Judasli yanañgilimbi, kwet wolo biñglinñ.

⁴ Biumbi, Yesuli nitek indañmektok wïn ikan nandi-taleñpi, ña ep timbi indaumbi enguk, “Sindi nin lonjañ?”

⁵ Eumbi tambane niñglinñ, “Yesu Nasalet nanin.” Eumbi enguk, “Wïn nak ñakan.” (Timbi Judas Yesu kanjikñiilok kisinan kimikuk endi ama wolo boñgipsinan ikuk.)

⁶ Yesuli “Wïn nak ñakan” wïndiñ eumbi, wolongan amal nandi-silikñembi, siñgisiñgilok ñambi, pi pi-taleñglinñ.

⁷ Wïndiñ timbimbi, bindambo eni-nandimbi eñguk, “Sindi nin lonjañ?” Eumbi, “Yesu Nasalet nanin” wïndiñ niñglinñ.

⁸ Eumbi, Yesuli tambane enguk, “Wïn nak ñakan wïn ikan sanit. Wïndiñda tikap sindi nak nep lonjañda, notnai ñin yambiumbi ñawit.”

⁹ Yesuli manda wïndiñ eñguk, wïn endi dama Beula ñindiñ niñguk wal bien timbektok eñguk, “Dik ama nakita kuneliñdok namguñ wïn nak yambi-dikñewambi, no nim paiklinñ.”

10 Tĩmbi Simon Petloli kakit tĩke biĩnguk wĩn tiañeum lambumbi, tapma amalok telak damanji endok kena gwañgwa sɪlanin no koi Malkus endok pawan kit dĩndim kandañ nanin wɪlalam pi piĩnguk.

11 Wĩndiñ tĩmbĩmbi, Yesuli Petlola niĩnguk, “Dĩkok kakitka kwelnan suaem piwĩn. Bepnali engan mɪlap ñĩn kimĩt-namguk wĩn nĩtekte tĩmbi nim bembet?”

12 Tĩmbi mik ama wakit endok telak damanji ba tapma ittok kamaikamai ama endi Yesu tĩkembali, kii imbi

13 naĩgipi, ama no koi Anas endoñ dama ñaĩgĩliñ. Anas endok wembanlok wapai koi Kaiafas endi gwɪlat wolonda tapma amalok telak damanji kuĩnguk.

14 Wĩn Kaiafas en wakan Juda ama biesɪla nanandi dama ñĩndiñ emguk, “Ama noĩnganliĩngot amatam giĩktok kinjanji kimbek wĩn kĩndem.”

Petloli Yesula “Nim nandiñmilet” eĩnguk

(Matayo 26:58,69-70, Maleko 14:54,66-68, Luka 22:55-57)

15 Yesu naĩgip ñaĩliĩmbi, Simon Petlo giĩ Yesulok gwañgwa no * endi siĩgi klem ñaĩgimik. Tapma amalok telak damanji endok sambaliilĩ gwañgwa no wĩn nandiñmĩngĩliñ, wala tĩmbi endi telak damalok il sañ jimba giĩnañ Yesu kĩndem klem loĩnguk,

16 gan Petloli telak yama pawan ikuk. Tĩmbi gwañgwa nin telak damanji lok sambaliilĩ nandiñmĩngĩliñ endi pi ñambi, telak yama kandikĩe wembela Petlolok plon manda nĩmbĩmbi, yama pi salĩmbi, gwañgwa wali Petlo naĩgĩliĩmbi, giĩnañ loĩngimik.

17 Loumbi, yama kandikĩe wembe wali Petlo ni-kañbi eĩnguk, “Nim kañbi, dik bo ama wolok gwañgwa no?” Eumbi niĩnguk, “E, nak nim.”

18 Sasale tĩngukta tĩmbi tapma amalok telak damanji endok kena gwañgwa giĩ tapma ittok kamaikamai ama endi komba sim ipi, sei-palĩmbi, Petlo endi bo boĩngipsinan ña ipi, komba sei-pakuk.

Tapma amalok telak damanji li Yesu ni-nandiñandi tĩnguk

(Matayo 26:59-66, Maleko 14:55-64, Luka 22:66-71)

19 Tĩmbi Anas tapma amalok telak damanji damañgan pakuk endi Yesu ni-kañbi, endok gwañgwañiilok plon ba manda e-daut tĩliĩnguk wolok plon ni-nandiñandi tĩnguk.

20 Tĩmbi Yesuli ñĩndiñ tambane niĩnguk, “Nak amatam giĩtĩkta indañgan manda engut, wĩn Juda amatam giĩtĩkti it kiyaunji giĩnañ ba tapma ilan kimĩn tañ wolok nain tuop manda eni-daut ti-sem-ta-kuĩngut, tĩmbi nak kwet sembĩnnan nepek no nim eĩngut.

21 Wala tĩmbi nekta naka nani-nandiñlañ? Manda enbambi nandiñgĩliñ enda eni-kaukañ; endi mek nak nek engut wĩn nandañ.”

22 Wĩndiñ eumbi, kamaikamai ama ñasiĩngan ikĩliñ endoñnan nanin noli Yesu timan dai plon wipi niĩnguk, “Dĩk tapma amalok telak damanji enda nĩtekte manda wĩndiñ tambane ñilañ?”

23 Eumbi tambane niĩnguk, “Manda ewa kamalalakta, wĩn kusei nani-dakleumbi nandiwa, ba dĩndim eletta, dik nekta slakan nitañ?”

24 Tĩmbi Anasli eumbi, Yesu kii im-bimbini naĩgip ñambi, tapma amalok telak damanji Kaiafas endoñ ñaĩgĩliñ.

Petloli Yesula ‘Nim nandiñmilet’ bĩndambo eĩnguk

(Matayo 26:71-75, Maleko 14:69-72, Luka 22:58-62)

* 18:15: Yoaneli gwañgwa ninda youkuk endi enla eĩnguk.

25 Tĩmbi Simon Petlolĩ komba sei-palĩĩlimbi, ni-nandĩmbi eĩngĩliĩ, “Nĩm kaĩbi, dĩk bo ama wolok gwaĩngwa no?” Eumbi, e-kĩmĩt-sembiĩmbi enguk, “E, nak nĩm.”

26 Tĩmbi tapma amalok telak damanjĩ endok kena gwaĩngwa no, wĩn ama nindok pawan Petlolĩ wĩli dĩkĩneĩnguk endok wekai dĩptĩ Petlola ñĩndĩĩ nĩĩnguk, “Dĩk oliv komba kena gĩnaĩ en gĩta kuumbi gambĩt wĩn!”

27 Eumbi, bĩndambo “Wĩn nak nĩm” eumbi, wolongan puputti kitiĩnguk.

*Pilatoli Yesu ama wapmaĩ kuĩngunla ni-nandĩ tĩĩnguk
(Matayo 27:1-2,11-14, Maleko 15:1-5, Luka 23:1-5)*

28 Kwet salaumbi, Juda ama biesĩli Kaiafaslok il bimbi, pĩm ñambi, Yesu naĩngĩpi, kandĩkĩne ama Pilatolok ilan ñaĩngĩliĩ, gan il gĩnaĩ nĩm loĩngĩliĩ, wĩn kusei ñĩndĩĩnda: endĩ Roma ama Pilatolok il gĩnaĩ loumda, Kunum Yambattok dainan kolambi, Kamaikamai gwĩlattok nanaĩ sandap wolonda nanelĩndok tuop nĩm. It gĩnaĩ nĩm lombi, saĩ jimba gĩnaĩ palĩmbi,

29 Pilatoli pĩm, endoĩ ñambi, eni-nandĩmbi eĩnguk, “Sĩndĩ ama ñala manda nĩtek embi, kit yout tĩĩmaĩ?”

30 Eumbi tambane nĩĩngĩliĩ, “Endĩ kolan tĩndĩ ama nĩm palĩmda, dĩkok kĩkanan slakan nĩm kĩmĩtneĩ.”

31 Eumbi, Pilatoli enguk, “Tĩkap wĩndĩĩnda, sĩn en tĩkembĩ, sĩnlok endĩkĩne mandanjĩ kĩmĩt-klembi, manda plon kĩmĩlit.” Eumbi, ama biesĩli nĩĩngĩliĩ, “Juda nĩndok endĩkĩne mandanjĩ en kĩmkĩmlok elak, ✧ gan Roma sĩndok endĩkĩne mandanjĩ nĩndĩ sep lapĩpi, wĩndĩĩ tĩneĩndok kĩmĩsip patak.”

32 Juda ama biesĩli Pilatola wĩndĩĩ nĩĩngĩliĩ, wali tĩmbi inda-dakleĩnguk, wĩn Yesuli damaĩngan kĩmkĩm nĩtein kĩmbektok e-dakleĩnguk, manda wali bien tĩmbep tĩĩnguk. ✧

33 Tĩmbi kandĩkĩne Pilatoli ama biesĩlok mandanjĩ nandĩ-talembi, kandĩkĩne amalok it gĩnaĩ undane lombi, Yesu kitiĩĩmum bĩumbi ni-nandĩmbi eĩnguk, “Ba dĩk ñakan Juda amatamdok ama wapmaĩjĩ ba?”

34 Eumbi tambane ni-nandĩĩnguk, “Ba dĩk manda wĩn dĩtnalok nanandĩĩngala elañ, ba dĩwĩndok manjĩ klembi elañ?”

35 Eumbi nĩĩnguk, “Natna Juda ama nĩm, wala tĩmbi dĩkok kusaka nĩtek nandĩ-gamet? Wĩn dĩtnalok amatamgai gĩt tapma ama biesĩli gepbi, nokok kitiĩnanan gapĩkaĩ. Dĩk nĩtek sĩnĩk tĩĩnguĩ?”

36 Eumbi tambane nĩĩnguk, “Nokok ama wapmaĩ kuĩnguna wĩn kwet ñolok nĩm. Wĩn kwet ñolok palĩmda, nokok kena gwaĩngwanailĩ kanjĩknai mik tĩ-semumbi, endĩ nĩtek plon nepbi, Juda ama biesĩlok kĩsĩnan napĩtnelĩĩ? Gan nokok ama wapmaĩ kuĩnguna wĩn kwet ñolok nĩm.”

37 Tĩmbi Pilatoli nĩĩnguk, “Wĩndĩĩnda dĩtna ama wapmaĩ wĩndĩĩ elañ ba?” Eumbi tambane nĩĩnguk, “Naka ama wapmaĩ nanlaĩ wĩn dĩndĩm elañ. Wĩn kusei biaĩngan sĩsĩnĩk wĩn e-dakle kena tĩmbettok menalĩ napmĩumbi, kwelan indaĩngut. Tĩmbi nin endĩ kusei biaĩngan sĩsĩnĩk wĩn tĩke-kwambĩĩ dalok nandĩ-galk taĩ gĩtik endĩ nokok mandana nandĩmbi nandĩ-dasiaĩ.”

38 Eumbi, Pilatoli nĩĩnguk, “Kusei biaĩngan sĩsĩnĩk wĩn nek sĩnĩk?”

Pilatoli Yesulok kolan no nĩm tĩmbi indaĩnguk, ganmek kĩmbektok eu taleĩnguk

(Matayo 27:15-31, Maleko 15:6-20, Luka 23:13-25)

Tĩmbi Pilatoli bĩndambo pĩmbi, Juda amatamdoĩ ñambi enguk, “Nakta endok kolan no nĩm tĩmba indalak.

³⁹ Gan nak sindok ep t̄ind̄inji no k̄im̄it-klembi, Kamaikamai gw̄ilat tuop ama no it kwambiñ ḡinañ nanin sindok pa p̄isat-samlet, wala t̄imbi sindi nak ama ñin Juda amatamdok ama wapmañji ninin en p̄isat-samettok nandañ ba?”

⁴⁰ W̄indiñ eumbi, endi kwawañganembi, tambane niñḡiliñ, “Nim yañ! Barabas kak p̄isat-nim̄iñ!” Barabas win endi ama piñpiñen nin Roma ama mik ti-semliñguk. ✱

19

¹ Wolongan Pilatoli eumbi, mik amali toa p̄isik asupnat gaut gw̄ilapti t̄ind̄in wali Yesu waipḡiliñ.

² T̄imbi ama wapmañ walan es̄ilim̄iñpi, toa no p̄isikñat wali bond̄inembi, kumbannan k̄im̄ili p̄iumbi, sauloñ ḡim̄in dasi-m̄iñḡiliñ.

³ W̄indiñ t̄iñpi, ama noñgan noñgan endoñ biñḡiliñ tuop endi walan noñgangot t̄imbi, “Judalok ama wapmañji, we!” w̄indiñ n̄imbi, timan dai plon kit̄ p̄ind̄im w̄ik̄iliñ.

⁴ T̄imbi Pilatoli b̄indambo p̄imbi, k̄im̄in ḡit̄iktoñ ñambi enguk, “Nandiwit: nak en sindoñ nañḡip biwambi, sindi ñindiñ ka-nandiwit: nakta endok yom̄inlok bien lonji n̄im kañ bilet.”

⁵ T̄imbi Yesu en toa p̄isikñat bond̄inen ḡit̄ sauloñ ḡim̄innat wak̄it pi il̄imbi, Pilatoli daut sembi enguk, “Ama ñin kawit!”

⁶ W̄indiñ eumbi, tapma ama biesi ḡit̄ tapma ittok kamaikamai amali Yesu kañḡiliñ, wolongan endi wopungan kit̄imbi eñḡiliñ, “Kloñbat plon w̄ili k̄imb̄in!” Eumbi, Pilatoli manj̄inan t̄ikembi enguk, “Nakta endok yom̄in yolonj̄iletta t̄imbi sindi en t̄ikembi, kloñbat plon w̄ilit.”

⁷ T̄imbi Juda ama biesi tambane niñḡiliñ, “Endi enla ‘Nak Kunum Yambattok Niñañ’ w̄indiñ pa elak, t̄imbi endikne manda pat-n̄imlak walinin noli ama wandisi win yand̄ip k̄imneliñdok elak.”

⁸ T̄imbi Pilatoli Yesulok plon manda wandin win nandiñguk wolonda endi w̄ili k̄imneliñdok eu taletalela mis̄i sin̄ik tambi,

⁹ Yesu it ḡinañ nañḡip lombi, ni-kañbi eñguk, “D̄ik denanin sin̄ik?” Gan Yesuli tambon no n̄im tambane niñguk,

¹⁰ wala t̄imbi Pilatoli niñguk, “N̄itek? Ba d̄ik manda tambon no n̄im nanlañ ba? Nak d̄ik slak gambiwam kuuñdok ba ewa kloñbat plon k̄imbeñdok gemb̄i pat-namlak, win d̄ik n̄im nandi-daklelañ ba?”

¹¹ T̄imbi Yesuli tambane niñguk, “Kunum Yambatti gemb̄i n̄im gamumda, nepek no ti-nameñdok gemb̄i no n̄im pakamek. Kusei wala t̄imbi ama nin nak d̄ikok k̄ikanan nap̄ikuk endok yom̄inli d̄ikok yomga maklelak.” *

¹² Pilatoli manda wala t̄imbi Yesu kañbiuktok telak lonjiñguk, gan Juda ama biesi kwawa t̄imbi kit̄imbi, Pilatola niñḡiliñ, “No en enla ama wapmañ elak, endi Roma ama wapmañ Sisala kanjik̄ tiñm̄imbi e-ta-pi tiñm̄ilak. W̄indiñda t̄ikap d̄ik ama ñin kañbiutañda, d̄ik bo Sisalok nol n̄im indalañ.”

¹³ Pilatoli manda w̄indiñ nandiñbi, wolongan endi Yesulok mandan eu taleuktok en nañḡip p̄imbi, ka-danī amalok pitit plon pipakuk, kwet kawat p̄ind̄im̄li galgalin wolok. (Juda amalok mandan̄inan kwet wolok koi win Gabata.)

¹⁴ Sandap wolondañgan Juda amali Kamaikamai gw̄ilattok nepek ḡit̄ik ti-jumit̄ tiñliñbi, kwet boñḡip taumbi, Pilatoli pitit plon pipapi, Juda

✱ **18:40:** Maleko 15:7   * **19:11:** Yesuli tapma amalok telak damanjī Kaiapas endok plon e-yout tiñguk bek.

amatamda e-sasale manda enbi eñguk, “Ale, sindok ama wapmañji ñin kawit!”

¹⁵ Eumbi, endi kitimbi eñgiliñ, “Nañgip ñawit! Nañgip ñawit! Nañgip ñambi, kloñbat plon wili kimbın!” Timbi Pilatoli enguk, “Nitek? Sindok ama wapmañji ñakan ñak! Ba nak en kloñbat plon wili kimmneliñdok eut ba?” Eumbi, tapma ama biesili ñindiñ tambane niñgiliñ, “Nimbek no en nindok ama wapmañni nim, Sisa en noñgan.”

¹⁶ Wolongan Pilatoli nandi-sembi, Yesu kloñbat plon wili kimmneliñdok kisinan kimikuk.

Yesu kloñbat plon wili kimmñguk

(Matayo 27:32-56, Maleko 15:21-41, Luka 23:26-49)

¹⁷ Windiñda mik amal Yesu walinin nañgip ñambi, enlok kloñbat mium bembimbi, kwet no koi Kumba Kwandat, Judalok mandanjnan Golgata, wandiñ nañgip ñambi,

¹⁸ kloñbat plon wikiliñ. Timbi kolan tindi ama tpet wakita yandipbi, no tombon no tombon, tim Yesu en endok boñgipsetnan ep samba embi, mambi ikiliñ.

¹⁹ Timbi Pilatoli eu taleumbi, Yesulok kumbam mindiñ plon kundit ñindiñ youp kimikiliñ, “Yesu Nasalet nanin, Juda amalok ama wapmañji.”

²⁰ Kundit win Juda wakit Roma ba Grik endok mandanj plon youp kimikiliñ, timbi Yesu wikiliñ win it kwet ñasiñgan pakukta timbi Juda ama asupgandi manda win kañbi pinakiliñ.

²¹ Timbi Juda amalok tapma ama biesili kundit wala kañ nandum tuop nim timbimbi, Pilato nimbi eñgiliñ, “Dik ‘Juda amalok ama wapmañji’ wendiñ nim yout. Tambo ñindiñ yout, ‘Ama ñali en ‘Nak Juda amalok ama wapmañji’ eñguk.’” Wendiñ eumbi,

²² Pilatoli tambane enguk, “Ewam youlaliñ wendiñgan palin.”

²³ Timbi mik amal Yesu kloñbat plon wit-talembi, endok dasindasin tpet tpet win ep danbi, molom tuop tuop epgiliñ. Timbi endi wendiñgot endok kiupin ombap tikembi kañgiliñ, win kiup win sandum noñgandiñgot tindiñ, dambo nimnat,

²⁴ wala timbi endi wala kau kindem daumbi, nisiñgan ñindiñ eñgiliñ, “Win wilapnambi kolauk, wala timbi molom nin sinik win indauktok nindi timbi-indalok sañala tina!” Wendiñ embi, timbi-inda sañala timbimbi, kiup wolok molom indaumbi, manda ñindiñ youyoulin patak wali bien tñguk,

“Endi nokok dasindasina ep danbi, sandumnala timbi timbi-inda sañala tñgiliñ.” ✧

Wolok tuopgan mik amal tñgiliñ.

²⁵ Timbi Yesulok meñ wakit meñlok dalañ, ba Klopas tamın koi Malia, timbi Malia Makdala nanin endi Yesulok kloñbali kuseinan ikiliñ.

²⁶ Timbi Yesuli enlok meñ git gwañgwan nin ginañli kasileñguk win endi ñasiñgan ilimbi kañbi, gwañgwa wolok plon meñla ñindiñ niñguk, “Tam, ñin dikok niñañga wakan.”

²⁷ Wendiñ em tambanembi, gwañgwa wala ñindiñ niñguk, “Ñin dikok meñga wakan.” Timbi nain wolonda gwañgwa wali Yesulok meñ nañgiliñbi, endok ilnan ñaumbi ka-dikneñguk.

²⁸ Wolok siñgi kandañ Yesuli nandiñguk, win endi kena nek timbektok indañguk win gitik ip timbi taleñguk. Timbi manda enlok plon youyoulin patak wali bien timbektok endi ñindiñ eñguk, “Tukta kimlet.” ✧

29 Tĩmbi kwet kambot nolok gĩnañ wain tuk kimbĩñ wĩlĩmbi, wolok pakuk. Wĩndĩnda ama nolĩ nepek busukĩnanen tuk tiañelok no tĩkembali, walĩ wain tuk gĩnañ wĩsimbi, komba koi hisop wolok bem kusip bañak gĩnañ kĩmĩpi, man plon kĩmilĩm loumbi nañguk.

30 Wain tuk kimbĩñ wĩn nañbi eñguk, “Ip tĩmba talelak.” Wĩndĩñ eñpi, kumbam bium gwasei pĩumbi, kuñgun Kunum Yambattok kiinan kĩmĩpi kĩmĩñguk.

31 Sandap wolonda Sabat patnandĩ nain wopum indaup tĩmbĩmbi, Juda amatamdĩ wolok tĩ-pañgĩpañgĩle tĩñgĩlĩñ. Tĩmbi Juda ama biesĩli ama kloñbat plon yandĩpmĩum pakĩlĩñ endok pĩñgĩpsĩli Sabat nainnan yousĩm papatta nandum tuop nĩm tĩmbĩmbi, Pilatoloñ ñambi nĩñgĩlĩñ, “Dĩk kĩndem nandĩ-nĩmbi, mik amala enbĩmbi, endĩ endok kesĩsi kwandat wĩli gĩlo-semum platikan kĩmbĩmbi, pĩñgĩpsĩ ep pĩmbi, ep ñawĩt.” Wĩndĩñ eumbi, Pilatoli mik amala enbĩmbi,

32 endĩ ama tĩpet Yesu gĩt yandĩpgĩlĩñ endoñ ñambi, dama nolok kesi kwandai wĩli gĩloumbi, siñgi nolok wĩndĩñgot tĩñgĩlĩñ.

33 Tĩmbi Yesuloñ bĩm kañgĩlĩñ, wĩn en ikan kĩmĩñguk. Wĩndĩñ kañbi, endok kesĩ kwandai nĩm wĩli gĩloñguk.

34 Gan mik ama nolĩ bambau kandañ basamdĩ youlĩ tombĩmbi, wolongan wekat gĩt tuktĩ yalĩmulĩmbi, Yesuli biañgan kĩmĩñguk wĩn inda-dakleñguk.

35 Wĩn sĩndĩ bo nandĩ-kĩlĩktĩ tĩnelĩñdok nepek wĩn dailĩñgan indaum kañguktĩ wolok gembĩn ipi elak. Endok e-dakle mandan walĩ biañgan tĩlak, tĩmbi endĩ manda biañgan elak wĩn ikan nandĩ-talelak.

36 Nepek nek indañguk walĩ manda youyoulĩn patak walĩ bien tĩmbektok indañguk. Neta, manda nolĩ ñĩndĩñ elak, “Kwandai no nĩm wĩli gĩlolok,” ✧

37 tĩmbi no wĩn ñĩndĩñ, “Endĩ ama youlĩ tomtomĩn enda daut deinekaliñ.” ✧

Yesu sum gĩnañ kĩmĩkĩlĩñ

(Matayo 27:57-61, Maleko 15:42-47, Luka 23:50-56)

38 Josep Alimatia nanin † endĩ Yesulok gwañgwa no kuñguk, gan Juda ama biesĩla mĩsĩñgukta tĩmbi gitañgitak pat-sembeñguk. Yesu kĩmĩñgukta endĩ Pilatoloñ ñambi, ñĩndĩñ nĩ-nandĩñguk, “Nak Yesulok dalandan kĩndem tĩke ñawĩt ba?” Eumbi nandĩ-ñĩmumbi, ñam Yesu kloñbat plon nanin bĩndĩpi, tĩke ñañguk.

39 Tĩmbi Nikodemus ‡ damañgan tim nola Yesu ña kañguk endĩ bo bĩñguk. Endĩ gwasap mĩlĩñ kĩndem walan tĩpet 30 kilo ba nĩtek kiukiulĩn wĩn ep bĩñguk.

40 Ama tĩpet endĩ Yesulok dalandan tĩkembali, Juda amalĩ dalandanjĩlok plon pa tañ telak wĩn klembi, gwasap endok plon kĩmĩpi, sandum satnindĩ tĩmĩp imgĩmĩk.

41 Yesu kloñbat plon wĩkĩlĩñ kwet wolok ñasĩñgan gwatnam kena no pakuk, tĩmbi kena wolok gĩnañ sum kawat tomba gĩtikĩn no pakuk, wolok ama dalandan gama no nĩm kĩmĩkĩmĩlĩn.

42 Sabat patnandĩ nain wĩn indaup tĩmbĩmbi, sum ñasĩñgan pakukta tĩmbi endĩ Yesulok dalandan wolok tĩke ña kĩmĩpi, sum telak yama masipgĩmĩk.

✧ **19:36:** Kisim Bek 12:46, Namba 9:12, Kap 34:20 ✧ **19:37:** Sekeraia 12:10 † **19:38:** Josep Alimatia nanin endĩ Juda amatamdok kandĩkĩnenjĩ ba ama wopum no. (Matayo 27:57, Maleko 15:42, Luka 23:50-51) ‡ **19:39:** Nikodemus endĩ Juda amatamdok kandĩkĩnenjĩ ba ama wopum no. (Yoane 3:1-10, 7:50)

20

*Yesulok dalandan sum ginañ nım pakuk
(Matayo 28:1-10, Maleko 16:1-8, Luka 24:1-12)*

¹ Kena nain kusei kımıkmılınan kwet gama nım salañılımbi, Malia Makdala nanin endı Yesulok sumnan ñambi kañguk, wın kawat sum telak yama masimasipmın wın tıke lo tambon kımılım pakuk.

² Wındıñ kañbi, woñep ñambi, Simon Petlo gıt gwañgwa no Yesulı ginañlı tıke-kasılelıñguk endoñ ñambi enguk, “Wopumdok dalandan sumnan nanin tıke ñambi, delok kımılım patak wın nındı nım nandamıñ.”

³ Wolongan Petlo gıt nol endı iset bimbi, sumnan ñandepi

⁴ yakan woñep ñağımık, gan nol walı Petlo maklembi, dama sumnan tomguk.

⁵ Tombi, telak yama pawan mumuñembi, ginañ deium loumbi, sandum Yesulok dalandan tımıtımılın wın kañguk, gan ginañ nım loğguk.

⁶ Tımbi Simon Petlolı sıngi klem bı tombi, sum ginañ lombi kañguk, wın Yesulok kwel kınjannan sandumlıñgot pakuk.

⁷ Sandum no endok kumbam imimın walı dıwın no gıt nım pakuk. Tambo sandum wın engan kwasanembi, giñgiñgan kımılım pakuk.

⁸ Tımbi gwañgwa dama sumnan tomguk endı wındıñgot ginañ lombi, nepenepek gıtık wın kañbi, Yesu mılakuk wın nandı-kwambıñ dañguk.

⁹ (Nain wolonda endı Kunum Yambattok mandanlı Mesialı kımnan nanin mılalektok elak wın gama nım nandı-tomgılıñ.)

*Yesulı Malia Makdala nanin endoñ indañguk
(Maleko 16:9-11)*

¹⁰ Tımbi gwañgwa tıpet endı isetnan undane ñağımık,

¹¹ gan Malia Makdala nanin endı sumnan undane bı tom papi, pawan ipi, kut-blamblan eñguk. Tıñıpi mumuñembi, sum ginañ deium loumbi,

¹² eñalo tıpet dasindasinjet satnın wın yambıñguk. Endı Yesulok kwel kınjannan pipakımık, nolı kumbam kandañ pilımbi, nolı kesıi kandañ pipakuk.

¹³ Pipapi nıñgımık, “Tam, dık neta kut-blamblan elañ?” Eumbi enguk, “Nokok Wopumnalok dalandan tıke ñam, delok kımılım patak wın nım nandılet.”

¹⁴ Wındıñ eñıpi undanembi, Yesu sıngi kandañ ilımbi kañguk, gan endı en gama nım ka-nandı-tomguk.

¹⁵ Tımbi Yesulı nı-kañbi eñguk, “Tam, dık neta kut-blamblan elañ? Ba nında lonjılañ?” Nı-kaumbi, Malialı “Kena kandıkñe ama kalet” wındıñ nandımbi nıñguk, “Ama wopum. Tıkap dık ñalı tıke ñañañda, nanbı nandımbi, dık kwet delok kımılañnan ñambi, natna tıke ñam kındit taplıutet.”

¹⁶ Tımbi Yesulı Malialok koi kıtıumbi, endı tıkıle ka-nandı-tombi, Juda mandanjnan “Rabonai” nıñguk. (Wın nınılok mandanınan ‘Nokok nandautna’.)

¹⁷ Malialı Yesula wındıñ kıtımbi, tıke-kaumbi, Yesulı nıñguk, “Nambık bı! Nak gama Bepnaloñ nım undane loğgut, wala tımbi nombo nım nep kawıñ. Dık nokok kwayanailoñ * ñambi, ñındıñ enbekañ, ‘Wın nokok Betna gıt sındok Bepsi, nokok Yambatna gıt sındok Yambatsı, nak endoñ undane loupi tılet.’”

* **20:17:** Yesulı enlok kwayañııla eñguk, wın endı gwañgwañıılok plon e-yout tıñguk.

18 Tĩmbi Malia Makdala nanin endĩ Yesulok gwañgwañiiloñ ña tombi enguk, “Nak Wopum ip kat” embi, Yesuli manda niñguk wĩn wakan kasat ti-semumbi nandiñgĩliñ.

*Yesuli gwañgwañiiloñ inda sembi ti-semguk
(Matayo 28:16-20, Maleko 16:14-18, Luka 24:36-49)*

19 Kena nain kusei kĩmĩkĩmĩlinan sandap wolonda kwet kĩlim eumbi, Yesulok gwañgwañiili kĩmĩn ti-pakĩliñ. Endi Juda ama biesila misĩngĩliñda tĩmbi it yama kekak ti sip kwambiñ da-talembi pakĩliñ. Paliñĩliĩmbi, Yesu en boñgĩpsĩnan indam ipi enguk, “Busuk pat-samun.”

20 Wĩndiñ e-talembi, enlok kii bim tiptet wakĩt bambau gilĩn daut semumbi, endi Wopum en wakan wĩn ka-nandi-tom sĩnĩk tambi, siliĩliĩli tokĩe-semguk.

21 Tĩmbi Yesuli bĩndambo enguk, “Busuk pat-samun. Bepti nak nani-mukuk, wĩndiñgangot nak bo sĩndi sani-mutet.”

22 Wĩndiñ e-talembi, man woñli ep pendĩpi enguk, “Sĩndok gĩnañjĩ gĩnañ Dĩndĩm Woñ kasilewĩt! Kasile-talemek,

23 Woñ wali daut samlak, wĩn Kunum Yambatti ama nolok yomĩn biñmiñguk ba nĩm, tĩmbi wolok tuop sĩndi amatamda kĩndem ñĩndiñ enĩdakle-semnekalĩñ, ‘Yomjĩlok mĩlap wĩn wiat-taletalen,’ ba ‘Yomjĩlok mĩlap wĩn kĩmĩlim pat-samlak.’ ”

24 Yesuli inda-semguk wolonda endok gwañgwañii 12 endoñnan nanin no koi Tomas (koi no Didimus) endi nolii gĩt nĩm pakuk.

25 Nĩm pakukta, endok noliliĩ ñĩndiñ niñgĩliñ, “Nĩndi Wopum kañgĩmĩñ!” Gan endi enguk, “Tĩkap nak dautnalĩ biliñdok gil endok kii bim plon nĩm kautat, tĩmbi kĩtna niññañli kii bim wandan gĩnañnan nĩm suaemat, tĩmbi bambau wanda wĩn nĩm tĩke-kautatta, sĩndi nek eañ wĩn nak nĩm sĩnĩk nandi-kwambiñ dautat.”

26 Sande noñgan taleumbi, gwañgwalĩ bĩndambo it gĩnañnan kĩmĩn tĩmbĩmbi, Tomasli en gĩta yakan pakĩliñ. Endi yama kekak ti sip kwambiñ da-talembi pakĩliñ, ganmek Yesuli bĩndambo boñgĩpsĩnan bĩ indam ipi enguk, “Busuk pat-samun.”

27 Wĩndiñ eĩpi, Tomasla kii bim daulĩmĩmbi niñguk, “Kĩka niññañ kĩtna gil plon kĩmĩpi, kĩtna ka! Tĩmbi kĩka kot suapi, nokok bambatna tĩke-nandi! Dĩk nandi-bendi nombo nĩm tĩmbekañ, tambo nak kaik patet wĩn nandi-kwambiñ daukañ!”

28 Eumbi tambane niñguk, “Dĩk nokok Wopumna gĩt Yambatna.”

29 Eumbi, Yesuli niñguk, “Ba dĩk nambĩlañda tĩmbi nandi-kĩlikti ti-namlañ ba? Nin endi nĩm nambañ, gan wandingan embi nandi-kĩlikti ti-namañ, endi Bepnalok dainan amatam dĩwĩn yapma kle pakañ.”

Kusei nekta pepa ñĩn youyoulĩn patak

30 Yesuli gwañgwañiilok dausĩnan jimba kundit dĩwĩn asupgan tiñguk, gan wĩn pepa ñolok gĩnañnan nĩm youyoulĩn patak.

31 Gan kundit youyoulĩn patak wali kusei ñĩndiñda youyoulĩn: sĩndi manda ñĩn pinat nandi tĩmbi, Yesu en Mesia, Kunum Yambattok Niññañ, wĩn nandi-kwambiñ danekaliñ, tĩmbi nandi-kwambiñ daĩpi, endok gĩngĩtĩnii kuañda tĩmbi kuñgu sĩsĩnĩk wĩn kasĩlenekaliñ.

21

Yesuli tuk guañ baliliñnan gwañgwañiiloñ inda-semguk

¹ Yesulí gwañgwañiiloñ dama Jelusalem inda-semguk, wolok siñgi kandañ endí b̄ndambo Galili kwelan tuk guañ koi Taibelias wolok inda-semguk. W̄in ñ̄ndiñ:

² Simon Petlo, Tomas (endok koi no Didimus) ḡt Natanael Kana it kwet Galili kwelan nanin, wak̄t Sebedilok n̄ñañiit t̄pet ba Yesulok gwañgwañiit t̄pet no yakan k̄m̄n t̄-pak̄liñ.

³ Pal̄ñ̄l̄mbi, Simon Petlol̄ noliila enguk, “Nak m̄kbalak lolonj̄la ñ̄autet.” Eumbi n̄ñḡl̄ñ, “N̄ndi d̄k̄ita yakan ñ̄anetam̄ñ.” W̄ind̄ñ embi, walinin p̄m̄ ñ̄ambi, k̄ikeñ plon lom ñ̄ambi, m̄kbalak l̄k̄ tiatia kena t̄ñḡl̄ñ, gan tim ombap wolonda m̄kbalak no n̄m̄ ep̄ḡl̄ñ.

⁴ Kwet salaup t̄mb̄mbi, gwañgwañiil̄ Yesu k̄nanjatnan pal̄mbi kañḡl̄ñ, gan endí en Yesu w̄in n̄m̄ ka-nand̄-tomḡl̄ñ.

⁵ T̄mbi Yesul̄ k̄t̄-sem̄bi enguk, “Notnai! Ba s̄ndi m̄kbalak no n̄m̄ ep̄m̄l̄ñ ba?” Eumbi, “N̄m̄ ep̄mam̄ñ” w̄ind̄ñ n̄mb̄mbi,

⁶ endí enguk, “Ale. L̄ksi k̄ikeñ k̄t̄ d̄nd̄m̄ kandañ kol̄ p̄umbi ep̄netañ.” Eumbi, endí b̄ndambo l̄k̄ w̄in kol̄ p̄umbi, m̄kbalak asup ep̄ḡl̄ñda t̄mbi l̄k̄ w̄in tiañeum k̄ikeñ plon lamb̄lamb̄lok tuop n̄m̄.

⁷ Wolongan Yesul̄ gwañgwa ḡnañl̄ t̄ke-kas̄leañguk endí Petlola ñ̄ndiñ n̄ñguk, “W̄in Wopum engan!” Simon Petlol̄ manda “Wopum” w̄ind̄ñ nand̄mbi, dasindasin kiund̄p̄ biñguk w̄in t̄ke dasimbi, Yesuloñ ñ̄aupi, tuk guañ ḡnañ d̄kokuk.

⁸ T̄mbi gwañgwa d̄w̄ndi Petlo k̄ikeñ plon klembi, m̄kbalak l̄k̄ tok̄netok̄nen w̄in tiañembi, k̄nanjatnan b̄ tomḡl̄ñ. Kwet w̄in mayañgan s̄n̄k̄ n̄m̄, 100 mita ba n̄tek wolok tuop.

⁹ K̄nanjatnan p̄mbi, komba d̄-papal kañḡl̄ñ, t̄mbi komba galk plon m̄kbalak wak̄t plaua nanañ d̄w̄in pal̄mbi kañḡl̄ñ.

¹⁰ T̄mbi Yesul̄ enguk, “M̄kbalak komb̄kan ep̄m̄l̄ñ d̄w̄in ep̄ b̄wit!”

¹¹ Eumbi, Simon Petlol̄ k̄ikeñ plon lombi, m̄kbalak l̄k̄ tiañeumbi, tuk pawan k̄nanjatnan lamb̄ñguk. M̄kbalak wopum s̄n̄k̄ 153 ḡt̄k̄ wal̄ p̄ l̄k̄ t̄mbi tok̄ñeñḡl̄ñ, ganmek l̄k̄ wal̄ n̄m̄ blañganeñguk.

¹² T̄mbi Yesul̄ b̄m̄, nanañ nanel̄ñdok enguk. Gwañgwañiil̄ en Wopum w̄in ip nand̄ñm̄ñḡl̄ñda t̄mbi, endí ḡt̄k̄ wal̄ “D̄k̄ nin?” w̄ind̄ñ n̄-nand̄nep m̄s̄ñḡl̄ñ.

¹³ T̄mbi Yesul̄ b̄mbi, plaua wak̄t m̄kbalak ep̄bi, emumbi nañḡl̄ñ.

¹⁴ Yesul̄ k̄m̄nan nanin m̄lakuk wolok siñgi kandañ endí gwañgwañiiloñ w̄ind̄ñ inda-semumbi, nain t̄pet ḡt̄ no t̄ñguk.

Yesul̄ Petlola endok ḡñḡt̄ñii yamb̄-d̄k̄ñeuktok n̄ñguk

¹⁵ Nanañ nanb̄ taleumbi, Yesul̄ Simon Petlo n̄-nand̄mbi eñguk, “Simon Yoanelok n̄ñañ, d̄k̄ nokok gwañgwanai d̄w̄in ñ̄n̄ yapma klembi, ḡnañgal̄ nak nep kas̄le-s̄n̄k̄ talañ ba?” Eumbi n̄ñguk, “T̄mbi, Wopum, nak ḡnañnal̄ d̄k̄ gep kas̄lelet w̄in d̄k̄ ip nand̄lañ.” W̄ind̄ñ eumbi, Yesul̄ enlok ḡñḡt̄ñiilok plon Petlola ñ̄ndiñ n̄ñguk, “Nokok sipsip n̄ñanai ep̄ towi t̄-ta-kuukañ.”

¹⁶ T̄mbi b̄ndambo n̄-nand̄mbi, nain t̄pet t̄ñguk, “Simon Yoanelok n̄ñañ, d̄k̄ ḡnañgal̄ nak nep kas̄le-s̄n̄k̄ talañ ba?” Eumbi n̄ñguk, “T̄mbi, Wopum, nak ḡnañnal̄ d̄k̄ gep kas̄lelet w̄in d̄k̄ ip nand̄lañ.” W̄ind̄ñ eumbi n̄ñguk, “Nokok sipsipnai yamb̄-d̄k̄ñe t̄-ta-kuukañ.”

¹⁷ T̄mbi b̄ndambo n̄-nand̄mbi, nain t̄pet ḡt̄ no t̄ñguk, “Simon Yoanelok n̄ñañ, d̄k̄ ḡnañgal̄ nak nep kas̄lelañ ba?” Yesul̄ “D̄k̄ ḡnañgal̄ nak nep kas̄lelañ ba?” w̄ind̄ñ eumbi, nain t̄pet ḡt̄ no t̄ñgukta t̄mbi, Petlol̄ ḡnañ kolaumbi n̄ñguk, “Wopum, d̄k̄ nepek ḡt̄k̄ ip nand̄-talembi,

nak ginañnalí dík gep kasilelet wín nambi-nandílañ.” Eumbi, Yesulí nínñguk, “Nokok sipsipnai ep towi tí-ta-kuukañ.

¹⁸ Wín biañgan tímbeqañ.

Tímbe nak nínđíñ ganba nandí. Dík sim plon papi, dítñañgan bíñgwílap tembi, delok ñaupi nandíññguñ wolok tuopkan samasamakgan ñalíñguñ, gan dík gílik tímbeqañ nain wolonda dík kíkka tíke-loumbi, nimbek nolí gep topmbi, kwet ním ñañalok nandí-galk talañnan ganañgílimbi ñaukañ.”

¹⁹ (Yesulí wíndíñ embi, Petlolí Kunum Yambattok koi gíñgít míuktok telak nítek plon kimbekak wín tímbe inda-dakleñguk.) Tímbe yousímbe, nínđíñ nínñguk, “Dík nak nep kle-kuukañ.”

Pepa ñín youkuk endok mandan

²⁰ Tímbe Petlolí tambanem kañguk, wín Yesulí gwañgwa nin ginañlí tíke-kasileñguk endí ep klem bíñguk. (Endí gwílattok nanañ yakan na-pakíñ, wolonda gwañgwa walí wakan Yesulok plon panjañganembi ní-nandímbe eñguk, “Wopum, wín nindí síník dík kanjikkailok kísínan gapílekak?”)

²¹ Petlolí gwañgwa wín kañbi, Yesu ní-nandímbe eñguk, “Wopum, ama ñolok kandañ nítek indañmekak?”

²² Eumbi nínñguk, “Tíkáp nak undanem bí tombetat, endí wolok tuop yousímbe kuuktok nandíñmetta, walí dík kok nepek ním. Díkta nak nep kle-kuukañ.”

²³ Tímbe manda walí Yesu kímít-kle-kuañgíñ endok boñgípsínan sapakñeumbi, ama walí ním kimbekak wíndíñ nandíñgíñ. Gan Yesulí Petlola nínđíñ ním nímbe eñguk, “Gwañgwa walí ním kimbekak.” Tambo endí nínđíñgot eñguk, “Tíkáp nak undanem bí tombetat, endí wolok tuop yousímbe kuuktok nandíñmetta, walí dík kok nepek ním.”

²⁴ Gwañgwa walí wakan nepek gítík wolok gembín ipi, ñolok yout-talelak. Tímbe nínđí mandan youkuk wala nandína biañgan síník tílak.

²⁵ Yesulí kundit kusei kusei asup díwín no wakít tíñguk. Tímbe nak nínđíñ nandílet: nínđí kundit gítíñgítík wín youtnamda, pepa asup síník indaumbi, nínđí kwet tuop tuop pepa gítík wín kímítneñdok kwet lonjíneñ.